

UNIVERZITET U BEOGRADU
FILOLOŠKI FAKULTET

Dragana M. Đorđević

**SPORTSKA TERMINOLOGIJA U STANDARDNOM
ARAPSKOM JEZIKU**

Doktorska disertacija

Beograd, 2014.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

Dragana M. Đorđević

**SPORTS TERMINOLOGY IN STANDARD ARABIC
LANGUAGE**

Doctoral dissertation

Belgrade, 2014

Mentor:

dr Anđelka Mitrović, redovni profesor,
Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet

Članovi komisije:

Datum odbrane:

SPORTSKA TERMINOLOGIJA U STANDARDNOM ARAPSKOM JEZIKU

Rezime

Ova doktorska disertacija bavi se sportskom terminologijom u standardnom arapskom jeziku. Istraživanje obuhvata deskriptivnu, kvantitativnu i kvalitativnu analizu reprezentativnog korpusa arapskih sportskih termina koji su ekscerpirani iz relevantnih stručnih izvora. Deskriptivna analiza zasniva se na opisu i analizi formalnih odlika zabeleženih sportskih termina, bilo da su nastali formalnim mehanizmima ili međujezičkim pozajmljivanjem. Pri tome je analizirana i uloga koju u tome igraju funkcionalne i semantičke metode. Poseban akcenat stavljen je na adaptaciju pozajmljenica, status neologizama i prisustvo dubleta u arapskoj sportskoj terminologiji. Deskriptivna analiza dopunjena je kvantitativnim prikazom zastupljenosti različitih metoda za građenje sportske terminologije u standardnom arapskom jeziku. Što se kvalitativne analize tiče, bazira se na razmatranju konkretne upotrebe arapske sportske terminologije u pismenim realizacijama naučnog funkcionalnog stila i publicističkog funkcionalnog stila. Takvom analizom ustanovljene su najznačajnije odlike arapske sportske terminologije u pragmatičkom i sociolingvističkom smislu, kao i glavne leksičke odlike arapskog kao specijalnog jezika sporta.

Deskriptivno-kvantitativna analiza proučavanog korpusa arapske sportske terminologije pokazala je da u stvaranju termina najviše učestvuju kompozicija, derivacija i međujezičko pozajmljivanje, uz blisko preplitanje sa funkcionalnim i semantičkim metodama. Kvalitativna analiza upotrebe arapske sportske terminologije u naučnom i publicističkom funkcionalnom stilu ukazuje na postojanje leksičko-stilskog „raslojavanja“. To je posledica sociolingvističkog fenomena leksičke/terminološke banalizacije i manifestuje se kao pojava sloja formalne terminologije, sloja granične terminologije i sloja neformalne terminologije sa dijalektizmima.

U okviru istraživanja razmotreni su razvoj i značaj sporta u ljudskom društvu uopšte i kod Arapa, pri čemu je načinjen osvrt na lingvistička proučavanja jezika sporta u arapskom i drugim jezicima. Uz to, predstavljena su opšta teorijska načela proučavanja terminologije, kao što je opisan nastanak i razvoj terminologije kao lingvističke discipline u svetu i kod Arapa. Posebna pažnja posvećena je pregledu najvažnijih arapskih terminoloških aktivnosti i prikazu razvoja leksikografije kod Arapa.

Ključne reči: *sportska terminologija, arapski jezik, formalne metode građenja termina, međujezičko pozajmljivanje, terminološki dubleti, specijalni jezik, naučni funkcionalni stil, publicistički funkcionalni stil, leksička/terminološka banalizacija.*

Naučna oblast: Lingvistička arabistika

Uža naučna oblast: Terminologija

UDK: 811.411.21'276.6

SPORTS TERMINOLOGY IN STANDARD ARABIC LANGUAGE

Abstract

This doctoral dissertation examines sports terminology in standard Arabic language. The research encompasses descriptive, quantitative and qualitative analysis of a representative corpus of Arabic sports terms that were extracted from relevant scientific and specialized language sources. The descriptive analysis of the recorded sports terms is based on the description and analysis of formal characteristics of the evidenced terms, whether they were created by formal mechanisms or lexical borrowing. The role of functional and semantic methods in the creation of Arabic sports terminology was analyzed as well. Special attention was given to the adaptation of the loanwords, the status of neologisms and the presence of doublets in the Arabic sports terminology. The descriptive analysis is accompanied with quantitative representation of different methods for the creation of sports terminology in standard Arabic language. As for the qualitative analysis, it's based on examination of concrete use of Arabic sports terminology in written realizations of scientific functional style and publicist functional style. Such analysis has determined the most important characteristics of Arabic sports terminology in pragmatic and sociolinguistic sense, as well as main lexical characteristics of Arabic as special language of sport.

Descriptive-quantitative analysis of the examined corpus of Arabic sports terminology has shown that compounding, derivation, and lexical borrowing play major role in the creation of Arabic sports terminology, and that they are closely intertwined with functional and semantic methods. Qualitative analysis of the use of Arabic sports terminology in scientific and publicist functional styles indicates the existence of lexical-stylistic "layers". That is the consequence of sociolinguistic phenomenon of lexical/terminological banalisation and it manifests itself as formal terminology stratum, borderline terminology stratum, and stratum of informal terminology and colloquialisms.

This research also includes investigation of the significance that sports had in the Arab societies and in human society in general, and of linguistic studies of the language of sport in Arabic and other languages. It also presented general theoretical principles within terminological research, as well as the description and development of terminology as linguistic discipline in general and in the Arab world. Special attention was given to the account of the most important terminological activities and the development of the lexicography in the Arab world.

Keywords: *sports terminology, Arabic language, formal methods of term formation, lexical borrowing, terminological doublets, special language, scientific functional style, publicist functional style, lexical/terminological banalisation.*

Scientific field: Arabic linguistics

Subfield: Terminology

UDC: 811.411.21'276.6

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Sport: istorija i značaj.....	3
2.1 Klasifikacija sportova i sportskih disciplina.....	5
2.2 Istorijski razvoj sporta u svetu.....	7
2.3 Istorijski razvoj sporta u arapskom svetu.....	16
2.4 Društveno-politička uloga sporta u arapskom svetu u kolonijalnom i postkolonijalnom periodu.....	28
2.5 Sport u lingvističkim proučavanjima.....	40
3. Terminologija i termin: teorijska perspektiva.....	44
3.1 Definicija pojma <i>terminologija</i>	44
3.2 Odnos terminologije i srodnih lingvističkih disciplina.....	47
3.2.1 Odnos terminologije i primenjene lingvistike.....	48
3.2.2 Odnos terminologije i leksikologije.....	49
3.2.3 Odnos terminografije i leksikografije.....	51
3.3 Termin: definicija.....	53
3.4 Termin: klasifikacija.....	61
3.4.1 Klasifikacija načina građenja termina na osnovu toka njihovog kretanja u odnosu na leksički fond.....	62
3.4.2 Klasifikacija termina prema formalnom kriterijumu.....	63
3.4.3 Klasifikacija termina prema funkcionalnom kriterijumu.....	67
3.4.4 Klasifikacija termina prema značenjskom kriterijumu.....	67
3.4.5 Klasifikacija termina prema kriterijumu porekla.....	70
3.5 Odnosi među pojmovima.....	74
3.5.1 Logički odnosi.....	75
3.5.2 Ontološki odnosi.....	80

3.5.3 Odnosi efekta.....	81
3.6 Odnosi između pojma i termina.....	82
3.6.1 Monosemija.....	82
3.6.2 Monosemija sa mononimijom.....	83
3.6.3 Plurivalentnost.....	83
3.6.4 Sinonimija.....	86
3.6.5 Mononimija.....	88
4. Nastanak i razvoj terminologije kao discipline na Zapadu.....	91
4.1 Hronološki pregled razvoja terminologije na Zapadu.....	91
4.2 Pravci u proučavanju terminologije na Zapadu.....	93
4.2.1 Bečka terminološka škola.....	93
4.2.2 Sovjetska terminološka škola.....	94
4.2.3 Praška terminološka škola.....	95
4.2.4 Sociokognitivistički pristup proučavanju terminologije.....	97
5. Nastanak i razvoj terminologije kao discipline kod Arapa.....	102
5.1 Hronološki pregled razvoja terminologije kod Arapa.....	102
5.1.1 Terminologija u preislamskom i ranom islamskom periodu (do kraja 7. veka).....	102
5.1.2 Terminologija u srednjovekovnom periodu (od 8. do 12. veka).....	104
5.1.3 Terminologija u periodu dekadencije (od 13. do 18. veka).....	108
5.1.4 Terminologija u savremenom periodu (od 19. veka do danas).....	109
5.2 Pravci u proučavanju terminologije kod Arapa.....	113
5.2.1 Srednjovekovni pravci u proučavanju terminologije kod Arapa.....	115
5.2.2 Moderni pravci u proučavanju terminologije kod Arapa.....	117
6. Razvoj leksikografije kod Arapa.....	129
6.1 Hronološki pregled razvoja arapske leksikografije.....	129
6.2 Pregled rečničke tipologije u arapskoj leksikografiji.....	133

6.3 Rečnici sa leksičko-semantičkim principom klasifikacije.....	137
6.4 Rečnici sa analitičko-morfološkim principom klasifikacije.....	139
6.4.1 Rečnici sa fonetsko-permutativnim ustrojstvom.....	140
6.4.2 Rečnici sa alfabetsko-permutativnim ustrojstvom.....	141
6.4.3 Rečnici sa alfabetsko-kružnim ustrojstvom.....	142
6.4.4 Rečnici sa principom rimovanja prema poslednjem korenskom konsonantu.....	142
6.4.5 Rečnici sa primarnim alfabetskim redosledom prema prvom korenskom konsonantu (7-18. vek).....	146
6.4.6 Rečnici sa primarnim alfabetskim principom prema prvom korenskom konsonantu (19. i 20. vek).....	152
6.4.7 Rečnici sa primarnim alfabetskim poretkom prema prvom konsonantu lekseme.....	157
6.5 Terminološki rečnici.....	158
6.5.1 Rečnici sportske terminologije.....	163
6.6 Arabistički rečnici.....	166
7. Korpus sportske terminologije u standardnom arapskom jeziku.....	169
7.1 Opseg, sastav i način organizacije korpusa sportske terminologije u standardnom arapskom jeziku.....	173
7.2 Arapsko-srpski rečnik sportske terminologije.....	174
8. Analiza korpusa sportske terminologije.....	241
8.1 Analiza termina u okviru korpusa arapske sportske terminologije prema formalnom kriterijumu.....	242
8.1.1 Analiza arapskih sportskih termina nastalih derivacijom.....	253
8.1.2 Analiza arapskih sportskih termina nastalih kompozicijom.....	263
8.1.3 Analiza arapskih sportskih termina nastalih skraćivanjem.....	273
8.2 Analiza termina nastalih metodama međujezičkog pozajmljivanja u okviru korpusa arapske sportske terminologije.....	276

8.2.1	Analiza arapskih sportskih termina nastalih direktnim pozajmljivanjem.....	277
8.2.2	Analiza arapskih sportskih termina nastalih direktnim prevođenjem.....	300
8.3	Analiza termina nastalih funkcionalnim metodama građenja u okviru korpusa arapske sportske terminologije.....	305
8.3.1	Analiza arapskih sportskih termina nastalih konverzijom.....	306
8.3.2	Analiza arapskih sportskih termina nastalih leksikalizacijom.....	307
8.3.3	Analiza arapskih sportskih termina nastalih terminologizacijom.....	308
8.3.4	Analiza arapskih sportskih termina nastalih transdisciplinarnim pozajmljivanjem.....	309
8.4	Analiza termina nastalih semantičkim metodama građenja u okviru korpusa arapske sportske terminologije.....	311
8.4.1	Analiza arapskih sportskih termina nastalih sinegdohom.....	312
8.5	Analiza procesa stvaranja terminoloških neologizama u okviru korpusa arapske sportske terminologije.....	317
8.6	Status terminoloških dubleta u sportskoj terminologiji u standardnom arapskom jeziku.....	328
9.	Osobine jezika sporta i kontekstualna realizacija arapske sportske terminologije.....	332
9.1	Specijalni jezik.....	332
9.2	Klasifikacija naučnog funkcionalnog stila.....	340
9.2.1	Leksičko-terminološke osobine sportskog naučnog stila u savremenom standardnom arapskom jeziku.....	342
9.3	Klasifikacija publicističkog funkcionalnog stila.....	362
9.3.1	Leksičko-terminološke osobine sportskog publicističkog funkcionalnog stila u savremenom standardnom arapskom jeziku.....	365
10.	Zaključak: arapski kao specijalni jezik sporta u uporednoj perspektivi.....	392
	LITERATURA.....	400

Primarni izvori.....	410
Sekundarni izvori.....	421
Prilog A.....	424
Prilog B.....	425
Prilog C.....	426
Prilog D.....	427
Prilog E.....	428
Prilog F.....	429
Prilog G.....	429
Prilog H.....	430
Prilog I.....	430
Prilog J.....	431
Prilog K.....	431
Prilog L.....	432
Prilog M.....	433
Prilog N.....	434
Biografija autora.....	435
Izjava o autorstvu.....	436
Izjava o istovetnosti štampane i elektronske verzije doktorskog rada.....	437
Izjava o korišćenju.....	438

Tabele

<i>Tabela 1:</i> Razlike između jedinica opšteg leksikona i terminoloških jedinica (Cabré 1999: 114).....	59
<i>Tabela 2:</i> Sličnosti i razlike između arapskih terminoloških aktivnosti u srednjem i 20. veku.....	114
<i>Tabela 3:</i> Raščlanjivanje prostih osnova na korenske i nekorenske morfeme.....	246
<i>Tabela 4:</i> Raščlanjivanje složenih osnova na korenske i nekorenske morfeme.....	246
<i>Tabela 5:</i> Proširene glagolske vrste u arapskom jeziku (Tanasković i Mitrović 2005: 192-196).....	249
<i>Tabela 6:</i> Proširene glagolske vrste četvorokonsonantskih korenskih osnova (Tanasković i Mitrović 2005: 192-196).....	252
<i>Tabela 7:</i> Ukupna zastupljenost metoda građenja termina u proučavanom korpusu arapske sportske terminologije.....	330
<i>Tabela 8:</i> Leksičko-terminološke sličnosti i razlike između sportskog NFS i PFS u standardnom arapskom jeziku.....	392

Slike

<i>Slika 1:</i> Gompercov semantički trougao prema tumačenju Vistera (Felber 1984: 100).....	54
<i>Slika 2:</i> Visterov model termina (Felber 1984: 100).....	55
<i>Slika 3:</i> Grafički prikaz termina prema M. T. Kabre (Cabré 1999: 81).....	57
<i>Slika 4:</i> Sistem jezika prema Kabreovoj (Cabré 1999: 82).....	58
<i>Slika 5:</i> Odnos između specijalnih jezika i opšteg jezika (Cabré 1999: 66).....	335
<i>Slika 6:</i> Ḥamza, R. Ḥ. 2005. „Ta’ṭīr tamrīnāt mahāriyya fī taṭwīr mahāra al-munāwala ’ilā al-farāğ bi ittiğāh al-lā’ib al-mutaḥarrik bi kura al-qaḍam“. <i>Mağalla al-tarbiya al-riyāḍiyya</i> , 2, XIV. Str. 134.....	424

<i>Slika 7: Utmān, B. B. et al. 2012. „Ta’ṭīr al-tadrīb bi al-’atqāl al-taḥaṣṣuṣiyy fī tanmiya al-qudra al-’aḍaliyya ‘alā fa‘‘āliyya al-’adā’ al-mahāriyy li marḥala al-ramy (al-’ilqā’) ladā nāṣi’ī riyāda al-ḡīdū‘. Al-maḡalla al-’ilmiyya li ‘ulūm wa taqniyyāt al-’anṣiṭa al-badaniyya wa al-riyādiyya, 9, dīsambir 2012. Str. 251.....</i>	425
<i>Slika 8: Šādiq, M. ‘A. (s.a). Al-Mulākama li al-huwā. Al-Qāhira: al-Dār al-miṣriyya li al-ṭibā’a wa al-naṣr. Str. 25.....</i>	426
<i>Slika 9: Šāfi’ī (al-), H. ‘A. 1998. Tārīḥ al-tarbiya al-badaniyya fī al-muḡtama‘ayn al-’arabiyy wa al-duwaliyy. Al-’Iskandariyya: Munša’a al-ma‘ārif. Str. 62.....</i>	427
<i>Slika 10: ‘Amrāwī (al-), Š. M. A. (s.a). Barnāmiḡ tadrībiyy muqtaraḥ li taṭwīr ba‘ḍ al-mahārāt al-huḡūmiyya al-murakkaba ladā lā’ibī al-kārātīḥ marḥala 11-13 sana. Neobjavljena doktorska disertacija. Al-’Iskandariyya: Kulliyya al-tarbiya al-badaniyya li al-banīn. Str. 3.....</i>	428
<i>Slika 11: Sadīrī (al-), L. M. 2008-2009. ‘Ilm al-tadrīb al-riyādiyy. Al-Riyād: Kulliyya al-tarbiya al-badaniyya wa al-riyāda. str. 73.....</i>	429
<i>Slika 12: Statističko prisustvo termina mūndiyāl u http://arabicorpus.byu.edu/search.php?page=results&corpus=News.....</i>	429
<i>Slika 13: Primeri kontekstualne realizacije termina mūndiyāl u http://arabicorpus.byu.edu/search.php?page=citations&sort=rBeforeW&start=1.....</i>	430
<i>Slika 14: Primeri kontekstualne realizacije termina mūndiyāl u listu Ṭawra, http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi.....</i>	430
<i>Slika 15: Primeri kontekstualne realizacije termina bīnḡ būnḡ u listu al-Maṣrī al-yawm, http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi.....</i>	431
<i>Slika 16: Primeri kontekstualne realizacije termina fāwil u listu Ṭawra, http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi.....</i>	431
<i>Slika 17: Ḥammūda, F. ‘A. 1989. Mu‘ḡam al-muṣṭalaḥāt al-riyādiyya al-’arabiyya. Tūnis: al-Ittiḥād al-’arabiyy li al-’al‘āb al-riyādiyya. Str. 288-289.....</i>	432
<i>Slika 18: ‘Iskandar, ‘U. ‘I. (ur.) 2002. Maḡmū’a al-muṣṭalaḥāt al-’ilmiyya wa al-fanniyya allatī ‘aqqarahā al-maḡma’. Al-muḡallad al-rābi‘ wa al-’arba‘ūn. Al-Qāhira: Maḡma‘ al-luḡa al-’arabiyya. Str. 34.....</i>	433

Slika 19: ‘Abd al-Razzāq, F. 1970. Al-Qāmūs al-riyāḍīyy / A Concise Dictionary of Sports English-Arabic. Baghdad: College of physical education. Str. 10.....434

1. Uvod

Savremeni standardni ili savremeni književni arapski jezik (eng. *Modern Standard Arabic – MSA* ili *Modern Literary Arabic – MLA*) termin je kojim se u lingvističkoj arabistici na Zapadu naziva savremeni potomak klasičnog arapskog jezika. Savremeni standardni arapski jezik, ili kraće, standardni arapski jezik, nastao u 19. veku, predstavlja „unifikovan i kodifikovan panarapski varijetet“ koji se koristi za „sve vidove pisanja u arapskom svetu, a danas, u svom govorenom obliku, dominira radio-talasima i televizijskim kanalima u svakoj arapskoj zemlji“ (Holes 2004: 5).

Neposredno posle Napoleonove ekspedicije u Egiptu 1798. godine, za vreme vladavine Muhameda Alija (1805-1848), započeta je modernizacija arapskog leksikona, reformisanja gramatike i sprovođenje određenih promena u strukturi i frazeologiji jezika (Versteegh 2001: 173). Tada su krenuli i prvi organizovani naponi da se stvori i standardizuje naučna i stručna leksika književnog arapskog jezika. Ti naponi bili su neodvojivi deo ostvarivanja ideje preporoda (ar. *al-nahda*). Suočeni sa gorućom potrebom da se za najkraće moguće vreme pronađu ekvivalenti brojnim naučnim, kulturnim i terminima vezanim za sve ljudske delatnosti potekle na Zapadu, arapski jezički stručnjaci našli su se pred vanredno složenim zadatkom stvaranja nove i adekvatne terminologije, kao i njene standardizacije i unifikacije. Tada su osnovane akademije za arapski jezik koje su na sebe preuzele ovaj zadatak. Ipak, one nisu ostvarile priželjkivani uticaj na jezičku praksu, a koordinacija u njihovom radu gotovo da nije postojala. Tako je arapski jezik počelo da krasi prilično terminološko šarenilo, a pretpostavka opšte prihvaćenosti termina na panarapskom nivou nije doživela uspeh.

Dok su termini iz oblasti humanističkih i prirodnih nauka, tehnologije, kulturnog i društveno-političkog domena prilično temeljno obuhvaćeni različitim lingvističkim istraživanjima u arapskom i nearapskom svetu, terminima koji se odnose na sport do sada nije poklanjana pažnja koja bi odgovarala prostoru koji ova ljudska delatnost zauzima u svakodnevnoj pisanoj i usmenoj komunikaciji niti društvenom značaju koji ima.

Analiza sportske terminologije u standardnom arapskom jeziku u našem radu obuhvata dva nivoa. Prvi nivo obuhvata popisivanje, klasifikaciju i leksikološku analizu relevantnog uzorka stručne leksike vezane za sport u pisanoj komunikaciji. Ovaj nivo obuhvata i kvalitativnu i kvantitativnu analizu zastupljenih modela za građenje termina, pri čemu je načinjen poseban osvrt na pitanje terminoloških dubleta i građenja neologizama u sportskoj terminologiji u standardnom arapskom jeziku. S obzirom na to da pragmatička svojstva tekstova koji pripadaju specijalnom jeziku direktno zavise od situacije, pošiljalaca i primalaca poruke (Cabré 1999: 72), u radu će biti načinjena i kvalitativna analiza leksičko-terminoloških svojstava pismenih realizacija sportskog naučnog i sportskog publicističkog funkcionalnog stila kao dva najistaknutija predstavnika specijalnog jezika sporta. To ujedno predstavlja i drugi nivo analize, pri čemu će biti predstavljene karakteristike konkretne upotrebe sportske terminologije u datim stilovima, kao i leksičko-terminološko raslojavanje koje tom prilikom nastaje.

U skladu sa raširenom arabističkom akademskom praksom i preporukama *Pravopisa srpskoga jezika*, arapski primeri u radu su transkribovani ZDMG sistemom transkripcije (Pešikan et al. 2010: 182). Izuzetak su samo *Arapsko-srpski rečnik sportske terminologije* u sedmom poglavlju i pojedini primeri u kojima je bilo nužno navesti izvornu grafiju.

2. Sport: istorija i značaj

Citius, altius, fortius.

Termin *sport* izvorno je korišćen da označi vrlo širok pojam zabave i igre, dok je današnje značenje počeo da dobija u 19. veku, u Engleskoj, kolevci modernog sporta.

Univerzalna i opšteprihvaćena definicija sporta ne postoji, već se u relevantnoj literaturi sreće veći broj definicija koje ispoljavaju veće ili manje sličnosti i razlike. Postojanje različitih definicija sporta uslovljeno je različitim naučnim pristupima proučavanju tog pojma, kao i različitim naučnim granama iz kojih te definicije potiču. Za ovaj rad relevantne su dve vrste definicija – iz perspektive nauke o sportu, kao i iz perspektive sociologije sporta.

Iz perspektive nauke o sportu, *sport* danas predstavlja „skupni pojam za tjel. aktivnosti u kojima dominira natjecateljski duh; njegovanje tjelesnih svojstava i sposobnosti, njihovo provjeravanje i unapređivanje igrom borbom i natjecanjem“ (Flander 1984: 423). Iz iste perspektive, može se odrediti i kao „fizičke aktivnosti (vežbanja) prijatnog, dinamičkog i izrazito agonističkog karaktera“ (Flander 1977 (II): 301). Ili kao „strukturisana, ciljno orijentisana, konkurentna, takmičarska, ludička fizička aktivnost koja obuhvata većinu aktivnosti koje se uopšteno prepoznaju kao sportovi“ (Chandler et al. 2007: 205).

Sociološka definicija sporta se donekle poklapa sa već navedenom Čendlerovom definicijom iz perspektive nauke o sportu, s tim što uspostavlja i vezu između sporta i kulturne sredine. Prema Đulijanotiju, sport je:

„1. *uređen* propisima i pravilima ponašanja, prostornim i vremenskim okvirima (tereni i trajanje igara) i institucijama vlade.

2. *Ciljno orijentisan*: ima određene ciljeve, na primer, postizanje golova, pobeđivanje na takmičenjima, povećavanje proseka; zbog ovoga postoje pobednici i gubitnici.

3. *Takmičarski*: pobeđuju se rivali, obaraju se rekordi.

4. *Ludički*: jer pruža vesela iskustva i podstiče uzbuđenje.

5. *Smešten u kulturnu sredinu*: pri čemu od 1 do 4 neposredno odgovara vrednosnim sistemima i odnosima moći unutar relevantnog društva domaćina sportskog događaja“ (Đulijanoti 2008: 7).

Sâm termin *sport* potiče od latinskog glagola *disportare* – „zabaviti se“, „provoditi se“, „skrenuti misli na drugu stranu“. U širu svetsku upotrebu ovaj termin je ušao preko staroengleske reči *disport* ili *desport* koja je imala veoma blisko značenje latinskom glagolu i označavala je „igru“, „zabavu“, „oslobođenje od rada“, „provod“ (Flander 1984: 423).

Đulijanoti navodi da reč *sport* i dalje u sebi nosi značajne asocijacije iz perioda pre industrijske revolucije na aristokratske aktivnosti „lova i pucanja“, a ističe i da se reč *sport* u *Rečniku dvadesetog veka Čejmbers (Chambers Twentieth Century Dictionary)* kao glagol javlja u značenju „igrati se“, „veseliti se“, „zabavljati se“, „nositi“ i „prikazati“, dok kao imenica označava „rekreaciju“, „igre“, „igranje“, „zaljubljeno ponašanje“, „veselje“, „šalu“, „šegačenje“. Pri tome društveni akter, „sportista“, ima i značenje „dobričina“ (Đulijanoti 2008: 7).

U arapskom jeziku, termin *riyāda* – „sport“ izveden je iz korena **rwd* i glagola *rāda yarūdu* sa značenjem „ukrotiti, pripitomiti; uvježbati, trenirati, dresirati“ (Muftić 2004: 571), pri čemu poimeničena glagolska imenica izvedena iz tog glagola, *riyāda*, znači „vježbanje, trening; tjelovježba, fiskultura, gimnastika; sport“ (Muftić 2004: 571). Zanimljivo je da ista reč, *riyāda*, od istog korena **rwd* i glagola *rāda yarūdu*, znači i „matematika“, s tim što se u tom značenju češće koristi izvedenica sa oblikom spoljašnjeg plurala ženskog roda *riyādiyyāt* – „matematika“. Očigledno da su dva termina semantički povezana idejom „vežbanja“ – u sportu su to vežbe za telo, u matematici to su vežbe za um. „Vežbanje“ predstavlja i preduslov za postizanje uspeha

u obe oblasti. Odnosni pridev izveden od glagolske imenice *riyāda*, koji glasi *riyādiyy*, javlja se u značenju „sportski“, ali i „matematički“, dok se poimeničen, sa spoljašnjim pluralom muškog roda, javlja u značenjima „sportista“ i „matematičar“.

2.1 Klasifikacija sportova i sportskih disciplina

Faktori koji otežavaju sistematizaciju i klasifikaciju sportskih disciplina jesu njihova velika raznovrsnost i postojanje više kriterijuma na osnovu kojih se ta sistematizacija i klasifikacija mogu izvršiti. Kako se u *Enciklopediji fizičke kulture* ističe, klasifikacija sportskih disciplina se najčešće vrši na osnovu kriterijuma motornih svojstava ili psihofizičkih osobina koje one pretežno razvijaju, poput brzine, snage i slično. Na osnovu tog kriterijuma, sportovi se dele na:

1. sportove brzine i snage (različite sprinterske discipline, dizanje tegova, bacačke discipline, skakačke discipline i tome slično);
2. sportove izdržljivosti (plivanje, brzinsko klizanje, biciklizam sportsko hodanje, trčanje na srednje i duge pruge i tome slično);
3. sportove za koje je karakteristična okretnost (sportska gimnastika, umetničko klizanje, skokovi u vodu i tome slično);
4. sportove za koje je karakteristično kompleksno razvijanje motornih svojstava sa različitim odnosima nivoa razvitka pojedinih svojstava (boks, rvanje, sportske igre i tome slično).

Sportovi se mogu sistematizovati i po različitim vrstama kretanja, gde razlikujemo ciklične i aciklične sportske discipline, ili po zastupljenosti tehnike, gde se razlikuju sportovi sa maksimalnom tehnikom i oni sa minimalnom tehnikom.

Prema psihofiziološkom kriterijumu, razlikuju se:

1. sportovi automatizma (veslanje, plivanje, trčanje, biciklizam i tome slično);
2. sportovi po sopstvenom zadatku – komandi (sportska gimnastika, dizanje tereta, umetničko klizanje i tome slično);
3. sportovi ponavljane inicijative (mačevanje, boks, fudbal, tenis i tome slično).

Prema utilitarnom kriterijumu, koji je uspostavio Pjer de Kuberten (Coubertin), sportovi se mogu klasifikovati na:

1. sportove kojima je svrha neko spasavanje (na zemlji su to trčanje, skokovi, bacanje i tome slično, na vodi su to plivanje, ronjenje i tome slično);
2. odbrambene sportove, koji obuhvataju borenje s upotrebom oružja (mač, floret, sablja, palica), borenje bez upotrebe oružja (rvanje, boks i tome slično), streljaštvo i streličarstvo;
3. lokomotorne sportove koji obuhvataju discipline kao što su hodanje, jahanje, veslanje, biciklizam i tome slično.

Sportovi se mogu podeliti i na osnovu kriterijuma broja učesnika na individualne i kolektivne sportove.

Ipak, danas je najzastupljenija klasifikacija prema kombinovanom kriterijumu koji obuhvata osnovne karakteristike pojedinih sportskih grana, tipične uslove u kojima se te sportske grane sprovode i genetičke karakteristike. U skladu sa tim kriterijumom, koji danas prihvata i Međunarodni olimpijski komitet (MOK), sportovi se klasifikuju na sledeći način:

1. atletske sportovi ili atletika, u koje spadaju hodanja, trčanja, kros i orijentacioni kros, skokovi, bacanja, višeboji;
2. gimnastički sportovi ili sportska gimnastika, u koje spadaju vežbe na spravama, akrobatika, gimnastički skokovi, olimpijske grupne vežbe, višeboji;
3. borilački ili odbrambeni sportovi, u koje spadaju rvanje, džudo, boks, mačevanje, streljaštvo i streličarstvo;
4. nautički sportovi ili sportovi na vodi i u vodi, u koje spadaju plivanje, skokovi u vodu, vaterpolo, veslanje, kajakarstvo, jedrenje, motonautika, podvodni sportovi;
5. sportske igre, u koje spadaju fudbal, rukomet, odbojka, košarka, tenis, stoni tenis, ragbi, hokej na travi, golf, kuglanje i tome slično;
6. zimski sportovi ili sportovi na snegu i ledu, u koje spadaju klizački sportovi (umetničko klizanje, brzinsko klizanje, hokej na ledu, bobsleding, jedrenje na

- ledu), skijaški sportovi (trčanja, skokovi, alpske discipline, „kombinacije“, skijering) i sankanje;
7. konjički sportovi, u koje spadaju kasačke, preponske i ostale trke, dresura i polo na konjima;
 8. ciklistički sportovi, u koje spadaju automobilizam, motociklizam i biciklizam;
 9. vazduhoplovni sportovi, u koje spadaju motorno letenje, balonstvo, vazdušno jedriličarstvo, padobranstvo i tome slično (Flander 1977 (II): 304-305).

2.2 Istorijski razvoj sporta u svetu

Kao sastavni deo „kulture našeg vremena“, sport predstavlja značajan društveni fenomen i veoma raširenu i popularnu društvenu pojavu čiji koreni sežu do samih početaka razvoja ljudske civilizacije. Koreni sportskih aktivnosti potiču još iz perioda prvobitne ljudske zajednice, što potvrđuju pećinski crteži i ostaci oružja korišćenih za lov. Tada su dobra fizička spremnost, veština i kondicija bile faktori sa odlučujućim uticajem na opstanak pojedinca i zajednice. Fizička spremnost i spretnost su bile nepohodne za uspešan opstanak u surovim uslovima prirode u kojima je prvobitni čovek živeo, a „pronalazak različitih oružja i oruđa (koplja, sjekire, luka i strijele itd.) prisilio je ljude da na njima sistematski vježbaju kako bi ih mogli svrhovito upotrijebiti za pribavljanje hrane, obranu ili napadaj“ (Flander 1977 (II): 101).

Sa razvojem rodovske zajednice i čovekovom spoznajom prednosti proizvodnje kao načina za pribavljanje sredstava za život, menja se i svest o fizičkoj aktivnosti.

„Sve je prisutnija spoznaja da fizičko vaspitanje deluje ne samo na povećanje sposobnosti i efikasnosti tehnike u upotrebi oruđa i oružja, nego da pozitivno utiče i na zdravlje, a ujedno i na atraktivno-zabavni život čoveka. Fizičkom vaspitanju ostaje, međutim, i dalje pripisana komponenta mističko-kultnog delovanja. Sve je to uslovalo pojavu organizovanog, sistematski sprovedenog fizičkog vaspitanja“ (Šiljak 2007: 20).

Fizička kultura u starom veku (3500. pre n. e.-746. n. e.) i antičkim civilizacijama dobila je klasno obeležje odražavajući time sliku samih društava u kojima

je bila prisutna. Na to su posebno uticali stalni ratni sukobi i potreba vladajuće klase da očuva postojeći imetak i da ga uveća. Telesno vežbanje u svom organizovanom vojnom i ritualnom obliku postaje privilegija vladajuće klase (Flander 1977 (II): 101).

Antičke civilizacije koje su dale najveći doprinos razvoju sporta bile su kineska, japanska, indijska, persijska, sumersko-akadska, vavilonska i asirska u Aziji, egipatska u Africi, grčka i rimska u Evropi, astečka, majanska i inkanska u Južnoj Americi.

Materijalni dokazi ukazuju na to da su Kinezi upražnjavali sportske aktivnosti i imali organizovan sistem fizičkog vaspitanja još 4000 godina pre n. e, iako kineska istorija zvanično počinje 2697. godine pre n. e. kada je počeo da vlada car Huang-Ti. Kinezi su utemeljili zdravstvenu gimnastiku (kineziterapiju), a bavili su se veoma raznovrsnim sportovima koji su proistekli iz svakodnevnih aktivnosti, vojničkih i nevojničkih borilačkih veština. Tako su razvili različite vežbe za očuvanje zdravlja i dugovečnost, sportove loptom, šahovske igre i sezonske sportove. Kinezi su se bavili streličarstvom, trčanjem, skakanjem u vis, bacanjem kamena, plivanjem, skokovima u vodu i zimskim sportovima kao što su umetničko klizanje, akrobatika na ledu, streličarstvo na ledu, vojne vežbe i fudbal na ledu. Pri tome je streličarstvo bilo važan deo pedagoškog procesa uopšte. Stari Kinezi su se bavili konjičkim sportovima, a kasnije se pojavljuju boks, rvanje, borbe kopljima i štapovima, kao i jedna vrsta discipline džijudžicu, igra perjanica i sportovi koji se mogu smatrati pretečama golfa i fudbala. Drevni kineski fudbal, *čuju* ili *ču-ku*, smatra se pretečom današnjeg fudbala (Šiljak 2007: 30-34; McComb 1998: 16-17; Flander 1977 (II): 101-102).

Sa osnivanjem japanskog carstva u 7. veku pre n. e. počinje japanska istorija. Što se sporta tiče, kineske sportske discipline su u početku ostvarile najveći uticaj na Japan. Jedan od primera za to je borilačka veština džijudžicu. Osim te borilačke veštine, koja je u početku bila rezervisana samo za vojsku, muškarci su se u Japanu bavili sumo rvanjem, kamarijem (vrsta japanskog fudbala), jahanjem, kendom (vrsta plesa sa oružjem), japanskim polom, a žene su se bavile plesovima (Šiljak 2007: 35-36; McComb 1998: 17-19; Flander 1977 (II): 102).

Što se tiče Indije, u njenom kastinskom sistemu sve su se kaste bavile određenim fizičkim aktivnostima, s tim što je vojnička kasta kšatrija imala glavnu ulogu u organizovanju vežbanja. Ta kasta, koja je ceo život posvećivala organizovanom fizičkom vežbanju i usavršavanju telesnih sposobnosti, onako kako su one opisane u svetim knjigama, imala je glavnu ulogu u organizovanju vežbanja i bavila se „ratničkim disciplinama“ kao što su mačevanje, rvanje, streličarstvo, bacanje koplja, vožnja bojnih kola i jahanje na konju ili slonu. Bramanska kasta, koja je bila najuticajnije, bavila se igrama, plesovima i vežbama disanja, ali i mačevanjem, rvanjem, boksom i plivanjem. Niže kaste, vajišije i šudre, odnosno običan svet i robovi, bavili su se fizičkim aktivnostima neorganizovano. Kod njih su bile najrasprostranjenije borbe bez oružja, trčanje, skakanje, bacanja, rvanje, ples i igre poput hokeja na travi i pola koje su kasnije stekle popularnost i u višim društvenim slojevima, kao što su se proširile u drugim delovima Azije (Šiljak 2007: 34-35; McComb 1998: 20; Flander 1977 (II): 102-103).

Antičke civilizacije koje su ostvarile uticaj na potonji razvoj sporta kod Arapa u srednjem veku jesu persijska, sumersko-akadska, vavilonska i asirska u Aziji, egipatska u Africi, grčka i rimska u Evropi.

Narodi koji su se posebno istakli na području fizičke kulture na teritoriji Mesopotamije bili su Asirci i Persijanci. Među dokumentima o telesnom vežbanju naroda koji su nastanjivali dolinu između reka Tigar i Euftrat, najbrojniji oni koji potiču iz doba Asiraca i Persijanaca. Istorijski izvori iz asirskog perioda ukazuju na to da su Asirci kao ratnički i vojnički dobro organizovan narod izuzetan značaj pridavali telesnom vežbanju koje je bilo na zavidnom nivou organizacije, o čemu svedoče brojni spomenici. Veliku pažnju su posvećivali uzgoju i treningu konja, jahanju, vožnji bojnih kola, rvanju, lovu, plivanju, veslanju, trčanju i borilačkim veštinama kao što je borba metalnim oružjem (Šiljak 2007: 27-28; Flander 1977 (II): 103; McComb 1998: 20-21).

Fizička kultura je zauzimala značajno mesto i u životu Persijanaca koji su baštinili tekovine ranijih civilizacija koje su nastanjivale oblast Plodnog polumeseca. Persijanci su se, od vladara pa do običnog vojnika, obučavali u trčanju, jahanju, gađanju lukom i strelom, borbi bodežima i borbi kopljima, a grčki istoričari su čak zabeležili da su na dvorovima kralja i satrapa postojale škole sa spravama za fizičko vaspitanje.

Tako, na primer, grčki istoričar Ksenofont (430?-354), u svom delu *Kirov odgoj*, navodi da je fizičko vaspitanje bilo značajan deo obrazovanja vladara, kao i da su Persijanci imali organizovano fizičko vaspitanje za mladiće. U Persiji su bile popularne i različite igre, preteče savremenih ekipnih sportova kao što su polo i hokej na travi, koje su tu došle iz Indije. Pod kineskim i indijskim uticajima kod Persijanaca se razvila i zdravstvena gimnastika, a pod uticajem verskih običaja nastale su različite vrste plesova među kojima se posebno isticao *oklazma*, ples sa oružjem (Šiljak 2007: 28-30; Flander 1977 (II): 103).

Prema arheološkim otkrićima, fizičko vežbanje u Egiptu bilo je rezervisano samo za klasu na vlasti. Popularne fizičke aktivnosti su obuhvatale rvanje, dizanje tereta, borbe štapovima, plivanje, veslanje, igre loptom i različite vrste plesa. Plesovi su inače bili jedina fizička aktivnost u kojoj su učestvovali i žene. Neka arheološka otkrića sugerišu da je u Starom Egiptu čak postojala organizovana sportska nastava, osobito kada je reč o najpopularnijim staroegipatskim sportovima kao što su rvanje, borba štapom – *nabbut*, lov i dvorski plesovi (Šiljak 2007: 28; Flander 1977 (II): 103-104; McComb 1998: 23-25). Mekomb ističe da je dobra fizička kondicija bila veoma cenjena u Starom Egiptu, što se jasno vidi iz zidnih crteža gde su samo stranci i glupi ljudi prikazivani kao debeli, dok su svi ostali prikazani kao mršavi i u dobroj fizičkoj kondiciji. Smatra se, takođe, da su više klase i faraoni imali posebno vreme za fizičku rekreaciju. Iako se u Starom Egiptu nisu održavala redovna sportska nadmetanja, niti su građeni tereni ili objekti posebno namenjeni upražnjavanju sportskih aktivnosti, Mekomb smatra da je staroegipatska kultura slavila fizičke aspekte ljudske vrste (McComb 1998: 23-25). U vezi sa civilizacijskim značajem te činjenice ovaj autor naglašava:

„Ancient Egypt, moreover, represents the greatest development of sporting traditions in Africa, a legacy that was passed on to the younger civilizations of the Mediterranean Sea at Crete and Greece“ (McComb 1998: 25).

Sport i fizičko vaspitanje su bili nezaobilazni deo svih istorijskih perioda starogrčke istorije. Najstariji podaci o telesnom vežbanju u antičkoj Grčkoj, potiču iz takozvanog Geometrijskog perioda (1100–750. godine pre n.e) i nalaze se u epovima

Ilijada i *Odiseja*. Tu se pominju fizičke takmičarske aktivnosti kao što su: trke bojnih kola, pesničenje, rvanje, trčanje, borba kopljima, bacanje koluta (diska), gađanje lukom i strelom, bacanje koplja. U tom periodu je nastao i termin *atleta*, od grčkog *áthlos*, koji je označavao veštog takmičara i čoveka sa izuzetnim telesnim sposobnostima. Takve osobe su vrlo brzo postale idoli antičkog grčkog društva koji su bili ovekovečeni na brojnim umetničkim delima. U tom periodu, fizičko vaspitanje je podignuto na poseban nivo u okviru Sparte i Atine koje su na donekle različite načine primenjivale plansko i sistematsko fizičko vaspitanje u posebnim objektima i sa posebnim nadzorom čiji je cilj bio jačanje društva i države. Takođe, postojao je veoma čvrst stav da se samo onaj ko ima atletsko, muzičko i književno obrazovanje može smatrati kulturnim čovekom. Što se tiče visokog nivoa fizičkog vaspitanja u antičkoj Grčkoj, zapaža se da se sportsko vežbanje i takmičenje sprovodilo u gimnazijama i palestrama, na stadionima, hipodromima i bazenima. V. Šiljak navodi da su Stari Grci „vežbali i takmičili se po strogo utvrđenim pravilima za sve sportske discipline“, da su ta takmičenjima nadzirale sudije sa pomoćnicima, kao i da im je da im je bila poznata i „primena vežbi u zdravstvene, odnosno terapeutske svrhe – preventiva, terapija i rehabilitacija“ (Šiljak 2007: 78). Sportska nadmetanja su vrlo brzo postala deo grčkih verskih svečanosti među kojima su najvažnije bile Panatenejske i Panhelenske igre (Olimpijske, Pitijske, Nemejske i Ismijске), koje su uspostavile čvrstu tradiciju u periodu od 8. do 6. veka pre n. e. Među njima su najimpozantnije bile Olimpijske igre koje su bile posvećene vrhovnom grčkom božanstvu Zeusu. Uvedene su 776. godine pre n. e, a ukinute su 394. godine (Šiljak 2007: 27-78; Flander 1977 (II): 106-107; McComb 1998: 27-36).

Arheološka iskopavanja potvrđuju da su se Rimljani bavili različitim sportskim aktivnostima kao što su trčanje, bacanje diska, bacanje koplja, skok u dalj, rvanje, pesničenje, plivanje, takmičenje u jahanju i vožnja bojnih kola i pre osnivanja Rimskog carstva, u doba Etruraca. Među najvažnijim sportskim objektima u Starom Rimu bila su javna kupatila – *terme*. Osim što su terme imale značajnu ulogu u unapređenju zdravlja i higijene rimskog stanovništva, služile su i kao bazeni, imale su obično i gimnastičke dvorane, dok su se u dvorištima rimskih javnih kupatila dizali tegovi, igrale se igre loptom i razne društvene igre. Rimski imperatori su pokušali da kao paralelu grčkim Panhelenskim igrama, organizuju slična sportska takmičenja, ali ona nisu stekla takvu popularnost. S druge strane, u Rimu su bila popularna nadmetanja poput trke bornih

kola, borbe rvača, pesničara, trkača, kao i prikaz veština u jahanju i vežbanja na konju, gde su posetioci po ceo dan boravili na stadionima navijajući i kladeći se. Još popularnije su bile surove i krvave gladijatorske borbe (Šiljak 2007: 73-80; Flander 1977 (II): 107-108; McComb 1998: 36-39).

Godine 395. n. e. došlo je do raspada Rimskog carstva i njegove deobe na dva dela. U zapadnom delu su javna nadmetanja na stadionima su počela da nestaju istom brzinom kojom je Zapadno rimsko carstvo nestajalo pod naletima varvara 410, 455. i 476. godine n. e. Što se tiče istočnog dela rimskog carstva to jest Vizantije, koja je trajala do 1453. godine, tu su se u početku zadržale borbe sa životinjama, dok su gladijatorske borbe odmah prestale da se održavaju. Crkva se u Vizantiji protivila sportovima kao što su gladijatorske i borbe sa životinjama, ali su se pod pokroviteljstvom vlasti i dalje održavale trke kočija (McComb 1998: 39).

U periodu srednjeg veka javljaju se novi društveni odnosi, a robovlasništvo prerasta u feudalnu društveno-ekonomsku formaciju (Šiljak 2007: 90; McComb 1998: 41). Kako V. Šiljak uočava, „ovakav razvoj je uslovio i novu ideološku i kulturnu nadgradnju, a samim tim i novi pristup telesnom vaspitanju i sportu“ (Šiljak 2007: 90). Hrišćanstvo i crkva su u Evropi imali presudan uticaj na sve aspekte života, pa tako i na fizičke aktivnosti. Iako je crkva propovedala da je „greh posvećivati pažnju lepoti tela, jer bi trebalo brinuti o duši“ (Šiljak 2007: 94), stanovništvo se bavilo različitim fizičkim aktivnostima. Dok su se plemići, vitezovi i njihovi potomci bavili lovom i vojničkom fizičkom pripremom, kmetovi i njihovi potomci su se bavili narodnim oblicima nadmetanja. Vojnička fizička priprema je obuhvatala sedam viteških veština: jahanje, plivanje, lov, gađanje strelom iz luka, borenje (mačem, kopljem i rvanje), zabavne igre sa dvora (ples, igre, loptom i šah) i sedmu, „nesportsku“ veštinu, koja je uključivala lepo govorništvo, poznavanje stranih jezika, pevanje i lepo ponašanje. Vitezovi su se takmičili na viteškim turnirima za koje su bile karakteristične veoma realistične borbe do pronalaska vatrenog oružja, kada su ti turniri dobili revijalni karakter. Narodni oblici nadmetanja obuhvatali su trčanje, rvanje, različite vrste bacanja i skakanja, potezanje motke, plivanje, plesove i igre koje je crkva smatrala bezopasnim u slučaju bune ili ustanka (Šiljak 2007: 94-98; McComb 1998: 41-43; Flander 1977 (II): 108-110). Kmetovi su, prema Mekombovim nalazima, igrali različite igre loptom, među kojima su

bile i neke igre koje su podsećale na današnji fudbal i ragbi, kao i različite varijante hokeja na travi, kuglanja i karlinga (McComb 1998: 42).

U srednjovekovnoj Kini nastavljena je tradicija drevnih sportova kao što su streličarstvo, dizanje tereta, jahanje, polo, borilačke veštine i veoma popularni kineski fudbal *ču-ki (ču-ju)* koji se igrao i na carskom dvoru. U Japanu se, sa druge strane, pojavila ratnička klasa samuraja koji su bili veoma vešti u mačevanju, streličarstvu i jahanju. Običan narod je i dalje upražnjavao discipline kao što su kendo, ples, sumo rvanje i kamari (Šiljak 2007: 90-91; Flander 1977 (II): 101-102).

Što se tiče Centralne Amerike, to jest teritorije današnjeg Meksika, majanska civilizacija (300-900), koja se u 9. veku stopila sa toltečkom (800-1000), imala je veoma razvijen sportski život. U svakom gradu su postojali zasebni tereni, takozvana *loptališta*, gde su se Maje i Tolteci nadmetali u disciplini koja se može smatrati pretečom današnje košarke. Ta nadmetanja su bila delom obrednog, a delom sportskog karaktera. U doba astečke civilizacije, koja se naselila na tom području posle toltečke, popularne sportske discipline bile su trčanje, veslanje, plivanje, skokovi u vodu, lov i ribolov, streličarstvo, bacanje koplja, igra perjanicama i *takari*, što je bila vrsta hokeja na travi. U Južnoj Americi, posebno kod plemena koja su naseljavala teritoriju današnjeg Perua, trkačke sposobnosti su bile na visokoj ceni, a pored toga su se održavala takmičenja u plivanju naoružanih mladića, rvanju, bacanju koplja, gađanju strelom iz luka, borbom štapovima. Jahanje i borbe sa bikovima postale su popularne tek posle dolaska španskih osvajača, kako u Centralnoj tako i u Južnoj Americi (Šiljak 2007: 92-94; McComb 1998: 15-16; Flander 1977 (II): 104-105).

U novom veku, koji je trajao od 15. do 19. stoleća, nastaje novi ekonomski sloj – građanstvo. Naseljavanjem istaknutih kmetova oko dvorova ili na raskršću puteva, dolazi do razvoja gradskih sredina, kao i zanatstva i trgovine. Pri tome je gradsko stanovništvo moralo da zna da rukuje oružjem. Bogatije gradsko stanovništvo je oponašalo plemstvo obezbeđujući svojoj deci odgoj sličan viteškom, dok su ostali stanovnici razvijali druge vidove fizičkih aktivnosti. Pored trčanja, bacanja kamena s ramena, skokova, rvanja, pojavljuju se i aktivnosti poput kuglanja, jahanja, voltižovanja, streljaštva, lova, mačevanja s rvanjem, kao i razne igre loptom. Uz to se organizuju

različita nadmetanja i gradske otvorene igre koje su privlačile goste iz drugih sredina. Različite varijante igara loptom kao što su *soule* i *kalčo*, iz kojih su se kasnije razvili fudbal i ragbi, postale su izuzetno popularne i igrane su se na terenima van gradskih sredina. Pored igara loptom, koje su se brzo proširile i postale veoma popularne kod građanstva i plemstva, održavala su se nadmetanja u plivanju, veslanju, jedrenju, skokovima u vodu, zimskim sportovima kao što su vožnja saonicama, skijanje i klizanje na ledu (Šiljak 2007: 108-110; McComb 1998: 43-46; Flander 1977 (II): 108-110). McComb navodi da su mačevalački dueli u doba renesanse prerasli u mačevalački sport koji je bio popularan kod pripadnika više klase. U tom periodu su unapređeni i načini igranja tenisa uvođenjem reketa. Taj sport, koji potiče iz Francuske, takođe je stekao popularnost kod pripadnika više klase (McComb 1998: 43-44).

Renesansno doba je donelo veliko interesovanje u Evropi za fizičko vaspitanje po grčkim antičkim principima. Renesansni mislioci su u grčkom antičkom fizičkom vaspitanju videli nezamenljivo sredstvo u vaspitavanju omladine, u jačanju tela, duha i zdravlja. U tom periodu počinju da se uspostavljaju prvi teorijsko-praktični pristupi fizičkom vaspitanju – sportske aktivnosti se postepeno uvode po školama i pišu se prvi udžbenici posvećeni fizičkom vežbanju (Šiljak 2007: 110-112; Flander 1977 (II): 110).

Sa Francuskom buržoaskom revolucijom 1789. godine nastao je i novi društveno-ekonomski poredak, kapitalizam, koji je uticao na sve elemente društva, pa tako i na dalji razvoj oblika fizičkog vežbanja i sporta. Vežbanja pod nazivom „antička gimnastika“ počinju da se šire van škola i instituta, pri čemu se u nekim državama formiraju posebni nacionalni gimnastički sistemi čiji je cilj bila „mobilizacija celokupne nacije u borbi za klasne interese buržoazije“ (Šiljak 2007: 113).

U *Enciklopediji fizičke kulture* se navodi da je do kraja 18. veka nastalo mnogo teorija o tome kako fizičko vaspitanje treba da bude deo opšteg odgoja i obrazovanja, s tim što su te teorije uglavnom bile usmerene ka potrebama individualnog odgoja dece bogatih društvenih slojeva. Tek se krajem 18. veka, sa osnivanjem prvog zavoda u kom su se primenjivali novi pedagoški standardi, koji su uključivali i obavezno fizičko vaspitanje, stiču uslovi za razvoj fizičkog vaspitanja u pravom smislu te reči (Flander 1977 (II): 110). U organizovanju sistema vežbanja učestvuju pedagozi, lekari i filozofi,

a jedna od ideja vodilja takvog pokreta je stvaranje zdrave nacije. Iako je veliki napredak na planu organizovanog vežbanja u teorijskom i praktičnom pogledu ostvaren u Nemačkoj, Švedskoj, Češkoj, Francuskoj i SAD, Engleska se smatra kolevkom modernog sporta. To je zbog toga što su u Engleskoj takmičenja dobila oblik organizovanog savremenog sporta zahvaljujući kreiranju prvih pravila i uređenih terena za takmičenja, uvođenju tačnog merenja ostvarenih rezultata, korišćenju određenih tehnika i primenjivanja sistematskog vežbanja to jest treningom. U tom periodu su utvrđena pravila za mnoge sportove, kao što su: atletika, kros kontri, veslanje, boks, fudbal, ragbi, tenis, stoni tenis, plivanje, vaterpolo i hokej na travi (Šiljak 2007: 113-122; Flander 1977 (II): 110).

Ono što je obeležilo ljudsku istoriju u 19. veku jeste dominacija zapadnih nacija Afrikom i Azijom, odnosno njihova kolonizacija. Kolonizatori su sa sobom donosili i svoje kulturne obrasce, što je obuhvatalo i sportove, a potčinjene nacije su neretko usvajale te nove obrasce. Zbog napretka i snage britanske imperije, koja se bila toliko raširila širom sveta da se često govorilo da iznad nje sunce nikada ne zalazi, Mekomb navodi da se 19. vek često naziva britanskim. Samim tim, Velika Britanija je imala najveću ulogu u svetskom širenju različitih sportova, a najpre fudbala, ragbija i kriketa (McComb 1998: 53-61). Međutim, širenje sportova nije bilo isključivo jednosmerno. Odličan primer za to je polo, koji se vekovima igrao širom Azije u različitim varijantama, a prešao je iz Indije kod Britanaca (McComb 1998: 62).

U savremenom dobu, posle Prvog, a još više posle Drugog svetskog rata, šire se različiti oblici fizičke kulture svuda po svetu i nastaje savremeni sportski pokret. Nastaju nove sportske grane i sve veći broj sportskih klubova. To je uslovalo nastanak veće broja sportskih i međunarodnih saveza kao stručnih organizacija koje su se bavile organizovanjem takmičenja na nacionalnom i međunarodnom nivou. Najznačajnija međunarodna sportska organizacija je Međunarodni olimpijski komitet, osnovan 1894. godine. MOK organizuje olimpijske igre, povezuje nacionalne olimpijske komitete i koordiniše radom međunarodnih stručnih sportskih saveza. Najznačajnija međunarodna sportska asocijacija jeste Međunarodna fudbalska asocijacija FIFA (Fédération Internationale de Football Association), koja je osnovana 1904. godine. Takođe se osnivaju ustanove za školovanje stručnih kadrova, a fizičko vaspitanje i sport postaju

sastavni deo škola i univerziteta. Osim školskog i studentskog, razvijaju se masovni, radnički, rekreativni i druge vrste sportova. Što se tiče globalnih sportskih takmičenja kao što su moderne Olimpijske igre, Univerzijada, svetska i kontinentalna takmičenja u određenoj sportskoj grani, ona su veoma brzo dovela do pojave profesionalizma i komercijalizacije sporta. Globalna sportska takmičenja su arene na kojima se ostvaruju vrhunski sportski rezultati i maksimalna sportska dostignuća, a pojava profesionalizma i komercijalizacije sporta uticala je na to da se tu ne odvija samo borba za medalje već i za ogromne sume novca od nagrada, sponzorskih ugovora i tome slično (Šiljak 2007: 130-138; McComb 1998: 62-63).

2.3 Istorijski razvoj sporta u arapskom svetu

Teritorija Bliskog istoka se tokom starog veka u celini našla pod grčkim i rimskim uticajem, što je za oblast fizičke aktivnosti značilo usvajanje i nekih novih vidova fizičkog vežbanja ili unapređivanje poznatih sportskih disciplina. Istorijski podaci o fizičkim aktivnostima kojima se bavilo stanovništvo Arabijskog poluostrva u periodu pre pojave islama veoma su oskudni. Poznato je da je deo stanovnika je vodio sedelački način života, baveći se zemljoradnjom po oazama, ili zanatstvom i trgovinom u malim gradskim sredinama, ali i da je najveći deo stanovnika tog regiona živeo nomadskim, beduinskim životom, koji se svodio na uzgoj i ispašu stoke oko malobrojnih izvora vode u pustinji (Hourani 2005: 10). Takav način života je sigurno zahtevao određen nivo stalne fizičke spremnosti.

Hojlend (Robert G. Hoyland) navodi da se nomadski deo stanovništva Arabijskog poluostrva bavio lovom, što je ovekovečeno na crtežima uklesanim u stene u centralnom i severnom delu Arabijskog poluostrva. Lov nije bio samo način da se zaradi i obogati ishrana, već i vid rekreacije, „fizička vežba, trening konjičke i streličarske veštine, a pre svega prilika da se pokažu veština i snaga“ (Hoyland 2002: 92). Nomadi su u lovu koristili mreže, klopke i slično, pri čemu je trebalo saterati divljač u zamku. Ako je cilj lova bio sportsko-rekreativnog karaktera, tada su se primenjivali „atletiskiji“ načini lova, gde se posebno ističe potera na konju. Hojland sugerise i da je lov u preislamskoj Arabiji neretko bio magijskog karaktera. Postoje arheološki dokazi da su

stanovnici Arabijskog poluostrva u preislamskom periodu verovali da se kroz lov dobija božanski blagoslov, bilo u vidu obilja hrane ili u vidu povoljnih klimatskih uslova ili nečeg sličnog. Stari Arabljani su najviše lovili divlje koze (Hoyland 2002: 91-95). Filip Hiti (Philip K. Hitti) navodi da su se bogati arabljanski nomadi u preislamskom periodu bavili konjskim trkama, hajkama, lovom, kao i jahanjem kamila (Hiti 1988: 36).

Lapidus (Ira M. Lapidus) ističe da su Vizantinci i Sasanidi „izvozili“ vojnu tehniku Arabljanima. Arabljani su u preislamskom periodu neretko bili u rezervnom sastavu rimljanskih i persijskih vojnih jedinica, kao što su sklapali različite saveze sa malim kraljevstvima na Arabijskom poluostrvu kojima su pružali vojnu zaštitu (Lapidus 2007: 10-13). Zbog toga se mora pretpostaviti da se stanovništvo Arabijskog poluostrva u periodu pre pojave islama zasigurno bavilo i različitim fizičkim aktivnostima koje su omogućavale njihovo vojno angažovanje.

Mekomb, međutim, smatra da sportovi nisu bili previše značajni na Bliskom istoku još od asirskog perioda.

„Sports, however, were generally not important in Mesopotamian life, nor in the Middle East at later periods. After Rome conquered the area, officials in 174 B.C. built a gymnasium for Greek sports at Jerusalem, and later, under the governor Herod (37 B.C.–4 A.D.), a stadium for gladiator fighting and chariot racing. According to the books of Maccabees, which contain early Jewish history in the century before Christ, young Hebrew men, trying to impress the conqueror, underwent surgery to disguise their prior circumcision so that they could compete nude. Most of the Jewish community, however, rejected sports as a part of a hated foreign culture. This rejection continued in the Middle East until after World War II“ (McComb 1998: 21).

Slično zapažanje iznosi i Filip Hiti.

„Sportovi, kao i lijepe umjetnosti, tokom istorije bili su više pratioci indoevropske nego semitske civilizacije. Bavljenje njima zahtijeva fizički napor radi njih samih, a to sinove Arabije s utilitarističkim temperamentom i toplom klimom nije nikako privlačilo“ (Hiti 1988: 311).

S druge strane, Olander (Erik S. Ohlander) ukazuje na to da je viteštvo, koje je podrazumevalo izvanredno vladanje veštinama jahanja konja i upotrebe različitog oružja i koje je u islamskom periodu imalo izuzetno značajnu ulogu, nastalo već u preislamskom periodu. Isti autor pretpostavlja da su se već u preislamskom periodu održavale i trke konja (Ohlander 2006: 153; Shoshan 2006: 768).

Što se tiče perioda posle pojave islama, u islamskoj predaji – hadisima, navodi se da je prorok Muhamed (Muḥammad, 570-632) preporučivao fizičke aktivnosti kao što su trčanje, rvanje, streličarstvo, bacanje koplja, jahanje, plivanje, triktrak i šah (McComb 1998: 21-22; Hanafy 1995: 42-43). Iz toga možemo zaključiti da su te discipline postojale u tom periodu i da su se njima bavili prvi muslimani. Pored toga, Hanafi (Earleen Helgelien Hanafy) navodi da se u hadisima mogu naći i dokazi da je prorok Muhamed podsticao ljude da se nadmeću u trčanju, da se trkao sa svojom ženom Aišom, kao i da joj je dopustio da gleda igru sa kopljima koja se odigravala u džamiji, tadašnjem centru verskog, društvenog i kulturnog života (Hanafy 1995: 43).

Mekomb ističe da su fizičke aktivnosti kao što su trčanje, rvanje, streličarstvo, bacanje koplja, jahanje, plivanje, bile namenjene vojnoj obuci ili relaksaciji, ali da nisu smele da budu važnije od verskih dužnosti. Ovaj autor smatra da su se sportske aktivnosti našle u otežanom položaju kako zbog ramazanskog posta, tako i zbog nekih drugih ograničenja koje je praktikovanje islamske vere nametalo (McComb 1998: 21-22).

Istorijski podaci u vezi sa srednjovekovnim sportskim aktivnostima kod Arapa pretežno se odnose na tadašnju arapsko-islamsku elitu, dok fizičke aktivnosti i hobiji običnog sveta nisu odveć poznate.

Arapsko-islamska elita Omajadskog i Abasidskog halifata je usvojila većinu fizičkih aktivnosti onih nacija koje su bile pripojene arapskom halifatu. Omiljeni vidovi vežbanja obuhvatili su aktivnosti vojničkog karaktera kao što su: konjički sportovi, polo, streličarske discipline, rvanje, dizanje tegova, mačevanje, trke čamaca, plivanje, discipline sa kopljem i sokolarstvo. Hiti navodi da se u omajadskom periodu smatralo da je obrazovan onaj čovek koji zna da čita i piše na svom maternjem jeziku, kao i da se

služi lukom i strelom i da pliva, a da se vladajuća elita zabavljala lovom, konjskim trkama, kockanjem i borbom petlova (Hiti 1988: 217-218 i 239).

Situaciju u oblasti sporta i fizičkih aktivnosti posle pojave islama, kao i njihov društveni, kulturni i vojni značaj, na vrlo zanimljiv način opisao je istoričar Bernard Luis (Bernard Lewis).

„Long after hunting ceased to be a significant source of food supply, it retained an important social, cultural and even military function. Under Islamic rule, the games and athletic contests of the Hellenistic world had for the most part disappeared. Racing with horse and camel, fighting by cocks, camels, and wrestlers, provided some public entertainment, while such martial arts as archery and equitation maintained the professional skills of the military. But until the massive modern development of sports and pastimes the hunt was by far the most popular means of combining exercise, recreation and useful training. The great royal hunts – vast in scale, duration, and numbers – had a special value; they were the closest pre-modern approach to the war games and military exercises that prepare modern armies for battle, and offered practice in organization and administration, equipment and supply, movement, command and control and, in a manner of speaking, combat“ (Lewis 2001: 255).

Luis ističe da je lov predstavljao najvažniju srednjovekovnu fizičku aktivnost kod Arapa, a Hiti u vezi sa fizičkim aktivnostima poput streličarstva, lova, igranja lopte i šaha primećuje da su one imale takav status kod vladajuće abasidske elite da su potčinjeni mogli da savladaju svog gospodara bez ikakve bojazni po svoj život ili status (Hiti 1988: 311).

Konjički sportovi (ar. *al-furūsiyya*), koji su u jednom periodu bili neposredno povezani sa lovom, spadaju među najstarije i najvažnije sportske veštine kod Arapa. U vezi sa tim, Šošan navodi da su konjičke trke zlatni period imale za vreme vladavine Omajada.

„It appears from our sources that its apogee was in the eighth century CE, in the reigns of the Umayyad Hisham to the ‘Abbasid Harun al-Rashid. Probably at some

point after the ninth century, it went into decline, although it certainly did not disappear altogether“ (Shoshan 2006: 768).

Arapski istoričar sporta K. el Vejs (Kāmil al-Ways) navodi da su konjički sportovi u abasidskom periodu bili najistaknutiji vid zabave vladajućeg sloja, ali i običnog sveta.

„Trke konja su bile najistaknutiji primer rekreativnog sporta u doba Abasida. Bile su jedan od najomiljenijih vidova zabave kod halifa, emira, valija, visokih državnih zvaničnika i običnog naroda. Odlazak na hipodrom je imao svečarski status, jer bi ljudi tamo sedeli da vatreno prate trke, baš kao što su to imali običaj da rade prilikom proslave praznika i drugih svečanosti. Halife su poklanjale izuzetno veliku pažnju trkama i uzgoju konja, osnivali su i organizovali hipodrome, trenirali su konjičke sportove i igre, a ljudi su tim aktivnostima posvećivali mnogo energije tako da su im postale omiljeni vid zabave. Trke konja se ubrajaju u najlepše festivale koji su halifama, vezirima, visokim državnim zvaničnicima i običnom svetu pružali trenutke čiste radosti i sreće“ (al-Ways 2002: 1).

Konjičke trke deo oduvek su bile važan deo vojničke obuke, ali i ne manje bitan deo zabave vladara i plemstva. K. el Vejs navodi da je abasidski halifa Harun el Rašid (Hārūn al-Rašīd, 786-809) bio veliki ljubitelj konjskih trka i konjičkih sportova uopšte. Posedovao je polja i štale gde su se uzgajali i trenirali vrhunski konji. Ovaj istoričar navodi da su konjički sportovi (ar. *'al'āb al-furūsiyya*) u tom periodu obuhvatali:

ṭa'n al-'ahdāf – „gađanje u metu“;

ḍarb al-'ašbāḥ al-manṣūba bi al-sayf – „udarac mačem u okačene predmete“;

ramy al-ḡarīd – „bacanje (arapskog) koplja“;

al-taṣwīb bi al-sihām – „gađanje strelom“, „streličarstvo“ (Ways 2002: 3-4).

Običan svet, koji sebi nije mogao da priušti da odgaja i trenira skupocene konje, razbibrigu je nalazio u gledanju trka i klađenju, ali i u učestvovanju u trkama kamila, magaraca, pasa i golubova (Shoshan 2006: 768-769; Hiti 1988: 311-312).

Polo (klasični ar. *al-sawlaḡān* ili *al-ḡūkān*, standardni ar. *al-būlū*), konjički sport indijskog porekla koji je do Arapa stigao putem persijskih uticaja, stekao je popularnost među abasidskim, a kasnije i među ejubidskim i mamelučkim plemstvom. Kod Abasida je bila omiljena i druga igra slična polu, koja se zvala *tabtab*. Takođe se igrala na konjima, pri čemu je jahač u ruci nosio drvenu motku ili reket za udaranje lopte. Popularne su bile i igre poput šaha i triktraka (Shoshan 2006: 768-769; Hiti 1988: 311-312).

Na veliki društveni i državni značaj konjičkih trka, konjičkih sportova i igara poput pola u doba Mameluka ukazuje egipatski književnik G. Gitani (Ġamāl al-Ġīṭānī, rođen 1945) u svom književno-istoriografskom ostvarenju *Kairo u 1000 godina* (*Malāmiḡ al-Qāhira fī 1000 sana*). Na osnovu različitih srednjovekovnih izvora, posebno Makrizijevog (al-Maqrīzī, 1364-1441) dela *Pouke i razmišljanja*, (*Mawā'iz wa al-i'tibār*) i Ibn Ijasove (Ibn 'Iyās, †1524) istorije *Divni cvetovi vekovnih događaja*, (*Badā'i' al-zuhūr fī waqā'i' al-duhūr*), Gitani naglašava da se prestiž nije vezivao samo za vlastelu koja je držala konje i čiji su konji pobeđivali u trkama, već i za osobe koje su bile zadužene da o tim konjima vode računa. Pozicija *ahur-emira*, osobe koja je vodila računa o sultanskim i emirskim konjušnicama, sa sobom donosila ogroman politički, vojni i društveni uticaj. Takođe, vešti mamlučki takmičari u trkama i drugim nadmetanjima su ponovo dobijali svoju slobodu, kao i posed, neku državnu dužnost i mogućnost da napreduju u državno-vojnoj službi. Jahanje konja je imalo značajnu ulogu u ratovanju, ali i u mirnodopskim uslovima, jer su sultanske parade predstavljale vrhunske društvene i državne događaje (Gitani 2007: 70-77).

Ipak, najširu popularnost među elitom i običnim svetom imale su discipline koje nisu iziskivale velika materijalna ulaganja, kao što su rvanje, dizanje tegova, mačevanje, trke rečnih čamaca, plivanje, kao i različite borbene veštine sa kopljima, među kojima se ističe disciplina bacanja koplja (ar. *ramy al-ḡarīd*), pri čemu termin *ḡarīd* označava „(kratko drveno) koplje“, „arapsko koplje“, a doslovno znači „palmino granje bez lišća“. Omiljena su bila i nadmetanja životinja, kao što su trke ili borbe životinja (Hiti 1988: 311-313).

Šošan navodi da su takve aktivnosti podjednako voleli i vlastodršci i njihovi podanici. Ovaj autor ističe da su u tim takmičenjima, koja su se održavala i na samim dvorovima, učestvovala najrazličitije životinje.

„Dogs, rams, and cocks, among others, were used in competitions, and thus Ma'mun's (198–218/813–833) servants were on one occasion busy watching cock fighting at the court. A duel of lions and buffaloes is reported for al-Mu'tasim's court“ (Shoshan 2006: 769).

Iako je u islamu strogo zabranjeno, kockanje je bilo sastavni deo gotovo svih sportskih aktivnosti kod Arapa u srednjem veku. S jedne strane, sasvim otvoreno se odvijalo kladenje pre i tokom polo utakmica, trka u hodanju, trka konja, kamila i golubova, kao i pre i tokom nadmetanja u plivanju, streličarstvu, rvanju. S druge strane, pravo kockanje među učesnicima u igrama kao što su šah, kartanje, triktrak ili tavlja (ar. *nard* ili *tāwula/tāwila*) i drugih sličnih igara, odvijalo se daleko od očiju javnosti (Mikhail 2006: 275). Igre kao što su šah i triktrak su u arapski svet stigle preko Persije, a Darje (Touraj Daryae) u vezi sa tim igrama izneo veoma zanimljivo zapažanje.

„These board games were sports that were meant to train the mind in order to be a well-rounded person, namely someone who has acquired frahang/farhang (culture)“ (Daryae 2006: 148).

Posebno mesto među fizičkim aktivnostima u srednjovekovnom arapskom društvu imao je lov, sa sokolarstvom kao svojim najistaknutijim vidom. Kao B. Šošan uočava, sokolarstvo je drevni sport (ar. *al-bāziyya* ili *al-bayzara*) i prisutan je u brojnim delovima sveta. Ovaj sport se na Arabijskom poluostrvu pojavio mnogo vekova pre epohe hrišćanstva. U periodu posle pojave islama, sokolarstvo je postalo vid elitne zabave u koji su omajadske i abasidske halife neštedimice ulagali (Shoshan 2006: 769). To se potvrđuje i u *Enciklopediji modernog Bliskog istoka i Severne Afrike* (*Encyclopedia Of The Modern Middle East & North Africa*) pri čemu se ukazuje na poseban značaj sokolarstva:

„Rooted in pre-Islamic Arabia, falconry became a fashionable courtly pastime from the time of Caliph Yazid ibn Mu'awiya (680–683 C.E.) to that of the Ottoman Empire sultans. Also practiced by commoners, falconry's popularity spread from Persia to Morocco. Most prized were the gyrfalcons of Siberia. These Siberian birds were often exchanged as ceremonial gifts among ambassadors. Many treatises were written on the art of training, and the hawk became a common motif in the Islamic arts“ (Mattar 2004: 803).

Hiti navodi da je lov sa sokolovima, kopcima i jastrebovima došao iz Persije, na šta, prema njegovim rečima, ukazuje arapska terminologija koja se odnosi na te discipline. Potvrdu te Hitijeve tvrdnje nalazimo i u *Rečniku arabizovanih persijskih reči (Kitāb al-'alfāz al-fārisiyya al-mu'arraba)* Šira (S. A. Šīr) iz 1908. godine. Na primer:

bāšaq – „jastreb“, „kobac“, „lov sa kopcima“;

bāz – „soko“, „lov sa sokolovima“;

bāzidār – „sokolar“;

bāzyār – „sokolar“;

bāziyya – „sokolarstvo“;

bayzara – „lov sa sokolovima“ (Hiti 1988: 312; Šīr 1908: 15-16).

Takva vrsta lova je sačuvala svoju popularnost u poznijem periodu abasidske države i u periodu krstaških ratova (Hiti 1988: 312). Na tu činjenicu ukazuje i arapski istoričar K. el Vejs.

„Abasidi su se zainteresovali za lov pošto su se učvrstili na vlasti. Veoma su se izveštali u uzgoju ptica grabljivica, pasa i divljih mačaka. Nabavljali su ih u izobilju i ulagali ogroman novac u njihov uzgoj i kupovinu. Postavljali su ljude koji će voditi računa o njima, a među njima su, kod onih koji imaju sokolove, pse, divlje mačke, slonove i orlove, bili sokolari, dreseri lovačkih pasa, dreseri divljih mačaka, dreseri slonova i dreseri orlova. U abasidskoj arapskoj državi lov sa sokolovima je čak postao jedno od vrednih dobara koje se finansira iz državne riznice, kao što se finansiraju trupe ili odredi“ (Ways 2002: 13).

Osim u abasidskoj epohi, lov i sokolarstvo bili popularni u fatimidskoj, ejubidskoj i drugim islamskim državama s kraja srednjeg veka. Vejs ističe da lov nije bio samo zabava vlastodržaca i moćnika, već da se njime bavio i običan narod koji je u lov nosio različito oružje, zavisno od toga šta su lovili. Samostrel (ar. *qaws al-bunduq* ili *al-bunduq*¹) je najčešće korišćen za lov na ptice, dok su za lov na lavove korišćene (arapske) strele (ar. *nabl*). Isti autor ističe da je lov na lavove u okolini Bagdada trajao sve do novog veka (Ways 2002: 13 i 23-24).

Popularnost lova i sokolarstva je bila tolika da su im učenjaci i književnici tog doba posvetili brojne traktate, zbirke poezije i druga naučna i književna dela. Najslavniji arapski srednjovekovni autori u oblasti književnosti i nauke koji su o njima pisali jesu veliki književnik Džahiz (al-Ġāhiz, 781-869) u svom delu *Knjiga o životinjama* (ar. *Kitāb al-ḥaywān*), pesnik Kašadžim (Kašāġim, †970) i mnogi drugi (Ways 2002: 14; Hiti 1988: 312).

Na veliku popularnost lova ukazuju i detaljni opisi lova koje u svojim memoarima navodi arapski plemić Usama ibn Munkiz (ʿUsāma ibn Munqid, 1095-1188), koji je živeo u periodu između prvog i trećeg krstaškog pohoda (Ibn Munkiz 1984: 202-233; Hiti 1988: 312).

Kako je već navedeno, polo (ar. *al-sawlaġān*, *al-ġūkān*, kasnije: *al-būlū*) je bio veoma popularan među mamelučkim plemstvom. Mameluci su naročito voleli polo i smatrali su da predstavlja odličan način za održavanje kondicije vojnika i konja (Shoshan 2006: 768-769; Hiti 1988: 311-312; Gitani 2007: 74).

U vezi sa izuzetnim društveno-političkim značajem koji je polo imao kod Mameluka Šošan zapaža:

„In later periods, polo was exercised on festive occasions such as the visit of foreign ambassadors. This was the case in AH 660/1262 CE, when the Mamluk sultan

¹ Od termina *bunduq* – „samostrel“ kasnije je izveden termin *bunduqiyya* – „puška“.

Baybars I received a Mongol delegation. When, in the last years of the Mamluk reign in Egypt, Sultan Qansuh al-Ghawri received Ottoman and Safavid delegates, he entertained them with polo games. The status of polo in the Mamluk court is demonstrated in the establishment of the post of the *jukandar*, a high official in charge of supervising polo exercises“ (Shoshan 2006: 769).

To potvrđuje i Gitani navodeći da su mamelučki vladari uzgajali posebne konje za taj sport, kao što su u službu primali ljude kojima će briga o tim grlima i pripremanju opreme biti jedino zaduženje (Gitani 2007: 74). Kod Mameluka je popularna bila i konjičko-streličarska igra pod nazivom *qabaq* u kojoj bi jahač iz pokreta strelom gađao okačenu tikvu kao metu. Arapi su u srednjem veku negovali i druge konjičko-streličarske discipline, koje nisu predstavljale samo vid sportskog nadmetanja, već i vid dobre vojne obuke i način da se vojna spremnost stalno održava na zavidnom nivou. Takmičili su se u gađanju različitim tehnikama i na različitim razdaljinama, kao što su se nadmetali i u gađanju iz samostrela (Hiti 1988: 311-312).

U relevantnoj historiografskoj literaturi ne nalazimo previše opisa sportskih i fizičkih aktivnosti koje su se upražnjavale od propasti mamelučke države i dolaska Osmanlija do kolonijalnog doba.

U čuvenoj knjizi *The Manners and Customs of the Modern Egyptians* (*Ponašanje i običaji modernih Egipćana*) nalazimo retke opise sportskih i fizičkih aktivnosti koje su Egipćani u 19. veku upražnjavali. Viktorijanski engleski arabista E. V. Lejn (Edward W. Lane, 1801-1876) konstatuje da su Egipćani u 19. stoleću bili okrenuti ka igrama koje su odgovarale njihovim „mirnim sklonostima“, kao što su šah, triktrak, karte i slično (Lane 1954: 350). Što se tiče gimnastičkih to jest fizičkih disciplina, Lejn navodi da se one veoma retko javljaju među Egipćanima, koji uprkos tome iskazuju neverovatnu telesnu snagu. Običan svet je, prema ovom arabisti, neretko učestvovao u borbama štapom, *nabbut*, disciplini koja je preživela od faraonskog perioda. Takođe, prisutna su bila i nadmetanja u rvanju i bacanju koplja zvanom *gereed* to jest *ḡarīd*, disciplina za koju Lejn navodi da potiče iz preislamskog perioda i da je bila veoma popularna u doba Mameluka i Osmanlija. Nadmetanja u toj disciplini u oblasti Gornjeg Egipta su se odvijala tako što protivnički igrač pokušava da na konju

pređe određenu razdaljinu dok se na njega bacaju zatupljena koplja (od palmine grane bez lišća), dok on koji pokušava da ih uhvati ili da se od njih odbrani rukama ili sabljom. Osim te vrste bacanja koplja, Lejn beleži da su se Egipćani u sam osvit kolonijalnog perioda bavili različitim vrstama plesova zabavnog i verskog karaktera, pri čemu su u zabavnim plesovima učestvovala oba pola, dok su plesovi verske prirode bili rezervisani samo za muškarce (Lane 1954: 357-359; 384-389 i 437-438).

Sajid (Adel el Sayed) navodi da su se Egipćani na početku kolonijalnog doba uglavnom bavili individualnim, odnosno sportskim aktivnostima koje nisu bile ekipnog karaktera.

„Concerning games, the Egyptians were accustomed to games which were largely individual. While two or four persons, or more, played some sorts of traditional games, such as different domino-like board games, a *Taĥṭib* was a war-skill game or a duel between two men playing with a wooden stick. A group of other people would stand around, forming a circle watching them“ (Sayed 2008: 83).

Igra koju Sajid pominje jeste *taḥṭib* – „borba štapovima“. Uz to, ovaj autor dodaje da su se Egipćani povremeno, za praznike, bavili jahanjem i plesovima (Sayed 2008: 83).

Novosti na planu sporta i sportskih aktivnosti donelo je kolonijalno doba. U vezi sa tim Mekomb (David G. McComb) navodi da su, u želji da dominiraju Afrikom, kolonijalne sile ponele svoje sportove sa sobom (McComb 1998: 63). Najpopularniji sport, koji se najbrže raširio u arapskim zemljama bio je fudbal. Sajid opisuje prvi kontakt Egipćana sa fudbalom.

„Watching the British occupiers playing football was new. They were dressed in the short trousers and had special shoes. It took a long time to break with social reserve and to make contact with them.

The British in their camps invited the neighbors to watch them play and then to play a game with them. The Egyptians accepted the invitation of the occupiers and had a pleasant time playing“ (Sayed 2008: 83).

Pored fudbala, znatnu popularnost su stekli i drugi sportovi sa loptom, poput košarke i rukometa, kao i različite atletske discipline. Egipat danas postiže uspehe na panarapskom i međunarodnom planu u sportovima kao što su bodibilding, tekvondo, boks, rvanje grčko-rimskim stilom, skvoš, rukomet. Maroko se ističe i u atletici, posebno u disciplinama trčanja na srednjim i dugim prugama, dok Liban značajne rezultate postiže u košarci. Popularni su bodibilding i borilačke veštine.

Pored modernih sportova koje su doneli Evropljani, popularni su i neki tradicionalni arapski sportovi koji potiču još iz preislamskog perioda. To su trke kamila (ar. *sibāq al-ğamal*), trke konja (ar. *sibāq al-ḥayl*) i sokolarstvo (ar. *al-qanaṣ*, *al-bāziyya*, *al-bayzara*). Trke kamila, nekada isključivo zabava beduina na Arabijskom poluostrvu, proširile su se svuda po arapskom svetu pretvorivši se u veoma skup sport i prestižno takmičenje u kom učestvuje elita (Bridle i Gilbert, 2011: 416).

Još skuplji i prestižniji sport jesu trke konja koje su popularne u arapskim zalivskim zemljama. Čistokrvni arapski konj se smatra najlepšom i najelegantnijom rasom, a među najznačajnijim svetskim odgajivačima našli su se i članovi vladarskih porodica iz Saudijske Arabije i Ujedinjenih Arapskih Emirata. Sokolarstvo se takođe našlo među tradicionalnim sportovima koji su preživeli do danas. Popularno je kod beduina i među vladarskim porodicama zalivskih država i spada u veoma skupe i elitne aktivnosti (Hammond 2005: 299-303; Mattar 2004: 803).

Abu Zejd (ʿAbū Zayd) naglašava da se arapsko sportsko novinarstvo u odnosu na zapadne države razvilo dosta kasno. Naime, posle završetka Drugog svetskog rata, kada su arapske države počele redom da stiču nezavisnost, pojavili su se prvi sportski nacionalni timovi koji su počeli da se takmiče na lokalnom, regionalnom i međunarodnom nivou. To je bio faktor koji je presudno uticao na razvoj sportskog novinarstva. Prema ovom autoru, najpopularnija disciplina u sportskom novinskom žanru u arapskom svetu je fudbal (ʿAbū Zayd 1986: 76-77).

2.4 Društveno-politička uloga sporta u arapskom svetu u kolonijalnom i postkolonijalnom periodu

Društveni značaj sporta raste iz dana u dan zbog čega on predstavlja suštinski deo postmoderne popularne kulture. Dominacija sporta u medijskim sadržajima je sve veća i primetnija, a još veći značaj mu daje, ono što Đulijanoti određuje kao „hiperrobni status sportskih disciplina“ (Đulijanoti 2008: 316). Takođe, fizičke vežbe zauzimaju veoma značajno mesto u životu svih onih koji vode računa o telesnoj disciplini i kulturi. Isti autor zapaža i da se u eri sve veće i izrazitije globalizacije „najpotpunije manifestacije transnacionalne povezanosti i zajedništva obično javljaju na globalnim sportskim događajima“ (Đulijanoti 2008: 316). Uzimajući sve to u obzir, jasno je da značaj sporta proističe iz društveno-političke uloge koju je u savremenom dobu dobio.

„Sport karakterišu kompleksni kulturni procesi koji se odnose na društvenu solidarnost, racionalizaciju, zajednicu i identitet, političku vlast, okolinu, telo i estetske propise. Sportovi i druge institucionalizovane kulturne prakse svakako su značajno doprineli političkim borbama u koje su uključene niže klase, žene i kolonizovani narodi“ (Đulijanoti 2008: 325).

Prethodno Đulijanotijevo zapažanje u potpunosti se može primeniti na sport u arapskom svetu. Naime, kako smo već naveli, kolonijalne sile su, u želji da dominiraju svojim kolonijama, ponele svoje sportove sa sobom (McComb 1998: 63). To ujedno znači da su donele i druge fenomene koji su u vezi sa sportom.

Sport je u 20. veku postao globalna industrija, a arapski svet nije ostao imun na vladajuće trendove. To su trendovi globalizacije, to jest glokalizacije, načini na koje „lokalni društveni akteri interpretiraju globalne procese ili fenomene da bi odgovarali njihovim određenim potrebama ili kulturnim kontekstima“ (Đulijanoti 2008: 305). Ti trendovi se najpre odražavaju u potrebi da svaki sportski klub mora da ima pravu poslovnu strategiju kako bi opstao na veoma konkurentnom tržištu. To, između ostalog, zahteva ulaganje u identitet na lokalnom i nacionalnom nivou kako bi se ojačala lokalna baza navijača. Kod velikih evropskih fudbalskih klubova vrši se i globalizacija

poslovanja, jer se ulaže u jačanje baze međunarodnih navijača (Amara 2012: 137-138). Takođe, masovni mediji stvaraju ogromnu publiku za sportske manifestacije, zbog čega su postali interesantni partneri profesionalnog sporta, kako u ekonomskom, tako i u političkom smislu. Sport je postao veliki biznis, čemu je umnogome doprinela televizija. S jedne strane, postizanje vrhunskih rezultata iziskuje sve veća ulaganja, zbog čega organizatori sportskih manifestacija nude sve veće nagrade koje plaćaju sponzori za koje prisustvo na takvim manifestacijama predstavlja izuzetno pozitivan marketing. Tome doprinosi i sve veća potražnja za prenosima vrhunskih sportskih događaja koji mogu da okupe ogromnu publiku, a oni se veoma retko događaju (Beck, Bosshart 2003: 22-23).

Kako smo već naveli, najpopularniji sport, koji se najbrže raširio u arapskim zemljama, bio je fudbal. Pored fudbala, znatnu popularnost su stekli i drugi sportovi sa loptom, poput košarke i rukometa, kao i različite atletske discipline. Fudbal je vrlo brzo prestao da bude samo zanimljiva i dinamična ekipna igra, već se pretvorio u značajan način iskazivanja otpora kolonizatorima. Na primerima Tunisa i Alžira, Mekomb u vezi sa tim navodi:

„In Tunisia and Algeria, Islamic countries ruled by the French, soccer became a sport of resistance. Arab rebels used sports clubs as places to meet in order to plot political upheaval and used sports victories to undermine French colonial power. Their thought was that if Arabs could win at soccer, they could win at warfare. At least, it was good publicity for the Arabs“ (McComb 1998: 63).

Alžirski istraživač Amara (Mahfoud Amara) potvrđuje Mekombova zapažanja i ukazuje na to da je sport, uopšteno uzev, bio i specifičan vid koegzistencije sa kolonijalnim društvom, kao i da je postao i element koji je učestvovao u izgradnji i promovisanju nacionalnih ambicija (Amara 2012: 14 i 20). Posmatrajući to pitanje iz perspektive odnosa sporta i razvoja, odnosno razvoja kroz sport, Amara iznosi sledeći stav:

„During the colonial era, sport was a means of co-existence with colonial society through the integration of modern sport practices and through engagement with the

colonial sport system. Sport was then used as means of resisting, to different degrees, to French and British colonial presence and of defending the Arab cause in the international arena“ (Amara 2012: 20).

Fudbal je, prema navodima Amare, u kolonijalnom i postkolonijalnom periodu često služio za internacionalizaciju nacionalnih i panarapskih političkih pitanja, bilo učešćem u međunarodnim takmičenjima, bilo njihovim bojkotovanjem (Amara 2012: 20).

Veza između sporta i politike je veoma prisna, iako Bek i Bosartova smatraju da je to svojevrsan paradoks baš zato što je sport u osnovi apolitičan. Ne samo što je veoma prestižno organizovati i gledati velike sportske manifestacije, već je atraktivno gledati takve događaje. Brojna istraživanja su pokazala da gledaoci sportiste doživljavaju kao predstavnike društvenog i političkog sistema zemalja iz kojih dolaze. Uspeh u sportu je značajan i u domaćoj politici, za jačanje osećanja pripadnosti zemlji ili regionu, kao i zato što može da skrene pažnju navijača sa svakodnevnih problema. Zbog toga države neretko ulažu značajna sredstva u razvoj i unapređenje sportova. Bek i Bosartova smatraju da je takav stav prema sportu posledica uticaja medija koji utiču na to kako ljudi vide svoju i druge zemlje, stvaranjem nacionalnih stereotipa i klišea (Beck, Bosshart 2003: 25).

Splet politike i sporta očit je i u arapskom svetu. Sport je u postkolonijalnom periodu postao pozornica za stvaranje arapskog jedinstva sa jedne i etničkih nacionalnih i klupskih rivaliteta sa druge. To se u praksi manifestovalo kroz osnivanje Panarapskih igara. Panarapske igre je 1951. godine uspostavila Arapska liga „kao način da se izrazi kulturno jedinstvo među Arapima širom nacionalnih granica“ (Amara 2012: 22), pri čemu je prva sportska manifestacija održana 1953. godine (Amara 2012: 22; Bell 2005: 72). Amara naglašava da ova sportska manifestacija može da se smatra delom istog procesa globalizacije koji je izrodio regionalne igre po ugledu na olimpijske. Cilj te sportske manifestacije bio je da se stvori takmičarska atmosfera za mlade sportske snage, kako bi na drugim takmičenjima bolje predstavljale svoje zemlje. Ipak, Panarapske igre su neretko odslikavale i ekonomske, političke i ideološke podele u okviru Arapske lige (Amara 2012: 20-23). Bez obzira na plemenite namere da se

promoviše jedinstvo među arapskim državama, a koje su bile u srži osnivanja Panarapskih igara, Danijel Bel (Daniel Bell) u *Berkširskoj enciklopediji svetskog sporta* (*Berkshire Encyclopedia of World Sport*) ističe da ta sportska manifestacija ima „dugu istoriju razdora, bojkota i nasilja“ (Bell 2005: 72), koji su se isprečili na putu redovnog održavanja te sportske manifestacije na svake četiri godine. Zbog različitih međudržavnih trzavica, takmičenje nikako nije uspevalo da okupi sve arapske zemlje, a Panarapske igre 1999. godine obeležili su i neredi fudbalskih navijača (Bell 2005: 72-73).

Pored Panarapskih igara, uspostavljeno je i nekoliko manifestacija koje podstiču i razvoj panislamskog identiteta, kao što su Islamske ženske igre 1993. godine i Igre islamske solidarnosti 2005. godine (Amara 2012: 23-24).

Sport, a naročito fudbal, predstavlja i prostor za različita opovrgavanja i prisvajanja identiteta, za različite konflikte i nasilje.

„It is one of the few spaces where the Arab population, and particularly the youth, can celebrate some symbolic victory, mocking the ruling class and the privileged minority and expressing frustration over their harsh social, economic and political conditions“ (Amara 2012: 140).

Ovaj alžirski autor zapaža da sport, a posebno fudbal predstavljaju i izvor podela koje podgreavaju političke, etničke i verske tenzije kako među arapskim državama, tako i unutar nacionalnih zajednica. Jedan od najizrazitijih i najsvežijih primera za to je sukob između Alžira i Egipta oko kvalifikacija za Svetsko prvenstvo u fudbalu 2010. godine u Južnoafričkoj Republici, koji je iz jedne fudbalske utakmice prerastao u sukobe na svim planovima njihovih zvaničnih i nezvaničnih međudržavnih odnosa. Nasilje i huliganstvo sve su češća pojava na sportskim manifestacijama, osobito na velikim fudbalskim događajima. U vezi sa tim Amara uočava da su arapske zemlje „uvezle“ evropske zakone koji se bave tim pitanjem, a koji obično svode taj fenomen na fudbalsku supkulturu i rivalstvo među klubovima, umesto da ih tretiraju kao posledicu političkih i socio-ekonomskih uslova u arapskim zemljama (Amara 2012: 140-141).

Sport je imao i ima specifičnu ulogu i u odnosu na palestinsko pitanje. Naime, Amara navodi da je u prvoj polovini 20. veka, dakle pre arapsko-izraelskog rata 1948. godine, postojalo mnoštvo sportskih klubova koji su doprineli podizanju nacionalne svesti Palestinaca, kao i jačanju lokalnih i međuarapskih veza, kao i to da su u osnivanju mnogih sportskih udruženja učestvovali Britanci, Arapi i Jevreji. Posle arapsko-izraelskog rata 1948. godine, palestinski timovi su učestvovali u panarapskim takmičenjima. Uključivanje Palestine u Međunarodni olimpijski komitet 1993. godine, kao i političko priznavanje palestinske vlasti 1994. godine rezultirali su, prema Amari, u ponovnom rođenju modernog palestinskog nacionalnog sportskog sistema. Ipak, Amara ukazuje na to da u najveće prepreke normalnom razvoju palestinskog sporta spadaju očuvanje teritorijalnog kontinuiteta Palestine, ograničenje slobode kretanja koje su izraelske vlasti nametnule Palestincima, kao i integracija palestinskih izbeglica u druge arapske fudbalske timove (Amara 2012: 142-146).

Sport je predstavljao i predstavlja deo generalne strategije prelaska sa socijalizma ili kontrolisanog liberalizma na tržišnu ekonomiju i otvaranja ka liberalnom svetu što predstavlja specifičan vid globalizacije. Prema Mahfudu Amari, komercijalni sport, koji je u prvim decenijama postkolonijalnog perioda, bio odbacivan kao vid neoimperijalizma i kolonijalne eksploatacije, danas je prihvaćen kao norma prilikom prelaska arapskih država na tržišnu ekonomiju. I ne samo da je prihvaćen, već najbogatije arapske zemlje sponzorišu velike sportske događaje i velike sportske klubove (Amara 2012: 22).

U vezi sa savremenim statusom sporta u arapskom svetu Endru Hemond (Andrew Hammond) je izneo interesantnu konstataciju.

„Sports now occupy a hallowed place in the cultural life of the region. National pride and self-esteem are increasingly attached to the fortunes of sports teams, especially soccer. Lifestyle changes have meant people from all walks of life – women, wealthy elites, and the urban poor – seek a niche in a range of physical activities. In bureaucracy-obsessed Arab cultures, there are sports federations for nearly everything“ (Hammond 2005: 286).

S druge strane, govoreći o ulozi sporta i međunarodnog sportskog sistema u postkolonijalnom periodu kod afričkih država i nacija, Đulijanoti iznosi značajno zapažanje koje se delimično može primeniti i na arapski svet. Ovaj autor smatra da afrički sport pogađaju iste one pojave koje pogađaju afrička društva, među kojima se posebno ističe to što, iako sport omogućava artikulaciju nacionalnosti i kulturnog ponosa na globalnoj sceni, međunarodni sportski sistem, a pre svega njegovo tržište rada, „stavlja Afrikance u slab, proizvođački položaj, da bi bogatije nacije snabdevali jeftinim talentima“ (Đulijanoti 2008: 112). Pored te pojave, u arapskom svetu se javlja i veoma interesantan fenomen novijeg datuma kao sušta suprotnost prethodnom. Reč je o značajnom influku novca iz arapskog sveta u globalni sport, bilo kroz ulaganja u pojedine zapadne (fudbalske) klubove, finansiranje prestižnih sportskih događaja kao što su turniri u tenisu ili golfu, bilo na neki drugi način. Na tu pojavu se dvojako gleda: s jedne strane taj fenomen se posmatra kao nova prilika za razvoj sportskog tržišta, a sa druge, neki tu pojavu vide kao pretnju dugoj tradiciji zapadne dominacije u oblasti sportskog biznisa (Amara 2012: 140).

Fudbal je odigrao i veoma značajnu ulogu u kolonijalnom i postkolonijalnom periodu u pogledu građenja i učvršćivanja nacionalnih osećanja i panarapskih veza. Hemond uočava da je taj ekipni sport u postkolonijalnom periodu stekao takvu popularnost da je postao panarapska opsesija iako su arapske zemlje, objektivno gledano, daleko uspešnije u drugim, manje popularnim sportovima, kao što je već pomenuto. Od prve decenije novog milenijuma bodibilding i borilačke veštine postale veoma popularne sportske aktivnosti širom arapskog sveta. Hemond smatra da su tome doprinela dva značajna faktora – masovna izgradnja i popularisanje sportskih centara, kao i to što takve sportske aktivnosti podižu osećaj lične moći i samopoštovanje što je posebno značajno kod osoba koje žive u „društvima čiji politički sistemi lišavaju toliko mnogo ljudi tih kvaliteta“ (Hammond 2005: 304). Ta pojava, čije korene svakako treba tražiti na više mesta, poklapa se i sa porastom nasilja i zločina u društvu. Najuspešniji bodibilderi su Egipćani, koji suvereno vladaju arapskom i afričkom takmičarskom scenom (Hammond 2005: 286-298 i 303-305)

Sa druge strane, zemlje koje nemaju prevelike međunarodne i panarapske sportske uspehe, kao što su Ujedinjeni Arapski Emirati i Katar, doprinose razvoju sporta

osnivanjem uglednih međunarodnih profesionalnih turnira i takmičenja u sportskim disciplinama kao što su tenis i golf, dok je Saudijska Arabija bila prvi domaćin Islamskih igara 2005. godine gde je bili zastupljeni sportovi poput fudbala, košarke, rukometa, streljaštva i plivanja (Hammond 2005: 286-291 i 292-298). Amara uočava da komercijalni sport predstavlja priliku za ponovno „brendiranje“ regiona Arabijskog poluostrva, kao i sredstvo pomoću kog se širi region uključuje u okvire potrošačkog društva. Sport pruža i priliku za prelazak u post-naftnu eru i formiranje uslužne privrede koja se zasniva na turizmu, prodaji i hotelijerstvu (Amara 2012: 161-162).

Od samih početaka ljudske civilizacije religija je imala veliki uticaj na sport, bilo da je reč o učešću fizičkih aktivnosti u religijskim ritualima, bilo da je reč o religijskoj dogmi koja je kritički nastrojena prema fizičkim aktivnostima. Što se tiče savremene epohe, Bek i Bosartova (Daniel Beck, Louis Bosshart) iznose stav da savremeni sport odražava promene u našem sistemu vrednosti, kao i da sport poseduje potencijal da budu zamena religiji. Naime, masovni mediji stvaraju heroje i ikone koji predstavljaju božanstva za izvestan broj ljudi, koji pak posete sportskim takmičenjima pretvaraju u svojevrсна hodočašća. Dublja veza između sporta i religije krije se u tome što imaju sličnu strukturu koja se zasniva na jasnim pravilima, kao što stvaraju osećaj „natprirodnog i nadljudskog“ (Beck, Bosshart 2003: 16-17).

Što se tiče odnosa religije i sporta u arapskom svetu, Mekomb smatra da su se združeni uticaji arapsko-islamskih osvajanja i geografskih predela koje su osvajači zaposeli nepovoljno odrazili na razvoj sporta.

„Islam spread through the Middle East, southern Europe, North Africa, and eastward into India. Much of the area was desert country of high heat where outdoor exercise was uncomfortable, if not dangerous. Fatigue and perspiration were to be avoided. Where the religion took root in North Africa, Muslims devalued traditional sports events as pagan celebrations at which spectators drank beer. Alcoholic beverages were forbidden to Muslims“ (McComb 1998: 22).

Govoreći o islamskim zemljama uopšte, Hanafi iznosi slično mišljenje.

„Religion can play an important roll in attitudes toward physical education. The Muslim people can be more content to stress arts and music in a passive manner than to promote healthy excercise. The climate and geographic location of many parts of the Muslim world is not conductive to an all-year outdoor program because of heath and humidity. Therefore, the physical activities causing perspiration and fatigue are looked down on, and more favorable activities are encouraged“ (Hanafy 1995: 43).

S druge strane, Nebila Abdel Rahman (Nabila Abdel Rahman), u *Berkširskoj enciklopediji svetskog sporta*, ističe da su, sa istorijske tačke gledišta, srednjovekovni islamski teolozi poklanjali veliki značaj fizičkoj kondiciji i podržavali učestvovanje u određenim sportskim aktivnostima, kao što već sam čin molitve u islamu predstavlja vid spiritualne i fizičke aktivnosti.

„In Islam physical fitness is important in maintaining health and strength. The ulamas, the scholars of Islam, affirmed that fitness helps create an integrated, well-rounded personality and that a person should become physically fit through sports, socially fit through social service, morally fit through virtue, spiritually fit through worship, mentally fit through culture, and politically fit through community involvement. Some activities of Islamic life promote fitness. For example, prayer involves physical movements and helps to strengthen muscles; pilgrimage often requires physical activity and hardship; and fasting develops several traits necessary for success in sports, including self-control, patience, and discipline“ (Abdel Rahman 2005: 496-497).

Ni Pfisterova (Gertrud Pfister) ne smatra da je pojava islama imala negativan uticaj na razvoj sporta kod muslimana, pri čemu se poziva na zaključke do kojih su došli istraživači u oblasti sporta iz islamskih zemalja, a to je da su zdravlje i dobra kondicija podjednako važni za muškarce i žene i da treba da se održavaju pomoću sportskih aktivnosti (Pfister 2005: 844). Autori kao što su Pfister i Hanafi, ukazuju na već pominjanu činjenicu iz islamske predaje, hadisa, da je prorok Muhamed propagirao zdrav život i da je posebno preporučivao plivanje, jahanje i streličarstvo, veštine koje su i danas popularne, a koje su u njegovo vreme bile ključne za ratovanje i opstanak (Hanafy 1995: 42-43; Pfister 2005: 844).

Sportovi imaju još jednu značajnu ulogu u modernom arapskom društvu, a to je uloga u postepenoj emancipaciji arapske žene u tom domenu. Kako je već pomenuto, hadisi navode da se prorok Muhamed trkao sa svojom ženom Aišom, kao i to da joj je dopustio da gleda igru sa kopljima koja se odigravala u džamiji, tadašnjem centru verskog, društvenog i kulturnog života. Po tome se može zaključiti da je podržavao učešće oba pola u fizičkim aktivnostima. Ipak, žene u srednjem veku na teritoriji arapsko-islamske civilizacije nisu bile aktivni učesnici u sportovima (Hanafy 1995: 43).

Đulijanoti zapaža da je svetska borba žena za jednakost u sportu uopšte duga i nezavršena, a da su napredak žena u tom domenu često kontrolisali muškarci (Đulijanoti 2008: 132-133). Pošto sportovi potiču od lovačkih i drugih aktivnosti koje su na počecima ljudske civilizacije bile značajne za opstanak, Bek i Bosartova ističu da su mnogi smatrali da učešće žena u sportskim aktivnostima, bilo kao takmičarki, bilo kao sportskih novinarki, ugrožava hegemoniju muškosti. To se, međutim, menja (Beck, Bosshart 2003: 16-17).

Kada se prethodno uzme u obzir, ne treba da čudi Hemondovo zapažanje u vezi sa trenutnim položajem žena u sportu u arapskom svetu.

„In the Arab world, as sports become victims of the unresolved debate between secularizers and Islamists, girls have tended to shy away from physical activities in public, concluding that it’s not worth the hassle“ (Hammond 2005: 291).

Hanafi ističe da se iza činjenice da žene u islamskim sredinama u prošlosti nisu aktivno učestvovala u sportskim aktivnostima kriju sledeći uzroci: tradicionalna ograničenja, kultura, obrazovanje i ograničenja koja nameće religija. Obrazovanje je bilo odvojeno za dečake i devojčice, a fizičko vaspitanje nije bilo deo obrazovnog sistema. Međutim, takva situacija se mnogo promenila za svega nekoliko decenija, na šta su posebno uticali faktori kao što su širenje obrazovanja, uspostavljanje fizičkog vaspitanja kao obaveznog predmeta za devojčice, dok je razvoj feminističkog pokreta generalno promenio položaj žena u islamskim državama. Iako islamske države,

uopšteno posmatrano, manje učestvuju na sportskim manifestacijama, ne sme se zanemariti napredak koji je ostvaren na planu učešća žena u sportu (Hanafy 1995: 44).

Hemond kao primer za nezahvalan položaj arapske žene u sportu navodi činjenicu da je ženska egipatska fudbalska reprezentacija osvojila srebrnu medalju na ženskom Kupu afričkih nacija 1998. godine, ali da su sredstva informisanja u najboljem slučaju ignorisala to veliko dostignuće. Mediji su češće ismevali taj poduhvat i isticali da taj tim ne treba finansirati (Hammond 2005: 291). O komplikovanom položaju arapske žene u sportu govori, na primer, i činjenica da je ženama bilo dozvoljeno da se takmiče na šestim Panarapskim igrama tek od 1985. godine, 34 godine posle osnivanja te sportske manifestacije (Bell 2005: 72).

U vezi sa razvojem ženskog sporta u arapskom svetu, Nikol Matuska (Nicole Matuska) iznosi mišljenje da nivo na kom se nalazi ženski sport predstavlja neposredan odraz političke i društvene situacije u arapskim državama.

„Long gone are the days of invoking Islam to prevent young women from playing the sport. In fact, there is little resistance except for a few misinformed or politically motivated speeches condemning women’s football in the name of Islam in places like Kuwait. This usually reflects the political or cultural situation rather than religious conviction.“ (Matuska 2010: 35).

Razmatrajući razvoj ženskog fudbala u Maroku, ista autorka smatra da je taj sport prilično napredovao, uprkos tome što se da zapaziti opšta apatija i nezainteresovanost da se takmičarkama pruže isti uslovi kao i takmičarima, kao i da se ulaže u razvoj i organizaciju treninga za mlade (Matuska 2010: 36).

S druge strane, Pfisterova navodi zaključke različitih islamskih stručnjaka za sport koji smatraju da su zdravlje i dobra sportska kondicija važni za muškarce i za žene bez razlike, kao kao i da islam ima pozitivan stav prema ženskom sportu. Pri tome naglašava da su pojave kao što su isključivanje devojčica, devojaka i žena iz sveta sporta i fizičke aktivnosti posledica patrijarhalnih, a ne islamskih vrednosti i tradicija. U islamskim zemljama, islamski propisi utiču na ženski sport utoliko što se koriste

posebni modeli sportske opreme, kao što neretko na treninzima i takmičenjima nema kontakta sa muškarcima (Pfister 2005: 844).

Uprkos svim izazovima koje nameću društvo, politika i religija, a koje počinju već kod pitanja kao što su dozvoljeni model sportske opreme i dozvoljena vrsta dezodoransa, ima Arapkinja koje su ostvarile zapažene rezultate na međunarodnoj sportskoj sceni u različitim sportskim disciplinama. To su, pre svega, alžirska atletičarka Hasiba Bulmerka (Ḥasība Būlmarqa) i egipatska dizačica tegova Nahla Ramadan (Nahla Ramaḍān). Kao odgovor na izrazitu komercijalizaciju sporta na Zapadu, gde je seksualizacija tela sportistkinja došla u centar pažnje, Iran je 1993. održao prve Ženske islamske igre gde su muškarci bili apsolutno proterani iz svih sportskih objekata pa su žene mogle da nose sportsku opremu (Hammond 2005: 291-292).

Amara u vezi sa takvim pojavama zapaža da se vidljivost ženskog tela na sportskim takmičenjima u sekularizovanim arapskim zemljama predstavlja kao simbol „progresivnih“ ideologija. Nasuprot tome, pokrivanje ženskog tela u sportu za islamističke pokrete predstavlja način da se odbaci pozapadnjačenost arapskih društava.

„The adoption of the veil by Muslim athletes is an opportunity for them to reclaim their rights over their own body religiously, independently of male religious or feminist secular interpretations, but not necessarily in opposition to modern sport and norms of sport performance. The case of veiled athletes in the Olympics illustrates this post-feminist or Islamic-feminist movement in sport“ (Amara 2012: 148).

Sport i sportske manifestacije nikada nisu bile imune na politička dešavanja. Flander uočava da je sport u svim fazama razvitka ljudskog društva zavisio od društveno-političkih ciljeva države, kao i da nisu retki pokušaji da se sport potčini politici (Flander 1984: 424). Arapski režimi su, kao i druge zemlje, često koristili fudbalske stadione da skrenu pažnju sa društvene realnosti i pruže izvestan vid „normalnosti“.

„They offer the possibility to celebrate national unity and national prestige around the national team; its victory is usually presented as a result of harmony in society and of economic and development policies in the country“ (Amara 2012: 149).

Naravno, takav manir nije karakterističan samo za arapske, već se može javiti u svim zemljama, posebno u doba ekonomske krize, predizbornih kampanja, ili kao deo strategije odnosa sa javnošću. Takođe, u nedostatku ozbiljnih političkih debata i društvenih projekata, a u uslovima postojanja nejakog civilnog društva, fudbalski stadioni neretko postaju jedno od retkih mesta gde mogu da se okupe mladi, „da osete da negde pripadaju (makar u trajanju od 90 minuta), da iskažu svoje frustracije zbog socio-ekonomskih uslova, da se rugaju simbolu državne vlasti i da pređu granicu (nametnutog) političkog poretka i institucionalizovanog jezika, ili narativ političkog i moralnog legitimiteta države“ (Amara 2012: 149).

Arapska sportska dostignuća u dijaspori su takođe imala svoj uticaj na formiranje značenja sporta, kulture, teritorijalnosti i nacionalnog identiteta, posebno u magrepskim odnosno zemljama Arapskog zapada, Maroku, Alžiru i Tunisu. Alžirski sociolog sporta Mahfud Amara smatra da pitanje sporta i dijaspore destabilizuje debatu o identitetu u zemlji porekla i zemlji rođenja. Istorijsko kolonijalno nasleđe je s jedne strane stvorilo hibridne identitete gde se kao amalgam spajaju pripadnost magrepskoj kulturi i francuskom državljanstvu. S druge strane, savremena društveno-politička dešavanja i jačanje desnice u Francuskoj u vezi sa stavom prema imigrantima stvara svojevrsnu napetost i netrpeljivost prema istom tom hibridnom identitetu odnosno prema tom istorijskom kolonijalnom nasleđu. U vezi sa sportom i dijasporom zapaža se pojava „povratne migracije“, to jest povratak u zemlju porekla. Amara uočava da je ovaj fenomen veoma primetan u severnoafričkim državama kao što su Tunis, Maroko i Alžir, gde se uočava stabilan porast broja mladih igrača u reprezentacijama tih država, a koji pripadaju trećoj generaciji emigranata u Francuskoj, Belgiji, Holandiji, Danskoj i Kanadi. Ta pojava, koja je prvo zapažena u fudbalu, danas se proširila i na druge sportove kao što su košarka, rukomet, odbojka i dizanje tegova. Iako je reintegracija sportista iz emigrantskih sredina učestala pojava, ona ne prolazi uvek bez kritike identiteta, kako u zemlji porekla, tako i u zemlji rođenja (Amara 2012: 149-154).

Prema rečima M. Amara, nedavne političke promene u arapskom svetu predstavljaju izuzetnu priliku za proučavanje sporta. U tom pogledu ovaj autor izdvaja političke promene u Iraku nametnute stranom vojnom intervencijom, kao i političke promene u Tunisu i Egiptu izazvane narodnim bunama. Sport je postao deo strategije ponovne izgradnje post-sadamovskog Iraka. To je obuhvatilo svojevrsnu departizaciju sportskog sistema kao dela iračkog društva, takozvanu *debaasifikaciju* – oslobađanje sporta od uticaja nekadašnje svemoćne partije Baas (ar. *al-Ba‘ī*). Sport se nakon rušenja režima Ben Alija (Zayn al-‘Ābidīn Ben ‘Alī) i Mubaraka (Ḥusnī Mubārak) našao i u centru javnih debata u Tunisu i Egiptu. Javne debate, koje neretko dobijaju oblik političkih obračuna, otvoreno su ukazale na vrste sprega koje su postojale i još postoje između sporta, politike i biznisa, a koje oblast sporta čine veoma podesnom za različite političke uticaje (Amara 2012: 155-161).

S obzirom na sve prethodno rečeno, može se zaključiti da sport ne predstavlja samo suštinski deo postmoderne kulture u arapskom svetu, već i veoma značajan element društva kome se poklanja raznovrsna istraživačka pažnja.

2.5 Sport u lingvističkim proučavanjima

Sve što je prethodno rečeno o istorijskoj, fiziološkoj, društvenoj, političkoj, ekonomskoj ulozi sporta u formiranju i oblikovanju ljudske civilizacije, bez imalo sumnje predstavlja sasvim dovoljan razlog i pravi argument za proučavanje fenomena sporta i iz lingvističke perspektive. Sport je široko rasprostranjen i veoma značajan element savremenog društva i kulture, ne samo iz takmičarskog, zdravstvenog ili ludičkog aspekta, već i iz perspektive nacionalne i međunarodne politike, biznisa, građenja i iskazivanja individualnog, timskog i nacionalnog identiteta, pripadnosti i superiornosti i drugog. Sport predstavlja veoma specifičnu ljudsku aktivnost kroz čiju se prizmu neretko prelamaju ekonomske, socijalne i političke dimenzije društva i civilizacije.

Navešćemo ovde stav nemačkog lingviste Tomasa Šmita (*Thomas Schmidt*) u vezi sa značajem proučavanja jezika fudbala, jer se njegova zapažanja u potpunosti

mogu primeniti i na proučavanja sportske terminologije i jezika sporta uopšte. T. Šmit navodi:

„The language of football offers many rewarding topics for linguistic research. One such topic is the lexicographic analysis of football vocabulary. Since, on the one hand, a football match is made up of a relatively small number of ever-recurring events (shots, passes, referee interventions etc.), but, on the other hand, myriads of texts (written reports, spoken commentary etc.) are produced every day which describe these events, a vocabulary has been developed in many languages which abounds with synonyms, with finegrained semantic distinctions and with subtle stylistic variation“ (Schmidt 2008: 11).

Suprotno svom značaju, popularnosti, raširenosti i raznovrsnosti svojih jezičkih realizacija, sport nije previše često zastupljen u lingvističkim proučavanjima. To posebno važi za arabistička proučavanja gde se jezik sporta proučava veoma retko i to uglavnom samo kao sporedna tema, najčešće kao jedna od realizacija publicističkog funkcionalnog stila, bilo u terminološkom, bilo u širem gramatičkom i stilističkom smislu. Najbolji primer za to jesu sledeće studije i članci:

1. Abdul Razak, Z. R. 2011. *Modern Media Arabic: A Study of Word Frequency in World Affairs and Sports Sections in Arabic Newspapers (unpublished dissertation)*. Birmingham: The University of Birmingham.
2. ‘Abd al-‘Azīz, M. H. 1978. *Luġa al-ṣiḥāfa al-mu‘āṣira*. Al-Qāhira: Dār al-ma‘ārif.
3. ‘Abū Zayd, F. 1986. *Al-Ṣaḥāfa al-mutaḥaṣṣiṣa*. Al-Qāhira: ‘Ālam al-kutub.
4. Ibrahim, Z. 2005. „Borrowing in Modern Standard Arabic“. *TRANS. Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften*. No. 16/2005. 12.5.2011. Preuzeto sa http://www.inst.at/trans/16Nr/01_4/ibrahim16.htm.
5. Ibrahim, Z. 2009. *Beyond Lexical Variation in Modern Standard Arabic: Egypt, Lebanon and Morocco*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

6. Issawi, C. 1967. „European Loan-Words in Contemporary Arabic Writing: A Case Study in Modernization“. *Middle Eastern Studies*, Vol. 3, No. 2, January 1967, str. 110-133.
7. Khalil, E. 1999. *Grounding in English and Arabic News Discourse*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

S druge strane, nije nam poznato da postoje (arabističke) lingvističke analize sportske terminologije u naučnom funkcionalnom stilu. Takođe, utvrdili smo da postoje samo dva članka koji se bave određenim lingvističkim aspektima sportske terminologije u standardnom arapskom jeziku u egipatskom dijalektu, i to samo u oblasti fudbala. To su:

1. Gamal, M. Y. 2008. „The final whistle: How football terminology took root in Arabic“. *The Linguistics of Football*. Eds. E. Lavric et al. Tübingen: Gunter Narr Verlag. str. 89-98.
2. Sayed (el), A. 2008. „Egyptian Colloquial Arabic and the British Occupation: The Case of Football“. *The Linguistics of Football*. Eds. E. Lavric et al. Tübingen: Gunter Narr Verlag. str. 81-88.

Osim nekoliko specijalizovanih leksikografskih ostvarenja koja ćemo pomenuti kasnije u radu, ta dva članka su, prema našim saznanjima, jedina naučna istraživanja koja su isključivo posvećena sportskoj terminologiji u arapskom jeziku i to u domenu fudbala.

Pored navedenih studija i članaka, za naše istraživanje sportske terminologije u standardnom arapskom jeziku od ključnog značaja bila su brojna druga leksikološko-terminološka istraživanja u vezi sa sportskom terminologijom i jezikom sporta, ili sa stručnom terminologijom uopšte. Među njima se naročito ističu sledeća:

1. Ali, A. S. M. 1987. *A linguistic study of the development of scientific vocabulary in Standard Arabic*. London/New York: Kegan Paul International.
2. Cabré, M. T. 1999. *Terminology: Theory, methods and applications*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.

3. Galisson, R. 1978. *Recherches de lexicologie descriptive. La banalisation lexicale*. Paris: Nathan.
4. Schrobilgen, W. M. 2010. *Italian Internet Terminology: A corpus-based approach to banalised language*. Neobjavljena doktorska disertacija. Toronto: University of Toronto.

Osim leksikološko-terminoloških proučavanja, jezik sporta se u savremenoj lingvistici najčešće proučava iz perspektive analize upotrebe idioma, metafora i drugih odlika jezika novinskih sportskih izveštaja. Na to se ukazuje posebno u sledećim opštim i arabističkim lingvističkim studijama i člancima koje smo koristili:

1. Abdul-Raof, H. 2001. *Arabic Stylistics: A Coursebook*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
2. Beard, A. 1998. *The language of Sport*. London/New York: Routledge.
3. Beck, D. and L. Bosshart. 2003. „Sports and Media“. *Communication Research Trends*. Centre for the Study of Communication and Culture. Vol. 22 (2003), no. 4.
4. Lewandowski, M. 2012. „The language of online sports commentary in a comparative perspective“. *Lingua Posnaniensis*, LIV (1), 65-76.
5. Tošović, B. 2002. *Funkcionalni stilovi*. Beograd: Beogradska knjiga.

Jezik sporta može se proučavati iz mnoštva različitih perspektiva, a leksičko-terminološko proučavanje jedna je od najosnovnijih. Takva vrsta proučavanja posebno je značajna u standardnom arapskom jeziku, ne samo zato što nije adekvatno obrađena u arabističkoj literaturi, već i zato što omogućava uvid u pitanja kao što su načini na koje je arapska sportska terminologija nastala i načini na koje se upotrebljava u različitim funkcionalnim stilovima kao što su naučni i publicistički funkcionalni stil. Takvo istraživanje treba da ukaže i na specifičnosti sportske terminologije u odnosu na opšti leksikon arapskog jezika i terminosisteme drugih specijalizovanih oblasti.

Cilj ovog rada je da rasvetli odabrane aspekte nastanka i upotrebe sportske terminologije u standardnom arapskom jeziku.

3. Terminologija i termin: teorijska perspektiva

Precizno određenje pojmova *terminologija* i *termin/terminološka jedinica* predstavlja složen zadatak, a mnoštvo različitih definicija u raspoloživoj relevantnoj literaturi najvećim delom je posledica različitih istraživačkih pristupa.

3.1 Definicija pojma *terminologija*

Pojam *terminologija* je u svojoj osnovi izrazito višeznačan. To i mnoštvo različitih pristupa njenom proučavanju rezultiralo je različitim određenjima te oblasti.

Ranko Bugarski navodi da se termin *terminologija* danas javlja u najmanje pet značenja:

„1. skup termina koji reprezentuju sistem pojmova neke oblasti; 2. sistematski opis obrazovanja i upotrebe ovog skupa termina; 3. publikacija u kojoj je sistem pojmova neke oblasti reprezentovan terminima; 4. specijalna teorija terminologije za pojedine oblasti ili jezike; 5. opšta teorija terminologije“ (Bugarski 1996: 75).

Isti autor naglašava da se prva tri značenja odnose najviše na „praktično-deskriptivne“ aspekte termina, dok druga dva značenja pokrivaju izrazitije teorijske vidove terminoloških istraživanja (Bugarski 1996: 75).

Šmic u *Enciklopediji jezika i lingvistike*² navodi da terminologija, hronološki gledano, u svom primarnom značenju predstavlja skup naziva koji pripadaju jednoj specijalizovanoj oblasti, dok u sekundarnom značenju predstavlja naučnu disciplinu koja proučava strukturu, građenje, razvoj i upravljanje terminologijama u okviru različitih naučno-istraživačkih polja (Schmitz 2006: 578).

² Brown, K. (ed.) *Encyclopedia of Language & Linguistics II*. 2nd edition. Boston/Amsterdam: Elsevier.

Višeznačnost i interdisciplinarna priroda terminologije za posledicu imaju odsustvo jedinstvenog naučnog pristupa proučavanju ove naučne oblasti. Helmut Felber (Helmut Felber), jedan od predstavnika Bečke terminološke škole koja je postavila temelje opštoj teoriji terminologije, smatra da terminologija pokriva tri koncepta:

1. *terminologija kao nauka*: interdisciplinarno i transdisciplinarno naučno polje koje se bavi pojmovima i načinima na koje su oni predstavljeni (terminima, simbolima i tako dalje);
2. *terminologija kao skup termina*: taj skup termina predstavlja sistem pojmova u okviru pojedinačnih predmetnih polja;
3. *terminologija kao publikacija*: publikacija u kojoj je sistem pojmova određenog predmetnog polja predstavljen pomoću termina (Felber 1984: 1).

Ovakvo viđenje terminologije prihvata i Danko Šipka koji sa lingvističke tačke gledišta terminologiju određuje kao leksikološku disciplinu sa visokim stepenom autonomije (Šipka 2006: 124). On naglašava da se proučavanju terminoloških sistema može pristupiti iz više uglova i sa različitim interesovanjima. Prema ovom autoru, tri osnovna terminološka pristupa jesu:

1. *pristup predmetnog polja*: to je stručni pristup, gde se proučavaju specijalistički aspekti naučne ili stručne oblasti kojoj terminologija pripada;
2. *filozofski pristup*: bavi se ontološkim i logičkim zakonitostima konstruisanja i označavanja predmetnog polja;
3. *lingvistički pristup*: termin se posmatra pre svega kao leksička jedinica (Šipka 2006: 149).

M. T. Kabre (M. Teresa Cabré), predstavnica novijeg sociokognitivističkog pristupa u proučavanju terminologije, određuje terminologiju kao interdisciplinarno polje istraživanja u čijim okvirima se najpre proučavaju specijalizovane reči koje se javljaju u prirodnom jeziku, a pripadaju specifičnim domenima upotrebe (Cabré 1999: 32). Ova autorka ističe da se *terminologija* odnosi na najmanje tri različita pojma:

1. *pojam polja*: to su principi i koncepti koji određuju proučavanje termina, gde terminologija predstavlja interdisciplinarnu ali samostalnu nauku koja služi naučnim i tehničkim disciplinama;
2. *pojam metodologije*: to su pravila koja se koriste u terminografskom radu, gde se terminologija javlja kao sistem konceptualne klasifikacije i organizacije znanja;
3. *pojam skupa termina*: to su skupovi termina neke specijalne oblasti, gde se terminologija javlja kao supkomponenta leksikona jednog jezika i specijalnih jezika kao njegovih podsistema (Cabré 1999: 7, 32-33).

M. T. Kabre ističe da među stručnjacima ne postoji konsenzus po pitanju odelitosti terminologije kao discipline, niti je svi smatraju teorijskim predmetom. Premda se terminologiji priznaje da sadrži izvestan broj originalnih teorijskih aspekata, kao i to da predstavlja zasebnu disciplinu u smislu da je „preformulisala i sintetizovala“ izvorne temelje kako bi mogla da izgradi svoje polje, ona se neretko posmatra u okviru drugih, bolje konsolidovanih disciplina (Cabré 1999: 6-7). U vezi sa tim, ova autorka primećuje:

„For some, terminology is a practice dealing with social needs that are often related to political and/or commercial ends. In the opinion of others, terminology is a true scientific discipline that owes much to the other subject fields from which it borrows fundamental concepts“ (Cabré 1999: 6).

Osvrćući se na postojeća gledišta po kojima terminologija, koju izjednačava sa terminografijom, predstavlja isključivo praktičnu disciplinu, bez ikakvih samosvojnih teorijskih komponenti, Bugarski ističe da terminologija ima i praktičnu i teorijsku stranu jer se „odnosi na skupove termina pojedinih naučnih oblasti, ali i na principe obrazovanja i upotrebe terminoloških sistema i njihov naučni opis“ (Bugarski 1996: 69).

Pored ustaljene opšte klasifikacije naučnih pristupa ovoj oblasti, koja razlikuje predmetni, filozofski i lingvistički pristup, Kabreova naglašava da se terminologija može posmatrati na tri načina, odnosno iz tri pespektive:

1. *lingvistički*: terminologija predstavlja deo specijalnog leksikona koji poseduje specifične tematske i pragmatičke odlike;
2. *naučno-tehnički*: terminologija predstavlja formalni odraz organizacije pojmova i osnovno sredstvo izražavanja i komunikacije u naučno-tehničkim disciplinama;
3. *sa tačke gledišta korisnika*: terminologija za korisnika predstavlja skup korisnih komunikativnih jedinica koje se procenjuju na osnovu ekonomičnosti, preciznosti i adekvatnosti (Cabré 1999: 32-33).

Iako postoje brojna preklapanja između opšte teorije terminologije i lingvističke terminologije, nužno je naglasiti razliku između dva pristupa proučavanja. Za opštu teoriju terminologija predstavlja interdisciplinarnu ali samostalnu nauku u službi naučnih i tehničkih disciplina, dok lingvistička terminologija predstavlja disciplinu leksikologije sa velikim stepenom autonomnosti koja je orijentisana na leksičke jedinice koje imaju status termina, a koje samim tim predstavljaju specifičnu supkomponentu leksikona (Cabré 1999: 7; Šipka 2006: 124; 149-150).

Iako se prema Kabreovoj opšta teorija terminologije smatra najsystematičnijim i najkoherentnijim teorijskim pristupom proučavanju termina (Cabré 1999: 8), naš rad sledi principe lingvističke terminologije. Preciznije, u ovom radu će sportska terminologija u savremenom književnom arapskom jeziku biti predstavljena sa kako aspekta leksikološke teorije terminologije, tako i sa određenih sociolingvističkih aspekata sa posebnim osvrtom na jezičku politiku i planiranje jezika.

3.2 Odnos terminologije i srodnih lingvističkih disciplina

Osim sa naučnim i stručnim oblastima na koje se odnosi, terminologija je usko povezana sa lingvistikom, i to najpre sa primenjenom lingvistikom, leksikologijom i leksikografijom, zatim sa logikom i ontologijom, kao i sa komunikologijom. Terminologija takođe ima bliske veze sa dokumentovanjem, informatikom i inženjeringom znanja (Cabré 1999: 25 i 28-29).

Pošto proučava formiranje i upotrebu terminoloških sistema koji pripadaju različitim naučnim i stručnim oblastima, terminologija ima vrlo blizak odnos sa lingvistikom i „pruža specifične uvide u šire procese strukturiranja pojedinih leksičkih sfera, i to u jednoj oblasti u kojoj se na osoben način ukrštaju semantičke, pragmatičke i sociolingvističke komponente“ kako konstatuje R. Bugarski (Bugarski: 1996: 76).

3.2.1 Odnos terminologije i primenjene lingvistike

Posmatrajući odnos terminologije i primenjene lingvistike, koja proučava jezik kao sistem i način kojim se rešavaju komunikativne i informativne potrebe društva, a u okviru njegove društvene funkcije, M. T. Kabre zapaža da terminologija predstavlja jednu od njenih važnijih grana. Prema toj autorki, primenjena lingvistika na jezik gleda kao na heterogeni sistem dijalekata i funkcionalnih varijeteta, pošto jezik u stvarnosti nije homogen na planu kompetencije ni performanse. Naime, na govornike jednog jezika i na njihovu jezičku kompetenciju i performansu utiču brojni faktori, a najpre geografsko poreklo, pripadnost društvenoj grupi i uzrast. Komunikativna situacija utiče na performansu jer joj se govornici prilagođavaju koristeći različite funkcionalne varijetete odnosno registre. Prema Kabreovoj, ti registri se mogu razmotriti na osnovu sledećih kriterijuma:

- kriterijum medijuma pomoću kojeg se prenose: pismeni/usmeni registar;
- tematski kriterijum: opšti/posebni registar;
- kriterijum komunikacijske svrhe, to jest funkcionalne vrednosti: informisanje/procena/uticanje/ubeđivanje;
- kriterijum stepena formalnosti među učesnicima u komunikaciji: formalno/neformalno;
- kriterijum nivoa apstrakcije: manje ili više apstrakno (Cabré 1999: 29).

Takva vrsta odnosa prema jeziku kakvu nalazimo kod primenjene lingvistike dopušta da se izvede zaključak da se terminologija može smatrati njenim ogrankom jer ona čini deo funkcionalnih podistema, i to ogranak koji je određen tematskom specijalizovanošću (Cabré 1999: 28-29).

3.2.2 Odnos terminologije i leksikologije

Lingvistička disciplina koja je najbliža terminologiji jeste leksikologija. Posmatrano sa lingvističke tačke gledišta, terminologija predstavlja leksikološku disciplinu sa velikim stepenom autonomije (Šipka 2006: 124; 149-150). M. T. Kabre opisuje odnos između leksikologije i terminologije sledećim rečima:

„If we accept that terms constitute a subcomponent of the lexicon of a language, since a speaker's competence cannot exclude a specialized vocabulary (and even less so in the case of ideal speaker-hearers who know everything about their language), terminology clearly forms a part of linguistics.“ (Cabré 1999: 32).

Leksikolozi su sa jezičkog stanovišta zainteresovani za proučavanje terminologije jer ona predstavlja deo leksikona. Pri tome leksikologe najviše interesuju neke specifičnosti terminologije poput pitanja koliko je termin različit u odnosu na lekseme koje pripadaju opštem leksičkom fondu. Rajna Dragičević sažima to na sledeći način:

„Teže li termini da se prilagode uobičajenim zakonitostima i odnosima svojstvenim u opštem leksikonu, kao što su polisemija, derivacija, sinonimija ili antonimija i da li te odnose uspostavljaju mešajući se sa opštom leksikom ili ostaju zatvoreni u svoje terminološke sisteme?“ (Dragičević 2007: 20)

Iako je terminologija, gledano iz lingvističke perspektive, do izvesne mere podređena leksikologiji, dve discipline ispoljavaju određene specifičnosti. Te specifičnosti se ispoljavaju na planu domena proučavanja, jedinica kojima se ove dve discipline bave, kao i istraživačkih ciljeva i metodologija.

U domen leksikologije ulaze reči, to jest leksičke jedinice, dok je terminologija usredsređena na koncepte, odnosno pojmove. Leksikologija analizira i opisuje leksičku kompetenciju govornika, dok je terminologija usredsređena na specifična naučna i stručna polja. Posmatrano na osnovu kriterijuma domena proučavanja, terminologija

predstavlja deo leksikologije, jer leksikologiju zanima čitav leksikon, uključujući i te specifične oblasti (Cabré 1999: 35; Šipka 2006: 149).

Što se tiče jedinica kojima se ove dve discipline bave, leksikologija proučava reči, to jest lekseme, dok se terminologija bavi terminima. Reč je jedinica koja poseduje sistemske lingvističke karakteristike, a koja upućuje na neki element stvarnosti. Termin je jedinica sa sličnim sistemskim lingvističkim karakteristikama koja se pak koristi u posebnom domenu. Uprkos velikoj sličnosti, reči i termini istovremeno ispoljavaju velike razlike. Analiziranjem i kontrastiranjem terminosistema sa ostalim rečima u leksikonu ispoljavaju se razlike u načinima građenja termina/leksema, vrstama reči koje ulaze u sastav terminosistema/opšteg leksikona i pragmatičkih svojstava kao što su vrsta govornika, govornih situacija, tema i diskursa (Cabré 1999: 34-36; Šipka 2006: 149-152).

Ciljevi dve discipline takođe se razlikuju. Dok se leksikologija bavi rečima kako bi proučila i objasnila leksičku kompetenciju govornika jednog jezika, terminologija proučava termine kako bi uputila na pojmove iz realnog sveta. M. T. Kabre ističe da se to najjasnije vidi iz načina na koji su organizovani opšti jezički rečnici u odnosu na terminološke rečnike. Opšti jezički rečnici identifikuju leksičke jedinice i predstavljaju ih na način uobičajen za praktičnu upotrebu. S druge strane, terminologija ne teži tome da objasni jezičko-terminološko ponašanje stručnjaka, već samo nudi one teorijske postulate i principe koji upravljaju izborom i redosledom termina neke specijalizovane oblasti u cilju standardizovanja njihove forme i sadržine (Cabré 1999: 36-37).

Kabreova naglašava da se dve discipline razlikuju i po pitanju istraživačke metodologije. Leksikologija postavlja teorijsku hipotezu koju može da potvrdi ili odbaci pomoću analize uzoraka diskursa. Terminologija, sa druge strane, traga za terminima kako bi popunila prethodno uspostavljenu pojmovnu mrežu (Cabré 1999: 37).

Kada je reč o razlikama između dve discipline M. T. Kabre navodi i da je još Vister (Eugen Wüster) zapazio da one imaju i veoma različito poimanje prirode ljudskog jezika. Lingvistika, a samim tim i leksikologija, u svoja istraživanja uključuje sinhronijsku i dijahronijsku dimenziju reči, dok terminologiju pretežno interesuje samo

sinhronijski aspekt. O različitom odnosu prema jeziku dosta govore i stavovi prema standardizaciji. Deskriptivna lingvistika, a samim tim i leksikologija, zastupaju ideju slobodne evolucije jezika odbijajući intervencije bilo kakve vrste jer u osnovi ne razmatraju preskriptivne aspekte jezika. S druge strane, na standardizaciju, koja daje prednost jednoj formi na račun drugih, gledaju kao na svojevrsan vid siromašenja jezika. Terminologija pak dopušta intervenciju, a uspostavljanje standardizovanih formi jeste jedan od njenih osnovnih ciljeva (Cabré 1999: 33-34).

Takođe, terminologija razmatra termine na internacionalnom nivou i daje prednost onim metodama za formiranje termina koji približavaju istorijske jezike kao što su starogrčki i latinski:

„This leads to the adoption of international criteria for term formation and guidelines that are broader than those customary for a single language, e.g. the preference for terms formed with Greek and Latin roots and affixes. It is the task of terminologists to find a happy medium between authenticity and internationalization.“ (Cabré 1999: 34).

3.2.3 Odnos terminografije i leksikografije

Leksikografija predstavlja primenjenu granu leksikologije koja se, grubo rečeno, bavi sastavljanjem rečnika. U skladu sa savremenim tumačenjima, R. Bugarski zapaža da leksikografija obuhvata teoriju i praksu izrade rečnika i sadrži temeljnu i originalnu teorijsku komponentu, pa se zbog toga ne može smatrati isključivo praktičnom delatnošću niti se sme izjednačavati sa samim pisanjem rečnika (Bugarski 1996: 69).

D. Šipka dopunjava ovo mišljenje navodeći da *leksikografija* predstavlja grupni naziv za dve osnovne grupe suštinski odelitih delatnosti. *Leksikografija* ili *praktična leksikografija* se bavi praktičnim zadacima kao što je konkretno sastavljanje rečnika. *Metaleksikografija* ili *teorijska leksikografija* razmatra proizvode tih praktičnih leksikografskih pregnuća u istorijskom, teorijskom, evaluativnom i/ili statusno-upotrebnom smislu (Šipka 2006: 159-160).

Terminografija ima istu vrstu odnosa sa terminologijom, kao što leksikografija ima sa leksikologijom. Ona obuhvata prikupljanje, sistematizaciju i predstavljanje termina iz određene grane znanja, stručne oblasti ili delatnosti. Reč je o praktičnoj grani koja podleže brojnim tehničkim, formalnim i proceduralnim preporukama koje su usvojene na međunarodnom nivou (Cabré 1999: 115).

Zbog navedenih činjenica, može se razmatrati jedino odnos između leksikografije i terminografije (Cabré 1999: 37-38 i 115). Iako na prvi pogled ciljevi ove dve discipline deluju potpuno podudarno, jer kao krajnji rezultat daju rečničke kompilacije leksičkih/terminoloških jedinica, leksikografija i terminografija ispoljavaju znatne razlike.

Osim nepodudarnosti koje su plod već pomenutih razlika između njima nadređenih disciplina, leksikologije i terminologije, uočavaju se i sledeće razlike:

- stručni pisani i usmeni tekstovi jesu jedina građa za sastavljanje rečnika u terminografiji, dok se rečnička građa u leksikografiji crpi iz izvora mnogo šireg leksičkog opsega;
- ciljevi terminografskog rada jesu pre svega preskriptivni a tek na drugom mestu deskriptivni, jer nastaju prevashodno zbog težnje ka standardizovanju termina u datoj naučnoj ili stručnoj oblasti, dok leksikografska ostvarenja imaju najpre deskriptivni, a mnogo ređe preskriptivni karakter (na primer, rečnici standardizovanih formi);
- proces sastavljanja rečnika u leksikografiji ima semasiološku prirodu – polazi se od liste rečničkih jedinica kojima se dodaju semantička tumačenja, dakle ide se od reči ka pojmu, dok se proces sastavljanja terminoloških rečnika odlikuje onomasiološkom prirodom – ide se od pojma ka reči, jer terminolozi/terminografi prvo utvrđuju listu pojmova koji čine datu naučnu/stručnu oblast (Cabré 1999: 37-38).

Terminologija se, dakle, može višestruko posmatrati: kao samostalna disciplina koja ima sopstvene teorijske principe i primenjene namene, ali i kao ogranak susednih disciplina. Interdisciplinarnost terminologije posledica je prirode samih termina/terminoloških jedinica jer oni istovremeno predstavljaju jedinice jezika, kognitivne elemente i sredstva komunikacije. Terminologija ne predstavlja prosti zbir pojmova iz disciplina koje je sačinjavaju, već predstavlja izbor skupova posebnih pojmova i elemenata iz kojih je razvila osoben predmet i sopstvenu oblast.

3.3 Termin: definicija

Dok reč *termin* u našem jeziku potiče od latinskog *terminus*, što znači „međa, granica; cilj kraj“ (Simeon II, 1969: 605), u arapskom se u značenju „stručni naziv (izraz), termin“ koriste reči *iṣṭilāḥ* i *muṣṭalaḥ* (Muftić 1997: 809-810). Oba naziva potiču od glagola VIII glagolske vrste *iṣṭalaḥa* sa značenjem međusobnog slaganja i dogovora (Muftić 1997: 809), što upućuje na shvatanje da termini nastaju kao posledica međusobnog dogovora njihovih korisnika.

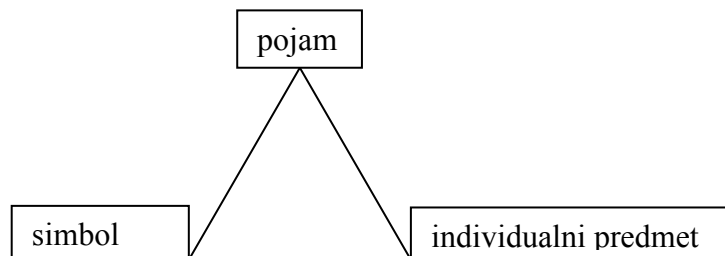
Uopšteno posmatrano, precizno određenje pojma *termin/terminološka jedinica* predstavlja jedan od velikih izazova terminologije kao naučne discipline. Jedinostvena i univerzalna naučna definicija termina ne postoji već je broj definicija i određenja gotovo jednak broju pristupa proučavanju terminologije uopšte.

U *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih naziva* postoji čak šest pododrednica sa veoma različitim određenjima termina. Među njima kao najrelevantnije za ovo istraživanje izdvajamo četvrto određenje po kojem se termin definiše kao „naziv ili stručni naziv, terminološka jedinica; riječ ili skup riječi specijalnoga (znanstvenog, tehničkog i sl.) jezika, građen (prihvaćen, posuđen) u svrhu točnoga izražavanja specijalnih pojmova i označivanja specijalnih predmeta“ (Simeon II, 1969: 605).

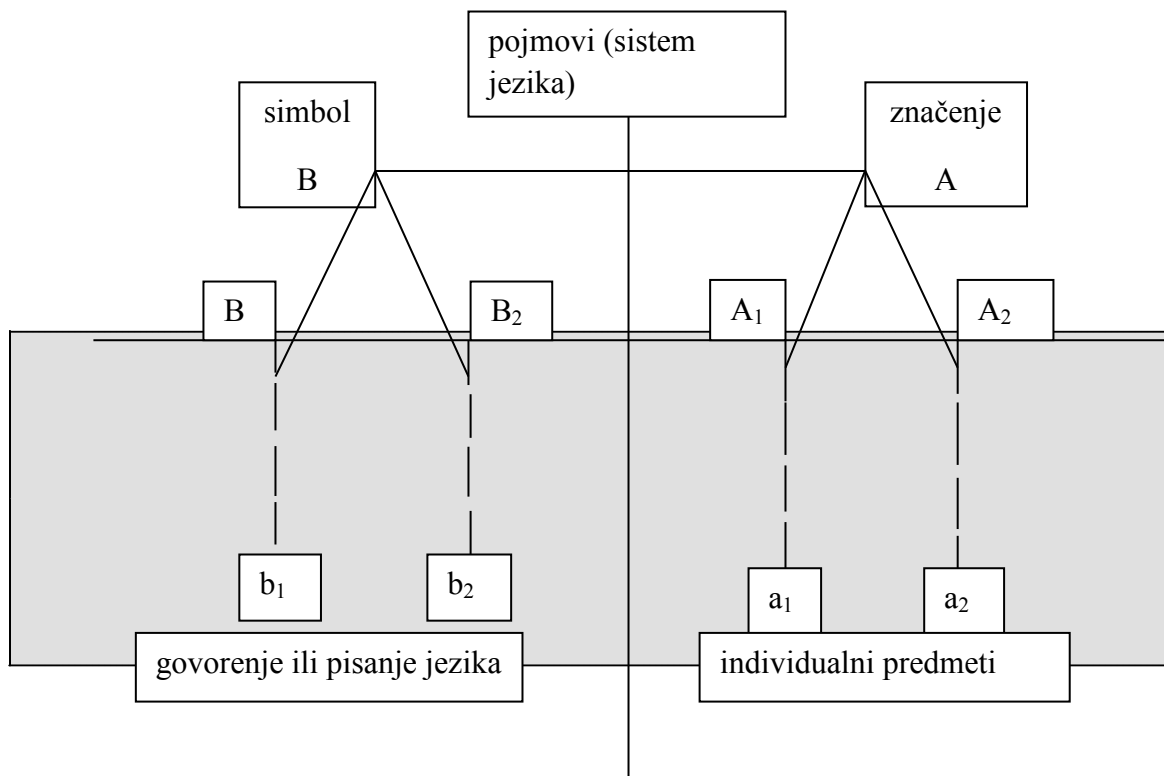
Kao naslednik jednog od rodonačelnika terminologije, Austrijanca Eugena Vistera (Eugen Wüster, 1898-1977), osnivača Bečke terminološke škole, Helmut Felber usvaja Visterovo određenje terminološke jedinice i vrlo je široko definiše kao „svaki

konvencionalni simbol koji predstavlja pojam definisan u predmetnom polju“ (Felber 1984: 1).

Felber smatra da se Visterov model termina i dalje može smatrati aktuelnim jer se u tom modelu u okviru četiri ravni uspostavljaju dve vrste bazičnih odnosa: *predmet-pojam* i *simbol-značenje*. Odnosi između predmeta i pojma i simbola i značenja značajni su za definisanje i opis termina (Felber 1984: 100-102). Osnova tog modela jeste Gompercov (Theodor Gomperz, 1832-1912) semantički trougao iz 1908. godine, gde se odnosi između pojma, simbola i individualnog predmeta mogu prikazati na sledeći način:

Slika 1: Gompercov semantički trougao prema tumačenju Vistera (Felber 1984: 100).

Slika 2: Visterov model termina (Felber 1984: 100).

Felberovu to jest Visterovu definiciju prihvata i Šipka dajući istovremeno odgovor na pitanje koje je od suštinskog značaja za lingvističko proučavanje terminologije, a to je: „Po čemu se *termin* razlikuje od *ne-termina*“ (Šipka 2006: 150).

Te razlike se mogu predstaviti na sledeći način:

- oblik leksičke jedinice vezuje se za njeno leksičko značenje, dok se oblik termina vezuje pojam;
- značenje termina je definisano i uklopljeno u predmetno polje, dok je leksička jedinica retko kad definisana (osim ako je reč o terminu), a uklopljenost u predmetno polje nije nužno;
- kod većine termina primarna je njihova pisana forma, dok se kod leksičke jedinice ona izvodi iz izgovorene forme;
- termini, kao i terminologije, rezultat su svesne intervencije, ponekad i konvencije, dok je kod leksičke jedinice to retko;

- kod termina je važno uspostavljanje korelacije sa drugim jezicima što omogućava međujezičku i međukulturnu komunikaciju, dok kod lekseme takva vrsta korelacije nema nikakav značaj;
- kod termina se prednost daje sinhronoj dimenziji, kod ostalih leksičkih jedinica je važna i ona dijahrona (Šipka 2006: 150-151).

Tome se može dodati i zapažanje da se priroda termina razlikuje od prirode lekseme na polju semantike, tačnije u odnosu na tip značenja. U značenjskom sadržaju termina nalazi se samo arhisema, „samo apstrakcijom izdvojena pojmovna vrednost realije na koju se odnosi nominacija termina“, a odsustvo sema kao „relevantnih elemenata realizacije“ posledica je visokog stepena apstrakcije termina (Gortan-Premk 2004: 118).

Sledeće pitanje koje Šipka postavlja jeste: „Koje bi osobine termin trebalo da poseduje“. U idealnim uslovima to su transparentnost, internacionalnost, ustaljenost, kratkoća, sistemnost, nedvosmislenost, preciznost, nesinonimnost (Šipka 2006: 151).

Kabreova smatra da je Visterova definicija termina preširoka. Ona se poziva na Leraovu (Lérat) kritiku Visterove definicije termina i navodi da se prema tako širokoj definiciji, gde se termin shvata kao bilo koji konvencionalni simbol koji predstavlja pojam definisan u predmetnom polju, praktično svaka reč može smatrati terminom:

„According to this idea, drawn directly from Wüster's teachings, each word must be given importance ... because it is a term since:

1. its expression is a symbol
2. it results from a convention
3. its content is its most important trait
4. the concept it represents is explicitly defined
5. the description of a concept leads to the field of knowledge in which it occurs“

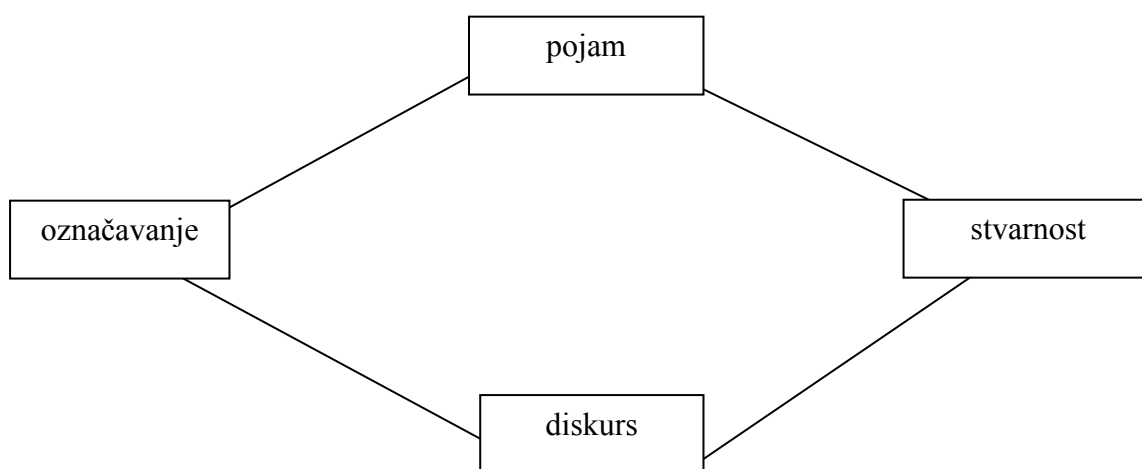
(Cabré 1999: 81).³

³ Kabreova to navodi prema: Lérat, P. 1989. „Les fondements théoriques de la terminologie“. *La Banque des mots*, special issue. 51-62.

Poput Šipke, ova katalonska autorka posmatra termin u poređenju sa leksemom i u vezi sa njihovim odnosom ističe glavne sličnosti i razlike:

„Terms, like words in the general language lexicon, are distinctive and meaningful signs which occur in special language discourse. Like words, they have a systematic side (formal, semantic, and functional) since they are units of an established code; they also have a pragmatic side, because they are units used in specialized communication to refer to the objects of the real world. Terms do not seem to be very different from words when we consider them from the formal or semantic point of view; they differ from words when we consider them as pragmatic and communicative units“ (Cabré 1999: 80-81).

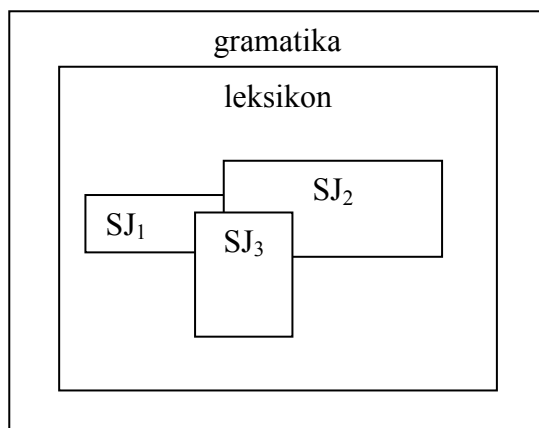
Termin se od lekseme razlikuje po tome što služi da označi pojmove koji pripadaju specijalnim disciplinama i aktivnostima. To se grafički može predstaviti na sledeći način:

Slika 3: Grafički prikaz termina prema M. T. Kabre (Cabré 1999: 81).

Sistemska obeležja termina proističu iz činjenice da su to jedinice sa formom i značenjem koji pripadaju određenom jezičkom sistemu, a u okviru kojeg postoji nekoliko posebnih alternativnih podsistema. Ti podsistemi jesu specijalni jezici i oni predstavljaju parcijalne aspekte varijanti u odnosu na opšti kod. Ipak, kao i ostale jedinice sa značenjem u okviru jezičkog sistema, termini čine deo strukture tog sistema.

Odnos koji specijalni jezici (SJ) kao podsistemi imaju sa leksikom i gramatikom kao nadsistemina, to jest odnos koji termini imaju sa sveukupnim sistemom jezika može se prikazati na sledeći način:

Slika 4: Sistem jezika prema Kabreovoj (Cabré 1999: 82).

Terminološke jedinice stupaju u različite odnose sa jedinicama sa svog nivoa – nivoa leksema, kao i sa jedinicama sa drugih nivoa jezičke strukture sa kojima zajedno čine diskurs. Kako se vidi na slici 4, termini uspostavljaju veze kako sa gramatikom datog jezika, tako i sa drugim leksemama, i prema tome se ponašaju kao i sve ostale reči jednog jezika. Ono što ih izdvaja u odnosu na druge jedinice opšteg leksikona jednog jezika jeste da su mnogo bliže povezani sa drugim terminima u okviru iste discipline sa kojima grade specifične strukture, nego sa terminima iz drugih naučnih i stručnih oblasti (Cabré 1999: 81-82).

Termini se mogu analizirati na osnovu tri kriterijuma:

- *formalnog*, gde se proučava označavanje, odnosno designacija: sa formalne tačke gledišta, termin je fonološka jedinica jer može da se fonetski artikuliše i grafički predstavi, kao što ima unutrašnju strukturu koju sačinjavaju morfeme;
- *semantičkog*, gde se proučava pojam: iz semantičkog ugla, termin upućuje na predmete iz stvarnog sveta i u tom smislu ima značenje koje se može opisati kao skup distinktivnih odlika;

- *funkcionalnog*, gde se proučava gramatička kategorija i distribucija: sa funkcionalne tačke gledišta, termini su distributivne jedinice koji zahtevaju određeno jezičko okruženje, a u diskursu se najčešće nalaze u kombinaciji sa drugim terminima (Cabré 1999: 82-112).

Termini predstavljaju i *pragmatičke jedinice komunikacije* i reference sa posebnim osobinama u diskursu koje se koriste u okviru precizno definisanih komunikativnih situacija. Postoji pet pragmatičkih faktora na osnovu kojih se može uspostaviti razlika između jedinica opšteg leksikona i terminoloških jedinica. Granica između dve grupe reči nije uvek jasna niti se uvek može precizno ustanoviti. Ti faktori i razlike koji se ispoljavaju mogu se, uz nužno uopštavanje, prikazati na sledeći način prikazuje na sledeći način:

Tabela 1: Razlike između jedinica opšteg leksikona i terminoloških jedinica (Cabré 1999: 114).

	Leksikon opšteg jezika	Terminologija (termini)
<i>osnovna svrha</i>	performativna, ekspresivna, komunikativna, poetska i druge funkcije	referencijalna funkcija
<i>teme</i>	generičke teme	specifične teme
<i>korisnici</i>	opšti korisnici	specijalisti

<i>komunikativna situacija</i>	nestrukturisana komunikativna situacija	strukturisana komunikativna situacija
<i>diskurs</i>	opšti diskurs	profesionalni i naučni diskurs

Pošto se termini koriste da imenuju specijalizovanu stvarnost, oni najčešće imaju referencijanu funkciju dok se ostale funkcije, poput performativne, ekspresivne, komunikativne, poetske i metalingvističke funkcije, koje se sreću kod reči iz opšteg leksikona, izuzetno retko javljaju. Takođe, termini označavaju pojmove iz ograničenih, specijalizovanih oblasti ili aktivnosti, dok reči iz opšteg leksikona ukazuju na sve tipove aktivnosti koje govornici dele.

Ako se posmatraju razlike na planu korisnika, uočava se da terminologiju/termine koriste uglavnom stručnjaci u okviru posebne naučne/stručne oblasti, dok reči iz opšteg leksikona koriste praktično svi. Upravo je u ovoj tački granica između termina i reči iz opšteg leksikona najmanje jasna jer vrsta korisnika direktno zavisi od toga da li se u obzir uzima samo uska naučna/stručna upotreba termina ili se posmatra šire. Naime, što je širi opseg korišćenja terminologije, to je granica između opšteg leksikona i specijalizovanih termina manje jasna.

„If we extend terminology to include professional or sports vocabularies, or those vocabularies related to some human activity, the number of terminology users increases and diversifies substantially and at the same time the degree of specialization of these uses decreases considerably“ (Cabré 1999: 114).

Što se tiče vrste komunikativnih situacija i diskursa i tu se može zapaziti da granica između termina i reči koje pripadaju opštem leksikonu nije uvek jasna. U teoriji, termini se prevashodno koriste u strukturisanoj komunikaciji, dakle u nekolokvijalnoj

jezičkoj situaciji, dok u praksi, data terminologija može da se koristi u različitim komunikativnim situacijama sa različitim nivoom apstrakcije u diskursu. Prema Kabreovoj, ta činjenica ne zamagljuje samo odnos terminologije prema opštem leksikonu jezika, već menja i klasično, jasno definisano shvatanje o tome šta je terminologija.

„Terms are only units in a system if they are used in communication, and therefore we must reconsider the importance of relating them to their natural speakers and social groups“ (Cabré 1999: 114).

Zbog toga Kabreova smatra da terminologija kao disciplina i aktivnost mora da usvoji novu orijentaciju u kojoj će biti naglašeni njeni društveni i pragmatički aspekti (Cabré 1999: 114).

Stoga bi najpreciznija definicija termina sa lingvističke tačke gledišta glasila: *termin je jedinica sa formom i značenjem koja pripada određenom jezičkom sistemu sa nekoliko posebnih alternativnih podsistema, ali i pragmatička jedinica komunikacije koja se koristi u okviru precizno definisanih komunikativnih situacija.*

3.4 Termin: klasifikacija

Kao što ne postoji objedinjena definicija termina/terminološke jedinice, tako ne postoji ni jedinstven način klasifikovanja termina. Načini građenja termina/leksema klasifikuju se različito u relevantnoj literaturi. Oni se mogu grubo podeliti na tri vrste:

1. klasifikacije koje se zasnivaju na toku kretanja termina/leksema u odnosu na opšti leksički fond;
2. klasifikacije koje se zasnivaju na pragmatičkim okolnostima nastanka termina;
3. klasifikacije koje se zasnivaju na mehanizmima građenja.

Načini građenja termina na osnovu kriterijuma mehanizama koji su za to korišćeni, odnosno metoda i strategija koju su govornici primenili prilikom njihovog stvaranja u svim jezicima obično se dele na:

1. formalne metode;
2. funkcionalne metode;
3. semantičke metode;
4. međujezičko pozajmljivanje.

Formalne metode, koje se još nazivaju načinima za stvaranje novih oblika, obuhvataju derivaciju, kompoziciju, stvaranje terminoloških sintagmi i skraćivanje. U funkcionalne metode, kojima se modifikuju postojeći oblici, spadaju konverzija, leksikalizacija/terminologizacija i transdisciplinarno pozajmljivanje. Semantičke metode, kojima se vrši semantički transfer u okviru specijalnog jezika, obuhvataju proširivanje značenja, sužavanje značenja, promenu značenja i poređenje (Cabré 1999: 92; Bussman 1996: 1186; Valeontis, Mantzari 2006: 5).

Sa lingvističke tačke gledišta, termini su najčešće klasifikuju na osnovu kriterijuma forme, funkcije, značenja i porekla, s tim što se navedeni kriterijumi međusobno ne isključuju (Cabré 1999: 85-95).

3.4.1 Klasifikacija načina građenja termina na osnovu toka njihovog kretanja u odnosu na leksički fond

Svi procesi u razvoju leksikona, uključujući i one u terminosistemu, mogu se klasifikovati na osnovu svog mesta u odnosu na leksički fond i toka kojim se kreću, jer leksikon predstavlja vrlo dinamičan i promenljiv deo jezika, a ne „statičnu datost“ (Šipka 2006: 66-67). Procesu u razvoju leksikona se na osnovu mesta gde započinju u odnosu na leksički fond mogu podeliti na dve velike, neraskidivo povezane grupe:

- *vanfondovski procesi* – to su procesi koji se odvijaju izvan leksičkog fonda:
 - *pozajmljivanje*: uvođenje eksternih elemenata preko međukulturnog leksičkog transfera;

- *tvorba*: građenje leksema od sopstvenih jezičkih elemenata;
 - *kalkiranje*: građenje leksema po uzoru na strane lekseme;
 - *provera*: proces proveravanja da li se lekseme dobijene u ta tri procesa mogu ostvariti u leksikonu datog jezika;
 - *adaptacija*: prilagođavanje leksema pravilima datog leksikona;
- *unutarfondovski procesi* – to su procesi koji se dešavaju unutar leksičkog fonda:
 - *usvajanje*: usvajanje dela leksema nastalih u vanfondovskim procesima;
 - *oživljavanje*: oživljavanje leksema koje su ranije bile upotrebljavane;
 - *unutrašnje promene*: unutrašnje promene leksema u centru leksičkog fonda;
 - *zastarevanje*: zastarevanje leksema i njihov nestanak iz centra leksičkog fonda (Šipka 2006: 66-67).

Na osnovu toka kojim se pomenuti procesi kreću, razlikuju se influsivni (utočni) i eksflusivni (istočni) procesi. Svi vanfondovski procesi su influsivni, dok se u influsivne procese unutar opšteg leksičkog fonda ubrajaju procesi usvajanja, oživljavanja i unutrašnje promene. Proces zastarevanja leksema je eksflusivni proces (Šipka 2006: 67).

3.4.2 Klasifikacija termina prema formalnom kriterijumu

Posmatranje strukture reči/termina prema formalnom kriterijumu zasniva se na elementima kao što su broj i vrsta morfemskih konstituentata, složenost i oblik termina nastalih skraćivanjem.

U skladu sa tim mogu se razlikovati sledeće vrste reči/termina u savremenom arapskom jeziku:

1. *broj morfemskih konstituenata* – prema broju morfemskih konstituenata, termini mogu biti:
 - prosti ili jednomorfemski, na primer:

**rm*y > *ramy* – „bacanje“, „gađanje“, „nišanje“, „ciljanje“;
 **sb*ḥ > *sabaḥa* – „plivati“;
 **ḥt*' > *ḥaṭa'* – „prekršaj“, „faul“, „greška“;
 **hdf* > *hadaf* – „pogodak“, „gol“, „koš“;
 **sdd* > *sadd* – „blok“.

- složeni ili višemorfemski, na primer:

**rm*y > *rimāya* – „streličarstvo“, „streljaštvo“, „gađanje“, „ciljanje“, „nišanje“;
 **rm*y > *marm^{an}* – „gol“;
 **sb*ḥ > *sibāḥa* – „plivanje“;
 **sb*ḥ > *sabbāḥ* – „plivač“;
 **hdf* > *haddāf* – „strelac (u fudbalu i slično)“, „golgeter“;
 **ḥwr* > *ḥāra* – „traka“, „staza (atletika)“;
 **mrn* > *mirān* – „treening“.

2. *vrsta morfoloških konstituenata* – prema vrstama morfoloških konstituenata složeni termini mogu biti:

- *izvedenice*, termini koji se sastoje od leksičke baze i jednog ili više afiksa, na primer:

**mrr* > *tamrīra* – „dodavanje“, „pas“;
 **rm*y > *ramya* – „bacanje“, „izvođenje udarca“, „šut“;
 **sll* > *tasallul* – „ofsajd“;
 **ḡdf* > *miḡdāf* – „veslo“;
 **ḥwr* > *ḥāwara* – „driblati“;
 **ḥwr* > *muḥāwara* – „driblanje“, „dribling“.

- *složenice* i *slivenice*, termini nastali kombinacijom dve ili više leksičkih baza sa ili bez afiksa, na primer:

lā'ūlimbiyy – „neolimpijski“ > *lā* – „ne“ + [*ūlimb* > *ūlimbiyād* – „olimpijada“] + *-iyy* – „-ski“, „-čki“ (nastavak za građenje relativnog prideva);

lānamaṭiyy – „neolimpijski“ > *lā* – „ne“ + *namaṭ* – „tip“ + *-iyy* – „-ski“, „-čki“ (nastavak za građenje relativnog prideva);

rakmaḡat^{mn} – „surfovanje“, „surfing“ > *rukūb al-’amwāḡ* – doslovno: „jahanje talasa“ [*rak-* > *rukūb* – „jahanje“ + *-maḡ-* > *al-’amwāḡ* – „talasi“ + *-at^{mn}* – „mocioni sufiks za ženski rod“];

nafsḡismiyy – „psihofizički“ > *nafs* – „duša“, „psiha“ + *ḡism* – „telo“ + *-iyy* – „-ski“, „-čki“ (nastavak za građenje relativnog prideva);

šaqlabat^{mn} – „salto“, „premet“, „okret (plivanje)“ > *šaqlaba* – „okrenuti stvari naopačke“ > [*ša-* > *šašala* – „prskati“ + *-qlab-* > *qalaba* – „prevrnuti (se)“ + *-at^{mn}* – „mocioni sufiks za ženski rod“].

- *terminološke sintagme*, višočlani termini nastali kombinacijom reči koje stoje u određenoj sinatksičkoj strukturi, na primer:

ramy al-sihām (genitivna sintagma) – „streličarstvo“;

ramy bi al- sihām (predložka sintagma) – „streličarstvo“;

tawriya wa hidā’ (sastavna sintagma) – „fintiranje“;

fariq dayf = fariq zā’ir (atributska sintagma) – „gostujući tim“;

rāqaba munāfis^{an} (objekatska konstrukcija) – „markirati protivnika“.

3. *oblik termina nastalih skraćivanjem* – kod prostih i složenih termina i/ili terminoloških sintagmi može se primeniti proces skraćivanja, pri čemu nastaju sledeći oblici:

- *skraćenice*, to jest skraćeni oblici termina koji obično nastaju konsenzusom i funkcionišu kao njihovi simboli, na primer:

m > *mitr* – „metar“;

km > *kilūmitr* – „kilometar“;

m/t > *mitr/tāniya* – „m/s“, „metar u sekundi“.

- *inicijalizmi* ili *slovne skraćenice*, to jest termini nastali kombinovanjem inicijala duže sintagme, na primer:

m. b. s. al-riyāḍiyya/m. b. s. al-riyāḍa/’im bī sī al-riyāḍiyya/’im bī sī riyāḍa
> *MBC al-riyāḍiyya/MBC riyāḍa* > *MBC sport* > *Muhwa Broadcasting Company* – „satelitski kanal MBC sport“;

n.q. > *niṣf qutr* – „radijus“;

FĪFĀ > *Fédération Internationale de Football Association* (ar. *al-Ittiḥād al-duwaliyy li kura al-qadam*) – „FIFA“, „Međunarodna fudbalska federacija“;

FĪBĀ > *Fédération Internationale de Basketball* (ar. *al-Ittiḥād al-duwaliyy li kura al-salla*) – „FIBA“, „Međunarodna košarkaška federacija“.

- *akronimi*, termini nastali kombinovanjem segmenata ustaljene sintagme i *potkraćenice*, termini nastali potkraćivanjem (eng. *clipping*), upotrebnim skraćivanjem reči radi ekonomičnosti. Dok u korpusu sportskih termina nismo našli primere za akronime, primećuje se da su potkraćenice srazmerno česte. Na primer:

kura > *kura al-qadam* – „fudbal“;

tā’ira > *al-kura al-tā’ira* – „odbojka“;

tā’ira > *al-ḍarba al-tā’ira* – „volej“;

raqam > *raqam qiyāsiyy* – „rekord“;

kīlū > *kīlūḡrām / kīlūḡrām* – „kilogram“;

al-ṣā’ida > *lakma al-ṣā’ida* – „aperkat“;

ḡīmiyy > *ḡīmnāstīkiyy* – „gimnastički“.

Veoma sličan način klasifikacije ovom predlaže Lelubr (Xavier Lelubre), pri čemu se njegova klasifikacija zasniva na sintaksičkom kriterijumu, odnosno pitanju da li je reč o jednoleksemskom ili višeleksemskom terminu. Prema takvoj podeli postoje:

1. proste terminološke jedinice (*simple terminological units – STU*), jednoleksemski termini koji se sastoje od jedne reči. Na primer:

taḡtiyya – „pokrivanje protivnika“;

taqniyya – „tehnika“;

tinis – „tenis“;

sabbāh – „plivač“;

zahīr – „bek“, „half“, „vezni igrač“.

2. složene terminološke jedinice (*compound terminological units – CTU*) ili višeleksemski termini koji se sastoje od dve ili više reči (Lelubre 2001: 67).

Na primer:

tadrīb al-mutāwala al-’ūksiġīniyya – „aerobne vežbe“;

istiqbāl bi al-sā’idayn – „prijem lopte čekićem“;

taštīt al-kura – „čišćenje lopte“, „degažman“;

hiṣān al-ḥalaq – „konj sa hvataljkama“;

’i’ṭi wa idhab – „dodaj-i-idi“, „dupli pas“.

3.4.3 Klasifikacija termina prema funkcionalnom kriterijumu

Funkcionalni kriterijum se zasniva na određivanju funkcije koju termin ima u diskursu, odnosno, vrste reči kojoj termin pripada. Za razliku od leksema, termini obuhvataju uži opseg funkcionalnih grupa odnosno vrsta reči. To su: imenice, pridevi, glagoli i prilozni. Na primer: *taštīt* – „čišćenje lopte“, „degažman“, „degažiranje“, *inqidāda* – „izbijanje (lopte, paka)“, *kura* – „lopta“, „fudbal (igra)“, *ittiḥād* – „udruženje“, „asocijacija“, „savez“, „federacija“, *qurṣ* – „disk“, *ṣaqlaba* – „okret“, *nihā’iyyāt* – „finale“, *takayyufiyy* – „adaptivni“, „korektivni“, *taktikiyy/huṭaṭiyy* – „taktički“, *difā’iyy* – „defanzivni“, „odbrambeni“, *fanniyy* – „umetnički“, tehnički, *badaniyy* – „fizički“, „telesni“, *rafasa* – „šutirati“, „izvesti udarac“, *tazallaġa* – „skijati se“, „voziti rolere“, *tasābaqa* – „takmičiti se“, *sabaḡa* – „plivati“, *tamarkaza* – „centrirati“, *inzalaqa* – „skijati se“, *min al-qafz* – „iz skoka“, *’ilā al-’a’lā* – „uvis“, *ġānib^{an}* – „bočno“, „sa strane“, i tako dalje.

3.4.4 Klasifikacija termina prema značenjskom kriterijumu

Klasifikacija termina prema značenjskom ili semantičko-pojmovnom kriterijumu vrši se na osnovu vrste pojmova koje označavaju. Postoje dva osnovna načina klasifikovanja termina prema značenjskom kriterijumu koji su veoma slični. U prvom načinu klasifikacije razlikuju se predmeti/entiteti, aktivnosti, svojstva i odnosi (Cabré

1999: 87-88; Temmerman 2000: 75).⁴ U drugoj vrsti klasifikacije, gde se termini posmatraju kao „jedinice razumevanja“ – *units of understanding*, termini se na osnovu značenjskog kriterijuma dele na entitete, aktivnosti i kolektivne kategorije (kišobran kategorije) – *collective/umbrella categories* (Temmerman 2000: 73-78).

Spajanjem ove dve klasifikacije, ukupno se može razlikovati pet osnovnih vrsta pojmova – predmeti/entiteti, aktivnosti, svojstva, odnosi i kolektivne/kišobran kategorije:

1. *predmeti* to jest *entiteti* – oni su najčešće izraženi imenicama, na primer:

*mutawāz*ⁱⁿ – „razboj“;

maġmū'a – „serija“;

miḍrab – „reket“;

muntaḥab – „reprezentacija“, „olstar-tim“;

ḥalaq – „karike“;

qārib – „čamac“.

2. *procesi, operacije, aktivnosti* – najčešće su izraženi glagolima ili glagolskim nominalizacijama (u arapskom, glagolskim imenicama), na primer:

nāwala – „dodati“;

munāwala – „dodavanje“, „pas“;

ṭabṭaba/ḥāwara/nattāṭa al-kura/ġarā bi al-kura/daḥraġa/rāwaġa – „driblati“;

ṭabṭaba/muḥāwara/tanṭīṭ al-kura/ġary bi al-kura/daḥraġa/murāwaġa – „driblanje“, „dribling“;

'isqāṭ – „bacanje“, „kake (džudo)“, „pogrešno hvatanje lopte“;

'irsāl – „servis“, „serviranje“.

3. *svojstva, stanja i osobine* – najčešće se izražavaju pridevima, na primer:

*hāw*ⁱⁿ/*lāmuḥtarif* – „amater“;

maqbul – „fer“, „korektan“, „regularan“;

⁴ Ovu klasifikaciju je uspostavio Sager (*J. C. Sager*) u svom delu: Sager, J. C. 1990. *A practical course in terminology processing*. Amsterdam: John Benjamins (Cabré 1999: 87-88; Temmerman 2000: 75).

riyādiyy – „sportski“, „atletski“;
huḡūmiyy – „ofanzivni“;
markaziyy – „centralni“;
mutaqābil – „dvostruki“.

4. *odnosi* – najčešće se izražavaju pridevima, glagolima i glagolskim nominalizacijama (u arapskom, glagolskim imenicama), kao i predlozima, na primer:

'irsāl 'ālī al-dawrān – „topspin servis“;
darba hurra – „slobodan udarac“;
tahdīf min al-qafz – „skok šut“;
al-qafz bi al-zāna – „skok s motkom“;
'aḡraza hadaf^{an} – „postići pogodak“;
ištaraka fī mubārā – „takmičiti se“.

5. *kolektivne kategorije/kišobran kategorije* – izražavaju se imenicama i imeničkim sintagmama i obično podrazumevaju skup svih aktivnosti koje ulaze u sastav jedne discipline, na primer:

kolektivna kategorija: *al-riyāda* – sport;
potkategorije: *al-tarbiya al-riyādiyya* – „fizičko vaspitanje“;
al-ḡats – „ronjenje“, „skokovi u vodu“;
kura al-'aṣā – „hokej“;
al-taḡdīf – „veslanje“;
raf' al-'atqāl – „dizanje tegova“;
'al'āb al-quwā – „atletika“.

3.4.5 Klasifikacija termina prema kriterijumu porekla

U zavisnosti od toga iz kog jezika potiču, termini se, kao i lekseme, uopšteno dele na domaće i pozajmljene. Domaći termini jesu oni termini koji su nastali tvorbom od sopstvenih elemenata, odnosno primenom pravila datog jezika u okviru derivacije i/ili konverzije na osnovu domaćeg jezičkog materijala (Cabré 1999: 88; Šipka 2006: 66). Na primer:

fāris – „jahač, džokej“ > **frs* > *farasa* – „biti vešt jahač“;
mulākama – „boks“ > **lkm* > *lākama* – „(po)tući se šakama“, „boksovati“;
humāsiyy – „pentatlon“, „petoboj“ > **hms* > *hams* – „pet“;
darrāḡāt – „biciklizam“ > **drḡ* > *darrāḡa* – „bicikl“;
mubāraza – „mačevanje“ > **brz* > *bāraza* – „mačevati se“;
mušāra‘a – „rvanje“ > **šr‘* > *šāra‘a* – „rvati se“;
miṭraqa – „kladivo“ > **trq* > *ṭaraqa* – „kucati“, „lupati“, „kovati“.

Terminološke pozajmljenice se mogu odrediti u širem i užem smislu, u zavisnosti od toga da li su nastale međujezičkim ili unutarjezičkim pozajmljivanjem. Šire posmatrano, u pozajmljenice se mogu uvrstiti termini koji su pozajmljeni iz stranih jezika, kao i termini koji su nastali unutarjezičkim pozajmljivanjem, odnosno koji potiču iz drugih supkodova istog jezika. Uže posmatrano, u prave terminološke pozajmljenice se mogu uvrstiti samo termini nastali međujezičkim pozajmljivanjem, to jest oni termini koji su iz jezika davaoca ušli u jezik primalac putem direktnog pozajmljivanja (adaptacije), direktnim prevođenjem, strukturnim prevođenjem (kalkiranjem) ili funkcijskom aproksimacijom (Cabré 1999: 88-89 i 92-94; Valeontis, Mantzari 2006: 8; Prčić 2005: 178-180; Tomović 2007: 40-42).

Savremeni strani jezici poput engleskog i francuskog jesu glavni jezici davaoci, odnosno predstavljaju najznačajniji izvor novih terminoloških rešenja u svim jezicima sveta uključujući i arapski. Takođe, klasični jezici poput latinskog i starogrčkog i dalje predstavljaju veoma važan izvor *neoklasičnih pozajmljenica*. Tako nastali termini se smatraju pravim pozajmljenicama. Na primer:

'ībūn – „ipon (pun poen tj. 10 bodova u džudou)“ > engleski: *ippon* > japanski: *ippon*;

ḡūkī – „džokej“ > engleski: *jockey*;

ḡimnāstik/ḡīmnnāstīk – „gimnastika“ > engleski: *gymnastics* > starogrčki: *gymnastikē*;

ḡumbāz/ḡunbāz – „gimnastika“ > persijski: *ḡānbāz* > starogrčki: *gymnastikē*;

hūkī – „hokej na ledu“ > engleski: *hockey*;

hātrik/hātrīk – „het-trik“ > engleski: *hat trick*;

insiyābiyya/'ayrūdīnāmīk – „aerodinamika“, doslovno: „klizavost“ > engleski: *aerodynamics*;

murāwaḡa – „fintiranje“, doslovno: „obmanjivanje“ > engleski: *feint, feinting*;

ṣāni' al-'al'āb – „plejmejker“, doslovno: „onaj ko pravi igre“ > engleski: *playmaker*;

tasllul – „ofsajd“, doslovno: „prikradanje“ > engleski: *offside*;

wazn al-dīk – „bantam kategorija“, doslovno: „težina pevca“ > engleski: *bantam category*, gde termin „bantam“ u osnovi označava vrstu azijske kokoške;

ḡarba rukniyya – „kornjer“, „udarac sa ugla“, doslovno: „ugaoni udarac“ > engleski: *corner kick*.

Termini koji su nastali unutarjezičkim pozajmljivanjem, odnosno potiču iz supkodova istog jezika smatraju se nepravim pozajmljenicama. Ti supkodovi najčešće obuhvataju druge naučne i stručne terminologije u okviru istog jezika, kao i različite dijalekte i sociolekte tog jezika (Cabré 1999: 88-89). Takve termine Felber naziva *transferred terms* (Felber 1984: 175). Takvi termini mogu u osnovi biti domaći ili pozajmljeni. Na primer:

munāwara – „manevar“ > vojna terminologija > turski: *manovara* > francuski: *manœuvre*;

ḡināḥ – „krilo“, „igrač napada (fudbal, rukomet...)“ > „krilo (biologija)“ ili „krilo (arhitektura)“ > engleski: *wing*;

ḡirā – „drška (palice/štapa)“ > „nadlaktica (anatomija)“;

ḡadīd – „teg“, „tegovi“ > „gvožđe (hemija)“.

Termini se na osnovu kriterijuma porekla mogu klasifikovati i drugačije, na osnovu pragmatičkih okolnosti njihovog nastanka. Na osnovu tog kriterijuma, razlikuju se *primarno* i *sekundarno formirani termini*, koji su nastali kao rezultat primarnog i sekundarnog formiranja – *primary term formation/secondary term formation* (Valeontis, Mantzari 2006: 3; Temmerman 2000: 235).⁵ Valeontis i Mandzarijeva u vezi sa tim navode:

„Primary creation accompanies the formation of a concept and is monolingual. Secondary formation occurs when a new term is created for an existing concept in the following two cases:

1. as a result of the revision of a term in the framework of a single monolingual community, e.g. creation of a term in the context of a normative document (standard) or rebaptism of a term as a result of the discovery of a new entity in the same subject field (e.g. telephone is now referred to as fixed telephone following the discovery of the mobile telephone).

2. as a result of transferring knowledge to another linguistic community in which a corresponding term needs to be created. This instance also applies to the creation of terms in the Greek language“ (Valeontis i Mantzari 2006: 3).

Ova vrsta klasifikacije se zasniva na proučavanju influsivnih procesa u odnosu na pragmatičke okolnosti nastanka kao što su:

- jezik u kom je termin prvo nastao;
- ko je stvorio termin;
- mehanizmi pomoću kojih je termin nastao.

⁵ Ovi autori se pozivaju na Sager, J. C. 1990. *A practical course in terminology processing*. Amsterdam: John Benjamins.

Na osnovu tog kriterijuma mogu se razlikovati dva načina nastanka termina:

1. primarno formiranje termina;
2. sekundarno formiranje termina (Cabr  1999: 92; Valeontis i Mantzari 2006: 3).

- *Primarno formiranje termina:*

Prilikom primarnog formiranja termina, termine stvaraju stručnjaci specijalizovani za određenu naučnu/stručnu oblast a u skladu sa pravilima datog jezika. Takav način formiranja termina je neodvojiv od kreiranja samog pojma na koji dati termin upućuje, jer se ostvaruje kada u datom jeziku ne postoji terminološka jedinica za određeni pojam, iako su prisutna pravila za formiranje termina. Stoga se primarno formiranje termina odigrava u jezicima u kojima je nastao sâm naučni/stručni pojam. To su vrlo često jezici u kojima je određena naučna/stručna oblast najrazvijenija ili jezici u kojima je nastalo određeno naučno otkriće. Proces primarnog formiranja termina se neretko odvija spontano, premda se uvek zasniva na postojećim pravilima za stvaranje termina/leksema.

- *Sekundarno formiranje termina:*

Sekundarno formiranje termina jeste stvaranje novog termina za pojam koji već postoji, a terminološka jedinica u jeziku davaocu koja često postaje osnova za sekundarno formiranje termina u jeziku primaocu. U najširem smislu, takav termin nastaje pozajmljivanjem iz drugog koda – iz jezika davaoca ili u okviru unutarjezičkog pozajmljivanja, iz supkoda jezika u kom se vrši sekundarno formiranje termina. Proces sekundarnog formiranja termina takođe podleže pravilima jezika primaoca za građenje i pozajmljivanje termina i leksema. Sekundarno formiranje termina obično nije spontano i vrlo često podleže jezičkom planiranju. U ovom procesu učestvuje veći broj aktera u odnosu na primarno formiranje. U tome učestvuju kako stručnjaci za određenu naučnu/stručnu oblast, tako i prevodioci, sredstva informisanja i jezički stručnjaci koji sa bave planiranjem sekundarnog formiranja termina i vrše standardizaciju tako nastale

terminologije. Temmermanova ističe da se u savremenom dobu konceptualizacija i imenovanje novih kategorija najčešće dešava u engleskom jeziku koji na taj način postaje glavni izvor primarnog formiranja termina. Samim tim, engleski ostvaruje i najveći uticaj na ostale jezike prilikom sekundarnog formiranja termina jer je postao glavni jezik davalac (Temmerman 2000: 235).

Kada se ovakva klasifikacija termina uzme u obzir, dolazi se do zaključka da je praktično čitava sportska terminologija u arapskom plod sekundarnog formiranja, pošto su sve sportske discipline i pojmovi konceptualizovani van arapskog jezičkog područja.

3.5 Odnosi među pojmovima

Određivanje termina i njihovo klasifikovanje ne može se sveobuhvatno sagledati bez razmatranja odnosa među pojmovima na koje upućuju. Na to ukazuje i Kabreova:

„Considered as parts of sets, terms are not isolated units occurring outside a specific context, but rather elements that form part of a specialized linguistic system. They occur in a concrete environment corresponding to a specific field of specialization“ (Cabré 1999: 99).

Svi termini koji ulaze u sastav istog specijalizovanog predmeta su međusobno usko povezani i zajedno čine pojmovno polje. Tako se, na primer, pojmovno polje sporta sastoji od usko povezanih skupova pojmova koji ulaze u njegov sastav. Ti pojmovni skupovi u sebi sadrže još specifičnije podskupove koji, na primer, upućuju na nazive zasebnih sportskih disciplina i aktivnosti, aktere tih disciplina, rekvizite i opremu, pravila igre, vrste vežbi, vrste sportskih poteza i zahvata i tome slično.

Prema Kabreovoj, pojmovi koji pripadaju jednom pojmovnom polju međusobno su povezani logičkim i ontološkim odnosima, dok im Felber pridodaje i odnose efekta (Cabré 1999: 99-100; Felber 1984: 120-121). Iako postoji načelna razlika između dve klasifikacije, reč je samo o drugačijem rasporedu odnosa, a ne o drugačijim vrstama

odnosa, pri čemu Kabreova odnose efekta ubraja u ontološke odnose, dok ih Felber zasebno razmatra (Cabré 1999: 103; Felber 1984: 129-130).

3.5.1 Logički odnosi

Logički odnosi između pojmova zasnivaju se na pojmovnoj sličnosti, odnosno na tome što pojmovi dele jednu ili više zajedničkih osobina. Pri tome se javlja nekoliko različitih odnosa. To su: subordinacija, koordinacija, inkluzija, opozicija, determinacija, konjunkcija i disjunkcija, u zavisnosti od toga da li se odnosi posmatraju u horizontalnoj ili vertikalnoj ravni, kao i od toga da li se posmatraju sličnosti ili razlike među pojmovima (Cabré 1999: 100-103; Felber 1984: 121-125).

- *Logička subordinacija:*

Ako je jedan pojam uopšteniji od drugog, tada će specifičniji pojam posedovati sve osobine opštijeg/generičkog pojma, kao i jednu ili više osobina po kojima će se razlikovati od njega. U takvom slučaju reč je o odnosu *logičke subordinacije*. Na primer, odnos logičke subordinacije je prisutan kod sledećih pojmova:

al-riyāda – „sport“ i *kura al-qadam* – „fudbal“;

kura al-qadam – „fudbal“ i *musā'id* – „polutka“, „half“, „branilac“, „odbrambeni igrač“;

musā'id – „polutka“, „half“, „branilac“, „odbrambeni igrač“ i *qalb difā'* – „srednji bek“, „SB“.

- *Logička koordinacija:*

Dva specifična pojma mogu da budu podređena jednom generičkom pojmu i tada je reč o njihovoj međusobnoj *logičkoj koordinaciji*. Na primer, odnos logičke koordinacije je prisutan kod sledećih pojmova:

al-riyāda – „sport“ i *kura al-salla* – „košarka“ ili *al-ġats* – „skokovi u vodu“ ili *ġūdū* = *ġīdū* – „džudo“;

kura al-salla – „košarka“ i *ramya ħurra* – „slobodno bacanje“ ili *ħaṭa’ šaḥṣiyy* – „lična greška“ ili *al-Ittiḥād al-‘ālamīyy li kura al-salla* – „Svetska košarkaška federacija“, „FIBA“.

- *Odnos inkluzije i opozicije:*

Kombinacija odnosa logičke koordinacije i subordinacije uspostavlja hijerarhijsku strukturu predmetnog polja. Hijerarhijska struktura pojmova se sastoji od vertikalnog i horizontalnog niza pojmova koji ulaze u dve vrste odnosa: *odnos inkluzije* i *odnos opozicije*. U vertikalnom nizu javlja se odnos inkluzije jer generički pojmovi obuhvataju i one specifične, dok se u horizontalnom nizu javlja odnos opozicije jer se specifični pojmovi međusobno isključuju svojim posebnim svojstvima (Cabré 1999: 100). Na primer:

- *al-riyāda* – „sport“:
 - *al-riyāda al-firaqiyya* – „ ekipni sport“;
 - *al-riyāda al-fardiyya* – „individualni sport“;
 - *al-riyāda al-takayyufiyya* – „adaptivni sport“;
 - *al-riyāda al-mā’iyya* – „sport na vodi“;
 - *al-riyāda al-‘ilāġiyya* – „korektivni sport“.
- *al-riyāda al-firaqiyya* – „ ekipni sport“:
 - *kura al-qadam* – „fudbal“;
 - *kura al-mā’* – „vaterpolo“;
 - *kura al-‘aṣā* – „hokej“;
 - *al-kura al-ṭā’ira* – „odbojka“;
 - *kura al-salla* – „košarka“.
- *al-riyāda al-fardiyya* – „individualni sport“:
 - *al-rīša al-ṭā’ira* – „badminton“;
 - *kura al-miḍrab* – „tenis“;
 - *al-waṭb al-ṭulāṭiyy* – „troskok“

- *raf‘ al-’atqāl* – „dizanje tegova“
- *mubāraza* – „mačevanje“.

Odnos *inkluzije* koji se javlja u horizontalnoj ravni je najvažniji jer služi za uspostavljanje odnosa između vrste i roda. Tu se specifični pojmovi javljaju kao produžetak opšteg/generičkog pojma. Na primer:

- *al-riyāḍa al-ḡamā’iyya* – „ekipni sport“:
 - *kura al-qadam* – „fudbal“;
 - *kura al-mā’* – „vaterpolo“;
 - *kura al-’aṣā* – „hokej“;
 - *kura al-salla* – „košarka“;
 - *kura al-’aṣā* – „hokej“;
 - *hūkī al-maydān/hūkī al-sāḥa* – „hokej na travi“.
- *kura al-qadam* – „fudbal“:
 - *lā’ib (kura al-qadam)* – „fudbaler“;
 - *marm^{an}* – „gol“;
 - *ḍarb* – „udarac“;
 - *la’b* – „igra“, „igranje“;
 - *hadaḥ* – „pogodak“, „gol“;
 - *ḡazā’* – „penal“, „jedanaesterac“.
- *lā’ib (kura al-qadam)* – „fudbaler“:
 - *lā’ib wasaṭ al-maydān* – „half“, „igrač sredine terena“, „polutka“; „vezni igrač“;
 - *lā’ib iḥṭiyāṭiyy* – „rezervni igrač“;
 - *ḥāris al-marmā* – „golman“;
 - *muhāḡim* – „napadač“, „krilni igrač“, „krilo“;
 - *musā’id huḡūm* – „krilni igrač“, „krilo“;
 - *muhāḡim mutaqaḍdim* – „centarfor“, „špic“, „istureni napadač“.

Iz prethodnih primera se vidi da specifičniji pojmovi predstavljaju smisaoni produžetak generičkog pojma. Oni poseduju sve osobine generičkog pojma, kao i jednu ili više dodatnih osobina.

Pojmovi, međutim, ne nastaju uvek kao proizvod kombinacije karakteristika, već mogu da nastanu i kombinacijom jednostavnih pojmova i to pomoću *determinacije*, *konjunkcije* i *disjunkcije* pojmova.

- *Determinacija pojmova:*

Za determinaciju pojmova je karakteristično to da jedan pojam bliže određuje drugi. Na primer:

- *kura* – „lopta“ + *qadam* – „stopalo“ > *kura qadam* – „fudbalska lopta“, doslovno: „lopta za stopalo tj. šutiranje“;
- *kura* – „lopta“ + *al-qadam* – „stopalo“ > *kura al-qadam* – „fudbal“;
- *hūkī* – „hokej“ + *al-sāḥa* – „teren“ > *hūkī al-sāḥa* – „hokej na travi“.

- *Konjunkcija pojmova:*

Kod konjunkcije pojmova, kombinacija dva pojma daje treći koji deli osobine oba pojma od kojih je nastao. Na primer:

- *rīša* – „pero“ + *ṭā'ir* – „leteći“ > *al-rīša al-ṭā'ira* – „badminton“, doslovno: „leteće pero“;
- *rašša* – „prskanje“ + *rašāṣ* – „olovo“ > *rašša rašāṣ* – „olovna sačma“;
- *mawwād* – „materija“, „supstanca“ + *munaššit* – „koji podstiče“, „koji uliva energiju“ > *mawwād munaššita* – „doping“.

- *Disjunkcija pojmova:*

Za disjunkciju pojmova je karakteristično to da kombinacija dva pojma daje treći koji poseduje odlike po kojima se dva pojma od kojih je nastao razlikuju. Na primer:

- *nafsiyy* – „psihički“ + *ġismiyy* – „fizički“ > *nafsġismiyy* – „psihofizički“;
- *tawriyya* – „kruženje“, „kružno kretanje“ + *hidā'* – „varka“, „prevara“ > *tawriyya wa hidā'* – „finta“, „fintiranje“, „varka telom“.

Između jedinica koje ulaze u sastav novog termina putem kombinovanja morfema ili reči uspostavlja se ista vrsta odnosa kakvu nalazimo u odnosima između pojmova. Prilikom stvaranja novog termina prenošenjem značenja može se govoriti o restrikciji i ekstenziji značenja. Na primer:

a) *restrikcija* – nastaje prilikom pomeranja značenja od generičkog ka specifičnom.

Na primer:

rīša – „pero“ + *ṭā'ir* – „leteći“ > *al-rīša al-ṭā'ira* – „badminton“, doslovno: „leteće pero“;

raṣāṣ – „olovo“ > *raṣāša* – „metak“;

rašša – „prskanje“ + *raṣāṣ* – „olovo“ > *rašša raṣāṣ* – „olovna sačma“;

hadaf – „ciljanje“, „cilj“ > *hadaf* – „pogodak“, „gol“;

b) *ekstenzija* – nastaje prilikom pomeranja značenja od specifičnog ka generičkom.

Na primer:

marm^{an} – „mesto na koje se cilja“, „cilj“, „meta“ > *marm^{an}* – „gol“;

musā'id huġūm – „pomagač napada“ > *musā'id huġūm* – „krilni igrač“, „krilo“;

muhāġim mutaqaḍdim – „napadač koji stoji napred“ > *muhāġim mutaqaḍdim* – „centarfor“, „špic“, „istureni napadač“.

Restrikcija i ekstenzija su u lingvistici poznate pod nazivom *metafora* (Cabré 1999: 102-103).

3.5.2 Ontološki odnosi

Za razliku od logičkih odnosa, ontološki odnosi među pojmovima se ne zasnivaju na njihovoj međusobnoj sličnosti, već se temelje na njihovoj blizini u realnom svetu. Postoje tri osnovne vrste ontoloških odnosa: koordinacija ili partitivni odnos, lančani ili temporalni odnos i odnos materijal-proizvod.

- *Koordinacija ili partitivni odnos:*

Koordinacija, to jest partitivnost ukazuje na odnos između celine i njenih delova, kao i odnos između delova jedne celine.

- odnos između celine i njenih delova:
 - *zawraq* – „brod“;
daffa al-zawraq – „kormilo“;
miğdāf – „veslo“;
šārī – „jarbol“, „katarka“;
širā‘ ra’īsiyy – „glavno jedro“;
širā‘ ġānibiyy – „spinaker“.
- odnos između delova jedne celine:
 - *dahīra* – „municija“;
rašāša – „metak“;
rašša rašāš – „olovna sačma“;
harṭūš – „patrona“, „čaura“;
maqḏūf – „metak“.

- *Lančani odnos:*

Lančani odnos se zasniva na vremenskom nizanju objekata, odnosno na njihovom temporalnom odnosu. Na primer:

rafsa – „šut“ > *hadaf* – „pogodak“;

ṭalqa – „pucanj“ > *'iṣāba* – „pogodak“;
ḥaṭa' – „faul“ > *ḍarba rukniyya* – „korner“;
ḥaṭa' – „faul“ > *ḡazā'* – „penal“, „jedanaesterac“, „peterac“;
ḥaṭa' šaḥṣiyy – „lična greška“ > *ramya ḥurra* – „slobodno bacanje“.

- *Odnos materijal-proizvod:*

Odnos materijal-proizvod prema Felberu podrazumeva različite faze u proizvodnji i kreće se od sirovine do završnog proizvoda (Felber 1984: 129). Na primer:

ḡild – „koža“ > *kura* – „lopta“;
ḥaṣab – „drvo“ > *miḡdāf* – „veslo“;
ḥaṣab – „drvo“ > *'aṣā* – „palica“, „štap“;
raṣāṣ – „olovo“ > *raṣāṣa* – „metak“.

3.5.3 Odnosi efekta

Odnosi efekta, koji se mogu svrstati i u ontološke odnose (Cabré 1999: 103), obuhvataju odnose *kauzaliteta*, *upotrebe oruđa* i *porekla* (Felber 1984: 129).

- *Odnos kauzaliteta:*

Odnos kauzaliteta se javlja među pojmovima koji su povezani uzročno-posledičnim odnosima. Na primer:

rafṣa – „šut“ > *hadaf* – „pogodak“, „koš“;
hadaf – „pogodak“ > *nuqṭa* – „poen“;
ḥaṭa' – „faul“ > *ḍarba ḥurra* – „slobodan udarac“;
ḥaṭa' – „faul“ > *ḡazā'* – „penal“, „jedanaesterac“, „peterac“.

- *Odnos upotrebe oruđa:*

Odnos upotrebe oruđa se javlja među pojmovima koji označavaju oruđe, alatku ili instrument i onih koji označavaju njihovu upotrebu. Na primer:

miğdāf – „veslo“ ↔ *ğaddafa* – „veslati“;
rumḥ – „koplje“ ↔ *ramā* – „baciti“;
sihām – „strela“ ↔ *ramā* – „odapeti“;
zāna – „motka“ ↔ *qafaza* – „skočiti“;
kura – „lopta“ ↔ *rafasa* – „šutirati“;
kura – „lopta“ ↔ *'arsala* – „servirati“;
kura – „lopta“ ↔ *marrara* – „dodati“;
kura – „lopta“ ↔ *ḥāwara* – „driblati“.

- *Odnos porekla:*

Postoje tri vrste odnosa porekla: genealoški, ontogenetski i odnosi faze supstance (Felber 1984: 129-130). Ove vrste odnosa su najviše prisutne u pojmovima vezanim za prirodne nauke i u pregledanoj građi nismo našli primere za te odnose u sportskoj terminologiji.

3.6 Odnosi između pojma i termina

U procesu dodeljivanja termina nekom pojmu javljaju se sledeći značenjski odnosi između pojma i termina: monosemija, monosemija sa mononimijom, plurivalentnost (homonimija i polisemija), sinonimija i mononimija.

3.6.1 Monosemija

Terminološka monosemija nastaje kada je samo jedan pojam dodeljen jednom terminu (Felber 1984: 183). Na primer:

ḥalaq – „karike“;
mutawāzī – „razboj“;
al-sibāḥa al-ḥurra – „plivanje slobodnim stilom“;
'irsāl – „servis“;
musaddas hawā'īyy – „vazdušni pištolj“;

3.6.2 Monosemija sa mononimijom

Broj korenskih i afikslnih oblika koji mogu da se koriste kao elementi za stvaranje termina je veoma mali u odnosu na broj kako postojećih pojmova tako i onih u nastajanju. Zbog toga monosemija sa mononimijom u strogom smislu ne može biti ostvarena iako, prema Felberovom gledištu, predstavlja „najpodesniju metodu za standardizacije terminologije“, jer bi terminologija, zbog jezičke ekonomije, trebalo da ispuni zahtev da termini budu nedvosmisleni u odgovarajućem kontekstu (Felber 1984: 183).

Monosemija sa mononimijom se javlja kada je samo jedan pojam dodeljen jednom terminu i jedan termin jednom pojmu što predstavlja idealnu terminološko-pojmovnu situaciju. Na primer:

al-'aykīdū – „aikido“;
al-kārātīh – „karate“;
al-rumḥ – „koplje“;
al-mulākama – „boks“;
lakma al-ṣā'ida – „aperkat“.

3.6.3 Plurivalentnost

Plurivalentnost nastaje kada se identični termini dodeljuju višestrukim pojmovima. Plurivalentnost se ispoljava u vidu homonimije i polisemije (Felber 1984: 183).

- *Homonimija:*

Homonimija se javlja kada se fonološki i/ili ortografski identični termini daju različitim i međusobno nezavisnim pojmovima (Felber 1984: 184). Pravi homonimi nastaju slučajno. Na primer:

munāwara – „vređanje“ > *nāwara* – „vređati“ > **nwr* ≠ *munāwara* – „manevar“ > turski: *manovara* > francuski: *manœuvre*;

zāna – „motka“ ≠ *zāna* – „smetnje u probavi“ > *zān* – „slaba probava“ > **zwn*;

būl – „lopta“ > engleski: *ball* ≠ *būl* – „mokraća“ > **bwl*.

Homonimi u arapskom mogu biti i grafijski, nastali kao posledica prirode arapskog pisma i činjenice da se kratki vokali najčešće ne beleže. Na primer:

māsik – „hvatač (bejzbol)“ > engleski: *catcher* ≠ *māsk* – „maska“ > engleski: *mask*.

Terminološki homonimi mogu da nastanu i pozajmljivanjem termina iz drugog supkoda, odnosno iz drugog predmetnog polja, kada dolazi do transfera značenja. Tako pozajmljeni termin dobija dodatno značenje, a sama ova pojava rezultira nepravom homonimijom, odnosno polisemijom.

- *Polisemija:*

Polisemija (višeznačnost) jeste „sposobnost lekseme da se realizuje u više značenja, da ima više semantičkih realizacija“ (Gortan-Premk 2004: 38). Terminološka polisemija, koja se još naziva i nepravna sinonimija, nastaje kada se identični termini dodeljuju različitim pojmovima koji su semantički ili etimološki povezani. Na primer:

ġināḥ – „krilo (zoologija)“ ≠ *ġināḥ* – „krilo (avio-inženjering)“ ≠ *ġināḥ* – „krilo (arhitektura)“ ≠ *ġināḥ* – „krilo, krilni igrač (sport)“;

ḥadīd – „teg“ „tegovi“ ≠ *ḥadīd* – „gvožđe (hemija)“;

munāwara – „manevar (vojna terminologija)“ ≠ *munāwara* – „manevar (sportska terminologija)“;

tašfiyya – „filtracija“, „rafinisanje“, „prečišćavanje (hemija)“ ≠ *tašfiyya* – „eliminacija (sport)“;

qaws – „luk (matematika)“ ≠ *qaws* – „luk (arhitektura)“ ≠ *qaws* – „luk (streličarstvo)“;

miṭraqa – „kladivo“ ≠ *miṭraqa* – „čekić“ ≠ *miṭraqa* – „malj“;

takyīf – „kondicioni trening“ ≠ *takyīf* – „klimatizacija“.

Iako je polisemija svojstvena svim leksemama iz opšteg jezičkog fonda, tip značenja koji termini poseduju, a koji se odlikuje odsustvom sema, ima za posledicu „veoma ograničenu sposobnost dalje semantičke disperzije“ (Gortan-Premk 2004: 38), odnosno ograničenu sposobnost razvijanja višeznačnosti u uskim okvirima terminološke oblasti kojoj pripadaju. Termin ima dvojaku prirodu: kao deo leksičkog fonda i opšteg jezičkog sistema prirodno teži polisemantičnosti, ali kao deo terminološkog sistema teži i monosemantičnosti. Takođe, semantički sadržaj termina je pojmovni, bez „relevantnih elemenata realizacije“, zbog čega nova značenja kod termina ne mogu dalje da se razvijaju metaforičkim putem, već samo pomoću metonimije i sinegdohe (Gortan-Premk 2004: 118-119).

Prema shvatanjima D. Gortan-Premk, prava terminološka polisemija je izuzetno retka i može da se javi samo u okviru iste naučne to jest stručne oblasti (Gortan-Premk 2004: 120). Na primer:

'iṣāba – „pogodak“, „gol“ ≠ *'iṣāba* – „nezgoda“, „incident“;

'īqā' – „kadenca“, „tempo“ ≠ *'īqā'* – „saplitanje“;

dirā' – „ruka“ ≠ *dirā'* – „drška“;

miṭṭaqa – „površina“ ≠ *miṭṭaqa* – „zona (u odbrani)“;

difā' – „odbrana“, „defanzivna igra“ ≠ *difā'* – „bek“, „odbrambeni igrač“, „igrač odbrane“, „igrači odbrane“.

U sportskoj terminologiji u arapskom jeziku polisemija se neretko javlja kao posledica regionalne varijantnosti te se jedan termin koristi za dva različita pojma. Na primer:

rukūb al-mawḡ – „jedrenje“ ≠ *rukūb al-mawḡ* – „surfovanje“.

Što se tiče primera koji pripadaju nesrodnim naučnim i stručnim oblastima, oni imaju sporan status u nauci jer se postavlja pitanje da li ih treba smatrati terminološkim homonimima ili različitim pojmovnim vrednostima istog termina (Gortan-Premk 2004: 120).

Međutim, kada termini iskorače iz svoje terminološke oblasti i preko jezika publicistike, ređe preko profesionalnih žargona, uđu u opšti jezik, „počinju da impliciraju svoj eksplicitno dat sadržaj, počinju da ga bogate, da razvijaju u njemu i relevantne elemente realizacije, i kada to, ili deo toga razvijaju, počinju i da grade oko sebe različite leksičke sisteme: počinju da razvijaju polisemiju, čak i onu metaforičnu“ (Gortan-Premk 2004: 123). Na primer:

rakmaĝa – „surfovanje“ (sport) > *rakmaĝa* – „visok stepen snalaŝljivosti (u politici, privredi i tome slično)“;

muĥāwara – „driblanje“, „dribling“ (fudbal) > *muĥāwara* – „naglo preticanje automobilom prilikom (uličnog) trkanja“;

naĝm – „zvezda (nebesko telo)“ > *naĝm* – „zvezda (najbolji to jest najvažniji igrač u timu ili sportskoj disciplini)“.

U slučaju takve polisemantične disperzije termini stiču sposobnost za širi derivacioni razvitak i dalje mogu da stupaju u nesmetane sinonimske odnose (Gortan-Premk 2004: 123).

3.6.4 Sinonimija

Sinonimija kao pojava u okviru terminologije ima sporan teorijski status jer mnogi leksikolozi osporavaju terminima sposobnost razvijanja sinonimije, ukazujući na to da se poreklo i uloga sinonimije kod termina veoma razlikuje od porekla i uloge sinonimije kod leksema iz opšteg fonda. Sa te tačke gledišta, terminološke sinonime je ispravnije zvati terminološkim dubletima (Gortan-Premk 2004: 122).

Terminološki sinonimi ili dubleti nastaju kada na jedan pojam upućuju dva ili više različitih termina. Razlozi za nastanak takve situacije su različiti. Najčešće je reč o paralelnoj upotrebi termina različitog porekla ili o upotrebi različitih metoda za građenje termina, paralelnoj upotrebi izvedenice i pozajmljenice, istovremenoj upotrebi termina sa imenom pronalazača i termina sa nazivom pojave na koju se odnosi, istovremenoj upotrebi komercijalnog i naučnog naziva i/ili formule, paralelnoj upotrebi punog naziva i simbola, kao i paralelnoj upotrebi opšteg i naučnog naziva. Na primer:

al-'al'āb al-quwā = 'al'āb al-quwā = 'al'āb al-sāḥa wa al-maydān = 'al'āb al-miḍmār = 'umm al-'al'āb = sibāqāt al-sāḥa wa al-miḍmār = 'al'āb riyāḍiyya – „atletika“;

hūkī al-sāḥa = hūkī al-maydān = hūkī 'alā al-ḥašīš – „hokej na travi“;

al-ḡumbāz/al-ḡunbāz = al-ḡimnāstik/al-ḡimnāstīk – „gimnastika“;

istiqbāl – „prijem (lopte)“ = tasallum – „prijem (lopte)“;

ṭariqa – „sistem“ = niḡām – „sistem“;

kura al-'aṣā = al-hūkī – „hokej“;

'al'āb ḡāmi'iyya = yūnīfirsīyād/'ūnīfirsīyād – „univerzijada“;

kura al-ṭāwula = kura al-minḡadda = tinis al-ṭāwula – „stoni tenis“;

kura al-miḡrab = al-tinis = al-tinis al-'arḡiyy – „tenis“;

kura al-ṭāwula = kura al-minḡadda = bīnḡ būnḡ/bīnḡ būnḡ/bīnk būnk/bīnḡ būnḡ – „stoni tenis“;

libās al-sibāḥa = māyūh – „kupaći kostim“;

sibāḥa al-dūlfīn – „delfin stil“ = sibāḥa al-farāša – „leptir stil“;

tasallul = 'ūfsāyd/'ufsāyd – „ofsajd“;

mitr = mītr – „metar“ = m – „m“;

sath hilāliyy = ḡuḡrūf mufaṣṣaliyy = meniscus – „meniskus“.

Više reči o pojavi i statusu dubleta u korpusu sportske terminologije u standardnom arapskom jeziku biće u osmom poglavlju.

Pored navedenih sinonima, koji se mogu smatrati pravim, postoje i nepravilni odnosno kvazisinonimi, kao i konotativni sinonimi.

Nepravi sinonimi jesu posledica hiponimije, kada je jedan sinonim semantički nadređen drugom u vertikalnom nizu. Značenja takvih termina se malo razlikuju, pri čemu nadređeni termin značenjski obuhvata i onaj podređeni. Na primer:

al-tadrīb – „treening“ \approx *tadrīb al-muṭāwala* – „aerobni treening“;
 \approx *tadrīb biliyūmitriyy* – „pliometrijski treening“;
 \approx *tadrīb mubārā’iyy* – „treening-utakmica“.

Konotativni sinonimi jesu termini koji imaju suštinski isto značenje, ali ne i u konotativnom smislu. Ta razlika je obično posledica toga što konotativni sinonimi pripadaju različitim registrima, odnosno funkcionalnim stilovima. Na primer:

mubārā (književni jezik, stručna terminologija) – „utakmica“, „meč“ \approx *mātš* (egipatski dijalekat) > eng. *match* – „utakmica“, „meč“.

Konotativni sinonimi mogu da nastanu i kao posledica toga što konotativni sinonimi pripadaju različitim istorijskim epohama. Na primer:

ramy al-rumḥ – „bacanje koplja (moderna atletska disciplina)“ \approx *ramy al-ḡarīd* – „bacanje koplja (srednjovekovna disciplina)“.

3.6.5 Mononimija

Terminološka mononimija nastaje kada se jednom pojmu dodeljuje samo jedan termin. Na primer:

al-ḡūdū – „džudo“;
al-kārātīḥ – „karate“;
al-rumḥ – „koplje“;
al-mulākama – „boks“;

D. Gortan-Premk uočava da monosemantičnost nekih termina, dok su još termini, proističe iz „konvencionalnosti nominacije u terminološkim, i uopšte u zatvorenim leksičkim sistemima“ (Gortan-Premk 2004: 41).

Predstavnici tradicionalnih terminoloških proučavanja koja su najviše orijentisana ka standardizaciji terminologije smatraju da se glavni napori u specijalnim jezicima moraju usmeriti ka uspostavljanju nedvosmislenosti. Pri tome poseban status ima zahtev za uspostavljanjem mononimije koji se mora uzeti u obzir prilikom terminološke standardizacije. Takvi napori bi trebalo da obezbede nesmetanu komunikaciju među stručnjacima, da umanje ili eliminišu nesporazume i greške, kao i da obezbede uspešan prenos znanja u okviru obrazovanja (Felber 1984: 179 i 186).

Dok se u principima terminološke standardizacije u tradicionalnoj terminologiji akcenat stavlja na težnju ka jednoznačnosti (monosemiji i mononimiji), koja predstavlja ideal kojem treba težiti u praksi, predstavnici deskriptivnog sociokognitivističkog pristupa smatraju da u jezičkoj zajednici deluju dve suprotstavljene sile kada je reč o kategorizaciji. S jedne strane to jeste potreba za uspostavljanjem jednoznačnosti, a s druge se javlja potreba za diversifikacijom u cilju boljeg i šireg razumevanja. To znači da polisemija ima veoma važnu ulogu u terminologiji. Kao predstavnica savremenih terminoloških proučavanja, Temermanova smatra u budućim istraživanjima u okviru sociokognitivističkog deskriptivnog pristupa terminologiji treba da posveti više pažnje proučavanju funkcija koje polisemija vrši u u specijalnim jezicima (Temmerman 2000: 126).

Iako ovakvi stavovi na prvi pogled deluju potpuno oprečno, čak nepomirljivo, D. Šipka konstatuje da su dva pristupa zapravo komplementarna:

„Radi se o tome da u stvarnoživotnom proučavanju terminosistema ima mjesta i za tradicionalne i za sociokognitivne pristupe. Štaviše, postoje situacije i predmetna polja koje se lakše podaju analizi u jednom ili drugom pristupu. Tako su, recimo, tradicionalni pristupi primjereniji u situacijama gdje je bitno uspostaviti višejezičku terminološku bazu podataka, propisati terminološki standard, itd. Sociokognitivni

pristupi imaju veću objasnidbenu moć u, recimo, proučavanju upotrebe termina u kontekstu, mijenjanja terminosistema, itd“ (Šipka 2006: 155).

Iako smo u našoj analizi akcenat stavili na tradicionalni pristup i analizu metoda i strategija primenjenih prilikom stvaranja sportskih termina u arapskom, to jest na analizu mehanizama za njihovo stvaranje (formalne, funkcionalne i semantičke metode, kao i međujezičko pozajmljivanje), načinićemo i neophodan osvrt na pragmatičke okolnosti nastanka i upotrebe termina. To znači da ćemo sportsku terminologiju u standardnom arapskom jeziku posmatrati sa sva četiri ranije navedena kriterijuma: formalnog, semantičkog, funkcionalnog i pragmatičkog.

4. Nastanak i razvoj terminologije kao discipline na Zapadu

Iako je čovekova potreba za stvaranjem termina stara makar koliko i prve profesije i zanati, period koji se uzima kao presudni za razvoj modernih terminoloških istraživanja jeste doba industrijske revolucije. Industrijska revolucija, koja je u 18. veku započela u Velikoj Britaniji i kasnije se proširila najpre na Evropu i Sjedinjene Američke Države, a zatim i na druge delove sveta, nije donela sa sobom samo ubrzani razvoj znanja, tehnologije i komunikacije, već je među glavnim protagonistima tih dostignuća, specijalistima, odnosno stručnjacima u tim oblastima, probudila veće interesovanje za davanje adekvatnih i preciznih naziva naučnim konceptima.

Potreba za adekvatnim i preciznim imenovanjem različitih naučnih pojmova postala je još izraženija u 19. veku, koji je sa sobom doneo internacionalizaciju nauke. Tada su naučnici, osobito botaničari i hemičari, ukazali na sve izraženiju potrebu da se ustanove pravila za formulisanje termina u svojim disciplinama (Cabré 1999: 1; Felber 1984: 26-28).

4.1 Hronološki pregled razvoja terminologije na Zapadu

Pozivajući se na Ožea (Auger), M. T. Kabre razlikuje četiri glavna perioda u razvoju moderne terminologije. To su:

1. počeci (1930-1960);
2. strukturiranje (1960-1975);
3. nagli procvat (1975-1985);
4. ekspanzija (1985 - do danas).⁶

Za početnu fazu (1930-1960) bilo je karakteristično osmišljavanje metoda koji će se koristiti za stvaranje termina na sistemskom nivou. Tome su najveći doprinosi dale tri terminološke škole koje su na početku tog perioda osnovane u Beču, Pragu i Moskvi.

⁶ Kabreova se poziva na rad: Auger, Pierre. 1988. "La terminologie au Quebec et dans le monde, de la naissance à la maturité". *Actes du sixième colloque OLF-STQ de terminologie. L'ère nouvelle de la terminologie*, 27-59. Quebec: Gouvernement du Québec (Cabré 1999: 5, 233).

Te škole su ustanovile teorijske i praktične principe, kao i metodologiju proučavanja terminologije i njene standardizacije.

U fazi strukturiranja (1960-1975) pojavile su se prve baze podataka kao posledica razvoja računarske tehnologije i unapređivanja tehnika dokumentovanja. Tada je započet i proces međunarodne koordinacije analize terminoloških principa, kao što su načinjeni prvi ozbiljni koraci na polju standardizovanja termina u okviru zasebnih jezika.

Faza naglog procvata (1975-1985) odlikovala se uvećanjem broja projekata na polju planiranja zasebnih jezika i terminologija koje su pre toga već započeli Sovjetski Savez i Izrael. Tome su doprinela dva važna činioca: uvećanje svesti o značajnoj ulozi terminologije u okviru modernizacije jezika i poboljšanje praktičnih uslova za obradu terminoloških podataka kao posledica veće zastupljenosti personalnih računara.

Period ekspanzije, koji je započeo 1985. i traje do danas, sa sobom je doneo napredak na polju oruđa i resursa koji se nalaze na raspolaganju terminolozima. U tome je presudnu ulogu odigrao još intenzivniji razvoj informatike i računara. Uz to, terminologija dobija vrlo istaknuto mesto na novom tržištu – tržištu jezičke industrije. Sve to skupa je dovelo do još intenzivnije i bliže međunarodne saradnje na polju terminologije (Cabré 1999: 5-6). U tom periodu se razvija i nov pristup proučavanju terminologije – sociokognitivistički pristup.

Kako navodi Kabreova, praktično sve do sredine 20. veka glavni protagonisti na polju terminologije jesu bili upravo naučni istraživači iz onih oblasti naučnih i stručnih delatnosti u kojima je došlo do velikog razvoja. To se na planu terminologije nije manifestovalo isključivo kao potreba za iznalaženjem prikladnih termina za nove pojmove, već i kao nužnost primene terminološke standardizacije i unifikacije putem postizanja dogovora o upotrebi termina.

4.2 Pravci u proučavanju terminologije na Zapadu

Iako je pravce u proučavanju terminologije nemoguće precizno klasifikovati, jer pravaca i pristupa ima gotovo isto koliko i istraživača, za potrebe ovog istraživanja predlažemo sledeću uopštenu klasifikaciju:

1. Bečka terminološka škola;
2. Sovjetska terminološka škola;
3. Praška terminološka škola;
4. sociokognitivistički pristup.

Tokom trajanja i po okončanju industrijske revolucije, nakon botanike i hemije, najveći razvoj doživele su tehničke nauke. Na to ukazuje i činjenica da su utemeljitelji moderne terminologije bili upravo inženjeri – Austrijanac Eugen Vister (Eugen Wüster, 1898-1977), glavni predstavnik i osnivač Bečke terminološke škole, koji se većinom smatra ocem moderne terminologije i Rus Lote (Л.С. Лотте, 1889-1950), glavni predstavnik i osnivač Sovjetske terminološke škole (Cabré 1999: 2).

4.2.1 Bečka terminološka škola

Vister je, prema Felberovim rečima, u svom delu *Internationale Sprachnormung in der Technik* (Međunarodna standardizacija jezika tehnike, 1931) postavio opštu teoriju terminologije. On je terminološku nauku video kao spoj komponenti lingvistike, ontologije, informatike i relevantnih stručnih oblasti. Jedan od najvažnijih doprinosa Bečke terminološke škole jeste rad na standardizaciji pojmova i termina (Felber 1984: 32-33).

Bečka terminološka škola je terminologiju smatrala „interdisciplinarnom, ali nezavisnom disciplinom koja služi naučnim i tehničkim disciplinama“ (Cabré 1999: 7). Pri tome je stvoreno gledište da najveći značaj u takvoj disciplini imaju priroda pojmova, odnosi među pojmovima i pridruživanje termina određenim pojmovima. Osnivač i pripadnici ove škole u početku su bili zainteresovani isključivo za

proučavanje metoda skupljanja i standardizacije termina, a tek kasnije su istraživačku pažnju preusmerili na teoriju prirode termina (Cabré 1999: 7).

Bečka terminološka škola je ustanovila niz principa za koje je smatrala da treba da predstavljaju osnovu za rad na zadatku objedinjavanja terminologije. Ti principi se tiču najrazličitijih aspekata analize pojmova, utvrđivanja intenzivnosti/ekstenzivnosti pojmova, stvaranja pojmovnih sistema, definisanja pojmova, dodeljivanja termina/simbola pojmu i obrnuto, biranja odgovarajuće reči, sintagme ili dela reči za građenje termina, stvaranja termina i tako dalje (Felber 1984: 114-186).

Temermanova (Rita Temmerman) smatra da je ova škola zasnivala svoj rad na pet osnovnih postulata iz kojih su proizašli svi ostali:

1. terminologija ima onomasiološku perspektivu, jer proučava najpre pojmove, potom termine;
2. svi pojmovi su jasni i odeliti, kao što imaju zasebno mesto u datom terminosistemu;
3. treba težiti formalizovanoj definiciji pojma;
4. jednom pojmu treba da pripada jedan termin;
5. termini i pojmovi se proučavaju iz sinhronijske ravni (Temmerman 2000: 4).

4.2.2 Sovjetska terminološka škola

Sovjetska škola terminologije nastala je gotovo istovremeno sa onom u Beču, a Visterovi radovi su ostvarili značajan uticaj na usmerenje sovjetskih terminologa. Osim pitanju standardizacije termina, u ovoj školi se poklanjala velika pažnja postavljanju principa građenja tehničkih termina i uspostavljanju pojmovnih i terminoloških sistema (Felber 1984: 35; Cabré 1999: 13).

Predstavnici ove škole su se podjednako intenzivno bavili teorijskim i praktičnim pitanjima terminologije. Najvažnija teorijska pitanja koja su razmatrali jesu:

- zadaci i radne metode za regulisanje naučne i tehničke terminologije;
- izbor i struktura naučnih i tehničkih terminologija;
- promena značenja kao način građenja naučne i tehničke terminologije;
- stvaranje sistema naučnih i tehničkih pojmova i termina;
- sastavni elementi termina;
- uticaj klasifikacije na preciznost terminologije;
- potreba za preciznošću i nedvosmislenošću u terminologiji;
- građenje skraćenih oblika termina izostavljanjem nekih delova (Felber 1984: 38).

Što se tiče praktičnih zadataka koje su pripadnici ove škole sebi postavili, među njima se ističu sledeći:

- postavljanje principa građenja naučnih i tehničkih termina i uspostavljanja sistema pojmova i termina;
- regulisanje i uspostavljanje sistema ruskih termina i slovnih simbola u glavnim tehnološkim disciplinama;
- pripremanje nacrt standarda i spiskova termina i slovnih simbola;
- beleženje preporučenih termina;
- obučavanje stručnjaka na planu primene metoda za regulisanje ruske terminologije;
- pripremanje uputstava za primenu i građenje terminologije za stručnjake i nastavnike (Felber 1984: 37).

Kabreova smatra da je pristup koji je Sovjetska škola terminologije negovala bio usredsređen na filozofiju, a to se u praksi očitovalo kao rad na logičkoj klasifikaciji pojmovnih sistema i rad na organizaciji znanja (Cabré 1999: 7).

4.2.3 Praška terminološka škola

Iz Praške škole funkcionalne lingvistike, čije su se teorije zasnivale na idejama Ferdinanda de Saussura (Ferdinand de Saussure, 1857-1913), razvila se Praška škola

terminologije. Pripadnici ove terminološke škole su jezik nauke, odnosno jezik za specijalne svrhe, posmatrali kao funkcionalni jezik. Pri tome su razlikovali četiri funkcionalna stila:

1. profesionalni;
2. estetski;
3. novinarski;
4. konverzacijski.

Pripadnici Praške terminološke škole su smatrali profesionalni stil jezgrom književnog jezika. Najviše su se bavili strukturnim i funkcionalnim opisom specijalnih jezika, a termin je u tim proučavanjima zauzimao posebno mesto jer je, po njima, predstavljao najmanju jedinicu specijalnog jezika, odnosno funkcionalnog profesionalnog stila. Praška škola terminologije je takođe pridavala veliki značaj standardizaciji (Felber 1984: 35; Cabré 1999: 13).

Prema Kabreovoj, teorijski postulati praške terminološke škole predstavljaju spoj postulata Bečke terminološke škole i funkcionalnog gledišta koje je zastupala Praška škola lingvistike (Cabré 1999: 7 i 13).

Ti postulati jesu:

- jezička norma je podložna kodifikovanju;
- kodifikovanje jezičke norme utiče pozitivno stabilnost jezika;
- kodifikovanje terminologije vrši se beleženjem termina i definicija pojmova u terminološkim rečnicima i standardima;
- svaka nova kodifikacija jezika zamenjuje prethodnu;
- terminološke standarde treba da objavljuje neki autoritet, to jest odgovorna institucija;
- terminološki standardi potekli od strane odgovorne i ovlašćene institucije merodavniji su od onih koji potiču od strane pojedinaca (Felber 1984: 35-36).

Praška terminološka škola se istakla po svojoj pretežno lingvističkoj orijentaciji u proučavanju terminologije. Terminologiju je posmatrala kao supkomponentu leksikona jezika, a specijalne jezike kojima terminologija pripada kao na podsisteme opšteg jezika.

Što se tiče praktičnih aspekata rada ove terminološke škole, on se svodio na četiri osnovne aktivnosti:

1. analiziranje naučnih i stručnih tekstova;
2. primena metodologije jezičke kulture – svesna intervencija;
3. primena principa imenovanja pojmova i teorije građenja termina;
4. primena logičkih principa prilikom klasifikacije pojmova i termina (Felber 1984: 36).

4.2.4 Sociokognitivistički pristup proučavanju terminologije

Tokom poslednje decenije pojavili su se novi pristupi na polju terminoloških proučavanja koje D. Šipka određuje kao „alternativne, sociokognitivne terminološke paradigme“ (Šipka 2006: 153). Predstavnici ovog pravca proučavanja, koji se u manjoj ili većoj meri suprotstavljaju tradicionalnim terminološkim školama, naročito bečkoj, jesu Kageura (Kageura), Kabreova (Cabr ), Sager (Sager), Antia (Antia) i Temermanova (Temmerman). Zajednički imenitelj tih novih pravaca u proučavanju terminologije jeste to što teže deskriptivnom umesto preskriptivnom pristupu materiji koji je pak pretežna karakteristika Bečke terminološke škole.⁷

Kako napominje Šipka, sociokognitivistički pristup proučavanju terminologije osporava osnovne postulate tradicionalnih terminoloških proučavanja, to jest pet postulata Bečke terminološke škole, a koje su i ostale škole prihvatile (Šipka 2006: 153).

Temermanova obrazlaže kritiku tih postulata tvrdeći sledeće:

⁷ Detaljan pregled savremenih trendova u terminološkim proučavanjima i pojedinačnih doprinosa pomenutih istraživača daje R. Temerman (Temmerman 2000: 18-34).

1. terminologija nema samo onomasiološku već i semasiološku perspektivu, jer se pojmovi ne mogu preneti, a verovatno se ne mogu ni stvoriti van jezika; jezik igra ulogu u stvaranju i komuniciranju kategorija;
2. mnogo je pojmova koji nisu jasni niti odeliti, kod kojih je teško izvršiti klasifikaciju logičkim ili ontološkim putem;
3. definicija ima smisla samo ako nudi informacije neophodne da bi se razumeo termin koji označava pojam koji se definiše, a izbor tipa definicije zavisi od tipa pojma;
4. pojmovi i kategorije se s vremenom menjaju, tako da isključivo sinhronijska perspektiva proučavanja koju predlaže bečka terminološka škola ograničava uvid u razvoj i promene u okviru pojmova i termina (Temmerman 2000: 4-10 i 14-16; Šipka 2006: 153-155).

Pripadnici Bečke škole su na polisemiju i homonimiju gledali kao na nepoželjne osobine zbog principa jednoznačnosti (monosemija i mononimija termina), prema kom svaki pojam treba da ima poseban termin, to jest jedan termin treba da se odnosi na jedan pojam. Princip jednoznačnosti se zasnivao na tradicionalnom gledištu da terminologija i standardizacija moraju biti neraskidivo povezane. Sa druge strane, R. Temmerman ističe da su polisemija i sinonimija neizbežan aspekt terminologije jer imaju svoju stilsku funkciju u specijalizovanim tekstovima (Temmerman 2000: 10-14).

Kao istaknuta predstavница sociokognitivističkog pristupa, Temmermanova naglašava da predloženi alternativni pristup počiva, pre svega, na shvatanju da reči uopšte, a među njima i termini, nemaju objektivno značenje već se jedino mogu razumeti u okviru procesa jezičke komunikacije o vanjezičkoj realnosti koja se takođe mora razumeti (Temmerman 2000: 42).

Novine koje sociokognitivistički pristup predlaže jesu:

- nov način konceptualizacije i kategorizacije, koji suprotno drugom i trećem postulatu tradicionalne terminologije, postavlja hipotezu o strukturi prototipa

koji obuhvata enciklopedijsku informaciju i može se koristiti za građenje i razumevanje jedne kategorije;

- nov način imenovanja, koji suprotno četvrtom i petom postulatu tradicionalne terminologije, počiva na uverenju da je monosemija u specijalnom jeziku svrsishodna, ali da isto važi i za polisemiju i sinonimiju;
- uspostavljanje metaforičkih modela, suprotno prvom postulatu tradicionalnih terminoloških proučavanja, jer metaforički modeli povezuju jezički sistem kako sa iskustvenim svetom tako i sa umom (Temmerman 2000: 42-44).

U sklopu svoje kritike postulata tradicionalnih terminoloških škola, Temermanova smatra da se u savremenom trenutku pristupi terminološkim proučavanjima moraju proširiti. Pre svega, ona ističe da se terminologija ne može ograničiti samo na onomasiološku perspektivu, niti istraživanja na tom polju treba stalno da budu potčinjena standardizaciji. Ova autorka dodaje da čak i ako bi se terminologiji porekao status nezavisne naučne discipline, ne sme joj se poricati sposobnost da pruži uvid u razumevanje načina na koje funkcioniše naučno promišljanje, kao i uloge koju jezik ima u naučno-stvaralačkom radu, što i jeste suština promene koju unose pripadnici sociokognitivističkog pravca u terminologiji (Temmerman 2000: 1-2, 22-38).

Mada R. Temerman smatra da sociokognitivističko proučavanje terminologije predstavlja potpun raskid sa suštinskim postulatima tradicionalnih terminoloških proučavanja (Temmerman 2000: 42-44), D. Šipka ima umereniji i objektivniji stav po tom pitanju. On naime zapaža da uprkos tome što se predstavnici sociokognitivističkog pristupa terminologiji trude da predstave svoje delovanje kao alternativu tradicionalnijim pristupima, „objektivnom postranom posmatraču različiti pristupi više izgledaju kao sapostavljeni nego kao suprotstavljeni“. S tim u vezi, Šipka naglašava da sociokognitivistički pristup ne čini potpunu promenu terminološke istraživačke paradigme koliko predstavlja njenu dopunu (Šipka 2006: 155).

U prilog takvom Šipkinom stavu ide i istraživačko usmerenje kakvo nalazimo kod Antije (Antia), gde se susrećemo sa skladnim spojem postulata tradicionalne

terminologije, sociolingvistike, teorije diskursa i teorije planiranja jezika. Okosnica tih istraživanja jeste spoznaja i proučavanje značaja terminologije u planiranju i sprovođenju jezičke politike, posebno u zemljama u razvoju, mahom bivšim kolonijama gde se u eri globalizacije preskriptivistički pritisak na planiranje jezika na polju terminologije manifestuje drugačije u odnosu na već razvijene zemlje (Antia 2000: 16).

Iz prethodnog pregleda se vidi da su lingvisti i sociolingvisti tek dosta kasnije, u drugoj polovini 20. veka, počeli da poklanjaju veću pažnju oblasti terminologije. U vezi sa tim Kabreova primećuje:

„It is curious that linguists have generally shown little interest in terminological studies; instead they have been concerned with developing a theory to account for the principles governing all possible human languages but have been less concerned with the multiple aspects of language seen as a tool for communication. Only within this latter approach is terminology afforded a place in linguistic analysis” (Cabré 1999: 2).

U savremenom trenutku jezički stručnjaci poklanjaju sve veću pažnju terminologiji u čemu je presudnu ulogu imao intenzivan razvoj primenjene lingvistike u kojoj jezička terminološka proučavanja danas zauzimaju vrlo važno mesto. M. T. Kabre naglašava da se jezik u sklopu njegove društvene funkcije u primenjenoj lingvistici proučava kako kao struktura i sredstvo komunikacije, tako i kao sistem i način na koji se ispunjavaju komunikativne i informativne potrebe ljudskog društva. Uspostavljanje novog društvenog stava i atmosfera pragmatizma stvorile su povoljnu klimu za razvoj brojnih ogranaka primenjene lingvistike u kojima leksikografija i terminologija imaju istaknuto mesto (Cabré 1999: 28).

Bilo da se terminologija posmatra kao samostalna ili nesamostalna disciplina, čini se da je za njen budući razvoj neophodno pronaći stabilnu ravnotežu između donekle oprečnih stavova o prirodi terminoloških proučavanja. Neosporno je da su najsavremeniji pristupi proučavanju terminologije otvorili nova vrata ovoj disciplini koja će zasigurno pružiti nova saznanja o prirodi ljudskog jezika uopšte, ali se istovremeno ne sme zanemariti ni značaj koji standardizacija i unifikacija termina i terminologija imaju za razvoj nauke i društva uopšte.

Prihvatajući stav Šipke o komplementarnosti tradicionalnih i modernih pristupa, u ovom radu ćemo, tamo gde to bude opravdano i naučno utemeljeno, koristiti mehanizme kako tradicionalnog tako i sociokognitivističkog pristupa terminologiji. Smatramo da će takav pristup omogućiti stvaranje sveobuhvatnije slike sportske terminologije u standardnom arapskom jeziku, kao i da će otvoriti vrata vrednim naučnim rezultatima koji prate adekvatne savremene naučno-istraživačke trendove.

5. Nastanak i razvoj terminologije kao discipline kod Arapa

Nastanak i razvoj terminologije i drugih srodnih disciplina kod Arapa usko je povezan sa razvojem svih vrsta proučavanja arapskog jezika, kao i sa samim statusom koji je ovaj jezik kroz istoriju imao a koji se menjao pod uticajem društvenih, političkih i kulturnih okolnosti. Nastanak i razvoj te i drugih srodnih disciplina poput leksikologije, leksikografije i terminografije neodvojiv je od razvoja leksikona i terminosistema arapskog jezika.

5.1 Hronološki pregled razvoja terminologije kod Arapa

Istorijski gledano, razvoj terminologije/leksikologije i terminosistema/leksičkog fonda u arapskom jeziku može se podeliti na četiri perioda:

1. preislamski i rani islamski period, do kraja 7. veka;
2. srednjovekovni period, od 8. do 12. veka;
3. period dekadencije, od 13. do 18. veka;
4. savremeni period, od 19. veka do danas (Белкин 1975: 37-38).

5.1.1 Terminologija u preislamskom i ranom islamskom periodu (do kraja 7. veka)

Preislamski i rani islamski period se odlikuju potpunim nedostatkom bilo kakvih terminoloških proučavanja i aktivnosti. Na to je uticalo više faktora među kojima su najznačajniji bili sledeći:

1. status arapskog jezika na tadašnjem arapskom govornom području;
2. status naučnih i stručnih aktivnosti na tadašnjem arapskom govornom području;
3. obim terminosistema u leksikonu arapskog jezika u tom periodu.

Iako ne postoje potpuno pouzdani istorijski izvori koji mogu da pruže precizan uvid u jezičku situaciju na Arabijskom poluostrvu u vekovima koji su prethodili pojavi

islama i ranom islamskom periodu, poznato je da su pre pojave islama arapska plemena govorila različitim dijalektima. Jedino su na pesničkim nadmetanjima koristila varijantu jezika koja je bila razumljiva svim plemenima i dobila status uzvišenog poetskog jezika koji se ne može poistovetiti ni sa jednim tada postojećim dijalektom iako se veruje da im je bio strukturno i leksički blizak. Iako su dijalekti tih plemena zajednički nazivani *kalām al-‘Arab* – „jezik Arapa“, preislamska istoriografska tradicija o genealogiji Arapa i njihovih plemena ne svedoči o tome da je na Arabijskom poluostrvu u preislamskom periodu vladalo jezičko jedinstvo, kako bi se iz tog naziva moglo zaključiti, već nasuprot tome, ukazuje na to da su sami njegovi stanovnici pravili razliku između severnih i južnih Arapa, kao i različitih dijalekata kojim su govorili.

Takva podela je najverovatnije našla svoje utemeljenje u svesti o manjim ili većim jezičkim, običajnim, društveno-statusnim i drugim razlikama među plemenima koja su naseljavala to poluostrvo. Iako je moderna nauka dokazala razlike između dve grane arapskog jezika, teško je reći da li se takva podela u arapskoj tradiciji zasnivala na pravom sećanju na razlike koje postoje između dve grane arapskog jezika. Sa pojavom islama, među muslimanima je nastao konsenzus da je jezik Kurana, isti onaj poetski jezik sa pesničkih nadmetanja, bio i jezik proroka Muhameda i njegovog plemena Kurejš (ar. *al-Qurayš*) koje je naseljavalo zapadni deo Arabijskog poluostrva, oblast Hidžaz (ar. *al-Ḥiǧāz*).⁸ U isto vreme prvi arapski gramatičari su uspostavili hijerarhijsku podelu i hijerarhijsko vrednovanje dijalekata različitih plemena pri čemu su najcenjeniji bili hidžaski dijalekti na čelu sa kurejšitskim. Bez obzira na to kakvim su se kriterijumima tadašnji arapski gramatičari rukovodili prilikom stvaranja jedne takve hijerarhije, samo njeno uspostavljanje potvrđuje da se Arabijsko poluostrvo u preislamskom i ranom islamskom periodu nije odlikovalo jezičkim jedinstvom.

Upravo zbog navedenih utvrđenih činjenica, okosnicu zapadnih arabističkih opisa razvoja arapskog jezika čini uverenje da je diglosija, kao jezička situacija u kojoj su domeni jezičke upotrebe raspoređeni na dva varijeteta jednog jezika, postojala već u preislamskom i ranom islamskom periodu. Niži varijetet bio je predstavljen brojnim

⁸ Predstavnici savremene zapadne arabistike su na osnovu pouzdanih proučavanja i jezičkih rekonstrukcija došli do zaključka da je taj jezik zapravo potekao, sa istoka, iz oblasti Nedžd (ar. Naǧd) odakle se raširio po ostalim političkim, kulturnim i trgovačkim centrima poluostrva koji su uticali na formiranje njegovog konačnog oblika (Versteegh 2001: 37-51; Holes 2004: 18).

dijalektima nomadskih plemena i sedelačkog stanovništva Arabijskog poluostrva, a viši jezikom pesničkih nadmetanja i međuplemenske komunikacije, budućim jezikom Kurana (Versteegh 2001: 37-51; Holes 2004: 10-18).

Arapski lingvista Š. Dajf ističe da Arabljani u preislamskom periodu nisu poznavali nikakve nauke, i osim specifičnih naziva za neka nebeska tela i brojne prirodne pojave koje su im bile neophodne za preživljavanje u pustinji, naziva za predmete radnje i pojave koje su se odnosile na svakodnevicu, kao i terminologije koja se odnosila na određene sociološke karakteristike tadašnjeg arapskog društva, naučna i stručna terminologija nisu bile deo leksikona tadašnjih arapskih dijalekata (Dayf 1984: 118).

Takva situacija je vladala i u ranom islamskom periodu, sve do početka kodifikacije gramatičkih pravila arapskog jezika, krajem 7. stoleća. Osnovu leksičkog fonda arapskog jezika u preislamskom periodu činile su lekseme izvedene od korenskih osnova koje su bile zajedničke za sve semitske jezike uz individualne fonetske varijacije, kao i lekseme svojstvene samo arapskom koje su se odnosile na pojmove i koncepte vezane najviše za nomadski način života. Belkin ukazuje i na činjenicu da je kontakt sa drugim semitskim i nesemitskim jezicima odigrao podjednako važnu ulogu u formiranju najstarijeg arapskog leksikona. U preislamskom i ranom islamskom periodu, arapski jezik je najintenzivnije kontakte ostvario aramejskim, etiopskim, starohebrejskim, persijskim i grčkim jezikom (Белкин 1975: 38-41).

5.1.2 Terminologija u srednjovekovnom periodu (od 8. do 12. veka)

Srednjovekovna etapa u razvoju arapskog leksikona započinje krajem 7. veka kada, naporedo sa kodifikacijom gramatičkih pravila arapskog jezika, počinje intenzivno i donekle organizovano proširivanje i proučavanje njegovog leksičkog fonda. Dotadašnji jezik poezije, čiji je leksički fond bio najviše vezan za pojmove i koncepte nevelikog nomadskog društva na Arabijskom poluostrvu, postao je sa pojavom i širenjem islama prvo zvanični jezik na novoosvojenim teritorijama, a zatim i jezik nauke i učenosti. Isti autor uočava da su arapski gramatičari preislamsku i ranoislamsku leksiku, zbog strukturnih i funkcionalnih osobina koje je posedovala, smatrali izvornom

i njoj su suprotstavljali arabizovanu leksiku – leksiku pozajmljenu iz drugih jezika (Белкин 1975: 38).

Prvi termini koji su se tada pojavili bili su direktno vezani za novu religiju, njeno praktikovanje i tumačenje. Dajf ukazuje na to da su za te potrebe Arapi pribegavali stvaranju sasvim novih termina, počev od naziva same nove religije – *al-islām*. Takođe, pribegavali su semantičkoj ekstenziji izvesnog broja preislamskih termina poput *ṣalā* – „molitva“, *ḥaǧǧ* – „hodočašće, hadžiluk“ i *ṣawm* – „post“. Vrlo brzo, tokom drugog veka islama, stvorilo se mnogo nauka koje su za cilj imale izučavanje Kurana. Dajf smatra da ih nije pogrešno sve nazvati „islamskim naukama“, na čelu sa lingvističkim disciplinama kao što su gramatika i leksikologija sa leksikografijom jer su te nauke uspostavljene „kako bi služile [Kuranu]“ (Dayf 1984: 118-120). Hejvud (Haywood) i Kico se takođe slažu u proceni da je upravo islamska religija na specifičan način diktirala razvoj filoloških disciplina u arapskom halifatu (Haywood 1965: 9; Kico 2003: 80-81).

Na početku perioda širenja halifata na nove teritorije i učvršćivanja državnog i administrativnog aparata, arapski jezik se suočio sa ključnom proverom svojih potencijala. Kako navodi Ali, iako je arapski bio jezik moćnih osvajača, našao se u tom trenutku pred ogromnim izazovom jer je bilo nužno da prilagodi sopstveni leksikon poplavi novih pojmova i ideja iz razvijenih sedelačkih društava sa bogatom kulturnom baštinom (Ali 1987: 24).

Stari arapski leksički fond, koji je činio osnovu klasičnog leksikona, sadržavao je ogroman leksički konglomerat drevnih arabijskih plemena. Iako je takav leksikon bio prepun dubleta i različitih fonetskih i morfoloških varijanti leksema sa neretko protivrečnim značenjima, smatran je za merilo čistote (Белкин 1975: 40). Fersteih (Versteegh) zapaža da su se prvi arapski leksikografi trudili da što više očuvaju staru beduinsku leksiku koja je bila u podjednako meri bila ugrožena uspostavljanjem sedelačke civilizacije koja se mnogo razlikovala od doskorašnjeg plemensko-nomadskog načina života i kontaktom sa drugim jezicima i kulturama na novoosvojenim teritorijama, pri čemu su upravo ti strani jezici bili najlogičniji izvor termina za nove koncepte i pojmove (Versteegh 2001: 59). Dž. Hejvud, sa druge strane, ističe da su sva jezička proučavanja, uključujući leksikologiju i leksikografiju, bila

veoma potrebna i novim podanicima nearapskog porekla u arapskom halifatu. U vezi sa ulogom „stranaca“ u arapskim jezičkim proučavanjima ovaj autor primećuje:

„At the same time, these foreigners, especially the Persians, provided the brains needed for scholarship. The Arabs were proud of their language – and in this respect some non-Arabs were ‘more proud than the Arabs’! They were proud of its copiousness, proud of its many features which they fancied were peculiar to it, but chiefly proud because it was God's language. This language must be kept pure, free from foreign pollutions, and from the corruptions due to ignorance and laziness“ (Haywood 1965: 10).

Fersteih smatra da u prvom veku po hidžri strah od prodora stranih reči kod tadašnjih arapskih jezičkih stručnjaka još nije bio toliko izrazit, ali da se stav o tome da je potrebno da se čistota arapskog jezika zaštititi vrlo brzo ustalio među njima (Versteegh 2001: 59-61). Ali i Fersteih smatraju da je metod semantičke ekstenzije upravo zbog toga prvi dobio status najpodesnijeg metoda za stvaranje nove terminologije (Ali 1987: 24; Versteegh 2001: 61).

Prodor novih ideja i pojmova u tadašnje arapsko društvo je pak bio toliko snažan da semantička ekstenzija nije mogla da zadovolji ogromne potrebe leksikona. Tako su Arapi, uprkos protivljenju purista, počeli da preuzimaju brojne reči iz jezika sa kojima su bili u kontaktu. Tu su prednjačili persijski i grčki kao jezici sa kojih se najviše prevodilo. Pozajmljivanje termina iz persijskog i grčkog jezika bilo je najintenzivnije u oblastima kao što su farmakologija, mineralogija, botanika, logika, medicina i filozofija, kako navodi Fersteih. Paralelno sa pozajmljivanjem, prevodioci su počeli da primenjuju derivaciju, to jest da stvaraju nove reči na osnovu postojećih korenova uz primenu brojnih morfoloških paradigmi koje u arapskom postoje (Versteegh 2001: 61-62).⁹

Ali izdvaja nekoliko spoljašnjih faktora koji su značajno uticali na razvoj arapskog leksikona u srednjovekovnom periodu:

⁹ Detaljan pregled načina građenja termina i leksema u arapskom jeziku videti u osmom poglavlju.

- stvaranje dve rivalske gramatičarske škole u Basri i Kufi u 8. i 9. veku i njihovo kasnije ujedinjenje sa školom u Bagdadu;
- nastanak različitih teoloških i versko-političkih škola i pravaca što je rezultiralo stvaranjem mnoštva novih tehničkih termina u tim oblastima;
- u doba Abasida, kada je intelektualna aktivnost bila najintenzivnija, arapski naučnici su počeli da prave razliku između dve kategorije naučnih disciplina – autohtonih domaćih (*al-'ulūm al-naqliyya 'aw al-šar'iyya*) i stranih (*al-'ulūm al-'aqliyya 'aw al-ḥikmiyya*);
- širenje arapskog jezika i van granica Omajadskog (661-750) i Abasidskog halifata (750-1258), u Španiji (711-1492) (Ali 1987: 25-27).

Standardizacija terminologije i primena mehanizama za proširivanje arapskog leksičkog fonda i terminosistema u srednjovekovnom periodu bili su procesi koji su postupno evoluirali. Primena derivacije sve do vladavine dinastije Abasida bila veoma proizvoljna pa je svaki prevodilac stvarao termine prema sopstvenom nađenju. Takvo stanje je trajalo sve do 830. godine i osnivanja prevodilačke akademije Bejt el Hikma (*Bayt al-ḥikma* – „Kuća mudrosti“), institucije koja je u velikoj meri ujednačila postojeću terminologiju. Fersteih zapaža da se kreativno korišćenje postojeće leksike moglo ostvariti samo uz kodifikaciju leksikona, odnosno izradom rečnika (Versteegh 2001: 60-62).

Najintenzivnija arapska leksikološka/terminološka i leksikografska/terminografska aktivnost u srednjem veku trajala je od 8. do 12. veka. Srednjovekovni arapski leksikografi su tokom čitave te epohe na sebe preuzeli ulogu leksikologa i terminologa i predano su radili na tome da popišu, objasne i analiziraju čitav leksikon arapskog jezika, da ustanove principe građenja leksema i termina i da stvore nove termine. Rečnici koje su sastavili dali su značajan doprinos brojnim teorijskim i praktičnim aspektima književnog arapskog jezika među kojima se naročito izdvajaju sledeći:

- izgradnja i proširivanje naučne i stručne terminologije;
- kodifikacija i standardizacija leksikona;

- kodifikacija načina građenja leksema i termina;
- ekscerpcija građe;
- beleženje i analiziranje jedinica leksikona;
- inovacije na planu ustrojstva rečnička.

Obim i značaj leksikoloških, terminoloških, leksikografskih i terminografskih proučavanja za razvoj arapskog leksikona i terminosistema, kao i njihova važnost za ukupan razvoj arapske kulture zahtevaju poseban i detaljan osvrt zbog čega će naredno poglavlje biti tome posvećeno.

5.1.3 Terminologija u periodu dekadencije (od 13. do 18. veka)

Prvi znaci posustajanja na planu originalnog bavljenja književnim arapskim jezikom i njegovim leksičkim fondom osetili su se u 11. veku, a definitivna propast Abasidskog halifata 1258. godine stvorila je još nepodesnije okolnosti za takve vrste proučavanja.

Belkin navodi da su jedini ljudi koji su poznavali književni arapski jezik i koji su na njemu stvarali u periodu dekadencije, od 13. do 18. veka, bili islamski teolozi. Nepostojanje intenzivne i originalne književne i naučne produkcije na književnom jeziku višestruko se odrazilo na terminosistem i leksički fond uopšte. Njima je izmenjena sfera upotrebe, znatan broj leksema i termina je pao u zaborav, a veliki broj leksema iz dijalekata su prodrle u pisani jezik (Белкин 1975: 38).

To je dobrim delom bila posledica i nepostojanja svesnih intervencija leksikologa i leksikografa to jest terminologa i terminografa, jer su se vladajuće prilike u tom periodu negativno odrazile i na leksikološke aktivnosti u najširem smislu. Poslednja originalna dela u pogledu pristupa ekscerpciji građe i načina njenog ustrojstva pojavila u 11. veku. Sva kasnija leksikografska ostvarenja, do kraja 18. veka, bila su izrazito kompilatorskog karaktera (Рыбалкин 2003: 316-321 i 329; Haywood 1965: 70-74; 106-107).

5.1.4 Terminologija u savremenom periodu (od 19. veka do danas)

Iako je Napoleonova ekspedicija u Egiptu bila kratkog veka (1798-1801), po mnogo čemu je predstavljala prelomni trenutak u istoriji arapskog sveta. Nakon više od pet stoleća svekolike stagnacije, arapski svet se već pri prvom tadašnjem susretu sa Evropom po drugi put u svojoj istoriji suočio sa potrebom da nadomesti nedostatak adekvatnih termina koji bi mogli uspešno da prenesu i predstavljaju pojmove i termine iz svih sfera društvenog i državnog uređenja, nauke, tehnologije i drugih oblasti koje su doživele svoj procvat posebno od početka industrijske revolucije. Sama tadašnja vlast u Egiptu, oličena u Muhamedu Aliju, koji je vladao od 1805. do 1848. godine, prepoznala je značaj usvajanja tih novih koncepata i ohrabivala prevođenje knjiga i članaka iz oblasti politike, društva i kulture, i to prevashodno sa francuskog. Značajan događaj, koji se vrlo pozitivno odrazio na prevodilački pokret i širenje novih znanja u većem broju arapskih zemalja bio je otvaranje prve arapske štamparije 1798. godine u kairskom naselju Bulak. Tako je nastao pokret arapskog preporoda (ar. *al-nahḍa*) koji se vrlo brzo proširio na Liban, potom i na ostale arapske zemlje.

Novi i drugačiji susret sa Zapadom bio je prilika da se arapski svet modernizuje, da ponovo otkrije sebe i podseti se svoje slavne prošlosti (Ali 1987: 1-2). Opisujući prilike, atmosferu i ideje, u svetlu rađanja nacionalizma, Ali daje jezgrovit prikaz tadašnjeg viđenja uloge koju bi arapski jezik trebalo da ima, a koje je imalo presudan uticaj i na razvoj terminoloških proučavanja i samog terminosistema. On kaže:

„An important fact to be noted in this respect is that there has been a growing awareness among the Arabs in their various countries that the Arabic language, being the mother tongue of the whole nation and the container of its culture, represents a unifying factor of utmost importance, and that any attempt at unification which fails to give this fact its due weight is bound to fall short. It is therefore an agreed principle that for the language to play this role, as it did in medieval times, and be a vehicle of culture and science as well as religion, it must not only be revitalized and enriched, but also unified and standardized“ (Ali 1987: 2).

Savremenom književnom arapskom jeziku nametnula su se, grubo rečeno, dva kompleksna zadatka od suštinskog značaja za njegovu budućnost i opstanak: izražavanje pojmova savremenih civilizacijskih tokova uz istovremeno očuvanje historijskog i šireg civilizacijskog nasleđa i značaja.

Individualni pionirski naponi lingvista i intelektualaca na polju proširivanja leksikona, građenja novih terminologija i, uopšteno uzev, opšte modernizacije književnog arapskog jezika tokom 19. veka samo su potvrdili činjenicu da ovakvi poduhvati moraju biti predmet sistematskog i organizovanog proučavanja. Ti naponi su na koncu rezultirali institucionalizovanjem procesa modernizacije klasičnog arapskog jezika, a kroz osnivanje akademija za arapski jezik. U tom procesu su, prema Fersteihu, najvažniju ulogu odigrale prvoustanovljene akademije, *Mağma' al-luğa al-'arabiyya* (Akademija za arapski jezik) u Damasku, osnovana 1919, kao i istoimena akademija u Kairu, osnovana 1932. godine. Nakon njih, u drugoj polovini dvadesetog veka osnovane su slične institucije širom arapskog sveta:

- *Maktab tansīq al-ta'rīb* (Biro za arabizaciju) u Rabatu 1961. godine;
- *al-Mağma' al-'ilmiyy al-'irāqīyy* (Iračka naučna akademija) u Bagdadu 1963. godine;
- *Mağma' al-luğa al-'arabiyya al-'urduniyy* (Jordanska akademija za arapski jezik) u Amanu 1976. godine;
- *'Akādīmiyya al-Mamlaka al-Mağribiyya* (Akademija Kraljevine Maroko) u Rabatu 1977. godine;
- *al-Mağma' al-tūnisiyy li al-'ulūm wa al-'ādāb wa al-funūn* (Tuniska akademija nauke, književnosti i umetnosti) u Tunisu 1992. godine;
- *Mağma' al-luğa al-'arabiyya* (Akademija za arapski jezik) u Kartumu 1993. godine;
- *Mağma' al-luğa al-'arabiyya* (Akademija za arapski jezik) u Tripoliju 1994. godine;
- *al-Mağlis al-'a 'lā li al-luğa al-'arabiyya* (Visoki savet za arapski jezik) u Alžiru 1996. godine;
- *Mağma' al-luğa al-'arabiyya* (Akademija za arapski jezik) u Haifi 2007. godine.

Akademije u Damasku i Kairu i Biro za arabizaciju u Rabatu imaju najveći značaj i uticaj na planu modernizacije i standardizacije arapskog jezika.

Godine 1961. u Rabatu je održan prvi kongres posvećen arabizaciji. Održavanje ovog skupa ujedno predstavlja i datum osnivanja Biroa za arabizaciju (ar. *Maktab tansīq al-ta'rib*) čije se sedište nalazi takođe u Rabatu (Chejne 1969: 124). To telo je osnovano u svojstvu specijalizovane panarapske organizacije koja se prevashodno bavi usklađivanjem postojeće terminologije, kao i koordinacijom rada ustanova koje se bave sakupljanjem i standardizacijom terminoloških jedinica, dok samo sastavljanje termina ne predstavlja primarni zadatak ovog tela. Prema Sajadijevom (al-Šayādī) mišljenju, ova institucija predstavlja „efikasan panarapski aparat za sprovođenje različitih etapa arabizacije u arapskim zemljama uopšte, kao što neposredno pomaže primenu arabizacije na Arapskom zapadu posebno“ (al-Šayādī 1985: 77).

Pored Biroa za arabizaciju, godine 1971, na predlog Arapske lige, formiran je Savez akademija za arapski jezik (ar. *Ittihad al-mağāmi' al-luğawiyya al-'ilmiyya al-'arabiyya*) sa privremenim sedištem u Kairu, koje je prvi sastanak održao 1972. godine. Glavni zadatak ovog tela jeste koordinacija rada akademija koje ga čine: sirijske, egipatske, iračke, palestinske, jordanske, libijske, sudanske, tuniske i alžirske. Kako precizira Medkur, prilikom održavanja osnivačke skupštine saveza koji su u početku činile akademije iz Damaska, Kaira i Bagdada, a kojom je predsedavao veliki egipatski književnik i teoretičar književnosti Taha Husein (1889-1973), određeni su sledeći ciljevi ove organizacije:

„Uspostavljanje komunikacije između akademija za arapski jezik, koordinisanje napora u oblasti pitanja u vezi sa arapskim jezikom i njegovim jezičkim i naučnim nasleđem, kao i rad na objedinjavanju i širenju naučnih, tehničkih i civilizacijskih termina“ (Madkūr s.a.: 1).

Ova organizacija je postavila vrlo slične ciljeve kao i Biro za arabizaciju, i to pod identičnom pretpostavkom, da može da ostvari svoj uticaj u čitavom arapskom svetu, kako putem nastave na svim nivoima institucionalizovanog obrazovanja,

udžbenika i specijalizovanih rečnika, tako i putem pismene aktivnosti državnih institucija i preko sredstava informisanja (Madkūr s.a.: 6-7).

Savez se takođe bavio organizovanjem skupova posvećenih nastavi arapskog jezika kao maternjeg, kao i pitanjem pojednostavljivanja arapskog jezika kako bi se postigli bolji rezultati u obrazovnom sistemu i podigao nivo znanja jezika uopšte (Dayf 1984: 17-18; Madkūr s.a.: 6-18). U vezi sa tim skupovima i redovnim godišnjim sastancima, kod Medkura nalazimo podatak da je Savez akademija za arapski jezik tokom prvih petnaest godina postojanja naišao na izvesne organizacione probleme zbog čega je u tom periodu održano tek pet redovnih zasedanja. Dajf ističe da je najveće dostignuće tog saveza bilo ujednačavanje terminologije iz oblasti civilnog, trgovinskog, pomorskog i administrativnog prava i zakonske regulative, oblasti osiguranja, kao i usklađivanje geološke i hemijske terminologije u vezi sa preradom nafte (Dayf 1984: 17-18). Prema Ramadanu, ova organizacija sada ima u planu izradu *Istorijskog rečnika književnog arapskog jezika* (Ramadān, 2011).

U vezi sa tim je i panarapski projekat uspostavljanja jedinstvenog leksikona za svih 22 arapskih država koji je 1967. godine predložila organizacija Alekso (Arapska organizacija za obrazovanje, kulturu i nauku), a koji je sproveden u Tunisu, Alžiru i Maroku. Prvi korak u tom projektu bilo je sastavljanje zajedničkog bazičnog leksičkog fonda koji bi bio što bliži govornom jeziku, ali istovremeno bez regionalnih obeležja. Stručnjaci su smatrali da bi upotreba takvog leksičkog fonda pozitivno uticala na prevazilaženje problema koje nameću diglosija i bilingvizam, kao i na ostvarivanje arapskog jedinstva (Benabdi 1986: 66). Benabdijeva (Linda C. Benabdi) u vezi sa tim ističe:

„It was to address the dual-headed problem of the lack of terminology which would satisfy the needs of the modern day Maghrib and the need to popularize written Arabic that the three countries sharing a common heritage decided to cooperate on the compilation of a basic vocabulary. The list was to be as close as possible to native speech while at the same time conforming to certain rules of written Arabic, and it would become standard use in at least these three countries. The lexicon would serve as

a stepping stone to utilizing Modern Standard Arabic as it is used in the rest of the Arab world“ (Benabdi 1986: 76).

Prvi proizvod tog zajedničkog projekta bio je *Funkcionalni jezički korpus za prve razrede osnovne škole* (ar. *al-Raṣīd al-luġawiyy al-waḏīfiyy li al-marḥala al-’ulā al-ibtidā’iyya*) iz 1975. godine koji predstavlja „važan poduhvat u cilju standardizacije arapskog jezika na Arapskom zapadu“ (Benabdi 1986: 76-77).

5.2 Pravci u proučavanju terminologije kod Arapa

Razvoj leksičkog fonda arapskog jezika i terminosistema kao posebnih delova leksikona bio je pod direktnim uticajem istorijskih i društvenih okolnosti kroz koje je arapski svet prolazio. Isto važi i za leksikološka i leksikografska proučavanja, kao i za terminologiju koja predstavlja njima najsirodniju lingvističku disciplinu. Prve aktivnosti na planu svesne i organizovane kodifikacije i standardizacije leksikona i terminosistema kao i njihovog proširivanja javile su se sa uspostavljanjem arapskog halifata, kada su se uopšteno uzev, stekli povoljni uslovi za bavljenje naukom. Najintenzivnije aktivnosti u tom periodu bile su u periodu od 8. do 12. veka. Drugi talas aktivnosti na tom planu započeo je krajem 19. i početkom 20. veka, ali su konkretni rezultati i najintenzivnije aktivnosti na tom planu usledile tek od pedesetih godina 20. veka.

Iako ova dva perioda perioda poseduju mnoge specifičnosti, moguće je uporediti njihove glavne odlike u vezi sa terminološkim aktivnostima.

Tabela 2: Sličnosti i razlike između arapskih terminoloških aktivnosti u srednjem i 20. veku

<i>srednji vek</i>	<i>20. vek</i>
➤ leksikološke, leksikografske i terminološke aktivnosti nastale su kao rezultat individualnih napora, iako pod uticajem gramatičarskih škola;	➤ leksikološke, leksikografske i terminološke aktivnosti nastale su kao rezultat organizovanih napora u okviru specijalizovanih institucija;
➤ jezički stručnjaci su proučavali zakonitosti mehanizama za građenje novih leksema i termina;	➤ jezički stručnjaci su proučavali zakonitosti mehanizama za građenje novih leksema i termina;
➤ vršena je kodifikacija mehanizama za građenje novih leksema i termina;	➤ vršena je kodifikacija mehanizama za građenje novih leksema i termina;
➤ kodifikacija leksikona arapskog jezika je vršena stvaranjem individualnih leksikoloških i leksikografskih ostvarenja pod uticajem gramatičarskih škola;	➤ kodifikacija leksikona arapskog jezika je vršena donošenjem institucionalnih odluka i njihovom primenom u različitim leksikografskim ostvarenjima;
➤ stalne inovacije na polju rečničkog ustrojstva.	➤ kodifikacija metoda za ustrojstvo rečnika.

Leksikološka/terminološka proučavanja i leksikografska/terminografska ostvarenja su u oba perioda nastala kao posledica početnog „spoljašnjeg“ podsticaja – kontakta sa stranim kulturama i jezicima. To je dovelo do buđenja jezičke svesti u vidu jako izražene potrebe da se nadomesti nedostatak adekvatnih termina za novousvojene

pojmove. Iako je gotovo osam vekova delilo ove dve istorijske epohe, cilj kom su učesnici u ovim aktivnostima stremili bio je jedan: proširivanje leksikona kako bi arapski jezik mogao da odgovori potrebama svog doba.

Za razliku od Zapada, kod Arapa nisu postojale terminološke škole u pravom smislu te reči, kao pravci sa osobenim postulatima u pogledu terminološke teorije i prakse. Basranska, Kufska i Bagdadska škola ne mogu se smatrati pravim terminološkim ili leksikološkim školama jer su interesovanja njihovih pripadnika obuhvatila širok opseg raznovrsnih naučnih disciplina koji umnogome prevazilazi okvire lingvističkih i filoloških disciplina.

5.2.1 Srednjovekovni pravci u proučavanju terminologije kod Arapa

Kako je već navedeno, u srednjovekovnom periodu izvršena je kodifikacija gramatičkih, sintaksičkih i stilskih pravila arapskog jezika gde su kao uzor poslužili diskursi pre svega Kurana i preislamske poezije. Paralelno sa tim, srednjovekovni arapski jezički stručnjaci su započeli rad na izgradnji i proširivanju naučne i stručne terminologije, kodifikaciji i standardizaciji leksikona, kao i rad na kodifikaciji načina građenja leksema i termina. Veliku pažnju su posvetili i praktičnim pitanjima kao što su ekscerpcija građe, beleženje i analiziranje jedinica leksikona i terminosistema i uvođenje inovacija na planu ustrojstva rečnička.

Najvažniji teorijski postulat koji su srednjovekovni arapski gramatičari postavili razvio se i ustalio početkom 8. veka (Stetkevych 1970: 2). To je princip analogije (ar. *al-qiyās*), „proces regularizacije koji deluje na izuzetne oblike u gramatici jednog jezika“ (Kristal 1999: 34). U vezi sa tim Fersteih navodi da su arapski jezički stručnjaci jezik posmatrali kao hijerarhijski ustrojenu celinu u kojoj svaki deo ima svoju funkciju:

„Explanations often took the form of a comparison or analogy (*qiyās*). Structural similarity between two components implied a similarity in status, or, in the terminology of the grammarians, equality in rights. Apparent deviations from the perfect harmony of the language were explained by assuming that these belonged to the surface structure of

speech, but that on an underlying (*'ašl, ma'nā*) the deviations were in line with the system of of the language“ (Versteegh 2001: 75).

Stetkevič (Stetkevych) navodi da su uspostavljanje i primena principa analogije u arapskim jezičkim proučavanjima u srednjem veku odigrali ključnu ulogu u formiranju arapskog jezika i njegovoj standardizaciji. To podjednako važi za gramatička, leksikološka i terminološka proučavanja (Stetkevych 1970: 3). Klasični arapski gramatičari su uspostavili pravilo da u se osnovi analoške derivacije (ar. *al-ištiqāq bi al-qiyās*) može naći samo glagolska osnova, uključujući i glagolske imenice (ar. *mašdar*), odnosno da je dopuštena samo deverbarna derivacija. Takvim pravilom je stavljeno ograničenje na potencijalno neograničene mogućnosti analoške derivacije iz arapskih trokonsonantskih korenskih osnova, iako su odmah po uspostavljanju takvog pravila, nastali su prvi pokušaji takozvane sekundarne derivacije, to jest leksikalizacije, o kojoj će kasnije biti više reči (Stetkevych 1970: 7-10).

Srednjovekovni arapski leksikografi, koji su istovremeno igrali ulogu leksikologa i terminologa, uopšteno su priznavali sledeće metode izvođenja novih leksema i termina:

- derivacija, ar. *al-ištiqāq*;
- kompozicija, ar. *al-naḥt*;
- arabizacija, ar. *al-ta'rīb*, odnosno pozajmljivanje reči iz stranih jezika i njihova asimilacija.

Kako Stetkevič navodi, princip analogije primenjivan je kod svih navedenih metoda za građenje naučne i stručne terminologije, sa posebnim naglaskom na analoškoj derivaciji kojoj je pridavan najveći značaj (Stetkevych 1970: 3-4).

U abasidskom periodu (750-1258) prevodioci tekstova pretežno sa starogrčkog imali su slobodu da sami iznalaze ekvivalentne termine u arapskom, ali je tako nastala terminologija bila izuzetno uniformna, zahvaljujući tome što su svi oni radili na tome na jednom mestu – prevodilačkoj akademiji Bejt el Hikma (Bayt al-Ḥikma) koju je

osnovao halifa Mamun (Ma'mūn) 830. godine. Iako su davali prednost derivaciji kao najprirodnijem načinu građenja novih leksičkih i terminoloških jedinica, dopuštali su i primenu kompozicije i pozajmljivanja bez posebnih ograničenja. Zbog toga se stav srednjovekovnih arapskih gramatičara može odrediti kao umereno puristički.

Postulati koje su srednjovekovni arapski jezički stručnjaci postavili predstavljaju temelje za savremena leksikološka i terminološka proučavanja koja se i danas primenjuju u arapskim jezičkim institucijama u praktično neizmenjenom vidu.

5.2.2 Moderni pravci u proučavanju terminologije kod Arapa

Posle viševjekovne dekadencije i kontakta sa Zapadom, arapski jezik se suočio sa dva vitalna imperativa: sa potrebom da bude sposoban da izrazi pojmove svih savremenih civilizacijskih tokova ravnopravno sa tim civilizacijama i njihovim jezicima, a da pri tome očuva svoj značaj uz negovanje bogatog istorijskog, kulturnog, društvenog, religijskog i civilizacijskog nasleđa.

Pojam koji označava suštinu napora usmerenih ka modernizaciji jezika i društva jeste *arabizacija* (ar. *al-ta'rib*), ali ne u svom izvornom i uskom leksikološkom značenju, kako su ga koristili arapski jezički stručnjaci još od klasičnog perioda da označe sâm proces inkorporiranja i adaptacije stranih reči u jezik i/ili sve metode koje učestvuju u međujezičkom pozajmljivanju (Ali 1987: 87), već u širem značenju koje određuje okvire politike jezičkog planiranja, kao i značaj i status koji arapski jezik poseduje. Prvi zameci politike jezičkog planiranja pojavili krajem 19. i početkom 20. veka, posle prestanka turske vladavine i prvog susreta sa Zapadom, na početku pokreta arapskog preporoda (ar. *al-nahḍa*). U periodu „prve arabizacije“ arapski intelektualci su bili usredsređeni na modernizaciju društva i jezika kao njegovog ključnog činioca. Prvi potez koji je označio početak „prve arabizacije“ jeste bilo ukidanje turskog i promovisanje arapskog kao zvaničnog jezika. Međutim, većina tih individualnih lokalnih aktivnosti je naglo prekinuta francuskom i britanskom kolonizacijom. U vezi sa tim, Mamuri ističe:

„Arabic which initially benefited from its contact with Europe and the Western culture through the translation of a significant sample of literature, was soon replaced by English and French which both became the administrative languages of colonial occupation respectively in the Machrek and the Maghreb. This seems to have taken place more systematically in North Africa than in the Machrek. The French wanted to deeply root the norms of their ‘mission civilisatrice’ in the North African countries, and they tried to ‘disfigure’ Arabic and the indigenous cultures in Algeria and Morocco. Their efforts had more impact because of their significant physical presence in the region. The British were less involved it seemed, with language matters and left most of the local education structures to local authorities. As a result, Arabic had less competition in the countries of the Machrek than in the Maghreb where it was, and still seems to be, in a conflictual situation with the French language and culture“ (Maamouri 1998: 22).

Sveobuhvatne organizovane aktivnosti na planu modernizacije jezika i društva počele su da se primenjuju tek u postkolonijalnom periodu, pedesetih i šezdesetih godina 20. veka, a *arabizacija* je postala simbolički i ideološki koncept koji se nalazi u direktnoj vezi sa „simboličkim značajem, statusom, ulogama i funkcijama arapskog jezika“ (Maamouri 1998: 22) i ističe:

„Since Arabic seems to be completely interlocked with the sacred area of religious culture and with the turbulent Arab political events of the diverse MENA region, it is only natural that Arabization will have a differentiated definitional framework which will reflect the specific nature of each of the major areas of the Arabic-speaking world“ (Maamouri 1998: 22).

Za razliku od srednjovekovne epohe, gde je jezik pratio postepen razvoj arapske civilizacije, moderno doba nije ostavilo arapskom jeziku ni mnogo prostora ni mnogo vremena da se adaptira na nove okolnosti. U tom smislu Stetkevič primećuje da se „na sveobuhvatan izazov moglo odgovoriti samo sveobuhvatnom reakcijom“ (Stetkevych 1970: 11-12).

S obzirom na različiti status arapskog jezika na Arapskom istoku i Arapskom zapadu, kao i na različite potrebe u okviru modernizacije jezika, arabizacija je u

postkolonijalnom periodu prerasla u dva različita koncepta: planiranje korpusa na Arapskom istoku i planiranje statusa na Arapskom zapadu (Maamouri 1998: 23). Pri tome, planiranje korpusa je usredsređeno na razvoj i standardizaciju jezika ili varijeteta jezika, na njegovu kodifikaciju i elaboraciju. Planiranje statusa, sa druge strane, predstavlja promenu funkcije jezika ili varijeteta jezika, gde značajnu ulogu u ekspanziji tako standardizovanog jezika vrši obrazovni sistem (Maamouri 1998: 11-12).

Savremeno doba je postavilo pred arapske jezičke stručnjake nove zahteve u vezi sa načinima širenja standardizovanog leksikona i terminosistema kroz sistem nastave i nastavnu literaturu na svim nivoima obrazovanja i putem sredstava informisanja. Različito je bilo i to što su srednjovekovni arapski leksikografi, kao i ostali jezički stručnjaci, bili praktično samouki, sa ograničenim uvidom u jezička istraživanja drugih naroda, dok su jezički stručnjaci savremene epohe imali pred sobom dva izvora – srednjovekovna leksikografska ostvarenja i naučna dostignuća savremene lingvistike na planu leksikoloških i terminoloških proučavanja.

Uprkos tome što je svest o značaju i složenosti ova dva zahteva itekako postojala među tadašnjim arapskim jezičkim stručnjacima oni nisu jednako gledali na načine na koje bi trebalo izvršiti reformu leksikona arapskog jezika, posebno kada je reč o pozajmljivanju. Njihova gledišta varirala su između dva ekstremna stava: od toga da je arapski leksikon sam po sebi bio dovoljan da izrazi sve pojmove modernog doba, te da stoga nije potrebno pribegavati pozajmljivanju, do stava da se arapski leksikon mora u potpunosti izmeniti prihvatanjem leksema i termina iz jezikâ Zapada. Lingvisti sa „umerenijim“ stavom su sa svoje strane smatrali da književni arapski jeste savršen jezik, ali da su ga njegovi govornici pokvarili (Versteegh 2001: 177-178; Holes 2004: 44-45).

Arapski jezički stručnjaci su smatrali da je derivacija (ar. *al-ištiqāq*) najprirodniji način razvoja i proširivanja leksikona. Stari arapski gramatičari su razlikovali tri osnovna oblika derivacije:

1. malu derivaciju (ar. *al-ištiqāq al-ṣaġīr*);
2. veliku derivaciju ili metatezu (ar. *al-ištiqāq al-kabīr* ili *al-qalb*);

3. najveću derivaciju ili korensku transformaciju (ar. *al-ištiqāq al-'akbar* ili *al-'ibdāl*).

Savremeni arapski jezički stručnjaci i arabisti složni su u oceni da se jedino mala derivacija, u daljem tekstu derivacija, može smatrati aktivnim i pravim vidom izvođenja novih leksema i termina, dok ostale vrste spadaju u izuzetno stare jezičke procese koji su odigrali ulogu u fazi prvobitnog formiranja arapskog jezika (Stetkevych 1970: 7 i 46-47; Versteegh 2001: 179-181; Ali 1987: 21-22).

Derivacija se pokazala kao najproduktivniji i najprirodniji vid građenja i proširivanja terminosistema. Akademija za arapski jezik u Kairu je pokušala da odredi i standardizuje one imeničke paradigme (ar. *qawālib*) izvedenica koje se mogu uspešno primeniti kod građenja novih terminoloških jedinica. Međutim, taj zadatak nikada nije dovršen, a akademija je odobrila samo najfrekventnije oblike: *fi'āla* – za nazive profesija ili aktivnosti, *fa'alān* – paradigma koja označava naizmenično ili promenljivo kretanje ili pokret koja se izvodi od neprelaznih glagola, *fu'āl* – za nazive bolesti, *fa'al* – za nazive fizičkih nedostataka, mana i bolesti, *fu'āl* ili *fa'il* – za zvuke koji nastaju kao proizvod određene radnje, *fa'āl* – paradigma koja označava pripadnika neke profesije ili vršioca uobičajene (svakodnevne) aktivnosti, *mif'al*, *mif'ala*, *mif'āl* – za nazive alata, oruđa, pribora, rekvizita, uređaja i slično, *maf'al*, *maf'il*, *maf'ala* – paradigma koja u najširem značenju označava mesto vršenja radnje, *fa'āla* – paradigma koja označava instrument, mašinu, uređaj, ali i mesto vršenja radnje, *fā'ila* – paradigma koja takođe označava instrument, mašinu ili uređaj, ali i mesto vršenja radnje, nastavak *-iyya* za izvođenje apstraktnih imenica, *mufa'il* (particip aktivni II druge glagolske vrste) – za vršioca radnje ili uređaj, *mufa'al* (particip pasivni II druge glagolske vrste) – za mesto vršenja radnje ili oruđe, *mufā'il* (particip aktivni III druge glagolske vrste) – za vršioca radnje ili aktivnosti i *mufta'al* (particip pasivni VIII glagolske vrste) – za mesto vršenja radnje (Versteegh 2001: 179-181; Stetkevych 1970: 1-47; al-'Alamī 2001: 26-32).

Akademije za arapski jezik su proširile pravilo analoške derivacije (ar. *al-ištiqāq bi al-qiyās*) koje su uspostavili klasični arapski gramatičari po kojem je bila dopuštena samo deverbarna derivacija i dopuštaju denominalnu derivaciju iz konkretnih imenica

samo u okviru naučne i stručne terminologije (Stetkevych 1970: 7-10). Fersteih (Versteegh 2001: 179-181) i Stetkevič (Stetkevych 1970: 1-47) ukazuju na to da se analoška derivacija (ar. *al-ištiqāq bi al-qiyās*) ponovo pokazala kao najproduktivniji vid stvaranja novih leksema i termina. Stetkevič čak smatra da je u ovom periodu primena analogije to jest analoške derivacije na leksičkom i terminološkom planu došla do izražaja više nego što je to bio slučaj u srednjem veku (Stetkevych 1970: 3-4).

Konkretni primeri sportskih termina kod kojih su primenjene ove paradigme i navedeni principi građenja biće razmatrani tokom analize korpusa sportske terminologije u savremenom standardnom arapskom jeziku u osmom poglavlju.

Što se tiče semantičke ekstenzije, Fersteih ukazuje na to da je bila najcenjeniji metod za izvođenje novih leksema i termina i u modernom dobu, iako nije nužno davala i najuspešnije rezultate. U vezi sa tim obaj ugledni holandski arabista zapaža:

„Attempts to revive old Bedouin vocabulary in the search for new words were seldom successful, probably precisely because they had fallen into disuse and were therefore unfamiliar to the average speaker“ (Versteegh 2001: 181).

Poredeći klasični i moderni period, el Hafai fi primećuje da su arapski srednjovekovni jezički stručnjaci imali mnogo slobodniji stav prema pozajmljivanju u odnosu na njihove savremene naslednike (Elkhafaifi 2002: 260). U modernom, kao i u klasičnom periodu, postojali su puristi koji su se protivili uvođenju stranih reči u leksički fond arapskog jezika, ali je većina jezičkih stručnjaka bila spremna da prihvati pozajmljivanje kao legitiman metod proširivanja leksikona pod uslovom da se lekseme „arabizuju“, to jest adaptiraju arapskoj jezičkoj strukturi na fonetskom i morfološkom planu.

Međutim, akademije za arapski jezik su zazulele tvrdi stav prema kom je pozajmljivanje dopušteno samo u okviru naučnih i stručnih terminologija. Iako su akademije pokušale da postave isto ograničenje i za stvaranje novih izvedenica nastalih iz ovako adaptiranih pozajmljenica, to nije zaživelo u praksi. Svi jezički stručnjaci moderne epohe su bili složni u tome da bi najbolje rešenje bilo da se strane reči, gde god

je to moguće, zamene arapskim (Versteegh 2001: 178-179). Upravo tako nešto tvrdi Sajadi kad kaže da su akademije „zajedno potvrdile da treba oživeti staro pre nego što se pohita ka izmišljanju novog“ (al-Şayādī 1985: 74).

Međutim, mnogi zapadni arabisti, poput Stetkeviča, Holsa, Kica, Parkinsona i donekle Fersteiha, smatraju da je takav stav u potpunosti zasnovan na konzervativnoj filološkoj tradiciji i negativno ga ocenjuju jer je prilično rigidan i preskriptivistički nastrojen, (Stetkevych 1970: 114-123; Versteegh 2001: 177-183; Holes 2004: 309-314; Kico 2003: 252; Parkinson 1991: 36).

Hols, na primer, smatra da ciljevi koje je postavila Akademija za arapski jezik u Damasku najbolje ilustruju usmerenje svih ostalih akademija. U tom smislu ovaj autor izdvaja tri međusobno povezana cilja koje kritički razmatra:

1. „očuvanje čistote jezika“ – ovaj cilj je, prema Holsu, bio postavljen kako bi se književni jezik, kao jedini „pravi“ varijetet arapskog podjednako zaštitio od uticaja dijalekata i stranih jezika;
2. „unapređenje arapskog jezika tako da bude sam sebi dovoljan i ispuni sve zahteve koje pred njim postavljaju discipline kao što su umetnost i nauka“ – ovaj cilj se nadovezuje na prvi i veliča ideju samodovoljnosti arapskog jezika u stvaranju novog leksikona;
3. „pretvaranje arapskog u podesno sredstvo komunikacije u modernom svetu“ – ovo predstavlja neku vrstu indirektnog priznanja da arapski ne ispoljava samo nedostatke u pogledu terminologije, već da nije ni dovoljno fleksibilan u pogledu svakodnevnice komunikacije (Holes 2004: 44).

U glavnim akademijskim ciljevima krilo se nekoliko kontradiktornih i istorijski netačnih postulata, prema Holsovom mišljenju. Naročito se ističu dve premise na kojima su arapske jezičke institucije i stručnjaci zasnivali svoje stavove o jeziku i njegovoj reformi:

1. *arapski dijalekti su „niža“ forma jezika nastala „kvarenjem“ u kontaktu sa strancima, koja je u nekom neodređenom trenutku u prošlosti bila*

„*neiskvarena*“: posledica ove premise jeste stav da književni jezik treba sačuvati od uticaja dijalekata. Hols, u vezi sa tim naglašava da arapski nikad nije bio ni „čist“ niti homogen, što se primećuje već kod izvesnih morfoloških i sintaksičkih varijacija u tekstu samog Kurana, koje su najverovatnije geografskog porekla. Takođe, arapski je tokom čitave svoje istorije primao u sebe strane reči, bilo direktnim pozajmljivanjem ili kalkiranjem.

2. *književni arapski jezik se nije uopšte menjao otkako su prvi arapski gramatičari izvršili njegovu kodifikaciju*: posledica ove premise jeste stav da književni jezik treba menjati veoma oprezno. Hols ovu premisu određuje kao apsolutno netačnu i naglašava da ne treba mešati versko-političku odluku arapskih gramatičara o „zamrzavanju“ jezika u jednom obliku, sa prirodnim promenama u stvarnosti koje su arapski kao živi jezik zahvatile. Arapski jezik je neprestano evoluirao, samo je taj razvoj postao brži posle viševjekovne stagnacije pod vladavinom Osmanlija, što je izazvalo reakciju jezičkih stručnjaka i intelektualaca.

Hols smatra da je na takav konzervativan stav arapskih jezičkih stručnjaka verovatno najviše uticala činjenica da su Arapi krajem 19, početkom 20. veka, bili u potčinjenom položaju u odnosu na Zapad koji je u njihovim očima postao kulturna pretnja. Srednjovekovni arapski lingvisti, koji su izvršili kodifikovanje jezika, nisu imali tako rigidan stav, iako je i u srednjem veku dolazilo do intenzivnog leksičkog pozajmljivanja. Hols pretpostavlja da je to zbog toga što se Arapi tada nisu nalazili u potčinjenom položaju u odnosu na strane kulture. Akademije su pak smatrale da uz islam, književni arapski jezik predstavlja političku i kulturnu kohezivnu silu čije bi menjanje izazvalo političku razjedinjenost i kulturnu otuđenost. Stoga je morala da se stvori alternativa leksičkom i terminološkom pozajmljivanju, aparat za stvaranje reči koji je „dovoljno produktivan da ispuni stalne zahteve za novim terminima i dovoljno fleksibilan da u arapski prenese delikatne razlike termina iz izvornih jezika“ (Hols 2004: 311).

Međutim, takav stav je za preskriptivnu akademijsku politiku predstavljao nerešivu zagonetku, osobito na polju naučne i stručne terminologije. Posmatrano iz zapadne perspektive, ovakav generalni stav prema reformi jezika može se odrediti kao

elitistički. Hols naglašava da je, uz nepostojanje sekularnog okvira za obrazovanje i planiranje jezika, kao i uz druge nepovoljne faktore, takav stav umnogome doprineo stvaranju opšte inertnosti na planu modernizacije arapskog jezika (Holes 2004: 45 i 310-311).

Parkinson takođe smatra da je jedinstvo klasičnog i modernog književnog arapskog jezika dobilo status političkog imperativa koji se mora nametnuti po svaku cenu čak i u pogledu izrade opštih rečnika arapskog jezika (Parkinson 1991: 36).

Kico arapskim jezičkim stručnjacima zamera potpuni nedostatak kritičkih ocena rada panarapskih i nacionalnih institucija koje se bave modernizacijom arapskog jezika i određuje rad akademija za jezik kao sterilan. Prema njemu, brojni nasleđeni i noviji problemi, poput kolonijalnih dodira sa Evropom sa svojim pozitivnim i negativnim stranama, kompleksnih političkih i socijalnih prilika, ekstremno izraženog nejedinstva pogleda u vezi sa načinima na koje bi arapski jezik trebalo modernizovati jesu glavni faktori koji su doveli do te sterlnosti u radu akademija za arapski jezik, do skromnog učinka u realizaciji najvažnijih zadataka i konačno, do ukupnog neodgovornog odnosa prema jeziku (Kico 2003: 252-269).

Projekat obogaćivanja leksikona od samih je početaka nailazio na brojne poteškoće. Fersteih, takođe, ukazuje na to u kojoj su meri potpuno izmenjene geopolitičke okolnosti u arapskom svetu u toku jednog milenijuma uticale na praktične aspekte tog poduhvata. U abasidskom periodu (750-1258) prevodioci tekstova pretežno sa starogrčkog imali su slobodu da sami iznalaze ekvivalentne termine u arapskom, ali je tako nastala terminologija bila izuzetno uniformna, zahvaljujući tome što su svi oni radili na tome na jednom mestu – prevodilačkoj akademiji Beit el Hikma (Bayt al-Ḥikma) koju je osnovao halifa Mamun (Ma'mūn) 830. godine. Za razliku od toga, u 19, još više u 20. veku, akademije za arapski jezik neretko nisu bile u stanju da objedine ni „nacionalne“ terminologije, a kamoli one panarapske. Ovaj holandski arabista saradnju između akademija opisuje na sledeći način:

„Nacionalne akademije ljubomorno čuvaju svoju nezavisnost i autonomiju tako da je saradnja na višem nivou najpre priželjkivani ideal koji, kako stvari stoje, nije dao konkretne rezultate“ (Versteegh 2001: 178-179).

Haerijeva zapaža da su praktično sva pitanja u vezi sa načinima modernizacije arapskog jezika izazivala žestoka neslaganja i to opisuje na sledeći način:

„But calls for changing Classical Arabic by avoiding older or archaic vocabulary, accepting foreign borrowings, use of shared cognates with the nonclassical varieties, avoidance of some of its syntactic constructions, and so on, proved to be highly contentious. The dilemma of those who viewed this “renovation” as the only solution was how to produce and write a language that was “simpler” and more modern” but still looked and sounded – was recognized as – Classical Arabic“ (Haeri 2000: 72).

Poredeći rad i značaj arapskih jezičkih institucija na Arapskom istoku i Arapskom zapadu, Linda Benabdi (Linda Benabdi) ističe da su se postojale znatne razlike u stavovima prema arabizaciji. Sa jedne strane, jezičke akademije na Arapskom istoku bile usredsređene na „očuvanje i renoviranje klasičnog arapskog kao standardnog, objedinjujućeg jezika“ (Benabdi 1986: 65). Blagovremeno kreiranje naučne i tehničke terminologije i unifikacija termina koji se koriste u različitim arapskim zemljama, postavili su se kao dva najveća, premda još nerešena problema (Benabdi 1986: 65-66). Na Arapskom zapadu, sa druge strane, izazovi su bili dosta drugačije prirode:

„As challenging as the issues of modernization, standardization, and lexical expansion are in the Arab Middle East, the dilemma confronting the Maghrib was overwhelming, due in large part to the assimilationist policies of the French during the colonialist period, which greatly interfered with the role of Arabic as a literary vehicle and language of education. Firmly entrenched bilingualism in the educated classes of the Maghrib and the concomitant borrowing of French words into colloquial Arabic greatly undermined linguistic unity with the peoples of the Mashriq. When the governments of Morocco, Algeria, and Tunisia began to tackle the problem of

Arabization they encountered considerable resistance, particularly among the the intelligentsia, many of whom felt that Arabic could not become an adequate vehicle for communication in a rapidly developing technological age and that obliging students to learn it and to use it, even to the exclusion of French, would impose severe hardship on them, since the dichotomy between colloquial Arabic and Literary or Classical Arabic was believed to be very great“ (Benabdi 1986: 65-66).

Od prvih pokušaja terminoloških i leksikoloških delovanja postupno se iskristalisalo nekoliko usmerenja u pristupu toj materiji. Ta usmerenja se razlikuju u zavisnosti od stava prema tome kojim načinima građenja termina/leksema treba dati prednost u odnosu na druge. Ta gledišta i stavovi prema jezičkom planiranju uopšte, a posebno prema proširivanju, modernizovanju, unifikaciji i kodifikaciji leksikona/terminosistema mogu se, uz nužno uopštavanje, klasifikovati na sledeći način:

- tradicionalni ili puristički stav;
- umereni stav;
- radikalni reformistički stav (Maamouri 1998: 54-56; Elkhafai fi 2002: 255).

Prema tradicionalnom stavu, arapski je savršen jezik, adekvatan za sve potrebe komunikacije i stoga u njemu nije potrebno da se išta menja. Pristalice umerenog stava smatraju da je arapski jezik potrebno donekle pojednostaviti i standardizovati, bez promene njegove osnovne strukture. Radikalni reformistički stav, dijametralno suprotan od tradicionalnog gledišta, propagira drastične promene, od napuštanja arapskog pisma do radikalne revizije gramatičkih pravila arapskog jezika. Kako el Hafai fi uočava, svi ovi veoma različiti stavovi su prisutni u institucijama koji sa bave planiranjem arapskog jezika čak i prilikom stvaranja novih terminoloških jedinica (Elkhafai fi 2002: 255).

Institucije čiji su prvenstveni zadaci bili proširivanje i modernizacija leksikona/terminosistema kao što su sirijska i egipatska akademija od osnivanja (1919. i 1932. godine) postavile su dva osnovna cilja: „čuvanje integriteta arapskog jezika i zaštita od uticaja dijalekata i stranih jezika, sa jedne strane, kao i prilagođavanje arapskog jezika potrebama modernih vremena, sa druge“ (Versteegh 2001: 178).

Akademiji u Iraku, osnovanoj 1947, i onoj u Jordanu, osnovanoj 1976. godine, može se pripisati drugorazredni značaj u ovom procesu, kako zbog kasnijeg datuma osnivanja, tako i zbog užeg obima praktičnih zadataka koje su ove institucije sebi postavile (Versteegh 2001: 178), ali koji svakako ne izlaze iz opštih okvira ciljeva očuvanja i unapređenja književnog arapskog jezika (Dayf 1984: 12-16 i 123).

Kico ukazuje da je na institucionalizovanu praksu na planu kreiranja naučnih i stručnih termina najviše uticalo osnovno opredeljenje akademija za arapski jezik da se to čini derivacijom iz arapskih osnovica, kao i oživljavanjem dela leksičkog fonda koji pripada književno-istorijskom nasleđu. Isti autor navodi da su se konkretni programski ciljevi akademija za arapski jezik svodili na četiri glavna zadatka:

- pojednostavljivanje gramatike;
- reforma pisma;
- stvaranje i ujednačavanje naučno-tehničke terminologije;
- praktičan odnos prema književnom i govornom jeziku (Kico 2003: 252-253).

Dayf tome dodaje još nekoliko praktičnih zadataka koje je Akademija za arapski jezik u Damasku sebi postavila, a koji ne odstupaju od glavnih ciljeva:

„Razmatranje savremenog položaja arapskog jezika, širenje književnosti na arapskom, oživljavanje rukopisa, arabizacija termina koji mu nedostaju iz oblasti nauke, industrije i umetnosti sa zapadnih jezika, i sastavljanje neophodnih udžbenika iz različitih oblasti na nov način“ (Dayf 1984: 10).

Što se tiče pristupa koji su sve akademije za arapski jezik imale u rešavanju ovih zadataka, Sajadi ističe da su ove institucije izabrale usmerenje čiji je cilj „očuvanje književnog arapskog jezika i oprezno otvaranje vrata naučnim i tehničkim izumima i terminima koje su oni iznedrili“ (al-Šayādī 1985: 69-70).

Što se konkretnih rezultata pak tiče, i tu su mišljenja stručnjaka podeljena. S jedne strane, arapski jezički stručnjaci poput Sajadija, Dajfa i Medkura naglasak stavljaju na neosporan progres ostvaren od osnivanja akademija za arapski jezik i srodnih institucija do danas u vidu broja kreiranih i kodifikovanih termina (al-Şayādī 1985: 69-91; Dayf 1984: 122-129; Madkūr s.a.: 2-5). Arabisti sa Zapada ukazuju i na to da je problem standardizacije i unifikacije postojeće terminologije i dalje prisutan, i da akademije i druge nadležne institucije nisu uspele da pronađu delotvorno rešenje (Versteegh 2001: 179; Holes 44-45; Chejne 1969: 119-124; Ali 1987: 3-4).

6. Razvoj leksikografije kod Arapa

Razvitak terminoloških proučavanja kod Arapa ne može se odvojeno posmatrati od razvitka leksikografije, terminografije i njima srodnih disciplina. Zapravo, u većem delu istorijskog razvoja ove discipline su bile do te mere isprepletene da je nemoguće povući jasne granice među njima.

Razvoj i dostignuća leksikografije kod Arapa se mogu sagledati na osnovu dva kriterijuma: hronološkog i kriterijuma rečničke tipologije.

6.1 Hronološki pregled razvoja arapske leksikografije

Istorijski gledano, razvoj leksikografije kod Arapa pratio je razvoj nauke o jeziku. Što se tiče perioda pre pojave islama, ne postoje pouzdani dokazi o tome da je bilo ikakvih značajnih lingvističkih proučavanja. Kako Kico zapaža, ni sa pojavom islama nauka o jeziku nije automatski dobila status nauke kojoj je od početka pridavan poseban značaj, već su joj bile pretpostavljene tradicionalne islamske nauke. Prema ovom autoru, nauka o jeziku se razvila kao jedan od ogranaka islamske teologije jer su se jezička istraživanja u prvom veku islama odvijala samo sa teološkim pobudama. Neophodni uslovi za dalji razvoj i osamostaljivanje nauke o jeziku, a samim tim leksikologije i leksikografije, stekli su se „tek nakon što su programski bila izdefinisana bitna pitanja iz područja uređenja zajednice na principima islamskog šerijatskog prava, a tek sredinom 2/8. stoljeća, učenjaci su počeli zapisivati Poslanikove izreke, islamske pravne odredbe i komentare Kur'ana, da bi nakon što je bio završen i taj posao, spoznali značaj i potrebu za jezikoslovnom znanošću“ (Kico 2003: 80-84).

Na razvoj jezičkih proučavanja kod Arapa uticao je i kontakt sa drugim jezičkim zajednicama, tako da je zadatak prvih jezičkih stručnjaka bio najpre sakupljanje uzoraka gramatički, sintaksički i stilski korektnog jezika. Pri tome je jezik Kurana od početka zauzimaao najistaknutije mesto. Kako Kico ističe, najvažnija lingvistička istraživanja u

okvirima arapske tradicionalne misli ostvarena su u gramatici, stilistici, čitanjima Kurana, leksikologiji i filološkoj obradi književnih tekstova (Kico 2003: 86-87).

Od samog uspostavljanja arapske filologije, reč je bila predmet proučavanja tri vrlo značajne discipline: *'ilm al-luġa*¹⁰ – „leksikografija sa leksikologijom“, *'ilm al-naḥw* – „gramatika“, *'ilm al-balāġa* – „stilistika“. Leksikografija je kod Arapa zauzimala prvo mesto među svetovnim naukama, što je u potpunosti logično ako se u obzir uzme činjenica da nije imala samo vrlo važnu ulogu u svetovnoj sferi života, već da je davala sakralno značenje Kuranu (Рыбалкин 2003: 259).

Srednjovekovni arapski gramatičari nisu poznavali leksikologiju, leksikografiju, terminologiju i terminografiju kao zasebne discipline već su one kao takve definisane tek u 20. veku, kada su nastali termini *al-mu'ğamiyya* – „leksikologija“, „leksikografija“, *al-mufradātiyya* – „leksikologija“, *al-mu'ğamātiyya* – „leksikografija“, *'ilm al-iṣṭilāḥ* ili *al-iṣṭilāḥiyya* ili *'ilm al-muṣṭalahāt* – „terminologija“, „terminografija“.

Bez obzira na to što za leksikologiju, leksikografiju, terminologiju i terminografiju nisu postojali odeliti termini u srednjem veku, *'ilm al-luġa* je u većoj ili manjoj meri obuhvatala aktivnosti tih disciplina.

'Ilm al-luġa ili *matn al-luġa*, odnosno leksikologija sa leksikografijom, kod Arapa je odigrala izuzetno značajnu ulogu u srednjem veku i ravnopravno je sa ostalim filološkim disciplinama, kao što su *'ilm al-naḥw* – „gramatika“ i *'ilm al-balāġa* – „stilistika“, učestvovala u formiranju književnog arapskog jezika i njegovog leksičkog fonda. Leksikografija je kod Arapa bila najvažnija svetovna disciplina na koju su se u velikoj meri oslanjale sve arapske srednjovekovne nauke jer im je davala neophodnu leksičku i terminološku bazu.

¹⁰ Termin *'ilm al-luġa*, koji u osnovi znači „nauka o jeziku, lingvistika“, često je korišćen u značenju „leksikologija“, „leksikografija“ kako ga je upotrebio i Ribalkin (Рыбалкин 2003: 259). Kico ističe da je precizniji termin za leksikologiju i leksikografiju sintagma *matn al-luġa*, ali da se termini *'ilm al-luġa* i *matn al-luġa* pojavljuju kao sinonimi sa približno izjednačenom upotrebom, „za označavanje sakupljanja i razvrstavanja riječi kako i za raspravljanje o njihovim značenjima“ (Kico 2003: 71).

Na čisto jezičkom planu, ova disciplina je podjednako aktivno učestvovala u beleženju i analiziranju načina građenja leksema i termina, fonetskih promena, značenjskih nijansi leksema i drugih lingvističkih pojava. Takođe, arapski leksikografi su dali ogroman doprinos građenju terminologije i terminosistema, proširivanju i standardizaciji leksičkog fonda klasičnog arapskog jezika, ali i produbljivanju teorijskih i praktičnih saznanja o odnosu između formalnog i značenjskog aspekta leksema. Svojim originalnim idejama i inovacijama su dali izuzetno važan i originalan doprinos razvoju rečničke mikro-strukture, osobito pitanjima kao što su obuhvaćena leksička masa i raznovrsni načini na koje se ona može predstaviti.

Hronološki posmatrano, u razvoju arapske leksikografije mogu se razlikovati tri perioda:

1. srednjovekovni period, od 7. do 12. veka;
2. period dekadencije, od 13. do kraja 18. veka;
3. savremeni period, od 19. veka do danas.

Što se tiče formiranja leksikologije i leksikografije kao zasebnih disciplina kod Arapa, tu nalazimo na donekle suprotstavljena mišljenja u pogledu toga šta je starije, odnosno koja se disciplina prva pojavila – leksikologija sa leksikografijom ili gramatika. Hejvud ističe da su se leksikologija i leksikografija razvile kao direktna posledica gramatičkih proučavanja arapskog jezika (Haywood 1965: 2 i 17).

To je suprotno Kicovom stavu, koji smatra da su leksikološka i leksikografska proučavanja prethodila gramatičkim jer je, prema njegovom mišljenju, prikupljanje i sistematizovanje jezičke građe bilo prirodan preduslov i polazište za bilo kakva teorijska razmatranja i uspostavljanje normi. Ipak oba autora vezuju početke leksikografske misli kod Arapa za Abul Asvada el Dualija (*'Abū al-'Aswad al-Du'aliyy*, † 688), prvog arapskog gramatičara, kao i za gramatičarsku školu u Basri koja je bila najplodotvornija tokom 8. veka (Kico 2003: 81).

Objektivno gledano, precizno određenje trenutka nastanka ovih disciplina nije moguće najpre zbog toga što su arapska jezička proučavanja uopšte u početnom periodu

bila izrazito isprepletana. Osim toga, leksikologija sa leksikografijom i gramatika, kao i mnoge druge lingvističke grane, nisu odelite teorijske i praktične discipline. Naprotiv, one ispoljavaju izuzetnu međuzavisnost i prirodnu upućenost jedne na drugu.

Hejvud smatra da antička indijska i grčka jezička proučavanja jesu ostvarila izvestan uticaj na izučavanje jezika kod Arapa, ali naglašava da to nikako umanjuje originalnost načina na koji su takvi uticaji na kraju iskorišćeni. Ovaj autor izražava sumnju u to da se relativno raširene teze o velikom indijskom uticaju na arapska jezička proučavanja mogu primeniti na razvoj arapskih leksikografskih proučavanja (Haywood 1965: 2; 6-7 i 16-17).

Kico takođe smatra da je indijska tradicija ostvarila minimalan uticaj na istaknute arapske leksikografe i u vezi sa tim naglašava:

„Prije bi se moglo govoriti o utjecajima suprotnog smjera. Leksikološka aktivnost u Indiji je dostigla visoku razinu u 12. stoljeću, a to je vrijeme kada su Arapi već bili uradili jedan broj kapitalnih rječnika, kakvima nema sličnog primjera među indijskim rječnicima čak i riječnici sanskrita, sastavljeni na znanstvenoj razini, potječu iz mnogo kasnijih vremena. Prema tome, autentičan arapski leksikološki rad ne bilježi prednost samo u odnosu na indijsku jezikoslovnu znanost, već u tom pogledu, bez obzira na to o kom razdoblju ili lokalitetu se radilo, Arapi u starijoj povijesti zauzimaju vodeću poziciju u svijetu“ (Kico 2003: 51).

Hejvud ukazuje na to da je arapska leksikografija u srednjem veku imala ogroman uticaj na razvoj sveukupne arapske kulture i brojne nauke. On ističe da su zapravo sve arapske srednjovekovne nauke su se u značajnoj meri oslanjale na leksikografske i leksikološke radove, naročito kada je reč o tumačenjima Kurana i hadisa, islamskoj pravnoj nauci, proučavanjima književnih rodova, naročito poezije, kao i kada je reč o tada zastupljenim prirodnima naukama (Haywood 1965: 115-116).

Dodatni uticaj na razvoj leksikografije kod Arapa imalo je i proširivanje leksikona koje je bilo najintenzivnije do početka 11. veka. Ribalkin ukazuje na to da su arapski filolozi vrlo rano uočili nijanse u značenjima reči različitih oblika a sličnih

značenja u preislamskoj poeziji i Kuranu, kao što su bili svesni lesike koja je postala arhaična ili se odlikovala neuobičajenom upotrebom. Kao plod njihovog zanimanja za sinonimiju i sakupljanja leksema i sintagmi sa srodnim i dijalekatskim osnovama nastali su prvo manji, usko specijalizovani traktati, a zatim i obimniji leksikografski radovi različitih tipova. Korpus na kojima su se ovi leksikografski radovi zasnivali u početku su činili najpre Kuran, hadisi i drugi teološki tekstovi. Kasnije su glavni korpus predstavljali svetovni tekstovi kao što su preislamska i srednjovekovna poezija, poslovice i izreke (Рыбалкин 2003: 259-260).

Razvoj arapske leksikografije i terminografije tokom 19. i 20. veka će biti detaljno predstavljen u odeljku 6.4.6. ovog rada.

6.2 Pregled rečničke tipologije u arapskoj leksikografiji

Određivanje rečničke tipologije predstavlja složen analitički zadatak jer tu postoji više kriterijuma koji se mogu primeniti. U savremenoj leksikografskoj nauci, rečnici se najčešće klasifikuju na osnovu četiri kriterijuma:

1. *fenomenološki ili formalni kriterijum*: zasniva se na karakteristikama kao što su veličina ili sadržaj, pri čemu se razlikuju džepni, skraćeni i drugi rečnici, odnosno, opšti i specijalizovani rečnici;
2. *prezentativni ili tektonski kriterijum*: zasniva se na karakteristikama kao što su ustrojstvo ili medijum pri čemu se razlikuju alfabetski, klasifikovani i tematski rečnici, odnosno, štampani, elektronski i drugi rečnici;
3. *funkcionalni ili kategorijski kriterijum*: zasniva se na karakteristikama kao što su kontekstualna upotreba za koju su rečnici predviđeni i načini na koji je građa predstavljena. Pri tome se razlikuju rečnici izgovora, rečnici konjugacije, etimološki i drugi rečnici, odnosno, rečnici za učenje, terminološki, pedagoški, prevodilački i drugi rečnici;
4. *jezički kriterijum*: zasniva se na karakteristikama kao što su broj jezika koji se u rečniku koriste, pri čemu se razlikuju jednojezični, dvojezični, višejezični i drugi rečnici (Hartmann i James 2002: vi-vii).

D. Šipka i J. Kostić-Tomović predlažu sličnu klasifikaciju:

1. *informacioni kriterijum*: zasniva se na tipu rečnika prema sferi interesovanja, pri čemu se razlikuju lingvistički, to jest rečnici u užem smislu i alingvistički rečnici, poput leksikona i enciklopedija;
2. *broj jezika*: zasniva se na broju jezika obuhvaćenih rečnikom, pri čemu se razlikuju jednojezični, dvojezični, višejezični rečnici;
3. *kriterijum ustrojstva*: zasniva se na principima ređanja rečničkih jedinica, pri čemu se razlikuju alfabetski i nealfabetski rečnici;
4. *kriterijum namene rečnika*: zasniva se na funkcijama za koje mogu biti namenjeni, pri čemu se razlikuju rečnici opšte i posebne namene (Šipka 2006: 160-164; Kostić-Tomović 2010: 24-28).

Arapska leksikografska produkcija se u relevantnoj literaturi najčešće klasifikuje na osnovu kriterijuma ustrojstva, informacionog tipa i namene rečnika, pri čemu ustrojstvo leksikografskih ostvarenja, osobito onih koja su nastala do kraja 18. stoleća, najviše zaokupljaju pažnju istraživača (Haywood 1965: 1, 4, 132-133; Koçak 2002: 16-18; Kico 2003: 89; Рыбалкин 2003: 261-262; 279 i 293-323; Dayf 1984: 142-146). Takav specifičan pristup proučavanju istorijskog razvoja arapske leksikografije omogućio je stvaranje jasne slike viševekovnog procesa eksperimentisanja koji je doveo do razrade sistema organizacije rečničkih odrednica i ustrojstva rečnika (Haywood 1965: 1). Bez takve slike ne bi bilo moguće objektivno sagledati ni dostignuća moderne arapske leksikografije i terminografije.

Kombinovanjem hronološkog i prezentativnog/tektonskog kriterijuma, Hejvud i Dajf predlažu veoma sličnu klasifikaciju srednjovekovnih arapskih leksikografskih ostvarenja:

- leksikoni – rečnici uređeni po leksičko-semantičkom principu;

- anagramski rečnici u kojima su lekseme ređane na osnovu fonetskog alfabeta, a korenske osnove klasifikovane na osnovu broja korenskih konsonanata – rečnici po Halilovom metodu;
- rečnike uređeni prema poslednjem korenskom konsonantu, to jest sa rimovanim redosledom korenskih osnova – preteče obrnutih semasioloških rečnika;
- kufski rečnici, to jest rečnici sa alfabetskim redosledom korenskih osnova prema prvom korenskom konsonantu;
- rečnici sa modernim ustrojstvom, to jest leksikografska ostvarenja sa doslednim alfabetskim redosledom korenskih osnova prema prvom korenskom konsonantu;
- arabistički rečnici (Haywood 1965: 1, 132-133; Dayf 1984: 142-146).

Dajf navodi da se termin *mu'ğam* – „rečnik“ pojavio tek u 9. veku, ali prvobitno se nije koristio da označi „jezičke knjige koje su uređene alfabetski“, već se odnosio na alingvističke leksikone koji su nudili popise različitih naučnih, stručnih i književnih ostvarenja, kao i popise značajnih ličnosti iz oblasti istorije, nauke i književnosti (Dayf 1984: 142-143).

Kočak, koji takođe stavlja težište proučavanja na period srednjeg veka, na osnovu kriterijuma ustrojstva deli čitavu arapsku leksikografsku aktivnost na škole, to jest pravce koji su uspostavili i primenjivali različite sisteme organizovanja rečničkih jedinica:

1. *madrasa al-taqlībāt* – „anagramska škola“, koju je uspostavio Halil, a koja se dalje deli na:
 - a) *madrasa al-taqlībāt al-šawtiyya* – „fonetsko-anagramska škola“, gde se redosled rečničkih jedinica zasniva na mestu tvorbe fonema u govornom aparatu;
 - b) *madrasa al- taqlībāt al-hiğā'iyya* – „alfabetsko-anagramska škola“, gde se rečničke jedinice ređaju u skladu sa alfabetskim redosledom;
2. *madrasa al-qāfiyya* – „škola rimovanja“, gde se rečničke jedinice ređaju u skladu sa principom rimovanja prema poslednjem korenskom konsonantu;

3. *al-madrasa al-'abğadiyya* – „alfabetska škola“, koja obuhvata srednjovekovna i savremena leksikografska ostvarenja u kojima je rečnička građa organizovana primenom alfabetskog redosleda na osnovu prvog, a kasnije i ostalih korenskih konsonanata (Koćak 2002: 16-18).

Kico se u klasifikaciji arapskih leksikografskih radova iz srednjeg veka rukovodi kombinacijom principa fenomenološkog i funkcionalnog kriterijuma. Ovaj autor razlikuje:

1. opšte jezičke rečnike koji sadrže opširna nabranja značenja pojedinačnih reči;
2. specijalizovane jezičke rečnike čija je građa razvrstana prema različitim područjima društvenog života;
3. traktate i rečnike koje sadrže predmetne skupove reči, to jest terminološke traktate koji su se odnosili na širok spektar naučnih i stručnih oblasti (Kico 2003: 89-91).

Ribalkin predlaže najprecizniju klasifikaciju srednjovekovnih arapskih leksikografskih ostvarenja na osnovu prezentativnog, to jest tektonskog kriterijuma, koja je najbliža savremenim tipološkim klasifikacijama i pruža najjasniji uvid u razvoj leksikografske metodologije i leksikografije uopšte kod Arapa. Bilo da je reč o jednojezičnim, dvojezičnim ili višejezičnim leksikografskim ostvarenjima, ovaj autor razlikuje dva osnovna tipa rečnika u arapskoj srednjovekovnoj leksikografiji na osnovu principa koji su primenjivani prilikom unutrašnje organizacije rečnika, to jest ustrojstva i klasifikacije rečničkih jedinica. To su:

1. rečnici sa leksičko-semantičkim principom klasifikacije, odnosno predmetno-tematski rečnici;
2. rečnici sa analitičko-morfološkim principom klasifikacije, koji se dalje dele na sledeće podvrste:
 - a) rečnici sa fonetsko-permutativnim ili anagramskim ustrojstvom;
 - b) rečnici sa alfabetsko-permutativnim ustrojstvom;
 - c) rečnici sa alfabetsko-kružnim ustrojstvom;

- d) rečnici sa rimovanim ustrojstvom prema poslednjem korenskom suglasniku;
- e) rečnici sa primarnim alfabetskim ustrojstvom prema prvom korenskom konsonantu (Рыбалкин 2003: 261, 279 i 293-323).

Ribalkinova klasifikacija se ujedno može primeniti i na rečnike nastale u 19. i 20. veku ako joj se dodaju terminološki i dvojezični/višejezični arabistički rečnici.

6.3 Rečnici sa leksičko-semantičkim principom klasifikacije

Rečnici sa leksičko-semantičkim tipom klasifikacije predstavljaju prvi tip rečnika koji se pojavio kod Arapa. To su bili predmetno-tematski rečnici koji su po svojoj suštini bili relativno bliski savremenom shvatanju tezaurusa (Kostić-Tomović 2010: 26) jer za izbor i raspored leksičkih jedinica nije bio važan njihov formalni aspekt već pojmovi koje te lekseme označavaju.

Ribalkin primećuje da je takvim rečnicima u većini slučajeva nedostajao jasan i čvrst sistem unutrašnje organizacije. Ovaj ukrajinski autor pojavu predmetno-tematskih rečnika dovodi u vezu sa sveukupnim trendovima u razvoju tadašnje arapske filologije, osobito gramatike, kao i sa arapskom poetskom tradicijom. Teme koje su bile najzastupljenije u ovim rečnicima potvrđuju ovakvo tumačenje. Među njima se ističu:

- teološke teme – kuranska leksika, leksika u hadisima i tekstovima iz oblasti islamske pravne nauke (ar. *fiqh*);
- dijalektizmi, pozajmljenice, jezičke greške i retka leksika;
- zoološki i botanički termini;
- toponimi, etnonimi, nazivi prirodnih pojava (Рыбалкин 2003: 261-262).

Najraniji takav rečnik nosio je naslov *Ġarīb al-Qur'ān* – „Neobične reči u Kuranu“ i pripisuje se Ibn Abasu (*Ibn 'Abbās*, † 688). Istoimene rečnike su sastavila je i čitava plejada drugih leksikografa poput el Džeririja (*al-Ġarīriyy*, † 758) i Ibn Kutejbe

(*Ibn Qutayba*, † 889). Kako Ribalkin uočava, autori prvih takvih rečnika se nisu pridržavali nikakvog posebnog sistema ustrojstva (Рыбалкин 2003: 262-263).

Prvi rečnik sa leksičko-semantičkim tipom klasifikacije u kom je primenjena izvesna sistematizacija građe bio je *Nuzha al-qulūb fī ġarīb al-Qur'ān* – „Šetnja srca po neobičnim rečima u Kuranu“ el Sidžistanija (*al-Siġistānī*, † 941) koji je poredao rečničke odrednice prema prvom korenskom suglasniku. Nakon ovog, usledio je niz sličnih rečnika u kojima su njihovi autori primenjivali neku vrstu organizacije rečničkih jedinica pod uticajem opštih jezičkih rečnika koji su u tom periodu već razvili metodologiju rečničkog ustrojstva. Naporedo sa rečnicima u kojima je popisana neobična kuranska leksika pojavili su se rečnici sa neobičnom leksikom iz hadisa, pa se kod nekih filologa za takve rečnike ustalio opšti naziv *Kutub al-ġarībayn* – „Knjige čudnih reči“. Najčuveniji takav rečnik je *al-Fa'iq fī ġarīb al-ḥadīṯ* – „Opširno o neobičnoj leksici u hadisima“ čuvenog leksikografa Zamahšarija (*al-Zamaḥṣarī*, 1075-1144). Rečnici sa neobičnom leksikom iz hadisa su imali doslednije ustrojstvo. Srednjovekovni arapski leksikografi su poklanjali pažnju i leksici retkog oblika (ar. *nawādir*). Tako su nastala ostvarenja poput el Ansarijevog (*al-'Anṣārī*, 740-830) rečnika *Nawādir* ili istoimenog rečnika el Arabija (*al-'A'rabī*, 786-845). Ribalkin zapaža da je u ovim i sličnim rečnicima često bila zamagljena razlika između reči koje se retko upotrebljavaju (ar. *ġarīb*) i leksike retkog oblika (ar. *nawādir*), kao i da njihovi autori uglavnom nisu imali dobro razrađen sistem njihove klasifikacije (Рыбалкин 2003: 263-267; 274-276).

Među rečnicima sa leksičko-semantičkim tipom klasifikacije pojavili su se i oni u kojima je razmatrana dijalekatska leksika u Kuranu kao i rečnici u kojima su razmatrane pozajmljenice, u Kuranu i uopšte. Rečnici dijalekatske leksike su pretežno primenjivali alfabetski, poredak po kuranskim surama ili po etimološkom kriterijumu – prema izvornim dijalektima i jezicima. U najznačajnija leksikografska ostvarenja dijalekatske leksike ubrajaju se *Kitāb al-ġīm* – „Knjiga o slovu džim“ Šejbanija (*al-Šaybānī*, 719-826) i *al-Ġamhara fī al-luġa* – „Mnoštvo o jeziku“ Ibn Durejda (*Ibn Durayd*, 837-933) o kojima će kasnije biti više reči.

Što se tiče pozajmljenica, srednjovekovni arapski leksikografi su uočili da one u arapskom većinom potiču iz persijskog, latinskog, starogrčkog, nabatejskog i sanskrita, a rečnici pozajmljenica su u početku razmatrali samo leksiku iz Kurana. Među najistaknutijim rečnicima koji su razmatrali pozajmljenice bili su *al-Mu'arrab min al-kalām al-'a'ğamiyy* – „Arabizovane strane reči“ el Džavalikija (*al-Ġawāliqī*, 1073-1144) i *Risāla fī ta'rīb al-'alfāz al-'arabiyya* – „Traktat o prevođenju arapskih reči“ Kemala Paše (*Kamāl Bāšā*, † 1498). Načini klasifikacije i sistematizacije leksikografskih odrednica u ovakvim rečnicima takođe su bili veoma različiti. Kemal Paša je, na primer, primenio analitički pristup, pri čemu je pozajmljenice podelio na oblički i upotrebno adaptirane, potpuno neadaptirane, upotrebno neadaptirane ali uklopljene u morfološka pravila arapskog jezika i oblički neadaptirane reči koje su prihvaćene u izmenjenom obliku. Drugi leksikografi su u rečnicima pozajmljenica češće ređali leksikografske odrednice alfabetski, prema prvom ili poslednjem korenskom konsonantu (Рыбалкин 2003: 267-272).

Što se tiče rečnika sa leksičko-semantičkim tipom klasifikacije u kojima su popisivani i objašnjavani zoološki i botanički termini, toponimi, etnonimi, nazivi prirodnih pojava i tome slično, oni predstavljaju preteču pravih terminoloških rečnika koji su se u pravom smislu te reči pojavili tek u drugoj polovini 20. veka. Dva najpoznatija ostvarenja ovog tipa pripadaju čuvenom gramatičaru el Asmaiju (*al-'Ašma'ī*, 740-831) koji je sastavio dva značajna terminološka rečnika: *Kitāb ḥalq al-'insān* – „O svojstvima čoveka“ i *Kitāb al-wuḥūš* – „Knjiga o divljim životinjama“ (Рыбалкин 2003: 272-274).

6.4 Rečnici sa analitičko-morfološkim principom klasifikacije

Dalji razvoj filoloških proučavanja kod Arapa imao je za posledicu to što je nakon predmetno-tematskog u centar pažnje došlo drugačije ustrojstvo rečnika pri čemu je formalni aspekt leksema dobio značajniju ulogu. Tako su nastali paradigmatiski, odnosno rečnici sa analitičko-morfološkim principom organizacije rečničkih jedinica.

U razvoju takve vrste rečnika najznačajniju ulogu su odigrali traktati arapskih gramatičara. Oni su poslužili kao metodološka osnova koja se primenjivala prilikom grupisanja leksičkih jedinica. U toj vrsti organizacione leksikografske metodologije izvorište su kasnije našli i moderni arapski leksikografi. Prema nameni, ovi rečnici su bili kako opšteg, tako i specijalnog karaktera, pri čemu ortografski tip rečnika nije bio retkost. Radovi arapskih gramatičara i lingvistički traktati u kojima su razmatrani različiti oblici i značenja glagola i glagolskih vrsta, deverbálnih imenskih izvedenica kao i drugih imenskih reči su takođe poslužili kao rečnička građa analitičko-morfoloških leksikografskih ostvarenja (Рыбалкин 2003: 279-289).

Ribalkin primećuje da je broj konkretnih principa primenjivanih za ustrojstvo odrednica u paradigmatskim i rečnicima sa analitičko-morfološkim principom organizacije bio gotovo direktno srazmeran broju samih rečnika jer su gotovo svi srednjovekovni arapski leksikografi kreirali individualne i specifične varijacije principa organizacije rečničkih jedinica, kao što su neretko nedosledno primenjivali odabrani princip njihovog ustrojstva (Рыбалкин 2003: 335).

6.4.1 Rečnici sa fonetsko-permutativnim ustrojem

Prvi celovit rečnik arapskog jezika pripisuje se Halilu ibn Ahmedu (al-Halīl ibn 'Aḥmad, † 791) koji je sastavio *Kitāb al-'ayn* – „Knjiga o slovu ajn“, rečnik kojim su postavljeni prvi standardi u organizovanju rečničkih jedinica na koje su se leksikografi ugledali tokom narednih 250 godina. Taj rečnik se istovremeno smatra prvim znamenitim delom arapske nauke o jeziku uopšte (Dayf 1984: 142; Versteegh 2001: 62; Kico 2003: 81-82 i 89).

Fonetsko-permutativni, fonetsko-anagramski, anagramski ili princip glasovne retroverzije koji je prvi primenio Halil u svom rečniku *Kitāb al-'ayn*, ostvario je jak uticaj na većinu kasnijih leksikografa koji su ovaj kompleksni metod često prilagođavali sopstvenim zamislima. Halil je ređao rečničke odrednice prema mestu nastanka početne foneme odrednice u govornom aparatu, odnosno na osnovu fonetskog alfabeta počev od guturala pa sve do bilabijalnih glasova. Pri tome je navodio postojeće permutacije

korenskih suglasnika, izvedenice iz takvih korenskih oblika i njihova značenja. To znači da su zajedno bili grupisani oni korenski oblici koji dele iste konsonante u različitom redosledu (Dayf 1984: 142; Kico 2003: 89).

Hejvud iznosi pretpostavku da je ovaj znameniti gramatičar imao uvid u radove staroindijskih leksikografa i da je neke svoje ideje u vezi sa organizacijom rečničke građe zasnovao na njihovim. Kao i većina srednjovekovnih leksikografskih ostvarenja, *Kitāb al-‘ayn* je bio namenjen učenom svetu koji je činio veći deo pismene populacije tog perioda. Bez obzira na to što princip ustrojstva ovog rečnika iz današnje perspektive može delovati neobično, čak nepraktično, Hejvud ga smatra kamenom temeljcem ne samo arapske već i svetske leksikografije (Haywood 1965: 27-28).

Pojava ovog rečnika bila je izuzetno značajna i zbog toga što je u njegov korpus bila uključena leksika koja se zapravo upotrebljavala u pisanom jeziku, za razliku od brojnih kasnijih leksikografskih ostvarenja, gde su u želji da se obuhvate sve reči arapskog jezika često beležena nepostojeća značenja reči ili čak nepostojeće reči, „ghost words“ kako ih Fersteih naziva (Versteegh 2001: 62-64).

6.4.2 Rečnici sa alfabetsko-permutativnim ustrojtstvom

Iako Dajf smatra da je reč o istovetnoj metodologiji kao kod Halila (Dayf 1984: 142), Koćak i Ribalkin ističu da se alfabetsko-permutativni princip jeste razvio iz fonetsko-permutativnog, ali da se između njih nikako ne može staviti znak jednakosti. Glavna razlika je u tome što se kod alfabetsko-permutativnog principa ne primenjuje fonetski redosled prema mestu tvorbe foneme u govornom aparatu, već se primenjuje opšteprihvaćeni alfabetski poredak, pri čemu se zajedno grupišu korenski oblici koji dele iste konsonante bez obzira na njihov redosled u konkretnoj korenskoj osnovi. Začetnik ovog metoda ustrojstva rečnika jeste arapski gramatičar Ibn Dureid (Ibn Durayd, 837-934) u svom rečniku *al-Ġamhara fī al-luġa* – „Mnoštvo o jeziku“. (Рыбалкин 2003: 307-313; Koćak 2002: 23-26).

6.4.3 Rečnici sa alfabetsko-kružnim ustrojstvom

Glavni predstavnik alfabetsko-kružnog principa ustrojstva rečnika jeste Ibn Faris (Ibn Fāris, † 1004), u svoja dva najčuvenija dela *al-Muğmal fī al-luġa* – „Sažeto o jeziku“ i *al-Maqāyīs fī al-luġa* – „Nivoi u jeziku“. Za ovaj princip ustrojstva karakteristično je poštovanje opšteprihvaćenog alfabetskog redosleda, s tim što, kako Ribalkin navodi, alfabet za Ibn Farisa i druge leksikografe koji su primenjivali ovakav princip ustrojstva, ne predstavlja linearni, već kružni poredak, poput kazaljke na satu (Рыбалкин 2003: 313-316).

Alfabetsko-kružni princip ustrojstva rečnika Hejvud i Dajf nazivaju jednostavno alfabetskim (Haywood 1975: 92-114; Dayf 1984: 142), dok ga Kočak smatra varijantom alfabetsko-permutativnog, odnosno alfabetsko-anagramskog principa (Kočak 2002: 26-28).

6.4.4 Rečnici sa principom rimovanja prema poslednjem korenskom konsonantu

Oko 10. veka arapska leksikografija se suočila sa dva jednako važna zadatka. To su potreba da se dođe do autentičnih oblika leksema kao i potreba da se pojednostavi način pretraživanja rečničkih odrednica. Dok je rešenje prvog zadatka uspešno predstavljeno u izvesnom broju ranijih leksikografskih ostvarenja, među kojima se naročito ističe rečnik *al-Muğmal fī al-luġa* Ibn Farisa, suverena vladavina tradicije veoma kompleksnog fonetsko-permutativnog principa ustrojstva rečničkih jedinica nije nudila rešenje drugog zadatka (Рыбалкин 2003: 316-317).

Radikalni zaokret na planu sastavljanja rečnika i osmišljavanja adekvatnijih načina pretraživanja rečnika prvi je načinio arapski leksikograf turskih korena, el Džavhari (*al-Ġawhariyy*, † između 1003. i 1010). On je sastavio rečnik *Tāġ fī al-luġa wa šihāḥ al-‘arabiyya* – „Kruna jezika i pravilnosti arapskog“, koji se u literaturi najčešće naziva skraćeno *al-Šihāḥ*, a koji je obeležio čitavu tu epohu, „zlatno doba arapske leksikografije“, kako ga naziva Sajadi (al-Šayādī 1985: 261). El Džavharijev rečnik predstavlja potpun raskid sa svim dotadašnjim principima ustrojstva, fonetsko-

permutativnim, alfabetsko-permutativnim i alfabetsko-kružnim (Рыбалкин 2003: 316-318).

Al-Šihāh predstavlja prvi arapski rečnik u kojem je primenjen jedinstven i jednostavan sistem organizacije rečničkih jedinica tako da su ga lako mogli koristiti i oni neupućeni u filološke nauke. Jedan od važnih činilaca tog jednostavnog sistema organizacije bilo je to što je el Džavhari uveo u arapsku leksikografiju skraćenice koje su bliže objašnjavale vrstu reči, njen izgovor i tome slično. Hejvud ističe da se ovo leksikografsko ostvarenje nije moglo pojaviti u boljem trenutku!

„It came at a time when it was badly needed – when the fragments of the Empire of the Caliphs could no longer be termed ‘Arab’ even in a loose sense, and when the general standard of proficiency in Arabic must have been low“ (Haywood 1965: 70 i 109).

El Džavhari u svom rečniku za osnovu uzima opšteprihvaćeni alfabetski redosled, a korenske oblike ne klasifikuje prema broju korenskih suglasnika niti u analizi primenjuje permutaciju kao raniji leksikografi. On reda korenske oblike prema alfabetskom redosledu, a na osnovu poslednjeg korenskog suglasnika, uspostavljaajući princip rimovanja. Princip koji je ustanovio el Džavhari na izvestan način predstavlja preteču savremenih obratnih semasioloških rečnika.

Iako Ribalkin i Dajf smatraju da je el Džavhari bio pod uticajem najpre svog dede¹¹ i učitelja, gramatičara el Farabija (*al-Fārābiyy*, † 961) i njegovog dela *Dīwān al-'adab* – „Divan o književnosti“, kao i pod uticajem nekih bagdaskih filologa i ranijih leksikografa, Ribalkin navodi Blašerovo zapažanje da se el Džavhariju mora pripisati nesumnjiva zasluga za to što je celovito i jednoobrazno primenjivao princip koji je stvorio, kao što je zaslužan i za potpuni raskid sa svim elementima permutativnih principa (Рыбалкин 2003: 317-321; Dayf 1984: 143).¹²

¹¹ Dajf navodi da mu je el Farabii bio stric, a ne deda (Dayf 1984: 143).

¹² Ribalkin se ovde poziva na Blachere, R. 1975. „Al-Gawhari et sa place dans l'évolution de la lexicographie arabe“. *Analecta* XLV, 632. Damas: IFD. str. 27-28.

Hejvud smatra da se princip rimovanja koji je ovaj leksikograf primenio može objasniti vrlo verovatnim Farabijevim uticajem, odnosno posrednim Džavharijevim saznanjem da je u indijskoj leksikografiji primenjivan sličan princip organizovanja rečničkih jedinica. Ipak, tu su i drugi faktori koji su takođe mogli da utiču na to da el Džavhari osmisli ovakav leksikografski princip. Na primer, tu je činjenica da je rečnik *al-Šihāh* nastao u epohi u kojoj je učenje čitavih knjiga napamet bila vrlo uobičajena pojava među obrazovanom elitom, između ostalog i zato što su knjige, koje su u to vreme bile pisane samo rukom, bile vrlo retke i skupe (Haywood 1965: 71-74).

Autori rečnika leksikografije *Dictionary of Lexicography* Hartman i Džejms (R. K. Hartmann i G. James) smatraju da je rima bila moćno sredstvo za učenje u usmenim kulturama i da je zbog toga princip rimovanja korišćen u ranim arapskim i indijskim rečnicima (Hartmann & James, 2002: 120). Ta konstatacija je samo donekle prihvatljiva, jer ne možemo prihvatiti određenje da je arapska kultura u to vreme bila „usmena“. Kočak tvrdi da je za nastanak ovog leksikografskog dela od presudnog značaja bio el Džavharijev višegodišnji boravak na Hidžazu, među beduinima gde je prikupio kompletnu građu za svoj rečnik (Kočak 2002: 29).

Bez obzira na to koji su tačno faktori uticali na el Džavharija da se opredeli za princip rimovanja, to što je njegovo leksikografsko delo tri stoleća suvereno vladalo arapskim halifatom, prema Hejvudu, predstavlja najočigledniji dokaz njegovog uspeha. Isto važi i za činjenicu da se princip ustrojstva rečničkih jedinica koji je on uspostavio primenjivao u rečnicima arapskog jezika sve do kraja 18. veka (Haywood 1965: 76-77).

Metodološki principi koje je el Džavhari uspostavio u zlatnoj epohi arapske leksikografije i arapsko-islamske civilizacije uopšte ostvarili su vrlo jak uticaj na kasnije leksikografe koji su stvarali od početka 12. do kraja 18. veka. Njegov rečnik *al-Šihāh* predstavlja poslednje potpuno originalno leksikografsko delo u pogledu inovacija u ustrojstvu rečničkih jedinica. Od početka 12. do kraja 18. veka nastupio je period u kojem je nastala sveopšta društvena i kulturna stagnacija arapskog sveta, što odrazilo i na leksikografiju. U tom periodu se pojavio osetno manji broj iscrpnih i originalnih leksikografskih radova, već su preovlašivali manji rečnici kompilatorskog karaktera koji nisu sastavljeni na osnovu aktuelne jezičke građe.

Dajf (1984: 143) i Hejvud (1965: 78) ističu da je el Džavhari ostvario najveći uticaj na znamenite arapske leksikografe poznog srednjeg veka, Ibn Menzura (*Ibn Manzūr*, 1232-1311) i na Firuzabadija (*al-Fīrūzābādiyy*, 1326-1414). Ibn Menzur je autor rečnika *Lisān al-‘Arab* – „Jezik Arapa“ koji se i danas ubraja u najcelovitije rečnike književnog arapskog jezika. Kočak ukazuje na to da ovo delo nije samo jedan od najvećih rečnika arapskog jezika, već i dan-danas predstavlja jedan od najboljih izvora preislamske i klasične poezije. Ovaj autor takođe ukazuje na činjenicu da ovo delo nije bilo smatrano isključivo rečnikom, već je predstavljalo i sumu znanja iz gramatike, sintakse, književnosti, tumačenja hadisa i islamske pravne nauke (Kočak 2002: 32).

O opsežnosti ovog leksikografskog dela najbolje govori činjenica da je njegovo bejrutsko izdanje iz 1955/1956. godine imalo 15 tomova, pri čemu je svaki tom imao oko 500 stranica na kojima su rečničke odrednice bile štampane u dve kolone! Uprkos tome što Ibn Menzur nije dao nikakav originalni doprinos leksikografskoj metodologiji već se postavio kao predani kompilator, Hejvud ističe da je njegov *Lisān al-‘Arab* značajan i po tome što je to bio prvi pravi opšti rečnik književnog arapskog jezika. Kako Hejvud navodi, sâm Ibn Menzur je u predgovoru rečniku naveo da je to njegovo delo nastalo u vreme kada se upotreba arapskog doživljavala kao mana, kada su se ljudi utrivali da prevode arapske knjige na druge jezike: „Stoga je njegov rečnik došao u pravom trenutku: napravio ga je kao što je Noje napravio svoju barku, dok mu se rođeni narod podsmevao“ (Haywood 1965: 78-82).

Firuzabadi je bio leksikograf persijskog porekla koji je sastavio rečnik pod naslovom *al-Qāmūs al-muḥīṭ* – „Okean koji okružuje“, koji se najčešće skraćeno nazivao *al-Qāmūs* – „Okean“, takođe primenjujući princip rimovanja prilikom ustrojstva rečničkih odrednica. Osim preglednosti, dosledne vokalizacije i velikog broja uključenih leksema, za ovaj rečnik su karakteristične i određene izmene u pogledu tretiranja izvesnih fonema. Pošto je *al-Qāmūs al-muḥīṭ* bio jedan od retkih široko rasprostranjenih leksikografskih radova u to vreme, reč „qāmūs“ – „okean“ iz naslova postepeno je dobila značenje „rečnik“ tako da se Firuzabadiju pripisuje nenamerno autorstvo jedne od današnjih arapskih reči za rečnik – „qāmūs“. Među važne

Firuzabadijeve doprinose, u kojima se ujedno ogleda deo uticaja el Džavharijevog rečnika, ubraja se to što je dodatno usavršio sistem skraćenica u rečniku kako bi bio jednostavniji za upotrebu a kojima je obeležavao određene gramatičke oblike i pojave (Haywood 1965: 82-90 i 109). Kočak navodi da je upravo ovo leksikografsko delo najviše privuklo pažnju naučnika tadašnje i kasnijih epoha što je rezultiralo mnoštvom komentara, među kojima je najčuveniji el Zubejdijev (*al-Zubaydiyy*, † 1791) *Tāğ al-'arūs* – „Nevestina kruna“ (Kočak 2002: 37-39).

6.4.5 Rečnici sa primarnim alfabetskim redosledom prema prvom korenskom konsonantu (7-18. vek)

Premda se primarni alfabetski princip definitivno razvio i ustalio od 19. veka, njegovi zameci se mogu naći i u srednjem veku, kako u traktatima i rečnicima koji su koristili leksičko-semantički tip klasifikacije, tako i u onima sa analitičko-morfološkim pristupom. Ribalkin zapaža da je primarni alfabetski princip u izvesnom broju srednjovekovnih arapskih rečnika primenjivan kako delimično, samo kod prvog korenskog suglasnika, ređe kod drugog, tako i potpuno, sa učešćem svih korenskih suglasnika. Iako Kočak tvrdi da se istraživači još spore oko toga da li je prvi rečnik sa primarnim alfabetskim ustrojstvom bio Zamahšarijev rečnik *'Asās al-balāga* – „Osnovi retorike“ o kom će kasnije biti više reči, ili rečnik u kom je Barmaki (*Barmakiyy*, † 1007) preuredio el Džavharijev rečnik *al-Šihāh* primenjujući alfabetski poredak prema prvom korenskom suglasniku, Hejvud, Ribalkin i Dajf su složni u oceni da je najraniji rečnik u kojem je primenjen primarni alfabetski poredak rečnik dijalekatske leksike koji je sastavio pripadnik kufske gramatičarske škole el Šejbani (*al-Šaybāniyy*, 719-826) pod naslovom *Kitāb al-ğīm* – „Knjiga o slovu džim“ (Kočak 2002: 40; Рыбалкин 2003: 323-325; Dayf 1984: 142).

Hejvud ubraja *Kitāb al-ğīm* u kufski tip rečnika, na osnovu opšte metodologije koju je njegov autor Šejbani primenjivao, ali i u rečnike sa modernim alfabetskim ustrojstvom, prema organizaciji rečničkih jedinica. Uprkos metodološkim nedoslednostima koje su prisutne u ovom leksikografskom ostvarenju a koje su se ispoljile u pogledu organizacije rečničkih jedinica unutar samih poglavlja, Hejvud ističe

činjenicu da je taj rečnik nagovestio pravac u kom će se razvijati savremena arapska leksikografija na planu ustrojstva rečnika (Haywood 1965: 92).

Primarni alfabetski princip ustrojstva rečničkih odrednica imao je prilično ograničenu upotrebu u čitavom srednjem veku i uglavnom nije izlazio iz okvira predmetno-tematskih rečnika koji su se bavili kuranskom leksikom. Najistaknutije delo te vrste u kojem je upotrebljen ovaj princip ustrojstva, pored Šejbanijevog, jeste pomenuti Zamahšarijev (*al-Zamahšariyy*, 1075-1144) rečnik *'Asās al-balāgha* – „Osnovi retorike“ gde su popisane lekseme i fraze iz Kurana, hadisa, poezije i poslovice (Рыбалкин 2003: 329; Dayf 1984: 143). Poredeći ovo srednjovekovno leksikografsko ostvarenje sa drugim Zamahšarijevim radovima, Hejvud navodi:

„With the *'Asās al-Balāgha*', however, al-Zamakhsharī introduced the modern dictionary order in its entirety, listing words under their roots according to the alphabetical order of all their component letters from the first to the last“ (Haywood 1965: 106).

Ovo delo je značajno i zbog toga što je njegov autor sistematski razmatrao osnovno i preneseno značenje svake navedene lekseme i upotrebu leksema u kontekstu. Uz činjenicu da je Zamahšari kao osnovu klasifikacije uzimao koren reči, to se može smatrati novim elementom u arapskoj leksikografiji (Рыбалкин 2003: 329; Haywood 1965: 106-107). Zbog toga Kočak s pravom ističe da je rečnik *'Asās al-balāgha* vesnik nove ere u arapskoj leksikografskoj produkciji (Kočak 2002: 41-42).

Posmatrano iz perspektive savremenih leksikografskih tipoloških shvatanja, srednjovekovni rečnici sa analitičko-morfološkim principom organizacije rečničkih jedinica pripadaju alfabetskom tipu s tim što ispoljavaju izvesne specifičnosti koje su posledica prirode arapske morfologije, kao i izvesnih metodoloških razlika. Važno je napomenuti i to da su srednjovekovni rečnici sa analitičko-morfološkim principom organizacije rečničkih jedinica iskazali ogroman napredak u metodološkom pogledu u odnosu na rečnike u kojima je primenjen leksičko-semantički princip klasifikacije. To ujedno ukazuje i na ukupan napredak koji je srednjovekovna arapska leksikografija uspela da ostvari. Autori predmetno-tematskih rečnika su vrlo brzo usvajali nove

trendove u leksikografiji pa su organizovali rečničke jedinice primenom jednog ili više principa analitičko-morfološkog ustrojstva (Рыбалкин 2003: 294-297).

Očigledna velika odstupanja i varijacije u principima primenjivanim kod ustrojstva rečnika bila su uslovljena različitim spojevima načina na koje su leksičke jedinice analizirane. To je, prema Ribalkinovom mišljenju, pokazatelj „preraspodele i poboljšavanja tradicionalnog instrumentarijuma praktičnih metoda“ koje su se javljale u leksikografiji (Рыбалкин 2003: 335). Konkretno, te razlike su se ispoljavale kod sledećih parametara:

- količina navedenih detalja prilikom analiziranja korena reči;
- vrsta klasifikovanja korenske osnove;
- primena permutativnog principa na osnovu različitih tipova alfabeta, odnosno različitih alfabetskih redosleda;
- primena alfabetskog principa na osnovu različitih tipova alfabeta, odnosno različitih alfabetskih redosleda.

Prelazak sa jednog principa ustrojstva rečnika na drugi ponekad se svodio na promenu samo jednog od navedenih parametara. Ribalkin primećuje da se taj prelazak događao postupno i ukazuje na činjenicu da je upravo to omogućavalo istovremeno postojanje različitih, katkad sasvim oprečnih principa ustrojstva rečnika, kao što su fonetsko-permutativni i princip rimovanja (Рыбалкин 2003: 335).

Dok su predmetno-tematski rečnici iskazivali jasnu tendenciju ka objektivnom popisivanju leksike koja je pripadala konkretnim slojevima jezika odnosno konkretnim oblastima ljudske delatnosti, rečnici koji su akcenat stavljali na formalni aspekt leksikona iskazivali su tendenciju ka popisivanju sveukupnog leksičkog fonda arapskog jezika. Zato su za drugi tip rečnika morali da bude stvoreni i razrađeni određeni principi sistematizacije rečničkih odrednica. Kao posledica toga, leksičke jedinice u svojim leksičko-semantičkim i gramatičkim odnosima nisu postale glavni nosioci značenja to jest rečničke odrednice i osnove na kojima se zasnivalo ustrojstvo leksikografskih ostvarenja, već je to postao *apstraktni koren reči*. Konkretno lekseme izvedene iz datog

korena praktično su imale ulogu da dodatno potvrde realnost korena i njegovu objektivnu prirodu. Prema Ribalkinu, arapski leksikolozi i leksikografi su zbog ovakvog pristupa organizaciji rečnika bili pretežno usredsređeni grupisanje i aranžiranje korenskih gnezda, dok u većini slučajeva nisu iskazali interesovanje za dalje hijerarhijsko grupisanje izvedenica iz tih korenskih osnova (Рыбалкин 2003: 335-337).

Kico navodi da su najveći nedostaci arapskih srednjovekovnih rečnika bili sledeći:

- njihovi autori uglavnom nisu aranžirali značenja prema kriterijumima leksičke semantike;
- lekseme su bile grupisane prema korenu reči;
- rečničke odrednice su retko kad bile vokalizovane (Kico 2003: 90).

Zbog toga ovaj autor smatra da se mora uvažiti ocena savremenih lingvista da ovakvi rečnici danas nemaju naročitu vrednost, osim toga što podsećaju na nekadašnji predani rad srednjovekovnih leksikografa i sadrže izuzetno bogato leksičko blago. U vezi sa tim Kico se poziva na mišljenje profesora Bugarskog koji ističe da su se „ovi monumentalni enciklopedijski rečnici i svakovrsni vokabulari, koji inače po svojim razmerima i drugim kvalitetima nisu ni ranije a ni dugo posle svoga vremena imali mnogo takmaca bilo gde u svetu, pokazali isto toliko nepraktičnim za svakodnevnu upotrebu kao što ih je bilo teško i komponovati“ (Bugarski 1996: 219-220; Kico 2003: 90).

Sajadi sa druge strane zapaža vrlo važnu činjenicu, a to je da nedostaci srednjovekovne leksikografske produkcije proističu, pre svega, iz činjenice da su ti rečnici nastajali u drugačijim okolnostima i za drugačije potrebe nego što je to slučaj sa modernim leksikografskim ostvarenjima. On smatra da se načinima organizacije rečničke građe primenjenim u ovim rečnicima može zameriti to što je ustrojstvo samo sebi bilo cilj, kao i to što izrada rečnika nije težila leksičkoj unifikaciji arapskog jezika već su rečnici služili da potvrde arapsko izvanredno leksičko izobilje i bogatstvo. Kao jednu od mana srednjovekovne arapske leksikografije, Sajadi izdvaja i to što su

leksikografi koristili toliko različitih načina organizovanja rečničkih jedinica. Ipak, ovaj autor sa punim pravom naglašava da srednjovekovni rečnici predstavljaju neprocenjivo blago, kako u pogledu očuvanja pismene kulture, tako i u pogledu koristi koje je moderna arapska leksikografija, osobito u prvim svojim danima, imala od tako jednog bogatog nasleđa (al-Şayādī 1985: 253-256).

Leksika koja se nalazila u svakodnevnoj upotrebi je u srednjovekovnim arapskim rečnicima uglavnom bila u drugom planu. Vredni arapski leksikografi su glavnu pažnju poklanjali retkim i zastarelim rečima. Svakodnevna leksika, kada je uopšte bila uključena u rečnički korpus, služila je najviše svojevrstnom popunjavanju rečnika, a njena upotreba je uglavnom bila objašnjavana u vrlo kratkim crtama. Pored takve „diskriminacije“ leksike, leksikološka i leksikografska ostvarenja srednjovekovnih arapskih lingvisti neretko su obilovala greškama, bilo u vidu pogrešnog vokalizovanja leksema i građenja nepravih i netačnih analogija, bilo u vidu izvođenja pogrešnih etimologija, izmišljanja reči i navođenja pogrešnih značenja, a sve u cilju tobožnjeg obogaćivanja arapskog leksikona. Međutim, uprkos svim navedenim nedostacima i činjenici da srednjovekovna leksikografska ostvarenja nisu sebi kao primarni zadatak postavila normiranje leksičkog fonda klasičnog arapskog jezika, Ribalkin naglašava da normiranje jeste bilo jedan od njihovih rezultata. Takođe, bez arapskih leksikoloških i leksikografskih ostvarenja nastalih u srednjem veku, veliki deo arapske pismene kulture bi ostao nepoznat (Рыбалкин 2003: 335-336).

Osim pomenutih dostignuća na polju leksikografije, kao vrlo važan faktor koji je umnogome odredio pravac standardizacije arapskog jezika i razvoja njegove terminologije u srednjovekovnom to jest klasičnom periodu Fersteih ističe činjenicu da su do 10. veka arapski gramatičari još mogli da svoja istraživanja provere kod beduina, „izvornih“ govornika, čiji je jezik još pre pojave islama smatran gramatičkim i leksičkim idealom. Kako je vreme odmicalo i gradovi se širili, bilo je sve manje beduina na čiji jezik nije uticao gradski govor. Fersteih navodi da su se poslednji takvi izvori mogli naći u 10. veku. On smatra da je nakon tog perioda proces standardizacije arapskog zaustavljen, a korpus jezika je praktično zatvoren, jer više nije bilo verodostojnih izvora, pa se samim tim nije bilo moguće da se dođe do pouzdanih podataka (Versteegh 2001: 63-64). Ribalkin u vezi sa tim ističe da su se tradicionalna

arapska lingvistička, leksikološka i leksikografska proučavanja pojavila u trenutku kada je stara arapska poezija postala simbol kulture koja se gasi i umire. U nedostatku izvornih govornika, beduina, arapski jezički stručnjaci počeli su da se okreću pisanim izvorima gde su se javljali već fiksirani oblici reči (Рыбалкин 2003: 335).

Arapska leksikografija nije bila samo visokorazvijena i izuzetno cenjena grana nauke u srednjem veku, već je ostvarila i veliki uticaj na leksikografsku metodologiju drugih islamskih zemalja, kao što je direktno uticala na leksikografska ostvarenja evropskih orijentalista. Arapska leksikografska misao je u srednjem veku ostvarila najveći uticaj na persijsku i tursku leksikografiju. U početku, taj uticaj se manifestovao kroz brojne pokušaje beleženja reči arapskog porekla koje su se javljale u persijskom i turskom jeziku, da bi se zatim persijski i turski leksikografi posvetili kreiranju opštih i specijalizovanih rečnika na tim jezicima. Uprkos velikim strukturnim razlikama između ta tri istorijski i civilizacijski povezana a nesrodna jezika, persijski i turski leksikografi su dosta dugo težili ka tome da što doslednije primenjuju principe ustrojstva rečničkih odrednica kakve su našli kod svojih arapskih uzora. Što se tiče odnosa arapske, hebrejske i sirijske leksikografije, Hejvud smatra da su verovatno u podjednako meri uticale jedna na drugu i da je taj uticaj bio vrlo uopštene prirode. Jedan od razloga za to jeste da su te tri leksikografske tradicije delile najpre slične motive, a to je tumačenje svetih knjiga. Ovaj autor takođe ističe da je arapska leksikografija bila u pozadini procvata evropskih leksikografskih aktivnosti iako je malo verovatno da je ostvarila neposredan uticaj na razvoj moderne evropske leksikografije. (Haywood 1965: 115-121).

Neprocenjiv značaj srednjovekovne arapske leksikografske produkcije koja još nije proučena u dovoljnoj meri potrebno je sagledati u široj perspektivi, a ne isključivo u odnosu na zahteve koje postavljaju savremena leksikologija i leksikografija. Uprkos neospornim nedostacima koje su srednjovekovni arapski rečnici ispoljili i činjenice da je njihova upotrebna vrednost u današnje vreme veoma ograničena, ti rečnici predstavljaju izuzetno kulturno-istorijsko, jezičko i civilizacijsko nasleđe čiji značaj umnogome prevazilazi geografske okvire u kojima su nastali. Ta leksikografska ostvarenja činila su temelje od neprocenjivog značaja za razvoj savremene arapske

leksikografije, kao i donekle leksikografske metodologije zapadnih arabista i orijentalista.

6.4.6 Rečnici sa primarnim alfabetskim principom prema prvom korenskom konsonantu (19. i 20. vek)

Oživljavanju i modernizaciji arapske leksikografske misli u periodu preporoda, u 19. i početkom 20. veka prethodilo je štampanje kapitalnih ostvarenja arapske srednjovekovne leksikografske produkcije. Početak 19. veka je sa sobom doneo i mnoštvo leksikografskih dela manjeg obima koja su pokušavala da oponašaju ustrojstvo najcenjenijih srednjovekovnih rečnika, a najviše po ugledu na el Džavharijev *Šihāh* i Firuzabadijev *al-Qāmūs al-muḥīṭ*. Takvi poduhvati nisu, međutim, mogli da zadovolje potrebu za savremenim rečnicima koji u sebi sadrže leksiku koja je odgovarala tom istorijskom trenutku. Arapski reformatori, pretežno Egipćani i Libanci koji su u tom periodu najviše delovali u Libanu, počeli su da rade na sastavljanju novih rečnika. Pritom su se zalagali za to da se staro rimovano ustrojstvo više ne primenjuje u rečnicima, već da se prihvati moderno primarno alfabetsko uređenje kakvo je primenjivano u evropskoj leksikografiji. Prema Sajadiju, Egipćanin Ahmed Faris el Šidijak (*'Aḥmad Fāris al-Šidiyāq*, 1804-1808) je bio prvi vesnik modernog rečničkog ustrojstva sa svojim delom *al-Ġāsūs 'alā al-qāmūs* – „Rečnički špijun“ (Şayadī 1985: 263-269).

Između 1867. i 1870. godine pojavio se prvi rečnik sa pravim modernim ustrojem, *Muḥīṭ al-muḥīṭ* – „Okean okeana“ Libanca Butrusa el Bustanija (*Butrus al-Bustāniyy*, 1819-1893). Ovaj rečnik je posedovao pravo primarno alfabetsko ustrojstvo koje je el Bustani prilično dosledno primenio. Uz to, kako bi njegov rečnik pratio duh vremena u kom je nastao, el Bustani je u njega uključio i mnoge neologizme i naučne termine, kao i brojne lekseme koje su pripadale sirijsko-libanskim dijalektima (Dayf 1984: 145; Koçak 2002: 45-46). Sajadi smatra da se el Bustani ugledao na Firuzabadijev *al-Qāmūs al-muḥīṭ* iako je primenio potpuno suprotan princip ustrojstva rečničkih jedinica. El Bustanijevo delo je veoma značajno i zbog toga što je njegov autor primenio prilično dosledan način beleženja, organizovanja i objašnjavanja rečničkih

odrednica što je svakako poslužilo kao dobar primer kasnijim leksikografima (Şayadī 1985: 270). Primarno alfabetsko ustrojstvo u arapskoj leksikografiji definitivno se ustalilo upravo od pojave Bustanijevog rečnika (Koçak 2002: 46).

U istom periodu, tačnije 1889. godine, pojavio se i rečnik *'Aqrab al-mawārid* – „Najbliži izvor“ Saida Šurtunija (*Sa'īd al-Šurtūniyy*, 1849-1912) koji je stekao manju popularnost zbog toga što je autor inkorporirao mnoštvo zastarelih književnih reči iako je rečnička građa u njemu bila bolje organizovana od popularnijeg prethodnika (Haywood 1965: 109-110).

Godine 1908. Libanac i jezuitski sveštenik Luis Maluf (Lūyis Ma'lūf, 1867-1946) počeo je da radi na rečniku *Al-Munğid fī al-luġa wa al-'ādāb wa al-funūn* – „Pomagalo za jezik, književnost i umetnost“, čije se prvo izdanje pojavilo 1927. godine. Nova izdanja ovog rečnika je kasnije nekoliko puta sâm dopunjavao, da bi posthumno, od 1956. godine, ovaj i danas znameniti rečnik bio podeljen na rečnički i enciklopedijski deo pri čemu je do današnjeg dana doživeo višestruka dopunjena izdanja (Dayf 1984: 146; Koçak 2002: 47). Kako Koçak uočava, reč je izuzetno značajnom leksikografskom ostvarenju koje krasi jednostavne i lako razumljive definicije, savremene i frekventne reči i izrazi, jasno i uočljivo označavanje korenâ i korenskih izvedenica (Koçak 2002: 48-49).

Ipak, prava leksikografska renensansa savremene epohe započela je tek po institucionalizaciji leksikologije, leksikografije i drugih srodnih disciplina, odnosno po osnivanju akademija za arapski jezik početkom 20. veka. Dve institucije su svojom leksikografskom produkcijom dale najveći doprinos standardizaciji leksikografskih normi kao i standardizaciji i modernizaciji leksikona književnog arapskog jezika. To su Akademija za arapski jezik u Kairu i Biro za arabizaciju u Rabatu.

Premda se Akademija za arapski jezik u Kairu bavila svim aspektima standardizacije i modernizacije književnog arapskog jezika, pri čemu je rezultate svojih proučavanja objavljivala u svom časopisu – *Mağalla Mağma' al-luġa al-'arabiyya* – „Časopis Akademije za arapski jezik“, i brojnim drugim specijalizovanim monografskim publikacijama, ovde ćemo predstaviti aktivnost akademije na planu

izrade opštih i specijalizovanih rečnika. To je bio jedan od glavnih ciljeva akademije, kao i kruna svih napora koje je akademija na tom planu ulagala. Takođe, rečnici su zbog mnogo većeg tiraža, bolje distribucije i veće dostupnosti širim slojevima korisnika predstavljali i jedno od glavnih oruđa u ostvarivanju zadataka kao što su proširivanje i modernizacija leksikona književnog arapskog jezika, kao i standardizacija i unifikacija naučne i stručne terminologije (Dayf 1984: 146; Šayadī 1985: 247).

Iako je prvobitna ideja Akademije za arapski jezik u Kairu bila da se sastavi istorijski rečnik arapskog jezika, ubrzo je iznet predlog da nadležna tela akademije započnu rad na tri rečnika arapskog jezika opšteg karaktera koji će odgovarati savremenom trenutku. To su bili: *al-Mu‘ğam al-wağīz* – „Koncizni rečnik“, *al-Mu‘ğam al-wasīf* – „Srednji rečnik“ i *al-Mu‘ğam al-kabīr* – „Veliki rečnik“. Odluka o nameni i ustrojstvu predloženih leksikografskih projekata kao i o načinima prikupljanja građe, doneta je posle višegodišnjeg diskutovanja na relativno retkim zasedanjima akademije, kao i u okviru brojnih studija, predloga i poređenja sa evropskom leksikografijom u glasilu akademije *Mağalla mağma‘ al-luğa al-‘arabiyya*. Jedna od najvažnijih odluka koja je tom prilikom doneta jeste da se u pomenute rečnike uključi samo ona naučna terminologija koju je akademija odobrila. (Dayf 1984: 146-147).

Projekat izrade rečnika *al-Mu‘ğam al-kabīr*, kao najobimnijeg od tri pomenuta, zasnivao se na zamisli da obuhvati sve reči koje su Arapi ikada koristili. Odluka o njegovoj izradi doneta je 1946. godine, a prvi tom ovog rečnika pojavio se 1956. Do sada je objavljeno četiri toma, do slova *ğīm*. Namera je bila da ovaj rečnik obuhvati sve arapska leksikografska ostvarenja, od njihovih početaka do savremenog trenutka, „kako arapski ne bi postao poput drugih jezika koji su izumrli i sada se proučavaju kao arheološki spomenici, jer je to živ i besmrtan jezik“ (Dayf 1984: 156).

Što se tiče ustrojstva *Velikog rečnika* Akademije za arapski jezik u Kairu, uređen je na suštinski isti način kao i čuveni Zamahšarijev rečnik *‘Asās al-balāğa*, odnosno primenom modernog primarnog alfabetskog redosleda, pri čemu glagoli prethode imenicama. Kod svake odrednice rečnika navodi se njeno poreklo, latinična transkripcija, eventualne fonetske promene koje su uticale na nastajanje lekseme u tom obliku, a konkretna upotreba reči potkrepljena je primerima iz Kurana i hadisa, poezije i

proze nastale u različitim epohama, stručnih tekstova i slično. Ovaj rečnik je namenjen najpre jezičkim stručnjacima, ali i ostalim obrazovanim ljudima i intelektualcima (Dayf 1984: 155-160).

Organizovan rad na rečniku *al-Mu'ğam al-wasīt* započet je 1940. godine sa ciljem da obuhvati leksiku savremenog književnog arapskog jezika u njenom standardizovanom obliku. Osim leksike koja se koristila u književnim tekstovima iz svih epoha, ovaj rečnik je obuhvatio i naučnu i tehničku terminologiju koju je Akademija za arapski jezik u Kairu odobrila, kao i termine vezane za život u savremenoj civilizaciji. Sa oko 30000 obuhvaćenih leksema, *al-Mu'ğam al-wasīt* je bio namenjen studentima i visokoobrazovanim članovima društva. Prvo izdanje ovog rečnika objavljeno je 1960. godine, a drugo dopunjeno izdanje pojavilo se 1986. godine. Kao i *al-Mu'ğam al-kabīr* – „Veliki rečnik“ Akademije za arapski jezik, i *al-Mu'ğam al-wasīt* je uređen u skladu sa primarnim alfabetsko-korenskim principom pri čemu glagol predstavlja primarnu leksemu i predstavnika osnovnog značenja. Pored svih vrsta značenja, uz svaku odrednicu se navode i primeri koji su uzimani iz Kurana, hadisa, poslovice, književnosti i stručnih tekstova (Dayf 1984: 160-163).

Kočak izražava svoje pozitivno mišljenje o sveobuhvatnosti rečnika *al-Mu'ğam al-wasīt* sledećim rečima:

„The explanations given and the information and terms supplied in the *Mu'djam al-wasīt* have invested it with an academic value beyond its merit as a regular dictionary and as such it is acknowledged to be the generally preferred dictionary“ (Kočak 2002: 54).

Međutim, sveobuhvatnost o kojoj govori Kočak, a koja se odnosi na izbor rečničkih jedinica koje su ušle u sastav rečnika *al-Mu'ğam al-wasīt* izazvala je prilično podeljena mišljenja stručnjaka. Na primer, iako je na ovom leksikografskom ostvarenju rađeno kao na rečniku savremenog jezika i kao takav je predstavljen, Muftić ga svrstava u grupu onih rečnika koji su posvećeni prvenstveno klasičnom, a manje savremenom jeziku i pojmovima vezanim za život u savremenoj civilizaciji (Muftić 2004: XVII).

Ovaj rečnik je naišao i na oštriju kritiku, kako zbog izbora rečničkih jedinica koje ulaze u njegov sastav, tako i zbog njihove nepreglednosti i nedovoljno jasnog obeležavanja različitih aspekata upotrebe:

„Even the Arabic Language Academy, whose mission is to modernize fusha, has published a dictionary recently with an absolutely confusing mixture of archaic, classical, and modern meanings under almost every entry, with no marking whatsoever on which are likely to be understood by modern readers, and which are entirely out of date, as if the unity of classical and modern fusha was a political imperative to be enforced“ (Parkinson 1991: 36).

Prvo izdanje najmanjeg rečnika Akademije za arapski jezik u Kairu, *al-Mu‘ğam al-wağīz*, pojavilo se 1980. godine. Ovo leksikografsko ostvarenje, koje je prevashodno namenjeno učenicima osnovnih i srednjih škola, predstavlja skraćenu verziju rečnika *al-Mu‘ğam al-wasīl* i odlikuje se istim načinom ustrojstva (Dayf 1984: 163-164).

U svom detaljnom analitičkom prikazu rečnika *al-Mu‘ğam al-wağīz*, M. Dž. el Darbi (*Muḥammad Ğum‘a al-Darbī*) uočava niz nedostataka ovog leksikografskog ostvarenja, kako onih tehničkih, tako i onih koji se odnose na pitanje izbora rečničkih jedinica koje su ušle u njegov sastav. El Darbi, koji najmanji rečnik Akademije za arapski jezik u Kairu smatra „detetom“ rečnika *al-Mu‘ğam al-wasīl*, izdvaja sledeće nedostatke u vezi sa izborom i načinom predstavljanja rečničkih jedinica:

- neprilagođenost odabrane leksike uzrastu kom je rečnik namenjen;
- uključivanje nejasnih reči i fraza koje treba ili izbaciti ili bolje objasniti;
- česte pogrešne ili štire definicije pojmova;
- nedovoljno uključivanje neologizama;
- nedovoljno navođenje novih značenja,
- retko navođenje i zanemarivanje oblika koji se često koriste;
- nedosledno obeležavanje pozajmljenica (Darbī 2010: 13-33).

Dok autori poput Parkinsona i el Darbija zameraju Akademiji za arapski jezik u Kairu to što je u rečnike savremenog jezika veštački uključila leksiku iz preislamskog i klasičnog perioda koja se više ne upotrebljava, Sajadi iznosi pozitivno mišljenje o takvom postupku. Ovaj autor smatra da savremeni rečnici arapskog jezika na kraju 20. veka treba da sadrže kako moderne lekseme i termine, tako i lekseme iz preislamskog i perioda pojave islama koje su preživele u poeziji iz te epohe. Sajadi smatra da moderan rečnik arapskog jezika mora da uključi lekseme iz poezije i proze iz svih epoha, najvažnije naučne i stručne termine, geografske i istorijske nazive, imena uglednih osoba i nazive starih lokaliteta. On dalje ističe da je savremena arapska leksikografija (*al-mu‘ğamiyya al-‘arabiyya al-ḥadīṭa*) zasnovala svoj rad na proučavanjima dela književnosti, istorije, poezije, putopisa i sličnih ostvarenja kako bi zabeležila nove izvedenice ili arabizovane reči, a da je rasprostranjenost reči ta koja je odlučuje o njenoj sudbini (al-Šayādī 1985: 265-267).

Prethodno prikazani podeljeni stavovi autora, koji proističu iz različitih shvatanja toga kakvu leksiku treba da sadrži jedan rečnik savremenog jezika kao i iz različitih stavova prema jezičkom planiranju i standardizaciji, upućuju na to da bi u budućnosti trebalo posvetiti istraživačku pažnju detaljnom proučavanju pomenutih rečnika kako bi se mogao doneti objektivnan sud o metodologiji Akademije za arapski jezik u Kairu.

6.4.7 Rečnici sa primarnim alfabetskim poretkom prema prvom konsonantu lekseme

Pored rečnika u kojima su rečničke jedinice poredane prema primarnom alfabetskom ustrojstvu u odnosu na prvi korenski suglasnik, od šezdesetih godina 20. veka počeli su da se pojavljuju i rečnici sa primarnim alfabetskim ustrojstvom prema prvom slovu lekseme. Najpoznatiji takvi rečnici jesu *al-Marḡi‘* – „Izvor“ iz 1963. Libanca Abdulaha el Alailija (*‘Abdullah al-‘Alā’ilī*, 1914-1996) i *al-Rā’id* – „Pionir“ iz 1964. godine Libanca Džubrana Mesuda (*Ġubrān Mas‘ūd*, rođen 1930).

Kočak navodi da je ovakvo ustrojstvo bilo poznato i u ranijim epohama, premda tu tvrdnju ne potkrepljuje primerima. U savremenom dobu ovaj tip rečnika prvi su predstavili libanski lingvisti. Kočak smatra da se razlozi za primenu ovakvog ustrojstva kriju u tome što je prepoznavanje korena reči nepremostiva prepreka u početnim fazama učenja arapskog jezika (Kočak 2002: 54-55).

Čini se, međutim, da razloge za ovakvu inovaciju na planu ustrojstva najpre treba tražiti u jakom uticaju stranih leksikografskih metodologija u kojima je takvo ustrojstvo sasvim uobičajeno. U arapskom jeziku, pak, tako organizovane rečnike najlakše mogu da koriste izvorni govornici arapskog jezika ili oni koji se arapskim služe kao maternjim, a koji su uglavnom u stanju da sasvim prirodno i automatski prepoznaju sve moguće kontekstualne realizacije koje jedna arapska leksema može da ima. Glavni nedostatak takvih rečnika jeste i to što ne ukazuju na semantičke veze između leksema izvedenih od istog korena.

6.5 Terminološki rečnici

Iako je veliki broj pojedinaca dao svoj doprinos modernizaciji terminologije sastavljanjem terminoloških rečnika različitih obima, rad zvaničnih institucija koje su se bavile arapskim jezikom je bio od presudnog značaja na tom polju.

Glavni naponi akademija za arapski jezik i drugih zvaničnih institucija na polju modernizacije i proširivanja terminosistema bili usmereni ka izgradnji naučne i stručne terminologije, njenoj standardizaciji i unifikaciji na čitavom arapskom govornom području. Haerijeva ističe širinu takvih napora:

„As a result of several major conferences, great efforts began to be expended on producing and publishing lexicons and dictionaries for various scientific fields, standardizing the terminology across the Arab world, commissioning more up-to-date textbooks, training teachers, and modifying the curricula. There continues to be a great preoccupation with lexical expansion and modernization“ (Haeri 2000: 72).

Akademija za arapski jezik u Kairu je veliku pažnju posvetila izradi različitih terminoloških rečnika na kojima su tokom više decenija radili stručnjaci u preko 25 specijalizovanih terminološko-leksikografskih odbora. Od sredine šezdesetih godina akademija je počela da objavljuje različite terminološke rečnike u kojima su se nalazili standardizovani naučni i stručni termini. Prvi takav rečnik bio je *Mu'ğam al-ğiyūlūğiyā* – „Geološki rečnik“ koji je objavljen 1965 (drugo izdanje 1982), a koji je sadržavao 4500 termina. Nakon ovog leksikografskog ostvarenja usledilo je više terminoloških rečnika iz različitih naučnih i stručnih oblasti, među kojima izdvajamo sledeće:

- *Mu'ğam al-fizīqā al-nuwuwiyya wa al-'iliktrūniyyāt* – „Rečnik nuklearne fizike i elektronike“ (1974);
- *Al-Mu'ğam al-falsafiyy* – „Rečnik filozofije“ (1979);
- *Mu'ğam al-kimyā' wa al-şaydala* – „Rečnik hemije i farmacije“ (1983-1994);
- *Mu'ğam al-hidrūğiyūlūğiyā* – „Rečnik hidrogeologije“ (1984);
- *Mu'ğam 'ilm al-nafs wa al-tarbiyya* – „Rečnik psihologije i pedagogije“ (1984);
- *Mu'ğam al-fizīqā al-ħadīta* – „Rečnik moderne fizike“ (1984-1986);
- *Mu'ğam al-muştalahāt al-ṭibbiyya* – „Rečnik medicinske terminologije“ (1985, 1999, 2003);
- *Mu'ğam al-naft* – „Rečnik nafte“ (1992);
- *Mu'ğam al-riyāđiyyāt* – „Rečnik matematike“ (1995);
- *Mu'ğam al-qānūn* – „Rečnik prava“ (1999).

Godine 1980, ovim rečnicima se pridružio i *Mu'ğam 'alfāz al-ħadāra al-ħadīta wa muştalahāt al-funūn* – „Rečnik termina moderne civilizacije i umetnosti“, na čijoj izradi je od 1950. godine do svoje smrti 1973. radio veliki egipatski književnik Mahmud Tajmur (1894-1973). Ovaj rečnik sadrži terminologiju u vezi sa kućom i pokućstvom, odevanjem, ishranom, zanatima, profesijama, industrijskim granama, i tome slično (Dayf 1984: 166-168).

Bez obzira na naučnu ili stručnu oblast na koju se odnose, svi terminološki rečnici Akademije za arapski jezik u Kairu odlikuju se drugačijim ustrojstvom u odnosu na jednojezične rečnike književnog arapskog jezika. Iako je i u njima primenjeno

primarno alfabetsko ustrojstvo prema korenu reči, za njih je karakteristično premeštanje težišta sa jezičko-gramatičkih informacija na specifičan segment leksičkog fonda koji pokrivaju, a koji je prevashodno izražen svedenom definicijom određenog termina i navođenjem njegovog ekvivalenta na nekom stranom jeziku, najčešće engleskom i/ili francuskom. Neretko se uz definiciju navodi i latinski naziv tamo gde je to moguće, na primer, kod naziva biljaka, životinja, bolesti i slično.

Akademija za arapski jezik u Kairu je od svog osnivanja, a najviše u periodu posle Drugog svetskog rata, objavila i nekoliko srednjovekovnih rečnika koji se prethodno nisu pojavljivali u štampanoj verziji, a među kojima se posebno ističe Šejbanijev *Kitāb al-ġīm*.

Pored Akademije za arapski jezik u Kairu, najveći doprinos modernoj arapskoj leksikografiji i terminologiji dao je Biro za koordinaciju arabizacije iz Rabata. Leksikografska i terminografska aktivnost Biroa za koordinaciju arabizacije u Rabatu bila je usmerena najpre na osnovno, srednje i visoko obrazovanje. U skladu sa svojim glavnim ciljevima postavljenim još 1961. godine, ova institucija je najveću pažnju posvetila unifikaciji i standardizaciji naučne i stručne terminologije usvojene u različitim zvaničnim institucijama širom arapskog sveta, i to najpre kroz praktičan rad, sastavljanjem terminoloških rečnika arapskog jezika. Uloga Biroa na planu standardizacije i unifikacije terminologije se u praktičnom pogledu svodila na sledeće aktivnosti:

- tematska i alfabetska klasifikacija termina;
- utvrđivanje engleskog i francuskog ekvivalenta;
- utvrđivanje definicija;
- ukazivanje na termine koji su prihvaćeni na panarapskom nivou;
- ukazivanje na termine oko kojih su mišljenja podeljena (al-Šayādī 1985: 247).

Pri tome su tako klasifikovani termini štampani u posebnim publikacijama, a na panarapskim kongresima posvećenim arabizaciji koji su se održavali svake dve ili tri godine, diskusija se vodila samo oko spornih termina. Od posebnog značaja je bilo to

što su na tim skupovima, kao i tokom samog procesa prikupljanja građe za realizaciju ovih terminoloških i terminografskih projekata, učestvovali stručnjaci svih profila: leksikolozi, leksikografi, tehnolozi, inženjeri i drugi stručnjaci praktičnih profesionalnih profila iz svih naučnih i stručnih oblasti, a koji pritom poznaju i strane jezike u kojima su termini bili primarno kreirani (al-Šayādī 1985: 247-249).

U okviru izuzetno bogate lekskografske produkcije Biroa za arabizaciju u Rabatu izdvajamo sledeće rečnike:

- *Al-Mu‘ğam al-muwahḥad li muṣṭalahāt al-fīzyā’ al-‘amma wa al-nuwuwiyya* – „Unifikovani rečnik terminologije opšte i atomske fizike“ (1989);
- *Al-Mu‘ğam al-muwahḥad li muṣṭalahāt al-lisāniyyāt* – „Unifikovani rečnik lingvističke terminologije“ (1989);
- *Al-Mu‘ğam al-muwahḥad li muṣṭalahāt al-riyādiyyāt wa al-falak* – „Unifikovani rečnik terminologije matematike i astronomije“ (1990);
- *Al-Mu‘ğam al-muwahḥad li muṣṭalahāt al-kimyā’* – „Unifikovani rečnik hemijske terminologije“ (1992);
- *Al-Mu‘ğam al-muwahḥad li muṣṭalahāt al-‘ātār wa al-tārīḥ* – „Unifikovani rečnik terminologije istoriografije i arheologije“ (1993);
- *Al-Mu‘ğam al-muwahḥad li muṣṭalahāt al-ğugrāfiyyā* – „Unifikovani rečnik geografske terminologije“ (1994);
- *Al-Mu‘ğam al-muwahḥad li muṣṭalahāt al-tiğāra wa al-muḥāsaba* – „Unifikovani rečnik trgovinske i računovodstvene terminologije“ (1995);
- *Al-Mu‘ğam al-muwahḥad li muṣṭalahāt al-ṭāqa al-mutağaddida* – „Unifikovani rečnik terminologije obnovljive energije“ (1996);
- *Al-Mu‘ğam al-muwahḥad li muṣṭalahāt al-‘ulūm al-‘insāniyya: al-falsafa, al-iğtimā’, al-‘anṭrübūlūğiyā, al-tarbiya* – „Unifikovani rečnik humanističkih nauka: filozofije, sociologije, antropologije, pedagogije“ (1997);
- *Al-Mu‘ğam al-muwahḥad li muṣṭalahāt al-taqniyyāt al-tarbawiyā* – „Unifikovani rečnik obrazovnih tehnologija“ (1999);
- *Al-Mu‘ğam al-muwahḥad li muṣṭalahāt al-ma‘lūmātiyya li al-muhandisīn* – „Unifikovani rečnik informatičke terminologije za inženjere“ (2000);

- *Al-Mu‘ğam al-muwahħad li muštalahāt taqniyyāt al-‘ağdiyya* – „Unifikovani rečnik terminologije prehrambenih tehnologija“ (2004).

Terminološki rečnici Biroa za arabizaciju u Rabatu uređeni su u skladu sa primarnim alfabetskim principom prema korenu reči, pri čemu se težište rečnika nalazi na imenovanju i definiciji termina, kao i na navođenju njihovih ekvivalenata na francuskom i engleskom jeziku.

Osim veoma plodne štampane leksikografske produkcije, Biro za arabizaciju nudi i bogatu i svima dostupnu elektronsku bazu tehničkih termina *Arabterm*. Naime, 2008. godine formirana je međunarodna mreža i baza podataka *ARABTERM* (www.arabterm.org, 20. maj 2011) kao plod saradnje između Saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj Nemačke, Biroa za koordinaciju arabizacije *BCA* koji radi pod okriljem obrazovne, kulturne i naučne organizacije Arapske lige *Alecso*, Geteovog instituta, kao i nemačkog Udruženja za međunarodnu saradnju *GIZ*. Glavni projekat ove mreže jeste izrada višejezičnog tehničkog rečnika za arapski, engleski, francuski i nemački. Kako sami organizatori i izvršioци ovog projekta navode na zvaničnoj internet prezentaciji projekta na engleskom jeziku, taj nezavisni projekat se zasniva na merama za standardizovanje arapske tehničke terminologije koje propisuje Biro za arabizaciju u Rabatu, a u ime organizacije *Alecso* (<http://www.arabterm.org/index.php?id=6&L=1>, 20. maj 2011).

Sa ovom mrežom ne treba mešati bazu podataka pod istim nazivom – *Arabterm*, koja je prevashodno namenjena prevodiocima za arapski jezik koji rade u Ujedinjenim nacijama, iako i ona predstavlja svojevrstan vid saradnje između arapskih i nearapskih zemalja na polju terminologije. Reč je o višejezičnoj bazi podataka, pre svega termina iz različitih naučnih oblasti koja je stvorena pod pokroviteljstvom baze *UNTERM*, višejezične baze termina Ujedinjenih nacija (<http://unterm.un.org/dgaacs/arabterm.nsf/Welcome?OpenPage>, 19. maj 2011).

Za te dve baze podataka karakteristično je to što zbog svoje koncepcije, višejezičnosti i široke dostupnosti imaju, pre svega, izrazito praktičan cilj, a to je da

krajnjim korisnicima – naučnicima, stručnjacima, terminolozima i prevodiocima – pruže konkretna i aktuelna terminološka rešenja iz različitih oblasti nauke i tehnologije.

6.5.1 Rečnici sportske terminologije

Arapski stručnjaci za jezik i sport su počeli da se bave pitanjima sportske terminologije šezdesetih godina 20. veka. Prvo terminografsko delo te vrste je na 43 stranice objavila Akademija za arapski jezik u Bagdadu 1961. godine, pod naslovom *Muṣṭalaḥāt fī al-tarbiya al-badaniyya* – „Terminologija fizičkog vaspitanja“, a koje nam nažalost nije bilo dostupno.

O tom leksikografskom ostvarenju možemo izvesti posredne zaključke iz prvog dvojezičnog rečnika sportske terminologije Iračanina Fahira Abdurezaka (*Fāḥir ‘Abd al-Razzāq*) koji je pod naslovom *al-Qāmūs al-riyāḍiyy* (*A Concise Dictionary of Sports: English-Arabic*) – „Englesko-arapski sportski rečnik“ objavio Fakultet fizičkog vaspitanja u Bagdadu (ar. *Kulliyya al-tarbiya al-riyāḍiyya*) 1970. godine. Autor je, prema sopstvenim rečima, rečničku građu jednim delom zasnovao na terminima objavljenim u rečniku *Muṣṭalaḥāt fī al-tarbiya al-badaniyya* Akademije za arapski jezik u Iraku, dok je deo termina sâm prikupio. Abdurezak je u vezi sa metodologijom koju je koristio prilikom organizacije rečničkih jedinica istakao da je građu delio tematski, prema sportskim disciplinama, radi lakše upotrebe. Time je nagovestio pristup koji će se ubuduće primenjivati u organizaciji rečnika sportske terminologije. Prema njegovim rečima, *al-Qāmūs al-riyāḍiyy* jeste prvi englesko-arapski rečnik te vrste i namenjen je „studentima Fakulteta fizičkog obrazovanja, ljubiteljima i svima koji se bave pitanjima sporta“ (‘Abd al-Razzāq 1970: 2). Rečnik *al-Qāmūs al-riyāḍiyy* spada u kategoriju deskriptivnih terminografskih ostvarenja. Rečničke odrednice su u okviru tematskih poglavlja poređane alfabetski. Pošto rečnik ne sadrži kompletne terminografske podatke, uključujući i definicije termina, treba ga ubrajati u leksikone, „kolekcije termina bez definicija sa ekvivalentima na jednom ili više jezika“ (Cabré 1999: 148).

Egipatska Akademija za arapski jezik je od 1957. godine u Kairu počela da objavljuje publikaciju pod naslovom *Mağmū‘a al-muṣṭalaḥāt al-‘ilmiyya allatī*

'*aqarrahā al-mağma*' – „Zbirka naučnih termina koje je Akademija usvojila“ gde su predstavljena standardizovana terminološka rešenja iz najrazličitijih naučnih i stručnih oblasti. Akademija je imala u planu da se ova publikacija objavljuje jedanput godišnje, kao u tom trenutku najpraktičniji mogući način da se nadomesti nepostojeća, neobjedinjena i/ili nestandardizovana terminologija pre objavljivanja celovitih terminoloških rečnika. Ipak, takva dinamika štampanja ove terminološke publikacije nije uspešno ostvarena u praksi. Od 1977. godine i 19. toma te publikacije Akademija za arapski jezik u Kairu je, u okviru šire oblasti pod naslovom '*Alfāz al-ḥadāra al-ḥadīṭa* – „Termini moderne civilizacije“, s vremena na vreme objavljivala standardizovanu terminologiju iz oblasti sportskih igara i sportskog obrazovanja. Preciznije, standardizovani termini iz oblasti sporta su, prema nama raspoloživoj literaturi, publikovani u sledećim tomovima: tom br. 19 (1977), tom br. 20 (1978), tom br. 21 (1979), tom br. 32 (1993), tom br. 34 (1993), tom br. 36 (1996), tom br. 38 (2001), tom br. 40 (2001), tom br. 42 (2002) i tom br. 44 (2002).

Ovako objavljeni termini bili su usklađeni sa opštim leksikografskim i terminografskim principima koje je Akademija na početku svog terminografskog rada usvojila, tako da se svaki terminografski zapis sastojao od termina, njegovog ekvivalenta na stranom jeziku (najčešće engleskom) i jedne ili više definicija samo na arapskom jeziku. Iako su arapski termini predstavljeni kao osnovni, termini su ređani alfabetskim redosledom prema engleskom ekvivalentu, to jest prema engleskom alfabetu. To je, inače, ustanovljeno kao standardni postupak kako u toj publikaciji, tako i u terminološkim rečnicima koje je Akademija za arapski jezik u Kairu objavljivala. U pomenutih deset tomova publikacije *Mağmū'a al-muṣṭalahāt al-'ilmiyya allatī 'aqarrahā al-mağma*', Akademija za arapski jezik u Kairu je obradila preko 1500 zasebnih sportskih termina, kako onih direktno vezanih za različite individualne i ekipne sportove, pravila igre i elemente treninga, tako i pojmove iz oblasti sportske medicine. Deo tih termina zastupljen je i u rečniku Akademije u Kairu *Mu'ğam 'alfāz al-ḥadāra wa muṣṭalahāt al-funūn* – „Rečnik civilizacijskih izraza i umetničkih termina“ iz 1980. godine, koji je nastao na osnovu materijala objavljenih u prethodno pomenutoj seriji, sa istim principom ustrojstva.

Prvi obimni rečnik sportske terminologije pojavio se 1989. godine u Tunisu pod naslovom *Mu‘ğam al-muṣṭalahāt al-riyādiyya al-‘arabiyya* – „Rečnik arapske sportske terminologije“. Ovaj trojezični arapsko-francusko-engleski rečnik je, pre svega, plod aktivnosti Arapske sportske federacije (ar. *al-Ittihād al-‘arabiyy li al-‘al‘āb al-riyādiyya*) čije se sedište nalazi u Rijadu. Rečnik je nastao u saradnji sa Arapskom ligom i Biroom za arabizaciju.

Inicijativa za izradu ovakvog rečnika proistekla je iz svesti da se sport, iako izuzetno značajna društvena aktivnost, nije našao među stručnim tematskim oblastima kojima je posvećena pažnja na početku realizacije projekta objedinjavanja leksikona i terminosistema arapskog jezika. Prema rečima uredničkog kolegijuma ovog leksikografskog ostvarenja, u arapskom svetu vlada opasna pojava oličena u postojanju terminološke sinonimije, „višestrukih naučnih i stručnih termina za jedan pojam“ što za posledicu ima postojanje „brojnih naučnih arapskih jezika“ odnosno nekoliko varijeteta naučnog i stručnog diskursa. To pretili da ugrozi jedinstvo arapskog sveta „čiju osnovu čini jedinstvo jezika koji predstavlja jezik njegove vere“ (*Mu‘ğam al-muṣṭalahāt* 1989: 3).

Ovaj rečnik, u kom je predstavljeno skoro 5500 termina i terminoloških sintagmi, takođe se odlikuje leksikonskim ustrojstvom, gde se uz numerisani primarni arapski termin navode njegovi ekvivalenti na engleskom i francuskom jeziku. Iako je rečnik u osnovi rađen kao arapsko-englesko-francuski, moguće ga je koristiti u obrnutom smeru jer poseduje i engleski i francuski indeks sa brojem pod kojim se termin na arapskom nalazi. Termini su organizovani tematski, prema odelitim olimpijskim sportskim disciplinama i oblastima, kao što je navedena i opšta sportska terminologija. Termini su poređani alfabetski, prema prvom slovu termina. Kod nekih pojmova navedeno više je od jednog termina. Prema uredništvu, razlozi za to su sledeći:

- sinonimija i podjednaka rasprostranjenost navedenih termina;
- uvođenje terminološkog ekvivalenta to jest sinonima koji preciznije objašnjava pojam od postojećeg termina koji ima rašireniju upotrebu u nadi da će precizniji ekvivalent potisnuti rašireniji termin;

- postojanje već ustaljenih višestrukih termina u arapskom svetu;
- uvođenje tačnog termina sa ciljem da će u budućnost zameniti postojeći koji spada u domen raširenih grešaka (*Mu‘ğam al-muṣṭalaḥāt* 1989: 5).

Godine 1996. u Kairu, Arapska sportska federacija je povodom obeležavanja dvadesetogodišnjice svog postojanja, a u saradnji sa Biroom za arabizaciju iz Rabata, objavila još jedan rečnik sportske terminologije pod naslovom *al-Mu‘ğam al-‘arabiyy li al-muṣṭalaḥāt al-riyāḍiyya* – „Arapski rečnik sportske terminologije“. Nažalost, ovaj rečnik nam nije bio dostupan.

6.6 Arabistički rečnici

Osim rečnika arapskog jezika koji su nastali na arapskom govornom području, arabisti na Zapadu su takođe dali svoj doprinos arapskoj leksikografiji komponovanjem dvojezičnih i višejezičnih rečnika.

Najraniji takvi rečnici nastali su pod delimičnim uticajem srednjovekovnih arapskih leksikografskih ostvarenja, pri čemu su, prema zapažanju Hejvuda, najuticajnije bila dva najpopularnija rečnika, el Džavharijev *Šiḥāḥ* i Firuzabadijev *Qāmūs*, dakle rečnici u kojima je korišćen princip rimovanja. Evropski orijentalisti su, međutim, reprodukovali i prevodili sadržaj ovih i drugih rečnika, ali su pritom koristili moderni alfabetski princip kako bi organizovali rečničke odrednice. Prvi takvi rečnici bili su arapsko-latinski: Golijusov (Jacobus Golius, 1596-1667) *Lexicon Arabico-Latinum* iz 1653. godine i Frejtagov rečnik (Georg Wilhelm Freytag, 1788-1861) istog naziva *Lexicon Arabico-Latinum* iz 1837.

U 19. veku počeli su da se pojavljuju i dvojezični arapski rečnici na živim evropskim jezicima. Prvi takav rečnik pojavio se 1860. godine. Bio je to *Dictionnaire Arabe-Français* Kazimirskog (Albert Kazimirski de Biberstein, 1808-1887). Prvi arapsko-engleski rečnik jeste *Arabic-English Lexicon* iz 1863. godine Edvarda Vilijema Lejna (Edward William Lane, 1801-1876). Osam tomova ovog rečnika većim delom su posthumno objavljeni, a ovaj rečnik posebno izdvajaju i arapski jezički stručnjaci poput

Dajfa (1984: 145), jer je Lejn prilikom njegovog sastavljanja koristio najvažnija arapska srednjovekovna leksikografska ostvarenja (Haywood 1965: 122-126; Dayf 1984: 144-145).

Sajadi ukazuje na to da je prilikom izbora i organizovanja leksike u dvojezičnim arapskim rečnicima takođe bilo lutanja koja su, prema njegovom mišljenju, bila deo postepenog razvoja arabističke leksikografije. Na primer, prvi rečnici koji su uvrstili modernu leksiku i termine koji su istovremeno imali savremeno primarno alfabetsko ustrojstvo prema prvom korenskom konsonantu pojavili su se tek u drugoj polovini 20. veka. Prvi takav rečnik bio je *Арабско-русский словарь* H.K. Baranova (*Харлампий Карнович Баранов*, 1892-1980) čije se prvo izdanje pojavilo u sveskama od 1940. do 1946. godine. Baranov je u svoje leksikografsko ostvarenje od početka uključio i izvestan broj savremenih termina. Tako nešto se na primer nije moglo naći u prvom izdanju Verovog (*Hans Wehr*, 1909-1981) rečnika *Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart* – „Rečnik savremenog književnog arapskog jezika“ koje se pojavilo 1949. godine. Ipak, u kasnijim dopunjenim izdanjima ovaj nedostatak je nadomešten, kao i u engleskom izdanju ovog rečnika, *A Dictionary of Modern Written Arabic* – „Rečnik savremenog književnog arapskog jezika“, koji je proširio, preveo i priredio Dž. M. Kauan 1961. godine (*J. Milton Cowan*, 1907-1993). Ova dva leksikografska ostvarenja i danas spadaju među najbolje rečnike za učenje arapskog jezika kao stranog (L2).

Najznačajniji rečnik arapskog jezika koji se pojavio na našim prostorima jeste *Arapsko-srpskohrvatski rječnik* Teufika Muftića (1918-2003) koji je prvi put objavljen u Sarajevu 1973. godine. Doživeo je od tada još tri izdanja, 1984. pod istim naslovom, a 1997. i 2004. pod naslovom *Arapsko-bosanski rječnik*. Taj rečnik je namenjen kako onima koji se bave savremenim arapskim jezikom, tako i onima koji proučavaju preislamske i klasične tekstove. Rečnik je uređen korenski, prema primarnom alfabetskom redosledu prvog korenskog konsonanta. Građa za ovaj rečnik je ekscerpirana iz velikog broja drugih značajnih leksikografskih stvorenja, kako onih koja su u fokusu imala leksikon savremenog jezika, tako i onih koja su se bavila klasičnim jezikom. Uz to, građa je preuzimana i iz čitavog niza specijalizovanih terminoloških

rečnika iz različitih oblasti što ukupno uzev čini ovaj rečnik nezamenljivim priručnikom za svakog arabistu sa ovih prostora (Muftić 2004: XVII-XVIII).

Među dvojezičnim rečnicima arapskog jezika veliku popularnost kod korisnika stekao je rečnik *al-Mawrid* Munira Balbakija (*Munīr al-Ba‘lbaqiyy*, 1918-1999) u svojoj arapsko-engleskoj i englesko-arapskoj varijanti koji se pojavio 1967. godine. Pošto je u arapsko-engleskoj varijanti ovaj rečnik ustrojen u skladu sa principima primarnog alfabetskog ustrojstva na osnovu prvog konsonanta lekseme, prvenstveno je namenjen izvornim govornicima arapskog jezika. U englesko-arapskoj varijanti, ovaj rečnik je najpre namenjen Arapima koji uče engleski (al-Şayādī 1985: 278-282).

7. Korpus sportske terminologije u standardnom arapskom jeziku

Korpus sportske terminologije u standardnom arapskom jeziku koji predstavlja središnji deo ovog rada obuhvata ukupno 1983 arapska termina iz različitih oblasti sporta. Korpus je predstavljen u vidu dvojezičnog arapsko-srpskog rečnika koji je organizovan u skladu sa primarnim alfabetskim poretком prema prvom konsonantu terminološke jedinice, odnosno termina.

S obzirom na to da savremeni standardni arapski jezik predstavlja „varijetet višeg jezika koji se koristi najpre u štampanoj kulturi arapskih zemalja“ (Ibrahim 2005: http://www.inst.at/trans/16Nr/01_4/zeinab16.htm), termini koji su ušli u sastavni deo korpusa ekscerpirani su iz raznovrsnih *pisanih* izvora: iz članaka i knjiga koje pripadaju naučno-stručnom i naučno-popularnom registru, udžbenika i priručnika, kao i niza sportskih vesti i sportskih kolumni iz arapske dnevne štampe sa čitavog arapskog govornog područja. To obuhvata članke iz sledećih stručnih časopisa: *Al-mağalla al-‘ilmiyya li ‘ulūm wa taqniyyāt al-‘anšīta al-badaniyya wa al-riyādiyya* (Alžir), *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyādiyya* (Irak), *Mağalla al-tarbiya al-riyādiyya* (Irak), *Mağalla ‘ulūm al-tarbiya al-riyādiyya* (Irak), *Dirāsāt* (Jordan), *Mağalla al-riyāda al-mu‘āšira* (Irak) i *Mağalla Ğāmi‘a al-Ḥalīl li al-buḥūṭ* (Palestina/Izrael).

Arapska dnevna štampa iz koje je ekscerpirana građa obuhvata sledeće listove: *Al-Masrī al-yawm* (Egipat), *al-Tawra* (Sirija), *al-Tağdīd* (Maroko), *al-Waṭan* (Kuvajt), *al-Ġad* (Jordan), *al-‘Ahrām* (Egipat) i *al-Ḥayāt* (London).

Knjige iz kojih je ekscerpirana građa obuhvataju udžbenike, naučne priručnike i studije. To su:

1. ‘Aḥmad, ‘A. Z. ‘A. (2009). *Dirāsa muqārīna bayn al-talāmīd al-mu‘āqīn bašariyy^{an} (fi ‘āt B₁, B₂, B₃) ‘alā qudra ta‘allum sibāḥa al-zahf ‘alā al-baṭn.*

- Neobjavljena magistarska disertacija. Al-Qāhira: Kulliyya al-tarbiya al-riyādiyya li al-banīn.
2. ‘Amrāwī (al-), Š. M. A. (s.a). *Barnāmiġ tadrībiyy muqtarah li taṭwīr ba‘d al-mahārāt al-huġūmiyya al-murakkaba ladā lā‘ibī al-kārātīh marḥala 11-13 sana*. Neobjavljena doktorska disertacija. Al-’Iskandariyya: Kulliyya al-tarbiya al-badaniyya li al-banīn.
 3. *Dalīl al-’idmāġ: al-tarbiya al-badaniyya wa al-riyādiyya* (2011). Al-Mamlaka al-maġribiyya: Wizāra al-tarbiya al-waṭaniyya wa al-ta‘līm al-‘ālī wa takwīn al-’uṭur wa al-baḥṭ al-’ilmiyy.
 4. Ḥaṭīb (al-), M. H. (2007). *Al-Manāhiġ al-tarbawiyya wa manāhiġ al-tarbiya al-riyādiyya*. Baġdād: Kulliyya al-tarbiya al-riyādiyya.
 5. Ḥāzimī (al-), ‘A. B. D. (2010). *Taḥdīd ‘anāšir al-liyāqa al-badaniyya al-hāšša bi ḥukkām kura al-qadam*. Neobjavljena magistarska disertacija. Makka: Kulliyya al-tarbiya.
 6. Šādiq, M. ‘A. (s.a). *Al-Mulākama li al-huwā*. Al-Qāhira: al-Dār al-miṣriyya li al-ṭibā‘a wa al-našr.
 7. Sadīrī (al-), L. M. 2008-2009. *’Ilm al-tadrīb al-riyādiyy*. Al-Riyād: Kulliyya al-tarbiya al-badaniyya wa al-riyāda.
 8. Salmān, M. H. ‘A. 1998. *Kura al-qadam bayn al-mašālīh wa al-mafāsīd al-šar‘iyya*. Bayrūt: Dār Ibn Ḥazm.
 9. Šāfi‘ī (al-), Ḥ. ‘A. 1998. *Tārīḥ al-tarbiya al-badaniyya fī al-muġtama‘ayn al-’arabiyy wa al-duwaliyy*. Al-’Iskandariyya: Munša’a al-ma‘ārif.

U analizi smo se pomagali i kontrolnim korpusom koji obuhvata različite stručne i opšte rečnike. To su:

1. ‘Abd al-Razzāq, F. 1970. *Al-Qāmūs al-riyādiyy / A Concise Dictionary of Sports English-Arabic*. Baghdad: College of physical education.
2. Abdel-Massih, E. T. 2011. *A Sample Lexicon of Pan-Arabic*. Ann Arbor: Mpublishing/University of Michigan Library.
3. ‘Alī, ‘A. F. 2005. „Al-ma‘rifa al-ḥuṭaṭiyya wa ‘alāqatuhā bi al-tašarruf al-ḥuṭaṭiyy fī silāḥ al-šīš“. *Maġalla al-tarbiya al-riyādiyya*, 2, XIV, 191-200.

4. Баранов, Х. К. 1958. *Арабско-русский словарь*. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей.
5. Buckwalter, T. i D. Parkinson. 2010. *A Frequency Dictionary of Arabic: Core Vocabulary for Learners (Routledge Frequency Dictionaries)*. London and New York: Routledge.
6. Halīl, I. i 'I. Šamū'īl. 1980. *Mu'ğam 'alfāz al-ḥaḍāra wa muštalahāt al-funūn*. Al-Qāhira: Mağma' al-luğa al-'arabiyya.
7. Ḥammūda, F. 'A. 1989. *Mu'ğam al-muštalahāt al-riyāḍiyya al-'arabiyya*. Tūnis: al-Ittiḥād al-'arabiyy li al-'āb al-riyāḍiyya.
8. Hinds, M. i S. Badawi. 1986. *A Dictionary of Egyptian Arabic: Arabic-English*. Beirut: Librarie du Liban.
9. 'Iskandar, 'U. 'I. (ur.) 1993. *Mağmū'a al-muštalahāt al-'ilmiyya wa al-fanniyya allatī 'aqarrahā al-mağma'*. Al-muğallad al-rābi' wa al-ṭalātūn. Al-Qāhira: Mağma' al-luğa al-'arabiyya.
10. 'Iskandar, 'U. 'I. (ur.) 2002. *Mağmū'a al-muštalahāt al-'ilmiyya wa al-fanniyya allatī 'aqarrahā al-mağma'*. Al-muğallad al-ṭānī wa al-'arba'ūn. Al-Qāhira: Mağma' al-luğa al-'arabiyya.
11. 'Iskandar, 'U. 'I. (ur.) 1993. *Mağmū'a al-muštalahāt al-'ilmiyya wa al-fanniyya allatī 'aqarrahā al-mağma'*. Al-muğallad al-ṭānī wa al-ṭalātūn. Al-Qāhira: Mağma' al-luğa al-'arabiyya.
12. 'Iskandar, 'U. 'I. (ur.) 1996. *Mağmū'a al-muštalahāt al-'ilmiyya wa al-fanniyya allatī 'aqarrahā al-mağma'*. Al-muğallad al-sādis wa al-ṭalātūn. Al-Qāhira: Mağma' al-luğa al-'arabiyya.
13. 'Iskandar, 'U. 'I. (ur.) 2001. *Mağmū'a al-muštalahāt al-'ilmiyya wa al-fanniyya allatī 'aqarrahā al-mağma'*. Al-muğallad al-ṭāmin wa al-ṭalātūn. Al-Qāhira: Mağma' al-luğa al-'arabiyya.
14. 'Iskandar, 'U. 'I. (ur.) 2001. *Mağmū'a al-muštalahāt al-'ilmiyya wa al-fanniyya allatī 'aqarrahā al-mağma'*. Al-muğallad al-'arba'ūn. Al-Qāhira: Mağma' al-luğa al-'arabiyya.
15. 'Iskandar, 'U. 'I. (ur.) 2002. *Mağmū'a al-muštalahāt al-'ilmiyya wa al-fanniyya allatī 'aqarrahā al-mağma'*. Al-muğallad al-rābi' wa al-'arba'ūn. Al-Qāhira: Mağma' al-luğa al-'arabiyya.

16. Kouloughli, D. E. 1991. *Lexique fondamentale de l'Arabe standard moderne*. Paris: L'Harmattan.
17. Madkūr, I. (ed.) 1994. *Al-mu'ğam al-wağiz*. Al-Qāhira: Mağma' al-luğa al-'arabiyya.
18. Muftić, T. 1997. *Arapsko-bosanski rječnik*. Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini/El-Kalem.
19. Nabīh, 'A. 'I. i F. 'I. Ḥusnī (ur.) 1977. *Mağmū'a al-muštalaḥāt al-'ilmiyya wa al-fanniyya allatī 'aqarrahā al-mağma'*. Al-muğallad al-tāsi' 'ašar. Al-Qāhira: Mağma' al-luğa al-'arabiyya.
20. Nabīh, 'A. 'I. i F. 'I. Ḥusnī (ur.) 1978. *Mağmū'a al-muštalaḥāt al-'ilmiyya wa al-fanniyya allatī 'aqarrahā al-mağma'*. Al-muğallad al-'iṣrūn. Al-Qāhira: Mağma' al-luğa al-'arabiyya.
21. Nabīh, 'A. 'I. i F. 'I. Ḥusnī (ur.) 1979. *Mağmū'a al-muštalaḥāt al-'ilmiyya wa al-fanniyya allatī 'aqarrahā al-mağma'*. Al-muğallad al-ḥādī wa al-'iṣrūn. Al-Qāhira: Mağma' al-luğa al-'arabiyya.
22. Newman, D. 2007. *Arabic-English Thematic Lexicon*. London/New York: Routledge.
23. Parkinson, D. B. 2006. *Using Arabic Synonyms*. Cambridge: Cambridge University Press.
24. Room, A. 2010. *Dictionary of sports and games terminology*. Jefferson: McFarland & Company, Inc.
25. Šīr, S. A. 1908. *Kitāb al-'alfāz al-fārisiyya al-mu'arraba*. Bayrūt: al-Maṭba'a al-kāṭilīkiyya li al-'abā' al-yasū'iyīn.
26. Tuite, S. (ur.) 2009. *Arabic-English Bilingual Visual Dictionary*. London: Dorling Kindersley.
27. Wehr, H. 1980. *A Dictionary of Modern Written Arabic (edited by J. M. Cowan)*. Beirut: Librarie du Liban.

Svi izvori navedeni su na kraju rada, pre korišćene literature.

7.1 Opseg, sastav i način organizacije korpusa sportske terminologije u standardnom arapskom jeziku

Korpus sportske terminologije u standardnom arapskom jeziku, koji smo sačinili za potrebe ovog rada, obuhvata različite sportove i sportske discipline, kao i osnovnu terminologiju iz oblasti sportske medicine. Gde je to bilo moguće, navođeni su termini koji se odnose na: naziv sportske discipline, nazive učesnika u datoj sportskoj disciplini, nazive sportskih rekvizita, opreme i njihovih delova, nazive određenih pravila, pokreta i/ili poteza karakterističnih za datu sportsku disciplinu, nazive međunarodnih sportskih saveza i tome slično.

Međutim, ekscerpirana terminologija nije tematski ujednačena, već je najzastupljenija ona koja se odnosi na letnje olimpijske sportove čije su nomenklature u standardnom arapskom jeziku ujedno najrazvijenije. Na to je uticala znatno veća rasprostranjenost letnjih olimpijskih sportova što je posledica klimatskog pojasa u kojem se zemlje arapskog sveta nalaze. Pri tome su najzastupljeniji termini iz najpopularnijih sportskih disciplina u arapskom svetu koje ujedno imaju i najrazgranatije nomenklature: iz oblasti kraljice sportova – atletike, fudbala, košarke, odbojke, rukometa, boksa, plivanja, veslanja, gimnastike i tenisa.

U korpus su uključeni i termini koji se odnose na manje poznate i zastupljene letnje olimpijske i neolimpijske sportove kao što su surfovanje, golf, mačevanje, borilački sportovi poput kimboksa, semikontakta, karatea i drugih, mačevanje, streljaštvo, streličarstvo, jedrenje, kuglanje i mnogi drugi. Osim toga, navedeni su i dostupni termini koji se odnose na zimske olimpijske i neolimpijske sportove kao što su različite vrste skijanja, klizanje, bob, karling, snoubord, biatlon i tome slično.

7.2 Arapsko-srpski rečnik sportske terminologije

أ

Jedrenje	إبحار
Isključenje	إبعاد
udruženje; asocijacija; savez; federacija	اتحاد
Međunarodni savez za dizanje tegova; IWF	الاتحاد الدولي لرفع الأثقال
Međunarodna košarkaška federacija; FIBA	الاتحاد الدولي لكرة السلة للهواة
Međunarodna fudbalska federacija; FIFA	الاتحاد الدولي لكرة القدم
Međunarodna rukometna federacija; IHF	الاتحاد الدولي لكرة اليد
Svetska veslačka federacija; FISA	الاتحاد الدولي للتجديف
Svetska plivačka federacija; FINA	الاتحاد الدولي للسباحة للهواة
Međunarodna automobilska federacija; FIA	الاتحاد الدولي للسيارات - فيا
Međunarodna odbojkaška federacija; IVBF	الاتحاد الدولي للكرة الطائرة
Međunarodna hokejaška federacija; IIHF	الاتحاد الدولي للهوكي
Arapska sportska federacija; Arapski sportski savez	الاتحاد العربي للألعاب الرياضية
sportski savez	اتحاد رياضي
ravnoteža; ritam	اتزان
bacanje novčića	إجراء القرعة
lični kontakt	احتكاك (بدني/ شخصي)
rezervni igrač; rezerva	احتياطي ج و ن
kopačke	أحذية كرة القدم
pobeda	إحراز الفوز
dati gol; postići gol	أحرز إصابة/هدفاً
osvojiti titulu	أحرز لقباً
zagrevanje	إحماء
polaganje za pojas	اختبار الترقى للأحزمة
Kuperov test	اختبار كوبر
probiti odbranu	اخترق الدفاع

izbor polovine terena	اختيار نصف الملعب
promašiti loptu	أخطأ الكرة
promašaj	إخفاق
degažirati	أخلى (الكرة)
smirivanje (lopte)	إخماد (الكرة)
izvođenje; forma	أداء ج ات
složene veštine	أداءات مهارية مركبة
menadžer	إداري ج ون
ubacivanje lopte sa strane	إدخال الكرة من خط التماس / من خط الجانب
ubacivanje lopte u igru	إدخال الكرة في اللعب
ubacivanje lopte sa zadnje linije	إدخال الكرة من خط النهاية
starter	آذن البدء
podvezice	أربطة الجوارب
skok	ارتداد
pivotiranje	ارتكاز
načiniti faul; faulirati	ارتكب فاولا / خطأ
upijanje	ارتماء
flot servis	إرسال لولبي مخادغ
topspin servis	إرسال توب سبين
tvist servis; kik servis	إرسال تويست
servis; serviranje (početni udarac)	إرسال ج ات
slajs servis	إرسال جزئي
smeč servis; as; pucanj	إرسال ساحق
topspin servis	إرسال عالي الدوران
slajs servis	إرسال قاطع
slajs servis	إرسال قطعي
kik servis	إرسال قوسي منخفض / كابيس
kik servis	إرسال كابيس
lelujavi servis	إرسال متموج
ravan servis	إرسال مستقيم
ravan servis	إرسال مستوي
ravan servis	إرسال مسطح

servirati	أرسل الكرة
pejsmejker; „zec“	أرنب
as (vrsta servisa u tenisu i odbojci)	أس
tref	إسباتي
nastavak igre	استئناف اللعب
statički	إستاتيكي
stadion	إستاد
zamena (igrača)	استبدال (اللاعبين)
diskvalifikacija; isključenje iz igre; suspenzija	استبعاد
lokomotorna reakcija	الاستجابة الحركية
rekreacija	استجمام
posed lopte	الاستحواذ على الكرة
bacanje za loptom; suvanje; poniranje; upijanje	استخلاص الكرة
strategija	إستراتيجية
pauza; poluvreme	استراحة
osvojiti promenu servisa	استعادة الإرسال
povratiti loptu	استعادة الكرة
pripremanje; priprema; gard (boks)	استعداد
prijem servisa	استقبال الإرسال
prijem lopte; prijem paka	استقبال الكرة
prijem forhendom; prijem forhend-udarcem	استقبال أمامي
prijem lopte čekićem	استقبال بالساعدين
lastiš	أستك مطاط
skauting	استكشاف
prijem (lopte)	استلام
zapisnik	استمارة التسجيل
tak; štap za bilijar ili snuker	إستنيكة
konjušnica	إسطلبل
bacanje; kake (džudo)	إسقاط
nespretnost; pogrešno hvatanje lopte	إسقاط (الكرة)
skvoš	إسكواش (ر ا ك ت)
odbrambeni stil	أسلوب دفاعي

napadački stil	أسلوب هجومي
sudijski znak	إشارة الحكم
takmičiti se	اشترك (في مباراة)
pogodak; gol	إصابة 1
nezgoda; incident	إصابة 2
trošenje vremena; odugovlačenje igre	إضاعة الوقت
istezanje	إطالة (العضلات)
povratni udarac; retern	إعادة
repesaž (džudo, veslanje, rvanje)	إعادة التصفيات
blokiranje (telom); isprečavanje; opstrukcija	إعاقة
blokiranje palicom	إعاقة بالعصا
blokiranje (telom); isprečavanje; opstrukcija	اعتراض
blok; blokiranje (lopte u košarci)	اعتراض مسار
blokirati šut	اعتراض التهديف
saplitanje	إعثار
kondicioni trening	إعداد (بدني)
dodaj-i-idi; dupli pas	اعط واذهب
dodaj-i-idi; dupli pas	اعط وانطلق
dodaj-i-idi; dupli pas	اعط وسر
ofsajd	أفسايد
izbeći odbranu	أفلت (من) المراقبة
izbeći protivnika; osloboditi se protivnika	أفلت (من) المنافس
eliminacija	إقصاء
finale	إقصائيات
akrobatski	أكروباتيكي
aksel	أكسل
univerzijada	الألعاب الجامعية
atletika	ألعاب الساحة والميدان
sedmoboj	الألعاب السباعية
desetboj	الألعاب العشارية
konjički sportovi	ألعاب الفروسية
atletika	ألعاب القوى

atletika	ألعاب المضمار
borilački sportovi	ألعاب النزال
olimpijske igre; olimpijada	ألعاب أولمبية / أولمبية
atletika; sport	ألعاب رياضية
zimski sportovi	ألعاب رياضية شتوية
vodeni sportovi	ألعاب رياضية مائية
zadržavanje lopte (igre)	إلغاء الكرة
prekid utakmice	إلغاء المباراة
olimpijski; olimpijac	ألمبي
olimpijada; olimpijske igre	ألمبياد
paraolimpijske igre	ألمبياد المعاقين
atletika; kraljica sportova	أم الألعاب
posedovati loptu	امتلك الكرة
držati (protivnika, loptu); hvatati (lopticu u bejzbolu)	أمسك
osvojiti	انتزع
pobediti	انتصر على
transfer	انتقال
promena poseda lopte (odbojka)	انتقال حيازة الكرة (للمبادأة)
istek vremena za igranje	انتهاء وقت اللعب
antropometrički	أنثروبومتري
antropometrički	أنثروبوميتري
spust	انحدار
proklizavanje	انزلاق
predaja meča	انسحاب
aerodinamičan	انسيابي
aerodinamika	انسيابية
rekreacija	إنعاش
izbijanje (lopte, paka)	انقضاض / انقضاضة
poraz predajom meča	انهزام بالانسحاب
kvalifikovanost; kvalifikacija	أهلية
ofsajd	أوفساید

zaustaviti loptu	أوقف الكرة
zaustaviti igru	أوقف اللعب
olimpijski; olimpijac	أولمبي
olimpijada; olimpijske igre	أولمبياد
paraolimpijske igre	أولمبياد المعاقين
olimpijski; olimpijac	أولمبي
olimpijada; olimpijske igre	أولمبياد
paraolimpijske igre	أولمبياد المعاقين
univerzijada	أونيفرسياد
ipon	إيبون
aerodinamika	أيروديناميك
kadenca; tempo	إيقاع 1
saplitanje	إيقاع 2
zaustavljanje igre; prekid igre	إيقاف اللعب
aikido	أيكيدو

ب

badminton	بادمنتون
šipka	بار
padobran	باراشوت
lov sa sokolovima	باز
sokolar	بازدار
sokolar	بازيار
sokolarstvo	بازية
lov sa kopcima	باشق
bek; odbrambeni igrač	باك
levi bek; levi odbrambeni igrač	باك شمال
desni bek; desni odbrambeni igrač	باك يمين
balet	باليه
bendi	باندي

bejzbol	بايسبول
start	بدء
start trke	بدء السباق
leteći start	بدء خاطف
leđni start; start trke leđnim stilom	بدء سباحة الظهر
leteći start	بدء طائر
običan start	بدء عادي
početak utakmice	بدء مباراة
start; početak	بداية
pogrešan start	بداية خاطئة
visok start	بداية عالية
trenerka	بدلة التعرق
trenerka	بدلة تدريب
telesni; fizički	بدني
bez kormilara	بدون قائد الدفة
zamena; rezerva; rezervni igrač	بديل ج بدلاء
krampon (na kopačkama)	برز ج أبراز (الحذاء)
bazen	بركة
trenažni program; program treninga	برمجة رياضية
trenažni program; program treninga	برنامج تدريبي
strunjača	بساط إسفنجي
parter	بساط الحركات الأرضية
pik	بستوني
crveni karton	البطاقة الحمراء
žuti karton	البطاقة الصفراء
ulaznica	بطاقة دخول
šampion; prvak	بطل ج أبطال
nacionalni prvak	بطل وطني
svetsko prvenstvo	بطولة العالم
prvenstvo; šampionat	بطولة ج ات
pliometrija	بلايومترك
pliometrija	بلايومتركس

pliometrijski	بلايومتري
bilijar	بليارد
bilijar	بلياردو
pliometrija	بليوميترك
pliometrija	بليوميتركس
bodi bilding	بناء أجسام
pentatlon; petoboj	بنتاتلون
moderni pentatlon; moderni petoboj	بنتاتلون حديث
benč pres	بنج بريس
samostrel	بندق
malokalibarska puška trostav	بندقية ثلاثة أوضاع
malokalibarska puška ležeći stav	بندقية راقدا 60 طلقة
malokalibarska puška	بندقية عيار صغير
vazдушna puška	بندقية هوائية
benč pres	بنش برس
benč pres	بنش بريس
vratnica (kriket)	بوابة
kompas	بوصلة
lopta	بول
polo	بولو
vaterpolo	بولو مائي
kuglanje	بولينج
kuglanje	بولينغ
kuglanje	بولينك
bumerang	بوميرانج
biatlon	بياتلون
biatlon	بياتلون
pion (u šahu)	بيدق ج بيداق
pedograf	بيدوجراف
lov sa sokolovima	بيزرة
bejzbol	بيسبول
pilates	بيلاتيس

pelota (baskijska pelota)	بيولتا (بيولتا فاسكا)
plimetrijski	بيليميتري
poluvreme	بين الشوتين
stoni tenis; ping-pong	بينج بونج
stoni tenis; ping-pong	بينغ بونغ
stoni tenis; ping-pong	بينق بونق
stoni tenis; ping-pong	بينك بونك
biomehanika	بيوميكانিকা
biomehanika	بيوميكانیکة
biomehanika	بيوميكانیکه
biomehanički	بيوميكانیکي

ت

pratiti loptu	تابع الكرة
odugovlačenje igre	تأخير اللعب
aklimatizacija	تأقلم
kvalifikovati se	تأهل
kvalifikacija	تأهيل
taj či; tajđi	تاي تشي (شوان)
tekvondo	تايجوندو
promena strana u terenu (fudbal i slično)	تبادل الأهداف والمساحات
zamena koša	تبادل السلة
razmena udaraca	تبادل الضربات
promena strana u terenu	تبادل ساحتي الفريقين
promena strana u terenu	تبادل نصفي الملعب
zamena igrača	تبدیل اللاعبين/ اللاعبين
zamena strana; promena pozicija	تبدیل مراكز اللاعبين
štafeta	تتابع
štafeta mešovito	تتابع متنوع
štafeta kraul	تتابع سباحة حرة
veslanje	تجديف

zaveslaj	تجديفة
izdržljivost	تجلد
oprema	تجهيزات
hajking	تجوال
foto-finiš	تحديد الفائز بالتصوير
kretanje	تحرك
taktičko kretanje igrača	تحرك خططي للاعبين
mobilnost; pokretljivost	تحركية
borba štapovima	تحطيب
obaranje rekorda	تحطيم رقم قياسي
spušteni gard	التحفض منخفضا
raspolaganje loptom; kontrolisanje lopte	تحكم بالكرة
suđenje	تحكيم
izdržljivost	تحمل
izdržljivost brzine	تحمل السرعة
izdržljivost snage	تحمل القوة
opšta izdržljivost	تحمل عام
mišićna izdržljivost	تحمل عضلي
anaerobna izdržljivost	تحمل لاهوائي
aerobna izdržljivost	تحمل هوائي
preokret u igri	تحول مجرى اللعب
pozadinska odbrana	تحويط من الخلف
zaobići odbranu; izmaći odbrani	تخطى الدفاع
izmaći protivniku; izmaći protivničkom igraču	تخطى لاعبا
izmaći protivniku; izmaći protivničkom igraču	تخطى منافسا
markiranje terena	تخطيط الملعب
izbeći odbranu; osloboditi se	تخلص المراقبة
napuštanje igre	تخلي عن اللعب
tapkanje	تدبب
start (u fudbalu)	تدخل
trening; sparringovanje	تدريب
anaerobni trening	تدريب لاهوائي

fitnes	تدريب للياقة
trening utakmica	تدريب مبارياتي
aerobni trening; aerobne vežbe	تدريب مطاولة
sparing; sparingovanje	تدريب ملاكم
aerobni trening; aerobne vežbe	تدريب هوائي
trenažni	تدريب
sinhronizacija	ترابط
trambulina	ترامبولين
fizičko obrazovanje; fizičko vapitanje	تربية بدنية / رياضية
klasifikacija; postava	ترتيب
početna postava	ترتيب البداية
redosled rotiranja	ترتيب الدوران
formacija tima	ترتيب اللعب
rekreacija	ترويح
rekreativni sport	ترويح رياضي
dresura (konjički sport)	ترويض
skijanje	تزلج
alpsko skijanje	التزلج الألبني
brzo klizanje	التزلج السريع
nordijsko skijanje	التزلج الشمالي
umetničko klizanje	التزلج الفني على الجليد
skijanje	تزلج على الثلج
skijanje; klizanje	تزلج على الجليد
jedrenje	تزلج على الماء 1
skijanje na vodi	تزلج على الماء 2
skijanje; vožnja na rolerima	تزلج
nordijsko skijanje	التزلج الشمالي
vožnja na rolerima	تزلج على الأرض باستعمال جهاز ذي عجلات
skijanje	تزلج على الثلج
skijanje; klizanje	تزلج على الجليد
snoubord	تزلج على اللوحة
jedrenje; surfovanje (jahanje talasa)	تزلج على الماء

umetničko klizanje	تزلج فني على الجليد
bob	تزلج في مركبة
skijaški skokovi	تزلج مع القفز
preskok „cukahara“	تزو كاھارا
takmičenje; nadmetanje; trka	تسابق
beleženje (rekorda, rezultata)	تسجيل
ciljanje; gađanje; nišanje	تسديد
šut; udarac (na gol)	تسديدة
volej	تسديدة طائرة
lobovanje loptom; lob-udarac	تسديدة قوسية
skok-šut	تسديدة من الوثب
poluvolej	تسديدة نصف طائرة
ofsajd	تسلل
prijem (lopte u fudbalu)	تسلم
preskok „cukahara“	تسو كاھارا
čišćenje lopte; degažman	تشتيت الكرة
anatomski	تشريحي
napraviti salto	تشقلب
startna petorka (tim koji započinje košarkašku utakmicu)	تشكيل البداية
odbrambena formacija	تشكيل دفاعي
napadačka formacija	تشكيل هجومي
formacija; sastav; roster	تشكيل/ تشكيلة (الفريق)
umetničko klizanje	تشكيلات عند التزحلق على الثلج
petočlana odbrana	تشكيلة دفاعية يشترك فيها الفريق
vođstvo; prednost (u poenima)	التصدر بالنقاط
eliminacija	تصفية ج أت
čvrstina mišića	تصلب العضلات
klasifikacija	تصنيف
gađanje; šutiranje; bacanje	تصويب
gađanje strelom; streličarstvo	التصويب بالسهم
kroše	التطويحية

levi kroše	التطويحية اليسرى
desni kroše	التطويحية اليمنى
izjednačenje; nerešen rezultat; nerešeno	تعادل (الإصابات)
umor; premor	تعب
blokada; blok	تعجيز
ubrzanje; akceleracija; akumuliranje brzine	تعجيل
eskivaža	تعديّة
slalom	تعرج
veleslalom	تعرج كبير
paraglajding	تعلق على شراع
trošenje vremena; odugovlačenje igre	تعمد إضاعة الوقت
pokrivanje protivnika	تغطية (الخصم)
pokrivanje terena	تغطية الملعب
pokrivanje primača	تغطية مستقبل الكرة
poraziti; savladati	تغلب على
promena pozicije	تغيير المراكز
izveštaj sa utakmice (meča)	تقرير المباراة
tehnika	تقنية
tehnika serviranja	تقنية الإرسال
tehnika šutiranja	تقنية التسديد
tehnika disanja	تقنية التنفس
tehnika bacanja	تقنية الرمي
plivačka tehnika	تقنية السباحة
taktika	تكتيك
defanzivna taktika	تكتيك دفاعي
ofanzivna taktika	تكتيك هجومي
taktički	تكتيكي
ponavljanje	تكرار جات
tehnika	تكنيك
tehnički	تكنيكي
taktička kombinacija	تكوين خططي
aklimatizacija	تكيف

kondicioni trening	تكيف
kalisteničke vežbe; kalistenika	تمارين رياضية خفيفة
akrobatika; akrobatske vežbe	تمارين قفز وخفة ورشاقة
produžetak	تمديد مدة اللعب/ المباراة
centrirati	تمركز (بالكرة في نقطة منتصف الملعب)
dodavanje	تمرير
dodavanje; pas	تمريرة
lažno dodavanje; imitacija dodavanja	تمريرة بالتمويه
dodavanje podlakticama; odbijanje	تمريرة بالساعدين
podlakticama; čekić	
dodavanje sa dve ruke	تمريرة باليدين
pas-lopta u napadu; pas-lopta	تمريرة أمامية
dodavanje bekhendom (hokej)	تمريرة بالعصا المعكوسة
dodavanje u skoku	تمريرة بالوثب
dodavanje forhendom (hokej)	تمريرة بباطن العصا
dodavanje stopalom	تمريرة بباطن القدم
dodavanje jednom rukom	تمريرة بيد واحدة
dupli pas; dodaj-i-idi	تمريرة خذ وهات
horog-šut; horog; šut sa strane	تمريرة خطافية
pas iza leđa; dodavanje iza leđa	تمريرة خلفية
dodavanje stopalom	تمريرة دفع
dvoručno dodavanje sa grudi	تمريرة صدرية باليدين
dugačka lopta	تمريرة طويلة
visoka lopta; visok pas; lob-udarac	تمريرة عالية
dijagonalno dodavanje	تمريرة عرضية
kratko dodavanje; kratak pas	تمريرة قصيرة
direktno dodavanje; direktan pas	تمريرة مباشرة
pas o pod	تمريرة مرتدة
dodavanje lob-udarcem (odbojka); felš;	تمريرة مقوسة
felširana lopta (fudbal)	
pas iza leđa; dodavanje iza leđa	تمريرة من خلف الجسم / الظهر
dodavanje preko glave	تمريرة من فوق الرأس

dodavanje u skoku	تمريرة وثب
vežba zagrevanja; zagrevanje	تمرين إحماء
telesna vežba	تمرين بدني
vežba; trening; dril	تمرين جات، تمارين
vežba istezanja	تمرين مرونة
aerobik	تمرينات هوائية
osnovna pozicija	تموضع أساسي
smirivanje lopte	تمويت الكرة
fintiranje; finta; varka telom	تمويه
finta šuta	تمويه التسديد/ التهديف
fintiranje protivnika	تمويه المنافس
fintiranje; finta; varka telom	تمويه بالجسم
dvostruka finta	تمويه مزدوج
koordinacija	تناسق
koordinacija ruka-oko	تناسق اليد والعين
štafeta	تناوب
tenis	تنس (أرضي)
stoni tenis	تنس البينج بونج
badminton	تنس الريشة
stoni tenis	تنس الطاولة
stoni tenis	تنس المنضدة
nišanjenje; ciljanje; gađanje	تنشين
driblanje; vođenje lopte	تنطيط
ciljanje; gađanje; šut; šutiranje (na koš)	تهديف
skok šut	تهديف بالقفز/ من القفز
kondicioni trening	تهيئة
ravnoteža	توازن
defanzivna ravnoteža	توازن دفاعي
koordinacija	توافق
topspin servis	توب سبين
fintiranje; finta; varka telom	تورية وخداع
merenje vremena	توقيت

taj či	تي شي
tekvondo	تي كوندو

ث

rupa u odbrani	ثغرة الدفاع
opterećenje	ثقل 1
teg	ثقل 2 ج أثقال
teška kategorija	ثقليل
dubl	ثنائي
fleksija; savijanje	ثني
čučanj	ثني الساقين
sklek	ثني ومد الذراعين من الانبطاح المائل

ج

nagrada	جائزة
gran-pri	الجائزة الكبرى
kazniti; kažnjavati	جازى
prsluk sa opterećenjem; prsluk sa tegovima	جاكت مثقل
jakna; prsluk	جاكت/ جاكنة
blok	جدار الصد
veslač	جداف ج ون
veslati	جدف/ جدّف
zaveslaj	جدفة
raspored utakmica; kalendar utakmica	جدول المباريات
povlačenje konopca	جر الحبل
zvono (boks)	جرس
kuvanje (odbojka)	جرف الكرة
trčanje; trka; sprint	جري
dribling	الجري بالكرة

duge pruge; dugoprugaške trke	الجري لمسافات طويلة
sprint	جري مكوكي
penal; kazneni udarac (jedanaesterac; sedmerac; peterac...)	جزاء
kugla (atletska tj. bacačka)	جلة
špaga	جلوس البرجل
čučanj	جلوس من الرقود ثنى الركبتين
ekipni	جماعي
gimnastika; fiskultura	جهاز
parтерна gimnastika	جهاز أرضي
gimnastika na spravama	جهاز الأجهزة
akrobatska gimnastika; akrobatika	الجهاز الأكروباتيكي
aerobik	الجهاز الأيروبيك
ritmička gimnastika	الجهاز الإيقاعي
gimnastika na trambulini	جهاز الترامبولين
gimnastika	جهاز عام
ritmička gimnastika	جهاز فني
gimnastički	جهاز ي
sportska sala; sala za fiskulturu; teretana; trim- kabinet	جهاز يوم
udruženje; asocijacija	جمعية
Međunarodna bokserska amaterska asocijacija; AIBA	الجمعية الدولية لملاكمة الهواة
sportska asocijacija	جمعية الرياضيات
sportska sala; sala za fiskulturu; teretana; trim- kabinet	جهاز يوم
gimnastika	جهازك
ritmička gimnastika	جهازك فني
gimnastički	جهازك ي
gimnastika	جهازك ي
korektivna gimnastika	جهازك علاجي
krilo; krilni igrač	جناح

levo krilo	جناح أيسر
desno krilo	جناح أيمن
gimnastika	جناز
gimnastički	جنازي
skolioza	جنف
traka za trčanje	جهاز السير المتحرك
step trenažer	جهاز تدرب على درج
kros trenažer	جهاز تمرين شامل
restametar	جهاز قياس الطول الكلي للجسم
džijudžicu	جوجتسو
godžu-tju	جوجي ريو
džudo	جودو
klasični arapski polo	جوكان
džukandar	جوكاندار
džokej	جوكي
finale	جولة أخيرة
runda	جولة ج ات
polufinale	جولة قبل أخيرة
golf	جولف
gol	جون
prsluk sa opterećenjem; prsluk sa tegovima	جيتير
džudo	جيدو
podizanje tega iznad glave sa iskorakom; trzaj (dizanje tegova)	الجيرك
gimnastika	جيمناستيك
gimnastički	جيمناستيكي
gimnastički	جيمني

ح

dobitnik medalje	الحائز على الميدالية
zid; živi zid; odbrambeni zid	حائط

živi zid; odbrambeni zid; zid	حائط دفاعي
blok	حائط الصد
trojni blok	حائط صد ثلاثي
dvojni blok	حائط صد ثنائي
defanzivni blok	حائط صد دفاعي
individualni blok	حائط صد فردي
ofanzivni blok	حائط صد هجومي
kontrablokada	حاجز بعيد عن الكرة
dvojni blok	حاجز ثنائي
blok; blokada	حاجز ج حواجز 1
prepone (atletika)	حاجز ج حواجز 2
staza (u bazenu, na stadionu)	حارة
golman	حارس (المرمى)
držanje protivnika; hvatanje i držanje protivnika	حاصر المنافس
keci	حامل جعبة الضارب
driblati; voditi loptu; voditi loptu sa fintom	حاور (المنافس / الكرة)
kifoza	حدب
ograničenje težine	حدود الوزن
teg	حديد
klizaljke	حذاء التزلج
košarkaške patike	حذاء كرة السلة
kopačke	حذاء كرة القدم
rukometne patike	حذاء كرة اليد
parter; tlo	الحركات الأرضية
akcija; pokret; kretanje	حركة
rad ruku	حركة الذراعين
rad nogu	حركة الرجلين/ القدمين
izbeći fintiranjem; izmaći se fintiranjem	حركة تمويهية مباغتة
dinamika; mobilnost; pokretljivost	حركية
diskvalifikacija	حرمان اللاعب لمخالفته القوانين
diskvalifikacija	حرمان اللاعب من الاستمرار في اللعب

crni pojas (karate, džudo)	حزام أسود
pojas (karate, džudo)	حزام ج أحزمة
svođenje rezultata	حساب النتائج
kolenica; štitnik za kolena	حشاوي
konj (jahanje)	حصان 1
skakač (šah)	حصان 2
konj sa hvataljkama	حصان الحلق
kozlič	حصان القفز
konj sa hvataljkama	حصان المقابض
kozlič	حصان الوثب
oboriti rekord	حطم رقما
sačuvati loptu	الحفاظ على الكرة
glavni sudija	الحكم الأول
pomoćni sudija	الحكم الثاني / المساعد
sudija; arbitar	حكم ج حكام
ring	حلبة
hipodrom	حلبة السباق
krugovi; karike	الحلق
obruč (koša)	حلقة
čuvanje; čuvar; odbrana	حماية
dizanje tegova	حمل الأثقال
nošenje lopte	حمل الكرة
nošenje lopte na palici	حمل الكرة بالعصا
bazen	حوض
veslačka staza	حوض التجديف
bazen	حوض السباحة
posed lopte	حيازة (على الكرة / للكرة)
naizmenični posed (lopte)	حيازة متبادلة

خ

gubitnik; poraženi	خاسر
kas	خبب
finta; fintiranje; varka telom	خداع
fintiranje napada; fintiranje smeča (odbojka)	خداع الضربة الساحقة
finta; fintiranje; varka telom	خدیعة
patrona; čaura	خرطوش
gubitak; poraz	خسارة
izgubiti servis	خسر الإرسال
izgubiti poen	خسر النقطة
izgubiti od	خسر أمام
gubitnik; poraženi	خسران
gruba igra	خشونة
protivnik; protivnički igrač	خصم ج خصوم، أخصام
servis-linija	خط الإرسال
startna linija	خط البداية
baulk-linija	خط البولك
aut-linija; bočna linija; uzdužna linija	خط التماس
aut-linija; bočna linija; uzdužna linija	خط الجانب
zadnja linija	الخط الخلفي للملعب
linija 5 jardi; linija za kazneni udarac iz kornera za ekipu u fazi odbrane	خط الخمس ياردات
linija 25 jardi (središnja linija hokejaškog ringa)	خط الخمسة وعشرين ياردة
odbrana	خط الدفاع
linija slobodnog bacanja; linija deveterca	خط الرمية الحرة
golmanov prostor (fudbal)	خط الست ياردات
linija 10 jardi; linija za kazneni udarac iz kornera za ekipu u fazi napada	خط العشر ياردات
osnovna linija	خط القاعدة
gol-linija; golaut-linija; golmanska zona	خط المرمى

centralna linija; srednja linija; linija polovine plivališta	خط المنتصف
linija tri poena	خط النقاط الثلاث
finiš; linija finiša	خط النهاية
linija napada	خط الهجوم
centralna linija; srednja linija	خط الوسط
linija sedmerca; linija na sedam metara	خط رمية الجزاء
linija sedmerca; linija na sedam metara	خط سبعة أمتار
servis greška	خطأ إرسال
tehnička greška	خطأ تقني
faul; lična greška; prekršaj	خطأ ج أخطاء
peta lična greška	خطأ خامس
lična greška	خطأ شخصي
nenamerni faul	خطأ غير متعمد
tehnička greška	خطأ فني
namerni faul	خطأ متعمد
dupla greška; dvostruka greška	خطأ مزدوج
koraci; greška u koracima	خطأ مشي
faul u napadu	خطأ هجومي
kroše	الخطافية
taktika	خطة ج خطط
defanzivna taktika	خطة دفاعية
ofanzivna taktika	خطة هجومية
ofanzivna taktika	خطط هجومية
taktički	خططي
trzaj (dizanje tegova)	خطف
ukradena lopta	خطف الكرة من المنافس
izbačajni zalet	خطوة الرمي
iskorak u stranu	خطوة جانبية
agilnost	خفة حركة
laka kategorija	خفيف
poluteška kategorija	خفيف الثقيل

papir kategorija	خفيف الذبابة
polusrednja kategorija	خفيف المتوسط
poluvelter	خفيف الوسط
pentatlon; petoboj	خماسي
moderni pentatlon; moderni petoboj	خماسي حديث
kaciga	خوذة

د

D; polukružni oblik u biljaru i snukeru koji zatvara prava linija (tzv. baulk-linija) prečnika od 292 mm	Dال
bacački ring	دائرة الرمي
dan (rangiranje za crni pojas u karateu i džudou)	دان
krampon	دبوس ج دبائيس
dribling; kotrljanje	دحرجة
vajld-kard	دخول دون التأهل
biciklizam	الدراجات
motociklizam	الدراجات النارية
bicikl	دراجة
sobni bicikl; trenažni bicikl	دراجة تمرينات
motocikl	دراجة نارية
trenirati; vežbati	درّب
dribling; driblanje	دربلة ج درابل
derbi	دربي ج ات
rezultat; skor	درجة
rangiranje prema pojasevima (karate, džudo)	درجة الأحزمة
kolenica; štitnik za kolena	دعامة ركبة
odbrana; defanzivna igra	دفاع 1
bek; odbrambeni igrač; igrač odbrane	دفاع 2
odbrana tri-na-tri; odbrana 3-na-3	دفاع 3-3

odbrana tri-na-dva-na-jedan; odbrana 3-na-2-na-1	دفاع بطريقة 1-2-3
čovек-na-čoveka; odbrana čovek-na-čoveka; presing; flaster igra	دفاع رجل لرجل
presing u odbrani	دفاع ضاغط / لاصق
samoodbrana	دفاع عن النفس
čovек na čoveka; odbrana čovek-na-čoveka; presing; flaster igra	دفاع لاعب للاعب
kombinovana odbrana	دفاع مختلط / مركب
odbrana iz dubine	دفاع من العمق
zonska odbrana; zona	دفاع منطقة
odbrambeni; defanzivni	دفاعي
kormilo	دفة (الزورق)
guranje (faul); bacanje	دفع
bacanje kugle	دفع الكرة
bacanje kugle	دفع الكرة الحديدية
natrčati; natrčavati; natrčavanje na protivnika	دفع المنافس
zakucavanje	دفع من الأعلى
benč (vrsta klupe u teretani)	دكة البنج / البنش
bućica	دميلز
bućica	دنبل
bućica	دنبلص
pedala	دواسة
krug; etapa (takmičenje); kolo	دور
osmina finala	دور الثمانية
osmina finala	دور ثمن نهائي
polufinale	دور قبل نهائي
polufinale	دور نصف نهائي
finale	دور نهائي
rotacija; spin; okret	دوران
rotacija lopte	دوران الكرة
top spin	دوران الكرة بشدة

rotacija lopte u smeru kazaljke na satu	دوران الكرة دورة عقارب الساعة
top spin	دوران أمامي علوي
top spin	دوران علوي
turnir; meč; utakmica; krug (u tri)	دورة
prijateljski meč	دورة صداقة
finiš (veslanje)	دورة النهاية / دورة الوصول
liga; turnir	دوري
Liga šampiona Evrope u fudbalu	دوري أبطال أوروبا لكرة القدم
prva liga; Premijer liga	دوري الأضواء
prva liga; Premijer liga	دوري الدرجة الممتازة
prva liga; Premijer liga	دوري الممتاز
derbi	ديربي ج ات
karo	ديناري
dinamometar	دينامومتر
dinamometar	ديناموميتر
dinamički	ديناميكي

ذ

muva (kategorija u boksu)	الذبابة
municija	ذخيرة
ruka; nadlaktica	ذراع 1
držka	ذراع 2

ر

kapiten	رئيس الفريق
glavni sudija	رئيس القضاة
glavni trener	رئيس مدربين
pauza; poluvreme	راحة 1
dlan	راحة 2

reket	راحة 3
glava (anatomski)	رأس 1
predsedavajući; čelnik; predsednik	رأس 2
centarfor; strajker; istureni napadač; špic	رأس حربة
dizač tegova	رافع أثقال
markirati	راقب
reli	رالي
bacač (koplja, kladiva, diska); bacač (bejzbol); strelac; streličar	رام ج رماة
strelac iz vazdušnog oružja	رام ج رماة بالأسلحة الهوائية
bacač koplja	رام ج رماة للرمح
kladiti se	راهن على
fintirati; driblati; voditi loptu; voditi loptu sa fintom; izbeći; eskivirati	راوغ
sudijske zastavice	رايات القضاة
zastava; zastavica	راية
korner-zastavica	راية الركن
zastavica linijskog sudije	راية مراقب الخط
podvezica	رباط الساق
bandaž; bandažer; zavoj	رباط اليد
bandaž; bandažer; zavoj	رباط جراحي
dizač tegova (atleta: bokser; rvač; dizač tegova; itd.)	رباع ج ون
četverac	رباعي
četvrtfinale	ربع نهائي
rang	رتبة
ragbi	رجبي
ragbi liga; ragbi 13	رجبي 13
ragbi unija; ragbi 15	رجبي 15
američki ragbi; američki fudbal	الرجبي الأمريكية
pivotmen	رجل الارتكاز
iskoračna noga	رجل أمامية

stajna noga	رجل خلفية
reakcija	رد الفعل
pristanište; dok	رسو
agilnost; kondicija	رشاقة
olovna sačma	رشة رصاص
metak	رصاصة
skor	رصيد
šutirati	رفس
šutiranje lopte	رفس الكرة
šut	رفسة جات
izvođenje auta; ubacivanje sa strane; aut;	رفسة جانبية
ubacivanje lopte van graničnih linija	
šut iz daljine	رفسة طويلة
dizanje tegova	رفع الأثقال
dizanje tegova	رفع الأوزان
pokazati karton	رفع بطاقة
bodibilding	رفع الحديد
trzaj (dizanje tegova)	رفعة الخطف
izbačaj (dizanje tegova)	رفعة النتر
saigrač	رفيق اللعب
čuvanje čovek-na-čoveka; markiranje čovek-na-čoveka	رقابة رجل لرجل
čuvanje čovek-na-čoveka; markiranje čovek-na-čoveka	رقابة لصيقة
umetničko klizanje	الرقص الفني على الجليد
rekord	رقم (قياسي)
svetski rekord	رقم (قياسي) عالمي
lični rekord	رقم شخصي
stremen	ركاب
koleno	ركبة
ragbi	ركبي
trčanje; trka	ركض

trčanje sa preponama	ركض الموانع
zaletanje	ركض تقريبي
sprint	ركض سريع
zalet	ركضة تقريبية
udarac nogom	ركل
mae geri	ركلة أمامية
udarac nogom	ركلة جات
penal; kazneni udarac	ركلة جزاء
uširo geri	ركلة خلفية
mavaši geri	ركلة دائرية
ora mavaši	ركلة دائرية ببطن القدم
kizami mavaši	ركلة دائرية قصيرة
surfovati	ركمج
surfovanje; surfing	ركمجة
surfer	ركمجي
površina kornera; korner	ركن
korner; udarac sa ugla	ركنية
kazneni korner; kratki korner	ركنية جزائية
kazneni korner; kratki korner	ركنية قصيرة
surfovanje	ركوب الأمواج
jahanje	ركوب الخيل
rafting	ركوب الرمث
jedrenje; surfovanje	ركوب الموج
streličarstvo; streljaštvo	رماية
streljaštvo	رماية بالأسلحة الهوائية
streljaštvo	رماية بالبندق
streličarstvo	رماية بالسهم
pokretna meta	الرماية على الأطباق
nepokretna meta	الرماية على الأهداف
koplje	رمح
bacanje (arapskog) koplja	رمي الجريد
bacanje koplja	رمي الرمح

streličarstvo	رمي السهام
bacanje diska	رمي القرص
bacanje kugle	رمي الكرة الحديدية
degažiranje rukom; odbijanje lopte rukom	رمي الكرة باليد
bacanje kladiva	رمي المطرقة
streličarstvo	رمي بالسهام
streljaštvo iz vazdušne puške	رمي بسلاح البندقية الهوائية
bacanje; izbačaj	رمية
podbacivanje; buli (hokej)	رمية استئناف اللعب
sedmerac	رمية الجراء
sedmerac	رمية السبعة أمتار
golmanovo bacanje; golmansko bacanje	رمية المرمى
slobodno bacanje	رمية حرة
staza (u bazenu, na stadionu)	رواق
rutina	روتين
takmičarski duh	روح المنافسة
sportski duh	روح رياضية
rodeo	روديو
bačačke (atletske) discipline	رياضات الرمي
profesionalni sport	رياضة احتراف
odbrambeni sport; borilački sport	رياضة الدفاع عن النفس
biatlon	رياضة الرماية والتزلج
kraljevski sport (boks)	رياضة الملوك
sport	رياضة بدنية
takmičarski sport	رياضة بطولية
rekreativni sport	رياضة ترويحية
planinarenje	رياضة تسلق الجبال
adaptivni sport; korektivna gimnastika	رياضة تكييفية
zimski sport	رياضة ثلجية
sport	رياضة جات
sport u zatvorenom	رياضة داخل مبان
adaptivni sport; korektivna gimnastika	رياضة علاجية

individualni sport	رياضة فردية
jedrenje	رياضة قوارب شراعية
vodeni sport	رياضة مائية
sportski; atletski	رياضي 1
atleta; sportista	رياضي 2 ج ون
ritberger	ريتنبرجر
perolaka kategorija	الريشة
badminton	الريشة الطائرة

ز

motka	زانة
korner; udarac sa ugla	زاوية
korner; udarac sa ugla	زاوية ركنية
bob	زحافات سريعة
sanke	زحافة
puzanje	الزحف 1
kraul; slobodan stil (plivanje)	الزحف 2
klizaljka; skija	زحلوقة
peraje	زعنفة
motocikl	زفازفة
izdisanje; izdah	زفير
bob	زلاجة الانحدار
prolazno vreme (u plivačkom takmičenju)	زمن اللفة
zvanično vreme	زمن رسمي
dehidrirati	زموه
dehidracija	زموهة
saigrač	زميل اللعب
dubl (tenis)	زوجي
miks dubl	زوجي مختلط
brod	زورق
dres	زي اللاعبين

uniforma; dres

زي موحد

س

vozač (automobilizam)

سائق ج ون

plivač

سباح ج ون

sablja

سابر

atletski teren; sportski teren

ساحة (اللعبة)

napadačka polovina

ساحة أمامية

atletski teren; sportski teren

ساحة رياضية

košarkaški teren

ساحة كرة القدم

štoperica

ساعة توقيت

noga

ساق

statički

ساكن

salto

سالتو

salto

سالطو

salhov

سالكوف

sauna

ساونا

plivač

سباح ج ون

plivanje

سباحة

sinhrono plivanje; umetničko plivanje

السباحة الإيقاعية

kraul; slobodan stil

سباحة الحر

kraul; slobodan stil

السباحة الحرة

delfin stil; leptir stil

سباحة الدولفين

kraul; slobodan stil

سباحة الزحف

kraul; slobodan stil

سباحة الزحف على البطن

prsni stil

سباحة الصدر

leđni stil

سباحة الظهر

leptir stil; delfin stil

سباحة الفراشة

plivačica

سباحة ج ات

mešoviti stil

سباحة متنوعة

sedmoboj

السباعية

štafetna trka; štafeta	سباق البريد
štafetna trka; štafeta	سباق التتابع
regata	سباق التجديف
štafetna trka; štafeta	سباق التناوب
trke kamila	سباق الجمل
trke konja	سباق الخيل
biciklizam	سباق الدراجات
motociklizam; moto-trke	سباق الدراجات البخارية
motociklizam; moto-trke	سباق الدراجات النارية
regata	سباق الزوارق
trka motornih čamaca	سباق الزوارق البخارية
automobilizam	سباق السيارات
regata	سباق القوارب
štafetna trka; štafeta	سباق المراحل
brzo hodanje	سباق المشي
stipl; stipl čez	سباق الموانع
takmičenje; trka	سباق ج ا ت
stipl; stipl čez	سباق حر
reli	سباق رالي
kros (trka)	سباق ضاحية
kasačke trke u sulkama	سباق عربات ذات عجلتين
galopske trke na ravnoj stazi	سباق على أرض مستوية
kroskantri trka (konjički sport)	سباق عمق
trka; trkačko takmičenje	سباق في العدو
sprint	سباق قصير سريع
maraton; maratonska trka	سباق ماراتون
maraton; maratonska trka	سباق ماراتون
brzo hodanje	سباق مشي
trke na duge staze	سباقات العمق
atletika	سباقات الميدان والمضمار
plivati	سبح
sprint	سبرينت

spidbol	سبيدبول
pokriivanje (igrača); skring	ستار
strunjača	سجادة
poentirati; postići koš; postići gol; postići	سجل 1
pogodak	
skor; rezultat	سجل 2
dati gol; postići gol/pogodak	سجل إصابة / هدفاً
postaviti rekord	سجل رقما
izvačenje žrebom	سحب القرعة
smečovati; smečirati; izvesti smeč	سحق (الكرة)
ciljati; gađati; šutirati	سد
gađati loptom; pucati (na koš)	سد الكرة
sedlo	سرج
brzina	سرعة
sprint	سرعة الانتقال
brzinska snaga	سرعة القوة
sprint	سرعة انتقالية
šorts	سروال
meniskus	سطح هلالى
čučanj	سكوات جات
„skeet“ (vrsta sačmare)	سكيت
mačevanje	سلاح
sablja	سلاح السيف – سابر
sportski mač	سلاح سيف – المبارزة ايبية
floret	سلاح شيش
floret	سلاح فلورية
streljaštvo; vazdušno oružje	سلاح هوائى
koš (metalni obruč)	سلة 1
koš (pogodak)	سلة 2
serija pasova; serija dodavanja	سلسلة من التمريرات
toranj (skokovi u vodu)	سلم ثابت
odskočna daska (skokovi u vodu)	سلم متحرك

nesportsko ponašanje	سلوك غير رياضي
snoubord	سنوبورد
snuker	سنوكر
snuker	سنوكر بلياردو
snuker	سنوكرز
strela	سهام ج سهام
loše vladanje	سوء سلوك
super-reli	سوبر رالي
softbol	سوفت بول
klasični arapski polo	سولجان
sumo	سومو
automobil	سيارة
kontrola	سيطرة
sablja	سيف
sportski mač	سيف مبارزة
semikontakt (vrsta kik boksa)	سيمي كونتاكت

ش

amblem; bedž; značka	شارة
traka oko ruke	شارة الذراع
mreža; mrežica koša	شبكة
mreža gola	شبكة المرمى
polufinalni	شبه نهائي
polufinale	شبه نهاية
degažirati	شتت الكرة
jedro; jedrenje	شراع
spinaker	شراع جانبي
glavno jedro	شراع رئيسي
šah	شطرنج
potkolenica; tibija	شظية
olimpijska baklja	شعلة أولمبية

okret; premet; salto (plivanje); akrobacija	شقلبية
flik-flak; premet nazad sa zaletom	شقلبية خلفية
levi direkt	شمال مستقيمة
sklek	شناو
kostobran; štitnik za potkolenice; šicer	شنگار
udah; udisanje	شهيق
šotokan	شوتوكان
prvo poluvreme	الشوط الأول
taj-brejk	شوط التعادل
drugo poluvreme	الشوط الثاني
deo meča (poluvreme, gem, četvrtina...)	شوط ج أشواط
odlučujući gem	شوط حاسم
izgubljen gem	شوط خاسر
osvojeni gem	شوط رابح
period igre od trideset minuta	شوط من ثلاثين دقيقة
šorts	شورت
mačevanje; floret	شيش

ص

jarbol, katarka	صاري
aperkat	الصاعدة
levi aperkat	الصاعدة اليسرى
desni aperkat	الصاعدة اليمنى
zvižduk	صافرة
plejmejker	صانع الألعاب
plejmejker	صانع اللعب
blok; blokiranje; retern (tenis)	صد
trojni blok	صد ثلاثي
ofanzivni blok	صد هجومي
pištaljka; zviždaljka	صفارة
konj	صندوق القفز

ciljati; gađati	صوّب
lov	صيد
ribolov	صيد السمك (بالصنارة)
sokolarstvo	صيد بالاستعانة بالصقور

ض

šuter; strelac; onaj ko izvodi udarac; udarač (bejzbol)	ضارب (الكرة)
smečer	ضارب الساحقة
šutiranje; udaranje; proigravanje	ضرب
udariti/pogoditi protivnika lopticom (skvoš)	ضرب الخصم بالكرة
proigravanje; šutiranje	ضرب الكرة
udarac glavom	ضرب الكرة بالرأس
udarac (šut) petom	ضرب الكرة بالكعب
udarac (šut) unutrašnjom stranom stopala	ضرب الكرة بمشط القدم
smeč; pucanj	ضرب ساحق
servis	ضربة إرسال
podbacivanje	ضربة الإسقاط
početni udarac	ضربة البداية
udarac na gol	ضربة المرمى
forhend	ضربة أمامية
dvoručni čekić	ضربة بالساعدين
slajs	ضربة بزواية
nedozvoljeni udarac u boksu	ضربة بطريقة مخالف لقواعد الملاكمة
udarac (boks i slično); udarac (lopte); šut;	ضربة جات
zamah (plivanje)	
penal; jedanaesterac; kazneni udarac	ضربة جزاء
slobodan udarac	ضربة حرة
indirektan slobodan udarac	ضربة حرة غير مباشرة
direktan slobodan udarac	ضربة حرة مباشرة
bekhend	ضربة خلفية

korner	ضربة ركنية
smeč; pucanj	ضربة ساحقة
fintiranje smeča	ضربة ساحقة خادعة
lob	ضربة في قوس علوي
nokaut	ضربة قاضية
tehnički nokaut	ضربة قاضية فنية
paralela; pasing-šot	ضربة مارة
šut iz golmanskog prostora; ubacivanje lopte u igru iz golmanskog prostora	ضربة مرمى
makazice	ضربة مقصية
dvostruki nokaut	ضريبتان قاضيتان
pritisak	ضغط 1
presing (u odbrani)	ضغط 2
sklek	ضغط 3
presing (u odbrani)	ضغط الدفاع
bandaž; bandažer; zavoj	ضمادة

ط

volej	طائرة 1
odbojka	طائرة 2
potencijalna energija	طاقة كامنة
tim	طاقم
osmerac	طاقم ثماني
plivačka kapica	طاقية السباحة
rezultat tabla	طاولة التسجيل
konj za preskoke	طاولة القفز
sportska medicina	طب رياضي
driblanje; dribling	طبطة (الكرة)
visoki dribling	طبطة عالية
lekar sportske medicine	طبيب رياضي

isključenje; diskvalifikacija	طرد
ekstremitet	طرف ج أطراف
sistem prijema lopte	طريقة استقبال الكرة
formacija 1-4-3-2; formacija 1-i-4-i-3-i-2	طريقة 1/4/3/2
formacija 4-3-3; formacija 4-i-3-i-3	طريقة 4/3/3
formacija 4-2-4; formacija 4-i-2-i-4	طريقة 4/2/4
formacija čovek-na-čoveka	طريقة MM
formacija WM	طريقة WM
škotska formacija	الطريقة الإسكتلندية
engleska formacija	الطريقة الإنجليزية
brazilska formacija	الطريقة البرازيلية
Metodo (italijanska odbrambena formacija)	الطريقة الدفاعية الإيطالية
odbrambena formacija sa trećim bekom	طريقة الظهير الثالث الدفاعية
sistem igre	طريقة اللعب
škola Danubije	طريقة المثلثات النمساوية
formacija „piramida“	الطريقة الهرمية
nokaut sistem; sistem direktne eliminacije	طريقة خروج المغلوب
sistem odbrane	طريقة دفاع
zonska odbrana	طريقة دفاع المنطقة
sistem odbrane čovek na čoveka; čovek na čoveka	طريقة دفاع رجل لرجل
tehnika fozberi-flopi (skok uvis)	طريقة فوسبوري
mamac	طعم
gađanje u metu	طعن الأهداف
skok	طفرة
zatražiti promenu igrača	طلب تغيير لاعب
zatražiti tajmout	طلب وقت مستقطع
pucanj	طاقة
štula; štap za hajking	طوّالة
let; letenje	طيران

ظ

bek; half; vezni igrač	ظهیر
vezni igrač u napadu; napadački vezni igrač; napadački half	ظهیر (أوسط) مهاجم
bek; bočni odbrambeni igrač; čistač; centralni odbrambeni igrač; centarhalf; libero	ظهیر (قشاش)
half; branilac; odbrambeni igrač; igrač sredine terena	ظهیر الوسط
levi bek	ظهیر أيسر
desni bek	ظهیر أيمن
libero	ظهیر حر
bek; bočni odbrambeni igrač; čistač; centralni odbrambeni igrač; centarhalf; libero	ظهیر خلفي

ع

bunker; peščani hazard (golf)	عائق رملي
vodeni hazard	عائق مائي
izjednačiti	عادل
greda (gimnastika); prečka (gol)	عارضة
šipka	عارضة أفقية
greda	عارضة التوازن
prečka gola	عارضة المرمى
municija	عتاد
dugoprugaš	عداء المسافات الطويلة
trkač; sprinter	عداء ج و ن
ponišćavanje gola	عدم احتساب الهدف
nestabilnost	عدم الثبات
diskvalifikacija	عدم أهلية
trćanje; sprint; trka; džoging	عدو

trka 110m sa preponama	عدو 110م حواجز / موانع
trčanje na srednje pruge	عدو المسافات نصف الطويلة
sprint	عدو سريع
išijas	عرق النسا
blokada; blok; blokiranje	عرقلة 1
blokiranje (faul); saplitanje (protivnika);	عرقلة 2
podmetanje noge	
desetboj	العشارية
palica; štap; tak	عصا
štafeta (palica u štafetnoj trci)	عصا التتابع
bejzbol palica	عصا الضرب
hokejaška palica; hokejaški štap	عصا الهوكي
bandaž; bandažer; zavoj	عصابة
nervni; neurološki	عصبي
triceps	عضلة ثلاثية الرؤوس
fleksor; mišić savijač; mišić pregibač	عضلة ثني
biceps	عضلة ذات الرأسين
kvadriceps	عضلة رباعية الرؤوس
ekstenzor; mišić opružać	عضلة مد
mišićni; muskularni	عضلي
nervno-mišićni	عضلي عصبي
zadržavati igru; odugovlačiti igru	عطل اللعب (عمدا)
doping	عقاقير منشطة
vratilo	عقلة
kažnjavanje; kazna	عقوبة
bela tačka; oznaka za penal; oznaka za jedanaesterac; oznaka za kazneni udarac	علامة ضربة الجزاء
pin (golf)	علم الحفرة
sportska psihologija	علم النفس الرياضي
nameran	عمدي
akcija	عمل
aktivnost; akcija	عملية

trening	عملية تدريبية
bova	عوامة إرشاد
kalibar	عيار

غ

pobednik	غالب
ambulanta	غرفة الإسعاف
sudijska svlačionica	غرفة الحكام
svlačionica	غرفة تغيير الملابس
meniskus	غضروف مفصلي
ronilac; skakač u vodu	غطاس ج ون
skokovi u vodu; ronjenje; eskivaža (boks)	الغطس
skakati u vodu; roniti	غطس
graditi loptu; zaklanjati; zakloniti	غطى
faul	غلطة ج ات
zakucavanje	غمر الكرة داخل السلة
ronilac	غواص ج ون
ronjenje	غوص
golf	غولف
amater	غير محترف
atipičan	غير نمذجي

ف

kategorija	فئة
pobednik	فائز
aktivnost; akcija	فاعلية
faul	فاول
fudbal	فوتبول
poluvreme	فترة استراحة في مباراة

period igranja; period igre	فترة اللعب
interval	فترة ج ات
prepona; butina	فخذ
singl	فردى
šansa	فرصة
ekipni	فرقى
kočnica	فرملة ج فرامل
jahanje	فروسية
tim; ekipa	فريق
odbojkaški tim	فريق الكرة الطائرة
gostujući tim	فريق زائر
gostujući tim	فريق ضيف
tim u odbrani	فريق مدافع
tim koji servira	فريق مرسل
domaći tim	فريق مضيف
protivnički tim	فريق منافس
tim u napadu	فريق مهاجم
fiziološki	فسلوجى
akcija; disciplina; aktivnost	فعالية
bacačka disciplina	فعالية الرمي
aerobni sport	فعالية أوكسجينية
aktivnost; sport	فعالية ج ات
anaerobni sport	فعالية لأوكسجينية
gubitak servisa	فقد الإرسال
izgubljena lopta	فقد الكرة
ful kontakt (vrsta kik boksa)	فل كوتناكت
floret	فلورية
flip	فليب
flik-flak; premet nazad sa zaletom	فليك-فلاك
plemenita veština (boks)	الفن النبيل
borilačke veštine	فنون الحرب
borilačke veštine	فنون القتال

umetnički; tehnički	فني
prolazno vreme; prolaz	فواصل زمنية
fudbal	فوتبول
sportska forma; fizička forma	فورما رياضية
Formula 1	فورميل 1
pobeda	فوز
superteška kategorija	فوق الثقيل
odbojka	فوللي بول
odbojka	فولي بول
bela kugla u ruci	في اليد
FIBA; Međunarodna košarkaška federacija	فيبا
vitamin	فيتامين ج ات
fitnes	فيتنس
FIFA; Međunarodna fudbalska federacija	فيفا
lovac (šah)	فيل

ق

kormilar	قائد الدفة
kapiten	قائد الفريق
stativa	قائم (المرمى)
trener	قائم بالتدريب = مدرب
sastav tima; sastav ekipe	قائمة لاعبي الفريق ومراكزهم
sposobnost	قابلية
fizička sposobnost	قابلية بدنية
kanu	قارب الكانو
kajak	قارب الكاياك
pomoćni sudija	قاض ج قضاة
sala za zagrevanje	قاعة الإحماء
sala za trening	قاعة التدريب
teretana	قاعة الحديد
sportska sala; arena	قاعة ألعاب رياضية

baza (bejzbol)	قاعدة 1
pravilo	قاعدة 2 ج قواعد
pravilo 3 sekunde	قاعدة الثلاث ثوان
pravilo trideset sekundi	قاعدة الثلاثين ثانية
pravilo 5 sekundi	قاعدة الخمس ثوان
pravilo 10 sekundi	قاعدة العشر ثوان
skakač (košarka)	قافز
regularan	قانوني
kajak	قايق
kapa; kačket	قبعة
konjičko-streličarska igra <i>kabak</i>	قبق
klizaljka	قبقاب الانزلاق
prava borba	قتال فعلي
izdržljivost	قدرة الاحتمال
snaga	قدرة بدنية
snaga	قدرة حركية
mišićna snaga	قدرة عضلية
aerobna snaga	قدرة هوائية
pivot-noga; stajna noga	قدم الارتكاز
odrazna noga	قدم النهوض
disk (atletika); pak (hokej); disk za teg	قرص ج أقراص
bacanje novčića (za izbor strane terena, koša...)	قرعة
čučanj	قرقصاء
inercija	قصور (ذاتي)
bućica	قضيب بكرتين
lordoza	قعس
rukavice	قفاز
kolenica; štitnik za kolena	قفازات واقية للركبة
bandži-džamping	قفز بالبنجي
skok motkom	القفز بالزانة
padobranstvo	قفز بمظلات

skijaški skokovi	قفز تزلجي
skok	قفز جات
skok uvis	قفز عال
skijaški skokovi	قفز على الثلج
(bacački) krug	قفص الرامي
srednji bek; SB; centarhalf; centralni	قلب دفاع
odbrambeni igrač; čistač; libero	
centarfor; središnji napadač	قلب هجوم
salto	قلبية جات
salto napred	قلبية هوائية أمامية
zgrčeni salto napred	قلبية هوائية أمامية متكورة
salto nazad	قلبية هوائية خلفية
plivačka kapica	قلنسوة
vrhunska forma; top forma	قمة أداء
ti (rupa na terenu za golf)	قمزة
vizir	قناع واق
maska	قناع وجه
sokolarstvo	قنص
most (rvački zahvat)	قنطرة
snaga	قوة
eksplozivna snaga	قوة انفجارية
mišićna snaga	قوة عضلية
maksimalna snaga	قوة قصوى
eksplozivna snaga	قوة متفجرة
eksplozivna snaga	قوة مميزة بالسرعة
luk (streličarstvo)	قوس (الرمي)
samostrel	قوس البندق
streličarstvo; luk i strela	القوس والنشاب
golf	قولف
elektronsko merenje vremena	قياس الزمن إلكترونيا

ك

kapiten	كابتن
kapoeira	كابورا
karate kata	كاتا
karate kata	كاتة
karate	كاراتيه
karambol	كارامبول
kup	كأس
Evropsko prvenstvo u fudbalu	كأس (أمم) أوروبا
Kup šampiona	كأس أبطال الدوري
Evropsko prvenstvo u fudbalu	كأس الأمم الأوروبية
Svetsko prvenstvo u fudbalu	كأس العالم لكرة القدم
Evropsko prvenstvo u fudbalu	كأس أوروبية
Dejvis kup	كأس ديفيز
Super kup	كأس سوبر
kanu	كانو
kajak	كاياك
rame	كتف
brzo hodanje	كتفان
telesna masa	كتلة الجسم
lobovanje; lob udarac	كرة "اللب"
lopta; pak; pločica; kugla	كرة 1
fudbal	الكرة 2
niska lopta	كرة أرضية
bela kugla (bilijar)	الكرة البيضاء
badminton	كرة الريشة 1
loptica za badminton	كرة الريشة 2
badminton	كرة الريشة الطائرة
spidbol	كرة السرعة
košarka	كرة السلة
mini košarka	كرة السلة المصغرة

netbol	كرة الشبكة
odbojka	كرة الطائرة / الكرة الطائرة
stoni tenis	كرة الطاولة
bejzbol	كرة القاعدة
fudbal	كرة القدم
američki fudbal	كرة القدم الأمريكية
softbol	الكرة اللينة
vaterpolo	كرة الماء
najava pogotka (bilijar)	الكرة المسماة / المعلنة
tenis	كرة المضرب
stoni tenis	كرة المنضدة
softbol	الكرة الناعمة
rukomet	كرة اليد
kugla (atletska tj. bacačka)	كرة حديدية
slobodna kugla (bilijar)	كرة حرة
lopta u autu	كرة خارج الحدود
lopta van igre	كرة خارج اللعب
lopta van terena	كرة خارج حدود الملعب
mrtva lopta	كرة خامدة
lopta za kuglanje	كرة خشبية
drop-šot	كرة ساقطة
mrtva lopta	كرة ساكنة
košarkaška lopta	كرة سلة
odbojkaška lopta	كرة طائرة
loptica za stoni tenis	كرة طاولة
medicinska lopta; medicinka	كرة طبية
mrtva lopta	كرة عاطلة
bejzbol optica	كرة قاعدة
fudbalska lopta	كرة قدم
lopta za američki fudbal	كرة قدم أمريكية
podbacivanje	كرة قفز
loptica za kriket	كرة كريكت

loptica za softbol	كرة لينة
lopta za vaterpolo	كرة ماء
kruška (boks)	كرة مترددة
teniska loptica	كرة مضرب
nošena lopta	كرة ممسكة / ممسوكة
loptica za stoni tenis	كرة منضدة
mrtva lopta	كرة ميتة
loptica za softbol	كرة ناعمة
set lopta	كرة نهاية الشوط
meč lopta	كرة نهاية المباراة
zadana kugla (bilijar)	كرة هدف
(hokejaški) pak; (hokejaška) pločica	كرة هوكي
loptica za hokej na travi	كرة هوكي الميدان
rukometna lopta	كرة يد
sudijska stolica	كرسي التحكيم
rol; pokretno veslačko sedište	كرسي منزلق
kerling; karling	كرلنك
akrobatski	كروباثيكي
kriket (kroket)	الكروكيت
kriket (kroket)	الكروكيه
kraul; slobodan stil	كرول
fudbalski	كروي
kriket	الكريكيت
dobiti; pobediti	كسب
taj-brejk	كسر التعادل
oboriti rekord	كسر رقما قياسيا
radijus	كعيرة
podizanje tega do ramenog pojasa iz čučnja	الكلين
izbačaj (dizanje tegova)	الكلين والجبرك
km/kilometar	كم / كيلومتر
bodi bilding	كمال أجسام
aši barai	كنس ببطن القدم

kanu	كنو
herc	كوبة
most (rvački zahvat)	كوبري
krma	كوئل
kuk sul von	كوك سول ون
kuk sul von	كوك سول وون
golf	كولف
kumite	كوميتيه
kung fu	كونج فو
kerling; karling	كيرلنج
džak za boks	كيس اللكم المعلق
kik boks	كيك بوكسينج
kik boks	كيك بوكسينغ
kik boks	كيك بوكسينق
kik boks	كيك بوكسينك
kinematički	كيناماتيكي
kendo	كيندو

ل

anaerobni	لاأوكسجيني
neolimpijski	لأوليمبي
pratiti loptu	لاحق الكرة
rezerva; rezevni igrač	لاعب احتياطي
centar; pivot; kružni napadač	لاعب ارتكاز
ritmički gimnastičar	لاعب الجمناستك الفني
krilo; krilni igrač	لاعب الجناح
levo krilo; levi krilni igrač	لاعب الجناح الأيسر
desno krilo; desni krilni igrač	لاعب الجناح الأيمن
džudoka; džudista	لاعب الجودو/الجيدو
bloker	لاعب الصد

srednji bloker	لاعب الصد الأوسط
odbojkaš	لاعب الطائرة
bacač diska	لاعب القرص
centar	اللاعب القطب
karatista	لاعب الكاراتيه
odbojkaš	لاعب الكرة الطائرة
troškokaš	لاعب الوثبة الثلاثية
rezervni igrač; zamena; rezerva	لاعب بديل
igrač; sportista	لاعب ج و ن
igrač napada; krilo	لاعب زاوية طويل
mačevalac	لاعب سلاح الشيش
igrač sa osnovne linije (tenis)	لاعب قاعدي
fudbaler	لاعب كرة (القدم)
košarkaš	لاعب كرة السلة
rukometas	لاعب كرة اليد
mačevalac	لاعب مبارزة
branilac; odbrambeni igrač	لاعب مدافع
igrač koji servira	لاعب مرسل
plejmejker	لاعب ممون
igrač napada; krilo	لاعب هجوم
vezni igrač; igrač sredine terena	لاعب وسط (الميدان)
levi half	لاعب وسط الميدان الأيسر
desni half	لاعب وسط الميدان الأيمن
hvatač (bejzbol)	لاقط
dehidracija	لاماءة
amater	لامحترف
atipičan	لانمطي
anaerobni	لاهوائي
lajt kontakt	لايت كونتاكت
fudbalski dres	لباس كرة القدم
uzde	لجام
komisija za žalbe	لجنة الاستئناف

Međunarodni olimpijski komitet; MOK	اللجنة الأولمبية الدولية
sudijski žiri; sudijska komisija	لجنة التحكيم
igrati	لعب
igra na postu	لعب ارتكاز
odbiti (loptu) glavom; igrati glavom	لعب بالرأس
(sportska) igra; sport; sportska disciplina	لعب ج ألعاب
ekipna igra	لعب جماعي
gruba igra	لعب خشن
pasivna igra; odugovlačenje; nesportska igra	لعب سلبي
gruba igra	لعب عنيف
faul; prekršaj	لعب غير قانوني
individualna igra	لعب فردي
borilačke vještine; borilački sportovi	لعب قتالي ج ألعاب قتالية
mačevanje	لعبة (سلاح) الشيش
golf	لعبة الجولف
reketbol	لعبة الراكيت
badminton	لعبة الريشة الطائرة
kuglanje	لعبة الكرات الخشبية
golf	لعبة الكولف
opasna igra	لعبة خطيرة
sport	لعبة رياضية
nacionalni sport	لعبة قومية
fudbal	لعبة كرة القدم
rukomet	لعبة كرة اليد
softbol	لعبة كرة لينة
softbol	لعبة كرة ناعمة
igra loptom	لعبة كروية
mačevanje	لعبة مبارزة
spin	لف
vijak	اللف حول المحور
bandaž; bandažer; zavoj	لفافة
krug; etapa u plivačkom takmičenju	لفة

revanš	لقاء إياب
titula	لقب ج ألقاب
udariti (šakom, pesnicom)	لكم
aperkat	لكمة الصاعدة
nizak udarac; udarac ispod pojasa	لكمة تحت الحزام
udarac (šakom, pesnicom)	لكمة ج ات
poludirekt	لكمة خطافية
kizami zuki	لكمة طاعة
gjakeu zuki	لكمة عكسية
kizami	لكمة قصيرة
direkt	لكمة مستقيمة
oi zuki	لكمة مستقيمة أمامية
nizak udarac; udarac ispod pojasa	لكمة منخفضة
proigravanje; kontakt sa loptom	لمس الكرة
namerno igranje rukom	لمس الكرة باليد عمدا
igranje rukom	لمسة يد
luc	لوتز
tabla koša	لوح الهدف
rezultat-tabla	لوحة التسجيل
spretnost	لياقة
kondicija; fizička spremnost; fitnes	لياقة بدنية
libero; čistač	ليبرو

م

pištolj brza paljba 25 m	م25 مسدس سريع
m/metar	م / متر
m/s	م/ث / متر/ثانية
krma	مؤخر القارب
antena (na odbojkaškoj mreži)	مؤشر رأسي للشبكة
kontrolor vremena	مؤقت
navijač	مؤيد ج ون

meč	ماتش ج ات
maraton	ماراتون
maratonski	ماراتوني
maraton	ماراثون
maratonski	ماراثوني
maska	ماسك
hvatač (bejzbol)	ماسك ج ون
prepona	مانع ج موانع
manometar	مانومتر
manometar	مانوميتر
magnezijum	مانيزيا
kupaći kostim	مايوه ج ات
PAR (golf)	مباراة الحفرة
takmičarski	مبارائي
prijateljska utakmica	مباراة ودية
dresura (konjički sport)	مباراة الترويض
eliminatorsni meč; eliminatorsna utakmica	مباراة التصفية
strouk (golf)	مباراة الضربات
hendikep (plasman igrača u golfu)	مباراة الهنديكاب
trening utakmica	مباراة تدريبية
eliminatorsna utakmica; eliminatorsno	مباراة تسقيطية
takmičenje	
takmičenje; utakmica; meč; turnir	مباراة ج مباريات
finale; finalna utakmica; finalni meč; plejof;	مباراة حاسمة
razigravanje; majstorica	
finale; finalna utakmica; finalni meč; plejof;	مباراة ختامية
razigravanje; majstorica	
zvanična utakmica	مباراة رسمية
dekatlon; desetoboj	مباراة عشرية
finale; finalna utakmica; finalni meč; plejof;	مباراة فاصلة
razigravanje; majstorica	
derbi	مباراة كبيرة

košarkaška utakmica; košarkaški meč	مباراة كرة السلة
fudbalska utakmica; fudbalski meč	مباراة كرة القدم
rukometna utakmica; rukometni meč	مباراة كرة اليد
finale; finalna utakmica; finalni meč; plejof;	مباراة نهائية
razigravanje; majstorica	
prijateljska utakmica	مباراة ودية
mačevalac	مبارز ج و ن
mačevanje	مبارزة (بالسيف)
sportski mač	المبارزة إيبية
praćenje; markiranje; skok	متابعة
poslednje plasiran	متذيل ترتيب
poslednje plasiran	متذيل جدول
klizač	متزحلق ج و ن
skijaš	متزلج ج و ن
takmičar; onaj ko se takmiči	متسابق ج و ن
centarfor; strajker	متقدم
takmičar; onaj ko se takmiči	متنافس ج و ن
razboj	متواز (متوازي)
dvovisinski razboj	متوازي الإناث
dvovisinski razboj	متوازي مختلف الارتفاع
vratilo	متوازي واطئ
srednja kategorija	متوسط
gladijator	مجالد ج و ن
arena	مجتاد ج ات
veslo	مجداف ج مجاديف
stroker; štroker	المجدف البارع
veslač	مجدف ج و ن
vodeni hazard (golf)	مجرى مياه
serija pasova; serija dodavanja	مجموعة التمريرات
serija; set; divizija	مجموعة ج ات
fizički napor	مجهود بدني
dribler; igrač koji je prevario protivnika	محاور

dribling; driblanje; vođenje lopte; vođenje lopte sa fintom; nošenje lopte	محاورة (بالكرة)
nepropisno driblanje	محاورة غير قانونية
dupli dribling	محاورة مزدوجة
dribling u vazduhu	محاورة هوائية
ušica za veslo; viljuška za veslo	محبس المجذاف
profesionalac	محترف ج ون
motor	محرك
plejmejker	محرك (اللعب)
sudija; arbitar na finišu	محكم النهاية
sudija; arbitar	محكم ج ون
veteran	محنك ج ون
osa	محور ج محاور
finta; fintiranje; varka telom	مخادعة
prekršaj; faul	مخالفة ج ات
prekršaj u golmanovom prostoru	مخالفة في منطقة المرمى
miks	مختلط
veteran	مخضرم
dijagram	مخطط
kamp	مخيم ج ات
srednji bek	مدافع الوسط
levi bek	مدافع اليسار
desni bek	مدافع اليمين
srednji bek	مدافع أوسط
levi bek	مدافع أيسر
desni bek	مدافع أيمن
bek; odbrambeni igrač; igrač odbrane	مدافع ج ون
dizač	مدافع معد للهجوم
izdržljivost	مداومة
period	مدة (اللعب)
period isključenja; trajanje isključenja	مدة إيقاف اللاعب
veslo (kajakaško)	مدرأ

trener	مدرب ج ون
sportski trener; atletski trener	مدرب رياضي
košarkaški trener	مدرب كرة السلة
fudbalski trener	مدرب كرة القدم
trener nacionalnog tima (reprezentacije)	مدرب وطني
maser	مدلك
menadžer	مدير
trener	مدير فني
ceremonija proglašenja pobednika	مراسم تتويج
linijski sudija	مراقب الخط
delegat	مراقب ج ون
odbrana; markiranje	مراقبة
antidoping kontrola	مراقبة تعاطي المنشطات
čovjek-na-čovjeka; odbrana čovek-na-čovjeka	مراقبة رجل لرجل
kombinovana odbrana	مراقبة مشتركة
trening	مران
varka; obmana; finta; fintiranje; dribling	مراوغة
favorit	مرجّح ج ون
kolo (takmičenje)	مرحلة
uzrast	مرحلة سنّية
dodati (loptu); dodavati (loptu)	مرر
centrirati	مرر الكرة إلى الأمام
dodaj-i-idi; dupli pas	مرر واجر
sidro	مرساة
server	مرسل الكرة
sanke	مركبة التزلج
centar; post-pozicija	مركز 1
mesto (plasman)	مركز 2
defanzivna pozicija	مركز دفاع
pozicija igrača (uloga koju ima)	مركز لاعب
gol (konstrukcija)	مرمى
trenirati; vežbati	مرّن

elastičnost; rastegljivost	مرونة
anemometar	مرياح
skija; sanke; klizaljka	مزلاج
skijaška skakaonica	مزلج
skija	مزلج ج مزلج
daska za surfovanje	مزلجة البحر
trkačke (atletske) discipline	مسابقات الجري
bacačke (atletske) discipline	مسابقات الرمي
skakačke (atletske) discipline	مسابقات القفز والوثب
trkačke (atletske) discipline	مسابقات المضمار
atletske discipline na terenu	مسابقات الميدان
takmičenje; trka; disciplina	مسابقة
takmičenje u skokovima u vodu sa tornja	مسابقة (القفز عن) السلم الثابت
takmičenje u skokovima u vodu sa odskočne daske	مسابقة (القفز عن) السلم المتحرك
preskakanje prepreka (konjički sport)	مسابقة القفز على الحواجز
konjički višeboj	المسابقة المتكاملة
alpska kombinacija	المسابقة المركبة الألبية
kombinovano nordijsko trčanje	المسابقة المركبة الشمالية
preskakanje prepreka (konjički sport)	مسابقة الوثب
nokaut sistem takmičenja	مسابقة بنظام خروج الخاسر
Liga šampiona Evrope u fudbalu	مسابقة دوري أبطال أوروبا لكرة القدم
staza; traka	مسار السباق
putanja lopte	مسار الكرة
polutka; half; branilac; odbrambeni igrač	مساعد
polutka; half; branilac; odbrambeni igrač	مساعد دفاع
istureni half; isturena polutka	مساعد دفاع أمامي
levi half; leva polutka	مساعد دفاع أيسر
desni half; desna polutka	مساعد دفاع أيمن
pomoćni trener	مساعد مدرب
pomoćni trener	مساعد ممرن
napadač; krilo	مساعد هجوم

levo krilo	مساعد هجوم أيسر
desno krilo	مساعد هجوم أيمن
štoper	مساك
bazen	مسبح ج مسابح
otvoreni bazen	مسبح غير مغطي
zatvoreni bazen	مسبح مغطي
primač	مستقبل الكرة
direkt	مستقيمة
levi direkt	المستقيمة اليسرى
desni direkt	المستقيمة اليمنى
primač	مستلم
zapisničar	مسجل
pištolj	مسدس
vazdušni pištolj	مسدس هوائي
frivej (golf)	مسرب
držanje (faul)	مسك
hvatati (loptu); zadržavati (loptu); nositi (loptu)	مسك (الكرة)
zahvat (rvanje)	مسكة
dvostruki nelson	مسكة الرأس المزدوجة
greška u hvatanju lopte	مسكة خاطئة للكرة
klin; krampon (šiljak) na patikama	مسمار ج مسامير
nogare za kormilo	مسند القدم في الدفة
ušica za veslo; viljuška za veslo	مسند المجداف
takmičar u brzom hodanju	مشاء ج ون
traka za trčanje	مشاية ج ات
finalista	مشارك في مباراة نهائية
navijač	مشجع ج ون
olimpijska baklja; olimpijski plamen	المشعل الأولمبي
brzo hodanje	مشي
nošenje lopte	المشي بالكرة
rvač	مصارع ج ون

rvanje	مصارعة
rvanje grčko-rimskim stilom	مصارعة الجريكو رومان
džudo	مصارعة الجودو
rvanje slobodnim stilom	المصارعة الفرعونية
džudo; sumo	المصارعة اليابانية
rvanje grčko-rimskim stilom	المصارعة اليونانية الرومانية
rvanje slobodnim stilom	مصارعة حرة
rvanje grčko-rimskim stilom	مصارعة رومانية
ofsajd-zamka	مصيصة تسلل
reket; palica; bat	مضرب ج مضارب
manometar	مضغاط
atletska staza	مضمار ألعاب قوى
staza od tartana	مضمار تارتان
staza; arena; teren	مضمار ج مضامير
bunker; peščani hazard (golf)	مطب رملي
kladivo	مطرقة
padobran	مظلة
dizač	المعد للهجوم
oprema	معدات
standard	معيار ج معايير
bazen za skokove u vodu	مغطس ج مغاطس
prijateljska utakmica	مقابلة ودية
dimenzije terena	مقاسات الملعب
držka; ručka	مقبض ج مقابض
fer; korektan	مقبول
metak	مقذوف
rezervna klupa; klupa sa rezervnim igračima	مقعد البدلاء
sedište (bicikla)	مقعد ج مقاعد (دراجة)
benč	مقعد طويل
položaj ruku (gimnastika)	مقعدة
odskočna daska; daska za skokove u vodu	مقفز ج مقافز
altimetar; visinomer	مقياس الارتفاع

probijanje; natrčavanje na protivnika	مكاتفه
nagrada	مكافأة
ti (golf)	مكان البدء
kočnica	مكبح ج مكابح
blok; startni blok	مكعب البداية
suvozač; navigator	ملاح ج ون
pokrivanje	ملازمة
pokrivanje protivnika	ملازمة الخصم
bokser	ملاكم ج ون
boks	ملاكمة
kik-boks	ملاكمة بالأرجل
mg/miligram	ملج / ملليجرام
košarkaški teren	ملعب (كرة) سلة
odbojkaški teren	ملعب (كرة) طائرة
fudbalski teren	ملعب (كرة) قدم
teren za američki fudbal	ملعب (كرة) قدم أمريكية
rukometni teren	ملعب (كرة) يد
(sportski) teren; stadion; igralište	ملعب ج ملاعب
mg/miligram	ملغ / ملليغرام
bacrač (bejzbol)	ملقي الكرة
borilački sportovi	منازلات
protivnik; konkurent u takmičenju	منافس ج ون
takmičenje	منافسة ج ات
manevar	مناورة ج ات
odbrambeni manevar; manevar u odbrani	مناورة دفاعية
napadački manevar; manevar u napadu	مناورة هجومية
dodavanje po zemlji	مناولة أرضية
dodavanje u prazno	مناولة إلى الفراغ
dodavanje; pas	مناولة ج ات
dugi pas	مناولة طويلة
kratak pas	مناولة قصيرة
srednji pas	مناولة متوسطة

reprezentacija; olstar-tim; olstar-ekipa	منتخب ج ات
mlada reprezentacija	منتخب شباب
tehnički delegat	مندوب تقني
svlačionica	منز ع ج منازع
fer; korektan	منسجم مع قواعد متبعة
doping	منشطات
pobedničko postolje; podijum	منصة الفوز
konj za preskoke	منصة القفز
površina	منطقة 1
zona	منطقة 2
šesnaesterac; kazneni prostor	منطقة الجزاء
grin (golf)	المنطقة الخضراء
zona slobodnih bacanja	منطقة الرمية الحرة
golmanov prostor; površina iza gol-linije;	منطقة المرمى
prostor gola	
zona trojki; zona tri poena	منطقة سلة الثلاث نقاط
levo krilo; levi napadač	مهاجم اليسار
desno krilo; desni napadač	مهاجم اليمين
levo krilo; levi napadač	مهاجم أيسر
desno krilo; desni napadač	مهاجم أيمن
napadač; krilni igrač; krilo	مهاجم ج ون
centarfor; strajker; istureni napadač; špic	مهاجم متقدم
osnovne veštine	مهارات أساسية
sposobnost; veština	مهارة ج ات
napadačka veština; napadačka sposobnost	مهارة هجومية
složena napadačka veština; složena napadačka	مهارة هجومية مركبة
sposobnost	
porazen (igrač; tim...)	مهزوم
doping	مواد منشطة
ravnoteža	موازنة
motorički	موتوري
sezona	موسم ج مواسم

svetski kup; svetsko takmičenje; svetski fudbalski kup; svetsko prvenstvo u fudbalu	مونديال
svetsko prvenstvo u košarci	مونديال السلة
svetsko prvenstvo u rukometu	مونديال اليد
svetsko prvenstvo u atletici	مونديال أم الألعاب
sposobnost; veština	موهبة
bronzana medalja	ميدالية برونزية
medalja	ميدالية ج ات
zlatna medalja	ميدالية ذهبية
srebrna medalja	ميدالية فضية
igrač više; sa igračem više	ميزة التفوق العددي
kontrolor vremena	مقياتي
biomehanika	ميكانيكا حيوية
biomehanika	ميكانيكة حيوية
biomehanika	ميكانيكه حيوية

ن

radijus	ن. ق. / نصف قطر
klub; klupske prostorije	نادٍ ج أندية
fudbalski klub	نادي كرة القدم
zvono (boks)	ناقوس
streličarstvo	نبالة
arapska strela	نبل
netbol	النت بول
izbačaj (dizanje tegova)	نتر
rezultat	نتيجة ج نتائج
superstar	النجم الأول
zvezda	نجم ج نجوم
borba	نزال
klinč	نزال عن قرب
prava borba; kumite	نزال فعلي

zamišljena borba; kata	نزال وهمي
strela	نشاب
aktivnost	نشاط ج أنشطة
sportska aktivnost	نشاط رياضي
sportski; atletski	نشط
čunj	نصب ج أنصاب
polumaraton	نصف الماراتون
polumaraton	نصف الماراثون
polovina terena	نصف الملعب
polufinale	نصف النهائي
poluvreme	نصف الوقت
preskakanje vijače	نط الحبل
driblati loptu	نط الكرة
plivačke naočare	نظارة واقية
sistem Albano	نظام ألبانو
1-3-1 zona	نظام دفاعي 1:3:1
2-1-2 zona	نظام دفاعي 2:1:2
2-3 zona	نظام دفاعي 2:3
degažirati	نظف (الكرة)
psihofizički	نفسجسمي
odbraniti	نقذ
kuvanje (odbojka)	نقر الكرة
kuvanje iza bloka	نقر الكرة خلف حائط الصد
kuvanje u nebranjenoj deo terena	نقر الكرة في منطقة مكشوفة
meč lopta; meč poen	نقطة الحسم
set lopta; set poen	نقطة الحسم في الشوط
brejk poen	نقطة تحول
poen	نقطة ج نقاط
kazneni poen	نقطة جزائية
bela tačka; oznaka za penal; oznaka za jedanaesterac; oznaka za kazneni udarac	نقطة ضربة الجزاء
taktički plan	نموذج خططي

nunčake	ننتشاك
nunčake	ننشاك
finalni; završni	نهائي 1
finale; finalno takmičenje	نهائي 2 ج نهائيات
finiš	النهاية
poluvreme; kraj poluvremena	نهاية الشوط
medalja	نوط ج أنواط
nunčake	نوننتشاك
nunčake	نونشاك
nihon	نيهون

٥

het-trik	هاتريك
het-trik	هاتريك
napasti; napadati	هاجم
amater	هاو
amater	هاو لا محترف
napad; ofanzivna akcija	هجوم
odložen napad	هجوم بطيء
kontranapad; kontra	هجوم خاطف
napad na zonsku odbranu	هجوم ضد دفاع المنطقة
napad na odbranu čovek-na-čoveka	هجوم ضد دفاع رجل لرجل
napad (faul)	هجوم عنيف
direktan napad	هجوم مباشر
kontranapad; protivnapad; kontra	هجوم مضاد
kontranapad; protivnapad; kontra	هجوم مقابل
napad po krilima	هجوم من الجناح
napadački; ofanzivan	هجومى
šuter; strelac; igrač koji baca loptu na koš	هداف ج ون
zlatni gol	هدف الموت
podatak; gol; koš; meta	هدف ج أهداف

koš iz polja (2 poena)	هدف من الساحة (2 نقطة)
gol iz ofsajda	هدف من تسلل
bat; palica za kriket	هراوة
džoging	هرولة
poraz	هزيمة
aerobni; vazdušni	هوائي
amaterizam	هواية
prsluk sa opterećenjem; prsluk sa tegovima	هوجو
hokej (na ledu)	هوكي
hokej na ledu	هوكي الانزلاق
hokej na ledu	هوكي الثلج
hokej na ledu	هوكي الجليد
hokej na travi	هوكي الساحة
hokej na travi	هوكي الميدان
hokej na ledu	هوكي على الجليد
hokej na travi	هوكي على الحشيش (الأرض الخضراء)

و

skakač u dalj	واثب الطويل
skakač (u dalj)	واثب ج ون
šlem (zaštitni, u boksu); kaciga (zaštitna, u boksu)	واق ج واقيات
štitnik za leđa	واق للظهر
naramenica; štitnik za rame	واق للكتف
čepovi za uši	واقى الأذن
guma za zube	واقى الأسنان
kolenica; štitnik za kolena	واقى الركبة
kostobran; štitnik za potkolenice; šicer	واقى الساقين
provodljivi plastron	واقى الصدر
guma za zube	واقى الفم
prsluk sa opterećenjem; prsluk sa tegovima	الواقى المثقل

golmanski kostobran; golmanski šicer	واقيات (ساقى) حارس المرمى
kostobran; štitnik za potkolenice; šicer	واقية الساق
kostobran; štitnik za potkolenice; šicer	واقية جات
kadenca zaveslaja; tempo zaveslaja	وتيرة الضربات
skok uvis	الوثب العالي
troskok	وثب ثلاثي
skok u dalj	وثب طويل
skok u dalj iz mesta	وثب طويل من الثبات
skok u dalj	وثب عريض
naskakanje na protivnika	وثب على المنافس
skok uvis	وثب عمودي
skok uvis iz mesta	وثب عمودي من الثبات
tehnika fozberi-flopi (skok uvis)	وثب فوسبوري
skok iz mesta	وثب من الثبات
skok	وثبة
troskok	وثبة ثلاثية
bol	وجع
centrirati	وجه الكرة إلى الأمام
smečovati; smečirati; izvesti smeč	وجه ضربة ساحقة
prepona; butina	ورك
otok; oteklina; tumor	ورم
bantam kategorija	وزن الديك
težina; teg	وزن ج أوزان
strunjača	وسادة
džak za boksere	وسادة اللكم
kostobran; štitnik za potkolenice; šicer	وسادة ساق
centar (igrač u košarci)	وسط 1
velter kategorija	وسط 2
srednji red; vezni red	وسط 3
sredina terena	وسط الملعب
osnovna pozicija	وضع أصلي
gard; gard-položaj	وضع الاستعداد

gard; gard-položaj	وضع الاستعداد القتالي
gard	وضع التحفز
ofsajd	وضع تسلل
položaj	وضعية
produžetak	وقت إضافي
tajm-aut	الوقت الخارج
nadoknada (vremena)	وقت بدل الضائع
nadoknada (vremena)	وقت بدل عن / من الضائع
tajm-aut	وقت مستقطع
medicinski tajm-aut	وقت مستقطع في حالة الإصابة
produžetak	وقت مضاف لإنهاء تعادل
stoj na rukama	وقوف على اليدين

ي

preskok „jamašita“	ياماشيتا
jahta	يخت ج يخوت
jahting; jahta	يخوت
ruka	يد
joga	يوجا
joga	يوغا
univerzijada	يونيفرسيا

8. Analiza korpusa sportske terminologije

Terminološke designacije poseduju sistemska obeležja koja se ispoljavaju kako u odnosu na sistem opšteg leksikona datog jezika, tako i u odnosu na terminološki sistem date specijalizovane oblasti. Prilikom stvaranja novih designacija, terminologija na raspolaganju ima iste izvore i iste mehanizme koje koristi i opšti leksikon jednog jezika za stvaranje novih jedinica.

„Terms conform to the kinds of structure the system allows and are subject to the same rules of combination and restriction“ (Cabré 1999: 92).

M. T. Kabre navodi da se u specijalnom jeziku češće javljaju termini čija se morfološka struktura zasniva na grčkim i latinskim oblicima (Cabré, 1999: 73). To ne važi za arapski, jer morfološka struktura tog jezika ne dopušta identičnu upotrebu prefiksa i sufiksa za građenje termina po ugledu na starogrčki i latinski, kao i evropske jezike (Stetkevych, 1970: 51-53; Hazīm, 2009: 93-94; Versteegh, 2001: 181-182). Dok latinski i grčki ne igraju značajnu ulogu u građenju termina u arapskoj sportskoj terminologiji, leksičko-terminološki primeri iz korpusa potvrđuju savremeno shvatanje da su novonastali arapski termini u modernom periodu plod sekundarnog građenja. Kako je već navedeno, u praksi, prilikom proširivanja leksičkog fonda savremenog standardnog arapskog jezika, korišćene su metode kao što su pozajmljivanje strane lekseme, morfološko i/ili fonološko integrisanje strane lekseme, analoška ekstenzija postojećih korenskih osnova, prevođenje strane lekseme i semantička ekstenzija postojeće lekseme (Versteegh 2001: 179).

Kako bismo utvrdili glavna sistemska obeležja sportske terminologije u savremenom standardnom arapskom jeziku, kako u odnosu na sistem opšteg leksikona arapskog jezika, tako i u odnosu na terminološki sistem sporta kao specijalizovane oblasti, izvršićemo kvantitativnu i deskriptivnu analizu termina u korpusu prema višestrukim kriterijumima koji se zasnivaju na mehanizmima koji su korišćeni za

njihovu izgradnju. To su: formalni, funkcionalni i semantički mehanizam, kao i mehanizam međujezičkog pozajmljivanja.

Time će se bliže ilustrovati specifičnosti derivacije, kompozicije, građenja terminoloških sintagmi, skraćivanja i međujezičkog pozajmljivanja (direktnog pozajmljivanja i direktnog prevođenja) koje predstavljaju glavno sredstvo za realizaciju svih ostalih navedenih mehanizama. Takođe, kvantitativnom analizom će se utvrditi najzastupljeniji načini građenja termina u arapskoj sportskoj terminologiji.

8.1 Analiza termina u okviru korpusa arapske sportske terminologije prema formalnom kriterijumu

Formalne metode koje se koriste za stvaranje novih oblika, odnosno novih leksema i termina, jesu: derivacija, kompozicija, stvaranje terminoloških sintagmi i skraćivanje. Da bi se tvorbeni procesi derivacije (izvođenja) i kompozicije (slaganja) u savremenom arapskom jeziku u potpunosti razumeli, neophodno je analizirati oblik, funkciju i značenje termina u arapskom jeziku, odnosno oblik, funkciju i značenje arapske reči uopšte, pri čemu analiza strukture podrazumeva posmatranje termina/lekseme na podleksemskom nivou, kao morfološke jedinice.

Bez namere da ulazimo u do danas nerešen problem sveobuhvatnog, sveprihvaćenog i preciznog lingvističkog određenja termina *reči-lekseme*, za potrebe ovog istraživanja prihvaćemo definicije T. Prčića i D. Gortan-Premk koje jedna drugu skladno dopunjavaju. T. Prčić ističe:

„Terminom **leksema** (ili potpunije, **reč-leksema**) označava se apstraktna jedinica leksikona, utvrđene forme, funkcije, sadržine i upotrebe, koju na planu izražaja, u različitim okruženjima, realizuju različiti **oblici** (ili potpunije, **reči-oblici**) – fonološki, u govoru, i ortografski, u pisanju, svaki s ponešto modifikovanom formom, funkcijom, sadržinom i upotrebom. Uređeni skup oblika neke lekseme čini njenu gramatičku (fektivnu) paradigmu, a jedan od tih oblika, **oblik navođenja**, javlja se kao

konvencijom odabrani predstavnik paradigme u rečniku, kao rečnička odrednica“ (Prčić 1997: 16-17).¹³

D. Gortan-Premk sa svoje strane navodi:

„Reč je, kako je mi određujemo prema nižem morfemskom i višem sintaksičkom nivou, najmanja samostalna jedinica leksičkog sistema, koju čini leksička morfema oformljena gramatičkom morfemom odnosno semantički konkretizovana morfema (u osnovnim rečima) ili tvorbena osnova oformljena tvorbenim formantom (u derivatima) ili najmanje dve tvorbene osnove oformljene gramatičkom morfemom ili tvorbenim formantom (u složenicama) i koja je sposobna da učestvuje u formiranju sintaksičkih jedinica (sintagme i rečenice)“ (Gortan-Premk 2004: 16-17).

Elementi i procesi formiranja leksema „od onih podleksemskih elemenata koji su u mogućnosti da, iskorištavajući već postojeće lekseme, tvore leksičku jedinicu“ (Šipka 2006: 124) spadaju u domen proučavanja leksikološke discipline tvorbe. U okviru te leksikološke discipline razvila su se dva osnovna pristupa proučavanja: strukturalistički i generativni. U daljoj analizi prednost ćemo dati strukturalističkoj perspektivi kao mnogo zastupljenijoj u proučavanjima arapskog jezika. U skladu sa definicijama T. Prčića i D. Gortan-Premk analiziraćemo *reč-leksema*, a u oblasti arapske sportske terminologije.

U procesu tvorbe lekseme učestvuju tvorbene jedinice predstavljene tvorbenim osnovama i tvorbenim morfemama. Tvorbene osnove se određuju kao jedinice koje čine „otvorenu kategoriju tvorbenog sistema u smislu da ih ima onoliko koliko i leksema koje mogu poslužiti za tvorenje novih“ (Šipka 2006: 126).

Tvorbene osnove se mogu klasifikovati na osnovu više kriterijuma, pri čemu je kriterijum samostalnosti najvažniji. Na osnovu tog kriterijuma razlikuju dve vrste tvorbenih osnova. To su slobodne/samostalne tvorbene osnove i vezane/nesamostalne

¹³ Kratak pregled različitih lingvističkih definicija reči i čitave problematike može se naći kod Alija (Ali 1987: 8-9), Kristala (Kristal 1996: 310-312), Busmana (Bussman 1996:1285-1286), Gortan-Premk (Gortan-Premk 2004: 15-16) i Šipke (Šipka 2006: 14-16).

tvorbene osnove. Slobodna tvorbena osnova mora da sadrži u sebi makar jednu korensku morfemu, dok vezane tvorbene osnove ne moraju. Takođe, slobodne tvorbene osnove mogu da se jave bez drugih korenskih morfema, a vezane ne mogu da se jave bez drugih korenskih morfema.

Za tvorbene osnove je karakteristično i to da ne zavise od tvorbenih morfema, dok tvorbene morfeme zavise od tvorbenih osnova. Tvorbene morfeme su podleksemske jedinice koje predstavljaju podlogu za stvaranje novih reči. Razlika između korenskih i tvorbenih morfema ispoljava se na planu značenja. Tvorbena osnova ima designativno značenje jer upućuje na neki designat, dok tvorbene morfeme imaju modifikativno značenje i modifikuju značenje tvorbene osnove. Osim tvorbenih osnova i tvorbenih morfema, postoje i funkcionalne morfeme imaju funkciju da prilagode oblik lekseme (gramatičkom) kontekstu (Šipka 2006: 126; Ali 1987: 9-10).

Slobodne tvorbene osnove u arapskom jeziku javljaju se u tri varijeteta:

- osnove koje mogu, a ne moraju da stoje samostalno, na primer:

hawā' – „vazduh“ > **hwy*;

rafs – „šutiranje“ > **rfs*;

ḍarb – „udaranje“ > **ḍrb*;

ḥaṭṭ – „linija“ > **ḥtt*.

- osnove koje stoje uz jedan ili više afiksa, na primer:

hawā'īyy – „vazdušni“, „aerobni“ > *hawā'* – „vazduh“ + *-īyy* – sufiks za izvođenje odnosnih prideva > **hwy*;

rafsat^{un} – „šut“ > *rafs* – „šutiranje“ + *-at^{un}* – mocioni sufiks za ženski rod > **rfs*;

ḍarbat^{un} – „udaranje“ > *ḍarb* – „udaranje“ + *-at^{un}* – mocioni sufiks za ženski rod > **ḍrb*;

ḥuṭūṭ – „linije“ > *ḥaṭṭ* – „linija“ > **ḥtt*.

- osnove koje se uvek javljaju isključivo samostalno, na primer:

tumma – „zatim“ (Ali 1987: 9-10).

S druge strane, vezane osnove se uvek javljaju uz neki afiks i nemaju sposobnost samostalnog postojanja. Osnove *-siyāb* i *-drīb*, na primer:

insiyāb – „klizavost“, „tečenje“ > *in-* – prefiks za izvođenje glagola i glagolskih imenica VII proširene vrste + *-siyāb* – osnova > **syb*;

insiyābiyy – „aerodinamičan“ > *insiyāb* – „klizavost“, „tečenje“ > *in-* – prefiks za izvođenje glagola i glagolskih imenica VII proširene vrste + *-siyāb* – osnova + *-iyy* – sufiks za izvođenje odnosnih prideva > **syb*;

insiyābiyyat^{un} – „aerodinamičnost“ > *insiyābiyy* – „aerodinamičan“ > *insiyāb* – „klizavost“, „tečenje“ > *in-* – prefiks za izvođenje glagola i glagolskih imenica VII proširene vrste + *-siyāb* – osnova > **syb* + *-iyy* – sufiks za izvođenje odnosnih prideva + *-at^{un}* – sufiks sa građenje imenskih reči ženskog roda;

tadrīb – „treening“, „treeniranje“ > *ta-* – prefiks za građenje glagolskih imenica II vrste + *-drīb* – osnova > **drb*;

tadrībiiyy – „trenažni“ > *ta-* – prefiks za građenje glagolskih imenica II vrste + *-drīb* – osnova + *-iyy* – sufiks za izvođenje odnosnih prideva > **drb*;

Tvorbene osnove mogu da se klasifikuju i prema kriterijumu unutrašnje strukture. Prema tom kriterijumu razlikuju se proste i složene osnove (Šipka 2006: 127; Ali 1987: 10-11).

Proste osnove jesu one koje se ne mogu raščlaniti na delove, to jest one koje se sastoje samo od osnove. Na primer:

ḥaṭa' – „greška“;

rafs – „šutiranje“ > **rfs*;

'adw – „trčanje“ > **'dw*;

ḍarb – „udaranje“ > **ḍrb*.

Nasuprot tome, složene osnove se mogu raščlaniti na sastavne delove, to jest sastoje se od osnove i jednog ili više afiksa. Na primer:

fa ‘‘*āliyyat^{mn}* – „disciplina“, „akcija“, „aktivnost“ > *fa* ‘‘*āliyy* – „aktivan“ + *-at^{mn}* – mociioni sufiks za ženski rod > *fa* ‘‘*āl* – „efikasan“ + *-iyy* – nastavak za građenje relativnih prideva > **fʿl*;

taḥarrukiyyat^{mn} – „mobilnost“, „pokretljivost“ > *taḥarrukiyy* – „mobilan“, „pokretljiv“ + *-at^{mn}* – mociioni sufiks za ženski rod > *taḥarruk* – „kretanje“ + *-iyy* – nastavak za građenje relativnih prideva > *ta-* – prefiks za građenje masdara V glagolske vrste + *-ḥarruk* – vezana osnova > **ḥrk*;

tamrīrat^{mn} – „dodavanje (lopte)“, „pas“ > *tamrīr* – „dodavanje“ + *-at^{mn}* – mociioni sufiks za ženski rod > *ta-* – prefiks za građenje masdara II glagolske vrste + *-mrīr* – vezana osnova > **mrr*.

Proste osnove u arapskom jeziku se mogu raščlaniti na korenske i nekorenske morfeme. Dok su korenske morfeme nosioci značenja, nekorenske morfeme imaju pre svega derivacionu ili gramatičku svrhu.

Tabela 3: Raščlanjivanje prostih osnova na korenske i nekorenske morfeme

termin	koren	nekorenske morfeme
<i>ḡadafa</i> – „veslati“	<i>ḡdf</i>	<i>-a-a-a</i>
<i>laʿiba</i> – „igrati (se)“	<i>lʿb</i>	<i>-a-i-a</i>
<i>laʿb</i> – „igra“, „sport“	<i>lʿb</i>	<i>-a--</i>
<i>hadaf</i> – „pogodak“, „gol“	<i>hdf</i>	<i>-a-a-</i>

Ista vrsta analize može se primeniti i kod složenih osnova. Na primer:

Tabela 4: Raščlanjivanje složenih osnova na korenske i nekorenske morfeme

termin	osnova	koren	nekorenske morfeme
<i>miḡdāf</i> – „veslo“	<i>-ḡdāf</i>	<i>ḡdf</i>	<i>mi--ā-</i>
<i>ʿirsāl</i> – „servis“	<i>-rsāl</i>	<i>rsl</i>	<i>ʿi--ā-</i>
<i>tasallul</i> – „ofsajd“	<i>-sallul</i>	<i>sll</i>	<i>ta-a-lu-</i>

<i>insiyābiyyat^{um}</i> – „aerodinamičnost“	<i>-siyāb-</i>	<i>syb</i>	<i>in-i-ā-yyat^{um}</i>
--	----------------	------------	---------------------------------

Kod složenih osnova, afiksi koji se dodaju korenu javljaju se u vidu različitih vrsta kontinuiranih ili diskontinuiranih afiksálnih morfema. Ti afiksi mogu da imaju sledeći oblik:

a) prefiksi, na primer:

- mi-*: *miḍrab* – „reket“ > **ḍrb*;
 midra' – „veslo“ > **dr'*;
- ma-*: *mal'ab* – „igralište“ > **l'b*;
 masbaḥ – „bazen“ > **sbḥ*;
 manzi' – „svlačionica“ > **nz'*;
- 'i-*: *'ibḥār* – „jedrenje“ > **bḥr*;
 'ihmā' – „zagrevanje“ > **ḥmy*;
- in-*: *insihāb* – „predaja meča“, doslovno: „povlačenje“ > **shb*;
 inqiḍāḍ – „izbijanje lopte“ > **qḍḍ*;
- ist-*: *istaqbala* – „primiti (loptu)“ > **qbl*;
 isti'māl – „korišćenje (ruku i sl.)“ > **'ml*.

b) infiksi, na primer:

- t-*: *ḡaṭṭasa* – „roniti“, „skakati u vodu“ > **ḡṭs*;
- r-*: *darraba* – „trenirati“ > **drb*;
 marrana – „vežbati“ > **mrn*;
 marrara – „dodati“ > **mrr*.

c) sufiksi, na primer:

- at^{um}*: *irtimā'at^{um}* – „upijanje“ > *irtimā'* – „bacanje“ > **rmy*;
 rafsat^{um} – „šut“ > *rafs* – „šutiranje“ > **rfs*;
- iyy / -iyyat^{um}*: *difā'iyy* – „odbrambeni“ > **df'*;
 fa'āliyyat^{um} – „disciplina“, „akcija“, „aktivnost“ > **f'l*.

d) kombinacija prefiksa i infiksa, na primer:

<i>ta-</i> + <i>ī</i> :	<i>tadrīb</i> – „treniranje“, „treening“ >
<i>*drb</i> ;	
<i>ta-</i> + srednji korenski suglasnik:	<i>ta‘ǧīl</i> – „ubrzanje“, „akceleracija“ > <i>*ǧl</i> ;
	<i>tasallul</i> – „ofsajd“ > <i>*sll</i> ;
	<i>takayyuf</i> – „aklimatizacija“ > <i>*kyf</i> ;
<i>i-</i> + <i>-t-</i> :	<i>iḥtikāk</i> – „kontakt“ > <i>*ḥkk</i> ;
	<i>ištaraka</i> – „učestvovati“ > <i>*šrk</i> ;
<i>'i-</i> + <i>-ā-</i> :	<i>'irsāl</i> – „serviranje“, „servis“ > <i>*rsl</i> ;
	<i>'isqāt</i> – „kake (džudo)“ > <i>*sqṭ</i> ;
<i>ist-</i> + <i>-ā-</i> :	<i>istikšāf</i> – „skauting“ > <i>*kšf</i> ;
	<i>istib‘ād</i> – „suspenzija“, „dikvalifikacija“ >
<i>*b‘d</i> ;	
<i>mi-</i> + <i>-ā-</i> :	<i>miǧdāf</i> – „veslo“;
	<i>miḍmār</i> – „arena“, „teren“.

e) kombinacija prefiksa i sufiksa, na primer:

<i>in-</i> + <i>-iyy</i> :	<i>insiyābiyy</i> – „aerodinamičan“ > <i>*syb</i> ;
<i>in-</i> + <i>-iyyat^{mn}</i> :	<i>insiyābiyyat^{mn}</i> – „aerodinamika“ > <i>*syb</i> ;
<i>ist-</i> + <i>-iyy</i> :	<i>isti‘dādiyy</i> – „pripremi“ > <i>*‘dd</i> ;
<i>ta-</i> + <i>at^{mn}</i> :	<i>tamrīrat^{mn}</i> – „dodavanje (lopte)“, „pas“ > <i>*mrr</i> .

f) kombinacija prefiksa, infiksa i sufiksa, na primer:

<i>ta-</i> + <i>-r-</i> + <i>-iyyat^{mn}</i> :	<i>taḥarrukiyyat^{mn}</i> – „mobilnost“ > <i>*ḥrk</i> ;
<i>ist-</i> + <i>-ā-</i> + <i>-at^{mn}</i> :	<i>istirāḥat^{mn}</i> – „pauza“, „poluvreme“ > <i>*rwh</i> .

Stvaranje leksema kombinovanjem korenskih i nekorenskih morfema u arapskom jeziku iskazuje znatnu pravilnost, odnosno podleže „skupu relativno sistematičnih pravila“ (Ali 1987: 11). U skladu sa tim pravilima, izvedenice od istog korena grupišu se u skupove oblički i značenjski povezanih oblika, pri čemu svaka reč ima posebnu paradigmu koja je karakteristična za poseban tip funkcije. To ujedno znači da izvedenice iz jednog korena mogu da imaju istu leksičku paradigmu i da prenesu isti

funkcionalni smisao koji ta paradigma predstavlja, dok istovremeno zadržavaju odgovarajuće leksičko značenje (Ali 1987: 11-12).

Najbolji primer takve derivacije jesu takozvane proširene glagolske vrste, gde osnovna forma glagola (trokonsonantskog ili četvorokonsonantskog) predstavlja prvu glagolsku vrstu. Ta vrsta se dalje proširuje prefiksima i/ili infiksima pri čemu nastaju samostalne leksičke jedinice sa samostalnim značenjem koje „u načelu ispoljavaju određen stepen značenjske srodnosti, tj. nose nešto od smisla koji je u vezi s korenom od kojeg potiču“ (Tanasković i Mitrović 2005: 74). Iako se u klasičnoj gramatici smatra da proširenih vrsta ima petnaest ili šesnaest, u praksi se zapravo javlja samo deset vrsta. Takođe, malo je korenskih osnova koje poseduju svih deset vrsta (Tanasković i Mitrović 2005: 74-75).

Proširene glagolske vrste i druge paradigme za građenje leksema od trokonsonantskih korenskih osnova u arabistici se najčešće prikazuju putem apstraktnih formula u kojima konsonanti *f'l* zamenjuju prave korenske konsonante.

Tabela 5: Proširene glagolske vrste u arapskom jeziku (Tanasković i Mitrović 2005: 192-196)

	perfekat	imperfekta	gl. imenica	particip a.	particip p.	značenje vrste
I	<i>fa'ala</i> <i>fa'ila</i> <i>fa'ula</i>	<i>yaf'alu</i> <i>yaf'ilu</i> <i>yaf'ulu</i>	<i>fa'l</i> <i>fi'l</i> <i>fu'ul...</i>	<i>fā'il</i>	<i>maf'ūl</i>	<i>neutralnost: radnja, stanje, zbivanje</i>

II	<i>fa‘‘ala</i>	<i>yufa‘‘ilu</i>	<i>taf‘‘il</i>	<i>mufa‘‘il</i>	<i>mufa‘‘al</i>	<i>intenzitet i učestalost radnje, kauzativnost, faktitivnost, estimativnost, deklarativnost</i>
III	<i>fā‘ala</i>	<i>yufā‘ilu</i>	<i>fi‘āl mufā‘ala</i>	<i>mufā‘il</i>	<i>mufā‘al</i>	<i>konativnost ili neutralnost</i>
IV	<i>‘af‘ala</i>	<i>yuf‘ilu</i>	<i>‘if‘āl</i>	<i>muf‘il</i>	<i>muf‘al</i>	<i>kauzativnost, faktitivnost, estimativnost, deklarativnost, kretanje ka nekom mestu</i>
V	<i>tafa‘‘ala</i>	<i>yataf‘‘alu</i>	<i>tafa‘‘ul</i>	<i>mutafa‘‘il</i>	<i>mutafa‘‘al</i>	<i>refleksivnost, intenzivnost, nastojanje da se ostvari neki kvalitet ili stekne neka osobina</i>

VI	<i>tafā'ala</i>	<i>yatafā'alu</i>	<i>tafā'ul</i>	<i>mutafā'il</i>	<i>mutafā'al</i>	<i>recipročnost, uzajamnost, simuliranje radnje</i>
VII	<i>infa'ala</i>	<i>yanfa'ilu</i>	<i>infi'āl</i>	<i>munfa'il</i>	<i>munfa'al</i>	<i>refleksivnost, mediopasivnost, neutralnost</i>
VIII	<i>ifta'ala</i>	<i>yafta'ilu</i>	<i>ifti'āl</i>	<i>mufta'il</i>	<i>mufta'al</i>	<i>refleksivnost i pasivnost, recipročnost, neutralnost</i>
IX	<i>if'alla</i>	<i>yaf'allu</i>	<i>if'ilāl</i>	/	<i>muf'all</i>	<i>sticanje / posedovanje svojstva (boje, telesne osobine), intenzivnost</i>

X	<i>istaf'ala</i>	<i>yastaf'ilu</i>	<i>istif'āl</i>	<i>mustaf'il</i>	<i>mustaf'al</i>	<i>refleksivnost, mediopasivnost, konativnost, estimativnost, deklarativnost, kauzativnost, faktitivnost</i>
---	------------------	-------------------	-----------------	------------------	------------------	--

Proširene glagolske vrste četvorokonsonantskih korenskih osnova, kojih u arapskom jeziku ima daleko manje od onih trokonsonantskih, prikazuju se putem apstraktne formule u kojoj konsonanti *f'll* zamenjuju korenske konsonante.

Tabela 6: Proširene glagolske vrste četvorokonsonantskih korenskih osnova (Tanasković i Mitrović 2005: 192-196)

	perfekat	imperfekat	gl. imenica	particip a.	particip p.	značenje vrste
I	<i>fa'lala</i>	<i>yufa'lilu</i>	<i>fa'lala</i>	<i>mufa'lil</i>	<i>mufa'lal</i>	<i>neutralnost: radnja, stanje, zbivanje</i>
II	<i>tafa'lala</i>	<i>yatafa'lalu</i>	<i>tafa'lul</i>	<i>mutafa'lil</i>	<i>mutafa'lal</i>	<i>refleksivnost, intenzivnost</i>
III	<i>if'anlala</i>	<i>yaf'anlilu</i>	<i>if'inlāl</i>	/	<i>muf'anlil</i>	<i>refleksivnost, mediopasivnost, neutralnost</i>
IV	<i>if'alalla</i>	<i>yaf'alillu</i>	<i>if'illāl</i>	/	<i>muf'ilill</i>	<i>intenzivnost</i>

Pored navedenih oblika, koji predstavljaju svojevrsni kičmeni stub arapske morfologije i derivacije, postoji niz drugih imenskih oblika koji se takođe predstavljaju

odgovarajućom formulom, a koriste se za izvođenje leksema različitih značenja i funkcija, o čemu će biti više reči u narednom odeljku.

8.1.1 Analiza arapskih sportskih termina nastalih derivacijom

Derivacija predstavlja tvorbeni proces i rezultat građenja reči „u čijim se okvirima, a kroz različite procese, stvaraju nove reči od onih postojećih“ (Bussman 1996: 294). U derivaciji se udružuju tvorbene to jest leksičke osnove i tvorbene morfeme koje se javljaju u vidu različitih afiksálnih morfema (Šipka 2006: 129; Cabré 1999: 92).

Kao rezultat derivacije nastaju *izvedenice*, odnosno *derivati*. Na primer:

ġaṭṭasa – „roniti“, „skakati u vodu“ > *ġaṭasa* – „roniti“, „skakati u vodu“ > **ġṭs*;
ġaṭṭās – „ronilac“, „skakač u vodu“ > *ġaṭasa* – „roniti“, „skakati u vodu“ > **ġṭs*;
maġṭis – „bazen za skokove u vodu“ > *ġaṭasa* – „roniti“, „skakati u vodu“ > **ġṭs*;
ġaddafa – „veslati“ > *ġadafa* – „veslati“ > **ġdf*;
taġdīf – „veslanje“ > *ġaddafa* – „veslati“ > *ġadafa* – „veslati“ > **ġdf*;
miġdāf – „veslo“ > *ġadafa* – „veslati“ > **ġdf*.

Kako smo ranije naglasili, derivacija je najproduktivniji vid građenja i proširivanja terminosistema u arapskom jeziku. Na to ukazuje i broj terminoloških jedinica nastalih derivacijom ekscerpiranih iz relevantne građe. **Od ukupno 1983 zabeleženih termina iz oblasti sporta 516 terminoloških jedinica nastalo je derivacijom iz arapskih korenskih osnova, što čini 26.02% analiziranog korpusa arapske sportske terminologije.**

Što se tiče najfrekventnijih imeničkih paradigmi (ar. *qawālib*) izvedenica za građenje novih terminoloških jedinica koje je odobrila i standardizovala Akademija za arapski jezik u Kairu, zapažamo da su svoju primenu našle i u korpusu arapske sportske terminologije. Na primer:

- *fi'āla* – paradigma koja označava nazive profesija ili aktivnosti, na primer:
 - riyāda* – „sport“ > *rāda* – „uvežbati“, „trenirati“ > * *rwḏ*;
 - sibāha* – „plivanje“ > *sabaḥa* – „plivati“ > * *sbḥ*;
 - rimāya* – „streljaštvo“ > *ramā* – „baciti“, „gađati“, „streljati“ > * *rmy*;
 - ḥiyāza* – „posedovanje“ > *ḥāza* – „posedovati“, „imati“ > * *ḥwz*;
 - liyāqa* – „spretnost“ > *lāqa* – „priličiti“, „odgovarati“ > * *lyq*;
 - ḍimāda* – „zavoj“, „bandaž“ > *ḍamada* – „povi ti“, „povezati“ > * *ḍmd*.

- *fa'alān* – paradigma koja označava naizmenično ili promenljivo kretanje ili pokret a koji se izvode od neprelaznih glagola, na primer:
 - dawarān* – „rotacija (odbojka)“, „spin (vrsta udarca u tenisu)“ > *dāra* – „okretati se“ > * *dwr*;
 - ṭayarān* – „let“, „letenje“ > *ṭāra* – „leteti“ > * *ṭyr*;
 - katafān* – „brzo hodanje“ > *katafa* – „mahati krilima“ > * *ktf*.

- *fa'al* – paradigma koja označava nazive fizičkih nedostataka, mana i bolesti, na primer:
 - ḥadab* – „kifoza“ > *ḥadiba* – „biti grbav“, „biti pognut“, „biti konveksan“ > * *ḥdb*;
 - qa'as* – „lordoza“ > *qa'isa* – „imati isturena prsa“, „imati ulegnuta leđa“ > * *q's*;
 - ḡanaf* – „skolioza“ > *ḡanafa* – „skrenuti“ > * *ḡnf*;
 - waja'* – „bol“ > *waja'a* – „boleti“, „osećati bolove“ > * *wj'*;
 - ta'ab* – „umor“ > *ta'iba* – „biti umoran“, „osećati umor“ > * *t'b*.

- *fa'āl* – paradigma koja označava pripadnika neke profesije ili vršioca uobičajene (svakodnevne) aktivnosti, na primer:
 - 'addā'* – „trkač“ > *'adā* – „trčati“, „juriti“ > * *'dw*;
 - rabbā'* – „ dizač tegova“ > *raba'a* – „dizanjem kamena okušati svoju snagu“ > * *rb'*;
 - sabbāḥ* – „plivač“ > *sabaḥa* – „plivati“ > * *sbḥ*;
 - ḡaṭṭās* – „skakač u vodu“, „ronilac“ > *ḡaṭasa* – „skakati u vodu“, „roniti“ > * *ḡṭs*;
 - ḡaddāf* – „veslač“ > *ḡadafa* – „veslati“ > * *ḡdf*.

- *mif'al, mif'ala, mif'āl* – paradigma koja označava nazive alata, oruđa, pribora, rekvizita, uređaja i slično, na primer:

miṭraqa – „kladivo“, „malj“, „čekić“ > *ṭaraqa* – „kucati“, „udariti“, „kovati“ > * *ṭrq*;

miḡdāf – „veslo“ > *ḡadafa* – „veslati“ > * *ḡdf*;

midra' – „veslo“ > *dara'a* – „odgurnuti“, „odbiti“ > * *dr'*;

mismār – „klin“ > *samara* – „zakovati, prikovati (klinom, ekserom)“ > * *smr*;

miḡgāṭ – „manometar“ > *ḡaḡaṭa* – „pritiskati“ > * *ḡḡt*;

miḡbas – „ušica (za veslo)“, „viljuška (za veslo)“, „slavina“ > *ḡabasa* – „zadržati“, „čuvati“ > * *ḡbs*;

miḡwar – „osa“, „osovina“, „oklagija“ > *ḡawwara* – „okrenuti se“ > * *ḡwr*;

miḡrab – „reket“ > *ḡaraba* – „udariti“ > * *ḡrb*;

mikbaḡ – „kočnica“ > *kabaḡa bi* – „zaustaviti pritezanjem“ > * *kbḡ*.

- *maf'al, maf'il, maf'ala* – paradigma koja u najširem značenju označava mesto vršenja radnje, na primer:

mal'ab – „teren“, „igralište“, „stadion“ > *la'iba* – „igrati“, „igrati se“ > * *l'b*;

masbaḡ – „plivački bazen“ > *sabaḡa* – „plivati“ > * *sbḡ*;

maqbiḡ – „drška“ > *qabaḡa* – „držati“, „stegnuti“ > * *qbḡ*;

maḡṭis – „bazen za skokove u vodu“ > *ḡaṭasa* – „skakati u vodu“, „roniti“ > * *ḡṭs*;

marmā – „gol“ > *ramā* – „baciti“, „gađati“, „streljati“ > * *rmy*;

manzi' – „svlačionica“ > *naza'a* – „skinuti“, „svući“ > * *nz'*;

maq'ada – „položaj ruku (gimnastika)“ > *qa'ada* – „postaviti“ > * *q'd*.

- *fa''āla* – paradigma koja označava instrument, mašinu, uređaj, ali i mesto vršenja radnje, na primer:

dawwāsa – „pedala“ > *dāsa* – „zgnječiti“, „pritisnuti“ > * *dws*;

darrāḡa – „bicikl“ > *daraḡa* – „postepeno se uspinjati“, „napredovati“ > * *drḡ*;

darrāḡa nāriyya – „motocikl“ > *daraḡa* – „postepeno se uspinjati“, „napredovati“ > * *drḡ*;

maššāya – „traka za trčanje“ > *mašā* – „hodati“ > * *mšy*;

sayyāra – „automobil“ > *sāra* – „kretati se“, „putovati“ > * *syr*;

ṣaffāra – „pištaljka“ > *ṣafara* – „zviždati“, „pištati“ > * *ṣfr*.

- *fā'ila* – paradigma koja označava instrument, mašinu ili uređaj, ali i mesto vršenja radnje. Na primer:

wāqiya – „štitnik“ > *waqā* – „štiti“, „čuvati“ > * *wqy*;

'āriḍa – „prečka“ > *'ariḍa* – „popreko staviti“ > * *'rḍ*;

ṣāfirā – „zvižduk“ > *ṣafara* – „zviždati“, „pištati“ > * *ṣfr*;

zāwiya – „ugao“, „kornjer“ > *zawā* – „ukloniti“, „sakriti“ > * *zwy*;

dā'ira – „krug“, „zona“ > *dāra* – „okretati se“, „ići ukrug“ > * *dwr*.

- nastavak *-iyya* za izvođenje apstraktnih imenica, na primer:

furūsiyya – „konjički sport“ > *farusa* – „biti vešt jahač“ > * *frs*;

'ahliyya – „kvalifikovanost“, „kvalifikacija“ > *'ahhala* – „podesiti“, „kvalifikovati“, „osposobiti“ > * *'hl*;

'amaliyya – „aktivnost“ > *'amila* – „raditi“, „činiti“, „izvoditi“ > * *'ml*;

fa'āliyya – „aktivnost“ > *fa'ala* – „raditi“, „činiti“ > * *f'l*;

qābiliyya – „sposobnost“ > *qabala* – „dopustiti“, „dozvoliti“, „pristati“ > * *qbl*;

wad'iyya – „položaj“ > *wada'a* – „staviti“, „položiti“ > * *wḍ'*.

- *mufa'il* (particip aktivni II druge glagolske vrste) – paradigma koja označava vršioca radnje ili uređaj, na primer:

mudarrīb – „trener“ > *darraba* – „trenirati“, „obučavati“ > * *drb*;

muḥarrīk 1 – „motor“ > *ḥarraka* – „pokretati“, „micati“ > * *ḥrk*;

muḥarrīk 2 – „plejmejker“ > *ḥarraka* – „pokretati“, „micati“ > * *ḥrk*;

mušagḡi' – „navijač“ > *šagḡa'a* – „hrabriti“, „bodriti“ > * *šḡ'*;

mu'ayyid – „navijač“ > *'ayyada* – „podržavati“, „pomoći“, „podupreti“ > * *'yd*;

muḡaddif – „veslač“ > *ḡaddafa* – „veslati“ > * *ḡdf*;

mu'aqqit – „kontrolor vremena“ > *waqqata* – „meriti vreme“ > * *wqt*.

- *mufa'al* (particip pasivni II druge glagolske vrste) – paradigma koja označava mesto vršenja radnje ili oruđe, na primer:

muḥayyam – „kamp“ > *ḥayyama* – „razapeti šatore“, „boraviti u šatoru“, „podupreti“ > **ḥym* > *ḥayma* – „šator“ > etiopski: *haimat*;
muḥaṭṭat – „dijagram“ > *ḥaṭṭata* – „iscrtati“, „označiti“, „razgraničiti“ > **ḥṭṭ*;
musaddas – „pištolj“ > *saddasa* – „ušestostučiti“, „pomnožiti sa šest“, „biti šest“ > **sds*.

Ovaj oblik može da označi i vršioce neke radnje koji su u širem smislu imenovani da tu radnju vrše. Na primer:

muḥakkam – „sudija“, „arbitar“ > *ḥakkama* – „imenovati za sudiju“ > **ḥkm*;
muraḡḡaḥ – „favorit“ > *raḡḡaḥa* – „smatrati verovatnim“ > **rḡḡ*;
muḥannak – „veteran“ > *ḥannaka* – „biti iskusan“ > *ḥunk* – „iskustvo“, „stručnost“ > **ḥnk*.

- *muḥā'il* (particip aktivni III druge glagolske vrste) – paradigma koja označava vršioce radnje ili aktivnosti. U sportskoj terminologiji, ovaj oblik najčešće ima intenzivirano značenje „borbe“ i „borbenosti“. Na primer:

muṣā'iri – „rvač“ > *ṣāra'a* – „rvati se“, „boriti se protiv“ > **ṣr'*;
munā'fis – „protivnik“ > *nāfasa* – „nadmetati se“, „boriti se protiv“ > **nfs*;
muḡāl'id – „gladijator“ > *ḡālada* – „tući se“, „boriti se“ > **ḡld*;
mulāk'im – „bokser“ > *lākama* – „šakama se potući“, „boksovati sa“ > **lkm*;
mudā'fi – „odbrambeni igrač“, „bek“ > *dāfa'a* – „braniti“, „štiti“ > **df'*;
mubār'iz – „mačevalac“ > *bār'aza* – „mačevati se“, „nastupiti u dvoboju“ > **brz*.

- *muḥta'al* (particip pasivni VIII glagolske vrste) – paradigma koja označava mesto vršenja radnje, na primer:

muḡtalad – „arena“, „ring“ > *iḡtalada* – „boriti se“ > **ḡld*;
mustawā – „nivo“ > *istawā* – „biti jednak“, „biti ravan“ > **swy*;
muntahab – „reprezentacija“, „olstar tim“ > *intahaba* – „odabrati“, „glasati za“ > **nḥb*.

Izuzetak su jedino paradigme *fu'al* za nazive bolesti (npr. *zukām* – „prehlada“, *su'al* – „kašalj“, *ṣudā'* – „glavobolja“, *subāt* – „letargija“) i *fu'al/fa'il* za zvuke koji

nastaju kao proizvod određene radnje (npr. *bukā'* – „plač“, *nabīḥ* – „lavež“), koje je odobrila i standardizovala Akademija za arapski jezik u Kairu a čije prisustvo nije zabeleženo u okviru ekscerpiranog korpusa arapske sportske terminologije. Pretpostavljamo da je to posledica toga što iskazivanje takvih značenja nije od neposrednog značaja za arapski sportski terminološki sistem.

Pored navedenih formula koje je odobrila Akademija za arapski jezik u Kairu, u arapskoj sportskoj terminologiji se javljaju i druge paradigme deverbalskih imena koje se podjednako uspešno realizuju u arapskoj terminološkoj jezičkoj praksi. Te formule pretežno obuhvataju oblike izvedene iz proširenih glagolskih vrsta i druge ustaljene imeničke paradigme, kao i sekundarne derivate. Na primer:

- *mufā'ala* – glagolska imenica III glagolske vrste, koja označava konativnost i uzajamnost. U arapskoj sportskoj terminologiji najčešće se javlja smisao potencijalne recipročnosti, jer se izvode od glagola koji „logički podrazumevaju uzajamnost“ (Tanasković i Mitrović 2005: 82). Na primer:
murāwaḡa – „varka“, „obmana“, „finta“ > *rāwaḡa* – „prevariti“, „obmanuti“, „fintirati“ > **rwḡ*;
muḡāwara – „dribling“, „driblanje“, „vođenje lopte“, „vođenje lopte sa fintom“, „nošenje lopte“ > *ḡāwara* – „driblati“, „voditi loptu (sa fintom)“ > **ḡwr*;
murāqaba – „odbrana“, „markiranje“ > *rāqaba* – „pratiti“, „markirati“ > **rqb*;
muṣāra'a – „rvanje“ > *ṣāra'a* – „rvati se“ > **ṣr'*;
mubāraza – „mačevanje“ > *bāraza* – „mačevati se“, „učestvovati u dvoboju“ > **brz*;
musābaqa – „trka“, „takmičenje“ > *sābaqa* – „trkati se“, „takmičiti se“ > **sbq*;
mulākama – „boks“ > *lākama* – „boksovati“, „udarati pesnicama“ > **lkm*;
mukātafa – „probijanje“, „natrčavanje na protivnika“ > *kātafa* – „probiti se“, „natrčati na protivnika“ > **ktf*.
- *'if'āl* – glagolska imenica IV glagolske vrste, koja u arapskoj sportskoj terminologiji najčešće izražava kratkotrajno kauzativno dejstvo. Na primer:
'irsāl – „serviranje“, „servis“ > *'arsala* – „servirati“ > **rsl*;
'ihmā' – „zagrevanje“ > *'ahmā* – „zagrejati“ > **hmy*;

'*idḥāl* – „ubacivanje“ > '*adhāla* – „ubaciti“ > **dhl*;
'*isqāt* – „nespretnost“, „pogrešno hvatanje lopte“, „obaranje“ > '*asqaṭa* – „ispustiti loptu“, „pogrešno uhvatiti loptu“, „oboriti“ > **sqṭ*;
'*iṣāba* – „pogodak“, „gol“, „nezgoda“, „incident“ > '*aṣāba* – „pogoditi“, „zadesiti“ > **ṣwb*.

- *tafā'ul* – glagolska imenica VI vrste, koja označava uzajamnu radnju ili aktivnost u kojoj učestvuju najmanje dva aktera. Takvo značenje glagolske imenice VI vrste javlja se i u arapskoj sportskoj terminologiji, kao i značenje naizmeničnog vršenja radnje. Na primer:

tabādul – „promena (strana)“, „zamena (strana)“ > *tabādala* – „razmeniti“, „promeniti (međusobno)“ > **bdl*;

tatābu' – „štafeta (plivanje, atletika)“ > *tatāba'a* – „ići jedan za drugim“, „zaredati“ > **tb'*;

tarābuṭ – „sinhronizacija“ > *tarābaṭa* – „povezati se“ > **rbṭ*;

ta'ādul – „izjednačenje“, „nerешen rezultat“, „nerешeno“ > *ta'ādala* – „biti u ravnoteži“, „izjednačiti se“, „izjednačiti (rezultat)“, „igrati nerешeno“ > **'dl*;

tanāsuq – „koordinacija“ > *tanāsaqa* – „biti skladan“, „biti harmoničan“, „biti uređen“ > **nsq*;

tanāwub – „štafeta (plivanje, atletika)“ > *tanāwaba* – „smenjivati se“ > **nwb*;

tawāzun – „ravnoteža“ > *tawāzana* – „biti međusobno u ravnoteži“, „doći međusobno u ravnotežu“ > **wzn*.

- *taf'īl* – glagolska imenica II vrste, koja u arapskoj sportskoj terminologiji označava intenzitet radnje i njenu relativnu trajnost/stalnost (Tanasković i Mitrović 2005: 79 i 85). Na primer:

tabdīl – „zamena (igrača)“ > *baddala* – „menjati“, „promeniti“ > **bdl*;

tamrīr – „dodavanje“ > *marrara* – „dodati“ > **mrr*;

takyīf – „kondicioni trening“ > *kayyafa* – „kondicionirati (vazduh)“, „prilagoditi“, „adaptirati“ > **kyf*;

tagṭiya – „pokrivanje (protivnika, terena)“ > *gaṭṭā* – „pokriti“, „pokrivati“ > **ḡṭy*;

tasdīd – „ciljanje“, „gađanje“, „nišanjenje“ > *saddada* – „ciljati“, „nišani“ > **sdd*;

tadrīb – „trening“, „treniranje“ > *darraba* – „trenirati“, „dresirati“, „uvežbavati“ > **drb*.

- *fā'il* – aktivni particip I glagolske vrste, koji može da označi vršioca radnje, i tada ima spoljašnji plural muškog/ženskog roda (*fā'ilūna/fā'ilāt*) ili slomljeni plural (*fu'āl/fa'ala*). U korpusu arapske sportske terminologije na primer:
lā'ib/lā'ibūna – „igrač“ > *la'iba* – „igrati“, „igrati se“ > **l'b*;
ḍārib/ḍāribūna – „šuter“, „strelac“, „onaj ko izvodi udarac (u sportu)“ > *ḍaraba* – „šutirati“, „udariti“, „proigrati“ > **drb*;
sābiḥ/sābiḥūna – „plivač“ > *sabaḥa* – „plivati“ > **sbḥ*;
māsik/māsikūna – „hvatač (bejzbol)“ > *masaka* – „uhvatiti“ > **msk*;
lāqiḥ/lāqiḥūna – „hvatač (bejzbol)“ > *laqaḥa* – „uhvatiti“ > **lqt*;
rāmⁱⁿ/rāmūna – „bacač (koplja)“, „strelac“, „streličar“ > *ramā* – „streljati“, „pucati na“, „gađati“ > **rmy*¹⁴.

Aktivni particip I glagolske vrste (*fā'il*) može da označi predmet ili oruđe i tada ima slomljeni plural oblika *fawā'il*. Takva upotreba je srazmerno česta i u arapskoj sportskoj terminologiji. Na primer:

- māni/mawāni'* – „prepona (atletika)“ > *mana'a* – „zabraniti“, „sprečiti“, „preprečiti“ > **mn'*;
ḥāḡiz/ḥawāḡiz – „prepona (atletika)“ > *ḥaḡaza* – „ograničiti“, „zatvoriti“, „sprečiti“ > **ḥḡz*;
'ā'iq/'awā'iq – „hazard (prepreka u golfu)“ > *'āqa* – „zaustaviti“, „zadržavati“, „usporavati“ > **wq*;
qā'im/qawā'im – „stativa“ > *qāma* – „stajati“, „ustati“ > **qwm*;
qārib/qawārib – „čamac“ > *qaraba* – „poći do vode“ > **qrb*;
tāqim/ṭawāqim – „tim“ > \emptyset > **tqm*.

- *-at^{um}* – mocioni sufiks za ženski rod, koji služi i za građenje sekundarnih derivata koji se u arapskoj gramatici nazivaju *nomina vicis* (ar. *'asmā' al-*

¹⁴ El Alami navodi još neke odobrene paradigme ili dodatna značenja nekih već pomenutih paradigmi, a koja se vezuju isključivo za oblast medicine (al-'Alamī 2001: 26-32).

marra), odnosno glagolskih imenica koje označavaju jednokratnost neke radnje (Wright 1995: 122-123).

U arapskoj sportskoj terminologiji, korišćenje mocionog sufiksa za ženski rod prisutno je najpre kod glagolskih imenica I i II vrste, a daleko ređe kod glagolskih imenica VII i VIII vrste:

- glagolske imenice I vrste, na primer:

ḍarba – „šut“, „udarac (loptom)“ > *ḍarb* – „šutiranje“, „udaranje“, „proigravanje“ > *ḍaraba* – „šutirati“, „udariti“, „proigrati“ > **ḍrb*;

ramya – „bacanje“ > *ramy* – „bacanje“ > *ramā* – „baciti“ > **rmy*;

rakla – „udarac nogom“ > *rakl* – „udaranje nogom“ > *rakala* – „udariti nogom“ > **rkl*;

rakḍa – „trčanje“, „trk“ > *rakḍ* – „trčanje“ > *rakḍa* – „trčati“ > **rkd*;

waṭba – „skok“ > *waṭb* – „skakanje“ > *waṭaba* – „skočiti“ > **wṭb*;

lakma – „udarac (šakom, pesnicom)“ > *lakm* – „udaranje“ > *lakama* – „udariti (šakom, pesnicom)“ > **lkm*.

- glagolske imenice II vrste, na primer:

tamrīra – „dodavanje“, „pas“ > *tamrīr* – „dodavanje“ > *marrara* – „dodati“ > **mrr*;

tasdīda – „šut“, „udarac (na gol)“ > *tasdīd* – „ciljanje“, „gađanje“, „nišanjenje“ > *saddada* – „ciljati“, „nišani“ > **sdd*;

taḡḍīfa – „zaveslaj“ > *taḡḍīf* – „veslanje“ > *ḡaddafa* – „veslati“ > **ḡdf*;

taškīla – „formacija“, „sastav“ > *taškīl* – „formacija“, „sastav“ > *šakkala* – „formirati“, „sastaviti“ > **škl*.

- glagolske imenice VII vrste, na primer:

inqīḍāḍa – „izbijanje (lopte, paka)“ > *inqīḍāḍ* – „izbijanje“ > *inqaḍḍa* – „izbiti“ > **qḍḍ*.

- glagolske imenice VIII vrste, na primer:

irtimā'a – „upijanje“ > *irtimā'* – „bacanje“, „padanje“ > *irtamā* – „baciti se“, „pasti“ > **rmy*.

Mocioni sufiks za ženski rod *-at^m* se koristi i za poimeničavanje aktivnih participa I glagolske vrste (*fā'il* > *fā'ila*) pri čemu nastaju termini koji najpre označavaju instrument, mašinu ili uređaj, ili se dodavanjem tog sufiksa na drugi način modifikuje značenje osnovnog oblika lekseme. S obzirom na to da participi imaju pridevsku prirodu, a da dodavanjem ovog sufiksa postaju imenice, ovaj proces se može nazvati *supstantivizacijom* ili *nominalizacijom*, procesom kojim se „od reči iz neke druge KLASE stvara imenica“ (Kristal 1999: 233). Na primer:

wāqiya – „štitnik“ > *wāqⁱⁿ* – „onaj koji štiti“ > *waqā* – „štititi“, „čuvati“ > * *wqy*;
 ‘*āriḍa* – „prečka“ > ‘*āriḍ* – „onaj koji stoji popreko“ > ‘*āriḍa* – „popreko staviti“ >
 * ‘*rd*;
šāfir – „zvižduk“ > *šāfir* – „onaj koji zviždi“ > *šafara* – „zviždati“, „pištati“ > *
šfr;
qā'ima – „lista“, „sastav“ > *qā'im* – „onaj koji stoji uspravno“ > *qāma* – „stajati“,
 „ustati“ > **qwm*.

Kako smo ranije već istakli, klasični arapski gramatičari su uspostavili pravilo da se u osnovi analoške derivacije (ar. *al-ištiqāq bi al-qiyās*) može naći samo glagolska osnova, uključujući i glagolske imenice (ar. *mašdar*), odnosno da je dopuštena samo deverbarna derivacija, dok su akademije za arapski jezik to pravilo proširile dopustivši denominalnu derivaciju iz konkretnih imenica samo u okviru naučne i stručne terminologije (Stetkevych 1970: 7-10). Iako deverbarna derivacija preovlađuje, u okviru korpusa sportske terminologije pronalazimo i izvestan broj primera za primenu i proširenog pravila. Na primer:

tahḍīf – „šut“, „šutiranje (na koš)“ > *hadaf* – „cilj“, „meta“, „pogodak“ > **hdf*;
tasḡīl – „beleženje (rekorda, rezultata)“, „postizanje (rekorda, rezultata)“ >
saḡḡala – „beležiti (rekord, rezultat)“, „postići (rekord, rezultat)“ > *siḡill* –
 „registar“, „spisak“, „popis“ > **sḡl*;
muḥannak – „veteran“ > *ḥannaka* – „biti iskusan“ > *ḥunk* – „iskustvo“, „stručnost“
 > **ḥnk*;
tamarkaza – „centrirati“ > *markaz* – „centar“ > **rkz*;

tamawḍu' – „pozicija“ > *mawḍi'* – „položaj“ > * *wḍ'*.

Pored primene raznovrsnih paradigmi koje arapskim korenskim osnovama daju posebna značenja, u procesu semantičke realizacije tako nastalih terminoloških jedinica veoma značajnu ulogu imaju semantički mehanizmi poput poređenja i sinegdohe i funkcionalni mehanizmi poput konverzije, leksikalizacije, terminologizacije i transdisciplinarnog pozajmljivanja, o čemu će više reči biti u zasebnim odeljcima.

8.1.2 Analiza arapskih sportskih termina nastalih kompozicijom

Kompozicija uz derivaciju predstavlja drugi osnovni tip tvorbenog procesa u arapskom jeziku. U tom procesu se udružuju dve tvorbene osnove sa ili bez dodavanja afiksa, pri čemu se „kombinuju dve ili više inače slobodnih morfema ili niz morfema (=reči) kako bi se formirala složenica“ (Bussman 1996: 221).

Kompozicija u širem smislu obuhvata slivanje (eng. *blending*) i građenje fiksiranih terminoloških sintagmi (Emery 1988: 34-35; Stetkevych 1970: 51-53; Ali 1987: 59-61; Valeontis, Mantzari 2006: 5; Bussman 1996: 137 i 221), dok se u užem smislu u kompoziciju ubraja samo proces slivanja (Cabré 1999: 93).

Terminološke složenice ili slivenice (amalgami) predstavljaju „sinhronijski ili dijahronijski prelaz ili kombinovanje dva izraza u jedan novi“ (Bussman 1996: 137) i nastaju kombinovanjem dve ili više slobodnih morfema ili reči (ar. *al-naḥt/al-tarkīb/al-tarkīb al-mazḡiyy/al-ištiqāq al-kubbār*). Za slivenice je na semantičkom planu karakteristično udruživanje značenja morfema ili reči koji ulaze u sastav novog termina. Na taj način nastaje treći termin koji poseduje novo značenje. Na primer:

lāmuḥtarif – „amater“, doslovno: „neprofesionalan“ > *lā* – „ne“ + *muḥtarif* – „profesionalan“;

lāhawā'iy – „anaerobni“ > *lā* – „ne“ + *hawā'iy* – „aerobni“, „vazdušni“;

naḥḡismiyy – „psihofizički“ > *naḥḡ* – „duša“, „psiha“ + *ḡism* – „telo“ + *-iyy* – „-ski“, „-čki“ (nastavak za građenje relativnog prideva);

zamwaha^m – „dehidracija“ > [za- > 'azāla – „ukloniti“ + -mwaha > miyāh – „voda“ + -at^m – mocioni sufiks za ženski rod];

zamwaha – „dehidrirati“ > [za- > 'azāla – „ukloniti“ + -mwaha > miyāh – „voda“].

Na morfološkom i ortografskom planu, za ovu vrstu složenica je karakteristično spajanje dve ili više osnova u novu leksemu/termin koja se nadalje ponaša kao samostalna reč.

Uopšteno posmatrano, slivenice mogu da nastanu na sledeće načine:

1. haplogijom, preklapanjem poslednjeg dela prve reči i prvog dela druge reči;
2. deobom reči, pri čemu u građenju slivenice učestvuju prvi deo prve reči i drugi deo druge reči;
3. analogijom, gde se glavna reč zamenjuje rečju koja slično zvuči;
4. ortografskim varijantama koje se prepoznaju kao slivenice na osnovu načina pisanja (Bussman 1996: 137).

Zbog specifičnosti strukture arapske reči slivenice u arapskom mogu da nastanu samo na drugi način, deobom osnovnih reči i njihovim spajanjem. Pri tome, delovi reči mogu da se spoje u neizmenjenom obliku, ili može da dođe do sažimanja jednog ili oba dela. Na primer:

a) slivenice nastale spajanjem delova reči u neizmenjenom obliku:

lāmuḥtarif – „amater“, doslovno: „neprofesionalan“ > *lā* – „ne“ + *muḥtarif* – „profesionalan“;

lāhawā'iy – „anaerobni“ > *lā* – „ne“ + *hawā'iy* – „aerobni“, „vazdušni“;

lāmā'a – „dehidracija“ > *lā* – „ne“ + *mā'* + -at^m – mocioni sufiks za ženski rod – „voda“;

naḥḥiyy – „psihofizički“ > *naḥḥ* – „duša“, „psiha“ + *ḥiyy* – „telo“ + -iyy – „-ski“, „-čki“ (nastavak za građenje relativnog prideva).

b) slivenice nastale spajanjem delova reči koji su prethodno bili podvrgnuti sažimanju:

rakmağat^{mn} – „surfovanje, surfing“ > *rukūb al-’amwāğ* – doslovno: „jahanje talasa“ [*rak-* > *rukūb* – „jahanje“ + *-mağ-* > *al-’amwāğ* – „talasi“ + *-at^{mn}* – „mocioni sufiks za ženski rod“];

šaqłabat^{mn} – „salto“, „premet“, „okret (plivanje)“ > *šaqłaba* – „okrenuti stvari naopačke“ > [*ša-* > *šalšala* – „prskati“ + *-qlab-* > *qalaba* – „prevrnuti (se)“ + *-at^{mn}* – „mocioni sufiks za ženski rod“];

harwala – „požuriti“, „brzo hodati“ > [*har-* > *hariba* – „pobeći“ + *-wala* > *wallā* – „pobeći“];

zamwaha^{mn} – „dehidracija“ > [*za-* > *’azāla* – „ukloniti“ + *-mwaha* > *miyāh* – „vode“ + *-at^{mn}* – mocioni sufiks za ženski rod – „voda“].

U savremenoj epohi, sa početkom rada akademija za arapski jezik, proces slivanja je izazvao veliku pažnju jezičkih stručnjaka. Ubrzo je nastala polemika oko toga da li taj proces još ima potencijala da bude izvor novih termina, kao što se rasplamsala rasprava o tome na koji način treba pristupiti slivanju (Stetkevych 1970: 48-49; Takeda 2011:13-18; Ali 1987: 69-71). Te rasprave su se zasnivale na tri stava prema slivanju. Dok su neki jezički stručnjaci bili vatreni pobornici slivanja i upuštali se u eksperimentisanje na tom planu po ugledu na strane ekvivalente termina, drugi su bili veliki protivnici primene tog metoda, a treći su zastupali umeren stav i zalagali se za takvu primenu slivanja gde će se kao rezultat dobiti termini sa transparentnim značenjem, koji se strukturno uklapaju u pravila arapskog jezika.

Praksa je pak pokazala da za proces slivanja i dalje ima mesta u arapskom jeziku (Stetkevych 1970: 48-49), premda su akademije za arapski jezik zauzele konzervativan stav prema procesu slivanja kao metodu za proširivanje leksikona i terminosistema. Na primer, Akademija za arapski jezik u Kairu iznela je zvaničan stav da slivanje predstavlja legitiman način za građenje naučne i stručne terminologije. Ipak, nedorečena konstatacija stručnjaka kairske akademije da taj metod treba koristiti samo kada je to neophodno, nije stavio tačku na polemiku (Ali 1987: 66-69). Prema odluci Akademije za arapski jezik u Kairu iz 1965. godine, prilikom građenja slivenica treba voditi računa o upotrebi isključivo izvornih slova iz reči koje čine slivenicu, bez proširivanja, kao i o

tome da slivenica treba da ima arapsku paradigmu (Takeda 2011: 16), odnosno da bude transparentna i prepoznatljiva korisnicima (Ali 1987: 67).

Bez obzira na to, slivenice se srazmerno retko pojavljuju u arapskom jeziku, a samim tim i u sportskoj terminologiji. **Naime, od ukupno 1983 sportskih termina koji ekscerpirani iz relevantne specijalizovane građe, javlja se samo 17 slivenica što čini 0.85% čitavog korpusa.** Stoga možemo zaključiti da slivenice čine zanemarljiv deo sportskog terminosistema u savremenom standardnom arapskom jeziku.

Tako mala zastupljenost slivenica objašnjava se na sledeći način:

„The rarity or low frequency in Arabic of words or parts of words merged together may be accounted for in terms of certain inherent characteristics of its structure and its psychological attitude towards linguistic material. It is a deeply ingrained tradition in the heart of the Arabic language that a word be organically related to an origin or root whose basic (consonantal) structure it bears in all its occurrences, and is the property it shares with other words in the same paradigm“ (Ali 1987: 65).

Pored slivanja kao metoda za proširenje leksikona i terminosistema, u naučnom i stručnom diskursu arapskog jezika se javlja veliki broj fiksiranih konstrukcija odnosno terminoloških sintagmi koje se suštinski zasnivaju na istom principu kao i slivanje, a koje su u jezičkoj praksi mnogo zastupljenije od slivenica (Ali 1987: 73-74). *Stvaranje terminoloških sintagmi* predstavlja proces građenja složenog termina fiksiranog oblika od skupa leksema koje se nalaze u određenoj sintaksičkoj strukturi. Ovu vrstu složenih termina neki autori ubrajaju u vid kompozicije (Emery 1988: 34-35; Valeontis, Mantzari 2006: 5; Ali 1987: 73-74), a drugi smatraju da je reč o zasebnom procesu (Cabré 1999: 93).

U klasičnoj arapskoj lingvistici, proces stvaranja terminoloških sintagmi nije bio proučavan kao metod za stvaranje novih termina niti je bio uopšte prepoznat kao vid kompozicije. To je uticalo da se kod savremenih arapskih jezičkih stručnjaka razviju slični stavovi, zbog čega terminološke sintagme nisu dobile adekvatan prostor u

njihovim novijim leksikološkim i terminološkim proučavanjima. U klasičnom periodu, arapski lingvisti su na kompoziciju upućivali terminom *al-naḥt* – „kompozicija“, doslovno: „vajanje“, koji se zapravo odnosi na kompoziciju predstavljenu procesom slivanja. Danas se kod nekih lingvista javlja i termin *al-tarkīb* – „sastavljanje“, „građenje“, koji se često koristi da označi proces stvaranja fiksiranih terminoloških sintagmi, mehanizam koji se kroz jezičku praksu potvrdio kao mnogo zastupljeniji i produktivniji od slivanja (Emery 1988: 32-35).

Terminološke sintagme se najčešće posmatraju prema semantičkom i strukturnom kriterijumu. Prema semantičkom kriterijumu, terminološke sintagme se uopšteno dele na endocentrične i egzocentrične konstrukcije. U endocentričnim konstrukcijama jedan njen deo je funkcionalno (gramatički i semantički) ekvivalentan čitavoj konstrukciji i samim tim predstavlja njen centar, dok u egzocentričnim konstrukcijama ne postoji centar kao takav, odnosno „nijedna od reči nije FUNKCIONALNO ekvivalentna grupi kao celini“ (Kristal 1996: 81 i 88). Endocentrične sintagme se dele na subordinirane i koordinirane. Subordinirane sintagme poseduju jedan centar, a koordinirane poseduju dva (Emery 1988: 36-37).

Što se tiče strukture terminoloških sintagmi u arapskom jeziku, genitivna sintagma i atributska sintagma jesu glavne konstrukcije kojima se grade (Emery 1988: 36-37).

Genitivna sintagma nastaje vezivanjem dve ili više imenskih reči u konstrukciju u kojoj je najčešće prva (lat. *Regens*) nosilac glavnog značenja dok druga reč (lat. *Rectum*), koja je uvek u genitivu, najčešće ima ulogu modifikatora. Na primer:

kura salla – „košarkaška lopta“;

kura al-salla – „košarka“;

ramy al-rumḥ – „bacanje koplja“;

šāni‘ al-la‘b – „plejmejker“;

ṭarīqa ḥurūḡ al-maḡlūb – „nokaut sistem“, „sistem direktne eliminacije“;

hiffa ḥaraka – „agilnost“;

'al'āb al-sāḥa wa al-maydān – „atletika“.

Ova konstrukcija upotrebljava se da izrazi širok spektar značenja među kojima se ističu: posedovanje, poreklo, specifikacija, partitivnost, temporalnost i tome slično.

Atributska sintagma, u kojoj se u skladu sa pravilima arapske gramatike na mestu prvog člana nalazi imenica, a na mestu drugog člana pridev koji se sa imenicom slaže u rodu, broju, padežu i određenosti/neodređenosti a koji modifikuje značenje imenice, izražava širok spektar specifikativnih značenja. Na primer:

al-farīq al-ḍayf = *al-farīq al-zā'ir* – „gostujući tim“;

rakla ḥalfiyya – „uširo geri (karate)“;

'irsāl ḡuz'iyy – „slajs servis (tenis)“;

'al'āb riyāḍiyya šitawiyya – „zimski sportovi“;

bidāya 'āliya – „visok start“;

būlū mā'iyy – „vaterpolo“;

al-tinis al-'arḍiyy – „tenis“.

Značenja koja se mogu izraziti putem genitivne veze i atributske sintagme Emeri povezuje sa značenjskim odnosima koje uspostavljaju *H*, od *noun head* – „glavna imenica“, i *M*, od *noun modifier* – „modifikator imenice“ (Emery 1988: 37-42).

Kod endocentričnih terminoloških sintagmi se uočava da razvijaju dva pravca u značenjskim odnosima, u zavisnosti od toga da li *H* i *M* spadaju opšte imenice ili deverbalnog porekla, a najpre glagolske imenice.

Terminološke genitivne i atributivne sintagme iz specijalizovane oblasti sporta koje sačinjavaju opšte imenice, na primer, ispoljavaju sledeća osnovna značenja:

1. odnos „*H* koje je *M*“:

ḥā'iṭ al-ṣadd – „blok“;

la'ba al-ḡūlf – „golf“;

2. odnos „*H* koje pripada/potiče od *M*“:
ittiḥād kura al-qadam – „fudbalski savez“;
ḥaraka al-qadamayn – „rad nogu“;
3. odnos „*H* koje sadrži ili je napravljeno od *M*“:
kura ḥašabiyya – „lopta za kuglanje“;
fa ‘āliyya ‘ūksiḡīniyya – „aerobni sport“;
4. odnos „*H* koje pokreće *M*“:
ḡumbāz al-trāmbūlīn – „gimnastika na trambulini“;
musaddas hawā’iyy – „vazdušni pištolj“;
5. odnos „*H* koje je poput *M*“ (Emery 1988: 37-38):
kura al-qadam al- ‘amrīkiyya – „američki fudbal“;
al-mušāra ‘a al-rūmāniyya – „rvanje grčko-rimskim stilom“;
6. *M* ukazuje na vrstu *H*:
ḍarba al-ḡazā’ – „kazneni udarac“, „penal“;
kura al-yad – „rukomet“;
7. *H* obuhvata *M*:
maḡmū ‘a al-tamrīrāt – „serija pasova“, „serija dodavanja“;
farīq al-kura al-tā’ira – „odbojkaški tim“;
8. *M* ukazuje na svrhu *H* (Emery 1988: 40-41):
ḡihāz al-sayr al-mutaḥarrik – „traka za trčanje“;
ḥiṣān al-maqābiḍ – „konj sa hvataljkama“.

Ako su *H* i/ili *M* glagolske imenice upotrebljene u glagolskom značenju, tada se javljaju sledeća osnovna značenja:

1. cilj ili ishod *H* je *M*:
sāni‘ al-‘al‘āb – „plejmejker“;
tağyīr al-marākiz – „promena pozicije“;
2. *H + M*, gde je *M* mesto ili vreme:
‘idā‘a al-waqt – „trošenje vremena“, „odugovlačenje“;
lā‘ib al-irtikāz – „centar“, „pivot“, „kružni napadač“;
3. *H* vrši radnju koju označava *M*:
musā‘id al-difā‘ – „poltka“, „half“, „odbrambeni igrač“;
lā‘ib al-huğūm – „igrač napada“, „krilo“;
4. *H* je objekat radnje *M*:
mal‘ab (kura) yad – „rukometni teren“;
taqniya al-ramy – „tehnika bacanja“;
5. *H* je na mestu ili je mesto gde se vrši radnja koju označava *M* (Emery 1988: 38):
nuqta ɖarba al-ğazā‘ – „bela tačka“, „oznaka za penal“, „oznaka za jedanaesterac“, „oznaka za kazneni udarac“;
minṭaqa al-ramya al-ḥurra – „zona slobodnih bacanja“;

Što se tiče koordinisanih endocentričnih konstrukcija, kod njih ne postoje glavna imenica i njen modifikator, već je za njih je karakteristična tzv. aditivna konstrukcija, „gde se jednostavno podređuju dve imenice iste vrednosti“ (Emery 1988: 38). Na primer:

tarīqa 4/3/3 – „formacija 4-3-3“, „formacija 4-i-3-i-3“;
difā‘ 3/3 – „odbrana tri-na-tri“, „odbrana 3-na-3“.

Pored navedenih značenja, postoje i mnoga druga. Osim genitivne i atributske sintagme, u građenju terminoloških sintagmi učestvuju i druge konstrukcije, poput

predložke, vezničke, predikatsko-objekatske i drugih, kao i kombinovani tipovi sintagmi. Na primer:

'ilm al-nafs al-riyāḍiyy (genitivno-atributska sintagma) – „sportska psihologija“;
al-Ittiḥād al-‘ālamīyy li kura al-salla (atributsko-predložko-genitivna sintagma) – „Svetska košarkaška federacija“, „FIBA“;
bayna šawṭayn (predložka sintagma) – „poluvreme“;
ramy bi al- siḥām (predložka sintagma) – „streličarstvo“;
nizāl ‘an qurb (predložka sintagma) – „klinč“;
tawriya wa ḥidā’ (veznička sastavna sintagma) – „fintiranje“;
al-qaws wa al-niṣāb (veznička sastavna sintagma) – „streličarstvo“, doslovno: „luk i strela“;
saḡḡala raqam^{an} (predikatsko-objekatska konstrukcija) – „postići rekord“.

Te konstrukcije bi se takođe mogle klasifikovati prema značenjskim odnosima u kojima se njihovi konstituenti nalaze.

Osim klasifikacije na osnovu strukturnog i značenjskog kriterijuma, terminološke sintagme u arapskom jeziku mogu se klasifikovati i prema poreklu sastavnih delova sintagme, i to na sintagme čiji su sastavni delovi izvedeni od arapskih korenskih osnova i one kojima je jedan ili više konstituenata stranog porekla.

Međutim, nužno je naglasiti da nije svaka sintagma koja se javi u naučnom ili stručnom tekstu ujedno i terminološka sintagma. Naprotiv, te konstrukcije moraju da zadovolje relevantne sintaksičke i semantičke kriterijume kako bi se mogli smatrati terminološkom sintagmom odnosno složenim terminom. Osnovni takav kriterijum za genitivnu i atributsku sintagmu jeste da modifikator upravnog člana ne može da se „nedvosmisleno menja bez izazivanja čudnog značenja“ (Emery 1988: 35-36). Ovaj kriterijum se može proširiti i na ostale konstrukcije, pa bi prema tome terminološka sintagma bila ona sintagma koja stoji u fiksiranoj sintaksičkoj konstrukciji čiji se članovi sa modifikatorskom ulogom ne mogu menjati bez izazivanja značajnih promena značenja čitave sintagme.

Iako terminološke sintagme kao metod stvaranja novih termina i vid kompozicije nisu dobile adekvatan prostor u starijim i novijim leksikološkim i terminološkim proučavanjima kod Arapa, sudeći po njihovoj kvantitativnoj zastupljenosti u korpusu arapske sportske terminologije, građenje terminoloških sintagmi predstavlja izuzetno značajan formalno-semantički izvor termina.

U pregledanom korpusu od 1983 sportskih termina zabeleženo je ukupno 1208 terminoloških sintagmi. To znači da terminološke sintagme različite strukture, porekla i značenja čine 60.91% čitavog korpusa arapske sportske terminologije. Ukupno 1099 terminoloških sintagmi, to jest 55.42% ukupnog korpusa ili 90.97% svih terminoloških sintagmi, izvedeno je od arapskih korenskih osnova, dok je njih 109 sastavljeno od konstituenti kombinovanog, arapskog i stranog porekla što čini 5.5% ukupnog korpusa, to jest 9.02% svih terminoloških sintagmi.

Što se tiče kvantitativne zastupljenosti konstrukcija, njih smo za potrebe takve jedne ilustracije grubo podelili na genitivnu, atributivnu, glagolsku, predložku, adverbijalnu, sastavnu i kombinovanu konstrukciju. **Posmatrano iz tog ugla, najzastupljenija konstrukcija je genitivna sintagma sa 555 termina u obe kategorije terminoloških sintagmi, što predstavlja 45.94% svih terminoloških sintagmi. Druga po zastupljenosti je atributivna sintagma sa 389 termina, što čini 32.2% svih terminoloških sintagmi. Na trećem mestu po zastupljenosti nalazi se kategorija kombinovanih sintagmi koja podrazumeva kombinaciju dve ili više navedenih konstrukcija. Takvih termina ima ukupno 131, što čini 10.84% ukupnog broja terminoloških sintagmi. Četvrta po zastupljenosti je predložka konstrukcija sa 78 termina i 6.46%. Na petom mestu se nalaze glagolske konstrukcije sa 50 termina, što čini 4.13% svih terminoloških sintagmi. Na petom i šestom mestu su sastavna konstrukcija sa 3 i adverbijalna sa 2 termina, što zajedno čini praktično zanemarljiv udeo od 0.41% u okviru ukupnog broja terminoloških sintagmi.**

Ako bi se kompozicija u sportskoj terminologiji u arapskom jeziku posmatrala samo u tradicionalnom užem smislu, dakle isključivo kao proces slivanja, neizbežno bismo morali da zaključimo da ne predstavlja previše produktivan mehanizam za građenje termina u sportskoj terminologiji, kao i da ima sekundarni značaj u odnosu na derivaciju. Međutim, ako se kompozicija posmatra u skladu sa modernim shvatanjima koja taj jezički mehanizam posmatraju šire, kao slivanje i građenje fiksiranih terminoloških sintagmi, tada se nameće zaključak da je kompozicija izuzetno produktivan način za građenje sportskih termina u arapskom jeziku. Genitivna i atributivna sintagma predstavljaju najzastupljeniji tip sintagme u sistemu sportske terminologije u arapskom jeziku.

8.1.3 Analiza arapskih sportskih termina nastalih skraćivanjem

Skraćivanje (ar. *al-naḥt al-istihlālīyy*) predstavlja modifikovanje postojećih termina njihovim svođenjem na kraće forme, pri čemu kao rezultat nastaju *inicijalizmi*, *akronimi*, *potkraćenice* i *skraćénice*.

Inicijalizmi jesu slovne skraćénice, termini nastali kombinovanjem inicijala duže sintagme. Ovaj način izvođenja termina se u arapskom veoma retko javlja. U okviru korpusa arapske sportske terminologije, zapaža se tendencija ka preuzimanju inicijalizama iz stranih jezika. Na primer:

FĪFĀ > *Fédération Internationale de Football Association* (ar. *al-Ittiḥād al-duwaliyy li kura al-qadam*) – „FIFA“, „Međunarodna fudbalska federacija“;

FĪBĀ > *Fédération Internationale de Basketball* (ar. *al-Ittiḥād al-duwaliyy li kura al-salla*) – „FIBA“, „Međunarodna košarkaška federacija“;

n. q. > *niṣf qutr* – „radijus“.

Akronimi jesu termini nastali kombinovanjem segmenata ustaljene sintagme i to najčešće nazivne sintagme. Akronimi se u arapskom jeziku javljaju još ređe od inicijalizama. Premda Ibrahim (A. I. Ibrahim) smatra da je taj mehanizam produktivan i praktičan i da će vrlo brzo dati mnoštvo akronima iako ga arapski jezik ranije nije

koristio (Ibrahim 2010: 618), pregledani korpus sportske terminologije u standardnom arapskom jeziku ne sadrži akronime.

Potkraćenice jesu termini nastali potkraćivanjem (eng. *clipping*), upotrebnim skraćivanjem proste ili složene lekseme zbog ekonomičnosti. Pošto proces potkraćivanja u većoj ili manjoj meri zavisi od ortografije, Ibrahim iznosi stav da potkraćivanje ne postoji u arapskom jeziku upravo zbog arapske ortografije (Ibrahim 2010: 618). Ibrahimovo mišljenje, međutim, delimično je tačno i važi samo za proste lekseme. S druge strane, u korpusu sportske terminologije u standardnom arapskom jeziku mogu se naći brojni primeri potkraćivanja kod složenih leksema i termina. Na primer:

kura > *kura al-qadam* – „fudbal“;
ṭā'ira > *al-kura al-ṭā'ira* – „odbojka“;
raqam > *raqam qiyāsiyy* – „rekord“;
kīlū > *kīlūgrām* / *kīlūgrām* – „kilogram“;
al-ṣā'ida > *lakma al-ṣā'ida* – „aperkat“;
iḥtiyāṭiyy > *lā'ib iḥtiyāṭiyy* – „rezervni igrač“, „rezerva“;
wasat > *lā'ib wasat* – „centar“;
wasat > *wazn al-wasat* – „velter kategorija“.

Takođe, u okviru korpusa sportske terminologije pronašli smo i jedan primer potkraćivanja proste pozajmljenice koji je nastao najverovatnije pod uticajem engleskog jezika:

ḡīmiyy – „gimnastički“ > *ḡīmnāstīkiyy* – „gimnastički“ > *ḡīmnāstīk* – „gimnastika“
> engleski: *gymnastics* – „gimnastika“.

Navedeni primeri sugerišu da značajnu ulogu u građenju potkraćenica igraju dva faktora o kojima će kasnije biti više reči:

1. vrsta teksta u kom se termin javlja, to jest funkcionalni (pod)stil kom tekst pripada;
2. funkcionalne metode građenja termina (konverzija, leksikalizacija, terminologizacija) i semantičke promene koje te metode podrazumevaju.

Skraćenice jesu skraćeni oblici termina koji funkcionišu kao njihovi simboli i obično nastaju konsenzusom. U korpusu arapske sportske terminologije javljaju se termini koji su nastali transdisciplinarnim pozajmljivanjem. Na primer:

m > *mitr* – „metar“;
km > *kīlūmitr* – „kilometar“;
mlġ > *millīgrām* – „miligram“;
mlġ > *millīgrām* – „miligram“;
m/t > *mitr/tāniya* – „metar u sekundi“.

Modifikovanje postojećih termina skraćivanjem nije previše raširena pojava u sportskoj terminologiji u arapskom jeziku i ne daje značajan doprinos građenju i proširivanju arapskog sportskog terminosistema. **Kvantitativna analiza termina nastalih skraćivanjem to potvrđuje jer se u korpusu arapske sportske terminologije javlja samo 49 termina nastalih skraćivanjem što predstavlja tek 2.47% ukupnog korpusa. Zabeležena su 2 inicijalizma (0.1%), kao i 5 skraćenica (0.25%), pri čemu su svi takvi termini stranog porekla. Nije zabeležen nijedan akronim, dok se javljaju 42 potkraćenice (2.11%).**

U okviru različitih vrsta skraćivanja u arapskoj sportskoj terminologiji može se zapaziti snažan uticaj stranih jezika, a najviše engleskog i francuskog, to jest jezika iz kojih potiču termini. U procesu modifikovanja postojećih termina skraćivanjem važnu ulogu igraju funkcionalni stil teksta u kom se termin javlja, kao i procesi konverzije, leksikalizacije i terminologizacije. Pored strukturnih faktora i upotrebnih navika, vrlo je verovatno da na ove procese utiču i psihološki faktori, kao što je to slučaj kod slivenica.

8.2 Analiza termina nastalih metodama međujezičkog pozajmljivanja u okviru korpusa arapske sportske terminologije

Međujezičko pozajmljivanje jeste vanfondovski i inlusivni proces u čijim se okvirima vrši „uvođenje eksternih elemenata preko međukulturnog leksičkog transfera, u kontaktu sa kulturama drugih jezika“ (Šipka 2006: 66). Međujezičko pozajmljivanje istovremeno predstavlja vid jezičkog kontakta između jezika davaoca i jezika primaoca i proizvod tog kontakta. U njegovim okvirima dolazi do lingvističke interferencije i svojevrsnog odstupanja od norme u jeziku primaocu. Do te pojave dolazi u dva slučaja:

- 1) kada jezik primalac preuzme reč ili sintagmu iz jezika davaoca tokom procesa jezičkog pozajmljivanja;
- 2) tokom procesa učenja stranog jezika (Filipović 1986: 17).

Za naš rad je značajan prvi slučaj. Takva vrsta međujezičkog uticaja i jezičkog kontakta nastaje kao posledica različitih političkih, kulturnih, društvenih ili ekonomskih događanja, među kojima se ističu: uvoz novih proizvoda, internacionalizacija specijalnih jezika i žargona i tome slično (Bussman 1996: 139). Uz to, međujezičko pozajmljivanje u oblasti sportske terminologije predstavlja mehanizam od izuzetnog značaja, na šta ukazuju Husein i Zugul (R. F. Hussein, M. R. Zughoul):

„Most of the sport terms in Arabic came from English, especially the names of different sports“ (Hussein, Zughoul 1993: 245-246).

Iako stručne terminologije igraju jednu od glavnih uloga u prenošenju stranih reči (Klajn 1971: 95), stavovi prema međujezičkom pozajmljivanju, tačnije prema jezičkom primanju, obično su veoma podeljeni. To je posebno primetno u jezicima koji uglavnom imaju ulogu primalaca stručnih termina, a ređe ulogu njihovih davalaca, a takav je i arapski. Bez obzira na podeljene stavove, o kojima je već bilo reči, termini koji je nastaju kao plod te prirodne posledice međujezičkog i međukulturnog kontakta veoma su brojni i čine deo procesa sekundarnog građenja termina.

Međujezičko pozajmljivanje se u praksi ostvaruje kao *direktno pozajmljivanje* ili *adaptacija* čiji su proizvod fonološke pozajmljenice, *direktno prevođenje*, koje obuhvata *strukturno prevođenje* ili *kalkiranje* i *funkcijsku aproksimaciju* čiji su rezultat semantičke pozajmljenice (Cabré 1999: 92-94; Valeontis, Mantzari 2006: 8; Prčić 2005: 178-180; Tomović 2007: 40-42; Benabdi 1986: 69).

8.2.1 Analiza arapskih sportskih termina nastalih direktnim pozajmljivanjem

Direktno pozajmljivanje ili *adaptacija* predstavlja usvajanje termina iz drugih jezika i plod tog procesa su fonološke pozajmljenice koje sveukupno iskazuju fonološki i semantički transfer iz jezika A u jezik B, dele se na pozajmljenice, tzv. *loan forms* i derivate iz pozajmljenica, tzv. *loan derivatives/backformations* (Benabdi 1986: 69). Način na koji će jezik usvojiti strani termin i da li će tako usvojeni termin imati svoje derivate zavisi od nekoliko faktora. Među njima se naročito ističu srodnost jezika davaoca i jezika primaoca, sličnost njihovih pisama, sličnost njihovih glasovnih i gramatičkih sistema, pravopisne norme jezika primaoca i tako dalje.

Posmatrano iz kvantitativne perspektive, u korpusu arapske sportske terminologije javlja se ukupno 351 fonološka pozajmljenica, što čini 17.7% ukupnog korpusa. To obuhvata 242 jednočlane fonološke pozajmljenice, što čini 12.2% ukupnog korpusa i 68.95% ukupnog broja pozajmljenica, kao i 109 kombinovanih terminoloških sintagmi, čiji su konstituenti arapskog i stranog porekla, što čini 5.5% ukupnog korpusa i 31.05% ukupnog broja zabeleženih pozajmljenica.

Dakle, u arapskoj sportskoj terminologiji postoji znatan broj fonoloških pozajmljenica. Na primer:

bīsbūl/bāysbūl – „bejzbol“ > engleski: *baseball*;

tāykwundū/tī kwundū – „tekvondo“;

būlū – „polo“ > engleski: *polo*;

sīmī kūntākt – „semi-kontakt“ > engleski:;

fullī būl/fūlī būl – „odbojka“ > engleski: *volley ball*;
munāwara – „manevar“ > turski: *manovara* > francuski: *manœuvre*;
hātrik/hātrik – „het-trik“ > engleski: *hat trick*;
mārātūn/mārātūn – „maraton“ > engleski: *marathon* > grčki: *Marathōnos*;
māyūh – „kupaći kostim“ > francuski: *le maillot de bain*;
’ūfsāyd/’ūfsāyd – „ofsajd“ > engleski: *offside*;
tay šī/tāy tšī (šuwān) – „taj či“, „tajđi“ > engleski: *Tai chi chuan* > kineski: *tàijíquán*;
’ūnīfirsiyād/yūnīfirsiyād – „univerzijada“ > francuski: *Universiade*.

Što se tiče derivata iz fonoloških pozajmljenica, njihov broj takođe nije mali, iako nisu sve fonološke pozajmljenice sposobne da budu osnova za dalju derivaciju. Na primer:

muḥayyam – „kamp“ > *ḥayyama* – „razapeti šatore“, „boraviti u šatoru“, „podupreti“ > **ḥym* > *ḥayma* – „šator“ > etiopski: *haimat* – „šator“;
mārātūniyy/mārātūniyy – „maratonski“ > *mārātūn/mārātūn* – „maraton“ > engleski: *marathon* > grčki: *Marathōnos*;
ḡimnāstikiyy/ḡimnāstikiyy – „gimnastički“ > *ḡimnāstik/ḡimnāstik* – „gimnastika“ > engleski: *gymnastics* > starogrčki: *gymnastikē*;
ḡumbāziyy/ḡunbāziyy – „gimnastički“ > *ḡumbāz/ḡunbāz* – „gimnastika“ > persijski: *ḡānbāz* > starogrčki: *gymnastikē*;
biyūmikānikiyy – „biomehanički“ > *biyūmikānikā* – „biomehanika“ > engleski: *biomechanics*.

Biston (A. F. L. Beeston) ukazuje na to da su prihvaćene pozajmljenice gotovo uvek imenice, a da su pozajmljeni glagoli veoma retki (Beeston 1970: 115). Što se tiče izvođenja glagola i glagolskih derivata iz fonoloških pozajmljenica, prema mišljenju L. Benabdi, to predstavlja prilično čestu pojavu u arapskom jeziku (Benabdi 1986: 70-71), dok Biston smatra da je reč o srazmerno retkoj pojavi (Beeston 1970: 115). Korpus tekstova iz oblasti sporta i sportske terminologije u savremenom standardnom arapskom jeziku potvrđuje Bistonovo mišljenje jer ukazuje na to da se iz fonoloških pozajmljenica

u književnom arapskom jeziku u najvećem broju slučajeva izvode relativni pridevi. S druge strane, u egipatskom dijalektu primećuje se razgranatije izvođenje derivata iz fonoloških pozajmljenica, kakvo nije zabeleženo u prikupljenoj građi standardnog arapskog jezika. U oblasti sporta, na primer:

sanṭar/yisanṭar – „centrirati“ > *sanṭar* – „centar“ > engleski: *centre*;

šāṭ/yiṣūṭ – „šutirati“ > *šāṭa* – „šut“ > engleski: *shoot*;

bāṣā/yibāṣī – „dodati loptu“ > *bāṣa* – „dodavanje lopte“, „pas“ > engleski: *pass*
(Gamal 2008: 90; Badawi, Hinds 1986: 80, 435 i 486).

Iz prethodnih primera se vidi da dodavanje nastavka *-iyy* za relativne prideve predstavlja najproduktivniji mehanizam za dalju derivaciju iz fonoloških pozajmljenica. To naročito važi za one fonološke pozajmljenice koje ne mogu da se svedu na trokonsonatsku, četvorokonsonantsku ili eventualno petokonsonantsku osnovu koja bi omogućila i druge vrste derivacije.

Što se tiče samog procesa pozajmljivanja i adaptiranja pozajmljenice, zapaža se da u srodnim jezicima koji poseduju slična pisma i slične fonološke sisteme, pozajmljenica može da očuva izvorni način pisanja, izgovora i kontekstualne oblike ako to pravopisna norma jezika primaoca dopušta. U nesrodnim jezicima ili jezicima sa različitim grafološkim i fonološkim sistemima, pozajmljenica podleže adaptaciji – prilagođavanju na grafološkom, fonološkom, morfološkom, sintaksičkom i semantičkom planu, u skladu sa gramatičkom normom i upotrebnim navikama koje nameće jezik primalac.

Adaptacija pozajmljenice se odvija na nekoliko nivoa, a započinje procesima supstitucije i importacije. Na osnovu kvalitativnih i hronoloških elemenata, adaptacija se može podeliti na primarnu i sekundarnu. Primarna adaptacija obuhvata period od transfera modela do potpune integracije replike (pozajmljenice) i to je stadijum kompromisne replike koja prolazi kroz fazu primarnih promena. Primarne promene su nestalne, uzrokuju pojavu nestalnih varijanti i u njima se osećaju uticaji oba jezika, davaoca i primaoca. Sekundarna adaptacija počinje od trenutka potpune integracije pozajmljenice i poput primarne, predstavlja proces bez određenog roka trajanja.

Sekundarne promene su, sa druge strane, stalne, stabilne i veoma spore i u njima se oseća isključivo uticaj jezika davaoca. Obe vrste promena obuhvataju fonološki, morfološki i semantički nivo jezičke strukture (Filipović 1986: 55-57).

Pozajmljivanje može da bude i posredno kada se, najčešće zbog istorijskih ili drugih posebnih okolnosti, dogodi preko jezika posrednika (Filipović 1986: 53-54 i 190). To može, a ne mora da utiče na krajnji oblik pozajmljenice. Na primer:

kārātīh – „karate“ > engleski: *karate* > engleski: *karate* > japanski: *karate*;
’ībūn – „ipon (pun poen tj. 10 bodova u džudou)“ > engleski: *ippon* > japanski: *ippon*;
dān – „dan (nivo veštine u karateu)“ > engleski: *dan* > japanski: *dan*;
tāykwundū – „tekvondo“ > engleski: *taekwondo* > korejski: *t^hekwando*;
munāwara – „manevar“ > turski: *manovara* > francuski: *manœuvre*;
ḡimnāstik/ḡimnāstīk – „gimnastika“ > engleski: *gymnastics* > starogrčki: *gymnastikē*;
ḡumbāz/ḡunbāz – „gimnastika“ > persijski: *ḡānbāz* > starogrčki: *gymnastikē*;
tay šī/tāy tšī (šuwān) – „taj či“, „tajđi“ > engleski: *Tai chi chuan* > kineski: *tàijíquán*;
’istād – „stadion“ > francuski: *stade* > starogrčki: *stadion*.

U neposrednoj vezi sa tim jeste termin *al-ta’rīb* – „arabizacija“ koji arapski lingvisti koriste u nekoliko značenja, pri čemu je jedno od značenja uže leksikološko, gde označava sâm proces inkorporiranja stranih reči u jezik i njihovu adaptaciju, kao i sve metode koje učestvuju u međujezičkom pozajmljivanju uz primenu analogije (Ali 1987: 87). Pojam arabizacije shvaćen u leksikološkom smislu jezgrovito opisuje profesor Darko Tanasković.

„U okviru terminološkog sistema arapske nauke o jeziku ta’rīb označava proces arabizacije, tj. asimilacije vokabulara stranog porekla kroz aplikaciju morfoloških i semantičkih mehanizama arapskog jezika“ (Tanasković 1982: 36).

Ovaj naš ugledni arabista ističe da termin arabizacija može da ima, pored navedenog, i značenja *arabizacije-prevođenja* i *arabizacije-preobraćanja* ili *rearabizacije* (Tanasković 1982: 36-40).

U ovom delu rada opredelili smo se za to da *al-ta'rib* označava proces analoške arabizacije, to jest proces adaptacije kojim se strane reči inkorporiraju u arapski kao jezik-primalac pri čemu se vrše fonološke i/ili morfološke promene kako bi te reči bile usklađene sa arapskim fonološkim i morfološkim paradigmama (Qinai 2000: 2). To je ujedno i izvorno značenje tog termina, kako su ga koristili arapski jezički stručnjaci još od klasičnog perioda (al-'Alamī 2001: 17).

Objektivno posmatrano, međujezičko pozajmljivanje u arapskom predstavlja jedan od najvažnijih faktora koji su omogućili brzu modernizaciju arapskog jezika, iako taj proces nije bio jednoglasno prihvaćen (Stetkevych 1970: 56).

Muftić ukazuje na to da kod preuzimanja reči iz jezika sa nesrodnim pismom (ili bez pisma) dolazi do prenošenja stranog izgovora slovima arapskog pisma, pri čemu dolazi do manjeg ili većeg prilagođavanja arapskom jeziku (Muftić 1982: 198). To se zapažanje u sportskoj terminologiji u standardnom arapskom jeziku može predstaviti sledećim primerima:

yūnīfirsīyād – „univerzijada“ > engleski: *Universiade*;

'ūnīfirsīyād – „univerzijada“ > francuski: *Universiade*;

ḡūdū – „džudo“ > engleski: *judo* > japanski: *jūdō*;

ḡīdū – „džudo“ > francuski: *judo* > japanski: *jūdō*;

'ūfsāyd/'ufsāyd – „ofsajd“ > engleski: *offside*;

'ās – „as“ > engleski: *ace*;

hūkī – „hokej na ledu“ > engleski: *hockey*;

ḡimnāstik/ḡimnāstīk – „gimnastika“ > engleski: *gymnastics* > starogrčki: *gymnastikē*;

ḡimnāziyūm – „teretana“, „trim-kabinet“ > engleski: *gymnasium*.

blāyūmītrik(s)/bliyūmītrik(s)/bilāyūmītrik(s)/bilyūmītrik(s) – „pliometrija“ >
engleski: *plyometrics*.

Kako se vidi iz pojedinih primera, a kako će i u narednoj analizi biti predstavljeno, prilikom adaptacije se javljaju dubletni oblici koji su posledica različitih načina adaptacije direktnih pozajmljenica bilo da je reč o adaptaciji vokala ili konsonanata.

U vezi sa formalnom stranom adaptacije stranih reči u arapskom, ugledni jugoslovenski arabista Srđan Janković zapaža sledeće:

„Svaka strana riječ koja se preuzima u arapski jezik nužno je podvrgnuta procesu adaptiranja prema uzusima arapskog jezika. Adaptacija se očituje, prije svega, na fonetskom planu, gdje posebno dolaze do izražaja djelovanje ne samo arapskog fonološkog sistema nego i njegovih fonotaktičkih zakonitosti.

U tom smislu adaptaciju stranih riječi u arapskom možemo pratiti u tri posebna vida: 1. adaptiranje glasova koji nemaju ekvivalenta u arapskom, 2. adaptiranje prema fonotaktičkim zakonitostima arapskog sloga i 3. adaptiranje prema arapskim oblicima riječi“ (Janković 1987: 127).

Takav pristup adaptaciji primenićemo i u našem radu.

- *Adaptiranje glasova bez svog ekvivalenta u arapskom*

Dok su strani glasovi koji su fonetski bliski određenim arapskim glasovima jednostavni za prenošenje, adaptiranje glasova koji nemaju svoje ekvivalente u arapskom se najčešće vrši „na osnovu *najbližeg fonetskog ekvivalenta*“ (Janković 1987: 128), odnosno takvi glasovi se zamenjuju najbližim homorganskim ekvivalentima (Qinai 2000: 8). El Kinai (Jamal al-Qinai) ukazuje na to da kod jednog broja arapskih jezičkih stručnjaka postoji nedoumica u vezi sa pitanjem da li adaptaciju stranih reči regulišu stroga analoška pravila ili je sankcioniše svakodnevna upotreba. Ta nedoumica

je posledica činjenice da u srednjem veku nisu postojala čvrsta pravila u vezi sa adaptacijom stranih reči, već su oni koji su bavili adaptacijom, uglavnom prevodioci tekstova sa stranih jezika, činili to nedosledno, primenjujući pravila klasičnog arapskog jezika na lekseme koje su nastale prema pravilima izvornog jezika (Qinai 2000: 2).

Iako pozajmljenice i *ad hoc* traskripcije stranih reči koriste iste opšte principe ortografskog prilagođavanja, one „često iskazuju regionalne varijacije koje su odraz lokalne fonologije“ (Badawi et al. 2007: 17). Pri tome se neki od tih konsonanata koji nemaju svoje ekvivalente u arapskom beleže na sledeći način: $c \rightarrow z/ts/tz$, $\check{c} \rightarrow \check{s}/t\check{s}/\check{g}$, $\acute{c} \rightarrow \acute{s}/t\acute{s}$, $d\check{z} \rightarrow \check{g}$, $g \rightarrow \acute{g}/\check{g}/k/q$, $p \rightarrow b/f$, $v \rightarrow w/f/b/\check{g}$, $\check{z} \rightarrow \check{g}$, $lj \rightarrow ly$, $nj \rightarrow ny$ (Janković 1987: 128-129; Muftić 1982: 209; Muftić 1998: 82; Badawi et al. 2007: 17; Qinai 2000: 8-10). U vezi sa beleženjem stranih suglasnika Muftić uočava da se ne primenjuje fonetski princip, gde bi svaki glas bio označen po jednim slovom, iako predstavlja osnovni princip arapskog pravopisa (Muftić 1982: 209).

U arapskoj sportskoj terminologiji nalazimo sledeće primere za beleženje konsonanata koji ne postoje u arapskom:

○ $p \rightarrow b$:

trāmbūlīn – „trambulina“ > engleski: *trampoline* – „trambulina“;

’ībūn – „ipon (pun poen tj. 10 bodova u džudou)“ > engleski: *ippon* > japanski: *ippon*;

kābtin – „kapiten“ > engleski: *team captain*;

bīlātīs – „pilates“ > engleski: *pilates*;

bīlūta (vāskā) – „baskijska pelota“ > baskijski: *pelota vasca*;

bintātlūn – „petoboj“, „pentatlon“ > engleski: *pentathlon*;

bārāšūt – „padobran“ > engleski: *parachute*;

bilāyūmītrik/bilāyūmītriks/biliyūmītrik/biliyūmītriks – „pliometrija“ > engleski: *plyometrics*.

Kod poslednjeg primera za termin *pliometrija* primećujemo da postoje dubletni oblici i očigledna nedoslednost prilikom njene adaptacije. To je posledica beleženja različitih izgovora datog termina prilikom adaptacije.

Janković ističe da se kod poznavalaca izvornih jezika neguje izvorni izgovor, pa se u grafiji mogu pojaviti i marginalne grafeme za *p* i *b* (Janković 1987: 128).

○ $v \rightarrow f$:

fītāmīn = *faytāmīn* – „vitamin“ > engleski: *vitamin*;

fūllī būl = *fūlī būl* – „odbojka“ > engleski: *volleyball*.

○ $g \rightarrow \acute{g}/\check{g}/k/q$:

Jedna od izraženih karakteristika adaptiranja stranih glasova koji nemaju svoje ekvivalente u arapskom jeste različito preuzimanje konsonanta *g*, a to je uslovljeno geografsko-dijalekatskim razlikama. Adaptiranje $g \rightarrow \acute{g}$ javlja se u sferi egipatskog kulturnog uticaja, $g \rightarrow k$, koje je znatno ređe, karakteristično je za oblast Iraka, dok je adaptiranje $g \rightarrow \check{g}$ karakteristično za sve ostale oblasti (Janković 1987: 128-129). Adaptiranje $g \rightarrow q$ je najređe i rečnici sportske terminologije zvaničnih institucija ga ne beleže, iako je takav način adaptiranja zabeležen u praksi. Možemo pretpostaviti da je takvo adaptiranje nastalo pod uticajem takozvanih nomadskih dijalekata u kojima se *qāf* izgovara kao *gāf*, a koji su najpre rasprostranjeni u većem delu Severne Afrike (Bateson 1967: 101). Na primer:

būlīnk/būlīnġ/būlīnġ/būlīnq – „kuglanje“ > engleski: *bowling*;

yūġā/yūġā – „joga“ > engleski: *yoga* > saskrit: *yoga*;

kūlf/ġūlf/ġūlf/qūlf – „golf“ > engleski: *golf*;

al-kīk būksīnġ/al-kīk būksīnġ/al-kīk būksīnk/al-kīk būksīnq – „kik-boks“ > engleski: *kick boxing*;

bīnġ/būnġ/bīnġ/būnġ/bīnk būnk/bīnq būnq – „stoni tenis“, „ping-pong“ > engleski: *ping-pong* (robna marka opreme za stoni tenis registrovana 1900. godine u Americi i sinonim za stoni tenis);

karlink/kīrlinġ – „karling“, „kerling“ > engleski: *curling*.

○ *č* → *š/tš/ġ*:

nūnšāk/nunšāk/nūntšāk/nuntšāk – „nunčake“ > engleski: *nunchuks/nunchuk/nunchaku* > japanski: *nunchaku*;
tay šī/tāy tšī (šuwān) – „taj či“, „tajđi“ > engleski: *Tai chi chuan* > kineski: *tàijíquán*.

Iako je to srazmerno retko, u građi nalazimo i primer da se konsonant *č* može preneti i arapskim konsonantom *ġ*. Na primer:

banġ brīs/banš brīs/banš bris – „benč-pres“ > engleski: *bench press*;
dikka al-banġ – „benč (vrsta klupe u teretani)“, doslovno: „klupa benč“, „klupa klupa“ > engleski: *bench*.

○ *c* → *z/ts/tz*:

lūtz – „luc (figura u umetničkom klizanju)“ > nemački: *lutz*;
tsūkāhārā – „preskok cukahara“ > engleski: *tsukahara* > japanski: *tsukahara*;
ġūġutsū – „džijudžicu“ > engleski: *jujutsu* > japanski: *jūjutsu*.

○ *ž* → *ġ* (Janković 1987: 129):

ġākit/ġākita – „jakna“, „prsluk“ > engleski: *jacket*/italijanski: *giachetta*;
ġākit muṭaqqal – „prsluk sa opterećenjem“, „prsluk sa tegovima“ > engleski: *weight jacket/weight vest*.

Da se pravilo adaptiranja na osnovu najbližeg fonetskog ekvivalenta u praksi prilično nedosledno primenjuje potvrđuje i ne previše raširena ali prisutna pojava stavljanja dodatnih dijakritičkih tačaka na arapska slova sličnog izgovora: *g* → *ġ*, *v* → *ف*, *p* → *پ*, *ž* → *ج* (Muftić 1998: 82; Badawi et al. 2007: 17), koja je zabeležena u korišćenom korpusu sportske terminologije samo u jednom slučaju, kod prenošenja naziva baskijske pelote – „بيلوتا فاسكا“.

Badawi (Elsaid Badawi) i drugi koautori opsežne gramatike *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar*, tvrde da se nove grafeme, sa dodatnim dijakritičkim tačkama, javljaju samo kod pozajmljenica novijeg datuma. Oni uočavaju i da se ponekad umesto simbola *šadda*, kojim se označava podvostručeni glas, koriste podvostručene grafeme (Badawi et al. 2007: 17). Takva pojava se zapaža i u sportskoj terminologiji standardnog arapskog jezika. Na primer:

fullī būl – „odbojka“ > engleski: *volleyball*;

millīgrām / millīḡrām – „miligram“ > engleski: *milligram*/francuski: *milligrame*.

Što se tiče izgovora pozajmljenica koje sadrže glasove bez svog ekvivalenta u arapskom, on varira od izgovora koji je blizak izvornom to jest stranom, do izgovora koji je bliži arapskom. Koliko će izgovor biti blizak izvornom, kako zapaža el Kinai, zavisi od dva faktora. To su:

1. nivo obrazovanja – obrazovani korisnici takvih reči često imaju sklonost da reprodukuju ili oponašaju izvorne (strane) glasove, naročito ako znaju strani jezik koji je u pitanju;
2. uticaj dijalekata – u izvesnim dijalektima arapskog jezika usvaja se izvorni (dijalekatski) izgovor pozajmljenica (Qinai 2000: 11).

U vezi sa pitanjem izgovora arabizovanih pozajmljenica treba istaći i da se u arapskom jeziku ponekad primenjuje i praksa navođenja originalne grafije uz transkribovanu pozajmljenicu ili se čak takva grafija koristi sama, što može da omogući poznavaoocu određenog stranog jezika da ispravno izgovori transkribovanu pozajmljenicu, ili da jednostavno pruži uvid u autentičnu grafiju i izgovor adaptiranog termina. To se najčešće čini u slučaju kada pozajmljenica potiče iz jezika sa prepoznatljivim pismom, ili korišćenjem neke međunarodne transkripcije ako pozajmljenica potiče iz jezika sa manje prepoznatljivim pismom (Muftić 1998: 82). Na primer:

al-'iskwāš/squash – „skvoš“;

al-būlū/polo – „polo“;

al-ḡūḡī riyū/goju ryo – „godžu-rju (škola/stil u modernom karateu)“;
al-mušāra‘a al-yūnāniyya al-rūmāniyya/Graeco-Roman wrestling – „rvanje grčko-rimskim stilom“;
al-sibāḥa al-‘īqā‘iyya/synchronized swimming – „sinhrono plivanje“, „umetničko plivanje“.

Uz to, za navođenje originalne grafije uz arapski termin postoji još nekoliko razloga koji se neretko međusobno prepliću. Pored već navedenog, to su:

1. neustaljenost termina, što podrazumeva svojevrсно uvođenje novog termina;
2. postojanje više termina u datom terminosistemu koji upućuju na isti pojam;
3. potreba da se izvrši dodatno preciziranje pojma na koji dati termin upućuje.

Uvidom u relevantnu građu, utvrdili smo i to da je moguća pojava stranog termina u izvornoj grafiji sa dodavanjem određenih arapskih elemenata, kao što je određeni član, ili sa smeštanjem stranog termina u okvire arapske konstrukcije. Ta pojava zabeležena je samo u okviru tekstualnih realizacija arapskog sportskog naučnog funkcionalnog stila. Na primer:

D ال (al-D) – „D (polukružni oblik u bilijaru i snukeru koji zatvara prava linija (tzv. *baulk-linija*) prečnika od 292 mm)“ > engleski: *the D*;

طريقة WM (tarīqa WM) – „formacija WM“ > engleski: *WM formation* – „formacija koja, gledano iz vazduha, ima oblik latiničnih slova WM“;

طريقة MM (tarīqa MM) – „formacija čovek-na-čoveka“ > engleski: *MM formation/man-to-man formation*.

Što se tiče adaptiranja vokala, Muftić zapaža da je ono prilično neujednačeno u arapskom pravopisu (Muftić 1998: 81), iako za adaptiranje vokala važi isto opšte pravilo kao i za konsonante – *vrši se na osnovu najbližeg fonetskog ekvivalenta*. Vokali na početku reči se obeležavaju pomoću hamze (*ʾ*) na nosiocu alifu i odgovarajući kratki (*a, i, u*) ili dugi vokal (*ā, ī, ū*) koji određuju položaj hamze u skladu sa pravilima gramatike arapskog jezika. U sredini se koriste arapski kratki (*a, i, u*) ili dugi vokali (*ā,*

ī, ū), a na kraju se koriste odgovarajuća slova kojima se označavaju dugi vokali u arapskom (*ā, ī, ū*) ili, ponekad, vokalno-konsonantski nastavci *ah* ili mocioni sufixi -*at^m*, da označe vokale *a* ili *e*. Generalno je primetna tendencija da se svi vokali, bez obzira na to da li su kratki ili dugi, prenose slovima kojima se označavaju dugi vokali u arapskom iako i tu postoje izvesna kolebanja pa se javljaju i dubletni oblici (Janković 1987: 129-130; Badawi et al. 2007: 18; Muftić 1998: 81-82; Muftić 1982: 208-209).

Muftić smatra da se u transkripciji stranih samoglasnika javlja „očita nedosljednost pri obeležavanju ne samo kvantiteta, nego i kvaliteta tih vokala normalnim sredstvima arapskog pisma“ (Muftić 1998: 82). Isti autor smatra da „postoji očita nedosljednost, s fonetskog stanovišta, u obilježavanju kako kvaliteta pojedinih vokala tako i njihova kvantiteta“ (Muftić 1982: 209).

U sportskoj terminologiji u arapskom jeziku, vokali na početku reči u arapskom se adaptiraju na sledeći način:

- *o/ō/u/ū: → 'u/'ū:*

'ūlimbiyād/'ulimbiyād – „Olimpijada“ > engleski: *Olympics*;

'ūlimbiyy/'ulimbiyy – „olimpijski“ > engleski: *Olympic*;

'ūfsāyd/'ufsāyd – „ofsajd“ > engleski: *offside*.

- *e/ē/i/ī → 'i/'ī:*

'ībūn – „ipon (pun poen tj. 10 bodova u džudou)“ > engleski: *ippon* > japanski: *ippon*.

- *a/ā → 'a/'ā:*

'antrūbūmitriyy – „antropometrički“ > engleski: *anthropometric*;

'ās – „as (vrsta servisa u tenisu)“ > engleski: *ace*.

Vokali u sredini reči se u sportskoj terminologiji u arapskom adaptiraju na sledeći način:

- *o/ō/u/ū* → *u/ū*:

ḡūkī – „džokej“ > engleski: *jockey* – „džokej“, „jahač konja“;

kūlf/ḡūlf/ḡūlf – „golf“ > engleski: *golf*;

al-ḡūdū – „džudo“ > engleski: *judo* > japanski: *jūdō*;

sūft būl – „softbol“ engleski: *softball*.

- *e/ē/i/ī* → *i/ī*:

bilāyūmītrik/bilāyūmītriks/biliyūmītrik/biliyūmītriks – „plimetrija“ > engleski: *plyometrics*;

'istīka – „tak“, „štap za bilijar ili snuker“ > engleski: *stick*;

tinis – „tenis“ > engleski: *tennis*;

sīmī kūntākt – „semi kontakt“ > engleski: *semi contact*.

- otvoreno *e/a/ā* → *a/ā*:

kīnāmātīkiyy – „kinematički“ > engleski: *kinematic*;

hātrik/hātrīk – „het-trik“ > engleski: *hat trick*;

biyūmikānīkā – „biomehanika“ > engleski: *biomechanics*;

baḡ brīs/banš brīs/banš bris – „benč-pres“ > engleski: *bench press*;

māts – „meč“ > engleski: *match*.

Ipak, kod oblika *kīnāmātīkiyy* – „kinematički“ ponovo se javlja dubletni oblik koji ukazuje na pomenutu nedoslednost u beleženju vokala kod pozajmljenica istog porekla:

kīnīmātīkiyy – „kinematički“ > engleski: *kinematic*.

Tendencija da se svi vokali, kratki i dugi, prenose slovima kojima se označavaju dugi vokali u arapskom, prema Jankovićevom mišljenju predstavlja grafijsko markiranje strane forme, koje u isto vreme protivureči jednom od osnovnih grafijskih pravila arapskog jezika – da se na taj način obeležavaju samo dugi vokali. Zbog toga postoje izvesna kolebanja u takvom načinu pisanja pa se i tu neretko javljaju grafijski dubleti (Janković 1987: 129). Na primer:

mānūmītr = *mānūmitr* – „manometar“ > engleski: *manometer*;
dīnāmūmītr = *dīnāmūmitr* – „dinamometar“ > engleski: *dynamometer*;
'anṭrūbūmītriyy = *'anṭrūbūmitriyy* – „antropometrički“ > engleski:
anthropometric;
ḡimnāstīk = *ḡimnāstik* – „gimnastika“ > engleski: *gymnastics*.

Vokali na kraju reči se u sportskoj terminologiji u arapskom jeziku adaptiraju na sledeći način:

- *a/ā* → *ā/-ah/-at^m*:

kātā/kātat^m – „kata“ > engleski: *kata* > japanski: *kata*;
biyūmikānikā/biyūmikānikat^m/biyūmikānikah/mikānikā *ḡayawiyya/mikānikat^m*
ḡayawiyya/mikānikah ḡayawiyya – „biomehanika“ > engleski: *biomechanics*.

- *e/ē/i/ī* → *ī/-ah/īh*:

kārātīh – „karate“ > engleski: *karate* > japanski: *karate*;
kūmītīh – „kumite (vrsta sparinga u karateu)“ > engleski: *kumite* > japanski:
kumite;
bālīh – „balet“ > engleski/francuski: *ballet*;
hūkī – „hokej“ > engleski: *hockey*.

- *o/u/ō/ū* → *ū/ūh*:

ḡūdū/ḡīdū – „džudo“ > engleski: *judo* > japanski: *jūdō*;
sūmū – „sumo“ > engleski: *sumo* > japanski: *sumō*;
māyūh – „kupaći kostim“ > francuski: *le maillot de bain*.

- *Adaptiranje prema fonotaktičkim zakonitostima arapskog sloga*

Najveći uticaj fonotaktičkih zakonitosti arapskog sloga ogleda se kod prenošenja suglasničkih grupa na početku reči. One moraju da budu eliminisane jer arapski slog ne može da počne sa dva suglasnika. Eliminacija početne grupe od dva suglasnika u

preuzetaj strani reči postiže se na tri načina. To su epenteza ili umetanje pomoćnog vokala između dva konsonanta, proteza ili stavljanje protetičkog pomoćnog vokala ispred početne suglasničke grupe i eliminacija, tj. otpadanje jednog suglasnika iz te suglasničke grupe, što je najređi slučaj (Janković 1987: 130-131; Qinai 2000: 14-15).

U sportskoj terminologiji u standardnom arapskom jeziku javljaju se sva tri načina, premda su epenteza i proteza mnogo rasprostranjenije od eliminacije konsonanta. Na primer:

- *umetanje pomoćnog vokala između dva konsonanta (epenteza)*. Pri tome se stvaraju dva sloga, na primer:

blāyūmītrik / blāyūmītriks / blyūmītrik / blyūmītriks → *bilāyūmītrik / bilāyūmītriks / bilyūmītrik / bilyūmītriks* – „pliometrija“ > engleski: *plyometrics*;
sbrīnt – „sprint“ → *sibrīnt* > engleski: *sprint*.

- *stavljanje protetičkog pomoćnog vokala ispred početne suglasničke grupe (proteza)*. To se postiže pomoću konsonanta hamze i vokala, najčešće kratkog *i*, pri čemu takođe nastaju dva sloga. Na primer:

’istād – „stadion“ > francuski: *stade* > starogrčki: *stadion*;
’istīka – „tak“, „štap za bilijar ili snuker“ > engleski: *stick*;
’iskwāš – „skvoš“ > engleski: *squash*.

- *uklanjanje jednog suglasnika iz početne suglasničke grupe (eliminacija)*. Jedini pronađeni primer za ovu pojavu u sportskoj terminologiji u arapskom jeziku je pomalo neobičan, jer u reči dolazi do uklanjanja hamze kao početnog konsonanta i dodavanja kratkog protetičkog vokala:

kurūbātīkiyy – „akrobatski“ > engleski: *acrobatic*.

- *Adaptiranje prema arapskim oblicima reči*

Prilikom preuzimanja stranih reči u arapskom, neretko dolazi do njihovog adaptiranja prema arapskim „paradigmama za klase riječi“ (Janković 1987: 131), to jest

do prilagođavanja njihovog oblika arapskim rečima. Takva vrsta adaptacije može da se izvede bez ikakve intervencije, kod stranih reči koje se oblički uklapaju u morfologiju arapskog jezika. Ipak, najčešće zahteva manje intervencije, kao što su dodavanje dugih vokala i/ili nekih nastavaka. U okviru ove vrste adaptacije najčešće se koriste arapske paradigme za glagolsku imenicu I vrste (*fi'l*, *fa'l* i tome slično), glagolske imenice II vrste (*taf'il*), glagolske imenice III vrste (*mufā'ala*) i participa aktivnog I vrste (*fā'il*). U sportskoj terminologiji u arapskom jeziku nalazimo sledeće primere za ovu pojavu:

munāwara – „manevar“ > oblik glagolske imenice III vrste *mufā'ala* > turski: *manovara* > francuski: *manœuvre*;

taktīk – „taktika“ > oblik glagolske imenice II vrste *taf'il* > engleski: *tactics*/francuski: *tactique* – „taktika“;

taknīk – „tehnika“ > oblik glagolske imenice II vrste *taf'il* > francuski: *technique*/engleski: *technique* – „tehnika“;

taqniyya – „tehnika“ > oblik glagolske imenice II vrste *taf'il* > francuski: *technique*/engleski: *technique* – „tehnika“;

sābir – „sablja“ > oblik participa aktivnog I vrste *fā'il* > engleski: *saber*.

Adaptiranje prema arapskim oblicima reči može i da obuhvati građenje četvororadikalnih oblika od svih ili pojedinih konsonanata koji se nalaze u osnovi izvorne reči. Pri tome izvorni termin može biti podvrgnut različitim fonetskim promenama. Na primer:

danbal – „bućica (vrsta tega)“ > engleski: *dumbbells*;

farmala – „kočnica“ > italijanski: *freno* – „kočnica“;

darbala – „driblanje“, „dribling“ > engleski: *dribble*, *dribbling*.

Janković zapaža da strane lekseme koje se završavaju na nastavak *-a* imaju tendenciju uklapanja u paradigmu imenica ženskog roda na nastavak *-at^{um}* (Janković 1987: 131). U sportskoj terminologiji, na primer:

kātā / *kātāt^{um}* – „kata“ > engleski: *kata* > japanski: *kata*;

biyūmikānīkā/biyūmikānīkat^m/biyūmikānīkah/mīkānīkā ḥayawīyya/*mīkānīkat^m*
ḥayawīyya/mīkānīkah ḥayawīyya – „biomehanika“ > engleski: *biomechanics*.

U vezi sa uklapanjem u paradigmu imenica ženskog roda, treba napomenuti da prilikom prebacivanja pozajmljenica u arapski dolazi do obaveznog prilagođavanja arapskom dihotomnom sistemu roda koji se sastoji od muškog i ženskog roda. Kada je to moguće, pozajmljenice zadržavaju izvorni rod. Ipak, kod pozajmljenica koje su u jeziku-davaocu nekog drugog roda, poput srednjeg, dolazi do obavezne promene roda koja je obično vođena konačnom formom koju pozajmljenica dobija u arapskom (Hussein, Zughoul 1993: 247-248). Pozajmljenice koje formalno podsećaju na imenice muškog roda, postaju muškog roda. Na primer:

blāyūmītrik(s)/bliyūmītrik(s)/bilāyūmītrik(s)/bilyūmītrik(s) – „pliometrija“ > engleski: *plyometrics*;

taktīk – „taktika“ > engleski: *tactics*/francuski: *tactique* – „taktika“;

taknīk – „tehnika“ > francuski: *technique*/engleski: *technique* – „tehnika“;

’ūlimbiyād/’ulimbiyād – „Olimpijada“ > engleski: *Olympics*;

bilyārd – „bilijar“ > engleski: *billiard* = *bilyārdū* > italijanski: *biliardo*;

ḡumbāz/ ḡunbāz > persijski: *ḡānbāz* > starogrčki: *gymnastikē* = *ḡimnāstik/ḡimnāstīk* – „gimnastika“ > engleski: *gymnastics* > starogrčki: *gymnastikē*;

sābir – „sablja“ > engleski: *saber*.

Pozajmljenice koje formalno podsećaju na imenice ženskog roda, postaju ženskog roda. Na primer:

’istīka – „tak“, „štap za bilijar ili snuker“ > engleski: *stick*;

taqniya – „tehnika“ > francuski: *technique*/engleski: *technique* – „tehnika“;

kātā / kātāt^m – „kata“ > engleski: *kata* > japanski: *kata*;

munāwara – „manevar“ > turski: *manovara* > francuski: *manœuvre*;

farmala – „kočnica“ > italijanski: *freno* – „kočnica“;

darbala – „driblanje“, „dribling“ > engleski: *dribble, dribbling*;

biyūmikānīkā/biyūmikānīkat^m/biyūmikānīkah/mīkānīkā ḥayawīyya/mīkānīkat^m
ḥayawīyya/mīkānīkah ḥayawīyya – „biomehanika“ > engleski: *biomechanics*;
insiyābiyya – „aerodinamičnost“, „aerodinamika“ > engleski: *aerodynamics*.

Izuzetak tog pravila jesu pozajmljenice koje imaju oblik ženskog roda, ali zapravo upućuju na pojmove koji su muškog roda u arapskom jeziku. Takvi su, na primer, nazivi i nadimci pojedinih fudbalskih klubova:

Baršilūna = *al-Barsā* – „FK Barselona“ = „Barsa“ > katalonski: *Barcelona*;
Fālinsiyā – „FK Valensija“ > katalonski: *Valencia*;
al-Blūgrānā – „Blaugrana“, „plavo-bordo“ > katalonski: *Blaugrana*.

Adaptacija stranih leksema se može sagledati i iz perspektive fonetskih promena koje tom prilikom nastaju, zbog pojave niza „sistemskih segmentalnih ili suprasegmentalnih promena u pozajmljenicama“ (Qinai 2000: 3). Te promene obuhvataju asimilaciju, disimilaciju, metatezu, eliziju, epentezu, podvostručavanje ili zamenu jednog ili više delova izvorne lekseme (Qinai 2000: 3; Galal 2004: 1).

U sportskoj terminologiji zapažamo asimilaciju, eliziju, epentezu i zamenu jednog ili više delova izvorne lekseme. Ostale fonetske promene nisu uočene u obuhvaćenoj građi.

Asimilacija uopšteno predstavlja „uticaj jednog glasovnog segmenta na ARTIKULACIJU drugog tako da ti glasovi postanu sličniji ili istovetni“ (Kristal 1999: 40). Na primer:

dambilz/danbilṣ/danbal – „bućica (vrsta tega)“ > engleski: *dumbbells*;
bintātlūn – „pentatlon“ > engleski: *pentathlon*;
ḡūḡutsū – „džijudžicu“ > engleski: *jujutsu* > japanski: *jūjutsu*;
nūnšāk/nunšāk/nūntšāk/nuntšāk – „nunčake“ > engleski:
nunchuks/nunchuk/nunchaku > japanski: *nunchaku*;
ḡumbāz – „gimnastika“ > persijski: *ḡānbāz* > starogrčki: *gymnastikē*;

muḥayyam – „kamp“ > *ḥayyama* – „razapeti šatore“, „boraviti u šatoru“, „podupreti“ > * *ḥym* > *ḥayma* – „šator“ > etiopski: *haimat* – „šator“; *iṣṭabl* – „konjušnica“, „štala“ > latinski: *stabulum*.

Elizija predstavlja „izostavljanje glasova u VEZANOM GOVORU“ (Kristal 1999: 87). Na primer:

kurūbātīkiyy > *'akrūbātīkiyy* – „akrobatski“ > engleski: *acrobatic*;
danbal – „bućica (vrsta tega)“ > engleski: *dumbbells*;
bilāyūmītrik/biliyūmītrik – „pliometrija“ > engleski: *plyometrics*.

Epenteza vokala jeste umetanje vokala radi razbijanja konsonantskih grupa. Na primer:

blāyūmītrik/blāyūmītriks/bliyūmītrik/bliyūmītriks →
bilāyūmītrik/bilāyūmītriks/biliyūmītrik/biliyūmītriks – „pliometrija“ > engleski:
plyometrics;
darbala – „driblanje“, „dribling“ > engleski: *dribble, dribbling*;
sbrīnt – „sprint“ → *sibrīnt* > engleski: *sprint*.

Zamena jednog ili više delova izvornog termina takođe ima svoje primere u sportskoj terminologiji u standardnom arapskom jeziku:

biyūmikānīkā/mīkānīkā ḥayawiyya – „biomehanika“ > engleski: *biomechanics*;
'akrūbātīkiyy/kurūbātīkiyy – „akrobatski“ > engleski: *acrobatic*;
taqniyya – „tehnika“ > francuski: *technique*/engleski: *technique*.

Dok se neke pozajmljenice uspešno uklapaju u sistem jezika primaoca, druge govornici osećaju kao *tuđice* i kasnije obično budu zamenjene drugim, adekvatnijim terminom. U primere uspešno uklopljenih pozajmljenica spadaju i sledeći primeri:

munāwara – „manevar“ > turski: *manovara* > francuski: *manœuvre*;

taktīk – „taktika“ > engleski: *tactics*/francuski: *tactique* – „taktika“;
taknīk – „tehnika“ > francuski: *technique*/engleski: *technique* – „tehnika“;
taqniyya – „tehnika“ > francuski: *technique*/engleski: *technique* – „tehnika“.

U primere ne toliko uspešno uklopljenih pozajmljenica spadaju sledeći primeri:

(*'irsāl*) *tūb sbīn* – „topspin servis“ > engleski: *topspin serve* – „topspin servis“ >
(*'irsāl*) *'ālī al-dawarān* – „topspin servis“;
(*'irsāl*) *twīst* – „tvist servis“ > engleski: *twist serve* – „tvist servis“ > (*'irsāl*)
qawsiyy munḥafīd – „tvist servis“;
bādmintūn – „badminton“ > engleski: *badminton* – „badminton“ > *al-rīša al-*
ṭā'ira / kura al-rīša – „badminton“;
bīsbūl/bāysbūl – „bejzbol“ > engleski: *baseball* – „bejzbol“ > *kura al-qā'ida* –
„bejzbol“;
sibrīnt – „sprint“ > engleski: *sprint* > *ḡary makūkiyy/'adw sarī'/sibāq qaṣīr*
sarī'/'adw/rakḍ sarī'.

Ipak, ovde se mora napomenuti da oblički „adekvatniji“ to jest „uklopljeniji“ termini iz oblasti sporta, odnosno termini koji su kreirani od materijala iz sistema jezika-primaoca, ne moraju uvek biti i termini koji se više koriste. Neretko se takvi termini koriste naporedo sa neadaptiranom pozajmljenicom ili predstavljaju predlog jezičkih stručnjaka koji tek treba da prođe praktičnu proveru.

Pozajmljenice mogu da dobiju i zaseban „semantički život“ u jeziku primaocu, jer neretko razvijaju zasebna značenja. Na primer:

trāmbūlīn – „trambulina“ (sport) ≠ *trāmbūlīn* – „vratolomija“, „vratolomni skok“ (politika) > engleski: *trampoline* – „trambulina“;
mārātūniyy/mārātūniyy – „maratonski“, „koji se odnosi na maraton“, „koji pripada maratonu“ ≠ *mārātūniyy/mārātūniyy* – „maratonski“, „koji veoma dugo traje“.

U tom smislu veoma je interesantan i primer termina *mūndiyāl* – „svetski kup“, „svetsko takmičenje“, „Svetski fudbalski kup“, „Svetsko prvenstvo u fudbalu“ > španski: *mundial* – „svetski“, „globalni“, „Svetski fudbalski kup“, „Svetsko prvenstvo u fudbalu“ > španski: *Copa mundial* – „Svetski fudbalski kup“, „Svetsko prvenstvo u fudbalu“, gde ne dolazi samo do promene značenja, koja se ogleda u generalizaciji, već i do promene klase reči kojoj termin pripada, koja se ogleda u poimeničavanju prideva, a sve po ugledu na raširenu međunarodnu upotrebu. Tako se sreću sledeće upotrebe tog termina:

mūndiyāl Ğanūb 'Ifriqiyā – „Svetsko prvenstvo u fudbalu u Južnoafričkoj Republici“;

mūndiyāl al-salla – „Svetsko prvenstvo u košarci“;

mūndiyāl 'umm al-'al'āb – „Svetsko prvenstvo u atletici“, doslovno: „mundijal kraljice (majke) sportova“;

mūndiyāl al-yad – „Svetsko prvenstvo u rukometu“.

Jedna od karakteristika potpuno ili delimično adaptiranih pozajmljenica jeste da poseduju moć dalje derivacije. Od njih se, uz upotrebu odgovarajućih afiksa, mogu izvoditi pridevi, glagoli i imenice. Na primer:

'ūlimbiyy – „olimpijski“ > *'ūlimbiyād/'ulimbiyād* – „olimpijada“, „olimpijske igre“ > engleski: *Olympics*;

bilāyūmītriyy – „pliometrijski“ > *bilāyūmītrik/bilāyūmītriks/biliyūmītrik/biliyūmītriks* – „pliometrija“ > engleski: *plyometrics*;

taktīkiyy – „taktički“ > *taktīk* – „taktika“ > engleski: *tactics*/francuski: *tactique*;

mārāṭūniyy – „maratonski“ > *mārāṭūn* – „maraton“ > engleski: *marathon* > grčki: *Marathōnos*.

Osim sposobnosti dalje derivacije, neke pozajmljene imenice, koje su potpuno ili delimično adaptirane, iskazuju sposobnost građenja slomljenog (unutrašnjeg) plurala u arapskom jeziku (Beeston 1970: 33). Na primer:

danābil – „bućice“ > *danbal* – „bućica“ > engleski: *dumbbells*;
darābil – „driblinzi“ > *darbala* – „dribling“ > engleski: *dribbling, dribble*;
'amtār – „metri“ > *mitr* – „metar“ > francuski: *mètre*/engleski: *meter*.

Ostale pozajmljenice, kada je reč o brojivim pojmovima, grade spoljašnji plural ženskog roda. Na primer:

sikwātāt – „čučnjevi“ > *sikwāt* – „čučanj“ > engleski: *squats*;
munāwarāt – „manevri“ > *munāwara* – „manevar“ > turski: *manovara* >
francuski: *manœuvre*;
hātrikāt/hātrikāt – „het-trikovi“ > *hātrik/hātrik* – „het-trik“ > engleski: *hat trick*;
mārāṭūnāt/mārātūnāt – „maratoni“ > *mārāṭūn/mārātūn* – „maraton“ > engleski:
marathon > grčki: *Marathōnos*;
māyūhāt – „kupaći kostimi“ > *māyūh* – „kupaći kostim“ > francuski: *le maillot de bain*.

Množina se kod brojivih pozajmljenica neretko izvodi perifrastično, odnosno opisnim putem. Na primer:

'aḡhiza trāmbūlīn – „trambuline“ > (*ḡihāz*) *trāmbūlīn* – „trambulina“ > engleski:
trampoline – „trambulina“;
'irsālāt twīst – „tvist servisi“ > (*'irsāl*) *twīst* – „tvist servis“ > engleski: *twist serve*
– „tvist servis“;
mustawayāt dān – „dan nivoi“ > *dān* – „dan nivo (karate, džudo i sl.)“ > engleski:
dan > japanski: *dan*.

U oblasti međujezičkog pozajmljivanja moguće je i stvaranje takozvanih polusloženica – reči i sintagmi u kojima je jedan deo neadaptiran a drugi adaptiran ili izvorno potiče iz jezika primaoca, premda je to obično slučaj kod jezika sa srodnim pismom (Tomović 2007: 41). Na primer:

'astik maṭṭāt – „lastiš“ > engleski: *elastic* – „elastičan“, „lastiš“ + arapski: *maṭṭāt* – „elastičan“, „guma“;

ṭarīqa WM – „formacija WM“ > engleski: *WM formation* – „formacija koja, gledano iz vazduha, ima oblik latiničnih slova WM“;

ka's sūbir – „Super kup“ > engleski: *Super Cup*;

bāk šimāl (egipatski dijalekat) = *mudāfi' 'aysar* (književni jezik) – „levi bek“, „levi odbrambeni igrač“ > engleski: *left back*;

bāk yamīn (egipatski dijalekat) = *mudāfi' 'ayman* (književni jezik) – „desni bek“, „desni odbrambeni igrač“ > engleski: *right back*.

Iako su oko direktnog pozajmljivanja u književnom arapskom jeziku mišljenja bila podeljena od prvih leksikoloških istraživanja i normiranja jezika u srednjem veku pa sve do savremene epohe, prethodni brojni primeri pokazuju da se u upotrebi nalazi veliki broj uspešno i stabilno adaptiranih terminoloških pozajmljenica je srazmerno veliki. Na primer:

munāwara – „manevar“ > turski: *manovara* > francuski: *manœuvre*;

kīnāmātikiyy – „kinematički“ > engleski: *kinematic*;

dīnāmūmītr / dīnāmūmītr – „dinamometar“ > engleski: *dynamometer*;

ḡūkī – „džokej“ > engleski: *jockey*;

'iskwāš – „skvoš“ > engleski: *squash*;

hūkī – „hokej na ledu“ > engleski: *hockey*;

hātrik/hātrīk – „het-trik“ > engleski: *hat trick*;

taqniyya/taknīk – „tehnika“ > francuski: *technique*/engleski: *technique* – „tehnika“;

rālī – „reli“ > engleski: *rally*.

Većina pozajmljenica u arapskoj sportskoj terminologiji potiče iz engleskog jezika, pri čemu engleski jezik predstavlja direktan izvor termina ili ima ulogu posrednika u prenošenju termina iz nekog drugog jezika. Takva uloga engleskog jezika je najpre posledica činjenice da je Engleska kolevka modernog sporta, jer su u njoj u 19. veku definisana prva pravila modernih sportskih disciplina.

Kako smo već naveli, fonološke pozajmljenice u korpusu sportske terminologije čine gotovo jednu petinu zabeleženih termina (17.23%) što znači da direktno pozajmljivanje predstavlja vrlo značajan izvor novih termina. Kada se uz tu činjenicu u obzir uzmu i određene transliteracione nedoslednosti na koje smo u prethodnoj analizi ukazali, u zaključku se moramo prisjetiti mišljenja koje je još davne 1960. godine izneo ugledni francuski arabista V. Monteil (Vincent Monteil). Pozivajući se na arapske izvore Monteil ističe da se u arapskom ne upotrebljava nikakav sistem transkripcije stranih reči i imena i da se takve reči često „izobličavaju i reprodukuju na više načina“ (Monteil 1960: 43).

Iako postoji izvestan broj pozajmljenih termina kod kojih morfofonemske adaptacije iskazuju određen stepen pravilnosti, doslednosti i uklopljenosti u pravila arapskog jezika, u korpusu arapske sportske terminologije primetno je prisustvo dubleta i nedoslednosti u prenošenju izvesnih konsonanata i vokala uopšte, što sugeriše da Monteilovo mišljenje važi i danas. Prenošnje konsonanata i vokala koji ne postoje u arapskom jeziku moralo bi da bude preciznije regulisano konkretnim i posebnim pravopisnim normama što bi stručnjacima omogućilo dosledniju transkripciju. Time bi se proizvoljna transkripcijska rešenja svela na minimum, a smanjio bi se i broj tako nastalih dubleta.

8.2.2 Analiza arapskih sportskih termina nastalih direktnim prevođenjem

Direktno prevođenje jeste neposredno prevođenje doslovnog ili prenesenog značenja na jezik primalac, pri čemu dolazi do „usvajanja stranog pojma u jeziku primaocu“ (Bussman 1996: 701). Pri tome nastaju semantičke pozajmljenice koje nazivamo *prevedenice*. Osnovna odlika prevedenica jeste da je njihovo značenje pozajmljeno, dok im je oblik domaći. Na primer:

kura al-qadam – „fudbal“, doslovno: „lopta za stopalo“ > engleski: *football*;

marmā – „gol“, doslovno: „mesto na koje se cilja“ > engleski: *goal*;

'insiyābiyya – „aerodinamika“, doslovno: „klizavost“ > engleski: *aerodynamics*;

badla al-ta'arruq – „trenerka“, doslovno: „odelo za znojenje“ > engleski: *sweat suit*;

murāwaga – „fintiranje“, doslovno: „obmanjivanje“ > engleski: *feint/feinting*;

'iyār – „kalibar“, doslovno: „promer“ > engleski: *caliber*;

(*lakma*) *al-ṣā'ida* – „aperkat“, doslovno „udarac rukom koja se penje“ > engleski: *uppercut*;

lakma bi zahri al-qabḍa – „uraken zuki“, doslovno „udarac nadlanicom“ > engleski: *uraken zuki* > japanski: *uraken zuki*.

Postoje dva osnovna načina tvorenja termina prilikom direktnog prevođenja. To su *strukturno prevođenje* ili *kalkiranje* i *funkcijska aproksimacija*.

Strukturno prevođenje ili *kalkiranje* je tvorba termina po modelu koji je dobijen „u međukulturnom kontaktu“ (Šipka 2006: 67). Javlja se kod prenošenja značenja polimorfemskih reči i sintagmi iz jezika davaoca u jezik primalac, pa se zato često naziva i semantičkim pozajmljivanjem (Bussman 1996: 702). Plod strukturnog prevođenja su semantičke pozajmljenice koje nazivamo *kalkovima* koje Busman objašnjava sledećim rečima:

„While, in the case of **borrowing**, a **foreign word** and its meaning are adopted wholesale into the other language as a **loan word**, a calque emerges when the language is adapted to new concepts. This can happen in several ways: (a) by way of a borrowed meaning through change and expansion of the meaning of native words—*write* (originally ‘to scratch’) influenced by Lat. *scribere*; (b) through **neologisms** loosely based on a foreign concept—Ger. *Sinnbild* for *symbol*; (c) through word-for-word **loan translation**—*crispbread* from Ger. *Knäckebröt*, *accomplished fact* from Fr. *fait accompli*, Span. *rascacielos* for *skyscraper*; (d) through a loose loan translation—*brotherhood* for Lat. *fraternitas*“ (Bussman 1996: 151).

Kalkiranjem se doslovno prevode sastavni elementi reči jezika davaoca odgovarajućim elementima jezika primaoca. Tim postupkom se zapravo vrši pozajmljivanje tvorbenih načina, odnosno doslovno se prevode morfološki elementi

termina ili terminološke sintagme pri čemu se prenosi dubinska struktura konstrukcije. U sportskoj terminologiji standardnog arapskog jezika nalazimo sledeće primere za to:

šāni‘ al-‘al‘āb – „plejmejker“, doslovno: „onaj ko pravi igre“ > engleski: *playmaker*;
ḍarba ḥurra – „slobodan udarac“ > engleski: *free kick*;
kura mayyita – „mrtva lopta“ > engleski: *dead ball*;
ḍarba rukniyya – „kornar“, doslovno: „ugaoni udarac“ > engleski: *corner kick*;
lāhawā‘iyy – „anaeroban“ > engleski: *anaerobic*;
niṣf al-waqt – „poluvreme“, doslovno: „pola vremena“ > engleski: *half-time*.

Kalkiranje može biti i delimično, kada je jedan deo kalka stranog a drugi domaćeg porekla. Na primer:

lā‘ūksiḡīniyy – „anaeroban“ > *lā* – „ne“ + *‘ūksiḡīniyy* – „kiseonični“ > [*‘ūksiḡīn* – „kiseonik“ + *-iyy* – „nastavak za građenje odnosnog prideva“] > engleski: *anaerobic*;
‘astīk maṭṭāt – „lastiš“, doslovno: „elastičan lastiš“, „gumeni lastiš“ > [*‘astīk* – „traka“, „lastiš“ > engleski: *elastic* + *maṭṭāt* – „elastičan“, „rastegljiv“, „gumen“];
bisāt ‘isfanḡiyy – „strunjača“ > [*bisāt* – „tepih“ + *‘isfanḡiyy* – „elastičan“, „rastegljiv“, „gumen“ > [*‘isfanḡ* – „sunder“ [> grčki: *spongia*] + *-iyy* – „nastavak za građenje odnosnog prideva“]] > engleski: *mat/matress*;
ka’s sūbir – „Super kup“ > *ka’s* – „čaša“, „pehar“ + *sūbir* – „super“ [> engleski: *super*] > engleski: *Super Cup*.

Kod delimičnog kalkiranja moguće je čak da jedan deo kalka bude domaćeg porekla i da se piše pismom jezika primaoca, a da drugi deo kalka bude stranog porekla i da se piše pismom jezika davaoca, čak i kada pisma dva jezika nisu srodna. Na primer:

طريقة WM (tarīqa WM) – „formacija WM“ > engleski: *WM formation* – „formacija koja, gledano iz vazduha, ima oblik latiničnih slova WM“;

طريقة *MM (tarīqa MM)* – „formacija čovek-na-čoveka“ > engleski: *MM formation (man-to-man formation)* – „formacija čovek-na-čoveka“.

Funkcijska aproksimacija jeste postupak kojim se dobijaju semantičke pozajmljenice koje prenose sadržaj iz jezika davaoca u jezik primalac pomoću leksičkih sredstava jezika primaoca tako da se što vernije odrazi funkcija denotata. Na primer:

tasallul – „ofsajd“, doslovno: „prikradanje“ > engleski: *offside*;

tahdīf min al-qafz – „skok-šut“, doslovno: „gađanje iz skoka“ > engleski: *jumpshot*;

al-rīša al-ṭā'ira – „badminton“, doslovno: „leteće pero“ > engleski: *badminton*;

wazn al-dīk – „bantam kategorija“, doslovno: „težina pevcā“ > engleski: *bantam category*, gde termin „bantam“ u osnovi označava vrstu azijske kokoške;

ḍağt al-difā' – „presing u odbrani“, doslovno: „pritiskanje odbrane“ > engleski: *pressing*;

al-kura al-nā'ima/al-kura al-layyina – „softbol“, doslovno: „meka lopta“ > engleski: *softbol*.

Sve vrste međujezičkog pozajmljivanja se mogu razmatrati i sa semantičke tačke gledišta jer tokom procesa jezičkog pozajmljivanja i adaptacije pozajmljenice vrlo često može da dođe do semantičkih promena, odnosno do suženja ili proširenja značenja modela – izvorne reči. Te semantičke promene se ispoljavaju kao:

1. nulta semantička ekstenzija, kada značenje pozajmljenice ostaje nepromenjeno.

Na primer:

kārātīh – „karate“ > engleski: *karate* > engleski: *karate* > japanski: *karate*;

dān – „dan (nivo veštine u karateu)“ > engleski: *dan* > japanski: *dan*;

sbrīnt – „sprint“ > engleski: *sprint* – „sprint“;

tinis – „tenis“ > engleski: *tennis* – „tenis“;

'istād – „stadion“ > francuski: *stade* > starogrčki: *stadion*;

wazn al-dīk – „bantam kategorija“, doslovno: „težina pevcā“ > engleski: *bantam category*, gde termin „bantam“ označava vrstu azijske kokoške.

2. suženje značenja, kada se prilikom pozajmljivanja prenosi samo jedno značenje izvorne reči, ili dolazi do suženja broja značenja, ili dolazi do suženja značenjskog polja. Na primer:

ḥāwara – „driblati (loptu, protivnika)“ > *dribble* – „driblati (loptu, protivnika)“, „izdavati povremeno i u malim količinama“, „dopustiti ili izazvati da pomalo kaplje“, „udariti loptu tako da pomalo odskače“;

munāwala/tamrīra – „dodavanje“, „pas“ > *passing* – „dodavanje“, „pas“, „odlaženje“, „prolaženje“, „umiranje“;

ḡimnāstik/ḡimnāstīk – „gimnastika (takmičarski sport)“ > engleski: *gymnastics* – „gimnastika (takmičarski sport)“, „fizičke vežbe za snagu i koordinaciju“, „vežbe intelektualnih ili umetničkih veština“, „velika fizička sposobnost“;

ḍaḡṭ al-difā' – „presing u odbrani“, doslovno: „pritiskanje odbrane“ > engleski: *pressing* – „presing“, „pritiskanje“.

3. proširenje značenja ili semantička ekspanzija, događa se samo kada je pozajmljenica potpuno integrisana u leksički sistem jezika primaoca i to ako se slobodno koristi u tome jeziku (Filipović 1986: 161-178). Na primer:

rakmaḡa – „surfovanje“ (sport) > *rakmaḡa* – „visok stepen snalažljivosti (u politici, privredi i tome slično)“;

muḥāwara – „driblanje“, „dribling“ (fudbal) > *muḥāwara* – „naglo preticanje automobilom prilikom (uličnog) trkanja“.

Strukturno prevođenje (kalkiranje) i funkcijska aproksimacija imaju veoma značajnu ulogu u građenju i uvođenju novih termina u sportsku terminologiju u arapskom jeziku. Njihova uloga još više dobija na značaju ako se prihvati shvatanje da je sportska terminologija u savremenom arapskom jeziku uglavnom plod sekundarnog formiranja, pošto je većina savremenih sportskih disciplina nastala i razvila se na Zapadu. Iz te perspektive se može reći da su to vodeće metode jer omogućavaju da se korišćenjem „domaćih“ mehanizama, pre svega derivacije i kompozicije u širem smislu, uz određena semantička pomeranja, uvedu specijalizovani pojmovi iz oblasti sporta, kao i da se izgradi ogroman broj sportskih termina i proširi sportska terminologija u arapskom jeziku.

Ako, dakle, prihvatimo shvatanje da je arapska sportska terminologija koja se odnosi na moderne sportove plod sekundarnog formiranja kao posledica toga što je većina savremenih sportskih disciplina nastala i razvila se na Zapadu, kvantitativna analiza termina nastalih različitim metodama direktnog prevođenja u proučavanom korpusu sportske terminologije u tu kategoriju pokazuje da tu spadaju gotovo svi sportski termini nastale derivacijom (sa izuzetkom onih koji se odnose na tradicionalne arapske sportove i igre) i gotovo svi termini nastali skraćivanjem, slivenice i terminološke jedinice, uključujući i one kombinovane. **U proučavanom korpusu sportske terminologije javlja se ukupno 1627 termina nastalih različitim metodama direktnog prevođenja što čini 82.04%.** Ako posmatramo stvari na taj način, nameće se zaključak da je direktno prevođenje najznačajniji metod za građenje novih sportskih termina i proširivanje sportskog terminosistema u savremenom standardnom arapskom jeziku.

8.3 Analiza termina nastalih funkcionalnim metodama građenja u okviru korpusa arapske sportske terminologije

Postupci kojima se od postojećih oblika dobijaju novi termini nazivaju se funkcionalnim metodama. Te metode obuhvataju *konverziju, leksikalizaciju, terminologizaciju i transdisciplinarno pozajmljivanje* (Cabré 1999: 93-94). Funkcionalne metode imaju za cilj da promene značenje termina promenom njegove funkcije, to jest promenom kategorije kojoj pripada.

Među postupcima kojima se od postojećih oblika dobijaju novi termini arapski jezički stručnjaci i arabisti razlikuju oživljavanje arhaizama, ar. *'ihyā' ġarīb al-luġa* – „oživljavanje retkih reči“ ili *al-istinbāt* – „otkrivanje“ i semantičku ekstenziju, ar. *al-waḍ' bi al-maġāz* – „metaforička derivacija“ (Stetkevych 1970: 29-37; Baker 1987: 186-188). Ta dva postupka formalno i suštinski obuhvataju konverziju, leksikalizaciju, terminologizaciju i transdisciplinarno pozajmljivanje, kao i semantički transfer u okviru specijalnog jezika o kojem će biti više reči u narednom odeljku.

Formalni mehanizmi pomoću kojih se ostvaruju konverzija, leksikalizacija, terminologizacija i transdisciplinarno pozajmljivanje jesu derivacija, kompozicija i građenje terminoloških sintagmi.

8.3.1 Analiza arapskih sportskih termina nastalih konverzijom

Konverzija ili *nulta derivacija* jeste proces menjanja kategorije postojeće lekseme bez promene njenog oblika. U sportskoj terminologiji u savremenom arapskom jeziku konverzija se najčešće ostvaruje kao poimeničavanje prideva bez promene njegovog oblika. Karakteristično je da najčešće dolazi do poimeničavanja prideva u muškom rodu jednine. Na primer:

māni (pridev/aktivni particip) – „onaj koji brani/sprečava“ > *māni* (imenica) – „prepona (atletika)“;

‘uṣāriyy (pridev) – „desetostruk“ > *‘uṣāriyy* (imenica) – „desetboj“;

dawriyy (pridev) – „periodičan“, „cikličan“, „cirkularan“ > *dawriyy* (imenica) – „liga“, „turnir“;

zahīr (pridev) – „plećat“, „jakih leđa“ > *zahīr* (imenica) – „bek“, „half“, „vezni igrač“;

fāṣil (pridev/aktivni particip) – „onaj koji razdvaja“ > *fāṣil* (imenica) – „krmena pregrada“;

badīl (pridev) – „onaj koji zamenjuje“, „zamena“, „zamenik“ > *badīl* (imenica) – „rezerva“, „rezervni igrač“.

Jedina oblička promena prilikom konverzije jeste promena oblika konvertovanog termina u pluralu. Ta promena je dešava kod konverzije prideva na oblik *fā‘il*, participa aktivnog prve glagolske vrste u muškom rodu. Ona je uslovljena pravilima arapske gramatike u vezi sa pluralnim oblicima koje neka leksema može da ima u zavisnosti od vrste reči kojoj pripada i značenja koje nosi¹⁵. Na primer:

¹⁵ U vezi sa tim videti u *Gramatici arapskoga jezika* (Muftić 1998: 208-232) i *Gramatici arapskog jezika* (Tanasković i Mitrović 2005: 66-70 i 232-243).

māni‘ (pridev/aktivni particip) → pl. *māni*‘*ūn/māni*‘*āt* – „onaj koji brani/sprečava“
 > *māni*‘ (imenica) → pl. *mawāni*‘ – „prepona (atletika)“;
ḥumāsiyy (pridev) → pl. *ḥumāsiyyūn/ḥumāsiyyāt* – „petostruk“ > *ḥumāsiyy*
 (imenica) → pl. Ø – „pentatlon“, „petoboj“;
dawriyy (pridev) → pl. *dawriyyūn/dawriyyāt* – „periodičan“, „cikličan“,
 „cirkularan“ > *dawriyy* (imenica) → pl. *dawriyyāt/Ø* – „liga“, „turnir“.

Kod konverzije prideva na oblik *fa*‘*īl* takva promena nije uočena. Na primer:

zahr (pridev) → pl. *zahrā*’ – „plećat“, „jakih leđa“ > *zahr* (imenica) → pl.
zahrā’ – „bek“, „half“, „vezni igrač“;
badīl (pridev) → pl. *budalā*’ – „onaj koji zamenjuje“, „zamena“, „zamenik“ > *badīl*
 (imenica) → pl. *budalā*’ – „rezerva“, „rezervni igrač“.

Proces konverzije neposredno je povezan sa formalnim procesom potkraćivanja – upotrebnog skraćivanja terminoloških sintagmi o kojem je ranije bilo reči. **Kvantitativno posmatrano, u korpusu arapske sportske terminologije javlja se 82 termina nastalih konverzijom, što čini 4.13% čitavog korpusa.**

8.3.2 Analiza arapskih sportskih termina nastalih leksikalizacijom

Leksikalizacija predstavlja proces pretvaranja alolekse u leksemu koja pripada različitoj gramatičkoj kategoriji u odnosu na aloleksu od koje je nastala. Sinhronijski posmatrano, leksikalizacija predstavlja usvajanje reči u leksikonu jednog jezika koja se iz njega može ponovo aktivirati. Sa dijahronijske tačke gledišta, reč je o istorijskom procesu i rezultatu semantičke promene u kom se izvorno značenje više ne može naslutiti iz individualnih elemenata (Bussman 1996:682).¹⁶ Ovakav jezički fenomen u arapskom jeziku Stetkevič naziva *sekundarnom derivacijom* (Stetkevych 1970: 8).

¹⁶ Alokse nisu jedine koje podležu ovakvom procesu, već to čine i sintagme, pri čemu se potpuno leksikalizovani izrazi pretvaraju u novu semantičku jedinicu. Takav proces se kod sintagmi često naziva idiomatizacija: „Fully lexicalized expressions form a (new) semantic unit; their original motivation can only be deduced etymologically. This process is often also called idiomatization, to distinguish it from lexicalization“ (Bussman 1996:682).

Derivacija kao jedan od načina tvorbe igra najvažniju ulogu u procesu leksikalizacije arolekse i predstavlja formalno oruđe kojim se ona ostvaruje. U procesu leksikalizacije u okviru sportske terminologije posebno je zastupljeno korišćenje mocionog sufiksa *-at^m*. Na primer:

wāqīya – „štitnik“ > *wāqⁱⁿ* – „onaj koji štiti“ > *waqā* – „štititi“, „čuvati“ > * *wqy*;
‘āriḍa – „prečka“ > *‘āriḍ* – „onaj koji stoji popreko“ > *‘ariḍa* – „popreko staviti“ > * *‘rḍ*;
šāfira – „zvižduk“ > *šāfir* – „onaj koji zviždi“ > *šafara* – „zviždati“, „pištati“ > * *šfr*;
qā’ima – „lista“, „sastav“ > *qā’im* – „onaj koji stoji uspravno“ > *qāma* – „stajati“, „ustati“ > * *qwm*;
taḡdīfa – „zaveslaj“ > *taḡdīf* – „veslanje“ > *ḡaddafa* – „veslati“ > * *ḡdf*.

Osim derivacije, proces leksikalizacije neposredno je povezan i sa formalnim procesom potkraćivanja – upotrebnog skraćivanja terminoloških sintagmi o kojem je ranije bilo reči. **Iz kvantitativne perspektive, u korpusu arapske sportske terminologije javlja se 35 termina nastalih leksikalizacijom, što čini 1.76% čitavog korpusa.**

8.3.3 Analiza arapskih sportskih termina nastalih terminologizacijom

Terminologizacija predstavlja proces pretvaranja lekseme ili sintagme iz opšteg leksikona u termin koji označava specifični pojam u specijalnom jeziku. U okviru terminologizacije, akademije za arapski jezik su na početku svog rada davale prednost unutarfondovskom procesu kao što je oživljavanje ili reaktiviranje arhaizama (ar. *‘ihyā’ ḡarīb al-luḡa* – „oživljavanje retkih reči“ ili *al-istinbāt* – „otkrivanje“), jer su u tom postupku videle izuzetnu priliku za održavanje tradicije u životu. Taj postupak je vrlo brzo proširen na svaki vid semantičke ekstenzije i semantičke restrikcije, bilo da je reč o oživljavanju arhaizama ili o drugim vrstama unutrašnjih promena u leksičkom fondu.

Terminologizacija u okviru sportske terminologije u arapskom jeziku može se predstaviti sledećim primerima:

ğazā' – „kazneni udarac“, „penal“ > *ğazā'* – „kompenzacija, kazna“;
tiql – „teg“ > *tiql* – „težina, teret“;
ḥaṭa' – „faul“, „prekršaj“ > *ḥaṭa'* – „greška“;
baṭal – „šampion“, „prvak“ > *baṭal* – „heroj“, „junak“;
buṭūla – „šampionat“, „prvenstvo“ > *buṭūla* – „junaštvo“, „herojstvo“;
murāwāga – „varka“, „obmana“, „finta“, „fintiranje“ > *murāwāga* – „obmanjivanje“;
markaz – „centar“, „post-pozicija“ > *markaz* – „sredina“, „središte“, „centar“;
musā'id – „polutka“, „half“, „branilac“, „odbrambeni igrač“ > *musā'id* – „pomagač“, „pomoćnik“, „onaj koji pomaže“;
badīl – „rezervni igrač“, „rezerva“ > *badīl* – „zamena“, „zamenik“ (opšti leksikon) > *badīl* – „zamena (osoba koja ide u rat umesto druge osobe za novčanu nadoknadu)“ (srednjovekovna vojna terminologija);
zafzāfa – „motocikl“ > *zafzāfa* – „jak vetar koji stalno duva“.

Iz prethodnih primera se vidi da terminologizacija u okviru sportske terminologije u standardnom arapskom jeziku nije uslovljena formalnim promenama, kao što je to slučaj sa leksikalizacijom. **Kvantitativno posmatrano, u korpusu arapske sportske terminologije javlja se 305 termina nastalih terminologizacijom, što čini 15.38% čitavog korpusa.**

8.3.4 Analiza arapskih sportskih termina nastalih transdisciplinarnim pozajmljivanjem

Transdisciplinarno pozajmljivanje predstavlja svojevrsno interno pozajmljivanje pošto se odvija unutar istog jezika. Pri tome se designacija to jest termin iz jednog specijalnog jezika i zasebnog terminosistema prenosi u drugi specijalni jezik i zasebni terminosistem da označi drugi pojam. Na primer:

ḡināḥ – „krilo (zoologija)“ ≠ *ḡināḥ* – „krilo (avio-inženjering)“ ≠ *ḡināḥ* – „krilo (arhitektura)“ ≠ *ḡināḥ* – „krilo“, „krilni igrač (sport)“;
ḥadīd – „teg“, „tegovi“ ≠ *ḥadīd* – „gvožđe (hemija)“;
taṣfiyya – „filtracija“, „rafinisanje“, „prečišćavanje (hemija)“ ≠ *taṣfiyya* – „eliminacija (sport)“;
qaws – „luk (matematika)“ ≠ *qaws* – „luk (arhitektura)“ ≠ *qaws* – „luk (streličarstvo)“;
takyīf – „kondicioniranje vazduha“ (tehnologija) ≠ *takyīf* – „kondicioni trening“ (sport);
dirāʿ – „nadlaktica“, „ruka“ (anatomija) ≠ *dirāʿ* – „drška“ (sport).

Proces transdisciplinarnog pozajmljivanja se može posmatrati i sa semantičke tačke gledišta, jer tom prilikom dolazi do proširivanja, sužavanja ili promene značenja. Pri tome su karakteristike intenzije¹⁷ oba pojma, izvornog i novonastalog, u obe specijalne oblasti često uporedive i analogne (Cabré 1999: 93-94; Valeontis, Mantzari 2006: 7). **Kvantitativno posmatrano, u korpusu arapske sportske terminologije zabeleženo je 82 termina nastalih u procesu transdisciplinarnog pozajmljivanja, što čini 4.13% čitavog korpusa.**

Funkcionalne metode građenja termina predstavljaju procese u kojima nastaje svojevrsan spoj formalnih i semantičkih mehanizama pomoću kojih se ostvaruju konverzija, leksikalizacija, terminologizacija i transdisciplinarno pozajmljivanje. Te metode su se pokazale kao veoma produktivne u sistemu sportske terminologije u arapskom jeziku. Formalni procesi koji učestvuju u konverziji, leksikalizaciji, terminologizaciji i transdisciplinarnom pozajmljivanju jesu derivacija i potkraćivanje.

Posmatrano iz kvantitativne perspektive, korpus arapske sportske terminologije ukupno sadrži 516 derivata u okviru kojih ima 32 potkraćenice. Od toga se za 494 derivata može potvrditi da su nastali uz učešće neke od četiri funkcionalne metode građenja termina, što znači da konverzija, leksikalizacija, terminologizacija i transdisciplinarno pozajmljivanje učestvuju u 24.91%

¹⁷ Intenzija je „skup definišućih svojstava kojima se određuje primenjivost nekog termina“ (Kristal 1999: 141).

sportskih termina u okviru proučavanog korpusa. Najrašireniji je postupak terminologizacije sa 305 termina, što čini 61.74%. Za terminologizacijom slede konverzija i transdisciplinarno pozajmljivanje sa po 82 termina i ukupnim učešćem od 33.18% (svaki metod po 16.59%). Najmanje su zastupljeni termini nastali leksikalizacijom sa 35 primera koji čine 7.08%.

8.4 Analiza termina nastalih semantičkim metodama građenja u okviru korpusa arapske sportske terminologije

Pod semantičkim metodama građenja termina podrazumevaju se procesi kojima se menja značenje termina, odnosno procesi u okviru kojih dolazi do semantičkog transfera u okviru specijalnog jezika. Vrlo često, termin koji već postoji u jednom specijalnom jeziku može da se upotrebi da označi drugi pojam, obično u drugom specijalnom jeziku, i to putem analoške ekstenzije (Valeontis, Mantzari 2006: 7). Pored već opisanih semantičkih promena koje mogu da se dogode u toku međujezičkog pozajmljivanja, značajnu ulogu oruđa pomoću kojih se procesi semantičkog transfera ostvaruju imaju tvorbene metode (derivacija i kompozicija) i funkcionalne metode (konverzija, leksikalizacija, terminologizacija i transdisciplinarno pozajmljivanje). Semantičke metode građenja termina obuhvataju poređenje i sinegdohu.

Poređenje jeste proces određivanja pojma pomoću analoškog povezivanja sa drugim, poznatijim pojmom. Poređenje se u različitim jezicima ostvaruje na različite načine: građenjem sintagmi, upotrebom različitih afiksa i tome slično. U arapskom se takav proces najčešće ostvaruje u konstrukcijama sa predloškom frazom *'alā šakl... – „oblika...“*, koje značenjski mogu da odgovaraju i sufiksu „-ozan“, „-oidan“ (*'alā šakl dā'iriyy – „kružnog oblika“*, „kružan“; *'alā šakl šibh munḥarif – „trapezoidan“*; *'alā šakl šibh mu'ayyan – „romboidan“*) ili uvođenjem čestice *šibh – „polu-“*, „koji podseća na“, a koja značenjski odgovara i sufiksima „-oid“ i „-oidan“ ili prefiksu „pod-/pot-“ (*šibh munḥarif – „trapezoid“*; *šibh ḡazīra – „poluostrvo“*; *šibh qārra – „potkontinent“*; *šibh mu'ayyan – „romboid“*). U analiziranom korpusu arapske sportske terminologije ne javljaju se termini nastali poređenjem, već samo termini nastali sinegdohom.

8.4.1 Analiza arapskih sportskih termina nastalih sinegdohom

Sinegdoha se u savremenoj lingvističkoj teoriji semantike naziva i *sistematska polisemija*. Ona predstavlja najproduktivniji metod modifikacije postojećih oblika. Kod arapskih jezičkih stručnjaka i arabista, taj proces se naziva *al-waḍ‘ bi al-mağāz* – „metaforička derivacija“, doslovno: „izvođenje metaforom“ (Stetkevych 1970: 29-31). Hambli (John Humbley) smatra da metafora u terminologiji predstavlja poseban vid konceptualizacije koji može da pomogne kod sekundarnog formiranja termina. Jedan od uslova za uspešno sekundarno formiranje termina metaforom jeste da jezičke zajednice jezika davaoca i jezika primaoca poseduju istu izvornu metaforu, što podrazumeva zajedničku kulturološku i/ili jezičku pozadinu (Humbley 2000-2003: 198).

Sinegdoha je izuzetno produktivan postupak i igra veoma važnu ulogu u procesima terminologizacije i transdisciplinarnog pozajmljivanja. Obuhvata proširivanje značenja (semantičku ekstenziju) i sužavanje značenja (semantičku restrikciju).

Proširivanje značenja, generalizacija ili *semantička ekstenzija* jeste metod koji podrazumeva proširivanje značenja osnovnog oblika, pri čemu se ide od posebnog ka opštem, od dela ka celini, čime se postiže generalizacija. Semantička ekstenzija je najprisutnija u okviru procesa terminologizacije i transdisciplinarnog pozajmljivanja. Na primer:

marm^{an} – „cilj“, „meta“ > *marm^{an}* – „gol“;

hadaf – „ciljanje“, „cilj“ > *hadaf* – „pogodak, gol“;

taṣfiyya – „bistrenje“, „čišćenje“ > *taṣfiyya* – „filtracija“, „rafinisanje“, „prečišćavanje (hemija)“ > *taṣfiyya* – „eliminacija (sport)“;

’iṭāla – „produžavanje“ > *’iṭāla* – „istezanje“;

rāḥa – „dlan“ > *rāḥa* – „reket“.

Sužavanje značenja ili *semantička restrikcija* jeste metod koji podrazumeva sužavanje ili konkretizaciju značenja osnovnog oblika, pri čemu se ide od opšteg ka posebnom, ili od celine ka delu. Tada dolazi do specijalizacije novog semantičkog

opsega u odnosu na stari. Semantička restrikcija je takođe najprisutnija u okviru terminologizacije i transdisciplinarnog pozajmljivanja. Na primer:

ğazā' – „kompenzacija“, „kazna“ > *ğazā'* – „kazneni udarac“, „penal“, „jedanaesterac“, „sedmerac“;
tiql – „težina“, „teret“ > *tiql* – „teg“;
bad' – „počinjanje“, „početak“ > *bad'* – „start“;
tasallul – „prikradanje“ > *tasallul* – „ofsajd“;
hāwⁱⁿ – „onaj koji voli“, „ljubitelj“ > *hāwⁱⁿ* – „amater“;
al-qaws wa al-niṣāb – „luk i strela“ > *al-qaws wa al-niṣāb* – „streličarstvo“.

Obe ove metode podrazumevaju manju ili veću promenu u značenju osnovnog oblika lekseme, što se najbolje može videti u okviru transdisciplinarnog pozajmljivanja. Na primer:

ğināh – „krilo (zoologija)“ ≠ *ğināh* – „krilo (avio-inženjering)“ ≠ *ğināh* – „krilo (arhitektura)“ ≠ *ğināh* – „krilo“, „krilni igrač (sport)“;
ḥadīd – „teg“, „tegovi“ ≠ *ḥadīd* – „gvožđe (hemija)“;
taṣfiyya – „filtracija“, „rafinisanje“, „prečišćavanje (hemija)“ ≠ *taṣfiyya* – „eliminacija (sport)“;
qaws – „luk (matematika)“ ≠ *qaws* – „luk (arhitektura)“ ≠ *qaws* – „luk (streličarstvo)“;
takyīf – „kondicioniranje vazduha“ (tehnologija) ≠ *takyīf* – „kondicioni trening“ (sport);
dirā' – „nadraktica“, „ruka“ (anatomija) ≠ *dirā'* – „drška“ (sport);
nağm – „zvezda“ (astronomija) > *nağm* – „zvezda (najbolji to jest najvažniji igrač u timu ili sportskoj disciplini)“.

Semantičke metode za građenje termina imaju svoju ulogu i u međujezičkom pozajmljivanju. Naime, u okviru direktnog prevođenja može se govoriti o semantičkim pozajmljenicama koje nastaju semantičkim prenosom iz jezika A u jezik B, to jest iz

jezika-davaoca u jezik-primalac, pri čemu ne dolazi i do fonološkog transfera, već se grade od jezičkog materijala jezika-primaoca.

Prema formi, semantičke pozajmljenice mogu biti proste i složene. Proste semantičke pozajmljenice su jednoleksemske, dok se složene semantičke pozajmljenice sastoje od više leksema. Proste semantičke pozajmljenice u arapskom nastaju ili analoškom derivacijom, tzv. *loan creations*, ili menjanjem designativne funkcije reči koje već postoje u arapskom, tzv. *loan extensions* (Benabdi 1986: 69 i 71-73).

Proste semantičke pozajmljenice nastale analoškom derivacijom u arapskoj sportskoj terminologiji su brojne. Na primer:

'irsāl – „servis“, „početni udarac“, doslovno: „slanje“ > *'arsala* – „poslati“ > **rsl* – „dopisivanje“, „slanje“;

istiqbāl – „prijem (lopte u odbojci)“ > *istaqbala* – „dočekati“ > **qbl* – „prihvatanje“, „dočekivanje“;

tamrīra – „dodavanje lopte (fudbal)“, „pas“ > *tamrīr* – „dodavanje“ > *marrara* – „pustiti da prođe“, „proneti“, „dodati (loptu u fudbalu)“ > **mrr* – „prolaženje“;

tamwīh – „fintiranje“, „finta“, „varka telom“ > *mawwaha* – „razblaživati“, „falsifikovati“, „kamufilirati“ > **mwh* – „imati dosta vode“, „mešanje“.

Proste semantičke pozajmljenice nastale menjanjem designativne funkcije reči koje već postoje u arapskom mogu biti lekseme koje su nastale oživljavanjem arhaizama ili jednostavnom modifikacijom značenja lekseme iz savremene jezičke upotrebe. U vezi sa načinima na koje takve proste semantičke pozajmljenice nastaju, Benabdijeva postavlja dosta uzak kriterijum da leksema, da bi bila svrstana u tu kategoriju, treba prođe kroz trajnu značenjsku promenu i da nosi isključivo novodobijeno značenje (Benabdi 1986: 73). Mi pak smatramo da takvo ograničenje treba uslovno shvatiti, posebno kada je reč o terminima. Dva su razloga za takav stav. Pre svega, granicu između klasičnog arapskog i modernog standardnog jezika na planu značenja i upotrebe leksičkih jedinica nije moguće povući oštro i jasno, tako da nije uvek moguće odrediti koje značenje pripada određenoj jezičkoj fazi. Drugi razlog je to što terminologizacija predstavlja poseban pojmovno-jezički fenomen tokom kojeg se lekseme ili sintagme iz

opšteg leksikona pretvaraju u termin koji označava specifični pojam u specijalnom jeziku. To obuhvata oživljavanje ili reaktiviranje arhaizama (ar. *'ihyā' ġarīb al-luġa* – „oživljavanje retkih reči“ ili *al-istinbāt* – „otkrivanje“) ali i svaki drugi vid unutrašnjih promena u leksičkom fondu, poput semantičke ekstenzije i semantičke restrikcije.

Proste semantičke pozajmljenice nastale menjanjem designativne funkcije reči nisu malobrojne. Na primer:

marm^{an} – „gol“ > *marm^{an}* – „cilj“, „meta“;

rāḥa – „reket“ > *rāḥa* – „dlan“;

ġazā' – „kazneni udarac“, „penal“, „jedanaesterac“, „sedmerac“ > *ġazā'* – „kompenzacija“, „kazna“;

tiql – „teg“ > *tiql* – „težina“, „teret“;

tasallul – „ofsajd“ > *tasallul* – „pikradanje“;

zafzāfa – „motocikl“ > *zafzāfa* – „jak vetar koji stalno duva“.

Složene semantičke pozajmljenice sastoje se od dve ili više leksema i nastaju kao plod prenosa značenja komponenti lekseme ili sintagme iz jezika-davaoca u jezik-primalac. One nastaju kalkiranjem ili parafraziranjem strane sintagme (Benabdi 1986: 69 i 73-74). Reč je, takođe, o veoma produktivnim načinima za dobijanje novih termina.

Kalkiranje, na primer:

kura al-salla – „fudbal“, doslovno: „lopta za koš“ > engleski: *basketball*;

badla al-ta'arruq – „trenerka“, doslovno: „odelo za znojenje“ > engleski: *sweat suit*;

ṣāni' al-'al'āb – „plejmejker“, doslovno: „onaj ko pravi igre“ > engleski: *playmaker*;

ḍarba ḥurra – „slobodan udarac“ > engleski: *free kick*;

kura mayyita – „mrtva lopta“ > engleski: *dead ball*;

ḍarba rukniyya – „kornar“, doslovno: „ugaoni udarac“ > engleski: *corner kick*;

lāhawā'iyy/lā'uksiġiṇiyy – „anaeroban“ > engleski: *anaerobic*;

400 m fardiyy mutanawwi‘ – „400 m mešovito“ > engleski: 400m mixed (style).

Parafraziranje strane sintagme, na primer:

tahdīf min al-qafz – „skok-šut“, doslovno: „gađanje iz skoka“ > engleski: *jumpshot*;

taškīl al-bidāya – „startna petorka (košarka)“, doslovno „početni sastav“ > engleski: *starting five*;

tasdīda qawsiyya – „lobovanje loptom“, „lob-udarac“, doslovno: „lučni udarac“ > engleski: *lob shot*;

ġihāz al-sayr al-mutaħarrik – „traka za trčanje“ > engleski: *treadmill*;

wāqiyāt sāqay ḥāris al-marmā – „golmanski kostobran“, „golmanski šicer“, doslovno: „štitnici za dve noge golmana“ > engleski: *shin guard/shin pad*.

Dok poređenje kao semantička metoda za građenje termina ne igra značajnu ulogu u specijalizovanoj oblasti sporta, sinegdoha u oba svoja vida, bilo kao semantička ekstenzija ili kao semantička restrikcija, predstavlja izuzetno produktivan način za građenje termina u arapskoj sportskoj terminologiji. Reč je o mehanizmu koji u savremenoj epohi na poseban način aktivira i koristi sve formalne i funkcionalne metode za građenje termina a u okviru sekundarnog formiranja termina koje je najprisutnije u okviru sportske terminologije u arapskom jeziku.

Što se tiče kvantitativnog prisustva sinegdoha u proučavanom korpusu, ona je u oba svoja vida zabeležena kod ukupno 1632 derivata i terminoloških sintagmi. To znači da sinegdoha, ostvarena različitim formalnim i funkcionalnim metodama ima udeo od 82.29% u analiziranom korpusu arapske sportske terminologije što je svrstava među najznačajnije metode za građenje novih termina i proširivanje sportskog terminosistema u savremenom standardnom arapskom jeziku.

8.5 Analiza procesa stvaranja terminoloških neologizama u okviru korpusa arapske sportske terminologije

Posledica uvođenja novih pojmova u jezik i naučno i stručno polje jeste nužno stvaranje novih designacija, novih leksema i termina. Leksička i terminološka neologija se mogu odrediti kao praktičan proces stvaranja novih leksičkih/terminoloških jedinica upotrebom resursa koji mogu a ne moraju biti osetljivi na uobičajene mehanizme jezičkog stvaralaštva (Cabré 1999: 204). Proizvod procesa neologije jeste *neologizam*, nova leksička jedinica ili novi termin koji je stvoren da označi novi pojam.

Proces neologije, teorijski posmatrano, predstavlja relativno jasan i lako odrediti pojam koji se u opštem smislu može jasno i lako definisati. S druge strane neologizam, kao proizvod procesa neologije, predstavlja pojam koji je veoma teško precizno odrediti. To je direktna posledica relativne prirode parametara na osnovu kojih se može utvrditi da li je jedna leksička/terminološka jedinica neologizam. U te parametre, koji se međusobno ne isključuju, spadaju:

- dijahronijski parametar – leksička/terminološka jedinica se smatra neologizmom ako se nedavno pojavila;
- leksikografski parametar – leksička/terminološka jedinica se smatra neologizmom ako se ne nalazi u rečnicima;
- parametar sistemske nestabilnosti – leksička/terminološka jedinica se smatra neologizmom ako ispoljava znake obličke ili semantičke nestabilnosti;
- psihološki parametar – leksička/terminološka jedinica se smatra neologizmom ako je govornici doživljavaju kao novu jedinicu.

U leksikološkim/terminološkim proučavanjima najveći značaj se pridaje leksikografskom parametru po kojem se neologizmom može smatrati svaka leksička/terminološka jedinica koja nije zabeležena u rečnicima. Međutim, kao i ostali parametri, leksikografski parametar se odlikuje visokim stepenom relativnosti jer direktno zavisi od izbora leksikografskog korpusa što predstavlja posebno kompleksno pitanje koje najpre zavisi od vrste neologizma i terminološke oblasti (Cabré 1999: 205).

Na ovaj parametar takođe mogu da utiču razvijenost same leksikografske delatnosti na jednom jezičkom području i jezička politika kakva se u tom pogledu vodi, što sve skupa dodatno usložnjava problem određivanja neologizma na osnovu leksikografskog parametra.

Posledica izrazite relativnosti svih navedenih parametara jeste postojanje većeg broja različitih definicija neologizma koje su često oprečne, široke i ne sasvim precizne.

Iz terminološke perspektive, neologizmi se mogu odrediti kao „novi termini koji su sastavljeni za date pojmove“ (ISO/TC37 1087-1: 2000).¹⁸ Međutim, takva definicija je neprecizna jer bi se prema tome moglo smatrati da su gotovo čitavi terminosistemi različitih jezika sastavljeni isključivo od neologizama.

U pokušaju da stvore strože kriterijume kako bi ponudili preciznije određenje neologizma koje se donekle nadovezuje na definiciju organizacije ISO, Valeontis i Mandzarijeva tvrde da se u kontekstu terminologije neologizam može definisati jedino kao nova leksička jedinica koja se sastoji od samo jedne proste ili složene reči, a koja je prvi put formirana i upotrebljena u jeziku, što obuhvata i pozajmljenice i pozajmljene jezičke elemente. Oblici koji se pak ne mogu smatrati neologizmima jesu termini nastali terminologizacijom, transdisciplinarnim ili unutarjezičkim pozajmljivanjem, kao i terminološke sintagme. Na osnovu tih postulata ovi grčki autori predlažu sledeću definiciju:

„A neologism is any new single-word lexical unit – simple or complex – which is formed and used for the first time in a language, and it can be the product of the combination either of existing linguistic elements from the same language or of linguistic elements from the same language together with borrowed elements from other languages or with older forms from the same language“ (Valeontis, Mantzari 2006: 9).

¹⁸ Citat prema: VALEONTIS K. and E. Mantzari. 2006. The linguistic dimension of terminology: principles and methods of term formation. *1st Athens International Conference on Translation and Interpretation Translation: Between Art and Social Science, 13-14 October 2006*. 20.6.2011. Preuzeto sa: http://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/HAU-Conference2006-ValeontisMantzari_EN.pdf, (Valeontis, Mantzari 2006: 9).

Znatne razlike koje se javljaju u određenjima neologizma mogu se objasniti i činjenicom da je sâm taj pojam rezultat relativnog i subjektivnog mišljenja tako da ni sama definicija ne može biti u potpunosti objektivna, već se dobrim delom zasniva na subjektivnom osećanju „novog“ u jeziku (Cabré 1999: 205).¹⁹

Definicije organizacije ISO i grčkih autora nameću izvesna pitanja zbog ograničenja u pogledu jezičkih mehanizama pomoću kojih terminološki neologizmi nastaju. Prvo pitanje se tiče odbacivanja međujezičkog pozajmljivanja kao izvora neologizama u definiciji organizacije ISO. Da li to praktično znači da je neologija moguća samo kod primarnog formiranja termina, dakle samo u onim svetskim jezicima u kojima se primarno formiranje termina najčešće odvija kao posledica visokog stepena razvijenosti naučnih i stručnih oblasti, a koji dalje predstavljaju izvor za sekundarno formiranje termina u ostalim jezicima koji te termine preuzimaju? Smatramo da se takvo shvatanje i njegove implikacije ne mogu prihvatiti jer bi to značilo da jezici čiji su savremeni terminosistemi nastali sekundarnom derivacijom ne mogu da imaju neologizme čak i ako uvode nove designacije za nove pojmove. To bi takođe značilo da semantički i psihološki parametar tj. uvođenje novih designacija i prepoznavanje neke lekseme kao nove, nemaju nikakav značaj niti uticaj na određivanje pojma neologizma.

Drugo pitanje se odnosi na postulat grčkih autora da se terminološke sintagme ne mogu smatrati neologizmima. Nije li to donekle u sukobu sa prihvatanjem međujezičkog pozajmljivanja kao legitimnog načina građenja neologizama? Naime, međujezičko pozajmljivanje obuhvata prevođenje stranih termina kalkiranje i parafraziranje, a kao plod te aktivnosti mogu nastati terminološke sintagme, obično po ugledu na izvorni termin. Terminološke sintagme su složeni termini fiksiranog oblika koji se sastoje od skupa leksema koje se nalaze u određenoj sintaksičkoj strukturi. Terminološke sintagme imaju fiksiran oblik i funkcionišu gotovo kao složenice-slivenice i lekseme koje ulaze u njihov sastav se ne mogu proizvoljno menjati bez promene značenja koja dovodi do toga da termin gubi svoje značenje. Osim toga, neki jezici, kao što je arapski, zbog svoje strukture češće pribegavaju građenju terminoloških sintagmi nego slivenica, pa bi takvim stavom bili „izopšteni“. Zbog toga smatramo da

¹⁹ Kabreova se ovde poziva na: Rey, A. 1988. „Dictionnaire et néologie“. *Actes du colloque Terminologie et technologies nouvelles*. Québec: Gouvernement du Québec. 279-289.

se terminološke sintagme mogu smatrati neologizmima, ako ih govorna zajednica prepoznaje kao takve.

Treće pitanje se odnosi na postulat da se termini nastali terminologizacijom, transdisciplinarnim ili unutarjezičkim pozajmljivanjem ne mogu smatrati neologizmima. Da li se time odbacuju svi semantički neologizmi, odnosno semantički mehanizmi građenja termina koji se koriste prilikom terminologizacije, transdisciplinarnog ili unutarjezičkog pozajmljivanja? Smatramo da se takav stav ne može prihvatiti jer bi to impliciralo da terminologizacija, transdisciplinarno ili unutarjezičko pozajmljivanje nisu postupci kojima se mogu izraziti novi pojmovi i nove designacije.

Sa lingvističke tačke gledišta, neologizam se najčešće definiše kao „novoformirani jezički izraz (reč ili sintagma) koji makar deo ako ne i čitava jezička zajednica prepoznaju kao način da se označi novi predmet ili stanje stvari, bilo da je reč o tehnologiji, industriji, politici, kulturi ili nauci“ (Bussman 1996: 794).

Prema takvom shvatanju, postoji formalna razlika između:

- a) neologizama izgrađenih pomoću postojećih morfoloških sredstava, a u skladu sa pravilima građenja reči;
- b) neologizama nastalih semantičkim transferom;
- c) pravih pozajmljenica i izraza gde je jedan ili više članova upotrebljen metaforički, iako navedene postupke nije uvek moguće razlikovati niti razdvojiti (Bussman 1996: 794).

Uprkos svojoj širini, Busmanova definicija je najprihvatljivija za naše istraživanje jer obuhvata suštinu prirode neologizma kao i parametre na osnovu kojih se utvrđuje da li neka reč spada u tu kategoriju. Pri tome ta definicija ne odbacuje nijedan postupak za građenje leksema/termina, što ujedno podrazumeva da je primenljiva na sve jezike.

Osobine leksičkih i terminoloških neologizama i razlike koje se javljaju među njima zasnivaju se na sledećim kriterijumima:

- kriterijum stvaranja – okolnosti u kojima neologizam nastaje su različite. Mogu biti spontane ili planske, s tim što leksički neologizmi nastaju pretežno spontano, dok terminološki neologizmi najčešće nastaju planski;
- kriterijum funkcije koju vrše – leksički neologizmi se odlikuju izrazitom ekspresivnom funkcijom i u diskurs uvode nove načine izražavanja, dok se terminološki neologizmi karakterišu referencijalnom funkcijom jer nastaju kao posledica potrebe u okviru naučne/stručne oblasti;
- kriterijum odnosa prema sinonimima – leksički neologizmi stabilno koegzistiraju sa sinonimima jer obično razviju posebnu stilsku vrednost, dok se kod terminoloških neologizama ulažu napori na eliminaciji eventualnih sinonima pošto oni negativno utiču na efikasnu komunikaciju;
- kriterijum trajanja u jeziku odnosno stabilnosti neologizma u jezičkom sistemu – leksički neologizmi su obično nestabilni i često su kratkog veka, dok terminološki neologizmi iskazuju veću stabilnost jer nastaju namerno i planski;
- kriterijum načina na koji uspostavljaju odnos sa drugim jezičkim sistemima – leksički neologizmi se najčešće zadržavaju u jezicima u kojima su nastali dok terminološki neologizmi imaju izrazitu tendenciju ka internacionalizaciji;
- kriterijum mehanizma nastanka – na osnovu kriterijuma građenja razlikuju se četiri osnovne vrste neologizama, s tim što se u najvećem broju slučajeva radi o kombinaciji nekoliko mehanizama građenja. Osnovne vrste obuhvataju formalne, funkcionalne, semantičke i pozajmljene neologizme.

Formalni ili oblički neologizmi nastaju derivacijom, kompozicijom, skraćivanjem i građenjem sintagmi. Što se tiče oblika za izvođenje novih termina i leksema koje je odobrila Akademija za arapski jezik u Kairu, (*fi'āla, fa'alān, fu'āl, fa'al, fu'āl, fa'il, fa'āl, mif'al, mif'ala, mif'āl, maf'al, maf'il, maf'ala, fa'āla, fā'ila, nastavak -iyya, mufa'il, mufa'al, mufā'il, mufta'al*), kao i drugih načina za izvođenje termina čija je upotreba osvedočena u jezičkoj praksi (*mufā'ala, 'if'āl, tafā'ul, taf'il, fā'il, -at^{um}*), oni ne predstavljaju obličke neologizme, jer je reč o načinima izvođenja leksema zabeleženim još u klasičnom periodu. Ti oblici, u pojedinim slučajevima, predstavljaju neologizme kod kojih je izvršena nova primena postojeće paradigme kod

određene korenske osnove i/ili neologizme kod kojih dolazi do proširivanja, sužavanja ili promene značenja postojeće lekseme/termina, a sve to kako bi se dobio odgovarajući novi pojam.

Među formalnim neologizmima u arapskom jeziku posebnu grupu čine izvedenice oblika *fa'lanat^{mn}*. Oblik *fa'lana* se smatra neologijskim oblikom jer nije prisutan u klasičnom arapskom jeziku i smatra se da je dijalekatskog porekla (*'almana* – „sekularizacija“ > *'ilm* – „nauka“ > **lm*; *baḥrana* – „rad u Bahreinu“ > *al-Baḥrayn* – „Bahrein“ > **bḥr*; *šayṭana* – „vragolija“, „zloba“ > *šayṭān* – „đavo“ > **šyṭ*; *qaršana* – „gusarenje“, „piraterija“ > *qurṣān* – „gusar“ > **qrṣ*). Reč je o formi koja se koristi za deverbalnu i denominalnu derivaciju imenica iz troradikalnih osnova pri čemu se u najširem smislu dobija „semantička transformacija od nestalnog u stalni kvalitet osobe ili stvari“ (Aqtaš 2011: 50). Međutim, za ovaj tip neologizama nismo našli primere iz sportske terminologije.

Što se tiče kompozicije u užem smislu i građenja terminoloških sintagmi, neologizmi u sportskoj terminologiji u standardnom arapskom jeziku se svode na nove kombinacije postojećih leksema i termina. Na primer:

rakmaḡa – „surfovanje“ > *rukūb al-'amwāḡ* – „surfovanje“, doslovno: „jahanje talasa“;

tašaqḷaba – „napraviti salto“ > *šaqḷaba* – „salto“, „premet“, „okret“ > *šaqḷaba* – „okrenuti stvari naopačke“ > *šalšala* – „prskati“ + *qalaba* – „prevrnuti se“;

lāmuḥtarif – „amater“, doslovno: „neprofesionalan“ > *lā* – „ne“ + *muḥtarif* – „profesionalan“;

lāhawā'iy – „anaerobni“ > *lā* – „ne“ + *hawā'iy* – „aerobni“, „vazdušni“;

harwala – „požuriti“, „brzo hodati“ > [*har-* > *hariba* – „pobeći“ + *-wala* > *wallā*] – „pobeći“;

zamwaha – „dehidracija“ > [*za-* > *'azāla* – „ukloniti“ + *-mwaha* > *miyāh* – „voda“];

'aḥraza hadaḡ^{mn} – „postići pogodak“;

saḡḡala raqam^{an} – „postići rekord“;

tariqa hurūğ al-mağlūb – „nokaut sistem (takmičenja)“, „sistem direktne eliminacije (iz takmičenja)“.

Funkcionalni neologizmi nastaju leksikalizacijom i konverzijom, a *semantički neologizmi*, koji se najčešće podudaraju sa formalnim i funkcionalnim neologizmima, nastaju proširivanjem, sužavanjem ili promenom značenja. Na primer:

tamarkaza – „centrirati“ > *markaz* – „centar“ > * *rkz*;

tamawduʻ – „pozicija“ > *mawdiʻ* – „položaj“ > * *wđ*;

wāqiya – „štitnik“ > *wāqⁱⁿ* – „onaj koji štiti“ > *waqā* – „štititi“, „čuvati“ > * *wqy*;

ʻāriḍa – „prečka“ > *ʻāriḍ* – „onaj koji stoji popreko“ > *ʻāriḍa* – „popreko staviti“ > * *ʻrḍ*;

māniʻ (pridev/aktivni particip) – „onaj koji brani/sprečava“ > *māniʻ* (imenica) – „prepona (atletika)“;

ḥumāsiyy (pridev) – „petostruk“ > *ḥumāsiyy* (imenica) – „pentatlon“, „petoboj“;

dawriyy (pridev) – „periodičan“, „cikličan“, „cirkularan“ > *dawriyy* (imenica) – „liga“;

zahīr (pridev) – „plećat“, „jakih leđa“ > *zahīr* (imenica) – „bek“, „half“, „vezni igrač“;

marm^{an} – „cilj, meta“ > *marman* – „gol“;

hadaf – „ciljanje, cilj“ > *hadaf* – „pogodak, gol“;

taṣfiyya – „filtracija“, „rafinisanje“, „prečišćavanje (hemija, tehnologija)“ ≠ *taṣfiyya* – „eliminacija (sport)“;

ğazāʻ – „kompenzacija“, „kazna“ > *ğazāʻ* – „kazneni udarac“, „penal“, „jedanaesterac“, „sedmerac“;

tasallul – „prikradanje“ > *tasallul* – „ofsajd“;

hāwⁱⁿ – „onaj koji voli“, „ljubitelj“ > *hāwⁱⁿ* – „amater“.

Pozajmljeni neologizmi nastaju direktnim pozajmljivanjem ili prevodenjem, a kako je već istaknuto, pozajmljenice su takođe podložne semantičkim promenama.

Uopšteno posmatrano, leksički neologizmi iskazuju tendenciju ka kratkoći forme, kao i ka dijalekatskim oblicima i pozajmljenicama, dok terminološki neologizmi iskazuju tendenciju ka građenju sintagmi, kao i ka građenju složenica po ugledu na takozvane neoklasične jezike (Cabré 1999: 205-207). Takve tendencije se mogu primetiti i kod terminoloških neologizama u sportskoj terminologiji u savremenom standardnom arapskom jeziku. Da se podsetimo, terminološke sintagme različite strukture i porekla čine 60.91% analiziranog korpusa arapske sportske terminologije.

Gajrani Bakuš (Ghairani Baccouche) ukazuje na to da je sport, kao moderna oblast ljudske delatnosti, u savremenom arapskom jeziku stvorila i čitav niz neoloških sintagmi koje su svoje mesto našle i van sportskog terminosistema. Na primer:

al-darba al-qāḍiya – „nokaut“, doslovno: „presudni udarac“ (Ghairani Baccouche 2007: 752).

Pošto neologizmi imaju veoma značajnu ulogu u proširivanju leksikona i terminosistema, kao i u standardizaciji, jezičkom planiranju i kodifikaciji, često podležu legitimnim intervencijama zvaničnih tela. Intervencija, sa svoje strane, mora da se pobrine za to da novi termini ispunjavaju opšte jezičke i sociolingvističke uslove koji upravljaju procesom stvaranja neologizama u datom jeziku i društvu kako bi bili uspešno uvedeni u terminosistem tog jezika.

Opšti jezički uslovi koje neologizam treba da ispuni kako bi bio prihvaćen u jednom jeziku, naročito ako treba da zameni pozajmljenicu koja se već koristi da označi isti pojam, jesu:

- eksplicitnost i stabilnost pojma – neologizam treba da označi eksplicitno određen i stabilan pojam koji već postoji čime se postiže nedvosmislenost termina, na primer:

'adw makūkiyy = sibrīnt – „sprint“;

insiyābiyya = 'ayrūdīnāmīk – „aerodinamika“;

'irsāl qaṭ'iy = 'irsāl ḡuz'iy = 'irsāl qāṭi' – „slajs servis“;

wāqiya al-sāq – „kostobran“, „štitnik za potkolenice“, „šicer“;
mīza al-tafawwuq al-‘adadiyy – „igrač više“, „sa igračem više“.

- kratkoća i konciznost – neologizam treba da bude što kraći i koncizniji, iako je ovaj uslov relativan jer se u nekim naučnim i stručnim oblastima pretežno javljaju terminološke sintagme, na primer:

muhāḡim – „napadač“, „krilni igrač“, „krilo“;
mudallik – „maser“;
mawādd munaššīta = munaššīṭāt – „doping“;
lā‘ib al-ṣadd – „bloker“;
qadam al-irtikāz – „pivot-noga“, „stajna noga“;
riqāba laṣīqa/riqāba raḡul li raḡul – „čuvanje čovek-na-čoveka; markiranje čovek-na-čoveka“.

- usklađenost sa gramatičkim pravilima – neologizam treba da poštuje gramatička pravila datog jezika, kako ona fonološka i ortografska, tako i ona vezana za morfosintaksu, na primer:

mīdāliyya – „medalja“;
dawriyy al-daraḡa al-mumtāza – „prva liga“, „Premijer liga“;
zahīr ḡalfiyy – „bek“, „bočni odbrambeni igrač“, „čistač“;
ṭarīqa 4/3/3 – „formacija 4-i-3-i-3“;
ḡarba sāḡiqa – „smeč“, „pucanj“.

- transparentnost – neologizam treba da bude što transparentniji, odnosno njegovo značenje treba da bude što očiglednije, na primer:

ṭibb riyāḡiyy – „sportska medicina“;
rāfi‘ ‘atqāl – „ dizač tegova“;
ḡā‘iṭ difā‘iyy – „živi zid“, „odbrambeni zid“, „zid“;
sibāḡa ḡurra – „kraul“, „plivanje slobodnim stilom“;
ṭinis al-ṭāwula – „stoni tenis“.

• sposobnost za dalju derivaciju – neologizam treba da bude pogodan kao osnova za dalju derivaciju (Cabré 1999: 207), na primer:

ḡīmnāstik – „gimnastika“ > *ḡīmnāstikiyy* – „gimnastički“, „gimnastičar“ > *ḡīmiyy* – „gimnastički“;

huḡūm – „napad“ > *huḡūmiyy* – „napadački“, „ofanzivni“;

huṭṭa – „taktika“ > *huṭaṭ* – „taktika“ > *huṭaṭiyy* – „taktički“;

tadrīb – „treening“ > *tadrībiyy* – „trenažni“;

mubārā – „utakmica“, „takmičenje“ > *mubārā`iyy* – „takmičarski“.

Sociolingvistički uslovi koje neologizam treba da ispuni kako bi bio prihvaćen u jednom jeziku jesu sledeći:

- neophodnost – neologizam mora biti rezultat nužde za imenovanjem novog pojma ili potrebe da se neodgovarajući termin zameni;
- izbegavanje sinonimije – neologizam ne bi trebalo da učestvuje u stvaranju sinonimije;
- konotacija – neologizam ne sme da ima negativnu konotaciju niti da izaziva loše i pogrešne asocijacije kako bi bio uspešno prihvaćen i primenjen;
- uklapanje u jezičku politiku – neologizmi treba da se uklapaju u postojeću jezičku politiku jer tako, između ostalog, postaju laki za pamćenje (Cabré 1999: 207-209).

Što se tiče sportske terminologije u arapskom jeziku, u njoj prevlađuju funkcionalni, semantički i pozajmljeni neologizmi. Formalni to jest oblički neologizmi u pravom smislu te reči ne postoje, jer se ne javljaju nove paradigme već samo nova primena postojećih paradigmi uz propratne funkcionalne i/ili semantičke promene. U građenju neologizama u specijalizovanoj oblasti sporta arapski jezik koristi sva raspoloživa jezička sredstva. Najefikasniji i najproduktivniji mehanizmi u tom smislu jesu derivacija i kompozicija, leksikalizacija i konverzija, proširivanje, sužavanje i menjanje značenja, direktno pozajmljivanje i prevođenje. Ujedno su to i najproduktivniji mehanizmi za obogaćivanje leksikona i proširivanje terminosistema arapskog jezika.

Od slučaja do slučaja, terminološki neologizmi, kao značajan deo sportske terminologije u arapskom jeziku, u većoj ili manjoj meri ispunjavaju ranije navedene jezičke i sociolingvističke uslove. Najproblematičnija su tri uslova koja nisu uvek ispunjena. To su: izbegavanje sinonimije, usklađenost neologizama sa gramatičkim pravilima i sposobnost za dalju derivaciju.

Što se tiče usklađenosti sa gramatičkim pravilima, neologizmi koji su nastali od domaćih jezičkih materijala, pomoću formalnih mehanizama poput derivacije i kompozicije, sasvim su uklopljeni u gramatički sistem. Međutim, kod adaptiranih pozajmljenica situacija je daleko kompleksnija. Sa jedne strane, dostupna relevantna literatura se ne bavi definisanjem ortografskih pravila za prenošenje reči iz stranih jezika, već tom pitanju prilazi iz deskriptivne perspektive. Sa druge strane, primeri iz građe ukazuju na to da postoje razlike i kolebanja u načinima na koje se adaptiraju pozajmljenice, a naročito načinima na koje se prenose glasovi koji ne postoje u arapskom jeziku, što za rezultat ima stvaranje dubletnih ili multipletnih oblika. Baš zbog toga je veoma teško izvući objektivni zaključak u vezi sa pitanjem uklopljenosti adaptiranih pozajmljenica u gramatički sistem arapskog jezika. Naprosto, kako oceniti uklopljenost u gramatička pravila ako ona nisu definisana?

Sposobnost za dalju derivaciju kod neologizama u arapskoj sportskoj terminologiji zavisi od načina nastanka i oblika terminološke jedinice. Dok je dalja derivacija jednostavna kod termina koji su nastali od domaćih jezičkih materijala, putem mehanizama kao što su derivacija i kompozicija, kod pozajmljenica koje nisu prilagođene arapskom obliku reči najčešće nije podjednako produktivna, a neretko nije ni moguća.

8.6 Status terminoloških dubleta u sportskoj terminologiji u standardnom arapskom jeziku

Već i letimičan pogled na ekscerpirani korpus arapske sportske terminologije pokazuje prisustvo dubleta. Oni se javljaju kao posledica najmanje sedam faktora koji se neretko prepliću. To su:

1. paralelna upotreba termina stranog i domaćeg porekla. Na primer:

al-mūndiyāl = *ka's al- 'ālam* – „svetsko prvenstvo“;

'ūfsayd/'ūfsāyd = *al-tasallul* – „ofsajd“;

ḥaṭa' = *fāwil* – „prekršaj“, „faul“.

2. upotreba različitih metoda za građenje termina. Na primer:

'al'āb ḡāmi 'iyya = *yūnīfirsīyād/'ūnīfirsīyād* – „univerzijada“;

kura al-ṭāwula/kura al-minḍadda = *tinis al-ṭāwula* – „stoni tenis“;

kura al-miḍrab = *al-tinis* = *al-tinis al-'arḍiyy* – „tenis“.

3. razlike u grafiji. Na primer:

al-ḡumbāz = *al-ḡunbāz* – „gimnastika“;

al-ḡimnāstik = *al-ḡimnāstīk* – „gimnastika“;

yūnīfirsīyād = *'ūnīfirsīyād* – „univerzijada“.

4. upotreba adaptiranih pozajmljenica različitog porekla. Na primer:

biliyārd – „bilijar“ > engleski: *billiard* = *biliyārdū* > italijanski: *biliardo*;

al-ḡumbāz/al-ḡunbāz > persijski: *ḡānbāz* > starogrčki: *gymnastikê* = *al-ḡimnāstik/al-ḡimnāstīk* – „gimnastika“ > engleski: *gymnastics* > starogrčki: *gymnastikê*;

ḡūdū – „džudo“ > engleski: *judo* > japanski: *jūdō* = *ḡīdū* – „džudo“ > francuski: *judo* > japanski: *jūdō*.

5. oslanjanje na različiti izgovor prilikom adaptacije pozajmljenica. Na primer:

bilāyūmītrik = *bilāyūmītriks* = *biliyūmītrik* = *biliyūmītriks* – „pliometrija“ > engleski: *plyometrics*;

bīsbul = *bāysbul* – „bejzbol“ > engleski: *baseball*;

fītāmīn = *faytāmīn* – „vitamin“ > engleski: *vitamin*.

6. upotreba različitih termina istog porekla. Na primer:

rakla ǧazā’ = *darba ǧazā*’ – „penal“;

al-dawr qabl al-nihā’*īyy* = *al-dawr nišf al-nihā*’*īyy* – „polufinale“;

al-istiḥwād’*alā al-kura* = *al-ḥiyāza*’*alā al-kura* – „posed lopte“.

7. regionalna leksičko-terminološka varijantnost. Na primer:

al-tazalluǧ’*alā al-mā*’ (Egipat, Liban) = *al-tazaḥluq*’*alā al-mā*’ (Egipat u prošlosti) = *rukūb al-mawǧ* (Maroko) – „jedrenje“;

al-tazalluǧ’*alā al-ǧalīd* (Liban i danas Egipat) = *al-tazaḥluq*’*alā al-ǧalīd* (Egipat u prošlosti) – „skijanje“;

wirk (Liban) = *fahd* (Egipat) – „butina“ (Ibrahim 2009: 59, 85 i 147);

ǧūdū (Arapski istok) = *ǧīdū* (Arapski zapad) – „džudo“.

Regionalna leksičko-terminološka varijantnost posledica je različitih faktora, među kojima se kao najvažniji ističu uticaj dijalekata, uticaj stranih jezika i nedovoljna jezička razmena među arapskim zemljama (Ibrahim 2009: 172-173).

Kako smo ranije naglasili, terminološka sinonimija može da nastane i kao posledica istovremene upotrebe termina sa imenom pronalazača i termina sa nazivom pojave na koju se odnosi, upotrebe komercijalnog i naučnog naziva, kao i formule, upotrebe punog i skraćenog naziva i tome slično, ali u analiziranoj građi nismo našli primere za većinu tih slučajeva.

Ipak, da bi se stekla objektivnija i bolja slika o upotrebi terminoloških dubleta u arapskoj sportskoj terminologiji, neophodno je razmotriti njihovu pojavu u okviru konkretne jezičke upotrebe o čemu će više reči biti u narednom poglavlju.

Prethodna analiza metoda građenja termina koje su zastupljeni u korpusu arapske sportske terminologije ukazuje na to da se formalne metode, međujezičko pozajmljivanje, funkcionalne i semantičke metode međusobno prepliću i iskazuju visok stepen međusobne zavisnosti. Kao što formalne metode praktično ne mogu da se realizuju bez učešća sinegdoha i neke od funkcionalnih metoda, tako ni sinegdoha i funkcionalne metode praktično ne mogu da se realizuju u praksi bez oslanjanja na neku od formalnih metoda. Slično važi i za međujezičko pozajmljivanje koje se u specijalizovanom jeziku sporta oslanja na formalne, funkcionalne i semantičke metode, naročito kada je reč o direktnom prevođenju.

Tabela 7: Ukupna zastupljenost metoda građenja termina u proučavanom korpusu arapskesportske terminologije:

	naziv metode	broj zabeleženih termina	procentualni udeo u ukupnom korpusu od 1983 termina
formalne metode	<i>derivacija</i>	516	26.02%
	<i>kompozicija</i>	1225	61.77%
	<i>skraćivanje</i>	49	2.47%
međujezičko pozajmljivanje	<i>direktno pozajmljivanje</i>	351	17.7%
	<i>direktno prevođenje</i>	1627	82.04%
funkcionalne metode	<i>konverzija</i>	82	4.13%
	<i>leksikalizacija</i>	35	1.76%
	<i>terminologizacija</i>	305	15.38%
	<i>transdisciplinarno pozajmljivanje</i>	82	4.13%
semantičke metode	<i>poređenje</i>	0	0%
	<i>sinegdoha</i>	1632	82.29%

Prilikom tumačenja rezultata kvantitativne analize mora se uzeti u obzir da oni direktno zavise i od teorijskih shvatanja u vezi sa pitanjima kao što su, na primer,

definisane kompozicije i razlikovanje primarnog i sekundarnog formiranja termina. Stoga treba imati na umu da smo istraživanje zasnovali na savremenom shvatanju kompozicije koje je određuje u širem smislu, kao formalni proces koji obuhvata građenje slivenica i terminoloških sintagmi, kao i da smo smatrali da je arapska sportska terminologija pretežno plod sekundarnog formiranja termina jer je konceptualizacija savremenih igara i sportova izvršena na Zapadu.

Kako bi rezultati analize proučavanog korpusa arapske sportske terminologije pružili što objektivnije zaključke, neophodno je izvršiti analizu svojstava jezika sporta i kontekstualnu realizaciju sportske terminologije, o čemu će više reči biti u narednom poglavlju.

9. Osobine jezika sporta i kontekstualna realizacija arapske sportske terminologije

Jezik ne predstavlja homogen sistem ekspresivnih mogućnosti, već „kompleksan, heterogen sistem koji čine međusobno povezani podsistemi“, pri čemu se svaki može opisati na fonološkom, morfološkom, leksičkom i sintaksičkom nivou kao i na nivou diskursa (Cabré 1999: 56; Khalil 1999: 20-21). Naučna i stručna terminologija predstavljaju poseban podsistem jezika i poseban deo opšteg leksikona, koji poseduje specifične tematske i pragmatičke odlike (Cabré 1999: 33). Zbog toga je broj perspektiva iz kojih se naučna i stručna terminologija mogu proučavati veoma veliki. Jedna od njih je i komunikativno-situaciona perspektiva, jer se naučni i stručni termini javljaju u različitim realizacijama specijalnog jezika, to jest u različitim pisanim i govorenim varijetetima teksta/diskursa.

9.1 Specijalni jezik

Svaki jezik se sastoji od supkodova koje govornici tog jezika koriste u skladu sa svojim ekspresivnim potrebama i u zavisnosti od prirode komunikativne situacije. Ti supkodovi imaju zajednička pravila, ograničenja i sastavne jedinice koje govornici tog jezika znaju, a koji čine zajednički ili opšti jezik kojem supkodovi pripadaju. Specijalni jezici ili jezici za specijalnu svrhu (eng. *special languages/languages for special purpose*) predstavljaju skup supkodova koji se jednim svojim delom preklapaju sa supkodovima opšteg jezika i čije se jedinice koriste u markiranim situacijama, za razliku od jedinica takozvanog opšteg jezika koje se koriste u nemarkiranim situacijama. Opšti kod i supkodovi se realizuju u različitim pisanim i govorenim varijetetima teksta (Cabré 1999: 57-59).

Iako su opšte osobine specijalnih jezika poznate, ne postoji sveobuhvatna niti opšteprihvaćena definicija tog pojma. Osnovni razlog za to jesu različiti pristupi i različita polazišta za proučavanje specijalnih jezika, kao i činjenica da specijalne jezike nije moguće definisati u strogo lingvističkim okvirima. Iz perspektive teorijske i deskriptivne lingvistike, specijalni jezici predstavljaju varijante opšteg jezika koje

međusobno ispoljavaju iste razlike kao i u odnosu na druge dijalekte ili sociolekte. Sa pragmatičke tačke gledišta, specijalni jezici predstavljaju pragmatički i kodifikovani podskup jezika kao celine koji se koristi za specijalne svrhe – funkcija specijalnog jezika je da prenese informacije specijalizovane prirode na najekonomičniji, najprecizniji i najjasniji mogući način, kako među stručnjacima u datoj oblasti, tako i među drugim učesnicima u komunikaciji (Cabré 1999: 61-62).

Pojam *specijalizovanosti*, ključan za bolje razumevanje prirode specijalnog jezika, može se, prema M. T. Kabre, sagledati na dva načina:

- 1) prema predmetnom polju – naučne, tehničke i stručne oblasti proizvode tekstove koji se do izvesne mere razlikuju od tekstova koji se smatraju delom tipičnog opšteg jezika;
- 2) prema pragmatičkim okolnostima – vrsta korisnika, tip i povod komunikacije mogu da utiču na specijalizovanost teksta (Cabré 1999: 63).

Pod tekstom se podrazumeva svaka govorena ili pisana realizacija jezika, opšteg ili specijalnog, koja predstavlja mrežu elemenata koji stupaju u kompleksne međusobne odnose u okviru komunikacije (Kristal, 1999: 363-364; Bussman, 1996: 1187). Uz napomenu da sami pojedinci koriste jezik sa sopstvenim „društvenim, kulturnim i jezičkim idiosinkrazijama“ (Cabré 1999: 57), tekst se može odrediti kao:

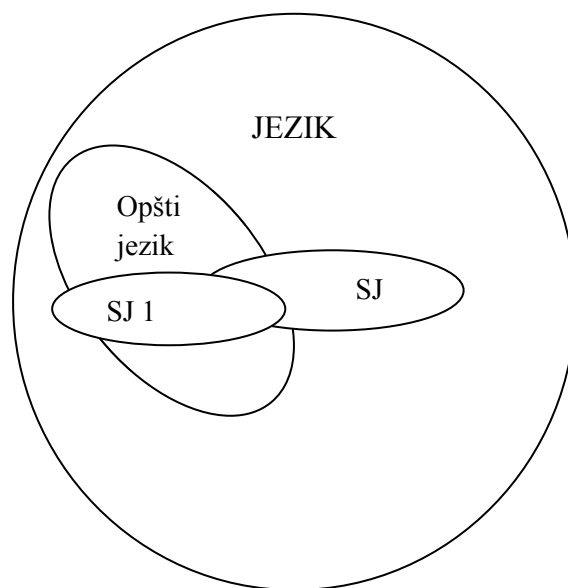
- a) složena jezička jedinica koja podleže odelitim pravilima kombinovanja u svakom jeziku ponaosob;
- b) složena pragmatička jedinica jer ga proizvode ljudi koji nisu psihološki transparentni niti ideološki neutralni;
- c) složena sociolingvistička jedinica jer jezik je sistem kojim se ostvaruje društvena komunikacija;
- d) složena kulturološka i antropološka jedinica koja odražava i prenosi sistem kulturnih i ideoloških vrednosti (Cabré 1999: 57).

Predmetno polje ne može da bude jedino merilo specijalizovanosti nekog teksta jer je svakodnevnica prepuna specijalizovanih konteksta koji se ne prepoznaju kao takvi.

Takođe, svaka ljudska delatnost zahteva izvestan stepen stručnosti i specijalizovanosti, a zavisno od pragmatičkih okolnosti, stepen specijalizovanosti teksta može da varira (Cabré 1999: 63-64). Specijalni jezici su podskupovi jezika koji se „pragmatički odlikuju trima varijabilama: predmetnim poljem, vrstom korisnika i vrstom situacije u kojoj se komunikacija odvija“ (Cabré 1999: 65).

U poređenju sa opštim jezikom, specijalni jezici poseduju sledeće karakteristike:

1. specijalna predmetna polja nisu deo opšteg znanja govornika već su predmet posebnog obrazovnog procesa;
2. govornici koji poseduju takva znanja jesu korisnici specijalnog jezika, pri čemu njihova upotreba može biti aktivna (jezička produkcija kao plod odgovarajuće obuke) i pasivna (drugi stručnjaci ili javnost koja pasivno učestvuje u specijalnoj komunikaciji i istovremeno stiče odgovarajuća znanja);
3. komunikacija u okviru specijalnog jezika je uglavnom formalna i odvija se u okolnostima koje određuju naučni i stručni kriterijumi;
4. specijalni jezici poseduju izvestan broj jezičkih osobina (jedinice i pravila), kao i onih tekstualnih (vrste tekstova i dokumenata);
5. specijalni jezik dopušta izvesne varijacije u nivou apstrakcije, svrsi komunikacije, geografskim, istorijskim i društvenim dijalektima, kao i u ličnom stilu, što zavisi od upotrebe i komunikativne situacije;
6. specijalni jezici dele izvestan broj pragmatičkih i jezičkih osobina, zbog čega se o njima može govoriti kao o jedinstvenom podskupu opšteg jezika;
7. specijalni jezici se dobrim delom preklapaju sa opštim jezikom, ne samo po tome što dele izvesne njegove osobine, već i po tome što između dva skupa postoji stalna razmena jedinica i pravila (Cabré 1999: 65-66). To se grafički može prikazati na sledeći način:

Slika 5: Odnos između specijalnih jezika i opšteg jezika (Cabré 1999: 66).

Specijalni jezici ispoljavaju sledeće sličnosti i razlike u odnosu na opšti jezik i veštačke jezike:

- specijalni jezici velikim delom učestvuju u opštem jeziku pa se ne mogu smatrati „izmišljenim“, kao što je to slučaj sa veštačkim jezicima;
- čine deo prirodnog jezika i nisu, kao veštački jezici, stvoreni po ugledu na neki prirodan jezik;
- imaju prethodnu kontrolisanu konceptualizaciju kao veštački jezici;
- teorijski, primaju nove jedinice samo ako su pre toga određene i konceptualizovane, kao i veštački jezici, a poželjno je da primanje novih jedinica bude pod kontrolom;
- kao i opšti jezik, dopuštaju pojavu sinonimije;
- teorijski, ne dopuštaju pojavu polisemije kao opšti jezik, već se pojava polisemije u specijalnom jeziku ispoljava kao homonimija;
- u specijalnom jeziku pisana forma termina ima prednost nad govorenim oblikom, za razliku od opšteg jezika gde prednost dobija govoreni oblik lekseme;

- veliki broj termina ima internacionalnu prirodu, dok kod leksema internacionalnost nema nikakav poseban značaj;
- imaju na raspolaganju sve sintaksičke mogućnosti koje nudi opšti jezik, iako koriste samo deo tih mogućnosti, za razliku od veštačkih jezika koji imaju suženu i pojednostavljenu sintaksu;
- inventar znakova specijalnih jezika postepeno raste;
- specijalni jezici imaju ograničene funkcije, baš kao i veštački jezici (Cabré 1999: 60-61).

Što se tiče klasifikacije specijalnih jezika, ona se najčešće vrši na osnovu kriterijuma predmetnog polja i stila, kao i nivoa apstrakcije. Prema kriterijumu predmetnog polja specijalni jezici se najčešće klasifikuju hijerarhijski, prema glavnom predmetnom polju i potpoljima, gde glavnu ulogu ima hijerarhijska nomenklatura određene naučne i stručne oblasti. Kod ovakve klasifikacije moguće je posmatrati naučne oblasti kao kontinuum, jer se među njima ne mogu uvek povući oštre i jasne granice, osobito kada je reč o multidisciplinarnim oblastima. Kod klasifikacije prema kriterijumu nivoa apstrakcije razlikuje se nekoliko vrsta diskursa, u zavisnosti od predmetnog polja i komunikativne situacije. Prema tom kriterijumu se može izvršiti nekoliko načina klasifikacije. Na primer:

- viši nivo apstrakcije: visoko specijalizovani specijalni jezici;
- srednji nivo apstrakcije: srednje specijalizovani specijalni jezici;
- niži nivo apstrakcije: prelaz između opšteg i specijalnog jezika (Cabré 1999: 66-70).

Naučni i stručni tekstovi se mogu sagledati i iz perspektive funkcionalnih stilova koji predstavljaju „ekstralingvistički uslovljene systemske realizacije jezika u određenim oblastima ljudske djelatnosti, odnosno u funkciji tih djelatnosti, sa specifičnom intralingvističkom (paradigmatskom i sintagmatskom) strukturisanošću, matematičko-statističkom zakonomjernošću (frekvencijom i vjerovatnoćom upotrebe jezičkih sredstava), manjom ili većom tradicionalnošću i istorijskom zasnovanošću“ (Tošović 2002: 65).

Postoji pet vrsta funkcionalnih stilova koji poseduju različite komunikativne funkcije i javljaju se u različitim komunikativnim situacijama. To su:

1. književno-umetnički funkcionalni stil (KFS), koji obuhvata prozni, pesnički i dramski stil, a koji zbog svojih specifičnosti i činjenice da se nalazi u opoziciji prema svim ostalim funkcionalnim stilovima neki autori ne smatraju funkcionalnim stilom;
2. publicistički funkcionalni stil (PFS), koji obuhvata novinarski i monografsko-publicistički (usko publicistički) stil, pri čemu su informacije koje se plasiraju u okviru ovog stila namenjene širokom krugu primalaca;
3. naučni funkcionalni stil (NFS), koji obuhvata strogo naučni (akademski), naučno-udžbenički i naučno-popularni stil i nalazi se u službi tri globalna naučna podsistema: prirodnog, društvenog i tehničkog;
4. administrativni funkcionalni stil (AFS), čija je osnovna funkcija saopštavanje, obuhvata zakonodavno-pravni, društveno-politički, diplomatski, poslovni i personalni stil, a nalazi se na suprotnom polu u odnosu na KFS;
5. razgovorni funkcionalni stil (RFS), koji se odlikuje usmenim načinom izražavanja i neusiljenošću, a javlja se kao prirodni razgovorni funkcionalni stil, što je svaki oblik nezavisnog usmenog komuniciranja, i stilizovani razgovorni funkcionalni stil, koji predstavlja segment drugih funkcionalnih stilova (Tošović 2002: 96-98, 169, 299, 329, 355-356, 381-385).

Funkcionalni stilovi ispoljavaju informacijsku raznorodnost. Informacija koju prenose uslovno se deli na semantičku, koja obuhvata sadržaj poruke, i formalnojezičku, što je informacija koju „isijava“ forma funkcionalnog stila uz istovremeno prenošenje semantičke informacije (Tošović 2002: 105-106).

Semantička informacija je „ono što se naziva sadržajem poruke (temom, osnovnim značenjem, suštinom poruke itd.) i što čini semantiku jednog FS“ (Tošović 2002: 106). U književnom funkcionalnom stilu, semantička informacija odražava „semantiku samog života“, jer umetnik govori o sebi i drugima, o stvarnosti, prošlosti, budućnosti i svemu ostalom što čini život (Tošović 2002: 106). U publicističkom

funkcionalnom stilu semantička informacija je predstavljena informacijom o aktuelnim i najzanimljivijim događajima. U naučnom funkcionalnom stilu to je logička informacija o zakonitostima koje se zapažaju u prirodi i društvu i ona se može podeliti na segmente iz kojih se sastoji naučna delatnost. Semantička informacija administrativnog funkcionalnog stila je raznorodna kao i u NFS, jer je čine zakonodavno-pravni, društveno-politički, diplomatski, poslovni i drugi sadržaji. Semantička informacija razgovornog funkcionalnog stila je veoma raznorodna i donosi „informaciju forme o svojoj prirodi, o komunikatorima, o komunikacijskom činu i komunikacijskoj mreži, ali ne kao informacija oznake o označenom, nego kao informacija oznake o oznaci“ (Tošović 2002: 106).

Formalnojezička informacija ima tri osnovna sloja. To su:

- autoinformacija – informacija forme o samoj formi;
- pragmatička informacija – informacija forme o učesnicima u govornom činu;
- komunikacijska informacija – informacija forme o ukupnom informacijskom procesu (Tošović 2002: 106).

Autoinformacija sadrži strukturnojezičku, standardnojezičku, stilističku i stilsku informaciju. To obuhvata veoma povezane i međusobno isprepletene informacije o fonetsko-fonološkoj, morfološkoj, leksičko-semantičkoj, sintaksičkoj i tekstualnoj organizaciji, kao i informacije o usklađenosti teksta sa standardnojezičkom normom, o stilističkom potencijalu forme, o formi kao vrsti stila, o formi kao proizvodu estetskog procesa i kao estetskoj vrednosti (Tošović 2002: 106-107).

Pragmatička informacija je predstavljena informacijom funkcionalnog stila o pošiljaocu i primaocu, o njihovom međusobnom odnosu, kao i odnosu svakog od njih ponaosob prema informaciji. To je informacija funkcionalnog stila o njegovom autoru i o onom kome je namenjen (personalna informacija), o odnosu pošiljaoca i primaoca (interpersonalna informacija) i tome slično. U ovoj vrsti FS-informacije važnu ulogu igraju socijalna, klasna, teritorijalna, starosna, psihološka, intelektualna i druge

komponente. Svaki funkcionalni stil se temelji na određenoj vrsti mišljenja i zaključivanja (Tošović 2002: 107 i 114-117).

Komunikacijska informacija se odnosi na celokupni proces komunikacije i nudi informacije o „predajniku i prijemniku, tipu kanala, vrsti veze i okolnostima pod kojima se odvija proces slanja, prenošenja i primanja informacije“ (Tošović 2002: 107). To obuhvata čitav niz interakcija između pošiljaoca i primaoca poruke koji u većoj ili manjoj meri utiču na „FS-diferencijaciju“ jezika. To su: otvorenost/zatvorenost informacijskog procesa, broj komunikatora, verovatnoća učesnika u komunikaciji, mogućnost primanja ukupne i stilističke informacije, stepen pripremljenosti za primanje informacije, stanje primaoca i pošiljaoca i njihov međusobni odnos, bliskost sa komunikatorom (Tošović 2002: 129-146). Sve navedene formalnojezičke informacije igraju značajnu ulogu u nastajanju i funkcionisanju funkcionalnih stilova (Tošović 2002: 114).

Iako sportska terminologija, kao i svaka druga stručna terminologija, čini deo opšteg leksikona jednog jezika, zbog čega može da se javi praktično u svakom funkcionalnom stilu, ona se najfrekventnije javlja u tekstovima koji pripadaju naučnom funkcionalnom stilu i publicističkom funkcionalnom stilu. Termin u opštem smislu nije samo statična jedinica leksikona, već predstavlja „važno sredstvo stručnog diskursa“ koje se u tekst uključuje na „relativno razrađen, gramatikalizovan način“ (Dudok 1996: 17-18).

U daljoj analizi ćemo predstaviti kvalitativne odlike naučnog i publicističkog funkcionalnog stila, uz relevantne primere iz strogo naučnog, naučno-udžbeničkog i naučno-popularnog podstila, kao i primere iz informativnog i analitičkog podstila iz ekscerpirane građe. Kvalitativne odlike dva stila biće razmatrane na osnovu njihovih leksičko-terminoloških svojstava.

9.2 Klasifikacija naučnog funkcionalnog stila

Naučni funkcionalni stil poseduje veoma raznovrsne podstilove i žanrove koji se mogu klasifikovati na osnovu više faktora, a kao najrelevantnije za naš rad ističu se klasifikacije na osnovu stepena naučnosti, naučnog područja i medijuma.

Prema kriterijumu stepena naučnosti izdvajaju se tri osnovna podstila. To su:

1. strogo naučni (akademski) stil, tipični predstavnik NFS koji je namenjen ograničenom broju recipijenata jer se u njemu stručnjak obraća drugim stručnjacima;
2. naučno-udžbenički stil, „mekša“ varijanta NFS koja je namenjena osobama koje u svojstvu učenika učestvuju u svim nivoima obrazovanja (budući stručnjaci) i onima koji se neprofesionalno zanimaju za naučne probleme;
3. naučno-popularni stil, koji poseduje najveći broj potencijalnih recipijenata, gde se stručnjak obraća osobama koje nisu stručne za datu oblast (Tošović 2002: 330-332).

Na realizaciju i karakter naučnog funkcionalnog stila utiče i naučno područje kom tekst pripada. Postoje dva globalna naučna područja koja pokrivaju određene naučne podstilove:

1. naučno-istraživačko područje, koje obuhvata prirodne, društvene i tehničke nauke, javlja se kao strogo naučni, naučno-udžbenički ili naučno-popularni podstil;
2. naučno-tehničko područje, koje obuhvata tehničke nauke, javlja se kao tehničko-informativni i tehničko-poslovni stil koji su „veoma bliski administrativnim žanrovima informativnog i poslovnog karaktera“ (Tošović 2002: 333-334).

Naučna komunikacija se između svojih potencijalnih učesnika realizuje u pismenim i usmenim medijima. Bez obzira na to da li pripada naučno-istraživačkom ili naučno-tehničkom stilu, glavne realizacije naučnog teksta u pismenom mediju jesu:

- obrazovni pismeni naučni tekst, što obuhvata referat, hendaut, maturski rad, seminarski, rad diplomski rad, stručni rad, magistarski rad, doktorski rad;
- informativni pismeni naučni tekst, što obuhvata izveštaj, zabelešku, teze, pismo, dnevnik, bibliografiju, anotaciju, hendaut, enciklopediju, rečnik, leksikon;
- periodični pismeni naučni tekst, što obuhvata list, časopis, zbornik, bilten, članak, prikaz, recenziju, rezime, pregled, osvrt, polemiku, diskusiju;
- monografski pismeni naučni tekst, što obuhvata monografiju, knjigu, priručnik, udžbenik, skriptu, brošuru.

Pismeni medij je osnovni oblik naučnog funkcionalnog stila i on otvara prostor za različitu organizaciju tekstova čime se vrši unifikacija i standardizacija naučnih tekstova i naučne komunikacije u pogledu forme i strukture tih tekstova (Tošović 2002: 333-339).

Što se usmenog naučnog teksta tiče, njegove realizacije obuhvataju:

- manifestacioni usmeni naučni tekst, što obuhvata izlaganje (prezentaciju, referat, saopštenje, diskusiju, uvodnu reč) na kongresu, konferenciji, simpozijumu, kolokvijumu, savetovanju i okruglom stolu;
- obrazovni usmeni naučni tekst, što obuhvata referat, diskusiju, nastavni čas to jest predavanje, seminar, vežbu;
- radio i TV usmeni naučni tekst, što obuhvata komentar, izjavu, intervju, debatu, polemiku i predavanje (Tošović 2002: 333-339).

Bez obzira na to koliko imaju autora i kojoj su publici i prilici namenjeni, tekstovi koji pripadaju naučnom funkcionalnom stilu odlikuju se posebnim leksičkim, gramatičkim i sintaksičkim karakteristikama koje određuju njihovu pripadnost tom registru. S obzirom na temu ovog istraživanja, u daljem tekstu bliže će biti predstavljene leksičke osobine sportskog naučnog stila u savremenom standardnom arapskom jeziku.

9.2.1 Leksičko-terminološke osobine sportskog naučnog stila u savremenom standardnom arapskom jeziku

Najupečatljivija leksička karakteristika tekstova koji pripadaju naučnom funkcionalnom stilu uopšte jeste prisustvo velikog broja stručnih termina (Tošović, 2002: 348; Cabré, 1999: 73). Ta odlika se javlja i u tekstovima koji pripadaju sportskom naučnom stilu u savremenom standardnom arapskom jeziku, bez obzira na to kom podstilu pripadaju, s tim što je najizrazitija u pismenim obrazovnim tekstovima koji pripadaju strogo naučnom podstilu. Na primer:

„Inna fa‘‘āliyya ramy al-rumḥ min al-fa‘‘āliyyāt al-mahāriyya al-ḥāṣṣa wa allatī tataṭallab daraġa ‘āliya min al-‘itqān, ‘id yazhar dā‘im^{an} bi istimrār quṣūr fī al-‘adā’ al-fanniyy wa ḥuṣūṣ^{an} al-ḥaṭawāt al-mawzūna wa waḍ‘ al-ramy, bi sabab ḍa‘f fī al-quwwa al-ḥāṣṣa li al-‘aṭrāf al-suflā.

Wa ‘inna ‘adam tamakkun al-rāmī min al-wuṣūl ‘ilā ‘akbar quṣūr dātiyy li al-riġl al-‘amāmiyya fī ḥaṭwa al-ramy li ġaraḍ al-taṭbīt, fa huwa fī i‘tiqād al-bāḥiṭayn nātiġ min ḍa‘f fī al-quwwa al-ḥāṣṣa li al-‘aṭrāf al-suflā, wa kaḍālik yazhar ḍa‘f wāḍiḥ fī ‘aḥḍ rakba al-riġl al-ḥalfiyya al-zāwiya al-munāsiba wa taḥammul wazn al-ġism ‘alayhā li laḥza al-taṭbīt wa al-sayṭara ‘alā laḥza al-tawaqquf wa taḥwīl al-quwwa al-‘ufuqiyya ‘ilā quwwa ‘amūdiyya“ (al-Hālidī, al-‘A‘raġī 2008: 128).

„Disciplina bacanja koplja predstavlja posebnu veštinu koja zahteva visok nivo umeća, jer se stalno javlja inercija prilikom izvođenja, naročito kod postizanja ujednačenog koraka i bacačkog položaja, a kao posledica male snage u donjim ekstremitetima. Nesposobnost bacača da postigne najveću inerciju iskoračne noge u izbačaju kako bi ostvario stabilnost, jeste, prema mišljenju autora, rezultat male snage u donjim ekstremitetima. Javlja se i evidentna slabost prilikom postavljanja kolena stajne noge u odgovarajući ugao prilikom oslanjanja težine tela na njega u trenutku kada treba ostvariti stabilnost i kontrolu da bi došlo do zaustavljanja i pretvaranja horizontalne snage u vertikalnu.“

Sportska stručna terminologija koja se javlja u prethodnom odlomku strogo naučnog teksta:

fa' 'āliyya – „disciplina“;
fa' 'āliyya mahāriyya – „veština“;
ramy al-rumḥ – „bacanje koplja“;
quṣūr dātiyy – „inercija“;
ḥaṭwa al-ramy – „izbačaj“;
wad' al-ramy – „bacački položaj“;
al-'aṭrāf al-suflā – „donji ekstremiteti“;
al-riḡl al-'amāmiyya – „iskoračna noga“;
al-riḡl al-ḥalfiyya – „stajna noga“;
al-quwwa al-'ufuqiyya – „horizontalna snaga“;
al-quwwa al-'amūdiyya – „vertikalna snaga“;
al-rāmī (rāmī al-rumḥ) – „bacač (koplja)“.

Naučno-popularni tekstovi takođe obiluju stručnim terminima. Na primer:

„*Inna riyāḍa ramy al-rumḥ hiya riyāḍa tatimm dāḥil al-mal'ab wa hiya riyāḍa 'ūlimbiyya min 'al'āb al-quwā. Al-qawānīn fihā muṣābiha li ḡayrihā min riyādāt al-ramy: al-mutasābiqūn ya'ḥudun ṭalāt ramayāt 'aw sitta. Tuḥsab 'afḍal ramya qānūniyya... Wa al-fā'iz huwa ṣāhib 'afḍal ramya wa hiya al-ramya allatī takūn qānūniyya wa takūn al-'ab 'ad fī al-masāfa. 'Inna al-ra's al-musannan li al-rumḥ yaḡib 'an yalmas al-'arḍ ḥattā takūn al-ramya qānūniyya. 'Inna al-farq al-'akbar bayna ḥāḍihi al-riyāḍa wa riyādāt al-ramy al-'uḥrā hiya 'anna al-mutasābiqīn lā yakūnūn dāḥil dā'ira wa lākin ladayhim makān li al-ḡary 'alā nafs al-mustawā miḍmār al-mal'ab. Wa hunāk ḥaṭṭ marsūm yuḥaddid ramy al-rumḥ. Wa al-mutasābiqūn yastahdimūn al-dabābīs bi ḥayṭ yakūn hunāk 'iḥdā 'ašra dabbūs fī kull ḥidā' ḥilāf^{an} li musābaqāt al-ramy al-'uḥrā. Mutasābiqū ramy al-rumḥ yatasāra 'ūn bi quwwa fī makān al-ḡary kamā 'anna al-quwwa al-ḡasadiyya al-maṭlūba muṣābiha li quwwa lā'ibī al-ḡary wa al-qafz. Wa ḥādā fa 'inna al-bunya al-ḡasadiyya takūn muṣābiha li ḥāḍihi al-*

riyādāt ba'īda 'an al-bunya al-ḡasadiyya al-ṭaqīla al-hāṣṣa bi musābaqāt al-ramy al-'uhrā' (Ḥusayn 2009: <http://www.bdnia.com/?p=3312>, preuzeto 5. maja 2012).

„Bacanje koplja je sport koji se odvija na atletskom terenu i spada u olimpijske atletske sportove. Pravila ovog sporta su slična drugim bacačkim sportovima: takmičari imaju tri ili šest bacanja, a računa se najbolje regularno bacanje. Pobjednik je onaj ko je ostvario najbolje bacanje, a to je bacanje koje je regularno i koje je ostvarilo najveću razdaljinu. Špicasti deo koplja treba da dotakne tlo kako bi se bacanje smatralo regularnim. Najveća razlika između tog i drugih bacačkih sportova jeste to da se takmičari ne nalaze u bacačkom ringu već imaju stazu za zalet koja je u istom nivou kao teren. Postoji i iscrtana linija koja označava mesto sa kog se baca koplje. Takmičari koriste patike sa kramponima, pri čemu svaka patika ima jedanaest krampona, za razliku od drugih bacačkih sportova. Bacači koplja hvataju snažan zalet na zaletištu, a telesna snaga koja je za to potrebna podseća na snagu trkača ili skakača. Takođe, njihova telesna građa podseća na te sportove i veoma se razlikuje od masivne telesne građe kakva se javlja u drugim bacačkim disciplinama.“

Sportska stručna terminologija koja se javlja u prethodnom odlomku naučno-popularnog teksta:

(riyāda) ramy al-rumḥ – „bacanje koplja“;
'ūlimbiyy – „olimpijski“;
'al'āb al-quwā – „atletika“;
riyādāt al-ramy/musābaqāt al-ramy – „bacačke (atletske) discipline“;
ramya – „bacanje“, „izbačaj“;
ramya qānūniyya – „regularno bacanje“;
dā'ira (al-ramy) – „bacački ring“;
miḍmār – „atletski teren“;
dabbūs – „krampon“;
lā'ib ḡary – „trkač“, „takmičar u trkačkoj atletskoj disciplini“;
bunya ḡasadiyya – „telesna građa“;
lā'ib qafz – „skakač“, „takmičar u skakačkoj atletskoj disciplini“.

I dok je o kvantitativnoj zastupljenosti termina proizvedenim formalnim, funkcionalnim i semantičkim metodama, kao i međujezičkim pozajmljivanjem, već bilo dovoljno reći, ovde je važno osvrnuti se na karakterističnu formalnu (zvaničnu) upotrebu termina, tačnije na specifičan odabir termina koji se vrši u okviru sportskih naučno-stručnih tekstova. M. T. Kabre je zapazila da se u specijalnom jeziku češće javljaju termini čija se morfološka struktura zasniva na grčkim i latinskim oblicima (Cabré, 1999: 73). Latinski i grčki, međutim, ne igraju značajnu ulogu u građenju termina u arapskoj terminologiji zbog morfološke strukture tog jezika (Stetkevych, 1970: 51-53; Hazīm, 2009: 93-94; Versteegh, 2001: 181-182), tako da se njena konstatacija ne može primeniti na arapske sportske naučno-stručne tekstove. S druge strane, neosporna odlika arapskih naučno-stručnih tekstova iz oblasti sporta jeste pretežna upotreba preciznih i formalnih visokostručnih termina koje koriste i razumeju stručnjaci i budući stručnjaci u okviru naučne komunikacije.

U diskursu specijalnih jezika vrlo često se koriste simboli iz drugih semiotičkih sistema (Cabré 1999: 70-71). To se može zapaziti i u strogo naučnom funkcionalnom sportskom podstilu u savremenom standardnom arapskom jeziku, gde se često koriste matematičko-statistički simboli, naročito prilikom predstavljanja rezultata praktičnih naučnih istraživanja. Na primer:

„*Ġadwal 1 yubayyinu al-wasaʔ al-ħisābiyy wa al-inħirāf al-mi’yāriyy wa qīma (t) al-maħsūba li al-iħtibār al-qabliyy li maġmū’atay al-baħt al-taġrībiyya wa al-dābiṭa li al-mahāra qayd al-baħt:*

<i>al-wasā’il</i> <i>’iħšā’iyya</i>	<i>al-</i>	<i>al-maġmū’a</i> <i>al-taġrībiyya</i>		<i>al-maġmū’a</i> <i>al-dābiṭa</i>		<i>qīma (t) al-</i> <i>maħsūba</i>	<i>mustawa al-</i> <i>dalāla</i>
		<i>sa</i>	<i>’±</i>	<i>Sa</i>	<i>’±</i>		
<i>al-qalba</i>	<i>al-</i>	4.200	0.570	4.30	0.758	0.236	<i>’ašwā’iyy</i>
<i>hawā’iyya</i>	<i>al-</i>						
<i>’amāmiyya</i>	<i>al-</i>						
<i>mutakawwira</i>							

“(Al-‘Ankabī i ’Ibrāhīm 2005: 198).

„Tabela br. 1 prikazuje aritmetičku sredinu, standardno odstupanje i izračunatu vrednost T u preliminarnom testiranju eksperimentalne i kontrolne grupe istraživane veštine:

statistička sredstva	eksperimentalna grupa		kontrolna grupa		izračunata vrednost T	nivo statistički značajne razlike
	a. s.	s. o. ±	a. s.	s. o. ±		
zgrčeni salto napred	4.200	0.570	4.30	0.758	0.236	sporadičan.“

Matematičko-statistički simboli koji su upotrebljeni u prethodnom primeru jesu:

(t) – „T“, „t-test“, „poređenje srednjih vrednosti“;

sa – „a. s. (aritmetička sredina)“;

‘ – „s. o.“, „statističko odstupanje“;

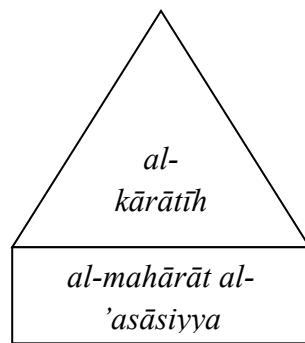
\pm – „±“, „plus-minus“.

Osim pozajmljivanja simbola iz naučnih disciplina čije se metode često koriste u sklopu sportskih naučnih proučavanja, a to su najčešće matematičko-statističke analize eksperimentalnih empirijskih podataka, moguće je i pozajmljivanje iz nesrodnih oblasti, koje nemaju udela u naučnim proučavanjima iz oblasti sporta. Na primer:

„*Tu ‘add riyāḍa al-kārātīh min al-riyādāt allatī tattaṣif bi al-taḡayyur al-sarī‘ wa al-mustamirr li mawāqif al-li‘b al-muḥtalifa wa hādā rāḡi‘ ‘ilā ‘anna riyāḍa al-kārātīh tatamayyaz bi tanawwu‘ al-‘asālīb al-fanniyya wa kuṭra al-mahārāt al-‘asāsiyya ḥayt yatakawwan al-haykal al-binā‘iyy lahā min:*

- 1) *al-mahārāt al-‘asāsiyya (minfarida - murakkaba).*
- 2) *mubārayāt al-qitāl al-wahmiyy „al-kātā“.*
- 3) *mubārayāt al-qitāl al-fi ‘liyy „al-kūmītīh“.*

šakl 1:
al-kātā

al-kūmītīh

“ (Al-‘Amrāwī s.a.: 2).

„Karate se ubraja u sportove koji se odlikuju brzom i neprestanom promenom različitih situacija u igri, a to je posledica toga što karate karakteriše raznovrsni tehnički stilovi i mnoštvo osnovnih veština pri čemu se njihova struktura sastoji od:

1. osnovnih veština (individualnih/složenih);
2. takmičenja u *katama* (zamišljena borba);
3. takmičenja u *kumiteu* (prava borba).

tabela 1.

U prethodnom primeru vidimo upotrebu korelacionog trougla koji ima svoju primenu u čitavom nizu naučnih disciplina kao što su lingvistika, hemija, medicina i tako dalje.

U naučnim i stručnim tekstovima koji pripadaju sportskom naučnom stilu u savremenom standardnom arapskom jeziku često se koriste oblici nastali skraćivanjem, a koji imaju status termina. Na primer:

„Ġadwal raqam (3) yubayyin iħtibār (T) li al-iħtibārāt al-qabliyya wa al-ba‘diyya li al-maġāmī‘ al-talāt li iħtibār rakđ 30 m:

<i>al-iħtibār al-badaniyy</i>			<i>al-wasať al-ħisābiyy li al-furūq</i>	<i>al-inħirāf al-mi‘yāriyy li al-furūq</i>	<i>qīma T</i>	<i>mustawā al-dalāla</i>
<i>rakđ 30 m min wađ‘ al-wuqūf</i>	<i>1 m</i>	<i>qabliyy + ba‘diyy</i>	<i>0.577</i>	<i>0.331</i>	<i>6.529</i>	<i>0.000</i>
	<i>2 m</i>	<i>qabliyy + ba‘diyy</i>	<i>0.299</i>	<i>0.167</i>	<i>6.677</i>	<i>0.000</i>
	<i>3 m</i>	<i>qabliyy + ba‘diyy</i>	<i>0.344</i>	<i>0.183</i>	<i>7.038</i>	<i>0.000</i>

“ (‘Abd al-Ġabbār 2008: 104).

„Tabela br. 3 prikazuje vrednosti t kroz testiranje trčanja na 30 m pre pripreme i posle pripreme u tri grupe:

fizički test			aritmetička sredina u razlikama	standardna devijacija u razlikama	vrednost t	nivo statistički značajne razlike
trčanje 30 m iz visokog starta	1 m	pre + posle	0.577	0.331	6.529	0.000
	2 m	pre + posle	0.299	0.167	6.677	0.000
	3 m	pre + posle	0.344	0.183	7.038	0.000.“

U prethodnom primeru se javljaju sledeći oblici nastali skraćivanjem:

m > *mitr* – „m“ > „metar“ – skraćena, to jest skraćeni oblik termina koji funkcioniše kao njegov simbol;

t – „T“, „t-test“, „poređenje srednjih vrednosti“ > engleski: *t-test* – potkraćenica nastala međujezičkim pozajmljivanjem iz oblasti statistike;

qabliyy + *ba'diyy* – „pre + posle“ > *ihtibār qabliyy* + *ihtibār ba'diyy* – „testiranje pre pripreme + testiranje posle pripreme“, što je upotrebnica potkraćenica.

Ovi i drugi oblici nastali skraćivanjem najčešće se koriste u naučno-stručnim radovima koji za cilj imaju predstavljanje rezultata praktičnih istraživanja u oblasti sporta.

Još jedna leksičko-terminološka karakteristika tekstova koji pripadaju strogo naučnom sportskom funkcionalnom podstilu u savremenom standardnom arapskom jeziku jeste to da se termini neretko navode dvojezično, na arapskom i na nekom stranom jeziku. Na primer:

„*Wa mahmā tanawwa'at tarā'iq al-tadrīb wa 'asālībuhā fa 'innahā ta'tamid 'alā 'aḥad 'anwā'al-tadrīb allatī tataḥaddad ṭibq^{an} li nizām al-ṭāqa al-sā'id 'atnā' al-maḡhūd al-badaniyy wa 'alayhi yumkin taqsīm al-tadrīb 'ilā naw'ayn 'asāsiyyayni humā:*

1. *al-tadrīb al-lāhawā'iyy:*

wa alladī yataḍamman 'adā' tamrīnāt badaniyya tatamayyaz bi al-šidda al-quṣwā 'aw dūna al-quṣwā wa li madā zamaniyy qaṣīr 'aqall min daqīqatayn ḥaytu ya'tamid fihā 'intāḡ al-ṭāqa 'alā al-nizām al-lāhawā'iyy (Anaerobic system) bi nisba kabīra, wa alladī yatamattal bi al-nizām al-fūsfātiyy (ATP-CP) wa al-nizām al-lāktikiyy (Lactic Acid).

2. *al-tadrīb al-hawā'iyy:*

wa yataḍamman 'adā' tamrīnāt badaniyya tatamayyaz bi al-šidda al-mu'tadila 'ilā 'aqall min al-quṣwā wa li madā zamaniyy 'aktar min daqīqatayn ta'tamid fī 'intāḡ al-ṭāqa 'alā al-nizām al-hawā'iyy (Aerobic system) wa alladī ya'tamid 'alā 'ūksiḡīn al-hawā' li 'intāḡ al-ṭāqa“ (Šamahī i Šamahī 2008: 156).

„Koliko god načini i stilovi treniranja bili različiti, oni se zasnivaju na jednoj vrsti treninga koja se određuje u skladu sa energetske režimom koji preovlađuje tokom fizičkog napora. Na osnovu toga trening se može podeliti na dve osnovne vrste. To su:

1. anaerobni trening, što obuhvata izvođenje telesnih vežbi koje se odlikuju maksimalnim ili gotovo maksimalnim naporom, u kratkom vremenskom roku (kraćem od dva minuta) pri čemu se proizvodnja energija zasniva najviše na anaerobnom sistemu (*Anaerobic system*), koji je predstavljen fosfagenim sistemom (*ATP-CP*) i sistemom mlečne kiseline (*Lactic acid*).
2. aerobni trening, što obuhvata izvođenje telesnih vežbi koje se odlikuju umerenim do jakim naporom u periodu dužem od dva minuta, a koje se pretežno oslanjaju na proizvodnju energije aerobnim sistemom (*Aerobic system*) i na proizvodnju energije iz kiseonika iz vazduha.“

U navedenom primeru dvojezično su navedeni termini koji poseduju svoje dublete u sportskom terminosistemu kao i termini koje je bilo potrebno dodatno precizirati. Na primer:

al-niḏām al-lāhawā'īyy = *al-niḏām al-lā'ūksiḡīniyy* – „anaerobni ciklus“, doslovno: „anaerobnisistem“ > eng. *Anaerobic system*;

al-niḏām al-hawā'īyy = *al-niḏām al-'ūksiḡīniyy* – „aerobni ciklus“, doslovno: „aerobni sistem“ > eng. *Aerobic system*;

al-niḏām al-lāktikiyy = *al-niḏām al-labaniyy* – „ciklus mlečne kiseline“, doslovno: „mlečni sistem“ > eng. *Lactic Acid*;

al-niḏām al-fūsḡātiyy – „fosfageni ciklus“, doslovno: „fosfatni sistem“ > eng. *ATP-CP* > *ATP* > *adenosine triphosphate* – „adenozin trifosfat“ + *CP* > *creatine phosphate* – „kreatin fosfat“.

Kako smo već pomenuli, za navođenje originalne grafije uz arapski termin postoji nekoliko razloga koji se neretko prepliću. To su: terminološka neustaljenost, svojevrsno uvođenje novog termina, postojanje više termina u datom terminosistemu koji upućuju na isti pojam, potreba da se izvrši dodatno preciziranje pojma na koji dati

termin upućuje i navođenje izvorne grafije paralelno uz transkribovanu pozajmljenicu ili samostalno radi uvida u autentičnu grafiju i izgovor adaptiranog termina. Najčešće jeste reč o terminološkoj neustaljenosti i postojanju više termina za isti pojam, a dvojezično navođenje termina ponekad ukazuje na jasnu razliku između formalnog, visokostručnog termina i onog koji se koristi u neformalnoj komunikaciji. Na primer:

„*Tu‘add riyāda raf‘ al-‘atqāl min al-riyādāt al-‘ūlimbiyya wa tu‘dā min hilāl raf‘atay al-ḥatf wa al-natr, wa raf‘a al-ḥatf hiya raf‘a al-qadīb bi ḥaraka wāḥida ‘ilā fawq al-ra’s min hilāl waḍ‘iyya tany al-sāqayn (Squat) wa min tumma al-wuqūf bi al-ṭiql wa fī ḥāla al-sayṭara al-tāmma yušār ‘ilā al-rabbā‘ bi ‘inzāl al-ḥadīd, ‘ammā raf‘a al-natr fa tu‘dā min ḥarakatay al-klīn wa al-ḡīrk (Clean & Jerk), fa ḥaraka al-klīn hiya raf‘ al-qadīb ‘ilā al-katfayn min hilāl waḍ‘iyya tany al-sāqayn (Squat) tumma al-wuqūf ba‘dahā bi ḥaraka al-ḡīrk wa hiya raf‘ al-qadīb fawq al-ra’s min hilāl waḍ‘iyya fath al-sāqayn li al-‘amām (Splits) tumma taqārub al-sāqayn ma^{an} li al-wuqūf wa al-sayṭara al-tāmma, tumma yušār ‘ilā al-rabbā‘ bi ‘inzāl al-ḥadīd, wa ḥādīhi al-rafa‘āt yatimm ‘adā‘uhā bi sur‘a, ma‘a al-quwwa al-quṣwā, ḥayṭu tabluḡ sur‘a al-ṭiql fī ḥarakatay al-klīn wa al-ḡīrk 8.0 tāniya, baynamā fī ḥaraka al-ḡīrk bi ḥawālay 2.0 tāniya. Mimmā yatawaddaḥ lanā bi ‘anna al-‘amal yaḥduṭ bi in‘idām wuḡud al-‘ūksiḡīn wa ḥādā mā ya‘ni bi ‘anna riyāda raf‘ al-‘atqāl ta‘tamid mutaṭallabātuhā al-badaniyya ‘alā nizām taḡhīz al-ṭāqa al-lāhawā‘iyya ‘ay al-nizām al-fūsfātiyy (ATP-CP) wa alladī yataḥarrar ‘ind al-‘amal al-qaṣwiyy li fatra min 1-8 tāniya wa ḥādā mā ‘akkadahu (MacDogll, 1977). Yaḡib ‘an takūn al-barmaḡa al-tadrībiyya fī riyāda raf‘ al-‘atqāl wifq nizām taḡhīz al-ṭāqa al-lāhawā‘iyya bi wāsiṭa al-tamārīn al-musā‘ida ‘aw al-šibh nizāmiyya wa allatī tunaffaḍ taḥt zurūf ‘amaliyya wa fatarāt qaṣīra tuḍāhā al-mutaṭallabāt al-mikānīkiyya li ‘ingāz raf‘ al-‘atqāl‘ (Šāliḥ 2004: 233-234).*

„Dizanje tegova spada u olimpijske sportove, a izvodi se pomoću dve vrste dizanja – trzaja i izbačaja. Trzaj je podizanje tega iznad glave u jednom pokretu iz čučnja (eng. *squat*) i stajanje u tom položaju. Pošto dizač uspostavi potpunu kontrolu daje mu se znak da spusti teg. Izbačaj se izvodi u dva poteza, „klin“ i „džerk“ (eng. *clean & jerk*). „Klin“ je pokret podizanja tega do ramenog pojasa iz čučnja (eng. *squat*), posle čega sledi uspravljanje uz pokret „džerk“ – podizanje tega iznad glave sa

iskorakom jedne noge napred (eng. *splits*), potom uz sastavljanje nogu. Pošto dizač uspostavi potpunu kontrolu daje mu se znak da spusti teg. Ove vrste dizanja se izvode brzo i uz maksimalnu snagu, pri čemu brzina oba pokreta u izbačaju iznosi 8 sekundi, dok u trzaju iznosi oko 2 sekunde. Iz toga nam postaje jasno da se ta aktivnost odvija u anaerobnim uslovima što znači da se fizički zahtevi discipline dizanja tegova zasnivaju na sistemu sinteze anaerobne energije to jest na fosfagenom sistemu (ATP-CP) koji se oslobađa prilikom maksimalnog napora u trajanju od 1 do 8 sekundi, kako potvrđuje Mekdugal (MacDogll, 1977). Trenažni program u disciplini dizanje tegova treba da bude u skladu sa sistemom sinteze anaerobne energije putem pomoćnih ili polusistemskih vežbi koje se izvode u praktičnim uslovima i kratkom vremenskom periodu pri čemu će se testirati mehaničke sposobnosti za uspeh u dizanju tegova.“

Ako pozajmljenica potiče iz jezika sa manje prepoznatljivim pismom najčešće se pribegava nekoj vrsti međunarodne transkripcije (Muftić 1998: 82).

Navođenje izvorne grafije uz transkribovanu pozajmljenicu neretko se vrši radi uvida u autentičnu grafiju i izgovor adaptiranog termina. Na primer:

„*Wa fīmā yalī 'ahamm madāris al-karātīh fī al- 'ālam al-ḥadīṭ:*

1- *al-Šūtūkān: SHOTOKAN*

Wa kalima šūtū ta'nī al-'akādīmiyya, (kān) al-ṭarīqa al-'ilmiyya 'ay al-'akādīmiyya al-'ilmiyya wa wa hiya al-madrasa al-'umm li al-karātīh wa hiya ta'tamid 'alā al-'adā'al-qawwiyy al-sarī' wa mu'assisuhā Fūnākūšī Ğīnšan.

2- *al-Ğūġī-ryū : GOJU-RYO*

Wa hiya ta'tamid 'alā al-taḥarruk al-sarī' al-mutaġayyir wa mu'assis hādīhi al-madrasa Šūġīn Miyāġī' (al-Šāfi'ī 1998: 164).

„Slede najvažnije škole karatea u modernom svetu.

1. Šotokan: *Shotokan*

Reč „šoto“ znači „akademija“, a reč „kan“ znači „naučni pristup“, dakle „naučna akademija“ i to je majka svih škola karatea. Zasniva se na snažnom i brzom izvođenju (pokreta), a njen osnivač je Funakoši Gišin.

2. Godžu-rju: *Goju-ryō*

Zasniva se na brzom i promenljivoj kretanju, a osnivač te škole je Šogun Mijagi.“

Ili, zbog terminološke neustaljenosti i uvođenja novog termina. Na primer:

„*Ḍarb kuratayn fī 'ān wāḥid*: **Hitting two balls simultaneously**

Yağib 'allā taḍrab al-kura al-bayḍā' kuratayn fī 'ān wāḥid 'illā 'ida kānatā mi al-lawn al-'aḥmar, 'aw 'ida kānatā kura ḥurra **Free Ball** *wa kura hadaf* **Ball On**“ (al-Šāfi'ī 1998: 91).

„Udaranje dve kugle istovremeno: **Hitting two balls simultaneously**

Bela kugla ne treba da udari dve kugle istovremeno osim ako su obe crvene boje ili ako su 'slobodna kugla' (**Free Ball**) i 'zadana kugla' (**Ball On**).“

Izvorna grafija se neretko navodi uz transkribovanu pozajmljenu radi preciziranja pojma na koji strani termin upućuje bez eksplicitnog uvođenja novog pojma u arapski sportski terminosistem. Na primer:

„*Sibāq Trial huwa sibāq muḥaṭṭaṭ yalzimuhu al-diqqa wa al-intizām fī al-muwāzaba 'alā al-taḥammul fī ḡamī' al-'aḥwāl al-ṭabī'iyya wa al-šinā'iyya, sawā' ramliyya murtafi'āt - miḍmar sibāq wa 'aḥīr^{an} fa huwa sibāq tanāfusiyy tataḥallaluhu 'aqabāt ṭabī'iyya miṭl sawāḥil baḥriyya 'aw al-munḥadirāt*“ (al-Šāfi'ī 1998: 257).

„Trka **Trial** ('ogled', 'proba') je trasirana trka koja se odlikuje preciznim i ustaljenim opstajanjem u svim prirodnim i veštačkim uslovima – trkalištu, i na kraju, to je takmičarska trka u kojoj se smenjuju prirodne prepreke poput morskih obala ili padina.“

Dok se u korpusu arapske sportske terminologije javlja znatan broj dubleta, u naučnom funkcionalnom stilu se na leksičko-terminološkom planu realizuje specifična polisemija. Polisemija u naučnom funkcionalnom stilu nema onu širinu kao u

književnom jer osnovni leksički fond naučnog funkcionalnog stila čine termini koji su pretežno monosemični. Iako je polisemija svojstvena svim leksemama, tip značenja koji termini poseduju, a koji se odlikuje odsustvom sema, ima za posledicu „veoma ograničenu sposobnost dalje semantičke disperzije“ (Gortan-Premk 2004: 38). Prema shvatanjima D. Gortan-Premk, prava terminološka polisemija je izuzetno retka i može da se javi samo u okviru iste naučne to jest stručne oblasti (Gortan-Premk 2004: 120). Zbog toga Tošović zapaža da „NFS teži preciznosti čak i po cijenu višestrukog ponavljanja iste riječi u istom značenju“ (Tošović 2002: 348).

S druge strane, Dudok zapaža da je terminološka sinonimija deo tradicije teksta i da je „u praksi česta pojava, mada to teorija terminologije baš ne preporučuje, slično kao ni žanrovska, funkcionalno-stilska raslojenost stručnog teksta, jer je sinonimija donekle u suprotnosti sa osnovnim zahtevom stručnog teksta – a to je preciznost izraza“ (Dudok 1996: 18). Tako je, na primer, sinonimija uobičajena pojava prilikom definisanja pojmova, što je prisutno i u sportskom naučnom podstilu u standardnom arapskom jeziku. Na primer:

*„**Hutūt al-la‘b:** hiya ‘ibāra ‘an ‘amākin wa marākiz yašguluhā al-lā‘ibūna, wa taḥtalifu ḥasaba mutaṭallabāt wa wāḡibāt kull makān.*

***Kura al-qadam:** hiya našāt riyādiyy tahassusiyy tahkumuhu qawā‘id wa qawānīn muta‘araf ‘alayhā“ (Dirbāl 2012: 133).*

„Linije igre: to su mesta i pozicije koje zauzimaju igrači i razlikuju se prema zahtevima i zadacima svakog mesta.

Fudbal: specijalizovana sportska aktivnost kojom upravljaju poznata pravila i zakoni.“

Osim višestrukog ponavljanja termina i pojave specifične sinonimije, primetna je i visoka frekventnost pojedinih glagola, što je direktna posledica toga što naučni govor nije usmeren ka uvođenju novih glagola (Tošović, 2002: 348). Višestruko ponavljanje iste lekseme u istom značenju karakteristično je za sve naučne sportske podstilove u savremenom standardnom arapskom jeziku. To se odnosi na leksičke

jedinice koje ili imaju status termina ili čine deo ustaljenih fraza (Abdul-Raof, 2001: 98), kao i na glagole. Na primer:

„*Wa tušīr al-dirāsāt al-‘ilmiyya ‘ilā wuḡūd ‘alāqa qawwiyya bayn iktisāb al-quwwa al-‘adaliyya wa iktisāb al-sur‘a ‘id tubayyan ‘anna al-tatawwur fī šifa al-quwwa al-‘adaliyya yuntiḡ ‘anhu tatawwur fī šifa al-sur‘a, wa ‘anna mu‘zam fa‘‘āliyyāt al-sur‘a tūḡad fihā ta‘ḡīl li al-ḥuṣūl ‘alā mu‘addal sur‘a quṣwā, wa naẓar^{an} li ‘anna ta‘ḡīl kutla al-ḡism ya‘tamid ‘alā al-quwwa al-‘adaliyya ḥasab al-qānūn (al-quwwa = al-kutla x al-ta‘ḡīl) (Herbert, 1975, 423-424) tu‘add al-quwwa al-‘adaliyya ‘aḥad al-‘awāmil al-mu‘attira wa al-hāmma li ḡaraḍ al-wuṣūl ‘ilā al-sur‘a al-quṣwā (Thorstensson, 1976, 97).*

Wa yu‘akkid ‘Uṭmān ‘ayḍ^{an} ‘ilā wuḡūd ‘alāqa irtibāṭiyya bayna al-sur‘a wa al-quwwa fa lā tastaṭī‘ al-‘adala ‘aw al-maḡmū‘a al-‘adaliyya ‘in lam takun bi quwwa kāfiya li ḥādā al-‘adā’ (‘Uṭmān, 1990: 120) wa yuḍīf Ḥusayn wa Maḥmūd ‘ilā ‘annahu kullamā zādat al-quwwa fī al-‘adalāt zādat al-ḥaraka wa bi ḥāṣṣa fī al-ḥarakāt al-intiqāliyya (Ḥusayn wa Maḥmūd 1998: 62) fa bidūn quwwa lā tūḡad ḥaraka, wa ‘inna al-quwwa hiya al-‘āmil al-sababiyy fī ‘intāḡ al-ḥaraka wa lahā irtibāt kabīr bi ḍabṭ al-taknīk (al-Ḥiyālī 2001: 15)“ (‘Abdullāh & Qāsim, 2004: 53-54).

„Naučne studije ukazuju na postojanje jake veze između sticanja mišćne snage i sticanja brzine, jer je jasno da razvoj mišćne snage za rezultat ima i razvoj brzine, kao i da u većini brzinskih aktivnosti postoji ubrzanje kako bi se došlo do maksimalne prosečne brzine. Pošto ubrzanje telesne mase zavisi od mišćne snage, prema zakonu koji glasi $snaga = masa \times ubrzanje$, (Herbert, 1975: 423-424), mišćna snaga se ubraja u faktore od značaja za postizanje maksimalne brzine (Thorstensson, 1976: 97).

Osman takođe potvrđuje da postoji jaka veza između brzine i snage, jer su mišić ili grupa mišića nemoćni ako nemaju dovoljno snage (‘Uṭmān, 1990: 120), a Husein i Mahmud dodaju da što je veća snaga u mišićima veći je i pokret, naročito ako je reč o prelaznim pokretima (Ḥusayn & Maḥmūd, 1998: 62), jer bez snage nema ni pokreta. Snaga je faktor koji uzrokuje stvaranje pokreta i tesno je povezana sa preciznom tehnikom (al-Ḥiyālī, 2001: 15).“

Za tekstove koji pripadaju naučnom funkcionalnom stilu karakteristična je pojava specifične sinonimije, a na to uopšteno posmatrano utiču sledeći faktori:

- mala verovatnoća pojave reči različitih stilskih vrednosti;
- neminovnost ponavljanja reči i fraza;
- ograničena mogućnost polisemantizacije;
- dominantna uloga termina i njihova slaba sinonimičnost (Tošović, 2002: 349).

To važi i za sportski naučni stil u savremenom standardnom arapskom jeziku gde se sinonimija javlja mnogo ređe u odnosu na književni funkcionalni stil. To je naročito karakteristično za strogo naučni stil gde se sinonimija pretežno ispoljava u vidu različitih modifikacija učestalih glagola i fraza koji pripadaju opštem leksikonu. Na primer:

„*Tahduf al-dirāsa 'ilā al-ta'arruf 'alā nisba istiṭmār al-ḥiyāza al-mutabādila fī 'iḥrāz al-niqāt li kull al-farīq, faḍlan 'an ma'rifa al-'alāqa bayn istiṭmār al-ḥiyāza al-mutabādila wa tartīb al-fīraq fī al-dawriyy al-mumtāz bi kura al-salla, 'id šamalat 'ayna al-baḥt 'andiya al-mağmū'a al-šamāliyya li dawriyy kura al-salla al-mumtāz li al-mawsim 2004/2005 wa allatī tumattīluhā 'andiya al-Karah – Dahūk – al-Kahrabā' – 'Āsū – al-Mawṣil – al-'A'zamiyya – al-'Armaniyy wa hiya tumattīlu 50% min muğtama' al-'aṣl.*

Wa tawaṣṣala al-bāḥit 'ilā wuğūd 'alāqa irtibāt 'āliya bayn mağmu' mutaḥaqqaq min niqāt li kull farīq, faḍlan 'an zuhūr 'alāqa irtibāt 'āliya bayn mağmu' al-niqāt al-mutaḥaqqaqqa ma' tartīb al-fīraq fī al-dawriyy“ (al-Farṭūsī, 2005: 51).

„Ovo proučavanje ima za cilj da utvrdi procenat iskorišćenosti naizmeničnog poseda lopte kod postizanja poena svakog tima, kao i da utvrdi vezu između iskorišćenosti naizmeničnog poseda lopte i rangiranja timova u prvoj košarkaškoj ligi, jer je uzorak istraživanja obuhvatio klubove severne divizije košarkaškog prvenstva prve lige za sezonu 2004/2005, a koju predstavljaju klubovi Karah, Dahuk, Kahraba, Asu, Mosul, Azamija i Armeni, što je 50% lige.

Istraživač je došao do zaključka da postoji bliska veza između ukupnog broja ubacivanja lopte iz uspešnog naizmeničnog poseda koje su se završile postizanjem poena sa ukupnim brojem poena koji svaki tim postigao, kao što je uočio blisku vezu između ukupnog broja postignutih poena sa poretkom timova u prvenstvu.“

Antonimija se u tekstovima koji pripadaju naučnom funkcionalnom stilu uopšte javlja u službi suprotstavljanja pojmova. To se može zapaziti i u sportskom naučnom stilu u savremenom standardnom arapskom jeziku. Na primer:

„Wa la‘ba kura al-ṭā‘ira wāḥida min al-‘al‘āb al-firaqiyya allatī yaḥtāḡ al-lā‘ib fīhā ‘ilā imtilāk ṣifa al-quwwa wa dālīka li duḥūlihā ḡimn ‘anāšir al-liyāqa al-badaniyya al-hāssa wa al-‘amma wa ‘ayḏ^{an} duḥūlihā fī ‘adā’ al-mahārāt al-muḥtalifa fī hāḡihi al-la‘ba wa allatī yaḥtāḡ ‘adā’uhā min hāḡihi al-ṣifa miṭla al-ḡarb al-sāḡiq, hā‘iṭ al-ṣad, al-‘irsāl al-kābis bi ṣūra hāṣṣa, ‘ammā baqiya al-mahārāt (al-‘i‘dād, al-difā‘ ‘an al-mal‘ab, istiḡbāl al-‘irsāl) fa hiya taḥtāḡ ‘ayḏ^{an} ‘ilā al-quwwa al-‘aḡaliyya wa lākin bi nisba ‘aḡall“ (al-Šayḡalī i al-Zuhayrī 2004: 92-93).

„Odbojka spada u ekipne sportove u kojima je igraču potrebno da poseduje snagu jer je snaga jedan od elemenata opšte i posebne fizičke kondicije, kao što ulazi u sastav izvođenja različitih veština u toj igri za koje je to svojstvo potrebno, naročito izvođenja asa, bloka i kik-servisa. Što se tiče drugih veština (pripreme, odbrane i prijema servisa), za njih je takođe potrebna mišićna snaga, ali u manjem procentu.“

Uopšteno posmatrano, za naučni funkcionalni stil je karakteristična stroga selekcija jezičke građe. Zbog toga se najveći deo ekspresivno-emocionalne leksike u tekstovima koji mu pripadaju nikad ne upotrebljava. To znači da su iz tekstova koji pripadaju naučnom funkcionalnom stilu potpuno isključeni glagoli koji izražavaju nominaciju i karakteristiku akta govorenja, glagoli koji izražavaju odnos govornika prema sagovornicima, glagoli pobuđivanja i tome slično (Tošović 2002: 347-348). S druge strane, može se zapaziti učestala upotreba glagola kojima se uspostavlja „jedna od najtipičnijih osobina naučnog teksta – citatnost“ (Tošović 2002: 335).

Ovakve osobine poseduje i sportski naučni stil u savremenom standardnom arapskom jeziku, gde se učestalo koriste glagoli, glagolski upotrebljeni participi i glagolske imenice kojima se iznosi sopstveno i tuđe mišljenje i stav, poput: *'ašāra 'ilā* – „ukazati na“, *ḥaddada* – „odrediti“, *'arrafa* – „definisati“, *tawaṣṣala 'ilā* – „doći do zaključka“, *bayyana* – „pokazati“, *ḡahara* – „pojavit se“, *taṭallaba* – „zahtevati“, „tražiti“, *takallama* – „govoriti“, *sa 'ā* – „imati za cilj“, *'anā* – „značiti“, *hadafa* – „imati za cilj“, *'abbara* – „izraziti“, *ša'ara* – „osećati“, i slično. Ponavljaju se i glagoli kojima se opisuju i definišu određene pojave, poput: *'a'adda* – „ubrajati“, *ittaṣafa* – „odlikovati se“, *i'tamada* – „zasnivati se“, *tawaqqafa* – „zasnivati se“, *tamayyaza* – „odlikovati se“, *taḍammāna* – „obuhvatati“, „sadržati“, *tamattala bi* – „odlikovati se“, *haṣṣa* – „pripadati“, „odnositi se na“, i slično. Na primer:

„Wa 'indamā natakallam 'an al-quwwa al-ḡaṣṣa wa allatī yuntiḡuhā lā'ib al-qurṣ fī 'aḍalāt āmila, yaḡib 'an nansabahā dā'im^{an} 'ilā wazn al-ḡism, wa allatī tu'arraf bi al-quwwa al-'aḍaliyya al-nisbiyya wa allatī ta'nī miqdār al-quwwa allatī tahuss kḡm wāḡid min wazn al-ḡism wa yu'abbar 'anhā bi al-quwwa al-quṣwā / wazn al- ḡism. Wa yas'ā al-bāḡit 'ilā tawḡīḡ 'ahammiyya dirāsa ḡāḡihi al-quwwa min ḡilāl binā' barnāmiḡ tadrībiyy ḡaṣṣ biḡa wa madā ta'tīriḡa fī taṭawwur al-'inḡāz fī ḡāḡihi al-musābaqa wa taṭwīr al-quwwa al-sarī'a wa al-infiḡāriyya li ḡāḡihi al-'aḍalāt ladā 'afḡal al-ṭalaba li al-marḡala al-tāniyya alladīn yuḡaqqiqūn 'a'lā al-mustawayāt fī al-iḡtibār al-nihā'iyy li ramy al-qurṣ fī Kulliyya al-tarbiyya al-riyāḡiyya - ḡāmi'a Baḡdād, kamā yas'ur al-bāḡit 'inna mudarribī ḡāḡihi al-la'ba yaḡtāḡūn 'ilā mu'sṣirāt tadrībiyya tuwaddih wa tuhaddid al-quwwa al-'aḍaliyya al-lāzim tawaffuruhā fī al-lā'ib likay yaḡa' barāmiḡahu al-tadrībiyya wa al-wuṣūl bi al-lā'ib 'ilā mustaw^{an} mahāriyy 'afḡal“ (al-Fatalāwī 2005: 125-126).

„Kada govorimo o specijalnoj snazi koju proizvodi bacač diska u aktivnim mišićima, a koju uvek treba da pripišemo telesnoj težini, ona se definiše kao relativna mišićna snaga to jest odnos snage po kilogramu telesne mase što se izražava kao maksimalna snaga / telesna masa. Istraživač ima za cilj da objasni zašto je važno proučavati tu snagu stvaranjem posebnog trenažnog programa i koliko uticaj ona ima na unapređivanje rezultata u toj vrsti takmičenja, kao i na razvijanje brzinske i eksplozivne

snage tih mišića kod najboljih studenata druge godine koji ostvaruju visoke rezultate na završnom testiranju u bacanju diska na Fakultetu za fizičko vaspitanje Univerziteta u Bagdadu. Istraživač takode oseća da su trenerima te discipline potrebne trenerske smernice koje objašnjavaju i određuju mišićnu snagu koju bacač treba da stekne, kako bi mogli da sastave svoje trenažne programe i kako bi mogli da dovedu bacača do boljeg nivoa veštine.“

Često se koriste i fraze kojima se iskazuje sopstveno i tuđe mišljenje i stav, poput: *wifq^{an} li* – „u skladu sa“, *ṭibq^{an} li* – „u skladu sa“, *fī i'tiqād* – „po mišljenju“, *fī daw'* – „u skladu sa“, *fī ra'y* – „po mišljenju“, i tome slično. Na primer:

„2-1-4 *Ḍarba al-ğazā'*“:

Tatawaqqaf huṭaṭ 'adā' ḍarba al-ğazā' 'alā qudarāt wa mahārāt al-lā'ib al-munaffid li al-ḍarba wa minhā hudū' al-'a'šāb wa diqqa tawğīh al-kura naḥw makān muḥaddad bi al-quwwa wa al-sur'a al-munāsiba, wa min al-'awāmil allatī yurā'ī ittiḥādūhā 'ind 'adā' ḍarba al-ğazā' mā yalī:

1. *an yuḥaddid al-mudarrīb mağmū'a min al-lā'ibīn bi al-farīq yattašifūn bi al-qudarāt al-ḥāṣṣa li 'adā' ḍarba al-ğazā' ma' ḍarūra tartīb ha'ulā' al-lā'ibīn wifq^{an} li tilka al-qudarāt wa mustawā al-'adā' wa al-ḥibra wa al-ḥāla al-nafsiyya wa al-'aqliyya ka al-ṭiqa bi al-nafs wa al-tarkīz wa al-'azl.*
2. *'an yurā'ī mustawā ha'ulā' al-lā'ibīn ḥilāl al-mubārayāt ḥayṭ yata'arraḍ al-ba'ḍ li sū' al-tašarruf fī mawāqif muta'addida fī al-li'b mim mā yağ'aluhu ḡayr ḡāhiz nafsiyy^{an} li 'adā' ḍarba al-ğazā'.*
3. *'adam al-muğālā fī al-ḥidā' 'atnā' 'adā' al-ḍarba wa al-tarkīz 'alā al-'adā' al-ṣahīh.*
4. *ḍarūra tadrīb ḡamī'al-lā'ibīn bi mā fīhim ḥāris al-marmā 'alā 'adā' ḍarba al-ğazā'.*
5. *dirāsa mawāṭin al-quwwa wa al-ḍa'f li ḥurrās al-marmā li al-firaq al-mutanāfisa“ (Fāḍil i 'Aṭiyya 2005: 256)*

„2-1-4 Kazneni udarac“:

Taktika izvođenja kaznenog udarca se zasniva na sposobnostima i veštinama igrača koji ga izvodi među kojima su hladnokrvnost, preciznost, snaga i prilagođena brzina šutiranja lopte ka određenom mestu, a činioci o kojima treba voditi računa prilikom izvođenja kaznenog udarca jesu sledeći:

1. da trener odredi grupu igrača u timu koji se odlikuju posebnim sposobnostima za izvođenje kaznenog udarca pri čemu je neophodno da poređa igrače u skladu sa tim sposobnostima, nivoom izvođenja, iskustvom i mentalnim i psihičkim stanjem, kao što su samouverenost, koncentracija i sposobnost izolacije;
2. da održava nivo tih igrača tokom utakmice, jer se neki izlažu lošem vladanju u brojnim situacijama u igri što ih čini psihički nespremnim za izvođenje kaznenog udarca;
3. da ne bude preteranog izvođenja finti tokom izvođenja udarca i da se igrač usredsredi na precizno izvođenje;
4. potrebno je da svi igrači, uključujući i golmana treniraju izvođenje kaznenog udarca;
5. da se prouče jake i slabe tačke golmana protivničkih timova.“

Zbog višestrukog ponavljanja termina i drugih leksema koje učestvuju u tekstovima u kojima se naučni funkcionalni stil realizuje, neophodno je osvrnuti se na pitanje redundancije. M. T. Kabre ističe da su naučni i stručni tekstovi koncizni i da ispoljavaju tendenciju ka smanjenju redundancije (Cabré, 1999: 70), ali i da je redundancija koja se u naučnom tekstu javlja direktna posledica prilagođavanja komunikativnoj situaciji.

„A scientific text must be concise because concision reduces the possibility of distortions in the information. It must also be precise because of the nature of scientific and technical topics and the functional relations among specialists. Finally, it must be appropriate or suitable to the communicative situation in which it is produced so that, depending on the circumstances of each situation, every text is adapted to the characteristics of the interlocutors and their level of knowledge about the topic, introducing more or less redundancy according to need“ (Cabré, 1999: 47).

Leksičko-terminološke osobine sportskog naučnog funkcionalnog stila u arapskom jeziku uglavnom se podudaraju sa opštim karakteristikama naučnog funkcionalnog stila koje se zapažaju i u drugim jezicima. Jedina značajna razlika je u tome što se u arapskom sportskom naučnom funkcionalnom stilu ne koriste termini čija se morfološka struktura zasniva na grčkim i latinskim oblicima, što je posledica morfološke strukture arapskog jezika. To se, međutim, nadomešćuje upotrebom stručnih termina visoke apstrakcije koji su nastali međujezičkim pozajmljivanjem.

Kako je naše kvalitativno istraživanje pokazalo, izbor leksičkih i terminoloških jedinica u arapskom sportskom naučnom funkcionalnom stilu nalazi se u funkciji ostvarivanja efikasne naučne komunikacije među visoko specijalizovanim stručnjacima i budućim stručnjacima. To važi kako za specifičan odabir preciznih visokostručnih termina, tako i za odabir drugih leksičkih jedinica, njihov nizak nivo polisemantizacije, kao i za njihovo karakteristično ponavljanje. Leksičko-terminološki elementi koji se ističu u arapskom sportskom naučnom stilu su: prisustvo velikog broja stručnih termina koji su većinom nastali međujezičkim pozajmljivanjem, često dvojezično navođenje termina, korišćenje simbola iz drugih semiotičkih sistema i oblika nastalih skraćivanjem, ograničeno prisustvo polisemije, sinonimije i antonimije, učestalo ponavljanje termina, glagola i brojnih fraza. Sadejstvom tih leksičko-terminoloških elemenata postižu se najizrazitije osobine naučno-stručnih tekstova kao što su visok nivo apstrakcije u izražavanju, usklađenost sa srodnim naučnim disciplinama i citatnost. Ovakva jezička realizacija za rezultat ima i ostvarivanje specifične leksičke redundancije koja je uslovljena komunikativnim okolnostima.

Rezultati kvalitativne analize leksičkih svojstava pismenih tekstova koji pripadaju strogo naučnom funkcionalnom podstilu iz oblasti sporta u savremenom standardnom arapskom jeziku ukazuju na to da se analizirani jezički materijali uklapaju u opšta leksička obeležja naučnog funkcionalnog stila.

9.3 Klasifikacija publicističkog funkcionalnog stila

Publicistika „prati i analizira aktuelne pojave i probleme svakodnevnog života u konkretnim socijalnim uslovima“ (Tošović 2002: 299), pri čemu snažno utiče na javno mnjenje i aktivnosti institucija, organizacija i pojedinaca. Osnovu publicističkog funkcionalnog stila čini standardni jezik, a tekstovi koji pripadaju ovom stilu imaju izrazitu referencijalnu, tačnije informativnu funkciju, pri čemu se težište stavlja na semantičku informaciju. Bitne karakteristike publicističkih tekstova obuhvataju aktuelnost, skretanje pažnje na ono o čemu se saopštava, senzacionalističko saopštavanje tekstova i operativnost (Tošović 2002: 299 i 303-305).

Publicistički funkcionalni stil, koji u užem smislu obuhvata publicistiku, novinarstvo i filmsku delatnost, takođe poseduje raznovrsne podstilove i žanrove. Podstilovi obuhvataju:

- monografsko-publicistički podstil;
- novinarski podstil (novinski stil i stilovi dokumentarnih filmova, radio i televizijskih emisija).

Novinski publicistički podstil se naziva još medijskim diskursom, od engleskog *media discourse*.

Halil zapaža da je diskurs masovnih medija jedan od najfrekventnije zastupljenih u društvu. Uprkos pojavi novih vidova komunikacije, štampa, radio i televizija predstavljaju najvažnije vidove masovne komunikacije, a među njima Halil posebno izdvaja novinski diskurs ili žurnalističku prozu (Khalil 1999: 22). Žanrovski posmatrano, publicistički stil obuhvata veliki broj pismenih i usmenih žanrova. Pismeni žanrovi su vest, članak, uvodnik, pismo, prikaz, pregled, feljton, hronika, izveštaj i slično, a usmeni žanrovi uključuju javni nastup, govor, referat i razgovor (Tošović 2002: 299-302). Abdulaziz (‘Abd al-‘Azīz) u svojoj studiji *Jezik modernog novinarstva (Luġa al-ṣiḥāfa al-mu‘āšira)* navodi da su najvažniji žanrovi novinskog teksta vest, članak i izveštaj, pri čemu vest izdvaja kao najvažniji žanr novinskog publicističkog

podstila (‘Abd al-‘Azīz 1978: 16-17). Abu Zejd ističe da su u pisanom sportskom novinarstvu najznačajnije vrste tekstova sportski izveštaj, sportski komentar i sportska kolumna (‘Abū Zayd 1986: 82).

Publicistički funkcionalni stil se može klasifikovati i prema načinu obrade i predstavljanju materijala, što je najrelevantnija klasifikacija za naš rad. Na osnovu tog kriterijuma se razlikuju:

1. informativni podstil, koji obuhvata članke, kraće informacije, šire informacije, hronike, preglede pisanja štampe, saopštenja, intervjuje, izveštaje i slično;
2. analitički podstil, koji obuhvata uvodnike, komentare, kritičke članke, osvrte, prikaze, recenzije i slično;
3. književnopicistički podstil, koji obuhvata reprtaže, feljtone, pamflete i slično;
4. enigmatski podstil, koji obuhvata ukrštenice, rebuse i slično;
5. stripovni podstil, koji obuhvata stripove (Tošović 2002: 310).

Sportski publicistički funkcionalni stil se izdvaja u odnosu na ostale vidove publicističkog teksta u pogledu tema kojima se bavi i sve češće nema samo informativnu već i zabavnu ulogu, na šta ukazuje i Bird:

„Although the main purpose of much newspaper sports coverage is to inform the reader, it is not really so straightforward. Increasingly sports coverage in newspapers involves gossip, intrigue, the personal lives of the stars – in other words a good deal of sports coverage is more concerned with entertainment than information“ (Beard 1998: 85).

Prema Halilovom mišljenju, pored resursa koji u datom jeziku postoje, na razlike u iskazivanju spoljašnje strukture u publicističkom tj. medijskom diskursu utiče i pet opštih i međusobno povezanih parametara. U njih spadaju: tema, medijum, komunikativna funkcija, šematska struktura teksta i rečenična struktura. Tema utiče najpre na izbor leksike, medijum utiče na formu i jezički izraz, a komunikativna funkcija, koja je uslovljena očekivanjima ciljne publike, utiče na leksiku, formu i jezički izraz. Svaki publicistički tekst poseduje određenu šematsku strukturu koja je uslovljena

tipom teksta, a ta šematska struktura utiče na organizacione osobine i različite razvojne modele u diskursu. Što se tiče rečenične strukture, ona uglavnom služi kao pokazatelj tipa teksta kojem pripada (Khalil 1999: 20-21).

Sportski publicistički funkcionalni stil u savremenom standardnom arapskom jeziku poseduje specifične karakteristike na planu leksičke, gramatičke i sintaksičke strukture i po njima se razlikuje od drugih funkcionalnih stilova. Osim toga, odnos između jezika i medija posebno je interesantan u arapskom jeziku:

„The relationship between language and the media is particularly interesting in the Arabic context due to the diglossic nature of its speech communities. Two major forms of Arabic characterize these communities: one is the spoken everyday language of communication (*‘āmmiyya* ‘vernacular/colloquial/dialect’), which is also written in certain contexts, the other a literary variety which is the medium of written communication and is also spoken in some formal contexts (*fuṣḥā* “lit: eloquent, literary”/standard). The two varieties differ in linguistic form, manner of acquisition, function or use, and social meaning/value“ (Eid 2007: 403-404)

Analiziranu građu čine pismeni publicistički tekstovi iz jezika sporta koji su birani iz pretraživog onlajn korpusa arapskog jezika *arabiCorpus* (<http://arabicorpus.byu.edu/>) koji sadrži pet glavnih kategorija ili žanrova: novine, moderna književnost, neknjiževni tekstovi, egipatski dijalekat i premoderni jezik. Što se dnevnih novina tiče, ovaj korpus obuhvata sledeće listove: al-Misrī al-yawm (Egipat) iz 2010. godine sa 13880826 reči, al-Ṭawra (Sirija) sa 16153918 reči, al-Taḡdīd (Maroko) iz 2002. sa 2919782 reči, al-Waṭan (Kuvajt) iz 2002. sa 6454411 reči, al-Ġad (01, Jordan) iz 2010. i 2011. sa 19234228 reči, al-Ġad (02, Jordan) iz 2010. i 2011. sa 19628088 reči, al-’Ahrām (Egipat) iz 1999. sa 15892001 reči, al-Ḥayāt (London) iz 1997. sa 19473315 reči, al-Ḥayāt (London) iz 1996. sa 21564239 reči i kolumna Šurūq (Egipat) sa 2067137 reči.

Pored navedenih vrsta tekstova, postoji još jedna, relativno nova vrsta pisanja u oblasti sporta koja bi se mogla smestiti u okvire publicističkog funkcionalnog stila, na šta ukazuje Bird (Beard). To su prilozi u takozvanim *fenzinama* (eng. *fanzine*),

magazinima koje sastavljaju i uređuju ljubitelji određenih sportskih disciplina i navijači (Beard 1998: 42). Ipak, ta vrsta pismene realizacije jezika sporta nije uzeta u obzir u našem istraživanju. Osnovni žanr publicističkog funkcionalnog stila jeste novinski, a za proučavanje sportskog publicističkog funkcionalnog stila u savremenom standardnom arapskom jeziku kao relevantne smo izdvojili informativni (članak, pregled pisanja štampe, saopštenje, intervju, izveštaj i tome slično) i analitički podstil (uvodnik, komentar i tome slično). Stoga novinski žanr sa sportskim izveštajem, sportskim komentarom i sportskom kolumnom, prema već pominjanim shvatanjima Abu Zejda ('Abū Zayd 1986: 82), čine okosnicu našeg istraživanja pisanih tekstualnih realizacija jezika sporta u okviru publicističkog funkcionalnog stila.

U daljem tekstu bliže će biti predstavljene leksičke osobine sportskog publicističkog stila u savremenom standardnom arapskom jeziku, kao najrelevantnije za istraživanje arapske sportske terminologije.

9.3.1 Leksičko-terminološke osobine sportskog publicističkog funkcionalnog stila u savremenom standardnom arapskom jeziku

Uopšteno posmatrano, publicistički funkcionalni stil poseduje specifične odlike po kojima se izdvaja među drugim funkcionalnim podstilovima. Jedna od najvažnijih jesu leksičko-stilski slojevi koje, prema mišljenju Tošovića, određuju i ograničavaju žanrovi publicističkog funkcionalnog stila (Tošović 2002: 316-317). Kao i kod sportskog naučnog funkcionalnog stila, kod tekstova koji pripadaju sportskom publicističkom funkcionalnom stilu jedna od najupečatljivijih leksičkih karakteristika jeste prisustvo znatnog broja termina, s tim što oni pripadaju različitim leksičko-stilskim slojevima. Ovakvo „raslojavanje“ specijalnog jezika i terminologije posledica je sociolingvističkog fenomena *leksičke/terminološke banalizacije* koja predstavlja „društvenu manifestaciju jezičkog prilagođavanja“ (Schrobelgen 2010: 14). Leksička, to jest terminološka banalizacija očituje se kao „drugi jezik koji je iznikao iz 'tehničkog'

jezika kako bi obezbedio širu difuziju informacija koje su relevantne za taj domen iskustva putem određenog jezika“ (Galison 1978: 9).²⁰

Ideja banalizacije jezika, čiji je začetnik francuski lingvista Robert Galison (Robert Galisson), podrazumeva razlikovanje dva tipa terminologija. Prvi tip je „tehnički“ i koriste ga samo stručnjaci. Drugi tip je „banalizovan“, jer reč o terminologiji koju koristi šire društvo kako bi moglo da funkcioniše u okviru date specijalizovane oblasti i u okviru medijuma u kojem se javlja (Schrobilgen 2010: 24; Cabré 1999: 63). Takođe, banalizovan jezik predstavlja plod jedinstvene situacije, plod jezičkog kontakta u okviru kojeg se tehnički jezik nastao u stranom jeziku, jeziku-davaocu, takoreći kalemi na jezik-primalac (Schrobilgen 2010: 189).

Uz nužna uopštavanja, leksičko-stilske slojeve koji se javljaju u žanrovima publicističkog funkcionalnog stila možemo podeliti na:

- sloj formalne terminologije – formalna terminologija jeste stručna terminologija koja pretežno pripada specijalnom jeziku;
- sloj granične terminologije – granična terminologija jeste stručna terminologija koja pretežno pripada graničnom području između opšteg i specijalnog jezika i obuhvata termine koji su poznati i onima koji se profesionalno ne bave datom oblašću;
- sloj neformalne terminologije i dijalektizama – neformalna terminologija koja pretežno pripada opštem leksikonu jednog jezika;
- neutralni leksički sloj.

Mora se napomenuti da je ovakva podela relativnog karaktera jer je praktično nemoguće utvrditi tačne granice između ovih leksičko-stilskih slojeva, pri čemu je samo delovanje sredstava informisanja učinilo da se veliki broj stručnih termina proširi i van granica specijalnog jezika i da postanu poznati širem auditorijumu. Stoga ne bi bilo netačno reći ni da sloj granične terminologije obuhvata kako termine koji su poznati i

²⁰ Citirano prema Schrobilgen, W. M. 2010. *Italian Internet Terminology: A corpus-based approach to banalised language*. Neobjavljena doktorska disertacija. Toronto: University of Toronto, na str. 24.

onima koji se profesionalno ne bave datom oblašću, tako i neformalne termine i dijalektizme.

Galison je kao glavna obeležja banalizovane fudbalske terminologije u francuskom jeziku odredio sledeće:

- a) kompozicija – banalizovani vokabular je uglavnom nastao kompozicijom u užem smislu koja se pokazala kao veoma produktivan mehanizam;
- b) priroda i forma – banalizovani vokabular je više u skladu sa opštim nego sa stručnim vokabularom i to se odražava kroz uvećan broj pridevskih i priloških konstrukcija, veće prisustvo finitnih glagolskih oblika i manje prisustvo imenica;
- c) izbor tehničkog vokabulara i pozajmljivanje iz opšteg vokabulara – banalizovani deo tehničkog vokabulara zadržava samo termine koji imaju najveću sposobnost pokrivanja, dok iz opšteg vokabulara preuzima izraze za izražavanje procene, kao i termine koji se odnose na ratovanje i poslovanje;
- d) obim korišćenja – stručni termini koji su deo banalizovanog vokabulara jesu internacionalizmi, termini sa globalnom upotrebom;
- e) različite vrste senzitivnosti – banalizovani vokabular se oslanja na sinonime što nije tipično za naučno-stručni stil (Schrobilgen 2010: 24-25).

Što se tiče banalizovane sportske terminologije u savremenom standardnom arapskom jeziku koja se javlja u publicističkom funkcionalnom stilu, ona iskazuje izvesne razlike i specifičnosti u odnosu na navedena obeležja. Prva takva specifičnost odnosi se na neznatno prisustvo termina nastalih kompozicijom u užem smislu tj. termina nastalih slivanjem, a veće prisustvo termina nastalih kompozicijom u širem smislu i upotrebnim skraćivanjem termina koji su nastali kompozicijom u širem smislu. Na primer:

Da' al-kura li ḥiṣmika tumma tağallab 'alayhi

Yabdū al-Barsā fī ḡāya al-istimtā' bi al-kura hīna yastahwid 'alayhā, wa yaḡīd tadwīrahā, wa yabtakir muṭallaqāt al-tamrīr minhā, lakinna dirāsa našarathā maḡalla (Tšāmbiyūnz) al-mutaḥaṣṣiṣa fī kull mā yattaṣil bi dawriyy 'abtāl 'Ūrūbā, tuqaddim mu'ṭayāt mudhiša wa rubbamā ṣādima 'ammā 'asammathu tark al-kura li al-ḥiṣm min

'ağl al-tağallub 'alayhi, wa huwa nahğ ġāya fī al-raw'a wa al-šu'ūba ma^{an}, waḍa 'ahu 'alā al-waraq al-dāhiya Ġūzīh Mūrīnyū hīn kān yudīr al-'Intar, wa huwa yuwāğih al-Barsā 'arba' marrāt fī dawriyy al-'abṭāl li al-mawsim al-mādī! Al-dirāsa tufīd bi 'anna al-farīq al-'isbāniyy al-rahīb ḥaqqāqa ḥiyāza li al-kura fī al-mubārayāt ġamī'an miqdāruhā 67 bi al-mi'a, fī muqābil 33 wa 'iṣrīn li al-Nīrātzūrī, wa qad 'atamma Baršilūna 555 tamrīra ṣaḥīḥa ḥilāl mubārā wāḥida min al-mubārayāt al-'arba' muqābil 67 tamrīra ṣaḥīḥa li al-'Intar, wa ma'a hādā fa 'inna al-farīq alladī rabaḥa fī ḥātima al-'umūr kān al-ṭaraf al-'aqall istiḥwād^{an} 'alā al-kura, wa hādīhi natīğa mudhiša lā yumkin li mudarrib 'āḥar ġayr Mūrīnyū 'aw li farīq 'imlāq ġayr al-'Intar 'an yuḥaqqiqahā, lākin hunālik mustalzamāt kānat mutawāfira ladā farīq Mūrīnyū wa lā yatawāfar 'alayhā 'ayy farīq 'āḥar, rubbamā sayadūr fī ḥalad mudarribihi al-ṣaḥīr 'alā ḥuṭā al-'Intar wa taqlīdīhi, wa hunālik mā yusammīhi al-ḥubarā' fī al-ittihād al-'ūrūbiyy bi al-difā' min al-'umq, wa huwa 'uslūb yaḥtazil al-masāfāt bayn lā'ibī al-farīq al-mudāfi' hīn yaḥsir al-kura, wa rubbamā yulğīhā fī ba'd al-'ahyān, wa al-'amr bi dawrihi lā ya 'nī suhūla al-taṭbīq fa 'anta fī ḥāğa 'ilā liyāqa badaniyya fī qimmatihā wa lā'ibīn yantaqilūn min al-difā' 'ilā al-ḥuğūm bi sur'a 'ağība, kamā huwa al-ḥāl bi al-nisba li al-nağm al-'arğintīniyy Mīlītū alladī kān yaşuqq ṭarīqahu ka al-sahm fī şufūf Baršilūna ṭumma tarāhu yudāfi' kamā law 'annahu yu'addī dawr Şāmū'il 'aw Lūsyū 'aw Māykūn. Al-dirāsa mudhiša fī tafāşīlihā, wa fī tabsīihā li al-ma'lūma, ṭumma ta'tī al-istintāğāt al-'aktar 'itārat^{an}, fa fī al-mubārā allatī fāz fihā al-Barsā bi hadaf waḥīd wa lam yata'ahhal 'ilā al-mubārā al-nihā'iyya, irtakab lā'ibū al-Blūğrānā 20 fāwil^{an} (ḥaṭa') wa kānat lahum 44 daqīqa wa 42 ṭāniya min imtilāk al-kura ḥilāl al-mubārā, fīmā lam yartakib al-'Intar wa huwa al-farīq al-mudāfi' 'ağlab al-waqt ġayr 15 fāwil^{an} wa qad imtalak al-kura fī 14 daqīqa wa 44 ṭāniya. Wa yusammā al-ḥubarā' al-'ūrūbiyyūn fī hādīhi al-dirāsa riḥla al-'Intar fī al-'ām al-mādī bi ṭarīq al-mağd, wa lā yastanidūna 'alā mā ġarā fī al-mubārayāt al-'arba' 'amām Baršilūna allatī taş'ab fī al-'āda hazīmatuhu, wa 'innamā tamtaddu 'ilā al-nihā'iyy 'amām al-Bāyirn kānat al-ḥiyāza 'alā al-'Intar bimā mağmū'uhu 34 bi al-mi'a fī muqābil 66 bi al-mi'a wa hiya nisba ḥiyāza al-farīq al-bāfāriyy, wa hādīhi al-mufāraqa tadulluka muğaddad^{an} 'alā 'anna Mūrīnyū kān yu'īd tartīb 'aškāl al-difā' hīn yaşā', fa qad kān yufakkir fī al-fawz bi 'aqall ṭaman mumkin wa bi mustaw^{an} mutadannⁱⁿ min al-'aḍrār, wa kān lahu mā 'arād li yuqaddima dars^{an} nādir^{an} tāriḥiyy^{an} fī al-difā' min al-'umq, wa huwa dars lan

yatakarrara fī kull marra sawā^{an} fī šuḥūsihi 'aw 'abṭālihi 'aw zurūfīhi, wa hunā tukmanu 'abhā mafātin al-sāḥira al-mustadīra (instance of fAwI found in Ghad02 — reference: A\{422627\}S\{Sports\}D03-28-2011: <http://arabiccorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 28. decembra 2011).

„Daj loptu protivniku pa ga pobedi

Barsa izgleda kao da maksimalno uživa u lopti dok je ima u svom posedu, dobro je kotrlja i stvara trouglove prilikom pasova. Međutim, istraživanje koje je objavio časopis *Čempions* specijalizovan za sve u vezi sa Ligmom šampiona Evrope nudi začuđujuće, možda čak šokantne podatke o takozvanom prepuštanju lopte protivniku kako biste ga pobedili. To je neverovatan i izuzetno težak način koji je na papir stavio dovtljivi Žoze Murinjo dok je vodio Inter igravši sa Barsom četiri puta u prošlogodišnjoj Ligi šampiona Evrope! U istraživanju se navodi da je strašni španski tim ostvario posed lopte na svim utakmicama u iznosu od 67% u odnosu na 33 i 20 Nerazurija. Barcelona je ostvarila 555 dobrih dodavanja tokom jedne od četiri utakmice u odnosu na 67 dobrih dodavanja Intera. Uprkos tome, tim koji je na kraju dobio bila je strana koja je imala manji posed lopte. To je začuđujuć rezultat koji može da ostvari samo trener kao što je Murinjo i veliki tim kao što je Inter. Međutim, kod Murinjevog tima bilo je nekih preduslova koji nisu postojali kod drugih timova, možda će slavni trener razmišljati o koracima i tradiciji Intera. Postoji nešto što stručnjaci u EU zovu odbranom iz dubine i to je stil kojim se smanjuje razdaljina između igrača odbrane kada izgube loptu ili kada je povremeno zadržavaju. To se samo po sebi ne može lako da se primeni jer vam je potrebna vrhunaska kondicija gde igrači čudesnom brzinom prelaze iz odbrane u napad, kao što je to slučaj sa argentinskom zvezdom Militom koji je kao strela krčio put kroz redove Barcelone da biste ga potom videli kako brani kao da vrši ulogu Samjuela, Lusija ili Maikona. Ovo istraživanje ima neverovatne detalje i pojednostavljene podatke, a na zaključci su najuzbudljiviji. U utakmici u kojoj je Barsa postigla jedini gol ne kvalifikovavši se za finale, igrači Blugrane su imali 20 faula (prekršaja) a loptu su posedovali 44 minuta i 42 sekunde tokom utakmice, dok su igrači Intera, kao tima koji se većinu vremena branio, imali samo 15 faula a loptu su u posedu imali 14 minuta i 44 sekunde. Evropski stručnjaci u studiji to nazivaju prošlogodišnjim Interovim putovanjem na stazi slave i ne oslanjaju se na ono šta se događalo na četiri utakmice sa Barselonom koju je kao i obično teško poraziti, već se pruža do finala sa

Bajernom gde je Inter posedovao loptu ukupno 34% u odnosu na 66% koliko je loptu posedovao bavarski tim, i ta razlika vam ponovo ukazuje na to da je Murinjo ponovo uređivao formu odbrane kad je želeo, jer je razmišljao o tome da pobedi po najnižoj ceni i sa najmanje muka, a imao je šta je hteo da održi retku istorijsku lekciju o odbrani iz dubine i to je lekcija koja se neće uvek ponavljati bilo u pogledu učesnika, junaka ili uslova i upravo se tu krije privlačnost magične lopte!“

Na ukupno neznatno prisustvo slivenica utiče činjenica da slivanje kao proces građenja termina nema značajnu ulogu u građenju sportske terminologije u savremenom standardnom arapskom jeziku. S druge strane, zapaža se veće prisustvo terminoloških sintagmi (kompozicija u širem smislu), koje se neretko navode u skraćenom obliku. To je direktna posledica praktičnog ostvarivanja principa jezičke ekonomije (Beard 1998: 51), posledica potrebe za konciznijim izražavanjem u publicističkom stilu, ali i neformalnije upotrebe stručne terminologije uopšte. U prethodnom odlomku, na primer, uopšte nema izvornih arapskih slivenica, već se samo javljaju terminološke sintagme u punom i skraćenom vidu:

istaḥwad ('*alā al-kura*) – „posedovati (loptu)“;
dawriyy 'abtāl ('*Ūrūbā*) – „Liga šampiona (Evrope)“;
liyāqa badaniyya – „kondicija“;
irtakab fāwil^{an} (*ḥaṭa^{an}*) – „načiniti faul (prekršaj)“;
imtalak al-kura – „posedovati (loptu)“;
al-ḥiyāza – „posedovati (loptu)“;
al-difā' min al-'umq – „odbrana iz dubine“.

Što se tiče načina za građenje termina u arapskim sportskim publicističkim tekstovima, uopšteno gledano, prednost ima međujezičko pozajmljivanje. Leksičko-stilski sloj kojem arapski sportski termini u publicističkim tekstovima pripadaju direktno utiču na zastupljenost konkretnih načina na koje je međujezičko pozajmljivanje ostvareno. Dok kod formalnih termina preovlađuju mehanizmi kao što su strukturno prevođenje i funkcijska aproksimacija, u slojevima granične i neformalne terminologije i dijalektizama zapaža se značajno prisustvo direktnih pozajmljenica. Kako je Galison uočio, stručni termini koji su deo banalizovanog vokabulara jesu internacionalizmi,

termini sa globalnom upotrebom pri čemu su najzastupljeniji oni stručni termini koji imaju najveću sposobnost pokrivanja. To važi i za banalizovani vokabular arapskog sportskog publicističkog stila. U prethodnom tekstu, na primer:

al-Barsā – „Barsa (nadimak fudbalskog kluba Barselona)“ > katalonski: *Barça*;
istaḥwaḍ ‘alā al-kura – „posedovati loptu“ > engleski: *ball possession*;
mağalla (Tšāmbiyūnz) – „časopis Čempions“ > engleski: *Champions magazine*;
al-’Intar – „FK Inter“ > italijanski: *Inter*;
Baršilūna – „FK Barselona“ > katalonski: *Barcelona*;
ḥiyāza li al-kura – „posedovati loptu“ > engleski: *ball possession*;
al-Nīrātzūrī – „Nerazuri“, „crno-plavi (nadimak nadimak fudbalskog kluba Inter)“ > italijanski: *Nerrazzuri*;
tamrīra – „dodavanje“, „pas“ > engleski: *pass*;
al-difā’ min al-’umq – „duboka odbrana“ > engleski: *defence in depth*;
al-mubārā al-nihā’iyya – „finalna utakmica“, „finale“ > engleski: *final match, final game*;
al-Blūğrānā – „Blaugrana“, „plavo-bordo“ > katalonski: *Blaugrana*;
fāwil (ḥaṭa’) – „faul“, „prekršaj“ > engleski: *fault*;
imtilāk al-kura – „posedovati loptu“ > engleski: *ball possession*;
al-nihā’iyy – „finale“ > engleski: *final, finals*;
al-Bāyirn – „FK Bajern“ > nemački: *Bayern*.

Tošović ističe da se sinonimi, arhaizmi i kolokvijalizmi retko javljaju u publicističkom funkcionalnom stilu u odnosu na književni stil, te da retka upotreba tih oblika u tekstualnim realizacijama publicističkog funkcionalnog stila vodi ka učestalom ponavljanju leksema (Tošović 2002: 317). Dok, sa jedne strane, nismo zabeležili upotrebu arhaizama, s druge strane, sinonimi i kolokvijalizmi se u arapskom sportskom publicističkom stilu javljaju češće nego u naučnom funkcionalnom stilu, kao što se često ponavljaju.

Prethodni tekst ukazuje na to da se banalizovana sportska terminologija u arapskom publicističkom stilu oslanja na sinonime u većoj meri nego što je to slučaj u naučnom funkcionalnom stilu. Na primer:

al-Barsā – „Barsa (nadimak fudbalskog kluba Barselona)“ = *Baršilūna* – „FK Barselona“ = *al-Blūgrānā* – „Blaugrana“, „plavo-(tamno) crvena“;
istaḥwad ‘*alā al-kura* = *ḥiyāza li al-kura* = *imtilāk al-kura* – „posedovati loptu“;
al-’Intar – „FK Inter“ > italijanski: *Inter* = *al-Nīrātūrī* – „Nerazuri“, „crno-plavi (nadimak nadimak fudbalskog kluba Inter)“ > italijanski: *Nerrazzuri*;
al-mubārā al-nihā’iyya = *al-nihā’iyy* – „finalna utakmica“, „finale“ > engleski: *final match, final game*;
fāwil = *ḥaṭa’* – „faul“, „prekršaj“ > engleski: *fault*;
al-Bāyirn – „FK Bajern“ > nemački: *Bayern* = *al-farīq al-bāfāriyy* – „bavarski tim“.

Iako je manje zastupljeno nego u naučnom funkcionalnom stilu, ponavljanje leksema i termina u istom značenju u novinskim tekstovima ipak je neminovno. Na primer:

„*Wa bi al-nisba li ’Ifriqiyā naḍkuru ’annahu fī sanatay 86 wa 98 kāna al-farīq al-waḥīd alladī zahara bi waḡh mušarraf huwa al-farīq al-maḡribiyy alladī ḥāda ’iqsā’iyyāt ma’a fīraq qawīyya sawā^{an} fī ka’s al-’ālam ’aw ka’s ’Ifriqiyā baynamā zaharat al-fīraq al-’uhrā (al-Kāmirūn, Tūnis, Ġanūb ’Ifriqiyā, Nayḡīriyā) bāhita wa fī mustawā ’aqall min mustawayātihā al-ma’ḥūda ’alā raḡm min kawnihā fīraq^{am} qawīyya wa mutawāzina, wa lakinnahā ḥādat ’iqsā’iyyāt ma’a fīraq maḡmūra lam tu’ahhilhā li al-bulūḡ ’ilā al-nihā’iyyāt fī ’awḡ quwwatihā wa ’irākiyyatihā*“ (instance of mwndyAl found in Tajdid02 — reference: 402sports1482.txt, <http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 16. juna 2012).

„Što se tiče Afrike, pomenućemo da je jedini tim koji je osvetlao obraz 1986. i 1998. godine bio marokanski koji se u eliminacionom delu takmičenja borio protiv jakih ekipa, kako na svetskom tako i na afričkom kupu, dok su drugi timovi (Kamerun, Tunis, Južnoafrička Republika, Nigerija) bili bleđi i na nižem nivou od uobičajenog iako su to

jake i izbalansirane ekipe koje su u eliminacionom delu takmičenja igrale protiv nepoznatih timova, ali se nisu kvalifikovale za finale mada su tad bile na vrhuncu snage i borbenosti.“

Za razliku od francuskog i italijanskog banalizovanog jezika sporta, u arapskom banalizovanom jeziku sporta koji se javlja u okviru publicističkog funkcionalnog stila ne uočava se znatno veće prisustvo finitnih glagolskih oblika u odnosu na naučni funkcionalni stil.

Stoga se može zaključiti da do banalizacije sportske terminologije u arapskom publicističkom stilu dolazi zbog sledećih razloga:

- a) učestalog skraćivanja formalne terminologije nastale kompozicijom u širem smislu;
- b) izbora tehničkog vokabulara i pozajmljivanja iz opšteg vokabulara, pri čemu se iz tehničkog vokabulara zadržavaju samo termini koji imaju najveću sposobnost pokrivanja, dok se iz opšteg vokabulara preuzimaju fraze za izražavanje procene, kao i termini koji se odnose na ratovanje i poslovanje;
- c) obima korišćenja – stručni termini koji su deo banalizovanog vokabulara jesu internacionalizmi, termini sa globalnom upotrebom;
- d) sinonimije – banalizovani vokabular se oslanja na sinonime što nije tipično za naučno-stručni stil.

Na leksičko-terminološke karakteristike arapskog sportskog publicističkog stila utiče i tema teksta. Zbog toga je najprisutnija fudbalska terminologija pošto je to definitivno najpopularniji i najzastupljeniji sport u arapskom svetu. Potvrdu za to nalazimo i u kvantitativnom istraživanju frekventnosti leksema u vestima iz sveta i sporta u sedam dnevnih arapskih listova koje je sproveo Abdul Razak (Abdul Razak). On je utvrdio da se u sportskoj sekciji najfrekventnije javlja sledećih deset jednoleksemskih termina: *farīq* – „tim“, „ekipa“, *mubārā* – „utakmica“, „meč“, *muntahab* – „reprezentacija“, *lā'ibūna* – „igrači“, *kura* – „lopta“, *fawz* – „pobeda“, *nādī* – „klub“, *lā'ib* – „igrač“, *ittihād* – „savez“, „asocijacija“ i *dawriyy* – „liga“ (Abdul Razak 2011: 192). Što se tiče terminoloških sintagmi, najfrekventnije su one koje sadrže

lekseme poput: *dawriyy* – „liga“, *ka's* – „kup“, *dawr* – „runda“, *ğazā'* – „penal“, „kazna“, *wuddiyy* – „prijateljski“, *kura* – „lopta“, *badal* – „umesto“, *ğawla* – „etapa“, „runda“ i *mutadayyil* – „donji“. Na primer:

dawriyy al-mumtāz = *dawriyy al-'aḏwā'* = *dawriyy al-darağā al-mumtāza* – „prva liga“, „Premijer liga“;

ka's 'Ūrūbā = *ka's al-'umam al-'ūrūbiyya* = *ka's 'Ūrūbiyyā* = *ka's 'umam 'Ūrūbā* – „Kup Evrope“;

al-dawr nişf al-nihā'iyy = *al-dawr qabl al-nihā'iyy* – „polufinale“, „polufinalna runda“;

rakla al-ğazā' = *ḏarba al-ğazā'* – „penal“, „kazneni udarac“;

al-mubārā al-wuddiyya = *al-muqābala al-wuddiyya* – „prijateljski meč“, „prijateljska utakmica“, „prijateljski susret“;

kura 'arḏiyya – „niska lopta“;

kura ṭawīla – „duga lopta“;

kura fawq al-'āriḏa – „lopta preko prečke“;

waqt badal al-ḏā'i' = *waqt badal min al-ḏā'i'* = *waqt badal 'an al-ḏā'i'* – „nadoknada (vremena)“;

al-ğawla al-'aḥīra – „finale“;

al-ğawla qabl al-'aḥīra – „polufinale“;

mutadayyil tartīb = *mutadayyil ġadwal* – „poslednje plasiran“ (Abdul Razak 2011: 203-204).

Učestala upotreba navedenih termina direktna je posledica tematskog usmerenja arapskih dnevnih listova. U direktnoj vezi sa tim su leksičko-stilska svojstva novinskog žanra publicističkog funkcionalnog stila, o čemu Halil (Khalil) iznosi sledeće zapažanje:

„Although a newspaper is in general identified with non-literary language, it nevertheless includes literary or fictional types of discourse in which the writer describes phenomena involving feelings or emotions (e.g. short stories, signed articles). This explains why newspaper discourse displays several kinds of language and is stylistically very eclectic“ (Khalil 1999: 23).

Pomenuta eklektičnost publicističkog funkcionalnog stila najpre dolazi do izražaja kod novinskih komentara koji imaju manje ili više polemični karakter, i to se naročito ispoljava na leksičko-terminološkom planu. Na primer:

„Al-kura al-miṣriyya fī muftaraq al-ṭuruq

Al-ḥaṭar yuḥaddiqu bi al-kura al-miṣriyya.. Al-muntaḥabāt fašalat.. Wa al-musābaqāt tarāḡa ‘at.. Wa al-mustaqbal ‘aṣbah ‘akṭar ġumūd^{an}!

Wa ‘alā al-ša‘īd al-‘idāriyy, lā yūḡad taḥṭīṭ ‘ilmiyy.. Wa lā ‘istrātīḡiyya li taṭwīr al-la‘ba, kamā ḡābat al-‘adāla wa al-šafāfiyya, wa tafāššā al-fasād bi daraḡa ‘akṭar ḥuṭūra, wa ma‘ahu bāt al-‘amal fī al-‘iṣlāḥ sa‘b al-manāl.

Fī ḥāḡā al-taḡqīq, šaḥḥaša al-ḥubarā’ makāmin al-dā’ wa wašafū al-dawā’, wa rasamū ḥariṭa al-nuḥūd bi al-kura al-miṣriyya“ (instance of AlkrQ found in Masri2010 — reference: A238966I1640S297D4-Jan-2010: <http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 28. decembra 2011).

„Egipatski fudbal na raskršću

Opasnost vreba egipatski fudbal. Reprezentacije su gubile. Takmičenja su se unazadila. Budućnost je postala neizvesnija!

Što se tiče upravljanja, ne postoji naučni pristup, niti strategija za unapređenje igre, a nedostaju i pravda i transparentnost. Korupcija se do te mere raširila da je postala još opasnija, a sa time je i nada da će biti reforme postala teško dostupna.

U ovom istraživanju eksperti su dijagnostifikovali gde se krije obolenje i prepisali su lek, kao što su iscertali mapu za oporavak egipatskog fudbala.“

U prethodnom novinskom komentaru eklektičnost publicističkog funkcionalnog stila iskazana je upotrebom leksičkih i terminoloških jedinica koje se uobičajeno sreću u tekstovima iz oblasti zoologije, medicine i politike, kao i drugih leksema i fraza koje se ne sreću često u tekstovima sa sportskom problematikom. Na primer:

muftaraq al-ṭuruq – „raskršće“;

ḥaddaqa bi – „vrebati“;

tarāġa – „unazaditi se“;
‘adāla – „pravda“;
šafāfiyya – „transparentnost“;
fasād – „korupcija“;
tahqīq – „istraga“, „istraživanje“;
dā’ – „bolest“;
waṣafa – „prepisati (lek)“;
dawā’ – „lek“.

Leksičko-terminološka svojstva sportskih publicističkih tekstova mogu se posmatrati i iz perspektive stilski neutralnih i stilski obojenih leksičkih slojeva. U vezi sa leksičkim odlikama novinskog funkcionalnog podstila Tošović zapaža da se najčešće javljaju dva leksička sloja – neutralni i terminološki, dok stilski obojene lekseme predstavljaju srazmerno retku pojavu (Tošović 2002: 320). Ista pojava se zapaža i u tekstovima iz sportskog novinskog žanra u savremenom standardnom arapskom jeziku. Na primer:

*„Tūtinhām yaṣ‘aq Mīlān wa liqā’ al-ṭa’r yaġma‘ ‘Arsināl wa Baršilūna al-yawm
 Ḥasara Mīlān al-‘iṭāliyy ‘amām Tūtinhām al-‘inglīziyy 1-0 ‘amsi al-ṭulātā’ ‘alā
 mal‘ab Sān Sīrū fī Mīlān fī dahāb al-dawr ṭumn al-nihā’iyy li musābaqa dawriyy ‘abṭāl
 ‘Ūrūbā li kura al-qadam.*

*Wa saġġala Bītir Krāwtš hadaf al-mubārā al-waḥīd fī al-daḡīqa 80, li tatawāṣal
 al-‘uqda al-‘inglīziyya li al-fariq al-lāmbārdiyy alladī sabaqa lahu wa ‘an ḥaraġa min
 al-dawr dātīhi fī al-mawsim al-mādī ‘alā yad Mānšistir Yūnāytid, ‘iḡāfat^{an} ‘ilā
 ḥasāratīhi nihā’iyy al-buṭūla ‘amām Līfirbūl qabla sitta mawāsim wa bāt Mīlān bi ḥāġa
 ‘ilā al-fawz bi natīġa ‘akṭar min hadaf fī liqā’ al-‘iyāb alladī sayuqām ba‘da ṭalāṭa
 ‘asābī’.*

*Wa fī dāt al-dawr ta‘ādala Fālinsiyā al-‘isbāniyy ma‘ Šālkih al-‘almāniyy 1-1
 ‘alā mal‘ab Mīstāyā fī Fālinsiyā wa saġġala Rūbīrtū Sūldādū (17) hadaf Fālinsiyā, wa
 al-‘isbāniyy Rā’ul Ġūnzālīz (64) hadaf Šālkih“* (instance of krQ Alqdm found in
 Ghad02 — reference: A\{415550}\S\{MainPage}\D03-06-2011:
<http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 15. juna 2012).

„Totenhem iznenadio Milan, danas revanš Arsenalu i Barselone

Italijanski Milan je izgubio od engleskog Totenhema sa 1-0, kod kuće, na stadionu San Siro u Milanu u osmini finala fudbalskog takmičenja Lige šampiona Evrope.

Piter Krauč je zabeležio jedini pogodak na utakmici u osamdesetom minutu, čime se nastavila engleska zagonetka za tim iz Lombardije koji je prošle sezone već ispao iz istog takmičenja od Mančester Junajteda, kao što je izgubio u finalu šampionata od Liverpula pre šest sezona. Milan će morati da pobedi sa razlikom većom od jednog gola u revanšu koji će se održati za tri nedelje.

U istom kolu španska Valensija je sa nemačkim Šalkeom igrala nerešeno, 1-1, na stadionu Mestaja u Valensiji. Roberto Soldado (17) je postigao pogodak za Valensiju, a Španac Raul Gonzales za Šalke.“

Neutralni leksički sloj obuhvata lekseme iz opšteg jezika i opšteg leksičkog fonda. Na primer:

ğama ‘a – „okupiti“;
al-yawma – „danas“;
'amsi – „juče“;
al-tulātā – „utorak“
'iṭāliyy – „italijanski“, „Italijan“;
'amām – „ispred“;
'inglīziyy – „engleski“, „Englez“;
'Ūrūbā – „Evropa“;
waḥīd – „jedini“;
dāt – „isti“;
māḍī – „prošli“;
'idāfat^{an} 'ilā – „uz to“, „kao i“;
'amām – „pred“, „ispred“;
qabla – „pre“;
sitta – „šest“;

bāt – „postati“, „ostati“;
bi – „u“;
'ilā – „ka“;
fī – „u“;
alladī – „koji“;
ba'da – „posle“;
talāta – „tri“;
'usbū' – „nedelja“;
'almāniyy – „nemački“.

Terminološki sloj novinskog publicističkog podstila obuhvata stručnu terminologiju koja pretežno pripada graničnom području između opšteg i specijalnog jezika, to jest termine koji su poznati i onima koji se profesionalno ne bave datom oblašću. Na primer:

mal'ab – „igralište“, „stadion“;
mubārā – „utakmica“;
liqā' al-'iyāb – „revanš“, „revanš-utakmica“;
nihā'iy – „finale“;
dawr – „kolo“;
al-dawr tumn al-nihā'iy – „osmina finala“;
musābaqa dawriyy 'abṭāl 'Ūrūbā li kura al-qadam – „Liga šampiona Evrope u fudbalu“;
mawsim – „sezona“;
ḥasāra – „gubitak“;
natīġa – „rezultat“;
fawz – „pobeda“;
ḥasara 'amām – „izgubiti od“;
saġġala hadaf^{an} – „zabeležiti pogodak“, „postići pogodak“, „dati gol“.

Stilski markirana leksika u prethodnom primeru je ograničena samo na naslov i obuhvata:

ša'aqa – „iznenaditi“, doslovno: „šokirati“;

liqā' al-ta'r – „revanš“, „revanš-utakmica“, doslovno: „osvetnički susret“, „susret osvete“.

Abdurauf ističe da se u novinskim izveštajima neretko koriste i pozajmljenice koje imaju „glamurozan prizvuk“, poput *istrātīḡiyya* – „strategija“, *taktīk* – „taktika“, *'aydiyūlūḡiyya* – „ideologija“ i slično (Abdul-Raof 2001: 91).

Abu Zejd zapaža da je okosnica svakog sportskog događaja borba, te da sportski novinari svojim pisanjem, koje se odvija u tri faze, kao uvod, dokumentovanje i procena, treba da pomognu čitaocima da osete isto uzbuđenje kao da su sami prisustvovali dotičnom sportskom događaju ('Abu Zayd 1986: 78-79). I Halil izdvaja jezik sporta kao sasvim posebnu kategoriju koja predstavlja spoj opisivanja i komentarisanja. U vezi sa tim ovaj autor naglašava da se u pismenim sportskim komentarima „nailazi na specijalni vokabular (npr. *slobodan udarac*) kao i na prideve, priloge i modalne izraze“ (Khalil 1999: 23).

Pojava stilski obojenih leksema znatno je češća u analitičkom žanru, iako stilski markirane reči ne predstavljaju tipično obeležje tekstova koji mu pripadaju. Takođe, aktuelni komentari mogu da sadrže i kolokvijalizme (Tošović 2002: 320). Takva svojstva se uočavaju u analitičkom žanru i intervjuima koji pripadaju sportskom publicističkom stilu u savremenom standardnom arapskom jeziku. Na primer:

„Bidūn muḡāmala: yaktubhā Muṣṭafā 'Abd Allāh

Intaqadtu fī al-'usbū' al-māqāt 'aḡz al-ittihād al-'ifrīqiyy fī ihtiyār ḥukkām 'alā mustawā buṭūlatihā, wa al-ta'aḥḥur fī 'iṣḍār 'uqūbātihi al-hazīla 'alā al-muntaḥabāt wa al-'andiya, wa qad tāba'tu min ḥilāl tawāḡudī fī Rūmā al-'aḥdāt al-mu'sifa allatī waqa'at qabla wa ba'da mubārā 'Īṭāliyā wa Šrbiyā allatī 'uqīmat 'alā 'istād madina Ġinuwā ḡimna taṣfiyyāt ka's al-'umam al-'ūrūbiyya 2012 wa šahadtu 'a'māl 'unf min qibal ḡamāhīr Šrbiyā 'asfarat 'an 'iṣāba 16 min baynihim iṭṭayn mi riḡāl al-šurṭa wa ḥasā'ir, bi al-'istād quddirat bi naḥw 80 'alf yūrū, natīḡa taḥṭīm al-maqā'id wa 'ilqā'

al-ṣawārīḥ wa al-ṣamārīḥ 'alā al-lā'ibīn wa al-ḡamāhīr al-'iṭāliyya, mimma 'addā 'ilā 'ilgā' al-ḥakam al-mubārā ba'da bidāyatihā bi sitta daqā'iq faqaṭ bi dawā'ī al-'amn, wa qad istamarrat muṭārādāt al-ṣurṭa li al-muṣaḡḡi 'īn al-ṣrbiyyīn ḥattā al-ḥāmisa faḡr al-yawm al-tālī, wa intahat bi 'ilqā' al-qabḍ 'alā 17 min 'ultrās Ṣrbiyā, wa 'ihālatihim 'ilā al-niyāba, isti'dād^{an} li taqdīmihim 'ilā muḥākama 'āḡila, wa kādat al-muškila tu'addī 'ilā 'azma diblūmāsiyya bayna al-baladayn ba'da 'an 'uṭliqat ṣaḥīfa 'Kūrīyīrī dillū sbūrt' fī 'unwānihā al-ra'isiyy 'alā muṣaḡḡi 'ī al-Ṣīrb waṣf 'ḥayawānāt' law lā i'tidār al-ḥukūma al-ṣrbiyya li nazīratihā al-'iṭāliyya, wa al-'ahamm huwa musāra'a al-Ittiḥād al-'ūrūbiyy bi 'iṣdār bayān 'alā lisān ra'isihi al-faransiyy Mīšīl Bilātīnī yaḡḡib bi ṣidda mā ḥadaṭa, mutawa' 'id^{an} bi 'iṣdār 'uqūbāt rādi'a 'alā Ṣrbiyā ba'da dirāsa taqārīr ḥakam al-mubāra Tūmsūn al-'iskutlandiyy, wa al-murāqib al-ḡūrḡiyy Bītrašfīlī, wa muṣāhada ṣarīṭ al-'aḥdāt, wa min al-mutawaqqa' 'allā taḥruḡ al-qarārāt 'an i'timād fawz 'Īṭāliyā 3/ṣifr, wa tawqī' 'uqūba 'alā Ṣrbiyā bi la'b 3 mubārayāt 'alā 'arḍihā dūna ḡamāhīr, 'aw naql nafs 'adad al-mubārayāt 'alā malā'ib muḥāyida ḥārīḡ 'arḍihā ma'a tawḡīḥ 'indār li al-Ittiḥād al-ṣrbiyy bi istib'ād al-muntaḥab min al-taṣfiyāt fī ḥāla takrār 'aḥdāt al-'unf fī al-mustaqbal, faḍl^{an} 'an tawqī' 'uqūba 'alā al-Ittiḥād al-'iṭāliyy bi la'b mubārā bi dūn ḡumhūr 'aw naqlihā ḥārīḡ al-bilād li sū' al-tanzīm wa al-quṣūr al-'amniyy alladī samaḥa bi idḥāl al-ṣawārīḥ wa al-ṣamārīḥ 'ilā dāḥil al-'istād, wa min al-ma'rūf 'anna al-Ittiḥād al-'ūrūbiyy sabaqa lahu 'iṣdār al-'adīd min al-qarārāt al-qāsiya wa al-rādi'a fī muqaddimatihā ḥazr muṣāraka al-'andiya al-'inglīziyya fī musābaqāt al-ku'ūs al-'ūrūbiyya 'ām 1985 ba'da ma'sā 'istād Hayzīl al-balḡīkiyy, allatī rāḥ ḍaḥiyatahā 39 'Īṭāliyy^{an} qabla mubārā nihā'iyy ka's 'abṭāl al-dawriyy bayna Yūfīntūs wa Līfīrbūl, wa hiya 'uqūbāt qāsiya wa muḡallaḥa muqārana bi mā 'aṣdarahu al-ittiḥād al-'ifrīqiyy 'alā nādī Šabība al-qabā'il ba'da 'unf wa i'tidā'āt ḡamāhīrihi qabla wa ḥilāl wa ba'da mubārātihi ma'a al-'Ahlī wa mā zāla yufakkir wa yufakkir fī 'iṣdār 'uqūbāt 'alā nādī al-Taraḡī li mā ṣadara min ḡamāhīrihi fī al-Qāhira!! Yabdū 'anna al-hudna bayna Ḥasan Šihāta wa Ittiḥād al-kura fī tarīqihā 'ilā al-nihāya ba'da 'an taḥawwalat 'ilā ḥarb ṣa'wā' min ḡānīb 'a'ḍā' maḡlis al-'idāra ḍidda al-mudīr al-fanniyy ḥāl wuqū' al-hazīma 'amām al-Nayḡīr ma'a 'anna kull ḥā'ulā' kānū yataṣaddaqūna bi 'abqariyya Šihāta wa ḡaddadū 'aqdahu wa rafa'ū rātibahu, wa saraqū minhu wa lā'ibīhi al-'ingāz al-'ifrīqiyy wa nasabūhu 'ilā 'anfusihi wa la ta'liqa siwā mā turaddiduhu ḡamāhīr al-kūra: 'Qā'idīn līh mā tqūmū

wa trawwahū“ (instance of kwrQ found in Masri2010 — reference: A273765I1927S297D18-Oct-2010: <http://arabiccorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 10. juna 2012).

„Bez ulepšavanja, piše Mustafa Abdulah

Prošle sedmice sam kritikovao to što je afrički savez nesposoban da izabere sudije na nivou svojih prvenstava i što kasni da odredi svoje blage kazne reprezentacijama i klubovima. Pratio sam direktno u Rimu žalosne događaje pre i posle utakmice Italije i Srbije koja se igrala na stadionu u Đenovi u okviru kvalifikacija za prvenstvo Evrope 2012. godine. Video sam nasilje srpske publike koje je za rezultat imalo 16 povređenih, od kojih je dvoje pripadnika policije i štetu na stadionu koja je procenjena na 80 hiljada evra kao posledica lomljenja sedišta i bacanja baklji i petardi na igrače i italijansku publiku što je dovelo do toga da sudija prekine utakmicu samo šest minuta posle njenog početka iz bezbednosnih razloga. Policijska potera srpskih navijača trajala je do pet ujutro narednog dana, što se okončalo hapšenjem 17 pripadnika Ultras Srbije koji su prebačeni u tužilaštvo radi pripreme za hitno suđenje. Ovaj problem je skoro doveo do diplomatske krize između dve zemlje nakon što je list *Korijere delo sport* u svom glavnom naslovu nazvao srpske navijače 'životinjama', da se srpska vlada nije izvinila italijanskoj. Još značajnije je to kako je evropski savez brzo izdao saopštenje koje je preneo njegov predsednik, Francuz Mišel Platini koji je snažno osudio to što se dogodilo i izjavio da će protiv Srbije biti izrečene kazne kada se prouče izveštaji škotskog sudije Tomsona i gruzijskog delegata Petrašvilija i pogleda snimak događaja. Očekuje se da će se odlukama potvrditi pobjeda Italije od 3:0, a da će Srbiji biti određena kazna da igra tri utakmice na domaćem terenu bez publike ili tri utakmice na neutralnim terenu, uz upozorenje srpskom savezu da će reprezentacija biti diskvalifikovana iz kvalifikacija u slučaju da se aktovi nasilja ponove u budućnosti, osim što će biti određena kazna i italijanskom savezu da odigra utakmicu bez publike ili van zemlje zbog loše organizacije i bezbednosnog propusta koji je omogućio da se na stadion unesu petarde i baklje. Poznato je da je evropski savez ranije izricao brojne oštre mere na čelu sa odlukom o zabrani takmičenja engleskim klubovima na evropskim kupovima 1985. godine posle tragedije na belgijskom stadionu Heysel gde je stradalo 39 Italijana pre finalne utakmice Kupa šampiona između Juventusa i Liverpula što su stroge kazne u poređenju sa merama koje je doneo afrički savez protiv kluba Šebiba el

Kabail posle nasilja i ispada navijača pre, tokom i posle utakmice sa El Ahlijem, dok i dalje nadugačko razmišlja o izricanju kazne klubu El Teređži u vezi sa onim što su njegovi navijači uradili u Kairu!

Čini se da je primirje između Hasana Šihate i fudbalskog saveza pri kraju jer se pretvorio u žestok rat od strane članova upravnog odbora protiv tehničkog direktora čim se dogodio poraz od Nigera. Iako su svima bila puna usta toga da je Šihata genije, iako su mu obnovili ugovor i podigli platu, ukrali su od njega i njegovih igrača afrički uspeh i pripisali ga sebi. Tu postoji samo jedan komentar koji ponavlja fudbalska publika: 'Zašto sedite, ustajte i idite kući!'

Specijalni sportski vokabular u prethodnom primeru obuhvata sledeće termine:

al-ittihād al- 'ifrīqiyy – „afrički (fudbalski) savez“;
ḥakam/ḥukkām – „sudija/sudije“, „arbitar/arbitri“;
buṭūla – „prvenstvo“;
muntahab/muntahabāt – „reprezentacija/reprezentacije“;
nādⁱⁿ/'andiya – „klub/klubovi“;
mubārā/mubārayāt – „utakmica/utakmice“;
'istād – „stadion“;
taṣfiyya/taṣfiyyāt – „kvalifikacije“, „kvalifikaciono takmičenje“;
ka's al-'umam al-'ūrūbiyya – „Evropsko prvenstvo (u fudbalu)“, doslovno: „Kup nacija Evrope“;
lā'ib/lā'ibūn – „igrač/igrači“;
ḡumhūr/ḡamāhīr – „publika“, „navijači“;
'ilḡā' al-mubārā – „prekid utakmice“, „prekidanje utakmice“;
muṣaḡḡi /muṣaḡḡi 'ūn – „navijač/navijači“;
al-ittihād al-'ūrūbiyy – „evropski (fudbalski) savez“;
murāqib – „delegat“, „posmatrač“;
fawz – „pobeda“;
al-ittihād al-ṣrbiyy – „srpski (fudbalski) savez“
al-ittihād al-'īṭāliyy – „italijanski (fudbalski) savez“;
musābaqāt al-ku'ūs al-'ūrūbiyya – „evropski kupovi“, „evropska kup takmičenja“;

nihā'iyī ka's 'abṭāl al-dawriyy – „finalna utakmica Kupa šampiona“, „finale Kupa šampiona“;
ka's 'abṭāl al-dawriyy – „Kup šampiona“;
nihā'iyī – „finale“;
hazīma – „poraz“.

S obzirom na temu navedenog analitičkog teksta, u njemu je prisutan i specijalni vokabular iz oblasti prava, bezbednosti i politike:

'iṣḍār 'uqūba – „izricanje kazne“;
'uqūba – „kazna“;
'a'māl 'unf – „aktovi nasilja“;
dawā 'ī al-'amn – „bezbednosni razlozi“;
muṭārādāt al-šurṭa – „policijske potere“;
'ilqā' al-qabḍ 'alā – „hapšenje“;
al-niyāba – „tužilaštvo“;
muḥākama 'āğila – „hitno suđenje“;
muškila – „problem“;
'azma dibrūmāsiyya – „diplomatska kriza“;
al-ḥukūma al-šrbiyya – „srpska vlada“;
naẓīr(a) – „parnjak“;
'iṣḍār bayān – „izdati saopštenje“;
šāğab bi šidda – „snažno osuditi“;
dirāsa taqārīr – „proučiti izveštaje“;
ḥarağ 'an – „izlaziti iz okvira“;
i'timād – „potvrđivanje“, „potvrditi“;
tawqī' – „potpisivanje“, „potpisati“;
tawğīh 'indār – „uputiti upozorenje“;
al-quṣūr al-'amniyy – „bezbednosni propust“;
mağlis al-'idāra – „upravni odbor“;
al-mudīr al-fanniyy – „tehnički direktor“;
ğaddada 'aqd^{an} – „obnoviti ugovor“.

Stilski obojene lekseme i izrazi u prethodnom primeru jesu sledeći:

muğāmala – „ulepšavanje“, „kompliment“;
‘ağz – „nemoć“, „nesposobnost“;
ḥayawānāt – „životinje“ (u značenju „necivilizovani i agresivni ljudi“);
ma’sā – „tragedija“;
‘unf – „nasilje“;
i’tidā’āt – „(nasilnički) ispadi“;
hudna – „primirje“;
ḥarb ša’wā’ – „žestok rat“;
‘abqariyya – „genijalnost“;
saraqa al-’ingāz – „ukrasti dostignuće“.

Za publicistički funkcionalni stil karakteristična je specifična selekcija jezičke građe, ali na znatno različit način u odnosu na naučni funkcionalni stil. Dok u naučno-stručnim tekstovima praktično nema mesta za ekspresivno-emocionalnu leksiku, a prednost se daje uspostavljanju objektivnosti i citatnosti, u publicističkim, a naročito novinskim tekstovima, upotreba ekspresivno-emocionalne leksike nije retkost. To naročito važi za opise sportskih događaja kada novinari neretko pribegavaju takvim leksičkim izborima kako bi preneli uzbuđenje publike i/ili sopstveno uzbuđenje, kao u prethodno navedenim primerima. Ekspresivno-emocionalna leksika se često javlja i u arapskim sportskim kolumnama prilikom razmatranja različitih problema i ukazivanja na njihov obim, uzroke, moguća rešenja i slično.

Pored stilski obojene leksike, metaforične jezičke upotrebe i sličnog, ekspresivno-emocionalna leksika obuhvata i kolokvijalizme. Kolokvijalizmi se u arapskim sportskim novinskim tekstovima najčešće javljaju u intervjuima i to u onim listovima u kojima uređivačka politika odobrava upotrebu dijalekta. Osim toga, kolokvijalizmi se javljaju u stilski markiranim situacijama, naročito u analitičkim žanrovima koje krase aktuelnost i oštar ton (Tošović 2002: 320). U vezi sa upotrebom kolokvijalizama Abu Zejd naglašava da su mnogi sportski novinari koristili

kolokvijalizme kao svoj zaštitni znak ('Abū Zayd 1986: 96). Abdulaziz ('Abd al-'Azīz) takođe ističe da je upotreba kolokvijalizama jedna od odlika novinskog jezika, a posebno sportske kolumne. U vezi sa tim on primećuje da su neki kolokvijalizmi stekli „specijalna tehnička značenja tako da ih je teško izbeći“ ('Abd al-'Azīz 1978: 26). U prethodnom tekstu nalazimo sledeće primere kolokvijalizama:

'ultrās – „ultras (navijačka grupa)“;

al-kūra – „fudbal“;

qā'idīn – „oni koji sede“;

līh – „zašto“;

mā tqūmū – „ustanite“;

trawwaḥū – „idite kući“.

U arapskim sportskim novinskim tekstovima učestalo se koriste glagoli, glagolski upotrebljeni participi i glagolske imenice kojima se označava akt govorenja, iznosi sopstveno i tuđe mišljenje i stav. Među takvim glagolima najčešće se javljaju: *qāla* – „reći“, „kazati“, „izjaviti“, *šarraḥa* – „izjaviti“, *'ašāra 'ilā* – „ukazati na“, *'a'lana* – „objaviti“, *'akkada* – „potvrditi“, *'ankara* – „negirati“, *'aḍāfa* – „dodati“, *radda* – „odgovoriti“ i slično. Ponavljaju se i glagoli, glagolski upotrebljeni participi i glagolske imenice kojima se označava širok spektar radnji u vezi sa sportskim potezima, postizanjem rezultata i slično, poput: *la'iba* – „(od)igrati“, *fāza* – „pobediti“, „osvojiti“, *tagallaba* – „poraziti“, *ḥasara* – „izgubiti“, *saḡḡala* – „zabeležiti“, *ta'ādala* – „igrati nerešeno“, *ḥaṭama* – „oboriti (rekord)“, *kasara* – „oboriti (rekord)“ i tome slično.

Publicistički funkcionalni stil ima specifične osobine i u pogledu pojave polisemije sa homonimijom i paronimijom, sinonimije i antonimije. Tošović uopšteno zapaža da je izbor leksičkih sredstava u poređenju sa književnim funkcionalnim stilom „dosta ograničen i manje raznolik“ (Tošović 2002: 316), a to važi i za sportski publicistički funkcionalni stil u standardnom arapskom jeziku.

Pošto su novinarski tekstovi relativno kratki, a treba najčešće da ispune zahtev za preciznim, jasnim i nedvosmislenim izražavanjem, polisemija sa homonimijom i

paronimijom je u njima manje prisutna nego u književnom funkcionalnom stilu. To je posebno primetno u okviru tekstova koji pripadaju novinskom podstilu, jer imaju takvi tekstovi po pravilu poseduju visok stepen unifikacije i šablonizacije (Tošović 2002: 316-317). Takve ograničene mogućnosti polisemantizacije mogu se zapaziti i u tekstovima iz sportskog publicističkog stila u standardnom arapskom jeziku. Na primer:

„*Ta ‘āfā Māykl Fīl̥bs baṭal al-‘ālam min bidāyatihī al-baṭī’a li yafūz bi sibāq 100 mitr farāša li al-riḡāl fī buṭūla bān bāsīfīk li al-sibāḥa musaḡḡil^{an} raqam^{an} qiyāsiyy^{an} li al-buṭūla balaḡa 50.86 ‘awwala min ‘amsi. ‘Aqiba yawm min fašalihi fī bulūḡ nihā’iyy sibāq 400 mitr fardiyy mutanawwi’ badala ḥāmil al-raqam al-qiyāsiyy al-‘ālamīyy kull mā fī wus’ihī qabla ‘an yataqaddama fī ‘āḥīr 50 mitr li yantazi’ tālīt mīdāliya dahabiyya lahu ḥilāl ‘usbū’. [...] Wa šaqqā al-baṭal al-‘ūlimbiyy al-‘amrīkiyy Rāyān Lūktī ṭarīqahu ‘ilā rābi’ mīdāliya dahabiyya lahu ḥilāl ‘usbū’ bi naylihi dahabiyya 200 mitr zahr^{an} riḡāl musaḡḡil^{an} raqam qiyāsiyy ‘alā ša‘īd buṭūla bān bāsīfīk wa huwa daqīqa wāḥida wa 54.12 tāniya*“ (instance of fylbs found in Ghad02 — reference: A\{399798\}S\{NONE\}D03-06-2011: <http://arabiccorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 20. septembra 2012).

„Svetski prvak Majkl Felps se oporavio od sporog starta da bi pobedio u treci 100 metara leptir muškarci na panpacifičkom plivačkom prvenstvu postigavši prekjuče rekord prvenstva od 50.86. Dan posle svog neuspeha da se plasira u finale trke 400 metara mešovito za muškarce nosilac svetskog rekorda je učinio sve što je u njegovoj moći da izbjije na prvo mesto u poslednjih 50 metara kako bi osvojio treću zlatnu medalju tokom ove nedelje. [...] Američki olimpijski prvak Rajan Lukti je osvojio svoje četvrto zlato tokom te nedelje osvajanjem prvog mesta u disciplini 200 metara leđno za muškarce zabeleživši rekord panpacifičkog prvenstva od 1 minut i 54.12 sekundi.“

Polisemantizacija je u prethodnom primeru prisutna kod sledećih leksema:

ta ‘āfā – „oporaviti se“, doslovno: „oporaviti se zdravstveno“, „ozdraviti“;
intaza – „uzeti“, doslovno: „oteti“, „šćepati“;
šaqqā ṭarīq^{an} ‘ilā – „osvojiti“, doslovno: „probiti se do“, „prokrčiti put do“.

Polisemija sa homonimijom i paronimijom može biti i slučajna. Na primer:

„*Wa ḥalla muwāṭinuhu al-'Amrīkiyy Tāylir Mākḡīl fī al-markaz al-tānī musaḡḡil^{an} 51.58 tāniya baynamā ḥalla al-Yābāniyy Tākūrū Fūḡī fī al-markaz al-tālīt musaḡḡil^{an} 52.12 tāniya fī Markaz Wiliyām Wūlt li al-riyādāt al-mā'iyya. Wa saḡḡala al-Kūrī al-ḡanūbiyy Bārḡ Tāy Huwān alladī yudarribuhu al-mudarrīb al-'Ustrāliyy Māyḡl Būl mundu yanāyir kānūn al-tānī al-mādī 'asra' zaman hādā al-'ām li yuḡriz laḡab sibāḡ 400 mitr ḡurra riḡāl 'aqiba munāfasa mutaḡāriba ma'a Rāyān Kūkrīn. Wa tafawwaḡa Bārḡ alladī manaḡa bilādahu 'awwala mīdāliya 'ūlimbiyya 'alā ṡa'īd munāfasāt al-sibāḡa fī dawra al-'al'āb al-'ūlimbiyya bi Bikīn al-'ām 2008 'alā Kūkrīn fī 'āḡir 100 mitr li yunhiya al-sibāḡ fī al-markaz al-'awwal musaḡḡil^{an} talāt daḡā'iq wa 44.73 tāniya baynamā ḥalla al-sabbāḡ al-kanadiyy fī al-markaz al-tānī musaḡḡil^{an} talāt daḡā'iq wa 46.78 tāniya*“ (instance of fylbs found in Ghad02 — reference: A\{399798\}S\{NONE\}D03-06-2011: <http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 20. septembra 2012).

„Njegov sunarodnik, Amerikanac Tajler Makgil je osvojio drugo mesto zabeleživši 51.58 sekundi dok je Japanac Takuro Fudži bio na trećem mestu sa rezultatom od 52.12 sekundi u *Centru za vodene sportove Vilijam Volt*. Takmičar iz Južne Koreje Park Taj Huan kojeg od prošlog januara trenira australijski trener Majkl Pol je ostvario najbrže vreme ove godine čime je osvojio titulu u trci 400 metara slobodnim stilom za muškarce posle velike borbe sa Rajanom Kokrenom. Park, koji je osvojio prvu olimpijsku medalju za svoju zemlju u plivačkim disciplinama u Pekingu 2008. godine, pretekao je Kokrena u poslednjih 100 metara kako bi završio trku na prvom mestu sa rezultatom 3 minuta i 44.73 sekunde, dok je kanadski plivač završio na drugom mestu sa rezultatom 3 minuta i 46.78 sekunde.“

U prethodnom primeru leksema *markaz* je upotrebljena u svoja dva značenja, osnovnom „centar“ i izvedenom, odnosno terminologizovanom „mesto“, to jest „plasman koji sportista zauzme u nekom takmičenju“.

Osim prisutne sinonimije, u arapskim sportskim publicističkim tekstovima često se javlja i ponavljanje. Najčešće se ponavljaju stručni termini, pored izvesnog broja opštih glagola i fraza, u zavisnosti od tematske orijentacije i vrste teksta. Na primer:

„*Mūndiyāl 'umm al-'al'āb... Al-yawm wa ḡad^{an} 13 dahabiyya.. wa al-Bahrayn dahalat al-tārīh*

Riyāda

Al-ḡum'a 12/8/2005

Tuwazza' al-yawm al-ḡum'a 6 mīdālyāt dahabiyya fī al-yawm al-sābi' li butūla al-'ālam al-'āšira li 'al'āb al-quwā al-muqāma fī al-'āšima al-fīnlandiyya Hilsinkī.

Ṣabāh^{an} tuqām sibāq 50 klm mašy riḡāl fīmā tuqām fī al-fatra al-masā'iyya 4 nihā'iyyāt fī 200 m ḡary sayyidāt wa ramy al-miṭraqa sayyidāt wa al-qafz bi al-zāna sayyidāt wa 110 m ḥawāḡiz riḡāl wa 400 m ḡary riḡāl. Fīmā tuwazza' ḡad^{an} al-sabt wa huwa al-yawm mā qabla al-'ahīr min al-butūla 7 mīdālyāt dahabiyya wāhida fī al-fatra al-ṣabāhiyya wa huwa sibāq al-mārātūn li al-sayyidāt fīmā tuqām fī al-fatra al-masā'iyya nihā'iyyāt ramy al-kura al-ḥadīdiyya wa 400 m ḥawāḡiz wa 5000 m ḡary wa 4 fī 100 m tatābu' wa kulluhā li al-sayyidāt fīmā nihā'iyyāt al-riḡāl 'alā al-watb al-tawīl wa 4 fī 100 m tatābu'.

Wa šahada al-yawm al-ḥāmis duḥūl al-Bahrayn lā'iḥa al-mīdālyāt al-dahabiyya li al-marra al-'ulā fī tārīhihā ba'da fawz al-'addā' Rašīd Ramzī bi dahabiyya sibāq 1500 m musaḡḡilan 3 daqā'iq wa 37 tāniya wa 88 ḡuz' min al-tāniya wa ḡā' al-Maḡribiyy 'Ādil al-Kūš fī al-markaz al-tānī wa nāla al-fīdḏiyya fīmā al-birūnziyya li al-Burtūḡāliyy Rūy Sīlfā“ (instance of mwndyAl found in Thawra — reference: archive61584: <http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 28. decembra 2011).

„Mundijal kraljice sportova: danas i sutra 13 finala, Bahrein ušao u istoriju

Sport

Petak, 12. avgust 2005. godine

Danas, sedmog dana svetskog prvenstva u atletici koje se održava u finskoj prestonici Helsinkiju dodeljuje se šest zlatnih medalja.

Ujutro se održava trka 50 km hodanje za muškarce, a uveče se održavaju četiri finala, trka 200 m žene, bacanje kladiva žene, skok s motkom žene, 110 m prepone

muškarci i 400 m muškarci. Sutra, u subotu, pretposlednjeg dana prvenstva, održava se sedam finala, jedno u jutarnjim satima – ženski maraton, dok se u večernjim satima održavaju ženska finalna takmičenja u bacanju kugle, trka 400 m prepone, trka 5000 m, 4 × 100 m štafeta, dok se muška finala održavaju u disciplinama skok u dalj i 4 × 100 m štafeta.

Petog dana takmičenja Bahrein je zabeležio svoju prvu zlatnu medalju u istoriji nakon što je trkač Rešid Remzi osvojio zlato u trci 1500 m zabeleživši rezultat od 3:37:88, dok je Marokanac Adil Kuš stigao drugi osvojivši srebro, a Portugalac Rui Silva bronzu.“

Kada je reč o antonimiji, Tošović zapaža da u publicističkom funkcionalnom stilu ona ima ulogu „potenciranja sadržaja priloga“, pri čemu preovlađuje stilski neutralna antonimija (Tošović 2002: 319). To važi i za sportski novinski funkcionalni stil u savremenom standardnom arapskom jeziku. Na primer:

„*Al-laḡab al-’awwal li al-Kanadiyy Rāwunītš wa ḥurūḡ Kīrīlinkū min Dubayy*“ (instance of rAwnytp found in Ghad02 — reference: A\{415174\}S\{NONE\}D03-06-2011, <http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 15. juna 2012).

„Prva titula Kanadāninu Raoniću, Kirilenko ispao iz Dubaija.“

Ili, na primer:

„*Sāfīnā ’ilā al-dawr al-tānī wa ḥurūḡ ’Azārīnkā min dawra Sīnsīnātī*“ (instance of tns found in Ghad02 — reference: A\{397799\}S\{NONE\}D03-06-2011, <http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 15. juna 2012).

„Safina u drugom kolu, Azarenka odlazi iz Sinsinatija.“

Ili, na primer:

„*Yabdū ’anna al-hudna bayna Ḥasan Šīḡata wa Ittihād al-kura fī ṭarīqihā ’ilā al-nihāya ba’da ’an taḡawwalat ’ilā ḡarb ša’wā’ min ḡānīb ’a’ḡā’ maḡlis al-’idāra*

ḍidda al-mudīr al-fanniyy ḥāl wuqū‘ al-hazīma ‘amām al-Nayḡir ma‘a ‘anna kull ḥā‘ulā’ kānū yatašaddaqūna bi ‘abqariyya Šihāta wa ḡaddadū ‘aqdahu wa rafa‘ū rātibahu, wa saraqū minhu wa lā‘ibīhi al-‘ingāz al-‘ifriqiyy wa nasabūhu ‘ilā ‘anfusihi wa la ta‘liqa siwā mā turaddiduhu ḡamāhīr al-kūra: ‘Qā‘idīn līh mā tqūmū wa trawwahū“ (instance of kwrQ found in Masri2010 — reference: A273765I1927S297D18-Oct-2010: <http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 10. juna 2012).

„Čini se da je primirje između Hasana Šihate i fudbalskog saveza pri kraju jer se pretvorio u žestok rat od strane članova upravnog odbora protiv tehničkog direktora čim se dogodio poraz od Nigera. Iako su svima bila puna usta toga da je Šihata genije, iako su mu obnovili ugovor i podigli platu, ukrali su od njega i njegovih igrača afrički uspeh i pripisali ga sebi. Tu postoji samo jedan komentar koji ponavlja fudbalska publika: ‘Zašto sedite? Ustajte i idite kući!’“

Kako je kvalitativno istraživanje raspoložive građe pokazalo, izbor leksičkih i terminoloških jedinica u arapskom sportskom publicističkom funkcionalnom stilu služi ostvarivanju efikasnog informisanja i prenošenja informacija širokoj publici, tako da i oni koji se ne bave profesionalno sportom mogu da prate tu oblast. Takođe, utvrđeno je da na izbor leksičkih i terminoloških jedinica u arapskom sportskom publicističkom funkcionalnom stilu veliki uticaj imaju i vrsta publicističkog teksta i tema koju obrađuje. To važi kako za specifičan odabir stručnih termina i drugih leksičkih jedinica, viši nivo polisemantizacije i upotrebe sinonima, tako i za pojavu terminološke banalizacije koja predstavlja glavno leksičko-terminološko obeležje realizacije jezika sporta u ovom funkcionalnom stilu. Sadejstvom navedenih elemenata, a „u konkretnim socijalnim uslovima“ (Tošović 2002: 299), ostvaruje se izrazita informativna funkcija, praćenje i analiziranje sportskih događaja, pojava i problema.

Kvalitativna analiza leksičkih, gramatičkih i sintaksičkih svojstava pismenih tekstova koji pripadaju arapskom sportskom novinskom funkcionalnom podstilu ukazuju na to da se analizirani jezički materijali uklapaju u opšta obeležja publicističkog funkcionalnog stila, ali i da poseduju neke specifične odlike. Jedna od najupečatljivijih leksičkih karakteristika arapskog sportskog novinskog funkcionalnog podstila jeste

leksičko-stilsko „raslojavanje“ kao posledica sociolingvističkog fenomena *leksičke/terminološke banalizacije* i to u vidu pojave sloja formalne terminologije, sloja granične terminologije i sloja neformalne terminologije sa dijalektizmima. Osim toga, na izbor leksičkih i terminoloških jedinica u arapskom sportskom publicističkom funkcionalnom stilu veliki uticaj imaju i vrsta publicističkog teksta i tema koju obrađuje.

10. Zaključak: arapski kao specijalni jezik sporta u uporednoj perspektivi

Kako smo već naglasili, o specijalnim jezicima se može govoriti i kao o jedinstvenom podskupu opšteg jezika, uprkos varijacijama u nivou apstrakcije, svrsi komunikacije, geografskim, istorijskim i društvenim dijalektima, kao i u ličnom stilu, u zavisnosti od upotrebe i komunikativne situacije. Arapski kao specijalni jezik sporta predstavlja nehomogen i razuđen podskup na koji utiču višestruki lingvistički i izvanlingvistički faktori.

Najveće razlike između tekstova koji pripadaju opštem jeziku i tekstova koji pripadaju specijalnom jeziku na planu jezika se uočavaju u oblasti leksike, dok se najmanje razlike uočavaju na planu morfologije i sintakse, s obzirom na to da tekstovi pripadaju istom opštem jeziku i primenjuju ista morfološka i sintaksička pravila (Cabré 1999: 71-73). Lingvističke sličnosti i razlike između sportskog naučnog i sportskog publicističkog funkcionalnog stila na leksičkom planu uz nužna se uopštavanja mogu sumirati na sledeći način:

Tabela 8: Leksičko-terminološke sličnosti i razlike između sportskog NFS i PFS u standardnom arapskom jeziku

<i>sportski naučni funkcionalni stil</i>	<i>sportski publicistički funkcionalni stil</i>
➤ upotreba isključivo formalnih stručnih termina uz minimalnu jezičku varijantnost i nepostojanje neformalne terminologije;	➤ raslojavanje specijalnog jezika i upotreba formalne, granične i neformalne terminologije koja obuhvata i kolokvijalizme;
➤ sklonost ka upotrebi punih naziva termina;	➤ sklonost ka upotrebi skraćenih naziva termina;

➤ često dvojezično navođenje termina radi preciziranja pojma;	➤ odsustvo dvojezičnog navođenja termina;
➤ ponavljanje leksema i izbegavanje sinonimije;	➤ ponavljanje leksema ali i pojačano prisustvo sinonimije;
➤ izbegavanje upotrebe ekspresivne i emocionalne leksike;	➤ učestala upotreba ekspresivne i emocionalne leksike.

Značajan faktor u postojanju razlika u funkcionisanju terminologije jeste i činjenica da tekstovi pripadaju različitim tipovima diskursa, a njih „karakterišu i razlike u vezi sa stabilnošću, odnosno fleksibilnošću upotrebe terminologije“, pri čemu „različitost diskursa povlači jedan važan zajednički imenitelj – a to je određeni tip *očekivanja* koji imaju korisnici udžbeničke literature, diskusija i sl“ (Polovina 1996: 32).

Na navedena leksičko-terminološka svojstva pismenih realizacija sportskog naučnog funkcionalnog stila i publicističkog/novinskog funkcionalnog stila u standardnom arapskom jeziku utiču i nelingvistički faktori, jer specijalni jezici predstavljaju podskupove jezika koji se „pragmatički odlikuju trima varijabilama: predmetnim poljem, vrstom korisnika i vrstom situacije u kojoj se komunikacija odvija“ (Cabré 1999: 65).

Kako smo ranije već naglasili, D. Šipka smatra da termin u idealnim uslovima treba da se odlikuje transparentnošću, internacionalnošću, ustaljenošću, kratkoćom, sistemnošću, nedvosmislenošću, preciznošću, nesinonimnošću (Šipka 2006: 151). Sada je dobar trenutak da razmotrimo arapsku sportsku terminologiju iz te perspektive.

Transparentnost podrazumeva da bi termin trebalo da bude takav da se iz njega vide karakteristike pojma koji njime izražen. Na primer:

kura al-qadam – „fudbal“;
raf' al-'atqāl – „dizanje tegova“;
'irsāl qaṭ'īyy – „slajs servis“;
kura al-rīša – „badminton“.

Internacionalnost podrazumeva međunarodnu prepoznatljivost termina. Profesor S. Janković ukazuje na to da internacionalnost termina ima relativnu vrednost ako se ima u vidu ceo svet, kao i na činjenicu da se taj pojam obično posmatra sa evropocentričnog shvatanja. Ovaj ugledni arabista ukazuje na to da postoje i „drugi kulturni krugovi sa svojim jezičkim areama koje unutar svojih okvira imaju svoje internacionalizme“ (Janković 1981: 245). Pet je takvih jezičkih oblasti: evropsko-američka, sa grčko-latinskim i drugim uticajima, oblast jezika nekadašnjeg SSSR, gde vlada ruski uticaj, oblast jezika Bliskog i Srednjeg istoka, sa arapskim i delom persijskim uticajima, oblast jezika Indije i Indijskog okeana, sa sanskritskim, palijskim, arapskim i persijskim uticajima i istočnoazijska oblast, sa starokineskim i posle japanskim uticajem (Janković 1981: 245). Premda je reč o izuzetno vrednom zapažanju, ono se samo delimično može primeniti na oblast sportske terminologije u standardnom arapskom jeziku jer se u vezi sa pitanjem internacionalizama mora uzeti u obzir i temporalni faktor, to jest epoha iz koje internacionalizmi potiču i u kojoj su se koristili. Sportska terminologija u standardnom arapskom jeziku danas obiluje internacionalizmima koji potiču iz evropsko-američkog regiona, a koji su nastali najpre pod uticajem savremenih jezika kao što su engleski i francuski, a tek posle pod grčko-latinskim uticajem. Na primer:

al-tinis – „tenis“ > engleski: *tennis* – „tenis“;
al-hūkī – „hokej“ > engleski: *hockey* – „hokej“;
al-'istrātiġiyya – „strategija“ > engleski: *strategy*/francuski: *stratégie* – „strategija“;
al-taktīk – „taktika“ > engleski: *tactics*/francuski: *tactique* – „taktika“;
al-snūbūrd – „snoubord“ „snoubording“ > engleski: *snowboard/snowboarding*.

S druge strane, nalazimo primere starijih pozajmljenica-internacionalizama koji se u savremenoj epohi koriste naporedo. Na primer:

ḡimnāstik/ḡimnāstīk – „gimnastika“ > engleski: *gymnastics* > starogrčki: *gymnastikê* – „gimnastika“;
ḡumbāz/ḡunbāz – „gimnastika“ > persijski: *ḡānbāz* > starogrčki: *gymnastikê* – „gimnastika“.

Nalazimo i primere pozajmljenica-internacionalizama koji su se koristili u različitim epohama. Na primer:

al-sawlaḡān/al-ḡūkān – „polo (termini korišćeni u srednjem veku)“ > persijski: *al-sawlaḡān/al-ḡūkān* – „polo“;
al-būlū – „polo (termin iz savremene upotrebe)“ > engleski: *polo* – „polo“.

Ustaljenost je osobina koju poseduju termini koji su duže vreme prisutni, poznati i prihvaćeni u jeziku. Na primer:

kura al-salla – „košarka“;
al-taḡdīf – „veslanje“;
al-mulākama – „boks“;
al-buṭūla – „prvenstvo“, „šampionat“;
ḡimnāstik/ḡimnāstīk – „gimnastika“;
ḡumbāz/ḡunbāz – „gimnastika“;
al-tinis – „tenis“;
al-hūkī – „hokej“;
al-'istrātiḡiyya – „strategija“;
al-taktīk – „taktika“.

Kratkoća obično podrazumeva jednočlanost termina. Na primer:

rakmaḡa – „surfovanje“;

ḥaṭa' – „faul“, „prekršaj“, „lična greška“;
muḥāwara – „driblanje“;
mudarrīb – „trener“;
mirān – „trening“;
istikšāf – „skauting“.

Međutim, kako je naše kvantitativno istraživanje pokazalo, terminološke sintagme zapravo preovlađuju u korpusu arapske sportske terminologije, tako da ovaj uslov nije u potpunosti ispunjen. Na primer:

ḍarba al-ḡazā' – „kazneni udarac“, „penal“;
kura al-yad – „rukomet“;
ḡihāz al-sayr al-mutaḥarrik – „traka za trčanje“;
ḥiṣān al-maqābiḍ – „konj sa hvataljkama“.

Sistemnost podrazumeva uklopljenost termina u terminološki sistem prema doslednoj upotrebi tvorbenih elemenata i načina. Na primer:

miḡḍaf – „veslo“ > *mif'āl* – paradigma za izvođenje naziva oruđa i alata;
miṭraqa – „kladivo“ > *mif'ala* – paradigma za izvođenje naziva oruđa i alata;
mal'ab – „igralište, teren“ > *maf'al* – paradigma za izvođenje naziva za mesto vršenja radnje;

<p><i>kura al-qadam</i> – „fudbal“; <i>kura al-yad</i> – „rukomet“; <i>kura al-miḍrab</i> – „tenis“; <i>kura al-ṭāwula</i> – „stoni tenis“.</p>	<p>> građenje genitivne konstrukcije sa regensom <i>kura</i> – „lopta“ za nazive ekipnih i individualnih sportova sa loptom.</p>
--	---

Najveći broj arapskih sportskih termina uklapa se u terminološki sistem i dosledno koristi tvorbene elemente i načine. Međutim postoje i termini koji pod uticajem stranih jezika izlaze iz okvira postojećih tvorbenih načina. Ipak, i takvi termini se upotrebljavaju. Na primer:

طريقة WM (*ṭarīqa WM*) – „formacija WM“ > engleski: *WM formation* – „formacija koja, gledano iz vazduha, ima oblik latiničnih slova WM“;

طريقة MM (*ṭarīqa MM*) – „formacija čovek-na-čoveka“ > engleski: *MM formation (man-to-man formation)* – „formacija čovek-na-čoveka“;

ṭarīqa 4/3/3 – „formacija 4-3-3“, „formacija 4-i-3-i-3“;

difā‘ 3/3 – „odbrana tri-na-tri“, „odbrana 3-na-3“.

Nedvosmislenost podrazumeva da termin treba da ostvari vezu sa samo jednim pojmom u okviru jednog predmetnog polja. Na primer:

mubārā – „utakmica“, „meč“;

sibāḥa al-farāša – „leptir stil“, „plivanje leptir stilom“;

ḥiṣān al-qafz – „kozlić“;

wazn al-dīk – „bantam kategorija“.

Preciznost je bliska transparentnosti i nedvosmislenosti i podrazumeva da termin treba da bez preliivanja i bez ostatka pokriva svoj pojam. Na primer:

ḥiṣān al-ḥalaq – „konj sa hvataljkama“;

al-ḥumāsiyy al-ḥadīt – „moderni petboj“;

mudāfi‘ al-yasār – levi bek;

musaddas hawā‘iyy – „vazdušni pištolj“.

Nesinonimnost kao uslov nalaže da se prilikom građenja i/ili standardizovanja terminologije vodi računa o tome da pojam ostvari vezu samo sa jednim terminom u okviru predmetnog polja. Na primer:

(lakma) al-ṣā‘ida – „aperkat“;

al-Ittiḥād al-‘ālamīyy li kura al-salla – „Međunarodna košarkaška federacija“, „FIBA“;

wazn al-wasaṭ – „velter kategorija“;

‘iskwāš – „skvoš“.

Veoma su retki termini u korpusu arapske sportske terminologije koji ispunjavaju sve navedene uslove. Internacionalizme krasi transparentnost, kratkoća, preciznost, nedvosmislenost i nesinonimnost, ali čak i kada su ustaljeni, najčešće se teško uklapaju u derivacioni sistem arapskog jezika. S druge strane, terminima izvedenim od domaćih jezičkih materijala, pored internacionalne prepoznatljivosti, neretko nedostaju transparentnost, kratkoća, nedvosmislenost, preciznost i nesinonimnost.

Stručni rečnici i glosari zvaničnih jezičkih institucija u koje smo imali uvid (*Mağmū'a al-muṣṭalahāt al-'ilmiyya allatī 'aqqarahā al-mağma'* – „Zbirka naučnih termina koje je Akademija usvojila“, tomovi 19 (1977), 20 (1978), 21 (1979), 32 (1993), 34 (1993), 36 (1996), 38 (2001), 40 (2001), 42 (2002) i 44 (2002) Akademije za arapski jezik u Kairu, *Mu'ğam 'alfāz al-ḥadāra wa muṣṭalahāt al-funūn* – „Rečnik civilizacijskih izraza i umetničkih termina“ iz 1980. godine Akademije za arapski jezik u Kairu, kao i trojezični rečnik *Mu'ğam al-muṣṭalahāt al-riyāḍiyya al-'arabiyya* – „Rečnik arapske sportske terminologije“ iz 1989. godine Arapske sportske federacije, Arapske lige i Biroa za arabizaciju) evidentiraju samo terminologiju koja se koristi u formalnim situacijama, pri čemu izostavljaju mnogobrojne dubletne oblike koji su nastali različitim ortografskim rešenjima. Samim tim, broj terminoloških dubleta u tim rečnicima sveden je na minimum, a banalizovana terminologija, kolokvijalizmi i brojne neadaptirane pozajmljenice nisu deo građe tih rečnika. To jasno ukazuje na rascep između izrazito preskriptivnog usmerenja zvaničnih rečnika i realne jezičke upotrebe, čak i u tekstovima koji pripadaju strogo naučnom funkcionalnom stilu.

Bez obzira na navedene uslove i na to do koje mere ih ispunjavaju termini koji pripadaju sportskoj terminologiji u standardnom arapskom jeziku, bez obzira na to šta zvanične jezičke institucije u svojim rečnicima predlažu, realnost uvek ima poslednju reč. M. T. Kabre u vezi sa tim naglašava da život reči često podleže silama koje se ne mogu kontrolisati, čak i kada postoji jezičko planiranje, čak i kada lekseme i termini ispunjavaju sve kriterijume i preduslove. Pre svega, jezici imaju svoju dinamiku na koju se često ne može uticati, a govornici ne moraju da prihvate i usvoje lekseme i termine

koji su plod jezičkog planiranja (Cabré 1999: 209-210). To važi i za sportsku terminologiju u standardnom arapskom jeziku.

U budućim istraživanjima arapskog kao specijalnog jezika sporta trebalo bi proširiti proučavanja sportskog naučnog i publicističkog funkcionalnog stila i na njihove usmene realizacije, kao što su predavanja, ekspozeci, sportski komentari, radijski i televizijski prenosi i slično. Takođe bi bilo uputno da se budućim istraživanjima obuhvati i razgovorni funkcionalni stil na temu sporta, sa posebnim osvrtom na realizaciju sportske terminologije u njemu. Time bi se iscertala preciznija mapa navedenih funkcionalnih stilova i stekla šira slika o stvarnoj upotrebi u okviru specijalnog jezika sporta, kao što bi se stekao bolji uvid u odnose tih funkcionalnih stilova, kako međusobno tako i sa opštim jezikom.

LITERATURA:

1. ‘ABD AL-‘AZĪZ, M. H. 1978. *Luġa al-ṣiḥāfa al-mu‘āšira*. Al-Qāhira: Dār al-ma‘ārif.
2. ABDEL RAHMAN, N. A. 2005. „Egypt“. *Berkshire encyclopedia of world sport vol. 2* (Levinson, D. and K. Christensen, eds.). Great Barrington: Berkshire Publishing. str. 496-498.
3. ABDEL RAHMAN, W. H. 1991. „A Critical linguistic study of lexical borrowing in Arabic and English“. *Journal of King Saud University*, vol. 3 (1): str. 33-66.
4. ABDUL RAZAK, Z. R. 2011. *Modern Media Arabic: A Study of Word Frequency in World Affairs and Sports Sections in Arabic Newspapers (unpublished dissertation)*. Birmingham: The University of Birmingham.
5. ABDUL-RAOF, H. 2001. *Arabic Stylistics: A Coursebook*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
6. ABŪ ZAYD, F. 1986. *Al-Ṣaḥāfa al-mutaḥaṣṣiṣa*. Al-Qāhira: ‘Ālam al-kutub.
7. AITCHINSON, J. 2010. „The evolution and role of newspapers“. *Arabic and the Media: linguistic analyses and applications* (ed. R. Bassiouney). Leiden/Boston: Brill. str. 13-22.
8. ALABURIĆ, J. 1981. „Od pojma ka terminu u jeziku struke“. *Strani jezik struke u teoriji i praksi: zbornik radova*. Beograd: Udruženje univerzitetskih nastavnika i drugih naučnih radnika Srbije. str. 136-141.
9. ‘ALAMĪ (al-), I. B. Ḥ. 2001. *Fī al-ta‘rīb*. Al-Dār al-bayḍā’: al-Naġāḥ al-ġadīda.
10. ALI, A. S. M. 1987. *A linguistic study of the development of scientific vocabulary in Standard Arabic*. London/New York: Kegan Paul International.
11. AMARA, M. 2012. *Sport, Politics and Society in the Arab World*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
12. ANTIA, B. E. 2000. *Terminology and language planning*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
13. AQTASĤ, A. H. 2011. „Al- Tawlīd al-luġawiyy ‘alā wazn 'fa‘lana' fī al-isti‘māl al-‘arabiyy al-mu‘āšir“. *Maġalla Maġma‘ al-luġa al-‘arabiyya al-‘urduniyy*, broj 79, 2011: str. 49-76.

14. ARABTERM: Technical dictionary.
<http://www.arabterm.org/index.php?id=6&L=1>.
15. ARABTERM: United Nations Multilingual Terminology Database of the Arabic Translation Service. <http://unterm.un.org/dgaacs/arabterm.nsf>.
16. ATKINS B. T. S. and M. Rundell 2008. *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. New York: Oxford University Press.
17. AUGER, P. 1988. "La terminologie au Quebec et dans le monde, de la naissance à la maturité". *Actes du sixième colloque OLF-STQ de terminologie. L'ère nouvelle de la terminologie*, 27-59. Quebec: Gouvernement du Québec.
18. BADAWI, E. et al. 2007. *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar*. London/New York: Routledge.
19. BAKER, M. 1987. „Review of Methods Used for Coining New Terms in Arabic“. *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, vol. 32, n° 2, 1987: str. 186-188.
20. BASSIOUNEY, R. 2009. *Arabic Sociolinguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
21. BATESON, M. C. 1967. *Arabic Language Handbook*. Washington: Center for applied linguistics.
22. BEARD, A. 1998. *The language of Sport*. London/New York: Routledge.
23. BECK, D. and L. Bosshart. 2003. „Sports and Media“. *Communication Research Trends*. Centre for the Study of Communication and Culture. Vol. 22 (2003), no. 4.
24. BEESTON, A. F. L. 1970. *The Arabic Language Today*. London: Hutchinson University Library.
25. БЕЛКИН, В. М. 1975. *Арабская лексикология*. Москва: Издательство Московского Университета.
26. BELL, D. 2005. „Arab Games“. *Berkshire encyclopedia of world sport vol. 1* (Levinson, D. and K. Christensen, eds.). Great Barrington: Berkshire Publishing. str. 72-74.
27. BENABDI, L. C. 1986. „Lexical expansion in the Maghrib: the 'Functional Linguistic Corpus'“. *International Journal of the Sociology of Language*, 61 (1986), str. 65-78.

28. BLAU, J. 1981. *The Renaissance of Modern Hebrew and Modern Standard Arabic: Parallels and Differences in the Revival of Two Semitic Languages*. Berkeley/Los Angeles/London: University of California Press.
29. BRIDLE, B. i R. Gilbert (eds.) (2011). *The Sports Book*. London, New York, Munich, Melbourne, and Delhi: DK.
30. BUGARSKI, R. 1996. *Jezik i lingvistika*. Beograd: Čigoja štampa/XX vek.
31. BUGARSKI, R. 1996. *Lingvistika u primeni*. Beograd: Čigoja štampa/XX vek.
32. BUHMAN, G. 1981. „Termin u jeziku nauke i struke“. *Strani jezik struke u teoriji i praksi: zbornik radova*. Beograd: Udruženje univerzitetskih nastavnika i drugih naučnih radnika Srbije. str. 117-123.
33. BUSSMANN, H. 1996. *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*. London/New York: Routledge/Taylor & Francis.
34. CABRÉ, M. T. 1999. *Terminology: Theory, methods and applications*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
35. CHANDLER, T. et al. 2007. *Sport and physical education: the key concepts*. London/New York: Routledge.
36. CHEJNE, A. 1969. *The Arabic Language: Its role in history*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
37. DARBI, M. Ğ. 2010. „Mulāḥazāt naqdiyya ḥawla mādda al-Mu‘ğam al-wağīz wa manḥağihi“. *Al-Luğa*, broj 8, 2010: str. 9-42.
38. DARYAEE, T. 2006. Chess. In: Meri, J. W. (ed.) *Medieval Islamic civilization: an encyclopedia* (str. 148-149). New York/London: Routledge.
39. DAYF, Š. 1984. *Mağma’ al-luğa al-’arabiyya fī ḥamsīn ‘ām 1934-1984*. Al-Qāhira: Mağma’ al-luğa al-’arabiyya.
40. DRAGIĆEVIĆ, R. 2007. *Leksikologija srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike.
41. DUDOK, M. 1996. „Termin i tekst“. *Standardizacija terminologije* (ur. B. Šćepanović). Beograd: SANU. str. 17-20.
42. ĐULIJANOTI, R. 2008. *Sport: kritička sociologija*; prevela sa engleskog Sanja Stijović Mićković. Beograd: Clio.

43. EID, M. 2007. „Arabic on the Media: Hybridity and Styles“. *Approaches to Arabic Linguistics: presented to Kees Versteigh on the occasion of his sixtieth birthday* (eds. Ditters E. & H. Motzoki). Leiden/Boston: Brill. Str. 403-434.
44. ELKHAFAIFI, H. M. 2002. „Arabic language planning in the age of globalization“. *Language Problems and Language Planning*, 26: 3, 2002: str. 253-269.
45. EMERY, P. G. 1982. „Towards the creation of a unified scientific terminology in Arabic“. *Term banks for tomorrow's world: Translating and the Computer 4*. Proceedings of a conference ... 11-12 November 1982, ed. Barbara Snell. London: Aslib, str. 84-88.
46. EMERY, P. G. 1988. „Compound Words in Modern Standard Arabic“. *Zeitschrift für arabische Linguistik*, broj 19, 1988: str. 32-43.
47. FELBER, H. 1984. *Terminology Manual*. Paris: Unesco/Infoterm.
48. FILIPOVIĆ, R. 1986. *Teorija jezika u kontaktu*. Zagreb: JAZU.
49. FLANDER, M. (ur). 1975. *Enciklopedija fizičke kulture*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
50. FLANDER, M. (ur). 1984. *Sportski leksikon*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“.
51. GALAL, M. 2004. „An OT approach to loanword adaptation in Cairene Arabic“. *Kansas Working Papers in Linguistics*. Vol 27, 2004: str. 1-20.
52. GALISSON, R. 1978. *Recherches de lexicologie descriptive. La banalisation lexicale*. Paris: Nathan.
53. GAMAL, M. Y. 2008. „The final whistle: How football terminology took root in Arabic“. *The Linguistics of Football*. Eds. E. Lavric et al. Tübingen: Gunter Narr Verlag. str. 89-98.
54. GHAIrani BACCOUCHE, M. 2007. „Arabic phraseology“. *Phraseologie: Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung. 1. Halbband (Phraseology: An international handbook of contemporary research. Volume 1)*. Ed. H. Burger. Berlin / New York: Walter de Gruyter. str. 752-758.
55. GITANI, G. 2007. *Kairo u 1000 godina* (prevod sa arapskog D. Đorđević i M. Obrenović). Beograd: Geopoetika.

56. GORTAN-PREMK, D. 2004. *Polisemija i organizacija leksičkog sistema u srpskome jeziku*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
57. HAERI, N. 2000. „Form and Ideology: Arabic Sociolinguistics and Beyond“. *Annual Review of Anthropology* 29 (2000): str. 61–87.
58. HAMMOND, A. 2005. *Pop Culture Arab World!: Media, Arts, and Lifestyle*. Santa Barbara: ABC-CLIO.
59. HANAFY, E. H. 1995. „Games and sport“. *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World, vol. 2* (ed. John L. Esposito). New York: Oxford University Press. str. 42-45.
60. HARTMANN, R. R. K. i G. James 2002. *Dictionary of lexicography*. London/New York: Routledge/Taylor & Francis e-Library.
61. HAYWOOD, J. 1965. *Arabic Lexicography: its history, and its place in the general history of lexicography*. Leiden: E.J. Brill.
62. HAZĪM, R. 2010. „Al-Naht fī al-‘arabiyya qadīm^{an} wa ḥadīth^{an}“. *Mağalla Mağma ‘al-luġa al-‘arabiyya al-‘urduniyy*, broj 78, 2011: str. 81-118.
63. HITI, F. 1988. *Istorija Arapa*. S engleskog preveo Petar Pejčinović. Sarajevo: Veselin Masleša (2. fototipsko izdanje).
64. HOLES, C. 2004. *Modern Arabic: structures, functions, varieties*. Washington: Georgetown University Press.
65. HOURANI, A. 2005. *A history of the Arab peoples*. Chatham: Chatham plc.
66. HOYLAND, R. G. 2002. *Arabia and the Arabs: from the Bronze Age to the coming of Islam*. New York: Taylor & Francis e-Library.
67. HUMBLEY, J. 2000-2003. „Metaphor and secondary term formation“. *Cahier du CIEL*, ed. John Humbley. str. 197-210.
68. HUSSEIN, R. F. i M. R. Zughoul. 1993. „Lexical interference in journalistic Arabic in Jordan“. *Language Sciences*, vol. 15, num. 3, 239-254.
69. ‘ALAMĪ (AL-), I. Ḥ. 2001. *Fī al-ta‘rīb. Dār al-Baydā’*: al-Naġāḥ.
70. IBN MUNKIZ, U. 1984. *Knjiga pouke: sećanja arapskog viteza na bojeve sa krstašima i lavovima* (prevod sa arapskog D. Tanasković). Beograd: Srpska književna zadruga.

71. IBRAHIM, A. I. 2010. „Noun Formation in Standard English and Modern Standard Arabic: A Contrastive Study“. *Journal of Language Teaching and Research*, Vol. 1, No. 5, September 2010: str. 614-623.
72. IBRAHIM, Z. 2005. „Borrowing in Modern Standard Arabic“. *TRANS. Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften*. No. 16/2005. 12.5.2011. Preuzeto sa http://www.inst.at/trans/16Nr/01_4/ibrahim16.htm.
73. IBRAHIM, Z. 2009. *Beyond Lexical Variation in Modern Standard Arabic: Egypt, Lebanon and Morocco*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
74. ISSAWI, C. 1967. „European Loan-Words in Contemporary Arabic Writing: A Case Study in Modernization“. *Middle Eastern Studies*, Vol. 3, No. 2, January 1967, str. 110-133.
75. JANKOVIĆ, S. 1987. *Arapski izgovor sa osnovama arapskog pisma*. Sarajevo: Svjetlost.
76. JANKOVIĆ, S. 1981. „Termini i prevođenje“. *Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku*, br. 4-5, 1980-1981, str. 245-247.
77. KHALIL, E. 1999. *Grounding in English and Arabic News Discourse*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
78. KICO, M. 2003. *Arapska jezikoslovna znanost: općelingvistička utemeljenja i specifična određenja*. Sarajevo: Fakultet islamskih nauka.
79. KLAJN, I. 1971. *Uticaji engleskog jezika u italijanskom*. Beograd: Filološki fakultet.
80. KOČAK, A. Y. 2002. *Handbook of Arabic dictionaries*. Berlin: Schiler.
81. KOSTIĆ-TOMOVIĆ, J. 2010. „Klasifikacija rečnika i tipologija leksikografskih informacija“. *Prevodilac*, sv. 63, br. 1-2 (januar-jun 2010): str. 24-54.
82. KUJOVIĆ, D. 1988. *Asimilacija kolokvijalizama u leksici savremenog arapskog književnog jezika* (neobjavljena magistarska teza). Beograd.
83. KRISTAL, D. 1999. *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Beograd: Nolit.
84. LAPIDUS, I. M. 2007. *A history of Islamic societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
85. LELUBRE, X. 2001. „A Scientific Arabic Terms Data Base: Linguistic Approach for a Representation of Lexical and Terminological Features“. *ACL*

- 39th Annual Meeting. Workshop on Arabic Language Processing: Status and Prospect. Toulouse: ACL. str. 66-72.
86. LEWANDOWSKI, M. 2012. „The language of online sports commentary in a comparative perspective“. *Lingua Posnaniensis*, LIV (1), 65-76.
87. LEWIS, B. 2001. *The Middle East: 2000 years of history from the rise of Christianity to the present day*. London: Phoenix Press.
88. LINTHE, A. 2010. *Exploring the function and distribution of generic pronouns: The example of German man and du*. Neobjavljena magistrarska teza. Sheffield: University of Sheffield.
89. MAAMOURI, M. 1998. „Language education and human development: Arabic Diglossia and its Impact on the Quality of Education in the Arab Region“. *Human Development: Moving Forward Workshop*. Philadelphia: International Literacy Institute/University of Pennsylvania. str. 1-79.
90. MADKŪR, I. [s.a.] *'Ittiḥād al-mağāmi' al-luġawiyya al-'ilmiyya al-'arabiyya fī ḥamsa 'ašrata sana*. [s.l.]: Maṭābi' šarikat al-'i'lānāt al-šarqiyya.
91. MATTAR, P. (ed.) 2004. *Encyclopedia Of The Modern Middle East & North Africa I-IV*. Farmington Hills: Macmillan Reference USA.
92. MATUSKA, N. 2010. „The Development of Women's Football in Morocco“. *Sports and the Middle East*. Washington, DC: The Middle East Institute. str. 35-37.
93. MCCOMB, D. G. 1998. *Sports: An illustrated history*. New York/Oxford: Oxford University Press.
94. MIKHAIL, A. 2006. Gambling. In: Meri, J. W. (ed.) *Medieval Islamic civilization: an encyclopedia* (str. 275-276). New York/London: Routledge.
95. MONTEIL, V. 1960. *L'arabe moderne*. Paris: C. Klincksieck.
96. MUFTIĆ, T. 1982. *Arapsko pismo: razvoj, karakteristike, problematika*. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu.
97. MUFTIĆ, T. 1998. *Gramatika arapskoga jezika*. Sarajevo: Ljiljan.
98. OHLANDER, E. S. 2006. Chivalry. In: Meri, J. W. (ed.) *Medieval Islamic civilization: an encyclopedia* (str. 153). New York/London: Routledge.
99. PARKINSON, D. 1991. Searching for modern fusha: real life formal Arabic. *Al-'Arabiyya* 24: str. 31-64.

100. PEŠIKAN, M. et al. 2010. *Pravopis srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica Srpska.
101. PFISTER, G. 2005. „Islamic Countries’ Women’s Sports Solidarity Games“. *Berkshire encyclopedia of world sport vol. 2* (Levinson, D. and K. Christensen, eds.). Great Barrington: Berkshire Publishing. str. 844-847.
102. POLOVINA, V. 1996. „Terminologija u diskursu“. *Standardizacija terminologije* (ur. B. Šćepanović). Beograd: SANU. str. 29-33.
103. PRĆIĆ, T. 1997. *Semantika i pragmatika reči*. Sremski Karlovci/Novi sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
104. PRĆIĆ, T. 2005. *Engleski u srpskom*. Novi Sad: Zmaj.
105. QINAI (al), J. B. S. 2000. „Morphophonemics of loanwords in Arabic“. *Studies in the Linguistic Sciences*, volume 30, number 2 (Fall 2000). str. 1-25.
106. RAMAĐAN, B. 2011. „Iğtimā’ li mağlis Ittihād al-mağāmi’ al-luğawiyya fī al-Qāhira“. *Al-Yawm al-sābi’*, al-ḥamīs, 12.5.2011. Preuzeto sa <http://www.youm7.com/News.asp?NewsID=410624>
107. РЫБАЛКИН, В. С. 2003. *Классическое арабское языкознание*. Киев: Стилос.
108. ŞAYĀDI (al-), M. M. 1985. *Al-Ta’rīb wa tansīquhu fī al-waṭan al-’arabī*. 4. izdanje. Bayrūt: Markaz dirāsāt al-waḥda al-’arabiyya.
109. SAYED (el), A. 2008. „Egyptian Colloquial Arabic and the British Occupation: The Case of Football“. *The Linguistics of Football*. Eds. E. Lavric et al. Tübingen: Gunter Narr Verlag. str. 81-88.
110. SCHMIDT, T. 2008. „The Kicktionary: Combining corpus linguistics and lexical semantics for a multilingual football dictionary“. *The Linguistics of Football*. Eds. E. Lavric et al. Tübingen: Gunter Narr Verlag. str. 11-21.
111. SCHMITZ, K-D. 2006. Terminology and Terminological databases. In: Brown, K. (ed.) *Encyclopedia of Language & Linguistics* (2. tom, str. 578-587). 2nd edition. Boston/Amsterdam: Elsevier.
112. SCHROBILGEN, W. M. 2010. *Italian Internet Terminology: A corpus-based approach to banalised language*. Neobjavljena doktorska disertacija. Toronto: University of Toronto.

113. SHOSHAN, B. 2006. Sports. In: Meri, J. W. (ed.) *Medieval Islamic civilization: an encyclopedia* (str. 768-769). New York/London: Routledge.
114. STETKEVYCH, J. 1970. *The Modern Arabic Literary Language: Lexical and Stylistic developments*. Chicago/London: The University of Chicago Press.
115. ŠILJAK, V. 2007. *Istorija sporta*. Beograd: Fakultet za menadžment u sportu Univerziteta „Braća Karić“.
116. ŠIPKA, D. 2006. *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Novi Sad: Matica Srpska.
117. TAKEDA, T. 2011. „Al-naḥt fī al-luġa al-‘arabiyya bayna al-’ašāla wa al-ḥadāṭa“. U: *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies* 4-1&2 (March 2011). str. 10–21.
118. TANASKOVIĆ, D. 1982. *Arapski jezik u savremenom Tunisu (diglosija i bilingvizam)*. Beograd: Filološki fakultet.
119. TANASKOVIĆ, D. i A. Mitrović. 2005. *Gramatika arapskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
120. TEMMERMAN, R. 2000. *Towards new ways of terminology description: the sociocognitive approach*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
121. TOMOVIĆ, N. 2007. *Terminologija primenjene lingvistike* (neobjavljena magistarska teza). Beograd.
122. TOŠOVIĆ, B. 2002. *Funkcionalni stilovi*. Beograd: Beogradska knjiga.
123. VALEONTIS K. and E. Mantzari. 2006. The linguistic dimension of terminology: principles and methods of term formation. *1st Athens International Conference on Translation and Interpretation Translation: Between Art and Social Science, 13 -14 October 2006*. 20.6.2011. Preuzeto sa: http://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/HAU-Conference2006-ValeontisMantzari_EN.pdf
124. VERSTEEGH, K. 2001. „Linguistic Contacts between Arabic and Other Languages“. *Arabica*, vol. 48, No. 4, Linguistique Arabe: Sociolinguistique et Histoire de la Langue. (2001), pp. 470-508.

125. VERSTEEGH, K. 2001. *The Arabic Language*. 2nd edition. Edinburgh: Edinburgh University Press.
126. WATSON, J. C. E. 2002. *The Phonology and Morphology of Arabic*. New York: Oxford University Press.
127. WAYS (al-), K. Ṭ. 2002. Riyāda sibāq al-ḥayl fī ‘aṣr al-‘abbāsiyy. *Mağalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, XIII, 1-12.
128. WAYS (al-), K. Ṭ. 2002. Riyāda al-ṣayd wa al-qanaṣ fī ‘aṣr al-‘abbāsiyy. *Mağalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, XIII, 13-26.
129. WILMSEN, D. and O. Youssef. 2009. „Regional standards and local routes in adoption techniques for specialised terminologies in the dialects of written Arabic“. *JoSTrans: The Journal of Specialized Translation*, 11 (January 2009): str: 191-210.
130. WRIGHT, W. 1995. *A Grammar of the Arabic Language*. 3rd edition, reprinted. Cambridge: Cambridge University Press.

PRIMARNI IZVORI:

1. 'Ā'rāb, K. M. 2012. „'Asbāb tadannī al-riyāḍa al-madrasiyya fī al-wasaṭ al-madrasiyy“. *Al-mağalla al-'ilmiyya li 'ulūm wa taqniyyāt al-'anšiṭa al-badaniyya wa al-riyāḍiyya*, 9, dīsambir 2012, 75-89.
2. 'Abbās, M. Ğ. 2012. „Al-'alāqa bayn ba'd al-simāt al-nafsiyya wa mustawā al-'ingāz li lā'ibī raf' al-'atqāl“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 3, 24, 164-181.
3. 'Abd Allāh A. M. i N. 'A. Qāsim. 2004. „Dirāsa muqārana fī ba'd 'awğuh al-quwwa al-'aḍaliyya li 'aḍalāt al-riğlayn bayn lā'ibī al-waṭba al-ṭulāṭiyya wa 'addā'ī 110 m ḥawāğiz“. *Mağalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, XIII, 53-68.
4. 'Abd Allāh, D. 'A. 2008. „Ta'tūr manhağayn tadrībiyayn muqtaraḥayn li taṭwīr ba'd al-ṣifāt al-badaniyya al-ḥāṣṣa bi kura al-yad“. *Mağalla 'ulūm al-tarbiya al-riyāḍiyya*, I, 1-16.
5. 'Abd Allāh, H. N. i S. Ş. Ğāsim 2005. „Tamārīn mahāriyya muqtaraḥa li taṭwīr muṭāwal al-sur'a ladā lā'ibī kura al-salla“. *Mağalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 2, XIV, 67-78.
6. 'Abd Allāh, F. H. 2012. „'Aṭar al-taḥakkum bi ṣu'ūba al-ḥaml al-tadrībiyy fī ba'd al-istiğābāt al-waṣīfiyya wa al-kimyā'iyya al-'āniyya li lā'ibī kura al-salla al-darağa al-'ulā“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 3, 24, 218-262.
7. 'Abd al-Ğabbār, R. F. 2008. „Ta'tūr tawqītāt muḥtalifa li 'arḍ al-numūdağ 'alā wifq 'ahamm al-mutağayyirāt al-biyūmikānīkiyya fī ta'allum fa'āliyyāt al-waṭb al-ṭawīl li al-ṭullāb“. *Mağalla 'ulūm al-tarbiya al-riyāḍiyya*, I, 97-115.
8. 'Abd al-Ğabbār, R. F. 2008. „Ta'tūr barnāmiğ tadrībiyy 'alā ba'd al-mu'aşşirāt al-mikānīkiyya wa al-fislūgiyya wa 'ingāz rakḍ masāfa 1500 mitr li fi'a al-şabāb“. *Mağalla 'ulūm al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 7, I, 184-192.
9. 'Abd al-Ḥusayn, D. 'A. 2012. „Ta'tūr al-ta'allum al-'itqāniyy bi 'uslūbay al-tamrīn al-mukattaf wa al-muwazza' fī ta'allum ba'd al-mahārāt al-ḥuğūmiyya bi kura al-salla“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 4, 24, 94-125.
10. 'Abd al-Qādir, M. 2012. „Barnāmiğ muqtaraḥ li al-taḥsīn ba'd al-mahārāt al-'asāsiyya fī 'aqtāb taṭwīr al-madāris al-riyāḍiyya al-ḥāṣṣa bi kura al-qadam li fi'a

- al-mubtadi'īna (9-12 sana)“. *Al-mağalla al-'ilmiyya li 'ulūm wa taqniyyāt al-'anšiṭa al-badaniyya wa al-riyāḍiyya*, 9, dīsambir 2012, 227-250.
11. 'Aḥmad, 'A. Z. 'A. (2009). *Dirāsa muqārīna bayn al-talāmīd al-mu'āqīn baṣariyy^{am} (fi'āt B₁, B₂, B₃) 'alā qudra ta'allum sibāḥa al-zahf 'alā al-baṭn*. Neobjavljena magistarska disertacija. Al-Qāhira: Kulliyya al-tarbiya al-riyāḍiyya li al-banīn.
 12. 'Aḥmad, K. 2012. „Mudrikāt al-manāḥ al-dāfi'iyy fi al-munāfasa al-riyāḍiyya wa tawağğuh al-hadaf wa 'alāqatuhu bi ḥāla qalaq al-munāfasa: dirāsa maṣḥiyya šamalat riyāḍatay kura al-qadam wa al-ğīdū“. *Al-mağalla al-'ilmiyya li 'ulūm wa taqniyyāt al-'anšiṭa al-badaniyya wa al-riyāḍiyya*, 9, dīsambir 2012, 1-22.
 13. 'Alī, 'A. 'A. 2008. „Al-'irsāl al-sāḥiq wa'alāqatuhu bi natā'ig al-mubārayāt fi la'ba al-tinis al-'arḍiyy“. *Mağalla 'ulūm al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 8, I, 11-17.
 14. 'Alī, 'A. F. 2005. „Al-ma'rifa al-ḥuṭaṭiyya wa'alāqatuhā bi al-taṣarruf al-ḥuṭaṭiyy fi silāḥ al-šīs“. *Mağalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 2, XIV, 191-200.
 15. 'Alī, N. K. 2012. „'İğād darağāt mi'yāriyya li ihtibārāt sur'a al-'adā' al-ḥuṭaṭiyy wa diqqatihi bi kura al-qadam li al-nāši'īn“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 3, 24, 353-374.
 16. 'Amrāwī (al-), Š. M. A. (s.a). *Barnāmiğ tadrībiyy muqtarah li taṭwīr ba'd al-mahārāt al-ḥuğūmiyya al-murakkaba ladā lā'ibī al-kārātīh marḥala 11-13 sana*. Neobjavljena doktorska disertacija. Al-'Iskandariyya: Kulliyya al-tarbiya al-badaniyya li al-banīn.
 17. 'Ammār, R. et al. 2012. „Taḡabbul al-'i'āqa wa mumārasa al-naṣāt al-badaniyy al-riyāḍiyy al-mukayyif fi al-Ğazā'ir“. *Al-mağalla al-'ilmiyya li 'ulūm wa taqniyyāt al-'anšiṭa al-badaniyya wa al-riyāḍiyya*, 9, dīsambir 2012, 102-115.
 18. 'Ankabī (al-), H. I. R. i 'I. 'Ibrāhīm. 2005. „Ta'tīr istiḥdām ġihāz musā'id al-trāmbūlīn fi taṭwīr mahāra al-qalba al-hawā'iyya al-'amāmiyya al-mutakawwira 'alā bisāt al-ḥarakāt al-'arḍiyya fi al-ğimnāstik“. *Mağalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 1, XIV, 189-204.
 19. 'Azib, M. S. 2007. „Ta'tīr barnāmiğ badaniyy muqtarah fi taṭwīr ba'd al-mahārāt al-'asāsiyya li talāmīd riyāḍ al-'aṭfāl“. *Mağalla Ğāmi'a al-Ḥalīl li al-buḥūt*, III (1), 1-18.

20. *arabiCorpus: arabic corpus search tool*. <http://arabiccorpus.byu.edu/search.php>, poslednji pristup 19. maja 2014.
21. Bayātī (al-), M. 'A. Ḥ. i F. S. Yūsuf. 2004. „Ta'tīr barnāmiğ tadrībiyy muqtarah li taṭwīr ba'd al-qadarāt al-badaniyya wa ba'd al-mahārāt al-'asāsiyya bi kura al-qadam“. *Mağalla al-tarbiya al-riyādiyya*, 1, XIII, 257-280.
22. *Dalīl al-'idmāğ: al-tarbiya al-badaniyya wa al-riyādiyya* (2011). Al-Mamlaka al-mağribiyya: Wizāra al-tarbiya al-waṭaniyya wa al-ta'līm al-'ālī wa takwīn al-'uṭur wa al-baḥṭ al-'ilmiyy.
23. Dāwud, S. S. i 'A. Ṣ. Salmān. 2012. „Ta'tīr istiḥdām 'al'āb al-kurāt fī taṭwīr ba'd al-qadarāt al-ḥass ḥarakiyya wa 'alāqatuhā bi mustawā 'adā' ba'd mahārāt al-ğimnāstik al-fanniyy li al-nisā““. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyādiyya*, 4, 24, 126-157.
24. Dirbāl, F. 2012. „'Alāqa al-binā' wa al-takwīn al-ğismiyy ma'a al-mutaṭallabāt al-badaniyya wa al-wazīfiyya li lā'ibī kura al-qadam al-šabāb ḥasab ḥuṭuṭ al-la'b““. *Al-mağalla al-'ilmiyya li 'ulūm wa taqniyyāt al-'anšīta al-badaniyya wa al-riyādiyya*, 9, dīsambir 2012, 131-148.
25. Duḥā, Ḥ. S. i Ğ. M. Ḥassūn. 2012. „Nisba musāhama ba'd al-qadarāt al-badaniyya fī mustawā diqqa 'adā' ba'd al-mahārāt al-difā'iyya fī la'ba al-kura al-tā'ira / ğulūs li al-lā'ibīn““. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyādiyya*, 3, 24, 375-396.
26. Fādīl, Ḍ. M. i M. 'A. 'Aṭiyya. 2005. „Al-tadrīb al-mutawazzi' wa al-mutağammi' wa ta'tīruhu fī diqqa al-tahdīf min 'alāma al-ğazā' fī kura al-qadam““. *Mağalla al-tarbiya al-riyādiyya*, XIV, 251-264.
27. Fatalāwī, Ḥ. 'A. 'A. 2005. „Taṭwīr al-quwwa al-nisbiyya li al-riğlayn wa al-dirā'ayn wa ta'tīruhā fī mustawā al-'ingāz li ramy al-qurṣ li al-mubtadi'in““. *Mağalla al-tarbiya al-riyādiyya*, XIV, 125-132.
28. Farṭūsī (al-), 'A. S. 2005. „Istiṭmār al-ḥiyāza al-mutabādila wa 'alāqatuhā bi tasğīl al-niqāṭ wa tartīb al-firaq fī kura al-salla““. *Mağalla al-tarbiya al-riyādiyya*, XIV, 51-66.
29. Farṭūsī (al-), 'A. S. 2005. „Ta'tīr 'uslūb al-munāfasa 'alā ta'allum 'anwā' al-tahdīf fī kura al-salla““. *Mağalla al-tarbiya al-riyādiyya*, 2, XIV, 175-190.

30. Fayyād, K. 2002. „Ta'tīr ba'd al-tamrīnāt al-badaniyya 'alā ta'allum fa'āliyya al-ramy bi al-bunduqiyya al-hawā'iyya“. *Mağalla al-riyāda al-mu'āsira*, I, 21-32.
31. Ğārī, 'A. H. 2012. „Dirāsa taḥlīliyya li waqā'i' istiḥdām al-munaššitāt al-riyādiyya fī zill nizām al-'awlama“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyādiyya*, 3, 24, 72-90.
32. Ğāsim, 'A. S. 2002. „Alāqa al-qalaq bi mustawā 'adā' al-daḥrağa al-'amāmiyya bi al-ṭulū' 'alā 'arıḍa al-tawāzun“. *Mağalla al-riyāda al-mu'āsira*, I, 33-46.
33. Ğāsim, M. H. 2008. „'Aṭar istiḥdām wasīla musā'ida fī taṭwīr diqqa al-tahdīf min al-ramya al-ḥurra bi kura al-salla“. *Mağalla 'ulūm al-tarbiya al-riyādiyya*, 7, I, 72-83.
34. Ğamāl, T. 2012. „Iqtirāḥ waḥadāt tarwīḥiyya riyādiyya muraffaqa bi ğalasāt 'iršādiyya li al-taḥfif min ḥidda al-sulūk al-'udwāniyy li al-murāhiq“. *Al-mağalla al-'ilmiyya li 'ulūm wa taqniyyāt al-'anšiṭa al-badaniyya wa al-riyādiyya*, 9, dīsambir 2012, 23-35.
35. Ğinābī (al-), 'A. T. 2005. „Alāqa al-ğins bi al-'aškāl al-ḥarakiyya al-'asāsiyya al-ğimnāstikiyya“. *Mağalla al-tarbiya al-riyādiyya*, 1, XIV, 25-34.
36. Ğinābī (al-), S. 'A. S. 2008. „'Aṭar ṭarīqa muqtaraḥa li iḥtisāb al-niqāt fī ba'd al-mutağayyirāt al-mahāriyya wa al-ḥuṭaṭiyya li mubārayāt kura al-qadam“. *Mağalla 'ulūm al-tarbiya al-riyādiyya*, 8, I, 175-184.
37. Ğumaylī (al-), B. 'A. Ğ. 2005. „Ta'tīr istiḥdām tamrīnāt al-blāyūmitrik fī taṭwīr al-quwwa al-'aḍaliyya li 'aḍalāt al-riğlayn li lā'ibī al-kura al-ṭā'ira“. *Mağalla al-tarbiya al-riyādiyya*, 2, XIV, 213-226.
38. Ğumaylī (al-), S. H. 2011. „Ta'tīr al-mūdīlāt al-ta'līmiyya fī taṭwīr ba'd al-qadarāt al-badaniyya wa al-mahāriyya bi al-kura al-ṭā'ira“. *Mağalla 'ulūm al-tarbiya al-riyādiyya*, 3, IV, 173-193.
39. Hādī, W. N. 2012. „'Aḍaliyya tamrīnāt (al-'atqāl – al-blāyūmitrik) fī taṭwīr al-qudra al-infiğāriyya li 'aḍalāt al-riğlayn li 'addā'ī (100 m) ḥurra li al-šabāb“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyādiyya*, 4, 24, 298-326.
40. Hāğğ, B. 2012. „Istiḥdām ba'd al-istrātiğiyāt al-ta'līmiyya li tağsīd taṭbīq al-muqāraba bi al-kafā'āt fī dars al-tarbiya al-badaniyya wa al-riyādiyya“. *Al-*

- mağalla al-'ilmiyya li 'ulūm wa taqniyyāt al-'anšiṭa al-badaniyya wa al-riyāḍiyya*, 9, dīsambir 2012, 36-59.
41. Hāḡḡ (al-), B. Q. et al. 2012. „Taṣmīm wa binā' ihtibārāt li qiyās al-qudarāt al-mahāriyya fī la'ba kura al-yad: baḥṭ maṣḥiyy 'uḡriya 'alā talāmīd marḥala al-ta'līm al-mutawassiṭ bi wilāya Mustaḡānim“. *Al-mağalla al-'ilmiyya li 'ulūm wa taqniyyāt al-'anšiṭa al-badaniyya wa al-riyāḍiyya*, 9, dīsambir 2012, 308-332.
42. Hālidī (al-) M. Ğ. M. i 'A. Y. H. al-'A'raḡī. 2008. „'Aṭar istiḥdām maḡālāt ramy muḥtalifa al-inḥidārāt li tanmiya al-quwwa al-ḥāṣṣa li 'aḍalāt al-'aṭrāf al-suflā wa 'inḡāz rumā al-rumḥ al-nāṣi'in“. *Mağalla 'ulūm al-tarbiya al-riyāḍiyya*, I, 127-148.
43. Hammūrī, H. 2011. „Ittiḡāhāt al-ṭalaba al-mutamyyizīn 'akādīmiyy^{an} naḥw al-'anšiṭa al-riyāḍiyya“. *Mağalla Ğāmi'a al-Halīl li al-buḥūt*, VI (1) 2011, 71-88.
44. Ḥamza, 'A. S. 2012. „Ta'tīr ba'ḍ al-tamārīn al-taḥaṣṣuṣiyya al-musā'ida fī taḥsīn mustawā al-tawāzun 'aṭnā' 'adā' mahāra al-dawrān 'alā maqbaḍ wāḥid 'alā ḡihāz ḥiṣān al-maqābiḍ li al-riḡāl“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 3, 24, 319-333.
45. Ḥamza, R. H. 2005. „Ta'tīr tamrīnāt mahāriyya fī taṭwīr mahāra al-munāwala 'ilā al-farāḡ bi ittiḡāh al-lā'ib al-mutaḥarrīk bi kura al-qadam“. *Mağalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 2, XIV, 133-144.
46. Ḥamza, R. H. i 'I. S. 'Abd 2012. „Ta'tīr tamārīn al-qafz fī taṭwīr al-sur'a al-intiqāliyya wa sur'a al-dahraḡa bi kura al-qadam“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 3, 24, 334-352.
47. Ḥamza, S. K. 2005. „Ta'tīr ba'ḍ al-tamārīn al-musā'ida fī ta'allum al-'irsāl al-dā'iriyy fī al-tinis al-'arḍiyy“. *Mağalla 'ulūm al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 1, IV, 108-115.
48. Ḥasan, H. 'A. 2005. „'Aṭar al-tadrīs bi 'uslūb al-taḍmīn fī taṭwīr mahāra al-taṣwīb bi al-qafz 'āliyy^{an} fi kura al-yad“. *Mağalla 'ulūm al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 1, IV, 231-250.
49. Ḥasan, 'A. T. i 'A. 'A. Ḥamd. 2012. „'Alāqa ba'ḍ al-qiyāsāt al-ḡismiyya bi mustawā 'adā' ba'ḍ al-mahārāt al-ḥuḡūmiyya fī muṣāra'a al-ḡūdū li lā'ibī al-muntaḥab al-waṭaniyy al-'irāqiyy li al-nāṣi'in bi 'a'mār (15-16) sana“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 3, 24, 202-217.

50. Hāšim, M. ‘A. et al. 2005. „’Aṭar istiḥdām barnāmiġ tadrībiyy muqtarah bi ṭalāt ’asālīb ‘alā ġihāz al-sayr al-mutaḥarrik ‘alā ba’d al-mu’ašširāt al-waẓīfiyya li ‘addā’ī al-masāfāt al-ṭawīla“. *Mağalla al-tarbiya al-riyādiyya*, 2, XIV, 1-18.
51. Hāšimī (al-), L. F. i L. S. Rif’at. 2012. „Nisba musāhama ba’d al-qudarāt al-ḥarakiyya wa al-mutağayyirāt al-biyūkīnīmātikiyya ‘alā diqqa al-tašwība al-silmiyya fī la’ba kura al-salla“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyādiyya*, 4, 24, 71-93.
52. Ḥaṭīb (al-), M. H. (2007). *Al-Manāhiġ al-tarbawīyya wa manāhiġ al-tarbiya al-riyādiyya*. Baġdād: Kulliyya al-tarbiya al-riyādiyya.
53. Ḥāzimī (al-), ‘A. B. D. (2010). *Taḥdīd ‘anāšir al-liyāqa al-badaniyya al-ḥāšša bi ḥukkām kura al-qadam*. Neobjavljena magistarska disertacija. Makka: Kulliyya al-tarbiya.
54. Ḥusayn, ‘A. M. 2012. „Ta’tīr istiḥdām al-’aġhiza al-taqniyya fī taṭwīr ba’d mutağayyirāt al-inṭilāq wa ta’allum al-waṭb al-ṭawīl ladā ṭalaba al-marḥala al-’idādiyya“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyādiyya*, 4, 24, 228-247.
55. ’Ibrāhīm, ‘A. Š. 2012. „Alāqa dirāsa muqārina li ba’d al-mutağayyirāt al-kīnamātikiyya wa al-našāt al-kahrabā’iyy (EMG) li ’ahamm al-’aḍalāt al-’āmila fī raf’a al-ḥaṭf ‘alā ġānibay al-ġism li al-rabbā’ al-’ālamīyy al-turkiyy Sāġir Tānīr“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyādiyya*, 3, 24, 108-125.
56. ’Ibrāhīm, Ḥ. S. 2012. „Ta’tīr istiḥdām ’istrātīġiyatay ḥall al-muškilāt wa al-murāġa’a al-ḍātiyya fī tadrīs fa’āliyya qaḍf al-ṭiql wa al-qudra ‘alā tanmiya al-tafkīr al-’ibdā’iyy ladā ṭullāb al-sana al-dirāsiyya al-’ulā Kulliyya al-tarbiya al-riyādiyya, Ġāmi’a Ṣalāḥ al-dīn / ’Irbīl“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyādiyya*, 4, 24, 1-70.
57. Instance of AlkrQ found in Masri2010 — reference: A238966I1640S297D4-Jan-2010: <http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 28. decembra 2011.
58. Instance of fAwl found in Ghad02 — reference: A\{422627\}S\{Sports\}D03-28-2011: <http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 28. decembra 2011.
59. Instance of fylbs found in Ghad02 — reference: A\{399798\}S\{NONE\}D03-06-2011: <http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 20. septembra 2012.
60. Instance of fylbs found in Ghad02 — reference: A\{399798\}S\{NONE\}D03-06-2011: <http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 20. septembra 2012.

61. Instance of krQ Alqdm found in Ghad02 — reference: A\{415550\}S\{MainPage\}D03-06-2011: <http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 15. juna 2012.
62. Instance of kwrQ found in Masri2010 — reference: A273765I1927S297D18-Oct-2010: <http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 10. juna 2012.
63. Instance of kwrQ found in Masri2010 — reference: A273765I1927S297D18-Oct-2010: <http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 10. juna 2012.
64. Instance of mwndyAl found in Tajdid02 — reference: 402sports1482.txt, <http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 16. juna 2012.
65. Instance of mwndyAl found in Thawra — reference: archive61584: <http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 28. decembra 2011.
66. Instance of rAwnytp found in Ghad02 — reference: A\{415174\}S\{NONE\}D03-06-2011, <http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 15. juna 2012.
67. Instance of tns found in Ghad02 — reference: A\{397799\}S\{NONE\}D03-06-2011, <http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi>, preuzeto 15. juna 2012.
68. 'Īsā, S. N. 2012. „Tamrīnāt al-istiṭāla wa al-taqṣīr bi ṭarīqa al-blāyūmitrik wa ta'tīruhā 'alā ba'd al-qudarāt al-wazīfiyya wa al-mahāriyya fī al-kura al-ṭā'ira“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 3, 24, 126-163.
69. 'Īsā, S. N. 2012. „Ta'tīr minhāğ tadrībiyy li taṭwīr al-qudarāt al-badaniyya al-ḥāṣṣa wa 'alāqatuhā bi mahāra al-taṣwīb al-ba'īd bi al-qafz bi kura al-yad“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 3, 24, 397-422.
70. Kazim, M. Ğ. et al. 2012. „Ta'tīr tanāwul bīkārbūnāt al-ṣūdiyūm 'alā al-qīma al-raqamiyya li mustawayāt tarākum ḥamiḍ al-lāktīk fī al-dam ba'd al-ğuhd al-badaniyy al-qaṣwiyy bayn lā'ibī al-ğimnāstik wa al-ğūdū“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 4, 24, 248-277.
71. Laḥḍar, M. 2012. „Ta'tīr barnāmiğ tadrībiyy muqtaraḥ li al-tadrīb al-badaniyy al-mudmağ fī tanmiya al-quwwa wa al-sur'a 'alā taṭwīr ba'd al-mahārāt al-'asāsiyya fī kura al-qadam li fi'a al-'awāsiṭ (16-18) sana“. *Al-mağalla al-'ilmiyya li 'ulūm wa taqniyyāt al-'anṣiṭa al-badaniyya wa al-riyāḍiyya*, 9, dīsambir 2012, 116-130.

72. Maḥdī, 'U. S. 2005. „'Aṭar istiḥdām 'uslūbay al-ta'allum al-kulliy wa al-ğuz'iyy 'alā ta'līm al-sibāḥa al-ḥurra wa al-zahr“. *Mağalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 2, XIV, 95-108.
73. Maḥmūd, 'A. N. i 'I. R. Ḥamīd. 2012. „Dirāsa taḥlīliyya li ba'd al-mutağayyirāt al-mīkānīkiyya laḥazāt al-irtiqā' li al-waṭba al-tulāṭiyya wa 'alāqatuhā bi al-'ingāz li šabāb al-'Irāq“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 3, 24, 91-107.
74. Maḥmūd, W. K. 2012. „'Aṭar manḥağ ta'līmiyy muqtaraḥ 'alā taṭwīr ba'd al-mahārāt al-'asāsiyya li ṭullāb ma'āhid al-tarbiya al-riyāḍiyya bi kura al-yad“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 4, 24, 204-227.
75. Mālīkī (al-), M. 'A. 'A. 2004. „Ba'd al-muwāṣafāt al-badaniyya wa al-mahāriyya al-muhimma li iḥtiyār šāni' al-'al'āb bi kura al-qadam“. *Mağalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 1, XIII, 183-198.
76. Manāf, S. M. 2012. „Alāqa ba'd al-mutağayyirāt al-'anṭrübūmitriyya wa al-kīnamātīkiyya li lā'ibī kura al-yad fī ramy al-kura wa al-rumḥ“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 3, 24, 1-14.
77. Maṭrūd, M. Ḥ. 2012. „'Aṭar minhāğ muqtaraḥ fī taṭwīr ba'd al-qudarāt al-badaniyya al-ḥāṣṣa fī mustawā 'ingāz rakḍ (1500) mitr li al-lā'ibī al-šabāb bi 'al'āb al-quwā“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 3, 24, 182-201.
78. Mawsawī (al-), M. A. N. 2012. „Muqārana natā'iğ al-ḥukkām al-duwaliyyīn wa al-darağa al-'ulā bi iḥtibārāt Kūbir li al-ḥukkām bi kura al-qadam“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 3, 24, 263-278.
79. Muḥammad, B. 'A. i 'A. H. Maḥdī. 2012. „Alāqa diqqa ḥaraka al-ṭa'n bi ba'd al-mahārāt al-ḥuğūmiyya wa al-difā'iyya wa sur'a al-istiğāba al-ḥarakiyya wa al-tawāzun li lā'ibī silāḥ al-šīš al-nāšī'in“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 3, 24, 15-34.
80. Muḥammad, Ḥ. S. 2012. „Dirāsa muqārīna bi istiḥdām barnāmiğ taḥlīliyy li mustawā fā'iliyya al-'adā' li mahāra al-ḥuğūm bi al-kura al-ṭā'ira“. *Mağalla kulliyya al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 4, 24, 158-169.
81. Muḥammad, 'I. 'I. i S. S. Dāwūd. 2004. „Alāqa al-quwwa al-infiğāriyya li al-riğlayn bi 'adā' al-qalba al-'amāmiyya 'alā bisāt al-ḥarakāt al-'arḍiyya fī al-ğimnāstik al-fanniyy“. *Mağalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, XIII, 77-90.

82. Muḥammad, M. Ş. 2004. „Ta'tīr 'uslūbay al-tamrīn al-mutawazzi' wa al-mutaḡammi' fī iktisāb ta'allum ba'd 'anwā' mahāra al-tahdīf bi kura al-salla“. *Maḡalla al-tarbiya al-riyāḡiyya*, 1, XIII, 1-24.
83. Murād, Ş. i B. Ş. Muştafā. 2012. „Dirāsa waşfiyya irtibāḡiyya bayna şūra al-ḡism wa ittiḡāhāt al-talāmīd naḡw al-naşāt al-badaniyy wa al-riyāḡiyy“. *Al-maḡalla al-'ilmiyya li 'ulūm wa taqniyyāt al-'anşiḡa al-badaniyya wa al-riyāḡiyya*, 9, dīsambir 2012, 205-226.
84. Nazzārī (al-), M. H. 2012. „Qiyās al-ḡuḡūt al-nafsiyya allatī tusabbibuhā al-şiḡāfa al-riyāḡiyya 'alā ḡukkām kura al-qadam ḡasab sanawāt al-taḡkīm“. *Maḡalla 'ulūm al-tarbiya al-riyāḡiyya*, 1, V, 385-401.
85. Nūr al-dīn, Ş. 2012. „Dawr al-naşāt al-badaniyy al-riyāḡiyy fī tanmiya ba'd al-mahārāt al-ḡayāḡiyya 'ind al-nāşi'in“. *Al-maḡalla al-'ilmiyya li 'ulūm wa taqniyyāt al-'anşiḡa al-badaniyya wa al-riyāḡiyya*, 9, dīsambir 2012, 184-204.
86. Rabī'ī (al-), M. K. H. i H. S. Ḥalaf. 2004. „Ta'tīr istiḡdām ḡarīqa al-tadrīb al-tikrāriyy bi 'uslūbayn tadrībiiyyayn muḡtalifayn fī taḡwīr al-qudra al-infiḡāriyya ladā lā'ibī al-kura al-ḡā'ira“. *Maḡalla al-tarbiya al-riyāḡiyya*, 2, XIII, 45-64.
87. Razzūqī, T. H. i M. Şāliḡ. 2004. „'Ahammiyya al-'irsāl fī la'ba al-rīşa al-ḡā'ira“. *Maḡalla al-tarbiya al-riyāḡiyya*, 1, XIII, 169-182.
88. Rāwī, M. 'I. F. 2004. „Dirāsa muḡārina li al-ittiḡāh al-nafsiyy badka al-rumāt al-nāşi'in wa al-mutaḡddimīn“. *Maḡalla al-tarbiya al-riyāḡiyya*, 2, XIII, 15-30.
89. Şādiq, M. 'A. (s.a). *Al-Mulākama li al-huwā*. Al-Qāhira: al-Dār al-mişriyya li al-ḡibā'a wa al-naşr.
90. Sadīrī (al-), L. M. 2008-2009. *'Ilm al-tadrīb al-riyāḡiyy*. Al-Riyāḡ: Kulliyaa al-tarbiya al-badaniyya wa al-riyāḡa.
91. Sa'ādāt, M. 2010. „Mu'awwiḡāt al-riyāḡa al-madrasiyya fī mudīriyyāt şamāl al-ḡiffa al-ḡarbiyya min wiḡha naḡar mu'allimī wa mu'allimāt al-tarbiya al-riyāḡiyya“. *Maḡalla ḡāmi'a al-Ḥalīl li al-buḡūt*, V (2), 223-256.
92. Şalāḡ al-dīn, M. i Y. Ş. 'Alī. 2012. „Manḡaḡ ta'līmiyy mu'addal muḡtarah wa 'aḡaruhu fī ta'allum wa iktisāb ḡarakāt al-sibāḡa al-ḡurra li al-mu'āḡīn“. *Maḡalla kulliyaa al-tarbiya al-riyāḡiyya*, 3, 24, 300-318.

93. Šālih, H. 2004. „’Aṭar tadrīb al-muṭāwala al-’uksiġīniyya ‘alā al-qābiliyyāt al-badaniyya ladā rāfi’ī al-’atqāl“. *Maġalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 1, XIII, 229-256.
94. Sālim, K. F. 2004. „Al-’alāqa bayn mustawā al-qalaq al-nafsiyy wa mustawā al-’ingāz li fa‘’āliyya al-ramy bi al-’asliha al-hawā’iyya“. *Maġalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 1, XIII, 151-168.
95. Salmān, M. H. ’A. 1998. *Kura al-qadam bayn al-mašāliḥ wa al-mafāsīd al-šar’iyya*. Bayrūt: Dār Ibn Ḥazm.
96. Šābā, F. S. J. 2004. „Muqārana bayn snatayn muḥtalifatayn fī natā’iġ ba’ḍ iḥtibārāt al-munāwala wa al-ṭabṭaba bi kura al-salla wa ‘alā lā’ibī firaq al-šabāb al-muḥtāra bi Baġdād“. *Maġalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 2, XIII, 31-44.
97. Šākir, N. M. 2004. „’Aṭar ’i’āda al-ta’allum fī iddiḥār al-ġuḥd fī ta’allum ba’ḍ al-mahārāt al-ḥuġūmiyya fī kura al-salla“. *Maġalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 2, XIII, 115-128.
98. Šamaḥī, A. Y. M. i S. Y. M. Šamaḥī. 2008. „’Aṭar al-tamrīnāt al-lāhawā’iyya fī taṭawwur taḥammul al-quwwa wa al-sur’a ladā al-lā’ibīn al-šabāb fī kura al-yad“. *Maġalla ‘ulūm al-tarbiya al-riyāḍiyya*, I, 155-166.
99. Šāfi’ī (al-), H. ’A. 1998. *Tārīḥ al-tarbiya al-badaniyya fī al-muġtama’ayn al-’arabiyy wa al-duwaliyy*. Al-’Iskandariyya: Munša’a al-ma’ārif.
100. Šawk (al-), ‘A. M. 2005. „Sur’a al-istiġāba al-ḥarakiyya wa ‘alāqatuhā bi ’ingāz 50 m sibāḥa farāša“. *Maġalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 2, XIV, 107-118.
101. Šayḥalī (al-), L. S. i N. ‘A. al-Zuhayrī. 2004. „’Alāqa al-quwwa al-infiġāriyya bi ’adā’ ba’ḍ al-mahārāt al-’asāsiyya bi al-kura al-ṭā’ira“. *Maġalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, XIII, 91-104.
102. Šibr, M. ’I. et al. 2005. „Waḍ’ mustawayāt mi’yāriyya li iḥtibārāt al-qudarāt al-badaniyya li qubūl al-ṭālibāt fī qism al-tarbiya al-riyāḍiyya Ġāmi’a al-Baḥrayn“. *Maġalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 2, XIV, 1-24.
103. Šihāb, Z. i ‘A. L. Rāmī. 2005. „Ta’ṭīr tanmiya quwwa taḥammul ‘aḍalāt al-ḍirā’ayn wa al-katfayn fī mustawā al-’adā’ li mahāra al-wuqūf ‘alā al-yadayn li bisāt al-ḥarakāt al-’arḍiyya fī al-ġimnāstik al-fanniyy li al-riġāl“. *Maġalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 1, XIV, 75-90.

104. Tamīmī (al-), ‘A. H. et al. 2005. „Taṭawwur al-ḥaraka al-riyāḍiyya fī la‘ba al-mubāraza fī al-quṭr al-‘irāqīyy mundu ‘ām 1976 wa li ġāya ‘ām 1986 m“. *Mağalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 2, XIV, 79-94.
105. ‘Ubaydī (al-), M. H. ‘A. 2011. „Dirāsa muqārana mustawā al-taṭawwur fī al-qudarāt al-badaniyya wa al-mahāriyya li al-’a‘wām 2005-2009 ladā ṭullāb Kulliyā al-tarbiya al-riyāḍiyya / Ġāmi‘a al-Qādisiyya“. *Mağalla ‘ulūm al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 4, IV, 92-151.
106. ‘Uṭmān, B. B. et al. 2012. „Ta’tīr al-tadrīb bi al-’atqāl al-taḥaṣṣuṣiyy fī tanmiya al-qudra al-‘aḍaliyya ‘alā fa‘‘āliyya al-’adā’ al-mahāriyy li marḥala al-ramy (al-’ilqā’) ladā nāši’ī riyāḍa al-ġīdū“. *Al-mağalla al-‘ilmiyya li ‘ulūm wa taqniyyāt al-’anšiṭa al-badaniyya wa al-riyāḍiyya*, 9, dīsambir 2012, 251-268.
107. ‘Uwayġīla, Z. H. 2012. „Ta’tīr istiḥdām tadrībāt al-’atqāl al-ta’hīliyya fī al-wasaṭ al-mā’iyy li taṭwīr ba‘ḍ al-qudarāt al-badaniyya li al-mu‘āqīn (bi šalal al-’aṭrāf al-suflā ġayr al-kāmil)“. *Mağalla kulliyā al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 4, 24, 278-297.
108. Ways (al-), K. T. 2002. „Riyāḍa sibāq al-ḥayl fī al-‘aṣr al-‘abbāsiyy“. *Mağalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, XIII, 1-12.
109. Ways (al-), K. T. 2002. „Riyāḍa al-ṣayd wa al-qanaṣ fī al-‘aṣr al-‘abbāsiyy“. *Mağalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, XIII, 13-26.
110. Yūsuf, F. S. i Ġ. ‘A. Nāšir. 2012. „Binā’ wa taqnīn iḥtibār li qiyās al-quwwa al-mumayyaza bi al-sur‘a li al-riġlayn ‘amūdiyy^{an} bi kura al-salla li al-šabāb“. *Mağalla kulliyā al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 3, 24, 279-299.

SEKUNDARNI IZVORI:

1. ‘Abd al-Razzāq, F. 1970. *Al-Qāmūs al-riyāḍiyy / A Concise Dictionary of Sports English-Arabic*. Baghdad: College of physical education.
2. Abdel-Massih, E. T. 2011. *A Sample Lexicon of Pan-Arabic*. Ann Arbor: Mpublishing/University of Michigan Library.
3. ‘Alī, ‘A. F. 2005. „Al-ma‘rifā al-ḥuṭaṭiyya wa ‘alāqatuhā bi al-taṣarruf al-ḥuṭaṭiyy fī silāḥ al-šīṣ“. *Mağalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 2, XIV, 191-200.
4. Баранов, X. K. 1958. *Арабско-русский словарь*. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей.
5. Buckwalter, T. i D. Parkinson. 2010. *A Frequency Dictionary of Arabic: Core Vocabulary for Learners (Routledge Frequency Dictionaries)*. London and New York: Routledge.
6. Ḥalīl, I. i ‘I. Šamū’īl. 1980. *Mu‘ğam ‘alfāz al-ḥaḍāra wa muṣṭalaḥāt al-funūn*. Al-Qāhira: Mağma‘ al-luğa al-‘arabiyya.
7. Ḥammūda, F. ‘A. 1989. *Mu‘ğam al-muṣṭalaḥāt al-riyāḍiyya al-‘arabiyya*. Tūnis: al-Ittiḥād al-‘arabiyy li al-’al‘āb al-riyāḍiyya.
8. Hinds, M. i S. Badawi. 1986. *A Dictionary of Egyptian Arabic: Arabic-English*. Beirut: Librarie du Liban.
9. ‘Iskandar, ‘U. ‘I. (ur.) 1993. *Mağmū‘a al-muṣṭalaḥāt al-‘ilmiyya wa al-fanniyya allatī ‘aqarrahā al-mağma‘*. Al-muğallad al-rābi‘ wa al-ṭalātūn. Al-Qāhira: Mağma‘ al-luğa al-‘arabiyya.
10. ‘Iskandar, ‘U. ‘I. (ur.) 2002. *Mağmū‘a al-muṣṭalaḥāt al-‘ilmiyya wa al-fanniyya allatī ‘aqarrahā al-mağma‘*. Al-muğallad al-tānī wa al-’arba‘ūn. Al-Qāhira: Mağma‘ al-luğa al-‘arabiyya.
11. ‘Iskandar, ‘U. ‘I. (ur.) 1993. *Mağmū‘a al-muṣṭalaḥāt al-‘ilmiyya wa al-fanniyya allatī ‘aqarrahā al-mağma‘*. Al-muğallad al-tānī wa al-ṭalātūn. Al-Qāhira: Mağma‘ al-luğa al-‘arabiyya.
12. ‘Iskandar, ‘U. ‘I. (ur.) 1996. *Mağmū‘a al-muṣṭalaḥāt al-‘ilmiyya wa al-fanniyya allatī ‘aqarrahā al-mağma‘*. Al-muğallad al-sādis wa al-ṭalātūn. Al-Qāhira: Mağma‘ al-luğa al-‘arabiyya.

13. 'Iskandar, 'U. 'I. (ur.) 2001. *Mağmū'a al-muṣṭalaḥāt al-'ilmiyya wa al-fanniyya allatī 'aqarrahā al-mağma'*. Al-muğallad al-tāmin wa al-talātūn. Al-Qāhira: Mağma' al-luğa al-'arabiyya.
14. 'Iskandar, 'U. 'I. (ur.) 2001. *Mağmū'a al-muṣṭalaḥāt al-'ilmiyya wa al-fanniyya allatī 'aqarrahā al-mağma'*. Al-muğallad al-'arba'ūn. Al-Qāhira: Mağma' al-luğa al-'arabiyya.
15. 'Iskandar, 'U. 'I. (ur.) 2002. *Mağmū'a al-muṣṭalaḥāt al-'ilmiyya wa al-fanniyya allatī 'aqarrahā al-mağma'*. Al-muğallad al-rābi' wa al-'arba'ūn. Al-Qāhira: Mağma' al-luğa al-'arabiyya.
16. Kouloughli, D. E. 1991. *Lexique fondamentale de l'Arabe standard moderne*. Paris: L'Harmattan.
17. Madkūr, I. (ed.) 1994. *Al-mu'ğam al-wağīz*. Al-Qāhira: Mağma' al-luğa al-'arabiyya.
18. Muftić, T. 1997. *Arapsko-bosanski rječnik*. Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini/El-Kalem.
19. Nabīh, 'A. 'I. i F. 'I. Ḥusnī (ur.) 1977. *Mağmū'a al-muṣṭalaḥāt al-'ilmiyya wa al-fanniyya allatī 'aqarrahā al-mağma'*. Al-muğallad al-tāsi'ašar. Al-Qāhira: Mağma' al-luğa al-'arabiyya.
20. Nabīh, 'A. 'I. i F. 'I. Ḥusnī (ur.) 1978. *Mağmū'a al-muṣṭalaḥāt al-'ilmiyya wa al-fanniyya allatī 'aqarrahā al-mağma'*. Al-muğallad al-'iṣrūn. Al-Qāhira: Mağma' al-luğa al-'arabiyya.
21. Nabīh, 'A. 'I. i F. 'I. Ḥusnī (ur.) 1979. *Mağmū'a al-muṣṭalaḥāt al-'ilmiyya wa al-fanniyya allatī 'aqarrahā al-mağma'*. Al-muğallad al-ḥādī wa al-'iṣrūn. Al-Qāhira: Mağma' al-luğa al-'arabiyya.
22. Newman, D. 2007. *Arabic-English Thematic Lexicon*. London/New York: Routledge.
23. Parkinson, D. B. 2006. *Using Arabic Synonyms*. Cambridge: Cambridge University Press.
24. Room, A. 2010. *Dictionary of sports and games terminology*. Jefferson: McFarland & Company, Inc.
25. Šīr, S. A. 1908. *Kitāb al-'alfāz al-fārisiyya al-mu'arraba*. Bayrūt: al-Maṭba'a al-kātūlīkiyya li al-'abā' al-yasū'īyyīn.

26. Tuite, S. (ur.) 2009. *Arabic-English Bilingual Visual Dictionary*. London: Dorling Kindersley.
27. Wehr, H. 1980. *A Dictionary of Modern Written Arabic (edited by J. M. Cowan)*. Beirut: Librarie du Liban.

الباب الأول

1- التعريف بالبحث

1-1 مقدمة البحث وأهميته

تعد لعبة كرة القدم واحدة من الألعاب الفرعية الواسعة الانتشار كونها تتميز بالحماس والإثارة والتشويق لدى ممارسيها ومحبيها في كل مكان، ولقد تطورت اللعبة بشكل كبير عما كانت عليه سابقاً وفرض هذا التطور على اللاعبين واجبات خطية دفاعية او هجومية كثيرة، كما ان تقارب المستويات البدنية والمهارية والخطية للاعبين قد أدى إلى صعوبة أداء بعض المهارات والواجبات في أثناء المباراة مما دفع المدربين إلى الاهتمام بالبحوث والدراسات التي من شأنها ان تطور مستوى اللعبة كذلك في استخدام أساليب متنوعة في التدريب تساعد على تحسين مستوى الأداء .

ومهارة المناولة واحدة من المهارات الأساسية المهمة فضلاً عن الإحماد والدرجة والتهديف... وغيرها، وقد تكون المناولة شخصية الى الزميل في اكثر الأحيان وهناك نوع آخر هو المناولة إلى الفراغ باتجاه اللاعب المتحرك وهذا ينسجم مع متطلبات اللعب الحديث بكرة القدم. وفي ضوء ما تقدم تكمن أهمية البحث في إعداد تمارين مهارة الغرض منها تطوير مهارة المناولة إلى الفراغ والتي تساعد على اجتياز خصم او اكثر والوصول إلى ساحة ومرمى الخصم بأقل عدد من المناولات .

2-1 مشكلة البحث

ان الاعتقاد السائد لدى بعض المدربين بان المناولة الشخصية الى الزميل هي الصحيحة دائماً وهذا الاعتقاد صحيح الى حد ما فاحياناً يتطلب مناولة الكرة الى الفراغ باتجاه اللاعب المتحرك وهذا يساعد على كثرة الوصول الى مرمى الخصم وتهديده، في حين إن المناولة الشخصية إلى الزميل تقلل من الوصول إلى ساحة ومرمى الخصم لاسيما مع الفرق القوية . وتكمن مشكلة البحث في وجود ضعف في استخدام مهارة المناولة إلى الفراغ باتجاه اللاعب المتحرك، لذا ارتأى الباحث دراسة هذه المشكلة من خلال إعداد تمارين مهارة قد تساعد على تطوير هذه المهارة .

Slika 6: Ḥamza, R. Ḥ. 2005. „Ta’ṭīr tamrīnāt mahāriyya fī taṭwīr mahāra al-munāwala ‘ilā al-farāg bi ittiḡāh al-lā‘ib al-mutaḥarrik bi kura al-qaḍam“. *Maḡalla al-tarbiya al-riyāḍiyya*, 2, XIV. Str. 134.

تأثير التدريب بالأثقال التخصصي في تنمية القدرة العضلية على فاعلية الأداء
المهاري لمرحلة الرمي (الإلقاء) لدى ناشئي رياضة الجيدو.

- د/ بن برنو عثمان أستاذ محاضر " أ "
- د/ حجار خرفان محمد استاذ محاضر " ب "
- د/ إدريس خوجة محمد رضا استاذ محاضر " ب "

معهد علوم وتقنيات الأنشطة البدنية والرياضية
جامعة مستغانم

ملخص البحث :

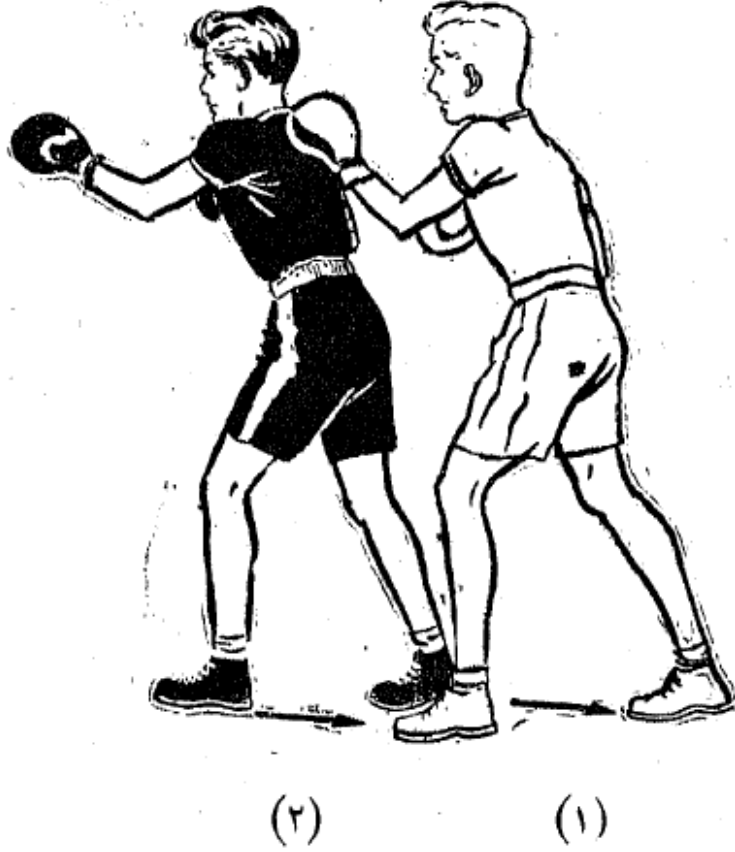
يهدف البحث إلى ما يلي: معرفة فاعلية برنامج التدريب بالأثقال المقترح في تنمية القوة (القدرة العضلية) لدى مصارعي الجيدو.
- معرفة فاعلية برنامج التدريب بالأثقال المقترح في زيادة فاعلية الأداء المهاري لمصارعي الجيدو.

استخدم الباحثون المنهج التجريبي على عينة من مصارعي الجيدو وقد تم اختيار العينة بالطريقة العمدية من منتخبات الجيدو لولاية مستغانم والتي بلغ عددهم 20 مصارعا ذكور، من نفس الوزن (أقل من 66كلغ)، وسنوات التدريب (أكثر من 3 سنوات تدريب) ودرجة الحزام (أزرق، بني) ولم يسبق لهم التدريب بالأثقال. وقسمت العينة إلى مجموعتين إحداهما تجريبية واشتملت على (10 مصارعين) وأخرى ضابطة اشتملت على (10 مصارعين). كما اعتمد الباحثون على مجموعة من الوسائل لجمع المعلومات المرتبطة بالدراسة كالمقابلات الشخصية والاختبار والقياس، وتم وضع برنامج التدريب بالأثقال المقترح في تنمية القوة و زيادة فاعلية الأداء المهاري على المجموعة التجريبية أما العينة الضابطة طبق عليها البرنامج التدريبي التقليدي، وتكون البرنامج التدريبي بالنسبة للعينة التجريبية من 3 وحدات تدريبية في الأسبوع، وقد تم تقسيم البرنامج إلى ثلاث دورات متوسطة (شهرية) وهي فترة التأسيس، وفترة الإعداد، وفترة ما قبل المنافسة. اعتمد الباحثون على مجموعة من الوسائل الإحصائية التالية: (معامل الصدق والثبات استخدام معادلة برسون "ر" (من أجل تقنين الاختبارات)، متوسط الحسابي، الانحراف المعياري، اختبار "ت"، (في دراسة الدلالة). استنتج الباحثون ما يلي:

تبين من خلال النتائج الإحصائية الخاصة بالاختبارات القدرة العضلية و المهارة على وجود فروق ذات دلالة إحصائية في نتائج الاختبارات لصالح المجموعة التجريبية. مما دلت على فاعلية البرنامج التدريب بالأثقال المقترح سواء في تنمية القوة و زيادة فاعلية الأداء المهاري
الكلمات المفتاحية: برنامج الأثقال التخصصي- القدرة العضلية- اختبار الحد الأقصى للقوة العضلية
(1-RM) - مرحلة الإلقاء(الرمي).

Slika 7: Uṭmān, B. B. et al. 2012. „Ta’ṭīr al-tadrīb bi al-’atqāl al-tahaṣṣuṣiyy fī tanmiya al-qudra al-’aḍaliyya ‘alā fa‘‘āliyya al-’adā’ al-mahāriyy li marḥala al-ramy (al-’ilqā’) ladā nāši’ī riyāḍa al-ḡīdū“. *Al-maḡalla al-’ilmiyya li ‘ulūm wa taqniyyāt al-’ansīta al-badaniyya wa al-riyāḍiyya*, 9, dīsambir 2012. Str. 251.

التحرك للخلف :

حرك القدم اليمنى أولاً ثم اتبعها بالقدم اليسرى

ملحوظة :

عند تحريك القدمين يجب أن تكون حركة القدم الأولى نقل
وحركة القدم التابعة سحب.

Prilog D:

- **العصا** : يستعمل اللاعب أربعة عشر نوعا منها على الأكثر إستعمالا ثلاثة أنواع هي:
- ١ - العصا الخشبية : تستعمل فى الضرب للمسافات الطويلة .
 - ٢ - العصا المعدنية : تستعمل للضربات التى تحتاج دقة التصويب .
 - ٣ - عصا الادخال : تستعمل للضرب عندما تكون الكرة قريبة من الحفرة .
- **طريقة اللعب** : تجرى مباريات الجولف وفقا لثلاث طرق هى :
- ١ - **مباراة الضربات : Stroke Play**
- يفوز فيها من يختار المسلك (١٨ حفرة) بأقل عدد من الضربات وكل لاعب معه مسجل يحتسب له الضربات .
 - ٢ - **مباراة الحفرة : Match Play**
- تقام وفقا لعدد الحفر - يربح حفرة من يدخل الكرة فيها بأقل عدد من الضربات.
 - ٣ - **مباراة الهانديكاب : Handicap**
- هى مباراة مخصصة للاعبين الذين تكون نقاطهم تحت متوسط عدد النقاط المرسومة للمسلك .
- أى أن اللاعب الذى يشترك فى هذه المباراة بحاجة لعدد ضربات أكثر من الحد المقرر لنوع البطولة فى إجتيازه للحفر ١٨ .
- فإذا كان المعدل العام لاجتياز الحفر فى بطولة ماهو ٧٢ ضربة فاللاعب المشترك فى الهانديكاب لا يستطيع إجتياز الحفر إلا بأكثر من ٧٢ ضربة فهذا اللاعب وغيره من المشتركين فى هذه المباراة مستواهم هانديكاب .

Slika 9: Šāfi'ī (al-), Ḥ. 'A. 1998. *Tārīḥ al-tarbiya al-badaniyya fī al-muḡtama'ayn al-'arabiyy wa al-duwaliyy*. Al-'Iskandariyya: Munša'a al-ma'ārif. Str. 62.

إصابتها للهدف وترتيبها من حيث الأداء الأكثر استخداماً وذلك حسب ما أسفرت عنه الدراسة التحليلية كالتالي:

جدول (١)

م	نسبة الأداء المهاري	عدد مرات الأداء	الأسلوب الهجومي	النسبة المئوية %	ترتيب الأسلوب الهجومي	نوع الأسلوب	ملاحظات
١	الكلمة العكسية GyaKeuZ u	٤٢٥	٢٥٠	٥٨,٨%	الأول	لكم	
٢	الكلمة الطاعة KizaamiZu	٣٣١	١٦٠	٤٨,٣%	الثاني		
٣	الكلمة بظهر القبضة Yra Ken Zu	١٤٠	٥٦	٤٠%	الثالث		
	المجموع الكلي لأساليب اللكم الهجومي	٨٩٦	٤٦٦				
٤	الركلة الدائرية Mawashi Ge	٩٥	٤٢	٤٤%	الأول	ركل	
٥	الركلة الدائرية بطن القدم Ora Ma	٧٤	٣٠	٤٠%	الثاني		
٦	الركلة الأمامية Mae Ge	٣٥	١١	٣١%	الثالث		
٧	الركلة الخلفية Ushiro Ge	٢١	٤	١٩%	الرابع		
	المجموع الكلي لأساليب الركل الهجومي	٢٢٥	٨٧				

كما أسفرت الدراسة عن أن عدد مرات أداء اللكمات والركلات الهجومية المركبة بلغ (٣١٦) مرة وكانت نسبة المحاولات الناجحة لها ٨٥% بينما بلغ عدد مرات الأداء للمهارات الهجومية المنفردة (١١٢١) مرة ونسبة المحاولات الناجحة لها ٤٩%.

ويتضح من ذلك انخفاض انخفاض مستوى فاعلية المحاولات الناجحة للمهارات الهجومية المنفردة بمقارنتها بنسبة المحاولات الناجحة للمهارات الهجومية المركبة.

وفي هذا الصدد يذكر شريف العوضي (١٩٨٩) أن استخدام لاعب الكاراتيه للموجات الهجومية تكسبه قدرة مهارية عالية وخصوصاً عند استخدامها في محاور مختلفة الاتجاهات حول المنافس (٤٤: ١٥).

ويشير بسطويسي أحمد (١٩٩٩) إلى أن الحركات المركبة تعرف بالحركات الصعبة في أدائها والتي لها أكثر من هدف حيث تؤدي بمستوى عالي من الدقة والرشاقة. (٢٦: ٢٥٨).

وقد قام الباحث كذلك بتحليل الأدوار النهائية لبطولة العالم للرجال التي أقيمت بألمانيا سنة ٢٠٠٣ وقد أسفرت الدراسة على أن أفضل ٤ لاعبين في كل ميزان يؤدون مجموعة من المهارات الهجومية المركبة وصل عددها إلى ٣٤ أسلوب هجومي مركب. وقد قام الباحث بدراسة استطلاعية مرفق (١) للتعرف على أهم المهارات الهجومية المركبة التي تناسب اللاعبين في المرحلة السنوية من (١١ - ١٣) سنة.

Slika 10: 'Amrāwī (al-), Š. M. A. (s.a). *Barnāmiğ tadrībiyy muqtarah li taṭwīr ba'd al-mahārāt al-huğūmiyya al-murakkaba ladā lā'ibī al-kārātīh marhala 11-13 sana*. Neobjavljena doktorska disertacija. Al-'Iskandariyya: Kulliyya al-tarbiya al-badaniyya li al-banīn. Str. 3.

Prilog F:

التدريب الرياضي في مراحل العمرية المختلفة				
مراحل النمو	اعتبارات النمو الحركي	اعتبارات فسيولوجية	اعتبارات نفسية	
٩-٦ سنوات	- السيطرة الكاملة على الاستجابة الحركية - زيادة كبيرة في في درجة القابلية البدنية السرعة - المتوازنة والدقة الحركية - حركات الأطفال تكون غير هادفة و عشوائية - عدم التركيز لفترة طويلة	- استقرار الطول و الوزن - في نهاية هذه المرحلة تظهر بعض التغيرات الوظيفية في تكوين الجسم و العدد - بدأ النضج الجنسي بصورة واضحة - علاقة جيدة بين قوة الأطراف و عضلات الذراع	- سلوكيات الطفل تتصف بالسيادة الواقعية - الطفل لا يدقق في الأمور و يغير رأيه بسرعة - قدرة الإدراك العقلي السريع - حب الاستطلاع	- الارتكاض بسن الإداء الحركي و الصفات البدنية كالتنسيق و التركيز و الوقت و الفلز و الرمي - تعليم الطفل الحركات البسيطة و المعقدة
١٣-١٠	- يتميز الطفل باستقرار الطول و الوزن - التوجه الهادف في حركته و قدرة التحكم في حركته - تبرز حركته بقدرة عالية من الرشاقة و السرعة و القوة - تملك العمر الأمثل للتخصص الرياضي	- يصل الجهاز الدوري إلى الحجم الطبيعي - تفاوت فترات بدء النضج الجنسي - يظهر التناسق بين نمو العضلات و العرضي - علاقة جيدة بين قوة الأطراف و عضلات الذراع و وزن الجسم	- يتمكن الطفل من تحليل البيئة التي يعيش فيها(رغبة للعلاقات الاجتماعية) - و هذه المرحلة قوية - قدرة الإدراك العقلي السريع - حب الاستطلاع و - متغير الاضواء و النوب	- يزداد التوافق العضلي العصبي لذا يمكن اختيار حركات مركبة و صحيحة - العمر الأمثل للتخصص الرياضي الحركي المبكر
١٥-١٣	- تتميز هذه المرحلة بالنمو الطولي و منها الاطراف، يحصل تأخيرا في النمو الطولي لتتبع مما يؤدي إلى عدم الاتساق بين أجزاء الجسم - تزداد القوة العضلية لدى الذكور - يزداد حجم عضلات القلب لتقوى سعة و حجم الشرايين - يزداد ضغط الدم مما يثر على الطفل بالأعضاء و الصداق و التوتر و الفلق	- تتميز هذه المرحلة بالنمو الطولي و منها الاطراف، يحصل تأخيرا في النمو الطولي لتتبع مما يؤدي إلى عدم الاتساق بين أجزاء الجسم - تزداد القوة العضلية لدى الذكور - يزداد حجم عضلات القلب لتقوى سعة و حجم الشرايين - يزداد ضغط الدم مما يثر على الطفل بالأعضاء و الصداق و التوتر و الفلق	- الشعور بالقلق و الخوف و الغضب و الإفراطات النفسية - يتقدم العمر تزول هذه الصفات - ارتفاع نمو القوة العقلية كالتعلم و الفهم و الابتداء و الإدراك و الاستقلال الذاتي - قدرة الإتقان للتمارين و الألعاب	- يجب تجنب ألوان النشاط الرياضي العنيف - فترة الارتكاض الحركي واضطراب النمو الحركي - التدريب الحركي الشامل بعد أساس بناء شكل الجسم الجديدة - المحافظة على مستوى الحركة المكتسبة
١٧-١٥	- يقترب الفتان من سن الرجولة وهي عبارة عن مرحلة ثابتة - ظهور الفرق الواضح بين الجنسين	- تكامل النمو البدني و يزداد نمو الذراع و الصدر - يزداد نمو الأجهزة الوظيفية مع النمو الحركي - لا زال الضغط الدموي عاليا بطئ نسبو الشرايين	- الاعتماد على النفس - الرغبة في التخلص من قيود الوالدين - بنى علاقات جديدة في محيطه - تزداد مشاركته في الحياة الاجتماعية	- تطوير ألعاب الفترات البدنية - تطوير القوة و سرعة القوة و المتوازنة..... -

Slika 11: Sadīrī (al-), L. M. 2008-2009. *‘Ilm al-tadrīb al-riyāḍiyy*. Al-Riyāḍ: Kulliyaa al-tarbiya al-badaniyya wa al-riyāḍa. str. 73.

Prilog G:

latin chars (transliteration help) arabic chars part of speech corpus

noun
All Newspapers
submit
Instructions

advanced search

arabiCorpus
arabic corpus search tool

search results for mwndyAl مونديال in All Newspapers summary citations subsections word forms words before/after collocates

[download citations](#)

summary of search results

word: mwndyAl
 search string: مونديال — mwndyAl
 database: All Newspapers
 search time: 34 seconds
 part of speech: noun
 search part of speech: noun
 total number of occurrences: 6,685

4.94 instances of مونديال per 100,000 words in All Newspapers.

Slika 12: Statističko prisustvo termina mūndiyāl u

<http://arabicorpus.byu.edu/search.php?page=results&corpus=News>

Prilog H:

download citations	summary	citations	subsections	word forms	words before/after	collocates
71	أم الألعاب... اليوم.. 5 عدالين عرب في نهائي 1500 م	مونديال	Thawra			
72	التشاب... غدا .. الأرحجنين ونيجيريا في النهائي	مونديال	Thawra			
73	في صور	المونديال	Thawra			
74	غدا ختام الدور الأول	مونديال	Thawra			
75	التشاب... اليوم منتخبنا والبرازيل (حاملة اللقب) وجها لوجه	مونديال	Thawra			
76	في صور	المونديال	Thawra			
77	أم الألعاب... اليوم غفران في نهائي سباق 400م حواجز	مونديال	Thawra			
78	يتمرد على البدايات التقليدية ... الماكينة الألمانية تصرب بقوة ..	المونديال	Thawra			
79	في صور	المونديال	Thawra			
80	الناتلين.. سورية تواجه الأرحجنين وإسبانيا	مونديال	Thawra			
81	السلة.. خسارة قاسية للثان	مونديال	Thawra			
82	الناتلين... المكسيك هزمت البرازيل بالثلاثة وأحرزت اللقب	مونديال	Thawra			
83	التشاب.. اليوم (3) قدم ومصدر تواجه الأرحجنين	مونديال	Thawra			
84	في صور	المونديال	Thawra			
85	أم الألعاب... رقم عالمي جديد بالرمح وذهبية لرمزي	مونديال	Thawra			
86	اليد المجر هزمت أستراليا بفارق (48) هدفا	مونديال	Thawra			
87	أم الألعاب... اليوم وغدا (13) ذهبية .. والبحرين دخلت التاريخ	مونديال	Thawra			
88	(أم الألعاب)... أفضل رقم ليهوفا منذ (17) عاما	مونديال	Thawra			
89	اليد	مونديال	Thawra			
90	الرياضي... لماذا لم تقنع ألمانيا رغم فوزها؟... ثلاث مباريات اليوم	المونديال	Thawra			
91	اليد في عيون نجوم كرة القدم:	مونديال	Ahram99			
92	اليد في عيون نجوم كرة القدم:	مونديال	Ahram99			
93	مونديال السنة 2010	مونديال	Ghad02			
94	مونديال 2014	مونديال	Ghad02			
95	مونديال 2022	مونديال	Ghad02			
96	مونديال 2022	مونديال	Ghad02			

Slika 13: Primeri kontekstualne realizacije termina *mūndiyāl* u <http://arabicorpus.byu.edu/search.php?page=citations&sort=rBeforeW&start=1>

Prilog I:

arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi

full citation

to find word, use search/find capability of browser.
instance of *مونديال* | mwndyAl found in Thawra — reference: archive9442

مونديال (أم الألعاب)... أفضل رقم ليهوفا منذ (17) عاما
رياضة
الأحد 12/3/2006
وزعت 4 ميداليات ذهبية في اليوم الأول من بطولة العالم الحادية عشرة لألعاب القوى داخل قاعة المقامة في العاصمة الروسية موسكو كان نصيب الولايات المتحدة منها 3 ذهبيات مقابل واحدة لأوكرانيا. فقد أحرزت الأميركية ميليسا باير ذهبية 60 م مسجلة 7 ثوان و1 جزء من الثانية تاركة الفضية لمواطنتها لورين ويليامس والبرونزية للفرنسية كريستين أرون. فيما كانت الذهبية في صنف الرجال لنفس السباق الأميركي ليونارد سكوت والفضية للروبي أندريه بيتشين والبرونزية للأميركي تيرنس ترامل. وفاز الأميركي ريزي هوقا بذهبية رمي الكرة الحديدية مسجلا أفضل رقم منذ 17 عاما وهو 22 مترا و11 سنتم تاركا الفضية للبياروسي أندريه ميخيفيتش والبرونزية ليواكيم أولسن. وأحرزت الأوكرانية ليودميلا بلونسكا ذهبية الخماسي بعدما جمعت 6485 نقطة تاركة الفضية للهولندية كارين روغستول والبرونزية للروسية أولغا ليفينكوفا.

Slika 14: Primeri kontekstualne realizacije termina *mūndiyāl* u listu *Tawra*, <http://arabicorpus.byu.edu/findcit.cgi>

Prilog J:

full citation

to find word, use search/find capability of browser.
instance of بونج | bynj bwnj found in Masri2010 — reference: A24276111670S295D3-Feb-2010

بطولة أفريقيا تسيطر على كواليس قمة أديس أبابا.. والرعاة هدأوا أبو الغيط

طغت منافسات بطولة كأس الأمم الأفريقية على أجواء قمة الاتحاد الأفريقي التي اختتمت أعمالها، أمس، بالعاصمة الإثيوبية أديس أبابا، في مظهر جديد من مظاهر تحول الصراع على هن الشباك داخل الملاعب الخضراء، إلى عامل مؤثر في العلاقات الدولية سلباً وإيجاباً، وساحة جديدة للجدل السياسي.

وقدم عدد من القادة الأفارقة التهنئة إلى أحمد أبو الغيط، وزير الخارجية، بمناسبة فوز مصر بكأس الأمم الأفريقية لكرة القدم، وقال أبو الغيط في تصريحات صحفية، أمس: «إن بعض رؤساء الوفود الأفريقية عبروا عن صميم تهنيتهم على الأداء المتميز والمشرف الذي قدمه المنتخب المصري طوال مبارياته في البطولة، وطلبوا مني نقل هذه التهنئة إلى الرئيس مبارك والشعب المصري».

وأوضح أبو الغيط أنه لم يشاهد المباراة النهائية بين منتخبي مصر وغانا منذ بدايتها لانشغاله بأعمال القمة، وعاد إلى مقر إقامته عقب انتهاء فعاليات اليوم الأول، حيث كان يتصور أن المباراة انتهت، وقال: «أفجئت عند إدارتي لجهاز التلفزيون لمعرفة نتيجة المباراة بالمعق يصرخ بأن اللاعب جدو أحرز هدف الفوز لمصر».

وفي سياق متصل، أكد السفير محمد شاكر، رئيس المجلس المصري للشؤون الخارجية، أن الفوز المستحق بالبطولة يضيف إلى مصر قيمة رياضية جديدة ويساعد في تعزيز مكانتها الخارجية، خاصة على الصعيد الأفريقي، مشيراً إلى أن الرياضة تفتح أبواباً ومجالات جديدة في العلاقات.

وقال شاكر إن دبلوماسية «البيج بونج»، التي اتبعتها أمريكا في بداية علاقتها مع جمهورية الصين، في عهد الرئيس الأمريكي الأسبق نيكسون، فتحت الأبواب للانفتاح الصيني وإقامة علاقات أمريكية صينية.

وحذر في الوقت نفسه من أن الرياضة قد تعلق أبواباً، «وقد قامت حرب بين هندوراس والسلفادور في السابق بسبب مباراة لكرة القدم، ولا ننسى ما حدث في القريب من توتر في العلاقات بين مصر والجزائر».

Slika 15: Primeri kontekstualne realizacije termina *bīṅṅ būṅṅ* u listu *al-Maṣrī al-yawm*,

<http://arabiccorpus.byu.edu/findcit.cgi>

Prilog K:

full citation

to find word, use search/find capability of browser.
instance of الفول | fAwl found in Thawra — reference: archive41042

أرقام من المباراة
حمص
رياضة
الجمعة 3/11/2006

نبيل شاهري في مباراته مع ثونبوك قست الأرقام عليه أو قسى على نفسه فهو لم يسدد على المرعى سوى مرتين ومثلها خارجة مقابل 9 لثونبوك على المرعى و11 خارج المرعى وكلها بخطورة كبيرة نال الكرامة إندارين للحمير وللصواب الذي قد يغيب عن فريقه المباراة القادمة لتيله إندارين، نال كل فريق 3 ركلات ركنية ولا تسأل على الفريقين، بلغت أخطاء الكرامة (الفول) 14 خطأ ارتكبها الصواب 3 والجنات 2 والحسين 2 والمندوب 2 والخوجة والعمير والحموي ومهند الرفاعي.

عاني الكرامة من ضعف البديل وغياب الحكاري المصداق وضعف حاصرته الدفاعية اليسرى من أول المباراة لآخرها.

خرج العمير مصاباً قبل النهاية بسبع دقائق.

محل أعمار لاعبي ثونبوك 30 عاماً والكرامة 24 عاماً.

ظهر ضعف البدلاء لدى الكرامة واضحا وهذا جرس إنذار وتاقوس الخطر.

مثل الكرامة في هذه المباراة بلحوس- فابيو- قصاب- خوجة- جهاد ، اباد، رفاهي (عدى حموي، جنيات- مهند ناصر)، عمير (يوسف سليمان). رغم الحزن والأسى الذي خيم على أجواء حمص وجماهيرها الاربعاء غير السعيد هذه المرة إلا أن فسحة الأمل مازالت موجودة بالتعويض ببقاء الإياب. تعليقات الزوار أيم

الدائري04/11/2006 08:29@dalatione@hotmail.comالخاصرة اليسرى بات يتركها المتابع العادي ، لكن العزة بالإثم تأخذ مدربنا الخلق فلا يكاد يعمل لها شيئاً، وعندى تساؤل بسيط: لماذا يتقدم المدافع الطويل جدا فابيو للأمام عند الضربة الركنية؟ أليس من أجل إيصال الكرة لرأسه؟ إذن لماذا نرفع الكرة قصيرة بعيدا عن فابيو؟

وعندى تساؤل أبسط: أليس جهاد الحسين يراوغ دوماً بمناسبة ومن دون مناسبة فيلتم عليه أكثر من لاعب منافس وبالتالي يتحرر أكثر من لاعب عندنا من المراقبة؟ طيب لماذا لا يكون بجانبه لاعب مساند يلم الكرة المقودة ويحولها مباشرة للاعب متحرر من الرقابة؟ ، لماذا كلما استلم جهاد الحسين الكرة تتركه وحيدا بين المحمعة؟

وعندى أخيرا سؤال أبسط من الإثنين: أليس من الطبيعي كلما تقدم اللاعب بالنس أن يقل مستوى عطائه وبالتالي لايقدر على نفس المستوى طوال المباراة؟، إذن لماذا يصبر المدرب على خطة تتطلب درجة عالية من الأداء طوال اللعب من لاعب كبير سنا؟

Slika 16: Primeri kontekstualne realizacije termina *fāwil* u listu *Tawra*,

<http://arabiccorpus.byu.edu/findcit.cgi>

Prilog L:

		(ل)	
.LAND A RIGHT	.APPLIQUER UNE DROITE	كلمة رسمية	163
		(م)	
.BOXING COMPETITION	.COMPETITION DE BOXE	مباراة الملاكمة	164
.GROGGY	.ETOURDI	مترنح	165
.COMBINATIONS	.COMBINAISON DE COUPS	مجموعة (لكمات)	166
.DURATION OF THE CONTEST	.DUREE DU COMBAT	مدة النزال	167
.WEAVING	.JEU DE TETE ET D'EPAULES	المراوغة (بالرسم والمكثفين)	168
.PARRY	.PARADE	مراوغة دفاعية (دفاع المتكفي)	169
.MEDICAL OFFICIAL	.MEDECIN OFFICIEL	مسؤول طبي	170
.SECOND	.SECOND	المساعد أو التابع	171
.SECOND OUT 1	.SOIGNEUR		
.STRAIGHT LEFT	.SOIGNEURS QUITTEZ LE RING 1	المساعدان خارج النطقة	172
.STRAIGHT RIGHT	.DIRECT DU GAUCHE	مستقيمة يسرى	173
.HOLD AND HIT	.DIRECT DU DROIT	مستقيمة يمضى	174
.ANNOUNCER	.RETENIR ET FRAPPER	المسك مع الطرف	175
.SWIVEL CHAIR	.ANNONCEUR	معلم النشاكج	176
.CORNER-STOOL	.SIEGE PIVOTANT	مقعد النطقة	177
.BOXER	.TABOURET	مقعد الركن	178
.SOUTH PAW	.BOXEUR	ملاكم	179
.SEMI-FINALIST	.GAUCHER	الملاكم اللعس	180
.FINALIST	.DEMI-FINALISTE	ملاكم الدور قبل النهائي	181
.PUGILIST	.FINALISTE	ملاكم النهائي	182
.DURABLE BOXER	.PUGILISTE	ملاكم دوليدي (البنوكة الملبوس بمختم)	183
.STYLIST	.ENCAISSEUR	ملاكم قوس التحول (أو طرد)	184
.DEFENSIVE BOXER	.STYLISTE	ملاكم متعين الملبوس	185
.OFFENSIVE BOXER	.BOXEUR DEFENSIF	ملاكم مدافع	186
.AMATEUR BOXER	.BOXEUR OFFENSIF	ملاكم مهاجم	187
.BOXING	.BOXEUR AMATEUR	ملاكم هاو	188
.INFIGHTING	.BOXE	ملاكمة	189
.AMATEUR BOXING	.CORPS-A-CORPS	الملاكمة الداخلية (أو التلصاحمية)	190
.SHADOW BOXING	.BOXE AMATEUR	ملاكمة الهواة	191
.COMPETITOR	.BOXE SIMULEE	ملاكمة تنكيفية	192
.CONTEST	.COMPETITEUR	منازل (مناقص)	193
.TARGET AREA	.COMBAT	منازلة (مناقص)	194
.LOSER	.CIBLE	منطقة اللكم	195
	.VAINCU	مهازوم	196
		(ن)	
.GONG	.GONG	نافوس (جرس)	197
.OFFICIAL RESULT	.RESULTAT OFFICIEL	النتيجة الرسمية	198
.HEAD BUTT	.COUP DE TETE	منقطة (ضربة بالراس)	199
.POINTS	.POINTS	نقط	200
.AWARD POINTS	.MARQUER DES POINTS	نقط التوزيع	201
.STANDING EIGHT COUNT	.COMPTE DEBOUT	التوزيع بعد الكفو في العدد الثامن	202
		(ه)	
.COUNTER-ATTACK	.CONTRE-ATTAQUE	هجوم مضاد	203
.LOSS	.DEFAITE	هزيمة	204
.LOSS BY RETIREMENT	.DEFAITE PAR ABANDON	هزيمة بالانسحاب	205
.LOSS BY DISQUALIFICATION	.DEFAITE PAR DISQUALIFICATION	هزيمة بالنقض	206
.LOSS BY KNOCK-OUT	.DEFAITE PAR MISE HORS DE COMBAT	هزيمة بالضربة القاضية	207
.LOSS ON POINTS	.DEFAITE AUX POINTS	هزيمة بالنقط	208
.LOSS BY REFEREE STOPS CONTEST	.DEFAITE PAR ARRET DE L'ARBITRE	هزيمة بوقف اللكم للمباراة	209
		(و)	
.GUM-SHIELD	.PROTEGE-DENTS	واقي الأسنان	210
.MOUTH-GUARD		واقي الضغنين	211
.CUP PROTECTOR	.COQUILLE PROTECTRICE	واقي الراس (للمباراة)	212
.COMPETITION HEADGUARD	.CASQUE PROTECTEUR DE COMPETITION	واقي الراس في التدريب	213
.TRAINING HEADGUARD	.CASQUE PROTECTEUR D'ENTRAINEMENT	وزن الثقيل (81كجم)	214
.HEAVYWEIGHT (91KG)	.POIDS LOURD (91KG)	وزن المتوسط (69كجم)	215
.LIGHT WEIGHT (60 KGH)	.POIDS LEGER (60KG)	وزن الديك (54 كجم)	216
.BANTAM-WEIGHT (54KG)	.POIDS COP (54KG)	وزن النياية (51كجم)	217
.FLY-WEIGHT (51KG)	.POIDS MOUCHE (51KG)	وزن الريشة (57كجم)	218
.FEATHERWEIGHT (57KG)	.POIDS PLUME (57KG)	وزن المتوسطة (75كجم)	219
.MIDDLE WEIGHT (75KG)	.POIDS MOYEN (75KG)	وزن الوسط (67كجم)	220
.WELTER WEIGHT (67KG)	.POIDS WELTER (67KG)	وزن خفيف الثقيل (81كجم)	221
.LIGHT HEAVYWEIGHT (81KG)	.POIDS MI-LOURD (81KG)	وزن خفيف النياية (69كجم)	222
.LIGHT FLYWEIGHT (48KG)	.POIDS MI-MOUCHE (48KG)	وزن خفيف المتوسطة (71كجم)	223
.LIGHT MIDDLE WEIGHT (71KG)	.POIDS SUR-WELTER (71KG)	وزن خفيف الوسط (63,5كجم)	224
.LIGHT WELTERWEIGHT (63,5KG)	.POIDS SUPER-LEGER (63,5KG)	وزن فوق المتوسط (91كجم)	225
.SUPER HEAVYWEIGHT (OVER 91KG)	.POIDS LOURD (PLUS DE 91KG)	وسائد التدريب على الملاكمة	226
.PUNCH PADS (CATCHER'S MITTS)	.GITAINES D'ENTRAINEUR	وضع الاستعداد العادي (التقليدي)	227
.CLASSIC GUARD	.GARDE CLASSIQUE	وضع عكسي (وضع استعداد عكسي)	228
.SOUTHPAW	.PAUSSE GARDE		

Slika 17: Hammūda, F. 'A. 1989. *Mu'ğam al-muṣṭalahāt al-riyāḍiyya al-'arabiyya*. Tūnis: al-Ittihād al-'arabiyy li al-'āb al-riyāḍiyya. Str. 288-289.

مجموعة المصطلحات العلمية والفنية (٤٤)

٢٠-نقطة ارتكاز (فى رياضة تسلق الجبال) belay نقطة آمنة للاعب يتابع منها التسلق .	١٤-مَنْطَدَة ballooning استخدام المنطاد فى رياضة تنافسية هدفها قطع مسافة محددة فى أقل زمن ممكن .
٢١- اشتباك (فى رياضة المبارزة) bind تلاحم نصلى السلاح بين المبارزين بحيث يكون التصلان فى وضع موازٍ بالنسبة للجسم .	١٥-ضربة (فى رياضة الجولف) blast ضرب الكرة بعنف لإخراجها من حفرة الرمل .
٢٢-التغذية الراجعة الحيوية bio-feedback بيانات بصرية أو سمعية عن طريق جهاز يقيس استجابات فسيولوجية .	١٦-البولنج Bowling لُعبة فردية يقوم فيها اللاعب بدرجة كرة زنتها ثلاثة كيلو جرامات وبها ثقب لوضع الأصابع ، وللتحكم فيها بيد واحدة لإسقاط أكبر عدد ممكن من ثمانى قوارير خشبية مصفوفة فى نهاية المر .
٢٣-تعويق blocking الحيلولة بين اللاعب المهاجم وسهولة التصويب أو التمرير .	١٧-حدود الملعب boundaries خطوط تُميّز الملعب عن بقية الأرض التى تتضمنه ، وتحددها قواعد اللعبة ومواصفاتها .
٢٤-ضربة مباهاة (فى رياضة الاسكواش) boast تسديد اللاعب الكرة من الجزء الخلفى للملعب إلى الحائط الجانبى لترتد إلى الحائط الأمامى ، فيصعب على المنافس اللحاق بها .	١٨-وضعية bearing الهيئة التى يتخذها الفرد فى المشى أو الوقوف أو الجلوس .
٢٥-ركوب الأمواج بالجسم (فى رياضة ركوب الأمواج) body surfing اقتحام اللاعب للموج بدون امتطاء لَوْحٍ وذلك بمد جسمه ومواجهة الماء .	١٩-تثبيت الحبل (فى رياضة تسلق الجبال) belay لف الحبل حول وتد لزيادة تثبيته .

Slika 18: 'Iskandar, 'U. 'I. (ur.) 2002. *Mağmū'a al-muṣṭalahāt al-'ilmiyya wa al-fanniyya allatī 'aqarrahā al-mağma'*. Al-muğallad al-rābi' wa al-'arba'ūn. Al-Qāhira: Mağma' al-luğa al-'arabiyya. Str. 34.

Prilog N:

Sports and Games	الالعب الرياضية
angling	صيد السمك بالصنارة
aquatics	الالعب الرياضية المائية
archery	الرمية بالسهم
automobile racing	سباق السيارات
badminton	كرة الريشة
baseball	كرة القاعدة
basketball	كرة السلة
bicycle racing	سباق الدراجات
billiards	البيارد
boat race	سباق الزوارق
bowling	البولنك ، لعبة الكرات الخشبية
boxing	ملاكمة
bullfighting	مصارعة الثيران
cock fighting	عراك الديكة
cricket	الكريكت ، لعبة من ألعاب الكرة والمضرب
equestrian sports	الالعب الفروسية
equitation, horseback riding	الفروسية ، ركوب الخيل
falconry	الصيد بالاستعانة بالصقور
fancy diving	الغطس الفني ، الغطس ببراعة وتفنن ، القفز الى الماء ببراعة
fancy skating, figure skating	تشكيلات عند التزلج على الثلج
fencing	المبارزة
fieldhandball	كرة اليد في الملعب الكبير
field hockey	الهوكي
football	كرة القدم وبخاصة كرة القدم الامريكية
fox hunting	صيد الثعالب
golf	لعبة الغولف
gymnastics	الالعب الجمباز
handball	كرة اليد

Slika 19: 'Abd al-Razzāq, F. 1970. *Al-Qāmūs al-riyāḍiyy / A Concise Dictionary of Sports English-Arabic*. Baghdad: College of physical education. Str. 10.

Biografija autora:

Dragana M. Đorđević (Beograd, 1972) upisala je Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Grupu za arapski jezik i književnost 1991, a diplomirala 1995. godine. Magistrirala je 2001. godine na istom fakultetu, sa temom *Sistem gramatičkog člana u semitskim, altajskim i indoevropskim jezicima (kontrastivna i komparativistička analiza)*, kod mentora prof. dr Anđelke Mitrović. Godine 2008. prijavila je doktorsku tezu pod naslovom *Sportska terminologija u standardnom arapskom jeziku* kod istog mentora.

Na Filološkom fakultetu radi od oktobra 1998. godine po ugovoru o delu, a od marta 1999. nalazi se u stalnom radnom odnosu u različitim saradničkim zvanjima. U oblasti naučnog istraživanja, bavi se sintaksom arapskog jezika, sa posebnim osvrtom na sintaksu člana, jezičkim i kulturnim aspektima prevođenja sa arapskog, istorijom prevođenja sa arapskog, leksikologijom i stručnom terminologijom arapskog jezika (sportskom terminologijom i terminologijom jezika medija), kao i realizacijom funkcionalnih stilova u arapskom jeziku.

Učestvovala je na više međunarodnih kongresa u zemlji i inostranstvu, uključujući i arapski svet. Bavi se književnim prevođenjem i član je Udruženja književnih prevodilaca Srbije.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а Драгана М. Ђорђевић

број уписа _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Спортска терминологија у стандардном арапском језику

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 4. јуна 2014.

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Драгана М. Ђорђевић

Број уписа _____

Студијски програм _____

Наслов рада Спортска терминологија у стандардном арапском језику

Ментор проф. др Анђелка Митровић

Потписани Драгана М. Ђорђевић

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 4. јуна 2014.

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Спортска терминологија у стандардном арапском језику

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 4. јуна 2014.

1. Ауторство - Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. Ауторство - некомерцијално – без прераде. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. Ауторство - некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. Ауторство – без прераде. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. Ауторство - делити под истим условима. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.